Bánlaky Pál

Élmény és valóságismeret

Szociotáborok – beszámolók és mini falu-szociográfiák

2000-2019

© Bánlaky Pál

ISBN 978-615-5048-50-0

Tartalom

Előszó – a szociotáborokról, és mindarról,
amit e gyűjtemény olvasónak előzetesen el kell mondani 3

A (mini) falu-szociográfiák:

A falu iskolája (Gemzse, 2010)..... 7

Gazdag szegények (Beregdaróc, 2011)..... 20

Még élünk valahogy... (Felsődobsza, 2012) 38

„...elvagyunk magunknak..” avagy
Van-e, s miféle *helyi társadalma* a falunak? (Gyüre, 2013)..... 94

Panel-falu (Gulács, 2015)..... 124

Sötét ablakok (Márokpapi, 2016)..... 169

„Mindenkinek megvan a saját birodalma” (Abaújkér 2019) 241

Előszó – a szociotáborokról, és mindarról, amit e gyűjtemény olvasónak előzetesen el kell mondani

Legelőször is arról – azok számára, akik kevéssé járatosak Főiskolánk dolgaiban –, mi is az a *szociotábor?*

A Wesley János Lelkészképző Főiskola hallgatói csoportját (zömmel a szociális munkás szakosokat, az utóbbi években környezettanosokat is) 8-14 napra, nyáron, sajátos *terepgyakorlatra* visszük el egy-egy faluba. Mi a lényege ennek a munkának? Legjobb lesz, ha egyik tanulmány bevezetőjéből ide idézem:

A tábor célja összetett. Az alapvető összetevők a következők. *Valóság-élmény* a résztvevők számára: lehető közeli, élmény-szintű ismerkedés a mai magyar valóság egy szeletével. *Kutatás-élmény:* a módszertanban elméletben tanult (szociológiai) kutatási módszerek gyakorlatban, „élesben" történő kipróbálása. *Információ-gyűjtés:* maga egy mini-kutatás, a faluról, embereiről, társadalmi viszonyairól szóló adatok (információk) gyűjtése. A felsorolt célok *sorrendjével* is fontosnak tartom érzékeltetni: ebben a munkában a *résztvevők* a fontosak, az ő emberi-szakmai növekedéséhez akarunk alkalmat és lehetőséget teremteni, és az eredménynek az a metszete, hogy miről és mennyi információs tudunk összegyűjteni, s abból mit és mennyit tudunk meg végül is a faluról, bár egyáltalán nem lényegtelen (hiszen jelzés arról is, hogy milyen mérvű kutatás-élményük volt), végtére mégis csak másodlagos. ((Ámde, teszem most utólag hozzá, ezeknek az információknak alapján készülhettek el az e kötetben is szereplő „mini-szociográfiák.))

(Nem csekély ellentmondás, amellyel immár többed ízben szembesül – és némiképp frusztrálódik miatta – a beszámolók összeállítója-írója, hogy emez összefoglalókban mégis inkább az utóbbiakról, tehát az információ-gyűjtés *eredményeiről* lehet írni. Mert az adatokat, tényeket, a megkérdezett emberek véleményeit a résztvevők meglehetős pontossággal rögzítik; ez a dolog szakmai része, valamilyen szinten számon kérhető, ellenőrizni is tudom. Ám, hogy eközben mi történik a résztvevő*ben,* mit visz haza élményben, *belső épülési nyersanyagaként,* arról csak nagyon kevés fogalmunk lehet. Sejtések inkább csak, mint tudások. Nem is szólván arról, hogy jó okkal feltételezhető, ennek a „nyersanyagnak" a nagyobb része csak később kezd el „dolgozni". A munkáról beszámoló nem tehet mást, mint beszámol arról, amiről *tudása* van, és megelégszik némiképp körvonalazatlan utalásokkal arról, amiről csak *sejtése* lehet.)

A táboroknak az elmúlt másfél évtizedben rendre 15-30 résztvevője volt; az eddigieket két „sorozatra” lehet osztani. Az első sorozat 2000 és 2014 között volt, helyszínei, fő témaköre és a tábor vezetői (szerzőn kívül):

2000: Makó (Cigánysor, cigányság helyzete, Kevy Bea, Pálnik László)

2001: Vilmány (cigány-problémák, Kevy Bea, Takács Péter)

2002: Marosvásárhely (cigány-telepek Keva Bea, Donkó Erzsébet, Barna István)

2003: Csurgó (cigánytelepek, Kevy Bea, Donkó Erzsébet)

2004: Alsószentmárton (a „cigányfalu”, Kevy Bea, Donkó Erzsébet)

Erről a sorozatról itt két dolgot szükséges elmondani. Az egyik az, hogy ekkor még a szociotábor az első évet végzettek számára a részvétel tantervbe illesztetten *kötelező* volt. Ez a tény, tapasztalataink szerint sem a tábor szakmai munkáját, sem hangulatát nem befolyásolta, a *közös munka* által generált *közösségi élmény* meg tudott születni. A másik dolog, amit el kell mondani (sajnálkozva-szomorúan, és – valljam be – nem kevés lelkiismeret-furdalással), hogy ezekről a táborokról, bár bőséges, elsősorban kazettás magnószalagon rögzített nyersanyag (interjúk) volt, itt nem részletezendő technikai, módszertani-didaktikai és szubjektív okokból a későbbiekhez hasonló részletes *tartalmi* összefoglalók nem készültek. A sorozat egyébként azért ért véget, mert a tanterv szükséges módosításakor a szociotábor kikerült a kötelező gyakorlatok közül, és a „szabad jelentkezéses” szervezésmódot ekkor nem vállaltuk.

A második sorozat 2009-ben indult, Donkó Erzsébet kezdeményezésére és energikus szervező munkájával. Az indulás (a sorozat első tábora) némiképp sajátos volt: Donkó Erzsiék saját Balaton-közeli faluban lévő nyaralóját használhattuk telephelyük, és a falu-megismerés ekkor alapvetően *módszertani kísérlet jellegű* volt: hogyan lehet a napközben megszerzett információkat az esti beszélgetéseken „összefésülni”. Értelemszerűen erről a munkáról a későbbiekhez hasonló tartalmi összefoglaló elemzés nem készülhetett. Ebből a szempontból ebben a sorozatban van még egy hiátus: egyik táborban (Tiszaszentmárton) betegségem miatt nem voltam ott, és a rendelkezésemre bocsátott információk a személyes tapasztalat-élmény híján nem voltak elegendőek a „mini-szociográfia” megírásához, így ebből a szempontból ez a kötet hiányos. A sorozat teljes listája, fő témákkal, táborvezetőkkel (utóbbiak ezúttal is csak szerzőn kívüliek):

2009 (Donkó E. faluja) (falu-ismeret, Donkó Erzsébet)

2010 Gemzse (iskola, cigány-ügyek, Donkó Erzsébet)

2011 Beregdaróc (falu-ismeret, iskola, cigány-ügyek, Donkó Erzsébet, Kapitány Éva, Liling Tamás)

2012 Felsődobsza (falu-ismeret, iskola, cigány-ügyek, Bakos Bettina, Donkó Erzsébet, Kapitány Éva, Liling Tamás)

2013 Gyüre (falu-ismeret, iskola, cigány-ügyek, Donkó Erzsébet, Kapitány Éva, Liling Tamás)

2014 Tiszaszentmárton (falu-ismeret, iskola, cigány-ügyek, én nem voltam ott, Ladányi János, Donkó Erzsébet, Kapitány Éva, Liling Tamás)

2015 Gulács (falu-ismeret, iskola, cigány-ügyek, Ladányi János, Donkó Erzsébet, Kapitány Éva, Liling Tamás)

2016 Márokpapi (falu-ismeret, iskola, Donkó Erzsébet, Kapitány Éva, Liling Tamás)

(2017 Orosháza, speciális iskola; „város-ismeret” nem volt lehetséges; a kötetben az anyagot nem tettem be.)

(2018 rajtunk kívül álló okokból a tábor elmaradt.)

2019 Abaújkér (falu-ismeret, iskola, Donkó Erzsébet, Liling Tamás, Verebics Petra)

Mi volt az eddigi szociotáborok *hozadéka?* A fentebbi apróbetűs megjegyzésben jeleztem, arról, hogy a résztvevők mit vittek magukkal mivel, miben gazdagodtak, elég keveset tudunk. De hogy *volt* rájuk (is) hatása a munkának, a falvakkal való ismerkedésnek, azt azért elég erőteljesen mutatják egyes beszámolóknak azok a részei, amelyekben véleményeket, esti beszélgetések összefoglalóit idézem. Hozadék, reményeim szerint, az a hat „mini-szociográfia”, ami ebben a kötetben szerepel. Azt remélem, hozzáadnak valamennyit ahhoz az ismerethalmazhoz, amit a szociológia-szociográfia a 2000-es évekbeni magyar falusi viszonyokról feltárt. Talán, ez plusz hozadék volna, „egybeolvasva” közülük ötöt (Gemzse, Beregdaróc, Gyüre, Gulács, Márokpapi) a Beregről, mint tájegységről is megtudunk valamit. És van még egy – számomra fontos – tudományos-szubjektív hozadék is. Ha áttekintjük a táborok fő témaköreit, majd mindegyikben (hogy az utolsóban miért nem, magában a tanulmányban részletezem)

szerepel *cigány-probléma.* Én 1991 óta foglalkozom cigány-kutatással (is), nagyobb vizsgálataim (vizsgálataink: ezeket 1998 óta Kevy Beával együtt végeztük) megtervezéséhez és az adatok értelmezési tartományának kibővítéséhez sokban hozzájárultak a szociotáborok anyagai, élményei; gondolati háttéranyagként épültek be munkáinkba. Elég ez? Természetesen nem *elég* (az efféle munka sohasem kész, az éppen elért eredmény sohasem „elég"), de talán *nem kevés.* Hiszen hozadék szempontjából is érdemes volt, remélem, érdemes *lesz* csinálni.

A tanulmányokat a táborok időrendjének sorrendjében adom. Meghagyom a magukról a táborokról szóló, *beszámoló jellegű* részeket is, azt gondolom, ezek kiegészítik a faluról mondottakat. Több íráshoz eléggé terjedelmes Melléklet is tartozik. Ezek, jellegüknél fogva, csak a szakember, vagy a téma iránt intenzívebben érdeklődő olvasó számára fontosak, a nyomtatott (nyomtatásra szánt) változatból terjedelmi okból kihagyom őket. (A teljes, tehát mellékleteket is tartalmazó változatot a Főiskola honlapján tesszük elérhetővé.) A mellékletekre történő utalásokat természetesen meghagyom a szűkített változatban is.

Most már csak az van hátra, hogy – régi szokás szerint – tisztelettel kérjem az olvasó jóindulatát...

2016. október

In memoriam Iványi Tibor

A falu iskolája

Gemzse

Iványi Tibor Emléknap

Budapest, 2010

Előszó

Gemzse község általános iskolájának fenntartását-működtetését 2007-ben vette át a Magyar Evangéliumi Testvérközösség, Iványi Tibor egyházelnök hathatós közreműködésével. Örömmel vállalt feladatunk az volt, hogy megkíséreljünk valamennyit megtudni arról, hogy milyen változást hozott ez az iskola életében, milyen az iskola megítélése az érintettek (az iskolába járó gyerekek szülei és a gyerekek), valamint tágabban a falu „közvéleménye" szemében, milyen mértékben van az iskolának kisugárzó hatása a falura.

Kérdéseink megválaszolása érdekében 2010 augusztusban *szociotábort* szerveztünk. A tábor vezetői Donkó Erzsébet és Bánlaky Pál voltak, legfőbb helyi segítőnk Iklódy Lászlóné Angéla volt. A résztvevő hallgatók: Jóna Andrea, Koléner Anita, László Hajnalka, Molnár Lajosné, Orsós Ferenc, Rideg Mária, Szabó Lászlóné, Vályi Nagy Tamás voltak. Egy hetet töltöttünk a faluban, „főhadiszállásunk" maga az iskola volt.

Legfontosabb módszerünk az *interjúkészítés* volt. 20 olyan családdal beszélgettek hallgatóink, amelyek egy vagy több gyermeke jelenleg is az iskolába jár, további 10 olyan családot kerestünk meg, amelyekből a gyermekek más településre járnak iskolába (náluk elsősorban az eljárás miértjére voltunk kíváncsiak). Készítettünk interjút az iskola jelenlegi igazgatónőjével és pedagógusával is. Alkalmaztuk a *dokumentumelemzés* módszerét: az iskolától számos, az oktatás-nevelés kérdéseire vonatkozó dokumentumot kaptunk meg. Fontos volt még a *megfigyeléses technika* alkalmazása: az interjút készítő hallgatók szisztematikusan (előzetesen megbeszélt szempontok szerint) rögzítettek az életkörülményekre utaló, jól megfigyelhető tényezőket (házak állapota, udvar, kert használata, berendezés, stb.)

Így összegyűlt anyagaink alapján próbálunk válaszokat keresni kiinduló kérdéseinkre.

A faluról

(A községről adott vázlatos áttekintést zömmel BODNÁRNÉ BADAK Éva (egyébként községi lakos): „Leszakadás, szegregálódás, elvándorlás összefüggéseinek vizsgálata Gemzsén” című, a miskolci egyetem Terület és Településfejlesztési Szakán készült szakdolgozata alapján készítettük el.)

A település évszázadokra visszanyúló történetével ezúttal nem szükséges foglalkoznunk. A jelen állapot értelmezéséhez azonban érdemes a tágabb – területi – kitekintés.

Gemzse Magyarország észak-keleti részén fekszik, Vásárosnamény térségében, Nyíregyházától még keletre jó félszáz kilométerre, egyértelműen hátrányos helyzetű régióban. Elegendő egyetlen adatpár ennek érzékeltetésére: a KSH 2001-es adatai szerint az egy főre jutó GDP a legfejlettebb Közép-Magyarország régióban az országos átlag 152,2%-a, az Észak-Alföld régióban (ahová a falu is tartozik) mindössze 72,0%. S még a régión belül is a vásárosnaményi kistérség a leghátrányosabb helyzetűek egyike. A kistérség egyetlen városa Vásárosnamény, városi rangja csak 1979 óta van.

A térség egészének hosszabb ideje kedvezőtlenek a demográfiai folyamatai. Jellemző a természetes fogyás és a vándorlási veszteség is, következésképpen romlik a korösszetétel. „A statisztikai térségek közül ez a kistérség viselte el a legnagyobb vándorlási veszteséget az utóbbi években...” – írja a hivatkozott szakdolgozat szerzője. Ez összefügg a térség munkaerőhelyzetével: a munkanélküliség tartósan magas, 2001 decemberében a munkanélküliségi ráta 4%-kal meghaladta még az egyébként is magas megyei átlagot is.

Gemzse még ezen a térségen belül is a rosszabb helyzetű települések közé tartozik. (Ennek egyik oka minden bizonnyal az, hogy a rendszerváltozásig Ilk társközsége volt, és, mint ahogy az másutt is gyakran előfordult, az egyébként is szűkös fejlesztési erőforrások nagyobbik hányada a központi községre jutott.) A hivatkozott szakdolgozat írója szerint „...1997 óta a település hátrányos helyzetűnek minősül. ... Az infrastruktúra hiányos, a településen csupán önkormányzati intézmények működnek. A falunak a szomszéd községgel közös orvosa van, gyógyszertár nincs, és egy mobiltelefon-szolgáltató rádiójele fogható jól. A községben nincs művelődési ház, mozi, községi könyvtár, tornaterem, sportpálya stb.” (I.m. 34. o.) A helyzet azóta annyiban változott, hogy 2010 nyarán – hol-

land diákok munkájával – használható állapotba hozták az iskola tornatermét, és elkezdődött – a polgármesteri hivatal mellett – egy közösségi ház kialakítása. (Illetve, tegyük még ezt hozzá, a helyzet valamelyest tovább is változhatott: mi 2010 augusztusban dolgoztunk a faluban, leírásunk akkori állapotot rögzít. Azóta megtörtént az önkormányzati választás, és a falu új képviselőtestületet és másik polgármestert választott. Változtatott-e ez a falu életén, nem tudjuk még.)

A község lakóinak száma kevesebb, mint 900, ebből külterületi lakos mintegy 200. Etnikailag és felekezetileg is vegyes. Az etnikai megoszlás: a magyar és cigány lakosok aránya körülbelül 45-55%. Felekezet szerint (a 2001. Népsz. adata) 40% református, 20% katolikus, 20% pünkösdista, 20% egyéb vallású, vagy nem jelölt meg vallást.

A falu lélekszáma – eltérően sok más hasonló helyzetű településtől – az elmúlt évtizedben is nőtt, bár a legutóbbi években már némi csökkenés mutatkozik. (Adatok: 1998-ban 847 fő, 2000-ben 849 fő, 2002-ben 859 fő, 2004-ben 895 fő, 2009-ben 876 fő) A növekmény egyrészt beköltözésből származik; az ezredforduló táján elég sok cigány család költözött a faluba, másrészt abból, hogy a beköltöző (vagy „őshonos") cigány családokban még mindig elég sok gyermek születik. Azonban ezzel együtt is a falu korösszetétele kedvezőtlen, nő a 60 éven felüliek aránya, elöregedő a település. Negatív tényező, hogy „A fiatal munkaképes korúak közül kerül ki a legnagyobb *vándorlási veszteség.* Ennek tudható be, hogy romlik a település *eltartóképessége."* (I.m. 37. o.; szerző kiemelései)

A lakosok zöme (93%) családi házban lakik, amelyek 1/3-a „szocpollal" épült 1992 és 2002 között. Így épült az Újsor is, ami a község központjáról, mintegy 3 km-re van, és amely egyértelműen cigány-telep. Külön probléma, hogy ez a település-rész csak közúton közelíthető meg – nincs járda sem – a gyermekek is csak az elég forgalmas főúton haladva juthatnak el az iskolába is.

Hátrányos helyzetű a falu munkalehetőségek szempontjából is. (2004-es adatok szerint) aktív kereső 123 fő, munkanélküli 315 fő, inaktív kereső 217 fő, eltartott 234 fő. Az aktív keresők közül 88 fő (az aktív keresők 72%-a!) ingázik, nem a faluban van a munkahelye. „Mára már csak az önkormányzat intézményei jelentenek némi elhelyezkedési lehetőséget a községben, jelenleg 35 fő áll ilyen alkalmazásban." (I.m. 41. o.) (A pontos adatok napjainkra változtak valamelyest, a fő arányok azonban változatlanok.)

A település tehát minden szempontból súlyosan hátrányos helyzetű. Kulcsfontosságú kérdés így az *iskola megmaradása.* Kulcsfontosságú, mert egy-

részt *esélyt ad* ahhoz, hogy ne ürüljön ki teljesen a falu szellemi-közösségi élete. És kulcsfontosságú másrészt azért is, hogy a faluban élő gyerekek – jelentős arányban szegény cigány gyerekek – számára elérhető módon legyen meg a tudáshoz való hozzáférés lehetősége.

A község önkormányzata azonban az évtized közepére képtelenné vált az iskola fenntartására. Be *kellett* (volna) zárniuk azt. Ekkor fordultak a Magyar Evangéliumi Testvérközösséghez, amelyről tudták, hogy a környéken több, hasonló helyzetbe került iskolát mentett már meg. Innentől kezdődik a mi történetünk.

Mielőtt magáról az iskoláról (valamint az iskola és a falu kapcsolatáról) szólnánk, szükségesnek látszik a tanulók, az iskolába járó gyerekek családjairól szólni. Arról a *szociokulturális miliő*ről, amelyből a gyerekek nap mint nap az iskolába érkeznek. Megteendő és megtehető ez azért, mert a közeg, ahonnan a gyerekek jönnek, aránylag homogén: az iskola tanulóinak több mint 90%-a cigány, és többségük az Újsoron lakik.

A gyerekek családjai (a szociokulturális miliő)

Alaptény, mint említettük, hogy a gyerekek csaknem mind cigányok. Ugyancsak alaptény – és nyilván ez a fontosabb –, hogy ezen belül is az összlétszám több mint fele *„HHH”,* halmozottan hátrányos helyzetű. Ugyancsak fontos alaptény, hogy a családok többsége (adataink szerint nagyjából négyötöde) a gyerekszámokat tekintve nagy család, nem kevés közöttük az olyan, amelyben 5 vagy több gyerek él. Ezeket a tényeket kell felbontanunk, pontosítanunk.

A *családösszetételt* vizsgálva a következő képet kaptuk: a családok nagyjából egynegyede „szabályos” nukleáris család (szülők és gyerekeik). Ugyancsak egynegyed a csonka (vagy egyszülős) családok aránya, amelyekben apa vagy anya vagy nagyszülő neveli a gyerekeket. És a családok nagyjából fele többgenerációs. A gyerekek háromnegyede tehát, formálisan legalábbis, rendezett közegből jön. Meg kell azonban fontolnunk, hogy vajon közvetlen szempontunkból, a gyerekek és családjuk iskolához való viszonya szempontjából, a többgenerációs családösszetétel által determinált szociokulturális miliő optimális-e? Tudjuk, hogy a több generáció együttélése a gyermekek szocializációja szempontjából is alapvetően pozitív hatású. Ezen belül azonban – és erre vannak az interjúkban félig-meddig rejtett, áttételes utalások – az iskolával (általában a

formális keretekben megszerzett tudásokkal) kapcsolatos attitűdökben, az otthoni tanulás körülményeinek (technikai lehetőségeinek) alakulásában (a tanuláshoz megfelelő hely és viszonylagos zavartalanság is kell!), az időszerkezet formálódásában a többgenerációs forma lehet, hogy negatív hatású, nehezíti a gyerek iskolai tanulmányait. Nincs elegendő adatunk ahhoz, hogy valami biztosabbat mondjunk, de a kérdés (alkalmasint egy következő szociotábor egyik lehetséges kérdéseként) megfogalmazódott.

Fontos kérdés a gyerekeket körülvevő *fizikai környezet, a lakás,* amelyben élnek a családok.

Mint említettük, a gyerekek családjainak nagyobbik része az Újsoron, a falu cigánytelepén lakik. Mit mondhatunk erről a telepről magáról (azon túl, hogy, mint szintén említettük, a falu központjától távolabb van, csak a forgalmas közúton közelíthető meg)?

Nagyon vegyes a kép. Vannak itt jól karbantartott házak, többé-kevésbé rendezett udvarral. És vannak emberi tartózkodásra csak nagyon korlátozott mértékben alkalmas épületek is, üveg nélküli ablakkal, fóliával foltozott tetővel, mállott vakolattal. (Ajánlom az olvasó figyelmébe Konéter Anita fotóit, melyek az Iványi Tibor Emléknapon voltak kiállítva.) *Eredetileg* (ld. előző rész: „szocpolos" építkezés) nagyjából egyforma minőségű építmények voltak ezek. Hogyan jöttek létre ekkora különbségek?

„Első olvasatra" hajlamosak volnánk a bennlakók *igényszintjének* különbözőségében keresni a magyarázatot. Félrevezető lenne. A *szisztematikus* (tehát előre rögzített szempontok szerinti) *megfigyelések* ugyanis egyértelműen arról tanúskodnak, hogy – valóban csak 1-2 kivételtől eltekintve – jól látható a lakás *tisztán tartására* való törekvés, az adott feltételek között egyáltalán lehetséges *rendezettség* kialakítása. A rossz lakás-állapot, úgy látszik, *nem* az igénytelenség jele. Egyszerűen arról van szó, hogy a karbantartás (illetve a lakás közvetlen környezetének, udvarának rendben tartása) csak *saját erővel* lehetséges. Ahol nincs „saját erő", mert nincs pénz se ablaküvegre, se néhány tetőcserépre, se egy vödör mészre, nincs fizikai erő (betegség vagy öregség miatt) még egy létra odébb állítására sem, ott a lakás (a ház) állagának alakításában az idő (meg az időjárás) vesz át az uralmat. S itt nem csak arról van szó, hogy a gyerekek egy része számára egy ilyen lepusztult fizikai közeg a mindennapi élettér. A dolog arról is szól, hogy a többiek is, akik a jobb állapotú lakásokban élnek, a saját házukat körülvevő közvetlen települési környezetként ezt a „vegyességet" látják,

élik meg. Alkalmasint „perspektívaként”, hiszen látják és megélik, bármelyikük családja bármikor kerülhet olyan helyzetbe, hogy nem lesz képes otthona jobb állapotát fenntartani.

A fizikai környezethez tartozik a *laksűrűség.* Nem lehet meglepő, hogy az esetek jelentős hányadában családjainknál nagy a zsúfoltság. A családok háromnegyedében 6 vagy több fő él együtt, a tipikus lakásnagyság másfél-két szoba. Gyakori az is, hogy ősztől tavaszig még ez a tér is beszűkül: csak a konyhát és legfeljebb még egy szobát fűtenek. Eléggé nyilvánvaló – és szempontunkból most ez a fontos –, hogy olyan helyiségben, ahol hárman vagy többen tartózkodnak együtt, komolyan tanulni, leckét csinálni nem nagyon lehet. Számon kérhet-e az iskola ilyen körülmények között élő gyerektől otthoni munkát? Költőinek tűnik a kérdés...

A szociokulturális miliő fontos eleme a *szülők iskolai végzettsége.* (Legutóbb a PISA vizsgálatokhoz kapcsolódó háttértanulmányok mutatták meg, hogy markáns összefüggés van a szülők – ezen belül is inkább az anya – iskolai végzettsége és a gyerek tanulmányi eredményei között.) Talán elég itt annyit elmondani: az általunk vizsgált családokban az anyák között gyakorlatilag nincs 8 általánosnál magasabb iskolai végzettségű (elég sokan a nyolc osztályt se végezték el), az apák között is csak néhány szakmunkás van, magasabb végzettség nem fordul elő. (Ez *is* magyarázza a *halmozottan* hátrányos helyzetű gyerekek nagy számát: annak ugyanis egyik összetevője éppen a szülők alacsony iskolai végzettsége.)

Magával az iskolai végzettséggel valószínűsíthetően elég szoros kapcsolatban van az azzal kapcsolatos *attitűd:* mennyire tartják fontosnak a szülők a tanulást, az iskolában megszerezhető tudást. Erről a legtöbbet két interjú-részlet mond. Az első alanya asszony, aki elvált, több éve új élettársi kapcsolatban él. Az interjú készítője (a „családi adatok” felvétele kapcsán) kérdezte, hogy mi élettársa legmagasabb iskolai végzettsége. A válasz: „Nem tudom. Nem tartottam fontosnak, hogy ez iránt érdeklődjem”. A másik interjú alanya viszonylag fiatal, 30 évesnél alig idősebb nő. Tőle (is) kérdeztük, hogy az általános iskola elvégzése utánra volt-e valamilyen terve, elképzelése, vágya esetleges továbbtanulásról. „Á, nem is gondoltam rá, eszembe se jutott. Hogy lehetne még tanulni... Nem, eszembe se jutott.”

Igaz viszont, hogy a *gyerekeikkel kapcsolatos tervekben*, vágyakban, perspektívákban már más jelenik meg. Mintha az iskolából, tömegkommuniká-

cióból már átszivárgott volna, hogy másként is lehetne (kellene, vagy *illene?*) gondolkodni. Gyakorlatilag minden szülő azt mondta, hogy a gyereknek tovább kellene tanulnia, legalább szakmát kellene szereznie. (A „legalább”-hoz, a perspektíva határaihoz egy más munkánkból származó adalék. Középiskolás, kollégiumban lakó cigány gyerekekkel dolgoztunk, személyiségfejlesztő csoporttal. Egy alkalommal „megálmodtattuk” őket: milyennek „álmodják meg” – tehát nem *valószínűségi,* hanem *vágy* szinten – önmagukat öt év múlva, tehát huszonvalahány évesen. A csaknem 30 gyerek között egyetlen egy sem volt, aki saját magát a felsőoktatásban, vagy felsőoktatást végzettként képzelte volna el...)

A háttérhez, a szociokulturális miliőhöz tartozik természetesen az *anyagi viszonyok* kérdésköre is. Erről nem sokat lehet mondani. Rendszeres munkajövedelme, „fix állása” a gyerekek szülei közül alig kettőnek-háromnak van. (Az se a faluban, eljárók.) A többiek? Segélyek, alkalmi munkák, idénymunkák. Amikor ott voltunk (augusztus vége) éppen a dohánynak volt szezonja. Elég sok esetben mondták, hogy máskor jöjjünk interjúzni, mert dohányt törni mennek. De elmondták azt is, hogy ez csak rövid ideig tart, más meg alig van. Érthetően: a téesz megszűnése óta a falu határában alig folyik olyan mezőgazdasági tevékenység, ami időszakos munkaerőt igényelne. Egy idősebb interjú-alanyunkra, miután elsorolta a vázolt helyzetet, az interjú-készítő rákérdezett: „És tessék mondani, akkor miből élnek?” Válasz: „Miből? A semmiből, kedveském...”

Röviden összefoglalva a mondottakat: a gyerekek családjainak mind a fizikai feltételei, mind a szorosabban vett szociokulturális miliője kedvezőtlenek az iskola szempontjából: az a háttér, amelyből a gyerekek jönnek, sem létszerűségében, sem a közeg attitűdjeivel nem motivál a tanulásra. A gyerekekkel kapcsolatos tervek, vágyak azonban biztatóak, valamilyen felszíni szinten már megjelenik a továbblépés, a kitörés eléggé homályos igénye. *Az iskolának tehát a kedvezőtlen háttér és a tervek-vágyak között feszülő ellentmondást kell kezelnie.*

És akkor most

Az iskoláról

Maga az iskolaépület – ez fontos! – viszonylag új, alig több 10 évesnél. Modern, építészetileg jó megjelenésű, funkcionálisan jól használható építmény. Most, hogy már a tornaterem is használható, minden szempontból kielégítő tereket biztosít a jó színvonalú oktatáshoz. Felszereltsége is megfelelő, számítógépes termében az internet is rendelkezésre áll.

Az iskola, tanulólétszámát tekintve, kicsi. Az elmúlt években a létszám 90-100 között volt; tegyük újra hozzá, hogy a gyerekek több mint 90%-a cigány. Természetesen kicsi – 12 fő – a tantestület is. Ám – az igazgatónőtől, a polgármestertől és szülői véleményekből kapott információink szerint – szakmai összetétele megfelelő, garantálhatja a színvonalas oktatást. Más szempontból problematikus azonban, hogy a tanárok többsége nem a faluban lakik, „bejáró", így a falu szellemi-társadalmi életében csak nagyon korlátozott mértékben lehet rájuk számítani.

A lényegről, a pedagógiai munkáról csak nagyon keveset és bizonytalanul mondhatunk: nyáron voltunk ott, „működésében" nem láthattuk az iskolát. Az igazgatónővel, pedagógusokkal, a szülőkkel készült interjúk, és – nem utolsó sorban – a gyerekekkel történt beszélgetések alapján alkothatunk képet a munkáról.

Egyértelműnek látszik, hogy az *alapszemlélet* az elmúlt években pozitív irányban változott. Ennek a legfontosabb jelei a következők:

- Az iskola – pályázati úton – becsatlakozott a TÁMOP 3.1.4. innovatív intézmény programba. Ez a program a *kompetencia alapú oktatást* célozza meg. A program része a technikai feltételek megteremtése is (egyebek mellett pl. a tanárok laptoppal való ellátása), erre a program lehetőséget adott.
- Elkezdték használni az oktatásban a *kooperatív technikákat.* Ez azt jelenti, hogy a gyerekek kis csoportokban dolgoznak olyan feladatokon, amelyeket közösen kell és lehet megoldani. (Ezeket a technikákat az USA-ban dolgozták ki akkor, amikor a különböző közegből érkező – pl. fehér és néger – gyerekek integrált oktatása volt a cél. Eredetileg a különböző közegből érkező, tehát egymással szemben sokféle előítéletet hozó gyerekeknek a közös munka során kialakuló együttműködésének, ezzel egymás kölcsönös elfogadásának elősegítése volt a cél. A kooperatív technikákat ragyogóan lehetne – sajnos, csak feltételes módban írható... – alkalmazni cigány és nem cigány gyerekek integrált oktatásában is; az adott csaknem homogén közegben is nagyon hasznosak a motivációk és az együttműködési készség fejlesztésében.) A tanárok a program keretében részt vettek a kooperatív technikák használatára irányuló intenzív képzésben is.
- A dokumentumok alapján úgy látszik, nagyon komolyan foglalkoznak az SNI (sajátos nevelési igényű) tanulókkal. Az elemzett anyagok szerint nagyon alapos és tartalmas egyéni nevelési terveket készítettek, és pontosak, naprakészek, érdemi munkára engednek következtetni a „haladási naplók".

- Bevezették a délutáni *szakköri foglalkozásokat.* Olyanokat, mint művészetoktatás, tánc, hangszeres zeneoktatás. Ennek egyik feltételeként megoldották a gyerekek (ingyenes) étkeztetését, így zavartalanul részt tudnak venni a szakköri foglalkozásokon. Ide tartozik, hogy tervezték (megvalósult-e? ezt is meg kellene nézni...) a napközi felső tagozatosokra való kiterjesztését is. Ha megvalósul(t), jórészt ellensúlyozhatja az otthoni kedvezőtlen tanulási lehetőségeket. Itt érdemes megjegyezni azt a kiemelkedően fontos dolgot, hogy *a gyerekek* – a velük folytatott beszélgetések egyértelmű tanúsága szerint – *szeretnek az iskolába járni, szeretnek az iskolában lenni.* Számukra az iskola alapvetően pozitív „tér", és ezt a tanulással kapcsolatos attitűdök alakulása szempontjából kiemelkedően fontos *érzelmi-mentális* bázisnak tarthatjuk.
- Ugyancsak fontos motivációs tényező az is, hogy rendszeressé tették a különböző versenyeket. Az ezeken elért eredmények – a versenyek úgy vannak megkonstruálva, hogy nincsenek „vesztesek", minden résztvevő valamilyen pozitív visszajelzést kap – erősítik az előző pontban említett attitűd-alakulást.
- A tágabb társadalmi környezet, a falu felé való nyitást mutatja, hogy az iskolai ünnepségeket (korántsem csak a „hivatalos" állami ünnepek alkalmából rendezetteket, hanem pl. a karácsonyi ünnepséget is) nyilvánosan szervezik. Részt vehetnek ezeken a szülők is, de bárki más a faluból. (Az igazsághoz tartozik, hogy e téren csak a kezdeti lépéseket sikerült megtenni: az iskola meghirdeti ezeket az alkalmakat, eddig azonban csak elég kevés felnőtt vett rajtuk részt. A törekvés azonban mindenképpen nagyon jó.) Ilyen nyilvános rendezvényként szerveztek roma napot is, amely egyrészt a gyerekek identitás-erősítését szolgálta, de alkalmas lehet (főleg, ha valóban sikerül *nyílttá* tenni) a cigány – nem-cigány viszony javítására is.
- Nem lényegtelen, hogy az említett pályázattól függetlenül is javultak az iskola technikai feltételei. (Számítógépes szoba berendezése, egyéb oktatástechnikai eszközök jelentős mérvű gyarapodása, tornaterem működőképessé tétele.)

Az iskola munkája tehát, a rendelkezésünkre álló információk szerint, az utóbbi években, eléggé nyilvánvalóan az új fenntartó, a MET támogatásának is köszönhetően, határozottan pozitív irányban mozdult el. Természetesen bőven vannak még problémák. Ezekről, és a továbblépés lehetséges irányairól szólunk a következőkben.

Problémák és hogyan tovább?

- Ha az iskolát a *falu intézményének* tekintjük, márpedig józan logika szerint annak kell tekintenünk, akkor a talán legnagyobb probléma az, hogy az itt lakó gyerekek jelentős hányadát más településre járatják iskolába a szülők. Információink szerint mintegy 30 gyerek, az összes iskolás korúnak nagyjából egynegyede jár más településre. Zömük nem cigány; más oldalról tekintve a dolgot, a nem cigány gyerekeket szinte kivétel nélkül másutt taníttatják. Az ok eléggé egyértelmű. Mint fentebb jeleztük, készítettünk interjúkat „eljáró" gyerekek szüleivel is, amelyekben a fő kérdéskör éppen az volt, hogy miért viszik máshová a gyereket. Nyíltan vagy burkoltabban, de kivétel nélkül minden interjúban meghatározó okként szerepelt a helyi iskola „cigány-iskola" volta. Többen részletesebben is kifejtették, hogy az iskola színvonalát, a pedagógusokat jónak tartják, de nem akarják gyereküket cigányok közé engedni. --- Egyéb szempontokon túl érdemes itt felfigyelni egy sajátos ellentmondásra. Ha minden nem cigány gyerek a falu iskolájába járna, már korántsem volna az „cigány-iskola", lennének olyan osztályok is, amelyekben a nem cigányok vannak többségben. Kialakul az „ördögi kör": elvisszük a gyerekeket, *azért mert* cigány iskola, miközben *éppen azért* cigány iskola, mert elvitték a nem cigány gyerekeket. --- A kérdés természetesen az, hogy változhat-e ez a helyzet? Talán igen. Két alapvető feltétel teljesülése látszik fontosnak. Az egyik, hogy konzekvensen tudjon folytatódni az iskola színvonal-növelő pedagógiai programja, beleértve a falu felé való nyitást is. A másik, hogy a faluban általánosságban javuljon a cigány – nem-cigány viszony; nyilván elsősorban a cigányok számára helyben elérhető munkalehetőségek bővülése révén.
- Több szempontból is komoly probléma az, hogy az iskola tanárainak többsége nem helyben lakik. Nehezebb így szervezni a tanórán kívüli foglalkozásokat (szakkörök, napközi). Bizonytalanabb és kevésbé tartalmas a családokkal való kapcsolattartás. Itt természetesen nem csak, sőt nem is elsősorban „családlátogatásokra" gondolunk. A helyben élő tanár, „lakópolgári" mivoltából következően, a mindennapiságban (boltból, utcai találkozások, informális kommunikáció – baráti-szomszédi beszélgetések – stb.) *ismeri* a falu lakóit, benne tanítványainak szüleit is. Nincs szüksége arra, hogy külön „informálódjon" a gyerek családi hátteréről, „naprakészen" ismeri azt. A nem helyben lakás továbbá nehezíti (vagy kizárja), hogy a tanár magánemberként is része legyen a falu helyi társadalmának.

Hogy személyes kapcsolatai legyenek a helyi „hivatalossággal”, az informális mező tekintélyes embereivel, a helyi társadalom „egyszerű” tagjaival. Holott ez a *bennlét,* ez a helyi társadalom tagjaként való létezés adhatná meg az alapját annak, hogy betöltsön egyfajta *közvetítő szerepet* az iskola és a falu, a falu helyi társadalma között.

- Nyilván az imént mondottakkal szoros összefüggésben van az is, hogy úgy tűnik, az iskolának *még* nincs igazi „kisugárzása” a falu felé. *Már* nem teljesen zárt világ, nyitottabbá vált. De úgy látszik, egyenlőre inkább csak az oda járó gyerekek szüleit tudja „megszólítani”. Nem tudott még a *falu szellemi központjává* válni, holott egy ilyen helyzetű településen (ahol se kultúrház, se könyvtár, se helyben lakó „egyházfi” nincs) ez megkerülhetetlen funkció (lenne). És megint felteendő a kérdés: változhat-e ez? És megint azt kell mondani: talán, *ha...* Melyek a „ha” után következő legfontosabb feltételek? 1. A falu vezetésének „hozzáállása”. Itt két dolog a fontos. Az egyik, hogy a vezetés megfogalmazzon ezirányú igényeket, a másik, hogy ehhez támogatást, anyagi és szellemi muníciót is adjon. 2. Sikerüljön több elkötelezett pedagógust a faluba „telepíteni”. A legfőbb eszközök: egyrészt a technikai feltételek (lakhatás) biztosítása, másrészt az *értelmes, jó munka* lehetőségének felkínálása. 3. Fontos feltétel, hogy az iskola tudjon a nem szorosan vett iskolai funkciókhoz (pl. könyvtár fejlesztése, felnőtteknek *is* szóló programok szervezése) *forrásokat* (pályázati úton vagy más módon) rendelni. 4. Végül, a mondottak összefoglaló folyományaként – ámbár az *ok-okozat viszony* ezúttal /is/ felcserélhető – szükséges volna az iskola köré pozitív „falu-közvéleményt” szervezni. Hogy a falu helyi társadalma maga *várja el* az iskolától a *saját szellemi központjaként* való funkcionálást (is). (Mindehhez persze, teszem hozzá szociális munkás képzésben is oktató, térségfejlesztéssel is foglalkozó szociológusként, szükséges volna *közösségi szociális munkát* indítani a faluban, lehetőleg helyi közművelődési szakember részvételével. Ez volna a „ha”-sorozat egyik humán faktora.)

Valami összefoglalás-féle

Írásom címében az „A falu iskolája” kifejezés nyelvtani értelemben *kijelentő mód*ban szerepel. A végére a *pont* (mint írásjel; amit ugyan írás címében nem teszünk ki, de virtuálisan mégis csak ott van) helyére *kérdőjel* görbült. A

„talán”-ok jelzik ezt. Kérdjük tehát meg most már kimondottan is: vajon a *falu iskolája*-e az iskola Gemzsén?

Azt kell mondanunk, hogy az iskolában, jelen állapotában, benne van a *lehetősége és az esélye* annak, hogy valóban a ***falu iskolája*** legyen. És ebben – váltok most ismét az egyes szám első személyre, hangsúlyozandó, hogy személyes véleményemről van szó – megítélésem szerint alapvetően pozitív tényező az, hogy a MET átvette az iskolát. Ebben a lényeg nem az, hogy segített az anyagi-technikai feltételek javításában, bár ez sem elhanyagolható. A fontosabb, hogy megadja azt a *szellemi-társadalmi hátteret,* amelynek bázisán ez a fejlődés (is) elindulhat-haladhat. De persze nem oldhatja meg a problémákat *helyettük,* a falu lakói, a falu helyi társadalma helyett. A külső erő, a külső szakértelem, tudjuk jól a térségfejlesztés elméletéből és gyakorlatából, legfeljebb *indukálhatja* a helyi erők aktivizálódását. A MET iskolája, úgy látom, megtette a szükséges első lépést abban az irányban (is), hogy az iskolából a falu iskolája legyen. A következő lépésnek a faluénak kell lennie. Szurkolunk, hogy megtegye.

Iványi Gábor tiszteletére

Gazdag szegények

(Beszámoló a Beregdarócon szociotábor keretében végzett munkáról)

2011

Előhang

Az írás címe – nyilván sokaknak feltűnt – Jókai Mór egy regénycímének inverze. Nem mintha iker-regényt akarnék írni (nem is tudnék), és nem is azért, mintha valami nagyon nagy hasonlóságot látnék a Jókai regényében leírt világ és a beregdaróci között. Egyszerűen csak ez a (részben „lopott") cím fejezi ki legjobban azt a furcsa kettősséget, amely, legalábbis a mi olvasatunk szerint, Beregdaróc sajátossága. Persze ami a „gazdagságot" illeti, nagyon is viszonylagosan érthetjük csak. A későbbiekben az egyik fontos viszonyítási alapként szolgáló Gemzse állapotaihoz képest „gazdagság" ez; ám az itteni „gazdagok" kevés eséllyel pályázhatnának a 100 leggazdagabb magyar listájára való felkerülésre. A „szegénység" is némiképp másként értődik itt, mint ahogyan azt általában érteni szoktuk. Nem átlagos falu Beregdaróc, ezt (is) szeretnénk ebben az írásban megmutatni.

Bevezetés

2011-ben is sikerült – a főiskola és azon belül személy szerint Iványi Gábor rektor támogatásával –, az előző évekhez hasonlóan, szociotábort szervezzünk. Az elmúlt évben Gemzsén dolgoztunk, ahol a falu iskoláját néhány éve vette át fenntartóként a Magyar Evangéliumi Testvérközösség (MET), és alapkérdésünk az volt, mennyiben tud az intézmény a *falu iskolájaként* működni. (Eredményeinket „A falu iskolája" című, az Iványi Tibor emlékkötetben megjelent írásban foglaltuk össze.) Idén, hasonló indíttatásból, Beregdarócon dolgoztunk. Ennek a falunak az iskoláját is néhány éve vette át a MET. Arra gondoltunk tehát, hogy azon túl, hogy megnézzük, önmagában mit jelent ez az iskola a falu számára, módunk lesz a két helyzet összehasonlítására is.

Az idei tábor alapadatai és résztvevői:

Helyszín**:** Beregdaróc (szálláshely az általános iskola)

Időpont: 2011. június 20-27.

Résztvevők:

Szakmai stáb: Bánlaky Pál – táborvezető, szakmai vezető

Donkó Erzsébet – táborvezető, táborközösség-építés

Kapitány Éva – fotódokumentáció oktatás

Liling Tamás – videodokumentálás oktatás

Koléner Anita – fotó és interjú

Czakó Éva – szervező, technikai vezető

Jóna Andrea helyi segítő + szakmai résztvevő

Részt vevő hallgatók: Ádám Éva, Bakos Angelika, Deliága Anna, Gyöngyösi Tamás, Gyurgyák Tamás, Horváth Balázs, Kiss Csongor, Orsós Ferenc, Vitéz András Gyula, Száraz Mária, Szilágyi Balázs

A munkában részt vevő külsők: Takács Lili, Grawátsch Lili

A tábor *szakmai célkitűzése* ezúttal is kettős volt: egyrészt (szociológiai jellegű) információk gyűjtése meghatározott témakörben, másrészt lehetőséget biztosítani a részt vevő hallgatók számára egy falu helyi társadalmának *sajátélmény* szintű megismerésére.

Az információgyűjtés alaptémája volt: az „iskola a helyi társadalomban" témaköre. Az adott keretek között lehetséges szinten próbáltunk információkat szerezni az iskola tényleges működéséről, ezen belül arról, változott-e ez a működés azt követően, hogy a MET átvette az iskola fenntartását. Kiemelkedően fontos elem volt az iskolába járó gyerekek szülei (családjai és maguk a gyerekek) véleményének megismerése az iskoláról. Megkíséreltünk valamennyit megtudni arról is, hogy azokat a gyerekeket, akiket más település iskoláiba járatnak, miért viszik máshová. Kiegészítőleg, illetve az adatok értelmezési keretéül információkat gyűjtöttünk a gyerekek családjainak életkörülményeiről (lakáshelyzet, családösszetétel, anyagi helyzet) és természetesen magáról a faluról.

Alapmódszerünk, amely mindkét jelzett célkitűzést megvalósította, a *tematikus interjú* készítése volt, kiegészítve a *megfigyeléssel.* A hallgatók mindvégig párban dolgoztak, alapvetően azzal a munkamegosztással, hogy egyikük

készítette az interjút, a másik eközben megfigyeléseket végzett (amit az interjú után rögzített) egyrészt az interakciók nonverbális összetevőiről, másrészt a fizikai környezetről (lakás, udvar). Összesen 47 információblokk készült el, zömmel interjúk, néhány más természetű információs egység. (Részletesebben megoszlásukat és jellegüket a következő részben mutatom be.) Az interjúk kivonatos leírását a megfigyelési adatokkal kiegészítve a helyszínen elektronikus formában rögzítették és kinyomtatták. Ez lesz elemzésünk nyersanyaga; már itt érdemes jelezni, hogy a hallgatók jól dolgoztak, elemzésre alkalmas nyersanyagot produkáltak.

Az idei tábor fontos újdonsága volt az eddigiekhez képest, hogy szisztematikusan beépítettük a munkába a *vizuális adatrögzítést.* Jól tudjuk, hogy a tényfeltárásnak, helyzetdokumentálásnak igen fontos eleme lehet a vizuális megjelenítés. Eddigi szociotábori munkáinkban ezt csak „amatőr" módon, nem rendszerbe építetten tudtuk alkalmazni. (A tavalyi táborban – Gemzse – Koléner Anita fotózása nagy lépést jelentett előre, de akkor még nem alkalmaztuk ezt az eszközt szisztematikusan.) Örömmel fogadtuk tehát Liling Tamás és Kapitány Éva közreműködését. Ők szisztematikusan tanították a hallgatókat a videó és a fotó szociografikus alkalmazására mind technikai, mind tartalmi értelemben. Úgy láttam-látom, hogy munkájuk jelentősen gazdagította a helyszíni munkát, és várhatóan gazdagítani fogja eredményeink prezentációját is.

A tábor szakmai célkitűzéséről fentebb azt írtam, hogy „információk gyűjtése meghatározott témakörben". Nem véletlenül fogalmaztam ilyen definiálatlan általánosságban. A kiindulópontunk, előzetes elképzelésünk ezúttal is az volt (mint a múlt évben Gemzsén), hogy az iskolának a falu életében elfoglalt helyét próbáljuk megismerni. Ezúttal azonban hamar kiderült, hogy az *általában a faluról* szóló ismeretek meghatározó jelentőségűek. Vizsgálódásunk hangsúlya áttolódott magára a falura; a társadalmi valóság (ezúttal tematikailag is) átírta az előzetes elképzeléseket. Beregdaróc – az Előhangban említett és később részletezendő – sajátosságait kellett először megértenünk (már amennyire a rendelkezésünkre álló idő alatt ez sikerülhetett), és csak ezen belül próbálkozhattunk az iskola ebben a viszonyrendben való elhelyezkedéséről gondolkodni. Ez meghatározza jelen írás szerkezetét is: dominánsan magáról a faluról kell írni (afféle mini-szociográfiaként, és minden lehetséges ponton összehasonlítva Gemzsével), és ebben a keretben tudunk majd valamit az iskoláról is mondani, megmutatva azt is, miben hasonlít, és miben különbözik az a gemzseitől.

Beregdaróc – falu a határ mentén

Valóban, a falu életének legfontosabb meghatározó tényezője határ menti helyzete. Az ukrán határtól alig néhány kilométerre van, egyébként ugyanabban a kistérségben, mint Gemzse. Legközelebbi városa, korábbi térségi vonzásközpontja Beregszász (a falutól alig 8 km), már a határ túloldalán. Mai, határon belüli „városa" Vásárosnamény, nagyjából kétennyi távolságra van. A „város" idézőjelbe tétele egyébként történelmileg értendő: Vásárosnamény 1979-ben kapta meg a városi rangot, várossá fejlesztése-fejlődése egyértelműen Beregszász „kiváltása" érdekében történt.

A határ menti helyzet egyszerre áldás és átok. Áldás, mert vannak komoly, anyagiakban is megmutatkozó előnyei (részletesebben majd később), és átok, mert, mint tudjuk, az egész északkeleti régió hátrányos helyzetű, depresszsiós térség. Még a régión belül is a vásárosnaményi kistérség a leghátrányosabb helyzetűek egyike. Már Trianon óta, amikor számos kis (vagy nagyobb) térség természetes vonzásközpontja került a határokon túlra (pl. Kassa, Beregszász, Szatmárnémeti), és sem a két világháború között, sem azóta nem sikerült a nyugat-magyarországi országrészekkel szembeni elmaradottságot csökkenteni. Ez az „áldás-átok kettősség" meghatározó tényezője a falu életének.

Nézzük először az alaptényeket, alapadatokat. (Az alábbi adatok a KSH 2009-es területi adatsorából származnak; Jóna Andrea kigyűjtése.)

A falu nagyságrendileg (Gemzsével azonos módon) a *kisfalvak* közé tartozik: állandó népessége 844 fő, ennek, becslések szerint, mintegy egyharmada cigány. A népesség *kormegoszlása* a hasonló helyzetben lévő kisfalvakhoz (és az országos átlaghoz) hasonlóan az elöregedés tendenciáját mutatja: a 168 fő 14 éves és fiatalabbal szemben 167 fő a 60 éves és idősebbek száma. Némileg sajátos (egyébként Gemzséhez hasonlóan) a *vándorlási egyenleg:* a jelzett évben 14 fő volt az állandó elvándorolt és valamivel több, 16 fő az állandó odavándorolt. Ez – nem statisztikai forrás, szóbeli közlés alapján – abból származott, hogy néhány sokgyerekes család költözött a faluba. A népmozgalom fontos adata még, hogy erre a falura is jellemző a *természetes fogyás* (a természetes szaporodás negatív egyenlege): 8 élveszületésre 13 halálozás jutott az adott évben.

Lényegesen kedvezőbb képet látunk, amikor a falu *infrastrukturális ellátottságának* adatait nézzük. A lakásállomány 364 db, a háztartási villamosenergia-fogyasztók száma 356, mondhatjuk tehát, hogy a villamosítás gyakorlatilag teljes. Elég magas (319 db) a vezetékes vízzel ellátott lakások száma is, és

ugyancsak jól kiépültnek látszik a vezetékesgáz-hálózat is (250 háztartási gázfogyasztó, ezen belül 247 a gázzal fűtött lakások száma.) A vonalas infrastruktúrán belül szoktuk a távbeszélő-hálózat kiépítettségét is nézni (a faluban 92 fővonal van), ennek azonban a mobiltelefonok elterjedésével már nem sok jelentősége van. A rendszeres hulladékgyűjtés is (ami egyébként ingyenes!) 295 lakást érint. A falu méretéhez képest jelentős a kiépített utak hossza, az állami belterületi és az önkormányzati kiépített út összesen csaknem 12 km; gyakorlatilag a falu valamennyi jelentősebb utcája szilárd burkolatú. Nem szorosan az infrastruktúrához tartozik, de itt érdemes megemlíteni, hogy 148 személygépkocsit tartottak nyilván; ez azt jelenti, hogy közel minden második családnak volt járműve.

Részben infrastrukturális, de részben már gazdasági jellegű adatok az *idegenforgalomról* szólók. „Falusi szállásadással" 1 vendéglátó foglalkozik, 5 férőhellyel, adott évben azonban mindössze 1 vendég 23 vendégéjszakáját regisztrálták. Van két „panzió", 77 férőhellyel (az egyik, a nagyobbik, a református egyházé, a másik az önkormányzaté). A kettőben együtt 2009-ben 2574 vendég fordult meg, összesen 5380 vendégéjszakát töltve bennük. (A kihasználtság nem éri el a 20%-ot.) Ez azt jelenti, hogy egy-egy vendég átlagban 2.09 éjszakát töltött itt; ez inkább „rendezvényturizmusra", mint valóságos idegenforgalomra utal. Egyet kell értenünk a polgármester asszony megállapításával, mely szerint egy ilyen település számára a „falusi turizmus" nem jelent távlatos kitörési pontot, csak kiegészítő jellegű tevékenység lehet. (A jelenleginél azonban – ez már személyes megjegyzésem – a falu, táji és egyéb adottságainál fogva, jóval többet „érdemelne".) Ehhez talán egy tényező lehet az a sajátosság is, hogy közbiztonság értelmében „nyugodt falu" Beregdaróc. Az adott évben a regisztrált bűnelkövetők száma mindössze 17, és ebből alig 2 a „személy elleni" bűncselekmény.

Ami a falu *gazdasági helyzetét* illeti, e téren a korábban említett kettősséget, ellentmondásosságot látjuk. Miről van szó? Az egyik oldalon ott van a falu korábbi gazdasági életének teljes szétesése. Beregdaróc is, mint a környékbeli települések döntő többsége, alapvetően mezőgazdasági jellegű gazdasággal rendelkezett. Ezen belül is évszázados hagyomány szerint domináns volt az állattenyésztés (szarvasmarha, sertés, juh). A falut is magába foglaló termelőszövetkezetnek – szóbeli közlések szerint – nagyjából 2500-as szarvasmarha- és 3000-es juhállománya volt, mintegy 150 embernek adott munkát, megélhetést. Jórészt a tsz állatállományára alapozva jelentős, nagyjából 70 főt foglalkoztató sajtgyár üzemelt a faluban (Többektől hallott vélemény: „Itt gyártották Magyarország legjobb trappista sajtját".) A falu lakói döntő többségének ez a tsz biztosította a

munkát, megélhetést. A rendszerváltás utána a tsz – mint másutt, pl. Gemzsén is – megszűnt, a sajtüzem is bezárt. Jelenleg 2-3 nagyobb gazdaság működik a falu területén, nagyságrendjükből következően zömmel saját munkára alapozva, külső munkaerőt csak nagyon korlátozott mértékben alkalmazva. Tehát (itt is) jellemzővé vált a magas munkanélküliség: 2009-ben 141 fő a regisztrált munkanélküliek száma. A szám az azóta eltelt időben kissé növekedett is: a legújabb, 2011 első negyedéves adat szerint 146 fő. A családok (hivatalos adatok alapján kimutatható) anyagi helyzetére jellemző, hogy 2009-ben 258 fő kapott az önkormányzat által nyújtott lakásfenntartási támogatást. Ha úgy számolunk, hogy a 364 lakás mindegyikében tipikusan egy család lakik, akkor ez azt jelenti, hogy a családok csaknem háromnegyede rászorult erre a támogatásra. Ugyancsak a családok rossz anyagi helyzetére utal, hogy a 13 haláleset közül 8-nál kellett az önkormányzatnak temetési segélyt adni. Ezeknek az adatoknak az alapján azt kell mondanunk, hogy a faluban többségében *szegény emberek* élnek. Ez tehát ennek a dolognak az egyik oldala.

A másik, még elég jó biztonsággal megragadható oldal az, hogy a falu *mint falu,* mint települési egység, meglehetősen jómódú. A magyarázat egyszerű. A falu területén van a MOL gázfogadó és gázelosztó telepe (ide érkezik Ukrajnán keresztül az orosz gáz), és ez a telep a falunak fizeti az iparűzési adót. Ez meglátszik a falu látható képén is: jól karbantartott közterületek, régebbi épület nagyon szép és ízléses felújításával elkészült polgármesteri hivatal (egy épületegyüttesben az önkormányzat tulajdonában lévő „panzióval", szálláshellyel és elég sokakat kiszolgáló kulturált konyhával-étkezdével), szépen felújított művelődési ház és könyvtár. Jut a gyerekek iskolai étkeztetésére, ösztöndíjakra is (ezekről majd az iskola kapcsán bővebben is szólunk). Ugyanakkor – és ez már az ellentmondásokhoz tartozik – az iskola *fenntartása* néhány évvel ezelőtt már lehetetlenné vált, a falu rákényszerült, hogy iskolája megtartása érdekében a MET segítségét kérje.

A képhez hozzátartozik még, hogy a gáztelepen nem falubeliek dolgoznak. (A polgármester asszony szerint mindössze 3 fő dolgozik ott a faluból.) Az ott dolgozók számára Vásárosnaményban építettek lakásokat. Tehát a telep a *falu mint település* számára anyagi erőforrást jelent, a *faluban élő emberek* számára azonban nem jelent munkalehetőséget. Van tehát a falu területén egy jelentős gazdasági egység, elég sok *nem falubeli* dolgozóval, miközben az aktív korú népességnek több mint egyharmada regisztrált munkanélküli. (Hasonló adalék: jelenleg folyik a református imaház felújítása. A munkát nem falubeli vállalkozó

végzi, segédmunkásait is más településről hordja naponta a munkára.) A munkanélküliekkel az elmúlt évig – 2010-ig – még tudott mit kezdeni a falu. Akkor még *pályázat* alapján lehetett közmunkásokat foglalkoztatni, a faluban (szintén a polgármester asszony közlései alapján) 146 közmunkást alkalmaztak, teljes munkaidőben. Idén – 2011-ben – *kvótát* kaptak: 60 főt foglalkoztathatnak 4 órában és 6 főt 8 órás munkaidőben. Mi lesz a kimaradottakkal? A kérdésre nincs válasz.

A munkanélküliség adatai, együtt a fentebb jelzett néhány szociális támogatási adattal (lakásfenntartási támogatások, temetési segélyek) arra utalnak, hogy *valóban szegények* az emberek. Ám az általunk gyűjtött információk szerint e téren is sajátos ellentmondásra bukkanunk. Miről van szó?

Mint a Bevezetőben említettem, kutatási módszerünk integráns része volt az interjúkészítést kiegészítő *megfigyelés.* Idézek néhány megfigyelési eredményt. „A ház kifejezetten nagyon szép, rendezett, harmonikus, otthonos, nagy, a gyerekeknek külön-külön szoba.” (8. sz. int., szülők, 3 gyerek, férj közmunkaprogramban volt, jelenleg munkanélküli, feleség htb., „megélhetésüket szociális támogatásból fedezik”.) „Nagyon szép, rendezett lakás, újszerű bútorokkal, modern háztartási gépekkel.” (26. sz. int., szülők + 2 gyerek; a szülők munkanélküliek, „...de el szoktak menni néha almát szedni, vagy feketemunkára.”) „A ház szépen felújítva kívül-belül. ... Büszkén mutatta körbe a házat és a gyerekek alkotásait. Békés ház, tiszta volt mindenhol, jó volt ott lenni.” (41. sz. int. Kétgyermekes család, egyik szülő közmunkás, a másik alkalmi munkákat végez.) Figyeljünk fel a megfigyelés rögzítésében szereplő helyzetkép és a zárójelekben adott háttér-információk kőkemény ellentmondására! Szép nagy – a gyerekeknek különszobás! – ház, kontra munkanélküli szülő. Újszerű bútorok, modern háztartási gépek, kontra szülők alkalmi munkája (almaszedés, ami éppúgy, mint Gemzsén a dohánytörés, aránylag rövid időszakra jelent jövedelemforrást). Szépen felújított ház, kontra közmunkás és alkalmi munkás szülők. A munkában részt vevő hallgatók általában is, az esténkénti szakmai és élménybeszámolók során, arról beszéltek, hogy szinte minden meginterjúvolt családnál jó állapotú épületeket, esetenként kifejezetten nívós kialakítást, jól berendezett és karbantartott lakást láttak. (Tegyük itt még hozzá, hogy, mint az iskoláról szólva részletesebben megmutatjuk, a meglátogatott családok zöme cigány volt!) És ugyancsak szinte mindenütt (pontosabb adatokat ld. később) munkanélküli, alkalmi munkából élő szülők. Hogy jön ez össze?

Egy interjú *negatív* megfogalmazása közelebb vihet a válaszhoz; ámbár előre jelezni kell, hogy ezúttal nagyon sikamlós terepre érkezünk. Az interjúrészlet: „Fizetetlen számláik vannak, és várják, hogy mikor kapcsolják ki a villanyt. ... Nem lesz napszám, mert elfagyott az alma. *Nem merik a csempészetet űzni.* Gázuk nincsen, mert nincs rá pénz. *Oroszoktól veszik a kenyeret."* (31. sz. int.) Ebben az interjúban azt mondják, hogy ők „nem merik a csempészetet űzni. Ez implicite azt jelenti, hogy – szerintük – mások merik. (Ők csak a kenyeret veszik az „oroszoktól"...)

Azzal indítottam ezt a részt, hogy a falu életének legfontosabb meghatározó tényezője határ menti helyzete. Mintha ez ebben a sajátos vonatkozásban is érvényes lenne. A „zöldhatár", amelynek fáit, bokrait, szittyóit, mélyedéseit, ösvényeit a helyiek – innen és túlról is – nagyon jól ismerik, ismerhetik. Hisz apáik, nagyapáik, amíg még nem volt határ, természetes módon ismerték, járták ezt a határt; ekkor még, a szó más értelmében, a falu határát. Ez a tudás a generációk között még átadódik, átadódhat. *Használható,* hasznosítható tudás, és hasznosul is; szól róla elég széleskörűen a *szóbeszéd.* (Ami egyébként, mint tudjuk, egy falu információs rendszerének alapvetően fontos eleme...) Egy interjún kívüli, szigorúan magánjellegű beszélgetésben valaki, aki itt értelemszerűen nem részletezhető tulajdonságainál fogva hiteles, autentikus információforrásnak tekinthető, a dolog jellegéről és technikájáról is sok mindent elmondott. Eszerint a környéken lakók a technikai közvetítők. Innen oda s onnan idejárva zsákban hozzák az árut (mostanában főleg cigarettában utaznak), megállapodott helyre (még a „zöldben") lerakják, onnan a következő „láncszem" továbbviszi az igazi elosztókhoz. Milyen nagyságrendű ez a „kereskedelem", hány embert érinthet, ki tudja? Ha a *szóbeszéd*nek csak egy része is igaz, az, legalább részben, magyarázatot adhat a *jövedelmi viszonyokban* mutatkozó szegénység és az *életkörülmények objektivációnak* lényegesen magasabb minősége közötti ellentmondásra.

Talán részben a határ menti helyzetben kereshető a magyarázta annak is, hogy Beregdaróc *helyi társadalma,* a szó minőségi értelmében, sokkal inkább *meglévő entitás,* mint (pl.) Gemzsé. Még pontosabban azt mondhatjuk, hogy ebben a faluban *van, létezik, érzékelhető és észlelhető* a helyi társadalom mint sajátos, település-szintű közösség. Illetve talán pontosabb, ha úgy mondjuk, hogy ebben a faluban *még megmaradt, továbbél* valamilyen szinten a helyi társadalom közösségi jellege. A görög katolikus pap (a faluban él) fogalmazott úgy, hogy ebben a faluban „megállt az idő", abban az értelemben, hogy elzártsága, a társadalomfejlődés fő mozgásaiból való elég erős kimaradása folytán az

egyébként negatív folyamatok sajátos pozitív hozadékaként *megőrződtek régi emberi értékek.* Ezek között a *falu mint közösség* értéke is.

Mégpedig, és ez nagyon fontos, olyan közösség, amely az itt élő cigányokat és nem cigányokat egyaránt magába foglalja. Interjúalanyaink szinte mindegyike, cigányok és nem cigányok egyaránt, ha szó esett róla, határozottan állította, hogy ebben a faluban nincs cigány – nem cigány ellentét. Fontos elem ebben az is, hogy itt – ellentétben Gemzsével és sok más hasonló nagyságú faluval – nincs „cigánytelep", gyakorlatilag nincs szegregáció. A cigányok szétszórtan *benne élnek* a faluban; és, úgy tűnik, ez csak fizikai megjelenése a társadalmi értelemben is vett „benne élésnek". Igaz, elmondották azt is, hogy a faluban élő cigányok csaknem kivétel nélkül „törzsökösek", régóta a faluban élnek. Az utóbbi években volt néhány beköltöző család, közülük azokat, akik nem tudtak a falu rendjéhez illeszkedni, a cigányok és nem cigányok közös erővel „utálták ki", késztették elköltözésre. Valószínűsíthetően ennek a cigány – nem cigány viszonynak a következménye az is, hogy ebben a faluban nincs (cigány) kisebbségi önkormányzat. Készítettünk interjút azzal a cigány emberrel, akit első alkalommal, amikor erre mód volt, a cigány önkormányzat elnökének választottak. Ő elmondta, hogy a megalakulás után néhány hónappal „feloszlatta" az önkormányzatot, részben azért, mert a megválasztott tagokkal nem lehetett megállapodni a működésről, de azért is, mert úgy találta, hogy ebben a faluban nincs szükség külön cigány érdekképviseletre, a cigányság érdekeit ő, mint megválasztott községi képviselő-testületi tag, megfelelően tudja érvényesíteni.

A faluközösség dolgaihoz tartozik a *vallási megoszlás,* a különböző vallásúak egymáshoz való viszonyának kérdése is. Beregdaróc népe zömében református és görög katolikus. Alig néhány római katolikus és baptista család van. Mindkét nagyobb felekezetnek igen szép, jól karbantartott temploma van (a reformátusoké Árpád-kori templom alapjain), a református lelkész máshonnan jár ide híveihez, a görög katolikus pap helyben lakik. Információink szerint az „egyházak" jó kapcsolatban vannak egymással, nincs közöttük „határvillongás", az emberek között sem von határvonalat a különböző vallás. Újabban, mondották el többen is, egyre gyakoribb a vallások közötti „vegyes házasság" is. A baptisták zavartalanul élik a maguk vallási életét, a római katolikusok pedig részt vehetnek a görög katolikusok istentiszteletein. A cigányok közül – ez a görög katolikus pap megfigyelése – a régen a faluban élők inkább reformátusok (a *hagyományosan* református közegben a cigányok, teszem én hozzá, a cigány vallásosság szokásos módján átveszik a befogadó közeg vallását), az újabban betele-

pültek inkább katolikusok. (Egy érdekesség: a görög katolikus parókiával csaknem szemben egy magánház udvarán van egy kis, fából épült harangtorony. Ezt a római katolikusok építették, hogy „nekik is legyen valami...")

Még működő helyi társadalom, cigányok és nem cigányok normális együttélése, vallási béke; mielőtt idillinek gondolánk el a falu ez irányú állapotát, nézzük meg közelebbről a falu iskoláját, valamint, fontos tényezőként, az iskolában tanuló gyerekek családjainak helyzetét. Talán már nem lesz meglepő, ha ezúttal is sajátos ellentmondásokra bukkanunk.

Családok és iskola

Ebben a részben fogom bemutatni, adatszerűen is, munkánk, vizsgálódásunk eredményeit. Szükségesnek látok ezért itt néhány *módszertani megjegyzést.* Mint a Bevezetőben említettem, alapmódszerként az interjút és megfigyelést alkalmaztuk. Az alanyok (az iskolás gyerekek családjai) kiválasztása *egyszerű véletlen mintaválasztással* történt: rendelkezésünkre állt az iskolába járó valamennyi gyerek neve és címe, a listából véletlenszerűen választottuk ki a szükséges elemszámnak megfelelő családokat. Azokat a családokat, akik más településre viszik gyerekeiket iskolába (becslésünk szerint legfeljebb 10-15 gyerek), *hólabda módszerrel* kerestük meg. (A *referenciaszemélyek* – polgármester, pap, könyvtáros – kiválasztása természetesen célzott volt.) Ennek alapján mintánkat meglehetős biztonsággal reprezentatívnak mondhatjuk. Az interjú jellege *kötetlen tematikus interjú* volt. Ez azt jelenti, hogy *nem* kérdőívvel, nem *előre megfogalmazott, zárt kérdéssorral* dolgoztunk. Az interjú *fő témaköreit* rögzítettük, amelyekre az adott kommunikációs helyzet függvényében az alany *saját logikáját* tiszteletben tartva és követve kellett rákérdezni. Ebből az (is) következett, hogy nem minden interjúban sikerült minden rögzített témakörről információkat szerezni. (Nem feledhető, hogy munkatársaink nem gyakorlott interjúőrök, minden szükséges információ „előbányászása" olyan feladat, amely e műfajban nagy gyakorlattal rendelkezőknek sem mindig sikerül.) Ezért olyankor, amikor valamely választípus gyakoriságát elemzem, nem az *összes interjúhoz* viszonyítok, hanem mindig ahhoz, hogy az *adott kérdésben* hány családról van értékelhető információnk. Ide tartozó, részben már tartalmi kérdés a következő. Az *alapfeladat* a családokkal készített interjú volt. *Kiegészítésképpen* tervezetten készítettünk nem családi interjúkat is (polgármesterrel történt beszélgetés, pedagógussal, könyvtárossal, pappal, cigány vezetővel készített interjú), és megen-

gedtük nem tervezett, nem családdal készült interjúk, beszélgetések lefolytatását és rögzítését is, amennyiben ezek releváns információkat is tartalmaztak. Továbbá előfordult az is, hogy *csoportos interjú* keretében egy interjú több (2-3) család adatait tartalmazza. Előfordulhat tehát, hogy egy-egy adat esetében több családról van adat, mint ahány „családi interjú" készült. Az adatokat legtöbb esetben, az eredeti terveknek megfelelően, cigány – nem cigány bontásban adom. Ennek Beregdaróc esetében, mint látni fogjuk, lényegében csak az az értelme van, hogy a falu *sajátosságát,* tipikustól való eltérését meg lehessen mutatni.

A fentiek alapján értelmezhetően a minta alapvető mennyiségi adatai a következők: összesen 44 dokumentált interjúanyagunk van. Ebből a *családi interjúk* száma 31, ezen belül 23 interjú készült cigány családdal, és 8 nem cigány családdal. A többi 13 a *nem családi* interjúk, amelyekben, ezt itt is hangsúlyozom, nagyon fontos, a falura, ezen belül alkalmasint családokra vonatkozó információk is vannak. (A rögzített interjúanyagokat beszámoztuk, a szövegben az interjú számára hivatkozunk. Terjedelmi megfontolásból az interjúleírásokat ezúttal nem adjuk mellékletben, azok a WJLF-en kerülnek elhelyezésre.)

Lássuk hát az adatokat!

Minden családokat érintő vizsgálatban az egyik alapkérdés a *családösszetétel.* Vizsgálatunk sajátos célkitűzése (iskola a faluban) következtében a mintába természetesen csak gyerekes családok kerültek be, az arányok csak ezen belül értelmezhetők. A *cigány* családok összetételei: egy szülő gyermekkel 1 család, szülők (házastárs vagy élettárs) 1-2 gyerekkel 12 család, szülők (néhány esetben + nagyszülő) 3 és több gyerekkel 18 család. A *nem cigány* családok: egy szülő gyerekkel 2 család, szülők 1-2 gyerekkel 7 család. (Máris feltűnhet, hogy itt 40 család összetétele szerepel, holott csak 31 „családi interjút" említettem. Emlékeztetek a fenti módszertani megjegyzésekre: egy – csoportos – interjúban több család adatai is szerepelhetnek, és a „nem családi" interjúk között is van olyan, amely családösszetételre vonatkozó adatot is tartalmaz.) Itt arra érdemes figyelni, hogy *nagycsalád* (3 és több gyerek) csak a cigányoknál fordul elő, náluk viszont eléggé nagy számban. (Az összes cigány család több mint fele.) Annak ismeretében, hogy információink szerint a cigány családok elég jól integráltak a falu közösségében, ez eléggé nyilvánvalóan a *hagyományok, a cigány kultúra* („megőrződtek emberi értékek"...) folyománya lehet. Talán – nagyon óvatosan fogalmazom – jele annak, hogy az *integráció* nem kell, hogy a *hagyományokban is őrzött identitás* elvesztésével járjon.

Fontos eleme a gyerekek szociokulturális hátterének a *szülők iskolai végzettsége.* Erről nem érdemes adatot bemutatni: a cigányok esetében 8 általánosnál magasabb végzettség gyakorlatilag nem fordul elő, a nem cigányoknál is inkább csak néhány szakmunkással találkoztunk.

Ugyancsak fontos háttér a *lakáskörülmények.* Ezt ezúttal alapvetően a *megfigyelések* alapján próbáltuk bemérni. (A szokásos mérőszámok – lakásnagyság, építéséi mód, infrastrukturális ellátottság, háztartási eszközök stb. – ezúttal irrelevánsnak látszanak: értékelhető nagyságrendű különbségeket nem találtunk.) A megfigyelések rögzítése természetesen nagyon különböző formában történt, az adatszerű bemutathatóság érdekében próbáltam *kategorizálni* azokat. Csak három, minőségi jellegű kategóriát volt érdemes felvenni. *Nagyon jó* kategóriába azokat a lakáskörülményeket soroltam, ahol egyértelműen elegendő tér áll a lakók rendelkezésére (pl.: „a gyerekeknek külön-külön szoba"), a megfigyelő szerint jól karbantartott, esetenként láthatóan frissen felújított az épület, jó állapotú a berendezés, és elég jól el vannak látva háztartási gépekkel. *Jó-közepes* a kategória akkor, ha kielégítő a tér, nem felújított, de stabil a ház állaga, van megfelelő mennyiségű és rendeltetésszerű használatra még teljesen alkalmas bútorzat, és vannak régebbi, de még használható háztartási gépek. *Gyenge* a kategória, ha kicsi és/vagy rozzantas a ház, kevés a bútor, szegényes a berendezés. A besorolások ezekbe: a *cigány* családok közül *nagyon jó* lakáskörülmények között él 5 család, *jó-közepes* 9 családé, és *gyenge* a lakáskörülménye 5 családnak. A *nem cigány* családoknál *nagyon jó* 3, és *jó-közepes* 1 család lakáskörülménye. Ha összevetjük ezeket az adatokat akár a gemzseiekkel (ahol a „cigánysor" lakásainak nagyobbik fele e kategóriák szerint *gyenge,* kisebbik részük *jó-közepes,* és *nagyon jó* egyáltalán nem fordult elő), akár más, falusi közegben végzett cigánykutatás eredményeivel (gondolhatunk itt, hogy csak a saját „házunk táján" kereskedjünk, a korábbi szociotáborokra, vagy szerző és Kevy Bea kutatásaira, amelyek a gemzseihez nagyon hasonló képet mutattak), akkor valami egészen más helyzetet látunk. Azoknak a cigány családoknak, amelyekről ilyen adatunk van, háromnegyede él *nagyon jó* vagy *jó-közepes* lakáskörülmények között. Tegyük ehhez hozzá, hogy a faluról alkotott általános megfigyeléseink szerint, ami egybecseng több helybeli véleményével, Beregdarócon nem lehet különbséget tenni cigányok és nem cigányok házai-udvarai között. Olyan *sajátosságnak* látom ezt, ami ebben a vonatkozásban *kivételessé* teszi a falut a hozzá hasonló nagyságrendű és hasonló arányú cigány népességű falvak között.

Átvezet a megélhetés dolgaihoz az a kérdés, hogy vajon a *rendezett* porták jelentenek-e – faluhelyen még elég természetes – „termelési teret". Nos, a megfigyelések adatai szerint cigányok lakta ház körül 11 esetben van számottevő mértékű kerti növénytermelés és/vagy állattartás (baromfi), és 3 háznál nem láttunk ilyent. A nem cigány háztartásokban 4 esetben van, 1-ben nincs házkörüli termelés. E tekintetben is sajátos a beregdaróci helyzet. A különböző falusi cigány családokra vonatkozó vizsgálatok egybehangzóan azt mutatták, hogy a cigány családok nagyon kis hányada használja ki az egyébként adott lehetőségeket. Racionális a magyarázat is: az eredetileg vándorló, letelepedés után is helyhez nem kötött foglalkozásokat űző cigányság kultúrájában nincs jelen a növénytermesztés, kisállattartás tudásanyaga. A beregdaróci adatok arra utalnak, hogy az *integrálódás* magával hozza a hasznos, mégpedig mind az integrálódók (cigányok) számára, mind pedig az integráló (befogadó közeg, nem cigány népesség) számára hasznos (mert a helyi társadalom mint közösség működése szempontjából fontos) tudások, tevékenységek *átvételét.* Mondhatjuk, hogy az ilyen átvételek rendszere képezi magát az integrálódást; ebben az értelemben tehát adatainkat a falu egész viszonyrendszere lényeges elemének kell tekinteni.

A megélhetés, az anyagi viszonyok legfontosabb összetevője természetesen a *munka, a munkaviszony.* Korábban jeleztük, hogy a falu aktív korú lakosainak jelentős hányada munkanélküli. A vizsgált családoknál a helyzet a következő: 25 cigány és 9 nem cigány családról van ilyen adatunk. A cigány családok közül 14 olyan van, ahol nincs állandó munkaviszonnyal rendelkező felnőtt családtag, csak alkalmi munkához (pl. gyümölcsszedés) jutnak hozzá, 4 esetben van „rendes" munkahely, és 7 családnál egyéb (nem segély-jellegű) rendszeres jövedelem (nyugdíj, rokkantnyugdíj). A 9 nem cigány családból 7-ben van valakinek munkahelye, és 2-ben munkanélküliek. E téren tehát elég jelentősnek látszik a különbség a cigány és a nem cigány családok között, ám óvakodni kell a határozottabb következtetéstől. Mintavételünk sajátosságából ugyanis – abból, hogy a nem cigány családok közül olyanokat kerestünk meg, akik más településre járatják iskolába gyerekeiket – az következik, hogy minden valószínűség szerint túlreprezentáltak a jobb anyagi helyzetben lévők. (Erre utalhat az is, hogy a „nem családi" interjúkban többen is említették, hogy a szegényebb nem cigány gyerekek a helyi iskolába járnak.) Mindenesetre ezek a munkával kapcsolatos adatok magyarázzák azt is, hogy az *egy főre jutó jövedelem* (amelyet természetesen csak a hivatalos jövedelemforrások alapján számolhattunk, mivel az interjúkban értelemszerűen csak ezekről szóltak) tipikusan nagyon alacsony. Összesen 13 esetben tudtuk ezt számítani, ezek közül 9-ben 20.000,- Ft alatt van az összeg, 2-

ben 20-40.000,- Ft között és 2 esetben több, mint 40.000,- Ft. A 20.000,- alatti összeg elviselhetetlenül alacsony, a 20-40.000 közötti is bőven alatta van a KSH létminimum adatánál. Itt megint a sajátosan ellentmondásos helyzetet látjuk. Azok között a családok között, amelyeknél a számításba vehető jövedelmek szerint az egy főre jutó jövedelem 20.000 forint alatt van, több olyant is lehet találni, amelynek lakáskörülményeit a *nagyon jó* kategóriába sorolhattuk. Hogyan hozott létre és tart fenn egy többgyerekes, hivatalos adatok szerint több éve munkanélküli apával, háztartásbeli anyával rendelkező család egy (valóban) *nagyon jó* minőségű házat? Az ellentmondás a *legális* adatok alapján feloldhatatlan. Mintha tényleg lenne, e tájon nem is csekély mértékben, valami „más" is...

Ez volna tehát az a háttér, amely az iskolát körülveszi.

Beregdaróc iskolája is kicsi: 90 körül mozog a tanulók létszáma, alig tucatnyi a tanári kar. Épülete jellegzetes „szocreál", de nem túl régen felújított, berendezése, belső képe is jónak, korszerűnek mondható. Laikus megítélésem szerint jól felszerelt kémia-fizika szaktanterme, 8-10 munkahelyes számítástechnikai terme (internettel), normál méretű tornaterme van. Objektív adottságait tekintve jónak, korszerűnek mondható.

Ezt az iskolát is, mint a gemzseit, néhány évvel ezelőtt vette át a MET, mivel a falu a fenntartást már nem tudta garantálni. Az előzményekhez hozzátartozik a következő (a polgármester asszony elmondása szerint). Amikor évekkel ezelőtt felmerült az iskolák „körzetesítése", kérték, hogy itt legyen a központi iskola. Felkínálták, hogy tudnának 4 nyelvet tanítani, tudnának lovaglást, úszásoktatást, teniszoktatást biztosítani a gyerekeknek. Eleinte jól fogadták az elképzelést, de amikor kiderült, hogy ebbe az iskolába sok cigány gyerek jár, akkor a többi érintett település kihátrált. Így máshová került a „központi" iskola, s önállóan a falu egy idő után már tudta fenntartani a sajátját; így került a MET-hez.

Egyébként valóban sok a cigány gyerek az iskolában, a becslések szerint – ami itt bizonytalanabb, mint másutt, pl. Gemzsén; ld. általában a cigányok helyzete a faluban – 70-90% körüli. De, többek egybehangzó véleménye szerint, a tanítók – főleg az alsó tagozatban – tudják „kezelni" a dolgot, a gyerekek semmivel nem problémásabbak, mint bármely más falusi (nem cigány többségű) iskolai osztályban. A felső tagozatban már kissé más a helyzet, ennek oka azonban – több szülői vélemény alapján – az, hogy nem minden pedagógus áll feladata magaslatán.

Kérdésünk volt, hogy változott-e az iskola munkája azt követően, hogy a MET átvette a fenntartást. Gemzsén eléggé határozott változást érzékeltünk, Beregdarócon kevésbé. Itt nagy részében maradt az előző tantestület, így természetesen a szülők-gyerekek által is érzékelhető változás kevesebb lehetett. Inkább csak elindulhatott valami. Egy pedagógussal készített interjú részlete mutat erre: „MET átvétele után a tantestület több tagja is nagyon sok továbbképzésen vett részt, ... el tudták sajátítani a legkorszerűbb módszereket, ... IPR, TÁMOP programokba kapcsolódtunk be...” (4. sz. int.) És többféle szakkör, zeneoktatás indult, ezekről a szülők és gyerekek egyaránt nagy örömmel beszéltek. De abba, hogy itt kevésbé látszik a MET szerepe, mint Gemzsén, azt gondolom, még egy tényező belejátszik. Az ugyanis, hogy bár az *iskolát* a falu nem tudta fenntartani, arra még van forrása, hogy az *iskolás gyerekeket* támogassa. A polgármester asszony elmondása szerint az iskolában *minden* gyerek ingyen étkezik, ingyen kapja a tankönyveket, és *minden* (helyi illetőségű) középiskolás és felsőoktatásban tanuló rendszeres havi pénzbeni támogatást kap. (A *minden* gyerekre egyébként érdekes filozófiájuk van: aki rászoruló, az ezért kapja, aki „nem rászoruló”, akinek a családja jobb anyagi helyzetben van, az meg azért, mert ők a jó adófizetők, adójukból menjen erre is.)

A mondottak alapján érthető, hogy a szülők (gyerekek) *iskoláról alkotott véleményeiben* nagyon markáns megfogalmazásokkal nem találkozhattunk, inkább általánosságokat mondtak. (21 cigány családtól kaptunk véleményt, ebből 18 teljesen meg van elégedve az iskolával, 3 mondott inkább negatív ítéletet.) Érdekesség – más vonatkozásban majd vissza kell térni rá – az, hogy több interjúalany, aki gyerekét máshová viszi, a helyi iskoláról pozitív véleményt mondott. Néhány interjúrészletet azonban így is érdemes ide iktatni. „Sok segítséget kapnak a gyerekek, könyvet, effélét, amióta a Wesley van. Meg több a mindenféle rendezvény, fák napja, ilyenek. ...az iskola létfontosságú nekik.” (12. sz. int.) Egy érdekes kritikus vélemény: „...nem elég szigorúak a tanárok, több fegyelem és odafigyelés kellene, mind a viselkedés, mind a tanulás terén.” (15. sz. int.) És egy 8. osztályos cigány gyerek véleménye: „Nagyon szeretem az iskolát. Ez nekem a legfőbb kikapcsolódás. A magyarokkal nincs probléma, nekem az egyik legjobb barátom is magyar. Igaz, a tanárok között van egy-kettő, akit nem szeretek, mert szerintem különbséget tesznek magyar és cigány között.” (5. sz. int.)

Az iskoláról alkotott vélemények tehát alapjában pozitívak, még azok részéről is, akiknek nem ide jár a gyerekük. Akkor miért viszik a gyerekeket máshová? Egy szülői vélemény: „Rengeteg a roma gyerek az iskolában, és nehéz

emiatt a szintet tartani." (11. sz. int.) Több hasonló megfogalmazással is találkoztunk, például ilyennel: „...túl sok a cigány gyerek, nincs húzóerő az osztályban." Az *előítélet* egészen sajátos, „minőségi" formáját vélem ebben felfedezni. Nem azt mondja, hogy a cigány gyerekek elviselhetetlenek, rosszak, összeférhetetlenek; nehezen mondhatná, amikor saját gyereke szabadidejében a szomszéd cigány gyerekkel játszik legtöbbet. Mégsem akarja, hogy gyereke „cigányiskolába" járjon, hát *előre tételezi* (ez az önigazoló előítélet), hogy a cigány gyerekek biztosan nem fognak rendesen tanulni. Ez is a beregdaróci helyi társadalom egyik erős belső ellentmondása: a mindennapi életben *partnernek elfogadjuk* az integrálódott cigányokat, de az iskolába (talán a tágabb – országos – környezetből is beszüremkedő előítéletek hatására is) már ne járjon együtt a gyerek cigányokkal. Még az is ott lehet ebben a dologban, hogy ez a hivatkozás részben csak fedő ideológiája az anyagi helyzet különbségének. Az interjúk félmondataiból elég egyértelműen kiderült, hogy a *szegényebb* nem cigány családok gyerekei a helyi iskolába járnak, máshová vinni a gyerekeket a *jobb módúak* tudják, akik anyagilag megengedhetik maguknak az (olykor csak vélten) jobb színvonalú iskolát. Szerintem ide tartozó érdekesség az is, hogy mennyire különbözően becsülik meg az „eljáró" gyerekek számát. A polgármester asszony becslése körülbelül 40 gyerek. Mások (többek között érintett szülők is) 20-30-at mondtak. Magam egy egyszerű számítást végeztem: megnéztem az iskola tanulólétszámát és a népességi adatokból az iskoláskorú gyerekek számát. Ennek alapján az „eljáró" gyerekek száma nem lehet több 10-15-nél. A *felülbecslés* a problémakör szubjektív túldimenzionálásának jele volna?

Szólni kell még – egyik alapkérdésünk volt! – az iskolának a falu társadalmában betöltött helyéről, szerepéről.

Múlt évi munkánk alapján a gemzsei helyzetet így foglaltuk össze: „...úgy tűnik, az iskolának *még* nincs igazi „kisugárzása" a falu felé. *Már* nem teljesen zárt világ, nyitottabbá vált. De úgy látszik, egyenlőre inkább csak az oda járó gyerekek szüleit tudja „megszólítani". Nem tudott még a *falu szellemi központjává* válni, holott egy ilyen helyzetű településen (ahol se kultúrház, se könyvtár, se helyben lakó „egyházfi" nincs) ez megkerülhetetlen funkció (lenne)" Nos, Beregdarócon *van* művelődési ház, *van* könyvtár, *van* helyben lakó „egyházfi", következésképp *más az iskola funkciója.* Nem kell, és nem lehet „...a *falu szellemi központjává* válnia", mivel a falu szellemi vonzásközpontja funkciónak a *meglévő* intézmények *hálózata* felelhet meg. A beregdaróci iskolának is van *már* kisugárzása a falu felé: a szülőket *is* megszólító rendezvények a falu számára is

érzékelhetően – erről a „nem családi” interjúkból vannak információink – megszaporodtak. Ez azonban *itt* nem elég. Szükség van, és lehetőség is, mert *vannak* potenciális partnerek, a szellemi szféra intézményeinek *együttműködésére.* A művelődési házzal, a könyvtárral, a tájházzal, a keresztszemes hímzés bemutatótermével, a (tartalmasan működő!) egyházi gyülekezetekkel. Egyik-másikban, erről beszélgetéseink tanúskodnak, megvan a készség az együttműködésre. (Lehet, hogy a többiben is; nem mindegyik képviselőjével tudtunk beszélgetni.) Úgy gondolom, az iskolában, mint a kétségtelenül legnagyobb létszámú, tehát potenciálisan legnagyobb szellemi kapacitású intézményben van meg annak a lehetősége, hogy ennek az együttműködésnek a kezdeményezője, *spiritus rector*-a legyen. *Ebben* a faluban ez (volna) az iskola igazi *falu számára betöltött* funkciója, az ebben az irányban való elmozdulás lehetne az iskola újabb előrelépésének egyik fontos útja.

„Még élünk valahogy...”

Felsődobsza

2012

A cím – a munkánk során tapasztaltak előrevett összegzéseként – egy interjúban elhangzott summázó megállapítás. Bontsuk ki, pár mondatos „szöveg-elemzéssel", mögöttes tartalmát! A ***még*** *azt sugallja, hogy* ***még élünk,*** *megvagyunk, de a* ***holnap*** *nagyon bizonytalan, „lejtmenetben" vagyunk (éltünk már könnyebben is!), és rosszabbodás trendje folytatódik. Az* ***élünk*** *sugallata, hogy létünk* ***(még)*** *értékekkel bíró életnek nevezhető létezés. A* ***valahogy*** *arra utal, hogy nincs jól definiálható, stabil alapzata az életnek, többféle, többnyire esetleges módon lehet csak előteremteni az élethez valót.*

Ezt a helyzetet – ennek az ***életérzésnek*** *az összetevő elemeit próbáljuk meg a következő oldalakon kibontani.*

Az írás szerkezete

1. Bevezetés – a táborról; munkánk keretei
2. A faluról, vázlatosan –jelen helyzet és merre tovább?
3. Az élet keretei – házak, kertek, környezet, családok
   3.1. A külső keretek: a környezet, ahogyan az emberek megalkották maguknak
   3.2. Az emberi keretek: a családok
4. Az élet alapja – anyagi viszonyok
   4.1. Munka, munkaviszony, jövedelmek; bevételek-kiadások
   4.2. Még néhány elem – táplálkozás, ruházkodás és vélemények
5. Cigányok a falu társadalmában
6. Az iskola
7. Valami summázat-féle

1. Bevezető – a táborról; munkánk keretei

A Wesley János Lelkészképző Főiskola – a korábbi hagyományokat felújítva – 2012-ben sorozatban negyedik alkalommal szervezte meg hallgatói számára a *szociotábort,* ami törekvéseink szerint a hallgatók élményszintű társadalmi valóság-ismeretét, szakmai gyakorlatát, közösségi élmény-szerzését szolgálja. Ebben a beszámolóban szólunk röviden arról is, hogy mit jelentett a tábor résztvevői számára ez a munka, és valamivel részletesebben arról, hogy mire jutottunk a mai magyar társadalom egy kis szegmensének, Felsődobsza falunak a megismerésében. Ez a megismerés természetesen nem tekinthető egy valamennyire is teljes, átfogó falu-szociográfiának; a résztvevők többsége számára *gyakorló* munka volt ez, annak minden esetlegességével, a szokásosnál nagyobb hibalehetőségével együtt. Reményeink szerint azonban így is talán néhány nem lényegtelen jellemzőt nagyjából helyesen tudunk leírni.

A tábor alapadatai:

Időpontja: 2012 június 27. – július 5.

Helyszín: Felsődobsza, szállás és munkahelyünk az általános iskola

Vezetői: Bánlaky Pál táborvezető

Donkó Erzsébet társ-táborvezető

Bakos Bettina környezettan szakmai vezető

Liling Tamás video konzultáció

Kapitány Éva fotó konzultáció

Czakó Éva szervező, technikai vezető

Résztvevői: (változó létszámmal) 12-15 környezettan szakos és 4-6 szociális munkás szakos hallgató (nagyrészt nappali, kisebb részt levelező tagozatosok)

A tábor *technikai feltételei* adott körülményekhez képest optimálisak voltak. Az elhelyezés tantermekben volt, az abaújkéri iskola által biztosított fekvőhelyeken. Rendelkezésünkre állt az informatikai terem, szükség esetén másolási, sokszorosítási lehetőség, a közös munkához megfelelő csoport-terem. Az étke-

zést az iskolában működő konyha biztosította, napi három étkezést, kiváló minőségben és mennyiségben. Mindezek biztosításáért, és a tartalmi munkához nyújtott sokirányú segítségért itt is köszönetet mondunk Budai Sándor igazgatónak és az iskola dolgozóinak.

A tábor *szakmai munkáját* az előző évekhez képest tartalmilag és módszertanilag is módosított programmal terveztük meg. Tartalmi szempontból alapvető módosítást igényelt az, hogy a résztvevők között jelentős számban voltak környezettan szakos hallgatók. Be kellett tehát emelnünk a vizsgálandó tematikába a környezettan sajátos szempontjait. Módszertanilag: a korábbi évek *interjún, megfigyelésen és dokumentumelemzésen* alapuló adatgyűjtését a különböző szempontok biztonságos és egységes adatfelvétele és kezelhetősége érdekében kiegészítettük *kérdőíves* adatfelvétellel is. A kérdőív (ld. mellékletben) alapját az általam még 1991-ben kidolgozott, a cigány családok vizsgálatához készült kérdőív képezte. (Ezt azért tartottam jó megoldásnak, mert ezzel a kérdőívvel dolgoztunk 1991-ben, az 1998-as és 2007-es cigány-kutatásokban, így komoly összehasonlításra alkalmas adatbázisunk is van.) Ezt kiegészítettük a *környezetbiztonságra* vonatkozó kérdésekkel (ezeket Bukovich István és Bakos Bettina dolgozták ki; ld. mellékelt kérdőív 13.-23. kérdéseit). Természetesen a *megfigyelések és kötetlenebb interjúk* témái (megfigyelendő-megkérdezendő jelenségek) közé is bekerültek a környezetre vonatkozó szempontok is (ld. a Mellékletekben Bakos Bettina „Napló”-ja), és gyűjtöttünk erre vonatkozó *dokumentumokat* (pl. a település rendezési terve) is.

A tábor *munkarendje* a következő volt. Minden reggel (a reggeli után) *munkamegbeszélést* tartottunk. Ezen – személyre szólóan – az aznapi teendőket beszéltük meg. (Ki, milyen területre megy kérdőívezni és interjúzni, kinek van speciális feladata /fotózás vagy filmkészítés, videós interjú, stb./, melyek a kiemelt megfigyelési szempontok.) Ezt követően a résztvevők terepre mentek. Néhány esetben közös, csoportos megfigyelést is végeztünk: látogatást tettünk az erőműben és a folyamatban lévő régészeti feltáráson, a környezettanos résztvevők megtekintették az árvízvédelmi töltés építésének munkálatait, közösen vizsgálták a Hernád folyó állapotát. Ebéd után részben újra terepre mentek, részben az addig begyűlt anyagok rögzítése (kérdőívek kódolása és gépre vitele, interjúk és megfigyelések anyagának leírása) történt meg.

Minden este *értékelő beszélgetést* tartottunk. Ezen a résztvevők beszámoltak a végzett munkáról, és – ezt tartottuk fontosabbnak, erre szántuk a nagyobb időt – *élményeikről, érzéseikről* beszélgettünk. Különösen fontosnak tartjuk

ugyanis a szociotábor *kettős funkcióját.* Az egyik – szerintünk, bár ez talán némiképp szokatlan, másodlagos – funkció az adatgyűjtés, a megismerés. A másik, a szerintünk fontosabb funkció az, hogy a résztvevő hallgatóknak *élménye, élményszintű tapasztalása* legyen a falu életéről, egy legtöbbük számára ismeretlen valóságszeletről. Az esti megbeszélések (beszélgetések) fontos funkciója volt a közös élményfeldolgozás, az élmények feldolgozásának segítése.

A tábor *eredményeit* tekintve ebben a fejezetben még nem a valóságmegismerés tartalmairól (ezekről a 3.-6. fejezeten szólnak) lesz szó. Egyrészt jelezzük a rendelkezésre álló információk jellegét és mennyiségét, másrészt a résztvevők tábor-élményeiből adunk ízelítőt.

A *kérdőívből* 55 kitöltött adatlap anyaga áll rendelkezésre. (Az adatok számítógépes rögzítése még a tábor ideje alatt megtörtént, a számítógépes feldolgozást később végeztük el.) Ez ugyan szociológiai értelemben kis mintának számít, de a település nagysága (900 fő, mintegy 300 család), valamint a mintavétel módja (rétegzett véletlen mintavétel: meghatározott utcákban véletlenszerűen kiválasztott családok) következtében elemzésre alkalmas mennyiség. Felsődobszán, minthogy a település lakói között a cigányok – nem cigányok aránya nagyjából 1/3 – 2/3, közel azonos számú cigány, illetve nem cigány családról van adatunk. Ez lehetővé teszi, hogy valamit mondjunk majd az e tényező szerinti különbségekről is. (Adatsorok ld. Mellékletben)

Az *interjúk (és rögzített kötetlenebb beszélgetések)* anyagai jól egészítik ki, „töltik meg élettel" a kérdőív adatait. Elsősorban abból a szempontból, hogy a puszta számok mögé oda teszik az életteryeket, a *megélt sorsokat.* Úgy tűnik, hogy éppen ez a mozzanat volt az, ami a résztvevő hallgatókat emocionálisan is *megérintette.* Az esti beszélgetéseken erős érzelmi színezettel, nem ritkán komoly indulattal beszéltek ilyen élményeikről. Ugyanakkor nagyon fontos elem volt, hogy a környezettel kapcsolatos megfigyelendőkről napról napra pontosabban, tárgyszerűbben tudtak beszámolni. Az interjúk és megfigyelések adatai is részben a helyszínen, részben a tábort követően, szükség szerint „jegyzőkönyvszerűen" rögzítésre kerültek.

A *dokumentumokat* – iskolatörténet, településtörténet, rendezési terv, térképek – a táborban kiinduló pontként használtuk, egy-két esetben az esti beszélgetésen a napi tapasztalat értelmezési keretéül is szolgáltak.

Sajátos, gazdag információ-forrást jelentenek a környezettan szakos hallgatók *gyakorlati beszámolói.* Nem szokásos jellegük miatt szükséges itt ezekről, illetve felhasználásuk (elemzésük) módszeréről kissé részletesebben szólni.

Nekik – akik számára a tábort a szak vezetése kötelező nyári gyakorlatnak fogadta el – komolyabb, terjedelmesebb (10-15 oldalas) beszámolót is kellett készíteniük. Döntő többségükben alapos, színvonalas anyagok készültek. Ezekben természetesen rögzítették a szorosan vett szakmai problémákon túl a táborra, a falura vonatkozó élményeiket, megfigyeléseiket, kiegészítő információikat. Az anyagok feldolgozására a *kvalitatív tartalomelemzés* módszerét alkalmaztuk. Ez a következőképpen történt. Első lépésben – már a szövegek alapján – *kategóriákat* definiáltunk. Ezek olyan *hívószavak,* amelyek egy-egy számunkra (a vizsgálandó kérdéskörök szempontjából) fontos *tartalmi elemet* jelölnek. Ezekből állt össze a *kategória-szótár.* (Ld. Mellékletekben, „Adalékok és vélemények" c. anyag.) Ezután megkerestük és megjelöltük az anyagokban az egyes kategóriákhoz tartozó szövegrészeket, ezeket kategóriánként kigyűjtöttük. (Ld. a fentebb jelzet Mellékletben.) Az így rendezett (előelemzett) anyagot a témakörönkénti (fejezetenkénti) elemzésekben használtuk fel.

Ebben a táborban – a tavalyi kísérlet alapján – megtervezetten és „rendszerbe szervezetten" folyt a *fotós és mozgóképes* adatrögzítés is. Több száz fotó készült, mind a szociális helyzetet, mind a környezeti tényezőket dokumentálva. Az első áttekintés alapján elmondható, hogy sok értékes, informatív anyag készült; az anyagból több tematikus kiállítást is lehet majd rendezni. Már a tábor ideje alatt elkészült három megszerkesztett, vetíthető formára került videó anyag. (Az egyik az erőműről szól, alapvetően egy régóta ott dolgozó szakemberrel készített beszélgetés alapján, a másik egy cigány férfivel készült rövid, de tartalmas életút-interjú, a harmadik egy egészen sajátos „környezet-film": egy, a domboldalban eredő erecske útjának végigkísérése a folyóig.)

Úgy véljük, elegendő, és megfelelően dokumentált információ áll rendelkezésre ahhoz, hogy tartalmas elemzést végezhessünk.

A *tábori életről,* a tábor *hangulatáról* is érdemes valamennyit elmondani. Viszonylag – a munkarendről írott kereteken túl – kötetlen volt a munka. A résztvevő hallgatók nagyfokú önállósággal maguk tervezték meg napi munkájukat. Úgy látom, szinte kivétel nélkül *felelősen,* a „laza" keretekkel vissza nem élve dolgoztak. (Említésre méltó negatív értelmű „esemény" nem fordult elő.) Nem volt szükség „tanári szigor"-ra; nyilván ennek is köszönhető, hogy mind-

végig jó hangulatban, jó emberi légkörben folyt a munka és a tábori élet. Úgy tűnik, és ezt a táborzáró beszélgetésen elhangzottak, valamint az azóta érkezett visszajelzések támasztják alá, a tábor csaknem valamennyi résztvevő számára komoly emberi-társadalmi élményt jelentett.

Itt érdemes szót ejteni arról, hogy tartalmas emberi és munka-kapcsolatok alakultak ki a szociális munkás és környezettanos hallgatók között. Fontos ebből a szempontból, hogy ezek nem csak emberi, hanem szakmai „egymásra hangolódást" is jelentettek. Talán a legpontosabb úgy mondani, hogy kölcsönösen *„megfertőzték"* egymást eltérő szemléletmódjukkal: a szociális munkások rálátottak arra, hogy a környezeti tényezők mennyire fontosak a társadalmi mozgások alakulásában, a környezettanosok pedig ráéreztek arra, hogy az emberi-társadalmi tényezők megértése mennyire fontos a környezeti problémák értékeléséhez. (Talán jelzése ennek, hogy a fentebb említett, cigány emberrel készített jól sikerült videós interjút környezettanos hallgatók vették fel.)

A tábor-élményekről szólva érdemes a fentebb említett kvalitatív szöveg-elemzés „tábor-élmény" kategóriába sorolt néhány szöveg-részletet idézni.

„Egy másik megközelítésből vonhatnánk le a tanulságot, hogy a szürke hétköznapokban kevésbé vesszük észre az életszínvonal lényegi különbségét. Talán megszokásból, fel se tűnik, elmegyünk mellette nap mint nap, szinte ott sincs, nem is létezik, viszont ahogy részeivé váltunk, még ha csak kívülállóként, megfigyelőként, egy olyan világ részesei leszünk, átmenetileg, amit el se tudtunk volna képzelni."

„Messze túlmenően fontosabbak voltak a megkérdezettek rövid anekdotái, rövidebb történetei, saját életük egy darabja, amit volt, aki tudat nélkül, s volt, aki ösztönösen osztott meg velünk."

„Amikor megtörtént az az elhatározásom, hogy részt veszek a táborban, nem gondoltam volna, hogy ennyire maradandó emlék lesz, mind szakmailag, mind élmény szempontjából."

Ide kívánkozik még egy hosszabb idézet Bakos B. (Mellékletben közölt) Naplójának összegzéséből:

„Környezettani szakmai szempontból sikeresnek mondható a tábor. A környezettanos hallgatók részéről tapasztalt kezdetni idegenkedés a kérdőívektől viszonylag hamar elmúlt, legtöbben igen szorgalmasan, jól helytálltak ebben a számukra idegen feladatkörben. A visszajelzések, valamint a ... beadandó dolgo-

zatok alapján úgy érzem, sikerült lényegileg is összekötniük egy település szociológiai és környezeti vizsgálatát, s emellett jól is érezték magukat. Többen igen érdekes, értékes tapasztalatokat és összefüggéseket osztottak meg a csoporttal az esti megbeszélések során. Természetesen a falu hátrányos helyzete néha vitákat váltott ki a táborozók körében, különösen ami a cigány kisebbség helyzetét és megítélését illeti; ezek a viták is tanulságosak voltak, tükrözték a hallgatók megelőző és faluban szerzett – közel sem egyforma – tapasztalatait."

Számomra a legfontosabb „olvasata" az idézett szövegeknek az, hogy a tábor segített kilépni a mindennapi gondolkodás sztereotipizált rutinjaiból, segített „rácsodálkozni" addig ismeretlen világra, segített élményszerűen felismerni azt, hogy a már ismerttől alaposan eltérő életformák is jelen vannak társadalmunkban. Azt gondolom, fontos eredménye ez (is) munkánknak.

2. A faluról, vázlatosan – jelen helyzet és merre tovább?

Magáról a településről ezúttal elegendő a következőket rögzíteni.

Felsődobsza kis – nagyjából 900 lelkes – falu, a Hernád mentén, az erősen hátrányos helyzetű abaúji térségben. Vonzásközpontja Szikszó, maga is depresszsiós jellegű város. A településen korábban – informátoraink szerint – jól működő TSz volt, jelentős állattenyésztéssel. A rendszerváltás után átalakult, ugyan jelenleg is szövetkezeti formában működik, de állattenyésztése és melléküzemágai (3 volt, ezek 70-80 embert foglalkoztattak!) megszűnt, jelenleg a korábbi töredékét jelentő foglalkoztatottsággal. Ugyancsak a rendszerváltás előtti időben a falu lakóinak jelentős hányada Miskolcon (zömmel a diósgyőri vasgyárban) dolgozott, az ő munkahelyeik is megszűntek. Így ma a faluban igen jelentős arányú a munkanélküliség. (Ezt jelzi, hogy 2011-ben mintegy 130 közmunkást foglalkoztattak, 2012-ben 90 közhasznú foglalkoztatásra volt lehetőség; a polgármester szerint eredmény, hogy a környező településekhez képest elég sok helyet sikerült szerezniük, de ez is nagyon kevés, jóval többre volna szükség.)

A faluban, egybehangzó becslések szerint, nagyjából 1/3 a cigány népesség aránya. Nem kevés – számszerű becslésre senki nem vállalkozott – a közelmúlt években újonnan beköltözött, még rosszabb helyzetű településekről érkező cigányok száma. Velük, mint más településeken is, elég sok probléma van. Egyébként is még a cigányok átlagánál is rosszabb helyzetű családokról van szó,

akik, nem kis mértékben éppen ebbéli állapotukból következően, nemigen tudnak beilleszkedni a falu helyi társadalmába.

A falu egésze demográfiai helyzetét tekintve egyértelműen elöregedő. A nem cigány népesség szaporodási mutatói az országos átlaghoz közelinek tűnnek, a középiskolát (még inkább a felsőoktatást) elvégző fiatalok közül gyakorlatilag senki sem marad a faluban. A cigányok népesedési mutatói – mint a hasonló településeken másutt is – jobbak, ennek köszönhető, hogy ma már az általános iskola tanulónak több mint fele cigány.

A falu jelenős része árvízzel fenyegetett helyen van, 2012-ben épült a falu mellett végighúzódó gátrendszer. Csak érdekesség, hogy a gáthoz szükséges föld kitermelésekor jelentős régészeti lelet-együttes került elő többezer éves leletekkel. (Azért csak érdekességnek nevezzük, mert a feltárás a falu életére nincs hatással: maga a feltárás nagyon kevés ember számára adott ideiglenes munkalehetőséget, a leletek jellege pedig olyan, hogy helyszíni bemutatásuk – esetleges idegenforgalmi vonzásuk – nem lehetséges.)

Ugyancsak nincs érdemleges hatással a falu életére az egyébként rendkívül érdekes vízerőmű. A Hernádra telepített, eredeti formájában több, mint száz éves villanyerőmű – amit egyébként éppen 2012-ben újítottak teljesen fel – munkahelyet nem jelent (mindössze műszakonként egy kezelőre van szükség), a megtermelt áramot az országos hálózatba táplálják be.

És nem „helyi érdekű” az erőmű üzemvíz csatornája mellett kialakult „üdülőtelep” sem. Zömmel környékbeli városok kisembereinek horgásztanyáiról van szó, akikből nem sok haszna van a falunak; nem „költekező népek” ők. Valamiféle *falusi turizmusnak* nem bázisa ez az üdülőtelep.

Mint ahogy nincs igazi más bázisa sem az egyébként a lehetséges kitörési pontok között időnként felmerülő falusi turizmusnak. Nincsenek szálláshelyek, nincsenek normál ellátást adó vendéglátó egységek, a Hernád-part fürdőzésre nem igazán alkalmas. Az álmok és a realitás egymásba játszásának érdekes példája a „kastély” története.

(Közbevetett episztemológiai – megismerés-elméleti – gondolatsor. Vannak történetek – nevezzük őket talán ***profán legendának*** *–, amelyek valóságtartalmát nem szükség kutatni. Mert a „valóságtartalom”, vagyis az, hogy egyáltalán megtörtént-e dolog, s ha igen, úgy-e, ahogyan mondják, tárgyilag teljesen lényegtelen. Volt-e, s miképp, észrevehető mértékben nem érintette-érinti, nem*

befolyásolta-befolyásolja semmiben a falu, a közösség életét. valójában ezek a történetek nem a „dologról" szólnak, hanem az ***elmondó(k)ról.*** *Profán legendák, amelyek az elmondó(k) világról alkotott képének jelzései, leképeződései. Arról szólnak, hogy az elmondó(k) olyannak érzékeli(k) az őt (őket) körülvevő közeget, amelyben* ***ez*** *a történet* ***megtörténhet.*** *olyannak érzékeli(k) a viszonyokat, amelyek* ***megengedik*** *a történet megtörténülését. Lehet, hogy hamis tudati alakzat ez, persze, de olyan tudati alakzat, amely beépül a történet elmondójának világ-értelmezésébe. Világ-értelmező toposzként kell a társadalmi-közösségi folyamatokat megérteni kívánó kutatónak érdeklődésének mezőjébe vonni e történeteket; jelesül az itt következőt is.)*

Volt a falu határában, a domboldalon egy „kastély"; ámbár, ahogyan a történet elmondója leírta, inkább csak kisnemesi kúria-féle lehetett (ha volt). Valamikor az ántivilágban, a pártállami időszakban, a TSz használta valamire. Nem igazán törődtek vele, így aztán már abban az időben is megyegetett tönkrefele. A TSz felbomlása után gazdátlan maradt. A mozdíthatót lassan széthordták belőle, a masszív, vastag téglafalak azonban nem adták meg magukat. Amikor – már a kétezres években – ezen a környéken is emlegetni kezdték a falusi turizmust, mint lehetséges jövedelmi forrást, egy helybéli vállalkozó szellemű házaspárnak eszébe jutott az épület, úgy gondolták, hogy lehetne kezdeni vele valamit. Szálláshelyet, turista-központot képzeltek bele. Valamennyi pénzük is volt, megvették. Néhány évig tervezgették a dolgot, aztán kiderült, hogy felújításra-berendezésre nincs elég pénzük. Elkezdték árulni. Nehezen ment, de végül egy külföldi cég (talán német?) megvette. Egy szép napon megjelentek a cég gépei és emberei, és egyetlen nap és éjszaka alatt teljesen lebontották az egészet. (Sietni kellett, mert a bontásra nem volt engedélyük.) Aztán a téglákat, amelyek régiesen (19. század) nagyméretű, szép cégjelzéses darabok voltak, kamionokra rakták, és kivitték Hollandiába eladni, meglovagolván az ottani nosztalgia-hullámot. A telek meg itt maradt gazdátlanul, hiszen a tulajdonost ez már nem érdekelte, neki csak a tégla volt az üzlet.

Értelmezzük a történetet! Nem nehéz. Az elmondó olyannak érzékeli a mai magyar viszonyokat, ahol egy vállalkozó (tulajdonképpen mindegy, hogy magyar vagy nem, a „külföldi"-ség itt csak a legenda *mitizációjának* járulékos eszköze) *megteheti,* hogy következmények nélkül engedély nélkül elbont egy (talán védendő értékű) épületet, *megteheti,* hogy pusztán a bennelévő anyag egy részének kinyerése érdekében bontja le azt, és *megteheti,* hogy az anyagot (a téglákat), amelyek számunkra is, itt is (ipartörténeti) értéket jelentenének, min-

den további nélkül kiviszi az országból. Az elmondó olyannak látja tehát viszonyainkat, hogy aki elég ügyes (elég arcátlan), és valamennyi pénze is van, az bármit megtehet. *Ez* az a világ-értelmező toposz, ami beépült (igen, múlt időben, beépült) az elmondó világképébe, és ettől kezdve *ennek alapján* ítél meg folyamatokat. --- Ez a jelentése (jelentősége) ennek a „történetnek" (profán legendának).

Tegyük még hozzá, hogy ez vélekedés rejtett (talán nem is annyira rejtett...) tartalmaként azt is magában foglalja, hogy „olyan világban élünk, ahol velünk bármit megtehetnek". Vagyis nem vagyunk urai dolgainknak, nem vagyunk urai természetesen jövőnknek sem. Úgy tűnik (később elemzendő más adatok is erre utalnak), hogy a falunak nincs *jövőképe.* Nincs víziója arról, hogy merre lehetne továbblépni, az adott rossz helyzetből kimozdulni. Mintha hiányoznának a belső energiák. Erre utal egy résztvevő megfogalmazása is (ld. Mellékletben „Adalékok és vélemények", „benyomások a faluról" kategória): *„A faluban, úgy tűnt, nagyon bezárkózva élnek a családok. Utcán, járdán beszélgető embereket igen ritkán lehetett látni, mintha ott a tipikus, falusi életforma már nem létezne. Bezárkózva, bizalmatlanul élnek egymás mellett az emberek."* Bezárkózva, egymás iránti bizalom nélkül nemigen lehet jövőt építeni...

Ennyit a faluról. Most nézzük, miről szólnak adataink.

3. Az élet keretei – házak, kertek, környezet, családok

3.1. A külső keretek: a környezet, ahogyan az emberek megalkották maguknak

Érdemes először idézni néhány résztvevői benyomást a legkülső keretről, általában a faluról. (Ld. mellékl. Adalékok és vélemények „B" kategória)

„A falu tiszta, rendezett (számomra ez teljesen meglepő volt)."

„Pozitív példaként említeném az iskola épületét, amely tiszta, rendszeresen karbantartott és akár egy budapesti elit kerületben is megállná a helyét."

„A középületek figyelemre méltóan karban vannak tartva."

Ez a pozitív kép azonban a véleményekben sem egységes. Egy másik kategóriában (T-K; településrészek különbözősége) már ez szerepel:

„Először a Rákóczi útra térnék ki. Mindenképpen szegényebbik része ez a falunak. ... A házak vályogból épültek, régi építésűek, felújításra, nagyobb méretű gondozásra szorulnak. ... Az út minőségét tekintve felújítást igényelne.”

A benyomások, vélemények, differenciáltságukkal együtt, egy alapvetően *rendezett, működőképes* falu képét villantják fel. A családok *közvetlen életkereteihez* kérdőívünk adatai visznek közelebb.

A házak, amelyekben a családok laknak, mind „családi házak”, tehát egy-egy ház egy-egy család otthona. A házak gyakorlatilag mind saját tulajdonúak, önkormányzati, vagy mástól bérelt lakással nem találkoztunk. A házak *építésmódjáról* (a falazat anyaga, jellege) nincs értékelhető adatunk: a válaszolók csaknem fele az „egyéb” kategóriát jelölte meg; a „tartalmas” kategóriákból, csekély számuk miatt, nem lehet érdemi következtetést levonni.

Érdekes viszont a *lakóterület nagysága,* a család számára rendelkezésre álló tér. Kérdeztük az alapterület m^2-ét is, ez nem sokat mondott, a szobaszám bizonyult fontosabbnak.

1. sz. tábla: lakások megoszlása szobaszám szerint *

Szobák száma	cigány családok	nem cigány családok	együtt
1 szoba van	7	2	9
2 szoba	7	12	19
3 szoba	9	9	18
4 szoba**	1	0	1
5 és több szoba**	1	1	2
nincs válasz	3	3	6

* Az adatokat itt, és a továbbiakban is mindig cigány – nem cigány bontásban adjuk, valamint mindenütt csak az egyszerű gyakoriságokkal dolgozunk, mivel a kis számok (összesen 55 kérdőív adatai) miatt %-számításnak, vagy más statisztikai számításnak nincs értelme.

** Lehet, hogy kódolási hiba, mert az eredeti kódutasításban csak „3- három vagy több szoba” volt.

Látható, hogy elég kevés az 1 szobás ház, a családok többsége 2-3 szobás házban él. Feltűnő, hogy a cigányoknál épp annyi 3 szobás ház van, mint a nem cigányoknál. Noha az egyszobások között több a cigány, összességében mégis azt látjuk, hogy lakásnagyság tekintetében ebben a faluban – eltérően több más vizsgálat adataitól – nincs igazán nagy különbség cigányok és nem cigányok

között. Lakás*nagyság* tekintetében az itt élők helyzete általában elfogadhatónak látszik.

Kevésbé mondható ez el a *vízellátás* (és ezzel szoros összefüggésben a mellékhelyiségek megléte) tekintetében. A válaszolók (55 adat) kevéssel több mint egyharmada (20 fő) mondta azt, hogy lakásukban nincs vezetékes víz. Ebben már markáns a cigány – nem cigány különbség: a 20-ból 18 a cigány háztartás. A vezetékes víz hiányából értelemszerűen következik, hogy ezekben a házakban nincs fürdőszoba, vízöblítéses WC sem. Ezt már soknak tartjuk, különösen annak tudatában, hogy – az önkormányzattól kapott dokumentum szerint – a falu egész területén van kiépített vezetékes vízhálózat. Ez a jelentős számú család (háztartás) tehát valami okból nem csatlakozott rá a kiépült hálózatra. (Vélhetően, bár erre nincs adatunk, anyagi okból.)

A *gázhasználat* érdekes képet mutat. Van kiépített gázvezeték a faluban, de aránylag kevesen használják. (Az 55-ből 11 házba van bevezetve a gáz, nem érdektelen, hogy ebből 10 nem cigány család.) A többi 44 család többsége palackos gázt használ, néhánynál ez sincs. Ennek – interjúk információi alapján – egyértelműen anyagi oka van: a bekötés költsége olyan nagy lett volna, hogy jobban megéri a palackos gáz használata.

Az *invertár* (háztartási és szórakoztató gépek, eszközök) adatai – ma már nem meglepő módon – elég „egyhangúak”. Az alapvető eszközök (hűtőgép, mosógép; televízió, mobil telefon) ritka kivétellel szinte mindenütt megvannak. Fontos azonban, hogy a 21. század információs társadalmában különös fontosságúnak tekintett *internet-ellátottság* elég gyenge. Az 55-ből mindössze 15 családnak van internet hozzáférése, és ebben jelentős a különbség a cigány – nem cigány családok között: 4 és 11 a *van* válasz. A „világgal” (és ezen belül alkalmasint a munka-lehetőségekkel!) való kapcsolat szempontjából tehát a falu cigány lakosai komoly hátrányban vannak a nem cigányokkal szemben (akik egyébként maguk sincsenek valami fényes helyzetben). Hasonlóképpen jelentős a különbség a *gépkocsi* birtoklás tekintetében. 4 cigány és 12 nem cigány családnak van autója; egyébként nehéz eldönteni, hogy falusi közegben az összesen egyharmadnál kevesebb (55-ből 16) gépkocsi-birtokló család kevés-e, vagy sem? Helyi közlekedésre ugyanis felesleges az autó, messzebbre menni, esetleg munkába járni vele kérdés, hogy megéri-e.

A lakásokra vonatkozóan még két – elég sajátos – adatsorral rendelkezünk. A kérdőíven nem megkérdezendőként, hanem *kérdezőbiztosi becsléssel*

szerepelt a lakás minőségére, illetve berendezésére vonatkozó kérdés. (Ld. mellékl., kérdőív 9. és 10. kérdések.) Nagyon bizonytalan ez az adat, hiszen *szubjektív becslésen* alapul, mégpedig olyan becslésen, amelyhez valamelyest biztos összehasonlító alapot sem tudtunk adni, ráadásul olyanok végezték a becslést, akik ebben a dologban teljesen járatlanok voltak. Valamennyit azonban mégiscsak érzékeltetnek ezek az adatok.

2. sz. tábla: a lakás minősége kérdezőbiztosi becslés alapján

Lakás minősége	cigány	nem cigány	együtt
Átlagos	8	10	18
Átlagosnál jobb	2	10	12
Átlagosnál rosszabb	15	2	17
Nincs adat	3	5	8

A lakásminőséget illetően tehát azt látjuk, hogy a kérdezőbiztosok zömmel átlagosnak (18) vagy átlagnál rosszabbnak (12) becsülték a helyzetet. Depressziós térségben lévő faluban ez nem meglepő. Arra viszont fel kell figyelni, hogy itt is jelentős a különbség a cigány és a nem cigány családok helyzete között: az „átlagosnál rosszabb" kategóriában szinte csak cigány családok, míg az „átlagosnál jobb"-ban túlnyomó többségben nem cigányok vannak.

Egészen más viszont a kép a *lakás berendezése* dolgában. Ebben a kérdésben egyidejűleg két dolgot kellett megbecsülni. Egyrészt a *bútorzat milyenségét* (jó állapotú, részben új bútorok; közepes állapotú bútorzat; rossz, törött, hiányos bútorok), másrészt a lakás *rendezettségét* (rendezettség; rendezetlen, rendetlenség). A kettő kombinációjából adódtak az alábbi kategóriák:

3. sz. tábla: a lakás berendezése kérdezőbiztosi becslés alapján

lakás berendezése	cigány	nem cigány	együtt
jó, részben új bútorok, rendezettség	3	5	8
jó, részben új bútorok, rendezetlenség	1	3	4
közepes bútorzat, rendezettség	8	7	15
közepes bútorzat, rendezetlenség	1	2	3
rossz bútorzat, rendezettség	7	1	8
rossz bútorzat, rendezetlenség	0	1	2
nincs adat	7	8	15

Egy olyan összefüggés sejlik fel, mintha a *nem cigány* lakások között több lenne a „rendezetlen”. (6 nem cigány, 2 cigány az összes rendezetlen.) Nehéz ezt az adatot értelmezni. Könnyen lehet, hogy kérdezőbiztosi „hiba”: lehet, hogy a cigányok esetében a becslést végző eleve más mércével mért, a cigányoknál nagyobb „rendezetlenség”-re számított (ami rejtett, nem tudatosult előítélet), és ehhez képest becsülte a látottakat „rendezett”-nek. Ám az is lehet, hogy a becslések jók, és valójában arról van szó, hogy a cigány családok, egyrészt kompenzálandó ténylegesen rosszabb helyzetüket, másrészt küzdve az előítéletek („koszos cigányok”) ellen valóban igyekeznek az átlagosnál jobban rendben tartani lakásukat.

A külső keretekről alkotott képet árnyalja, hogy nem kevés család esetében – ez *nem* a kérdőívből, hanem részben a megfigyelésekből, részben a képi dokumentációból származó információ – a cigányok jelentős részének házai rendkívül rossz állapotban vannak. (Nagyrészt az árvíz „felelőssége” ez.) Abból, hogy a jelzett módszerű mintavétellel dolgoztunk, az is következik, hogy az ilyen házakban lakók közül csak keveset kérdeztünk (ezek a házak ugyanis a falu meghatározott részén sűrűsödnek, és itt is csak a kvóta szerinti 4.-5. házban kérdeztünk), így a kérdőív adataiban jelentősebb súllyal nem jelennek meg. Noha az összes falubeli házhoz viszonyítva nem sok az ilyen ház, de kis faluról lévén szó, ahol minden „szem előtt van”, számosságánál minden bizonnyal nagyobb jelentőségűnek látszik. *Társadalmi értelemben* (közhangulat, stb.) azonban feltétlenül az a „nagyobb jelentőség” az *érvényes.*

A külső keretek tehát – visszatérve adatainkhoz – falusi viszonyokat tekintve nem elfogadhatatlanok, a faluban élő cigányok helyzete sem tér el nagy mértékben (eltérően pl. az általunk is vizsgált Gemzsétől; ld. „A falu iskolája” c. beszámoló) a nem cigányokétól. Ez is tükröződni fog az 5. fejezetben, ahol a cigányok – nem cigányok egymás közötti viszonyairól (is) szólni fogunk.

3.2. Az emberi keretek: a családok

Az egyén mindennapi életének kétségtelenül legfontosabb társadalmi közege a család. A fizikai szükségletek kielégítése mellett a család adja meg azt a *szociokulturális miliőt,* amely döntően meghatározza a gyermekek szocializációját (ezen belül iskolai pályafutását), és domináns befolyása van a felnőtt családtagok mentális állapotára. Vizsgálódásunk azonban nem családszociológiai jellegű volt, ezért az olyan egyébként alapvetően fontos kérdésekre, mint a család belső viszonyai, a családtagok egymáshoz való kapcsolatai, a családon belüli

hatalmi viszonyok, a család kultúrájának sajátos mintázatai, stb. nem tért ki. Magáról a családról csak néhány alapvető jellemzőt rögzítettünk, ám ezek sem érdektelenek.

A „legkülső” adat maga a *családnagyság,* az együtt élő családtagok száma. Ennek adatsora:

4. sz. tábla: családtagok száma

Családtagok száma	cigány	nem cigány	együtt
1	2	6	8
2	1	6	7
3	2	6	8
4	4	4	8
5	9	3	12
6	3	2	5
7	1	0	1
8	4	0	4
9	1	0	1
10 vagy több	1	0	1
nincs adat	0	0	0

Az adatsor azt mutatja, hogy, az országos tendenciákhoz hasonlóan, ebben a faluban is a családnagyság erőteljesen eltolódott a kisebb létszámú családok felé. Ha abból indulunk ki, hogy a 4 fős család (2 szülő 2 gyerek) kicsinek minősül, akkor családjaink több mint fele (összesen 31 család) ebbe a kategóriába tartozik. Ugyanakkor nagyon markáns különbség mutatkozik a cigány és nem cigány családok között. Az 5 és több tagúak (a határt azért itt húzzuk meg, mert szokásosan a 3 és több gyermekeseket szoktuk „nagycsaládnak” nevezni) zömmel cigány családok, a nem cigányok között kevés ilyent (mindössze 5 db) találunk. 6-nál nagyobb létszámú pedig csak a cigányoknál fordul elő. Az *általában* csökkenő családlétszám (a cigány családok egyharmada is 1-4 tagú!) mellett ebben a faluban is érvényes tehát az, hogy a cigány családok jellegzetesen nagyobb létszámúak.

Jelentős változásokra utalnak a *családösszetétel* adatai. Korábbi vizsgálatok azt mutatták, hogy falusi viszonyok között, és ezen belül is még erőteljesebben a cigányok körében az átlagnál jóval nagyobb a *többgenerációs* családok aránya. Úgy látszik, ez alaposan megváltozott:

5. sz. tábla: a családok összetétele

A család összetétele	cigány	nem cigány	együtt
Pár, gyerek nélkül	1	3	4
Szülők gyerekkel	23	10	33
1 szülő gyerekkel	1	2	3
Szülők és nagyszülők gyerekkel	1	2	3
Nagyszülők gyerekkel	0	1	1
Más összetétel	1	9	11

Mint látjuk, az összesnek jóval több, mint fele *nukleáris család* (szülők gyerekkel). Ez önmagában nem különös. Általános, Magyarországon is elég régóta érvényesülő modernizációs trend az ilyen összetételű családok dominanciába kerülése. Ami itt, ebben a faluban meglepő, az az, hogy a cigány családoknál ez a messze leggyakoribb (27-ből 23). Más vizsgálatok azt mutatták, hogy a cigány közegben, amellett, hogy nő a nukleáris családok aránya, az átlagnál jóval gyakoribb a „más összetétel" (ami esetükben csaknem kizárólag ú.n. *összetett* vagy *kiterjesztett* – a vér szerinti le- és felmenőkön kívül mást is tartalmazó – család). Itt ilyennel a cigány családoknál (mintánkban) egyetlen esetben találkoztunk. (És, ha mintánkat többé-kevésbé reprezentatívnak tekintjük, a falu egészében is legfeljebb egy tucatnyi ilyen cigány család lehet.) A nem cigányoknál az „egyéb összetétel" nagyobb számosságát az okozza, hogy ide soroltuk az 1 fős háztartásokat is; ebben a faluban zömmel egyedülálló idősekről van szó.

Fontos még, hogy ha egymás mellétesszük a *családnagyság* és a *családösszetétel* adatait, látszik, hogy a cigány családok nagyobb létszáma egyértelműen a nagyobb gyermekszámból következik. Innen is megerősítést nyer tehát az a megállapítás, hogy a cigány családok *termékenysége* jóval meghaladja a nem cigányokét.

Az említett szociokulturális miliő szempontjából fontos a családtagok *iskolai végzettsége.* A két szélső pont itt: az egyik az olyan család, hogy minden családtag kevesebb, mint 8 osztályt végzett, a másik, ahol van felsőfokú végzettségű családtag is. Jellegzetes különbség, hogy az elsőbe csak cigány családok tartoznak (mégpedig elég sok: 28-ból 10), míg a másik szélső ponton csak nem cigány családokat találunk (5 család). A szélső pontok közötti kategóriákban is hasonló összefüggés van: az olyan családok száma, ahol van 8 osztály végzettségű és magasabb (középiskolai) végzettségű is, a cigányok között 7, a nem cigányok között 12. Minden erre vonatkozó vizsgálat (például a nemzetközi összehasonlító PISA felmérések is) azt mutatja, hogy a gyermekek iskolai pályafu-

tása (*tehát* mobilitási esélyei, *tehát* élet-esélyei) meglehetősen szoros összefüggésben vannak a szülők iskolai végzettségével. A mi adataink (is) azt mutatják, hogy a cigány gyerekek ebből a szempontból (is) hátrányos helyzetben vannak a nem cigány gyerekekhez képest.

Nagyjából ennyit tudunk a családokról mondani. Láttuk, hogy a családösszetétel változási trendjében új jelenség látszik megjelenni (*falusi* cigány családoknál is dominanciába kerül a nukleáris család), más tényezőkben azonban adataink inkább csak megerősítik a korábbi vizsgálatokban már feltárt összefüggéseket.

Lépjünk tovább, nézzük, miből és hogyan élnek (meg) a családok.

4. Az élet alapja – anyagi viszonyok

4.1. Munka, munkaviszony; bevételek-kiadások

Az alapkérdés természetesen a *foglalkoztatottság.* Az tehát, hogy egyfelől van-e a családban *munkanélküli,* másfelől van-e *munkaviszonnyal* rendelkező. Két, egymást többé-kevésbé kontrolláló kérdéssel kerestük erre a választ.

Az egyik mindjárt a kérdőív első kérdése, amelyben a családtagok foglalkozásának feltüntetését is kértük. (Ld. Mellékletben, Kérdőív 1. kérdés.) Az adatokból (részletesen ld. Melléklet, Alapadatok) az tűnik ki, hogy családok csaknem egyharmadában (17 család) van munkanélküli családtag. Mivel a foglalkozást csak a felnőtt, zömében aktív korú családtagok esetében kérdeztük, bizonyossággal kijelenthető, hogy a faluban a *munkanélküliségi ráta* jelentősen meghaladja az országos átlagot, többszöröse annak. E tekintetben igen jelentős a különbség a cigány és nem cigány családok között. A 17 család közül, amelyekben van munkanélküli családtag, 15 a cigány, és mindössze 2 a nem cigány. A foglalkoztatottság egyik alapvető mutatója tekintetében tehát a faluban élő cigány családok igen komoly hátrányban vannak a nem cigányokhoz képest. A különbség (minthogy az összes megkérdezettek száma közel azonos) nagyjából hétszeres! Egyértelmű, hogy a *falu* országosnál magasabb munkanélküliségi rátáját a cigány családok „hozzák". (A foglalkozásra vonatkozó kérdés-rész további anyagát – ha van, *milyen* foglalkozásról van szó – az adatok szórtsága miatt nem lehet elemezni.)

A másik, foglalkoztatottság szempontjából (is) értelmezhető kérdésünk a kérdőív 25. kérdése volt. Ebben (Ld. kérdőív) alapjában a jövedelmekre kérdez-

tünk rá, de külön néztük, hogy van-e *állandó munkából* vagy *közmunkából* (tehát munkaviszonyból) származó jövedelem a családban. Itt 26 esetben fordul elő a *nincs* ilyen jövedelem kategória. Ebből 15 a cigány család, nagy valószínűséggel ugyanazok, akiknél van munkanélküli. A 11 ilyen jövedelemmel nem rendelkező nem cigány családok (azon a kettőn túl, ahol van munkanélküli) nagy részét nyilván az idős egyedülállók (akik zöme nyugdíjas) teszik ki. A cigány – nem cigány különbség azonban itt is, ha nem is olyan markánsan, mint az előző kérdésben, de látható: a cigány családok között 10 olyan van, amelyben van rendszeres munkajövedelem, a nem cigányoknál csaknem másfélszer ennyi, 14. Megjelenik mindez a véleményekben is. (Ld. Mellékletben, Adalékok és vélemények „A" kategóriában): *„A megkérdezetek mind panaszkodtak a kevés munkalehetőségre." „...ha van is munkahely, nagyon kevés pénzért, kb. 40-50 ezer forintért dolgoznak mindennap 10 órában,..."*

Ebben (a 25.) kérdésben próbáltunk a család *összes jövedelméről* is információt szerezni. Vizsgálatok sokaságából tudjuk, hogy a jövedelemre adott válaszok rendkívül bizonytalanok. Azért is, mert sok válaszoló nem szívesen válaszol erre a kérdésre (hiába anonim a kérdezés, azért ott van a félelem attól, hogy a „hivatalosság" keze messze elér; *„...egyes jobb módú családok nem akarták elárulni anyagi helyzetüket."* – idézet Mell. Adalékokból2), és azért is, mert megkérdezett személy *tudása* bizonytalan. (Előfordult a megkérdezés során, hogy felnőtt, de még a szülőkkel együtt élő „gyermeket" kérdeztünk, akinek fogalma sem volt róla, hogy kapnak-e családi pótlékot, s ha igen, mennyi annak az összege.) Az adatok értelmezésekor ezzel a bizonytalansággal számolnunk kell, de valamelyes tájékoztatást mégis csak nyújtanak.

6. sz. tábla: a családok megoszlása összes jövedelem szerint

Jövedelmi kategóriák	cigány	nem cigány	együtt
10.000,- Ft alatt	1	2	3
10.001-20.000 között	1	0	1
20.001-40.000	2	1	3
40.001-70.000	4	2	6
70.001-100.000	4	8	12
100.001-150.000	9	4	13
150.001-200.000	3	6	9
200.001,- Ft felett	2	3	5
nincs adat	2	1	3

Ha ezeket az adatokat a KSH létminimum számításaihoz viszonyítva értékeljük, akkor azt látjuk, hogy a családok döntő többsége alacsony jövedelmű. Alacsonynak itt a 150.000 alattiakat nevezzük, mert ez az összeg, ha csak két fős is a család, alatta van a számított létminimumnak. A cigány családok közül 21, a nem cigányok közül 17 tartozik ebbe a kategóriába. Ezen belül is extrémen alacsony (mindenképpen mélyszegénységet jelentő), 40.000,- Ft alatti 4 cigány és 3 nem cigány család jövedelme. 200.000,- feletti (családi!) jövedelemmel pedig összesen alig 5 család rendelkezik. Szegény falu ez, és ebben a tekintetben – adataink szerint – nincs lényeges különbség a cigány és nem cigány családok között.

Miből élnek tehát családjaink? Egy nyílt kérdésben (ld. mell., kérdőív 30. kérdés) kértük, mondják el összefoglalóan, miből él a család. 40 kérőíven kaptunk értelmezhető választ. Ezeket az alábbi kategóriákba lehetett besorolni: (Az említések gyakorisága több, mint 40, mert egy kérdőíven több, különböző kategóriába tartozó válasz is szerepelhetett)

- családi pótlék 17 említés
- szociális segély 14 ”
- nyugdíj 13 ”
- fizetés 8 ”
- GYES 8 ”
- alkalmi munka 8 ”
- közmunka 7 ”
- összetartás (?!) 3 ”
- krumpliszedés 1 ”
- szellemi munka 1 ”
- „kerti javak” 1 ”

A meghatározó többség – a munkanélküliség adatainak ismeretében nem meglepő módon – nem munkajövedelmet tüntet fel a család megélhetésének forrásaként. A leggyakrabban említett családi pótlék és a szintén elég gyakori GYES egyértelműen a gyermekekhez kapcsolódó szociális transzfer, a kettő együtt az összes említésnek nagyjából egyharmada, és ilyen (szociális jellegű) a második leggyakrabban említett szociális segély is. A megélhetés forrásaként említett tényezőknek tehát közel fele szociális juttatás, ami – némiképp leegyszerűsített fogalmazásban – azt jelenti, hogy családjainkat felerészben a társadalom „tartja el”. Fel kell még figyelni az *alkalmi munka* aránylag gyakori (8) említésére (azonos gyakoriságú a *fizetés*), ami azt jelenti, hogy a *társadalmilag*

szervezett munkamegosztás rendszere ebben a faluban (sem) működik normálisan. Megjelenik ez a véleményekben is: *„Az emberek többnyire alkalmi munkából élnek, segélyeket használnak fel a megélhetésre."* Érdekesség az *összetartás* 3 említése; itt valószínűleg a *kölcsönös segítségek rendszerének* a puszta megélhetés biztosításába való beépüléséről van szó.

Meglepően kevés, mindössze 1 említést kap a *házkörüli gazdálkodás,* a saját szükségletre termelés. (Ez a „kerti javak".) Meglepő két okból is. Egyrészt azért, mert egy másik kérdés (Ld. kérdőív 31. kérdés) válaszaiból tudjuk, hogy a megkérdezettek éppen fele nyilatkozott úgy, hogy *van* a birtokukban mezőgazdasági termelésre alkalmas földterületük (kertjük). (Cigány és nem cigány családok között nincs érdemi különbség.) Másrészt a városi emberek gondolkodásának egyik közhelye éppen az, hogy falun élni azért könnyebb, mert ezt-azt megtermelhet magának az ember. Mégsem így van? Nézzük kicsit részletesebben az adatokat. Kérdeztük ugyanis azt is, hogy ha van ilyen terület, mit termelnek rajta, illetve, hogy tartanak-e haszonállatot. A válaszokból az derül ki, hogy kevés zöldséget, krumplit, néhány esetben babot, borsót termelnek. Állattartásnál számosállat (sertés, marha, juh) egyáltalán nem fordul elő, baromfi is igen kevés esetben említődik. A miértre (részleges) választ ad két vélemény (ld. Mell., Adalékok..., „A" kat.): *„A ház körüli állattartás problematikája, hogy a nagyon rossz körülmények között élők nem tudják fenntartani a haszonállatokat, hiszen azokat etetni is kell, illetve sokan nincsenek is tisztában ennek módszerével." „Az egyik cigány család azt mondta, hogy az előző évben nekik volt több csirkéjük, de le kellett vágni őket, mert nem volt mit adni a gyerekeknek."* Eladásra egyáltalán nem termelnek, csak saját fogyasztásra. Az adatokból úgy látszik, hogy arra is olyan kis volumenben, ami a *megélhetéshez,* legalábbis *említésre méltó* mértékben, nem járul hozzá. A házkörüli gazdálkodás tehát, úgy tűnik, falusi környezetben sem tényezője az életnek, és ebben, az adatok szerint, nincs számottevő különbség cigány és nem cigány családok között. Vagyis a hagyományos, részben önellátó paraszti életforma (legalábbis ebben a faluban) a nem cigányok körében is kiveszőben van.

Előfordul természetesen – a dolog természetéből következően adatszerűen nem megragadható – jövedelemforrás is, a szürke vagy fekete gazdaság működéséből. Az „Adalékok..."-ban (ld. mell.) találunk erre utalásokat: *„Kiegészítő forrásként a bátrabbak megpróbálkozhatnak szesz, cigaretta vagy üzemanyag csempészésével a közeli Ukrajnából."* Vagy illegális kereskedelem: *„...a férfi a kerítésen kívülről 2-3 száz forintnyi aprót adott az asszonynak, aki bement... rö-*

vid időn belül egy nylon szatyorral tért vissza, amiben ... 2-3 literes, műanyag palackos bor volt." Az ilyen jövedelemforrások azonban, ha vannak is, több okból (pl. a falu földrajzi elhelyezkedése; nagyobb volumeni csempészetre nem alkalmas) igazán jelentős mértékben nem valószínű, hogy jelen lennének.

Nem valami rózsás a kép. Nézzük még meg, hogy az anyagi viszonyoknak ez az alakulása mennyire képeződik le az *életmód* egy-két elemében, és a véleményekben.

4.2. Még néhány elem – táplálkozás, ruházkodás és vélemények

A *táplálkozásra* a kérdőív két kérdése vonatkozott. (Kérdőív 33. és 34. kérdés) Az egyikben a meleg étel készítés gyakoriságára kérdeztünk rá. Az eredmény eléggé „egyhangú": csaknem minden válaszoló azt mondta, hogy rendszeresen, minden nap főznek meleg ételt. A másik kérdésben azt kértük, hogy mondják el, az elmúlt három napban (a kérdezést megelőző három napban) milyen ételt főztek.

26 cigány családról van ilyen adatunk, a nem cigány megkérdezettek közül – ismeretlen okból – csak 13-an válaszoltak. Néhány esetben csak 1-2 ételjelölés szerepel, így összesen 102 ételfajta szerepel a felsorolásokban. (63 cigányoktól, 39 nem cigányoktól.) A nyelvileg eltérő, de egyértelműen azonosítható megjelöléseket kategóriákba vontuk össze, az alábbi táblázatban ezek szerint adjuk az adatokat. Mivel a cigány és nem cigány válaszolók száma között nagy a különbség, az összehasonlíthatóság érdekében (bár ilyen kis számoknál ez nem szokásos) a gyakoriságokat %-ban is megadjuk.

7. sz. tábla: az elmúlt három napban készített ételek

Étel-kategória	cigány – szám	cigány %	nem cigány – szám	nem cigány %
húsleves	8	13	7	18
babgulyás	1	2	2	5
egyéb leves	7	10	8	21
sült hús	9	14	5	13
pörköltféle	9	14	5	14
tésztaféle	11	19	4	10
krumplifélék	9	14	4	10
főzelék	9	14	4	10
Összesen	**63**	**100**	**39**	**100**

A cigány és nem cigány között igazán jelentős különbséget nem látunk. Talán annyi, hogy a nem cigányoknál a különféle leves aránya magasabb, mint a cigányoknál, a tésztafélék pedig a cigányoknál valamivel gyakoribbak. Általában azonban – és talán ez a lényeg – eléggé szegényes étrendet látunk. Elég sok az „egyéb leves" (főételként!), és elég gyakoriak a tésztafélék, krumplifélék, főzelékek (ebbe a kategóriába csak a feltét nélküli főzelékeket soroltuk). De *még* nem alapvetően szegény-jellegű az étrend: kicsivel több, mint az összes említések negyede húsétel (sült hús, pörköltféle). Kérdés persze, hogy a nem főétkezések (amikor nem meleg ételt esznek) mit tartalmaznak, erre azonban nincs adatunk. A fontos az, hogy ebben a faluban olyan nyomor-szintű „étkezésről", amilyennel például egy más vizsgálatban egy nógrádi faluban találkoztunk (ahol az „ebédet" az jelentette, hogy a gyerekek kaptak egy-egy szelet kenyeret, az őket egyedül nevelő apa megivott 1 ½ liter vizet; „...hogy ne legyen teljesen üres a hasam...") nincs adatunk.

A *ruházkodásról* is csak egyetlen kérdés alapján tudunk valamennyit. Azt kérdeztük (ld. Kérdőív 36. kérdés), hogy hogyan jutnak hozzá a szükséges ruhaneműekhez. Az adatok:

8. sz. tábla: hogyan jutnak hozzá a ruhaneműekhez

Hozzájutás módja	cigány	nem cigány	együtt
Boltban veszik	6	13	19
olcsó piacon veszik	7	4	11
használtan veszik	10	0	10
ajándékba kapják	4	3	7
más módon	1	1	2
nincs válasz	0	6	6

A többség tehát nem „boltban veszi" a ruhát; úgy tűnik a „szabályos" hozzájutás családjaink többségének meghaladja anyagi erejét. Ebben a tekintetben elég markánsnak látszik a különbség a cigányok és nem cigányok között: utóbbiak közül jó kétannyian tudnak boltban ruhát vásárolni. Még erőteljesebb a különbség a „használt ruha" kategóriában: ez csak a cigányoknál (mégpedig elég nagy arányban) fordul elő. Érdemes még felfigyelni arra is, hogy számbavehető mértékben már csak „ajándékozásból" tudnak ruhához jutni megkérdezettjeink.

Az anyagi helyzet *szubjektív megítélésére* is egy kérdésünk vonatkozott. (Kérdőív 27. kérdés) Nem meglepő, hogy megkérdezettek nagy többsége (22 cigány és 20 nem cigány) úgy ítéli meg, hogy családjának anyagi helyzete *romlott* az elmúlt években. Elég kevesen (3 cigány, 5 nem cigány) vélik úgy, hogy ebbéli helyzetük *nem változott,* és alig néhányan (3 cigány, 2 nem cigány) tartotta *javulónak* helyzetét.

Ennyi tehát az, amit az életviszonyokról adataink alapján mondani tudunk. A következőkben azt nézzük meg, hogy miként vannak jelen a cigányok a falu társadalmában.

5. Cigányok a falu társadalmában

Ezúttal is érdemes néhány hallgatói vélemény idézésével kezdeni. (ld. Mell., Adalékok és... „C" jelzetűek)

Egy többé-kevésbé várható, nem meglepő megfogalmazás:

„A romák és nem-romák közötti viszonyról más-más véleményekkel találkoztunk. A nem romák nagyobb részénél ellenséges hozzáállás érződött a romákkal szemben. Véleményük szerint reménytelen az arra való törekvés, hogy a társadalom pereméről vissza tudjanak illeszkedni."

Egészen más helyzetet érzékeltet a következő kettő:

„Ebben a faluban nincs nagyobb feszültség a cigányság és a magyarok között,..."

„Ám a származási és kulturális ütköztetés ellenére az itt élők összetartanak, jól ismerik egymást, békésen élnek együtt."

Talán az is hozzájárul ehhez, hogy, mint azt a korábbi fejezetekben láttuk, a létviszonyokban (lakáshelyzet, jövedelmi viszonyok, stb.) nincs igazán jelentős különbség a cigányok és nem cigányok között. Megjelenik ez gondolati síkon is. A kérdőívben kérdeztük (csak a cigány megkérdezettektől; ld. 28. kérdés), hogy az elmúlt 5-6 évben hogyan változott a cigány, illetve nem cigány családok helyzete. A válaszok: a cigány családok helyzetéről 4-en mondták azt, hogy *javult,* és 23-an, hogy *romlott*. A nem cigány családokra vonatkozóan helyzet-*javulást* 9-en vélelmeztek, *romlást* 17-en. Mintha valami olyasféle vélemény látszana itt, hogy „a mi helyzetünk nagyon romlik, de ők se állnak sok-

kal jobban”. Eléggé hasonló attitűdöt mutat egy másik kérdésre adott válaszsor is. Ebben (29. kérdés, szintén csak cigányoktól kérdeztük) azt kértük, hogy mondják el, véleményük szerint milyen volt és hogyan változott a cigány és nem cigány családok egymáshoz viszonyított helyzete. A leggyakoribb válasz (26-ból 9) az volt, régebben a cigány családok rosszabb helyzetben voltak, és a különbség nem változott. Vagyis, ha romlik a helyzet, az egyaránt érinti a cigány és nem cigány családokat. „Közös a sorsunk” – mondta egy beszélgető társunk.

Bár az is igaz, hogy érvényesül valamelyes szegregáció:

„A roma családok általában a falu szélén,...élnek, illetve a faluban, bizonyos utcákban...”

A pontosabb elemzés – amikor az interjúk lapján a cigány családokat bejelöltük a falu térképén – valóban az iménti megfogalmazás szerinti képet mutatja. De az is látható volt, hogy szigorú, tömbszerű szegregáció nincsen. A folyóparti, árvízzel elsősorban veszélyeztetett utcában gyakorlatilag csak cigányok élnek, ez azonban nem több, mint 10-12 ház. Az ezzel párhuzamos utcában és a kettőt összekötő kisebb utcákban már többnyire nem cigányok laknak. Van még egy inkább cigányok lakta utca, a faluközpontból indul a hegy felé, ennek külsőbb részén szintén szinte csak cigányok laknak. De már az utca elején nem cigány családok élnek. És előfordul, ha nem is sok, a falu más részein is cigányok lakta porta. Ha összehasonlítjuk az itt látottakat akár csak a két előző szociotábor helyszínein tapasztaltakkal is, egy közbülső helyzetet látunk. Gemzsén a kemény, térben is erősen elkülönülő szegregáció, Beregdarócon a teljesen vegyes elhelyezkedés – itt van valami elkülönülés, de nem gettószerű. Nyilván ez azzal is jár, hogy a *mindennapi interakciókban* óhatatlanul gyakoriak az etnikum-köziek, ez vezethet oda, hogy „...jól ismerik egymást, békésen élnek együtt.”

Ebben a faluban is megjelent azonban a másutt elég sok helyen tapasztalt „beköltözött-szindróma”:

„Állítása szerint régebbről itt élő cigányokkal nincs problémája, bennük megbízik, de a közelmúltban Ózdról idekerült cigány családok sokszor csúnyán beszélnek vele, éjszaka is hangoskodnak, ezért fél tőlük.”

„...van egy alcsoport a cigányságon belül, akiket mind a fehér bőrű és mind a roma társadalom becsmérel, ezek pedig azok a romák, akik nem is olyan régen költöztek ide a településre, főleg Ózd környékéről. ...”

Úgy látom, ez itt is – éppúgy, mint másutt – reális probléma. A „betelepültek" szinte kivétel nélkül úgy kerülnek új lakhelyükre, hogy korábbi helyükön életfeltételeik ellehetetlenültek. Nem véletlen, hogy ebben a faluban éppen Ózd környékéről érkeztek. Többnyire hosszabb ideje munkanélküliek, alulképzettek, a valamikori „szocialista ipar" segédmunkásai voltak. Munkájuk természetesen nincs (mint láttuk, a helybelieknek sincs), újonnan jöttek, tehát nem tagjai a még meglévő kölcsönös segítségek rendszerének, nincsenek rokonaik, ismerőseik a faluban. Nem tudnak beilleszkedni a falu helyi társadalmának valamiképpen kialakult viszony-rendszerébe. De élni akarnak, és úgy érzik, hogy a „tősgyökeresek" nem hagyják őket – ha alkalmi munka adódik, eléggé érthetően a régebbi ismerősöket hívják –, és ez könnyen átfordulhat agresszióba.

De, és saját élményeim, tapasztalataim is inkább ezt látszanak alátámasztani, alapvetően a cigány – nem cigány viszonyra ebben a faluban az a jellemzőbb, hogy *„A tősgyökeres romákról a faluban élők viszonylag jó véleménnyel vannak és visszafelé is ugyanezt el lehet mondani. Sőt romák ezt mondták a legtöbb helyen ahol voltunk és beszélgettünk velük, hogy „egy vérből valók vagyunk' vagy például „ugyan itt élünk egyforma szegénységben", tehát nem érzik azt, hogy ők egy külön nemzet lennének, azonosnak tekintik magukat az itt élő magyarokkal."*

Inkább csak érdekességként, érzékeltetendő, hogy mennyire nem egyszerűek ezek a dolgok, álljon itt egy rövid idézet egy beszélgetés-leírásból: *„Szidták a cigányokat, hogy dologtalanok, lusták. Az asszony különösképp...Míg az asszony a házban volt a férfi elmondta, hogy az asszony is roma."* Hát így...

Ámbár talán azért is akarta cigányságát a neofiták túlzó buzgóságával *megtagadni* az asszony, mert ő is megélte korábban a nem cigányok részéről a megkülönböztetést. Mint legtöbben. A kérdőívben rákérdeztünk (ld. 37. kérdés), hogy „...milyen dolog ma Magyarországon cigánynak lenni?" Azt, hogy *nem fontos,* cigány-e az ember, (24-ből) 2-en mondták, 20 válaszoló szerint *rossz cigánynak lenni, mert általában lenézik, háttérbe szorítják* őket, és szintén 2 szerint *jó cigánynak lenni.* Mint ahogy ugyanígy 20 válaszoló mondta egy másik kérdésben (38. kérdés), érezte már úgy, hogy rosszabbul bánnak vele azért, mert cigány.

És ehhez még valami. Feltételeztük (elméleti megfontolások alapján), hogy adott esetben a cigányokban is megjelenhetnek előítéletek, sztereotípiák a nem cigányokkal szemben. Ezt próbáltuk, legalább jelzés-szinten bemérni kérdőív 39. kérdésével. („Vannak-e olyan tulajdonságai a nem cigány embereknek, amiket nem szeret bennük?") 21 választ kaptunk (ld. mellékletben Nyílt kérdé-

sek válaszai), ebből 1 értelmezhetetlen. 4 válasz kifejezetten azt tartalmazta, hogy nincs ilyen tulajdonság, összesen 3 kifejezetten negatív tulajdonság említés volt („nem őszinték, pozíció harc, ha buliznak, lopnak"). Legtöbben, 13-an, a cigányokkal szembeni magatartásformákat sorolnak a „nemszeretem" tulajdonságok közé. (Ilyeneket pl.: „nem köszönnek vissza", „nem akarnak kapcsolatot teremteni", „rasszisták".) Nem *önmagában vett* negatív tulajdonságokat tulajdonítanak tehát a nem cigányoknak, hanem – enyhe többséggel – kifejezetten a *relációt*, a cigány – nem cigány viszonyt értékelik itt is. Tulajdonképpen, egy más megközelítésben, erre utal az is hogy, egy olyan kérdésre (kérdőív 42. kérdés), amiben azt firtattuk, hogy szerinte mit kellene tenni ahhoz, hogy a cigányokról alkotott negatív sztereotípiák megváltozzanak, a leggyakoribb „javaslat" a mindennapi helyzetekben való *együttlétet* ajánlja. (Pl.: „munka, szabadidő szórakozás közbeni ismerkedés", „közös társaságban élni".) Ennek az együttlétnek egyik alapvetően fontos terepe lehet természetesen az *iskola;* a falu iskolájáról lesz szó a következő fejezetben.

6. Az iskola

Az iskoláról, sajnos, a szükségesnél, és annál, amit megérdemelne, sokkal kevesebbet tudunk mondani. Ennek több oka van.

Az egyik, hogy elképzeléseinktől eltérően a táborban nem volt pedagógia szakos hallgató. Eredeti terveink szerint őket szerettük volna olyan speciális kiegészítő adatfelvételezésekkel megbízni, amelyek kifejezetten az iskolára, illetve az embereknek (és gyerekeknek) az iskoláról alkotott véleményére vonatkoztak volna. (Hasonlóan a környezettanos hallgatók speciális munkáihoz.) Sajnálatos táborvezetői hiba, hogy amikor ez kiderült, nem módosítottuk (módosítottam) úgy a szakmai programot, hogy néhány adatot mégis szerezzünk erről a területről.

A másik ok a pedagógusok, akikkel találkozni tudtunk, finom, rejtett, elegáns, de elég határozott elzárkózása volt. Egyszerűen mélyebbre menően nem beszéltek az iskoláról. (Érdekes személyes tapasztalatom. Egy hosszú idő óta ott dolgozó pedagógus házaspárral, akikkel különböző okokból többször is találkoztam már, komolyabb *interjút* terveztem, szándékaim szerint elsősorban az iskoláról. Beleegyeztek, lakásukon találkoztunk. Több órás, nagyon kellemes, sokfelé ágazó *beszélgetés* lett; több évtizedes interjúzó tapasztalataim minden trükkjének bevetésével sem tudtam az általam tervezett témakörről, az iskoláról, érdemi információkat megtudni.) Mi lehetett az elzárkózás oka? 2 évvel későbbi

2014-es történésből vélem legalább részben megérteni. Miről van szó? 2014 tavaszán a falu polgármestere akciót indított, hogy az iskolát vegyék el a MET-től, kerüljön állami fenntartásba. Valós indoka egyes (természetesen ellenőrizhetetlen) vélemények szerint a szépen felújított iskola épület más célra való megszerzése; vagy ki tudja, mi? Annyi biztos, hogy nem szereti az iskolát. Talán azért, mert most már az oda járó gyerekek többsége cigány, a polgármester pedig, mondjuk finoman így, nem szereti a cigányokat. (A tábor ideje alatt egy esti beszélgetésre – bár többedik nekifutásra – el tudtuk hívni, egy munkatársával együtt jött. A beszélgetés egy pontján, amikor óhatatlanul szó esett a cigányság dolgairól is, egy hallgató – ezt hangsúlyoznom kell: tartalmában és hangvételében is teljesen korrekt – kérdésére olyan, a cigányságot sértő választ adott, amitől a kérdező, de több más hallgató is „kiakadt", és ennek hangot is adott. Kemény beszélgetésvezető munkánkba került, hogy elkerüljük a botrányt.) Elképzelhetőnek tartom tehát, hogy a pedagógusok, tudván a polgármester iskolával kapcsolatos ellenszenvét, teljesen érthetően el akarták kerülni a konfrontációt.

Mit tudunk mégis elmondani az iskoláról?

Az egyik, amit egyértelműen le lehet szögezni, az az, hogy az iskola a *tárgyi feltételek* tekintetében nagyon jó. Nagyon szépen, és funkcionálisan is jól átgondoltan felújított épülete van. Berendezése is teljesen jó, korszerű. Külön öröm volt látni a sok géppel felszerelt, internethozzáférést is biztosító számítógépes termet.

Amennyire meg tudtuk ítélni, a *személyi feltételek* is megfelelőek. Az ott dolgozó pedagógusokkal folytatott kötetlen beszélgetések azt a benyomást keltették bennünk, hogy jó szemléletű, a gyerekekért tenni akaró szakemberek ők. Lényegében alátámasztotta ezt Budai Sándor, az abaújkéri „főigazgató" is.

Az oktatás *szakmai színvonaláról* sajnos, a mondott okok következtében nem tudunk mit mondani. Oktatási időn kívül voltunk ott, tehát eleve kizárt volt, hogy oktatási eseményt (órát) megnézzünk. Sokat mondhatott volna, ha alaposan megnézzük pl. a továbbtanulási adatokat, ezt elmulasztottuk. Mindezeken túl azonban, úgy vélem, sokat elmond a színvonalról (is), hogy attól a tanévtől kezdődően, amikor mi ott voltunk (2012), *középfokú oktatást* is indítottak. Esti tagozaton, és erősen számítva a környékbeli falvakból érkező tanulókra is. Épp ottlétünk ideje alatt folyt a jelentkezés, és a 2. vagy 3. napon boldogan újságolta a beírást végző kolléga, hogy megvan az induláshoz szükséges kellő számú jelentkező.

Azt gondolom, ez a fejlemény nem csak önmagában *oktatásügyi.* A tanulók ugyanis – egyébként az általános iskolában is – jelentős hányadban környező településekről járnak ebbe az iskolába. Valami olyasféle *esélyt* nyit meg ez az alakulás, hogy ez a falu egy *mikroregionális szellemi központtá* válhatna.

Persze ennek megkerülhetetlen *belső* feltétele az volna, hogy magában a faluban váljon az iskola a falu szellemi központjává. Kisugárzó hatása természetesen csak ekkor érvényesülhetne. Nyilván nem véletlenül használtam a feltételes módot. Jelenleg ugyanis, úgy látszik, az iskolának ilyen funkciója nincs. Holott a feltételek adottak: kétségkívül a faluban fellelhető kiképzett szellemi kapacitás (diplomások) zöme az iskolában tömörödik. A pedagógusok között több olyan van – személyes beszélgetések győztek meg erről –, akiknek tudása is, ambíciója is alapot adhatna egyfajta, az iskola falain túlnyúló, a falu társadalmának egészére irányuló aktivitásra. Úgy tűnik, a falu részéről (és itt a dolgok belső természeténél fogva első sorban a falu vezetését kell értenünk) nincs fogadókészség. Talán azért sem – utalok fentebb mondottakra – mert az iskola fenntartója nem az önkormányzat. Így az iskola nincs függőségi viszonyban az önkormányzattól, nem lehet (helyi) hatalmi szóval *utasítani.* Előbbre lépni az iskola és az önkormányzat *partneri viszonyának* elfogadásán, és az erre alapuló *együttműködés* tartalmainak és formai kereteinek *közös kimunkálásával* lehetne. Úgy látszik a jelenlegi falu-vezetés ilyenféle gondolkodásmód elfogadására nincs készen.

Az iskola egyébként, amennyire látom, a maga részéről az elmúlt években is megtette ez irányban is, amit megtehetett. Nyitott a falu felé. Igaz, ez többékevésbé kényszer is volt: a „kultúrház" évek óta nem működött, ha a mindennapi aprómunkát (pl. klubok működtetése) nem is tudta vállalni az iskola, legalább nagyobb, elvileg falu egészét érintő rendezvényekkel próbálkozott. (A kultúrház lerobbant épületét egyébként szépen felújították, amikor mi a faluban dolgoztunk, már legalább fél éve kész volt, de semmi nem történt benne. Hogy azóta mi a helyzet, nem tudom.)

Végtére is az a helyzet, hogy adva van egy fizikai adottságait tekintve nagyon jó, funkcionálását, működését tekintve is inkább jó, de legalábbis kielégítő mértékben ellátó iskola, amelyben minden szempontból benne van annak *lehetősége,* hogy a *„falu iskolájává",* a falunak valamiképpen szellemi központjává válhasson. A lehetőség valóra válásától, úgy látszik, nem elsősorban az iskola hibájából, messze vagyunk. Kár.

7. Valami summázat-féle

Felsődobsza nem különleges falu. Nincs semmi olyan tulajdonsága, ami feltűnően megkülönböztetné sok-sok más, hasonló helyzetben lévő falutól. Nincs vára, nincsenek különleges népművészeti termékei, itt senki sem akar-akart fesztivált csinálni. Az ott lakók, az emberek sem különlegesek. Ha egy más országból jött szakember azt kérné, mutatnám meg neki, milyen ma egy magyar falu, nyugodtan vinném Felsődobszára. Élnek benne emberek, ahogy ma Magyarországon egy faluban élni lehet. *Még* élnek. Mert ők is, mint oly sok más magyar faluban (és városban) a gazdaság rohadása, a munkanélküliség, a fejlesztési források hiánya, az ország- és falu-vezetés érzéketlenségeinek viszonyai között még megtalálják azokat a rejtett csatornákat, amelyeken keresztül a megélés még éppen biztosítható. Igaz, eközben széttöredeznek a helyi társadalom szerkezetiségei, elszakadoznak a közösséget kötő hálók, Létrejön az egymásra való érdemi vonatkozás nélküli magánvilágok egymásmellettisége, amit csak formálisan tart egybe a falu határa, mint külső keret. Újra idézem: *„Bezárkózva, bizalmatlanul élnek egymás mellett az emberek.”*

Ez az állapot azután egy nagyon súlyos negatívumot is kitermel: nem látni a falu *belső fejlesztési energiáit.* Az itt élő emberek igen jelentőshányada úgy munkanélküli, hogy az általa belátható időtávban kilátása sincs „rendes” munkára. Nincs se képzettségük, se tőkéjük, se információjuk ahhoz, hogy valami kiutat jelentő tevékenységbe kezdjenek. *Az egyéni távlattalanságok a közös (falu-szintű) jövőkép hiányává tömörülnek.* Nem látják egyénileg sem, és a falu egésze számára sem a kitörési pontokat. Láttunk a faluban elég komoly kereskedelmi-gazdasági beruházást. (A polgármester épített gazdaboltot, gépszínt.) Ezek azonban, úgy tűnik, csak a falu*ban* vannak, nem a falu*ért.* (A gazdabolt, jól felszerelt, nagyon komoly áruválasztékkal; egészen nyilvánvalóan nem elsősorban a falu szükségleteit elégíti ki.)

Nem járulnak hozzá – hogy egy egészen másterületet is említsünk – a fejlődési energiák kialakulásához az egyházak sem. (Holott az elmúlt évszázadokban, ha nem is mindig közvetlenül, de legalább a hirdetett moralitás, az attitűdrendszer közvetítésével komoly „társadalom- és gazdaságfejlesztő” szerepe tudott lenni egyházaknak; ld. a 19.-20. században a református falvak parasztságának az átlagnál jóval erőteljesebb polgárosodását.) Ebben a faluban reformátusok és katolikusok élnek. Lelki vezetőik más településekről járnak át, nem élnek benne a falu életében. Hatókörük is kicsi: a vasárnapi istentiszteleten (misén), amit ottlétünkkor meg tudtunk figyelni, a reformátusoknál 8-10-en, a kato-

likusoknál 10-12-en vettek részt. (Interjút, bár megkíséreltük, egyik lelkipásztorral sem tudtunk készíteni: siettek elfele, és más időpontot se tudtak adni.)

Felsődobsza nem mozduló falu. De tudnunk kell: mozdulása, haladása, valami jobbra jutása nagyobbrészt nem magán múlik. Nagyon sok az ilyen falu; ország-dolga a jobbítás. Ha van rá az országnak (annak vezetésének) akaratja...

Mellékletek

1. sz. Bakos Bettina: Napló

2. sz. Családi adatlap (a használt kérőív)

3. sz. A kérdőív adatainak alapmegoszlása

4. sz. Adalékok és vélemények – kategóriaszótár és kigyűjtés

5. sz. A nyílt kérdések válaszai

1. sz. melléklet

NAPLÓ – BAKOS BETINA

Szociotábor 2012. 06. 27.-07. 05. Felsődobsza

összefoglaló a napi eseményekről környezettanos szemmel

06.27.

Érkezés, ebéd

Rövid stábmegbeszélés

Falubejárás, ismerkedés

Előzetes terepbejárás 2 hallgatóval / környezettani szempontok/lehetőségek felmérése

20.30. Tábornyitó

06. 28.

8.00 reggeli

9.00 napindító megbeszélés, feladatok kiosztása és a környezettanos feladatok általános ismertetése

Falubejárás és előzetes információk alapján lehetséges feladatok és programok:

- kérdőív / egyéni időbeosztás szerint napi 2-3 kérdőív kitöltése

- Hernád part és gátépítés bejárása és információgyűjtés

- foto, video / Kapitány Éva, Liling Tamás – környezettanos hallgatóknak is / egyéni megbeszélések alapján

- régészeti feltárás

- vízerőmű látogatás

- külön környezettanos feladatok:

    - önkormányzati anyagok: településrendezési terv, helyi környezetvédelmi programok

    - árvíz-és belvíz + védelem / interjúknál is kérdezzék, de kérdőívben is van

    - infrastruktúra, utak állapota, karbantartása, villanyvezetékek

    - csapadékelvezető-csatornák, árokrendszer állapota, átereszek átjárhatósága, karbantartás

    - földcsuszamlás

- tűzvédelmi problémák közterületen és a házakban, udvarokon

- zaj és levegőszennyezés (pl. por)

- természeti és épített környezet + védelem

- hulladékkezelés-és gazdálkodás helyzete, szelektív gyűjtés megoldottsága

- hőmérséklet és szélerősség mérése naponta 3x (reggeli előtt vagy utána, délben, este 17.00-18.00 között - jelen beszámolóban külön nem tüntetem fel)

- lakosság tájékoztatása és tájékozottsága

- egyéb aktualitás

13.00 ebéd

Este: vacsora + napi tapasztalatok megbeszélése

06. 29.

8.00 reggeli

10.00 vízerőmű látogatása

Megbeszélés, feladatok kiosztása:

- kérdőívek / egyéni időbeosztás szerint
- Településrendezési Terv és Helyi Környezetvédelmi Program átolvasása
- megadott feladatok vizsgálata
- (megjegyzés: az általános feladatkiosztás nem volt célravezető – a hallgatóknak egyszerre sok volt –, a táborvezetői stáb megbeszélése alapján napi részfeladatokra bontva oldottuk meg)

13.00 ebéd

du: feladatok + fakultatív időtöltés

este: vacsora + megbeszélés, tapasztalatok megosztása

06.30.

8.00 reggeli

9.00 megbeszélés, feladatok kiosztása:

- hallgatók által bejárt utcában
    - villanyvezetékek és-póznák állapota, főleg a földcsuszamlós részeken
    - utak karbantartottsága pl. mennyire kátyús, tiszta-e, stb. + közlekedési lehetőségek, járművek
    - házak előtti vízelvezető csatornák állapota, átjárhatósága, átereszek tisztasága

- külön feladat, **aktualitás**: **3. fokú hőségriadó** → hallgatók figyelmeztetése a megfelelő védekezésre + ne a déli órákban kérdőívezzenek
    - ehhez feladat: érdeklődni, hogy a lakosság tud-e a hőségriasztásról, honnan értesült róla, ismeri-e a védekezés lehetőségeit (ha nem, mondják el nekik)

13.00 ebéd

Este: vacsora + megbeszélés

07.01.

8.00 reggeli

Megbeszélés, napi feladatok:

- 9.00 katolikus mise, 10.00 református istentisztelet / fakultatív → vizsgálni milyen korosztály, kb. hány ember, templom állapota kívül és belül / szociológiai és környezeti érdekességek megfigyelése
- kérdőív mellett megfigyelni a bejárt utcák tűzvédelmi állapotát, kertekbe benézni mennyire biztonságos, átjárható; van-e gyúlékony anyag kint, hátsó kapu, menekülési útvonal, stb.
- hulladék a házakban, kertekben, utcán + szelektív gyűjtésről érdeklődni
- utcában: a ház frontrésze milyen messze van a kaputól, illetve a kerítéstől, van-e kiskert, milyen állapotú
- ma is 3. fokú hőségriasztás van

12.00 ebéd

Délután kirándulás a Várdombra / előzetes bejárás következő napi hajnali túrához / 4 fő

Este vacsora + tapasztalatok megbeszélése

07.02.

Hajnali túra / fakultatív (kb. 6 fő velem együtt)

8.00 reggeli + interjú és beszélgetés a katolikus pappal (Pali bácsi, D. Erzsi, B. Bettina)

9.00 napi megbeszélés

- Ásatás megtekintése előzetes megbeszélés szerint, az ásatásvezető dr. Makoldi Miklós körbevezetett minket és beszélt a feltárásról, s a feltárt bronzkori kultúráról (majdnem mindenki eljött!)

- napi feladatok: kérdőívek, ha még vannak, de ezen kívül nincs kiemelt feladat, mert 3-án reggel sokan elmentek →a leadandó jegyzetek befejezése

13.00 ebéd

Délutáni program: gátbejárás (kitermelés helytől az iskola melletti részig)

Este: vacsora, tapasztalatok megbeszélése

07.03.

Elmenőknek korai reggeli

9.00 reggeli megbeszélés, feladatok:

- kérdőívek

- helyi lakosság mennyit tud a természetvédelmi területekről, esetleges veszélyeztetett fajokról

- termelési kultúra és változásai, főleg idősebb embereket kérdezni

13.00 Ebéd

Délután interjú helyi halgazdával, aki a Hernád védelméről mesélt és a vízerőmű átépítése miatti változásokért aggódik (T. Erika, B. Bettina) / ladikon megmutatta a veszélyeztetett rész

Éjszakai túra / Várdomb / 5-6 fő velem együtt

07. 04

8.00 reggeli maradék hallgatókkal

9.00 reggeli megbeszélés

Különleges feladat: hőscincér-mentés (B. Bettina)

Hallgatók számára feladat az eddigi írások befejezése, nincs kiemelt megfigyelési szempont

Délelőtt: település helyi védettség alatt álló épületeinek fotózása (Pali bácsi, B. Bettina, C. Évi)

13.00 ebéd

Faluszépítőkkel beszélgetés → végül lemondták, írott anyagot adtak

15.00 beszélgetés a polgármesterrel

Hangosbemondó működése/lakossági tájékoztatás: 10.30-kor és 15.00-kor bemondták, hogy a megyében a meleg, száraz idő miatt tűzgyújtási tilalom van érvényben (egy alkalommal 3x ismételték el) + *egyéni észrevétel: a hőségriadót nem mondták be. Miért?

Este vacsora és tapasztalatok megbeszélése

07.05.

8.00 reggeli + konyhásoknak és gondnoknak az oklevelek és csokik átadása

Táborbontás, indulás

Összegzés

A tábor „meglepetéssel” indult, hiszen szociotábor lévén jóval több szociális munkás szakos hallgatót vártunk, azonban zömében környezettanos hallgatók érkeztek. Így annak ellenére, hogy a tábor alapvetően szociológiai jelleggel indult, ez az arányeltolódás szükségessé tette a tábori feladatok egy részének átszervezését, környezettanos feladatokkal való bővítését. Észrevételeim, valamint a hallgatók jelzései, kérései alapján a környezettanos hallgatók kifejezetten igényelték is e feladatokat, ezzel együtt nagyon élvezték a szociológiai munkát is.

A tábor folyamán komolyabb fennakadásról, konfliktusról nincs tudomásom. Fakultatív program közben történt egy kisebb baleset, amikor néhány hallgató a Hernádban fürdőzött, de ellátták az üvegdarab által okozott sebet.

Környezettani szakmai szempontból sikeresnek mondható a tábor. A környezettanos hallgatók részéről tapasztalt kezdeti idegenkedés a kérdőívektől viszonylag hamar elmúlt, legtöbben igen szorgalmasan, jól helyt álltak ebben a számukra idegen feladatkörben. A visszajelzések, valamint a zömében már beérkezett beadandó dolgozatok alapján úgy érzem, sikerült lényegileg is összekötniük egy település szociológiai és környezeti vizsgálatát, s emellett jól is érezték magukat. Többen igen érdekes, értékes tapasztalatokat és összefüggéseket osztottak meg a csoporttal az esti megbeszélések során. Természetesen a falu hátrányos helyzete néha vitákat váltott ki a táborozók körében, különösen, ami a cigány kisebbség helyzetét és megítélését illeti; ezek a viták is tanulságosak voltak, tükrözték a hallgatók megelőző és faluban szerzett – közel sem egyforma – tapasztalatait.

A tanári stáb jól együtt tudott működni, gördülékennyé és hatékonnyá téve ezzel a tábori életet. Meglátásom szerint e hatékonysághoz hozzájárult a kölcsönös segítség és támogatás, amit a stáb egymás iránt és a hallgatók irányában mutatott.

2. sz. melléklet – Családi adatlap

Adatlap sorszám:
Kérdező:
/Kutatás/cigány kérdőív környezettannal kiegészített

Családi Adatlap

Mindenekelőtt az Önök háztartásában együttélő családtagokról szeretnék néhány adatot kérdezni.

1. A családtag családi helyzete a megkérdezetthez viszonyítva (pl. férj, feleség, gyermek, nagyszülő, stb.)	Neme (férfi-nő)	Életkora (év)	Legmagasabb iskolai végzettsége	Foglalkozása	**Kód**
Megkérdezett					

Kérdések	**Kód**
A következőkben a lakásról, amelyben élnek, kérdezünk néhány dolgot. **2. Önálló ház-e a család lakása, vagy többlakásos ház része?** 1-önálló ház 2-házrész	
3. Milyen jogcímen laknak itt? 1-saját tulajdonuk a ház(lakás) 2-bérlik az önkormányzattól 3-bérlik magánszemélytől 4-„önkényes lakásfoglalók” 5-más jogcímen, éspedig:	
4. Tartozik-e a lakáshoz kert, vagy kertrész? 1-igen 2-nem	
5. Milyen a ház építésmódja? (Miből, hogyan épült a ház?) 1-panel 2-tégla 3-vályog, vertfal alapozva 4-vályog, vertfal alapozás nélkül 5-egyéb, éspedig:	
6. Milyen helyiségek vannak a lakásban, és ezeknek nagyjából mekkora az alapterülete? Első szoba.....négyzetméter Második szoba..... Harmadik szoba..... Konyha..... Előtér..... Kamra..... Fürdőszoba..... WC..... Melléképületek együtt.....	

7. Van-e a lakásban *Kérdező! Minden esetben 1- a „van" válasz és 2- „nincs"* Villany 1- 2- Vezetékes víz 1- 2- Csatorna 1- 2- Vezetékes gáz 1- 2- Palackos gáz 1- 2- Vízöblítéses WC 1- 2-	
8. Hogyan fűtenek a lakásban? 1- egyedi fűtés, fa vagy széntüzelésű kályha kéménybekötéssel 2- egyedi fűtés egyéb kiszellőzéssel 3- egyedi fűtés, olajkályha 4- egyedi fűtés, gázkonvektor 5- egyedi fűtés, villany 6- távfűtés, központi fűtés, cirko	
9. A lakás minősége: *Kérdező! Ezt nem kell kérdezni, a kérdező becslése alapján kell kitölteni!* 1- átlagos 2- átlagosnál jobb 3- átlagosnál rosszabb	
10. A lakás berendezése: *Kérdező! Ez is a kérdező becslése alapján!* 1- jó állapotú, részben új bútorok, rendezettség 2- jó állapotú, részben új bútorok, rendezetlen 3- közepes állapot, régi és új bútorok, rendezettség 4- közepes állapot, régi és új bútorok, rendezetlen 5- rossz állapot, törött, kopott bútorok, rendezettség 6- rossz állapot, törött, kopott bútorok, rendezetlen	
11.Milyen háztartási gépük, szórakoztató eszközük van? *Kérdező! 1- a „van", 2- a „nincs" válasz!* Mosógép 1- 2-, Centrifuga 1- 2-, Porszívó 1- 2-, Fridzsider 1- 2-, Vasaló 1- 2-, Tévé 1- 2-, Dvd/vagy videólejátszó 1- 2-, Számítógép 1- 2-, Internet 1- 2-, Gépkocsi 1- 2-	
12. Az elmúlt öt-hat évben változott-e a család lakáshelyzete, ha igen, hogyan? 1- nem változott, ugyanott és ugyanúgy laknak, mint öt-hat évvel ezelőtt 2- változott: ugyanott laknak, de hozzáépítettek, bővítettek vagy korszerűsítették a lakást 3- változott: ugyanott laknak, de romlott a lakás állaga (nem tudták karbantartani) 4- változott: költöztek közben, jobb körülmények közé 5- változott, költöztek közben, a korábbinál rosszabb körülmények közé Kérdező! Ha a válasz 4- vagy 5-, akkor további kérdés: Miben jobbak (rosszabbak) most a körülményeik az előzőhöz viszonyítva?	
Kutatás/Kérdőív- Környezettan Most néhány kérdést szeretnénk feltenni a falu környezetbiztonságával kapcsolatban. *(Kérdező! Ha szükséges, 1-2 rövid mondattal szabad értelmezni a „környezetbiztonság" fogalmát!)* **13. Mennyiben érzi települését biztonságban?** 1 – egyáltalán nem 2 – megfelelő 3- teljesen biztonságos	
14. Mennyire ismeri települése biztonsági- védelmi szabályait? 1- egyáltalán nem 2- részben 3- jól ismeri	
15. Hogyan működik a településen a hulladékkezelés, szemétszállítás? 1- nem működik 2-elfogadható 3-jól működik	
16. Mennyire megfelelő a település tűzvédelmi helyzete? 1- nem megfelelő 2- megfelelő 3-nem ismert	
17. Az Ön otthonát érintette-e természeti kár (árvíz, belvíz, földcsuszamlás, stb.)? 1- nem, még soha 2-igen, éspedig.....	
18. Biztonságosnak érzi-e otthonát természeti erők esetleges pusztító hatásaival szemben? 1- igen	

2- nem, mert.....	
19. Van-e biztosításuk a házra/épületre? 1- igen 2- nem	
20. Milyen árvízvédelmi intézkedésekről van tudomása a településen?	
21. Milyen árvíz következtében fellépő veszélyeztető tényezőket ismer (pl. emésztőkből kimosódott szennyezők, tetemek okozta fertőzések, járványveszély, stb.)?	
22. Szoktak-e tartani árvízvédelemmel vagy más környezeti katasztrófával kapcsolatos lakosságvédelmi felkészítést a településen? 1- nem 2- igen Ha igen, milyen gyakorisággal? 2.1- két-három évente vagy ritkábban 2.2- évente egyszer Ki tartja a felkészítést? 2.3- a helyi önkormányzat vagy a Polgármesteri Hivatal 2.4- iskolai keretek között történik 2.5- civil szervezet 2.6- egyéb szervezet, éspedig.....	
23. Hogyan értékeli a település lakosainak környezettudatosságát, biztonságtudatosságát? 1- nem megfelelőnek 2- megfelelőnek 3- nem tudja	
24. Most a család jövedelmi viszonyairól szeretnék néhány dolgot kérdezni. **Mennyi a család havi fix kiadása?** (olyan dolgok, amiket mindenképpen fizetni kell, pl. OTP, lakbér, stb. .....Ft	
25. Mennyi a család (családtagok együtt!) *rendszeres* jövedelme? 1- állandó munka nettó bére.....Ft. 2- közmunka..... 3- nyugdíj, rokkantnyugdíj..... 4- valamilyen szociális segély..... 5- GYES, GYED..... 6- Családi pótlék..... 7- Rendszeres nevelési segély..... 8-Ápolási, gondozási díj..... 9- Egyéb, rendszeres jövedelem, éspedig.....	
26. Alkalmi forrásokból (alkalmi munka, gyógynövény- csiga-gomba- stb. gyűjtés, alkalomszerű kereskedés, stb.) a család együttesen körülbelül mennyi pénzhez jut havonta? .....Ft	
27. Véleménye szerint a család anyagi helyzete az elmúlt 5-6 évben javult, vagy romlott? 1- Javult, éspedig azért, mert..... 2- Romlott, éspedig azért, mert..... 3- Se nem javult, se nem romlott	

Kérdezőbiztos! A 28-29. kérdéseket csak cigány kérdezettnek tegyük fel!

28. Véleménye szerint az elmúlt 5-6 évben hogyan változott a cigány családok helyzete, és hogyan változott a környezetükben (faluban, városban) élő nem cigány családok helyzete?

A/

1- A cigány családok helyzete általában javult,
mert.....

2- A cigány családok helyzete általában romlott,
mert.....

B/

1- A *nem cigány* családok helyzete javult, mert.....
.....

2- A *nem cigány* családok helyzete romlott, mert.....
.....

29. És véleménye szerint hogyan alakult ebben az időben az időben a cigány és nem cigány családok *egymáshoz viszonyított helyzete*?

1- 5-6 évvel ezelőtt a helyzetük egyforma volt, és nem változott

2- Régebben a cigány családok rosszabb helyzetben voltak, mint a nem cigányok, és különbség növekedett

3- Régebben a cigány családok rosszabb helyzetben voltak, mint a nem cigányok, és azóta a különbség nem változott

4- Régebben a cigány családok rosszabb helyzetben voltak, mint a nem cigány családok, azóta a különbség megszűnt

5- Régebben a cigány családok jobb helyzetben voltak, mint a nem cigányok, azóta a különbség nem változott

6- Régebben a cigány családok jobb helyzetben voltak, mint a nem cigányok, azóta a különbség megszűnt

7- Régebben a cigány családok jobb helyzetben voltak, mint a nem cigányok, azóta a különbség növekedett

30. Kérjük, mondja el összefoglalóan, hogyan, miből él a család?

.....
.....
.....
.....

Most a család gazdálkodásáról és a háztartás viteléről kérdezünk.

31. Van-e olyan földterületük, amelyen valamilyen mezőgazdasági termelést folytatnak?

1- nincs 2-van

Ha van,

- Mekkora a terület?.....négyszögöl(négyzetméter)
- Mit termelnek rajta?.....
- Eladnak-e a terményből?
  1- igen, ebből kb.....Ft bevétel van
  2- nem, mint elfogyasztják

32. Tartanak-e valamilyen haszonállatot (marha, disznó, nyúl, szárnyas)?

1- igen, éspedig.....db.....db.....db

2-nem

Ha *igen*, eladnak-e belőle?

1- eladnak, és ebből kb.....Ft bevétel van

2- nem

Ha nem, miért nem tartanak?.....

33. Milyen gyakran főznek otthon meleg ételt? 1- naponta többször 2-naponta egyszer, rendszeresen (minden nap) 3-nem minden nap, de hetenként többször 4-ritkábban	
34. Az utóbbi három napon (a megkérdezés előtti három nap) mit főztek?	
Kérdező! Ezt a kérdést csak akkor kérdezzük, ha van(nak) iskolás és/vagy óvodás gyermek(ek)! **35. A gyermek(ek) étkeznek-e iskolában (óvodában)?** 1- igen, mert be tudjuk fizetni a térítést 2- igen, mert az önkormányzat segít az étkezés befizetésében 3- igen, mert más szerv segít az étkezés befizetésében 4- nem, mert nincs rá szükség, itthon tudnak rendesen enni 5- nem, mert nem tudjuk a térítést kifizetni 6- nem, más okból, éspedig:.....	
36. Hogyan tudják beszerezni a szükséges ruhaneműket? *Kérdező! Ha a felsoroltak közül több módon is jutnak ruhaneműhöz, azt jelöljük – csak egyet! – ami a leggyakoribb, a család számára a legfontosabb, domináns forma!* 1- megvesszük a boltban 2- megvesszük valamelyik olcsó piacon 3- használt ruhát veszünk 4- ajándékba (segélyként) kapunk ruhát, cipőt 5- más módon, éspedig:.....	
Kérdező! A 37-42. csak cigány kérdezetthez tegyük fel! **37. Ön hogyan érzi, milyen dolog ma Magyarországon cigánynak lenni?** 1- Egyáltalán nem fontos, hogy cigány, vagy nem cigány az ember, mindenki egyformán magyar 2- Rossz dolog cigánynak lenni, mert általában lenézik, háttérbe szorítják a cigányokat 3- Jó dolog cigánynak lenni, mert sok mindent kapnak a cigányok, amit a nem cigányok nem kapnak meg	
38. Érezte-e valamikor úgy, rosszabbul bánnak Önnel, mint másokkal, azért mert cigány? 1- igen 2-nem Ha igen, mondjon el egy-hét ilyen esetet!.....	
39. Vannak-e olyan tulajdonságai a nem cigány embereknek, amiket nem szeret bennük? 1- igen 2- nem Ha igen, mik ezek?.....	
40. Az óvodával, iskolával kapcsolatban azt kérdezzük, hogy Ön milyen óvodába, iskolába küldené legszívesebben a gyerekeit? 1- ahol cigány és nem cigány gyerekek nagyjából egyforma számban vannak 2-ahol sok a nem cigány gyerek, és közöttük van néhány cigány is 3-ahol csak cigány gyerekek vannak Kérjük, mondja el, hogy miért gondolja így!.....	

41. Tudjuk, hogy elég sok nem cigány ember igazságtalanul rossz véleménnyel van a cigányokról. Véleménye szerint mi ennek az oka?..... .... **42. Ön szerint mit kellene tenni annak érdekében, hogy megszűnjenek, vagy legalább csökkenjenek ezek az igazságtalan rossz vélemé-nyek?**.....	
43. Akarna-e még valamit elmondani helyzetükkel, megélhetésükkel kapcsolat-ban?.....	

3. sz. melléklet – A kérdőív adatainak alapmegoszlása

	Kérdések / Válaszok darabszáma																																								
válasz	1/A	1/B	1/C	1/D	1/E	2	3	4	5	6/A	6/B	6/C	7/A	7/B	7/C	7/D	7/E	7/F	8	9	10	11/A	11/B	11/C	11/D	11/E	11/F	11/G	11/H	11/I	11/J	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	5	12	0	0	0	0	0	0	0	7	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	3	4
1	8	4	4	10	10	51	44	51	0	9	0	7	53	35	34	11	39	33	44	18	8	47	48	23	46	31	53	31	20	15	16	32	16	35	1	18	17	25	19	43	38
2	7	12	33	19	2	4	4	4	10	19	4	6	2	20	21	44	16	22	2	12	4	7	6	31	8	23	1	23	34	39	38	6	33	12	23	27	38	30	35	9	13
3	8	30	3	19	0	0	4	0	13	18	7	14	0	0	0	0	0	0	2	17	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	6	8	31	10	0	0	0	0	0
4	8	5	3	2	9	0	2	0	8	1	12	16	0	0	0	0	0	0	6	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	12	0	1	5	2	0	1	0	24	2	27	0	0	0	0	0	0	0	0	1	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6	5	4	11	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	1	0	0	0	18	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8	4	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

válasz	22/A	22/B	22/C	23	24	25/A	25/B	26	27	28/A	28/B	29	30	31/A	31/B	31/C	31/D	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
9	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
10	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

4. sz. melléklet: Adalékok és vélemények – kategóriaszótár és kigyűjtés

Adalékok és vélemények

Kategóriaszótár és kigyűjtés

Felsődobsza 2012 szociotábor, környezettan szakos hallgatók dolgozataiból

1. A használt kategóriák:

A. Anyagi helyzet, életszínvonal

B. Benyomások a faluról

C1. Cigány „beköltözések" kérdésköre

C2. Cigányok környezete különbözik-e a nem cigányokétól

C3. Cigány mentalitásra vonatkozó megjegyzések

C4. Cigányok és nem cigányok viszonya a faluban

C5. Cigány kultúra elemei

D. Demográfia (a falu népesedési helyzetéről)

I. Iskolával kapcsolatos vélemény, megjegyzés

T. Tábori élmények

T-K. Településrészek különbözősége

J. Ivóvíz, csatorna ellátottság

S. Segítség; honnan érkezik, kölcsönös segítségnyújtás

H. Hulladékkezelés

K. Tájékozottság, ismeretek (környezeti kérdésekről)

SZ. Szennyvíz-kezelés

V. Veszélyek; milyen (környezeti) veszélyeket látnak a lakosok

2. Kategóriánkénti kigyűjtés

A. Anyagi helyzet, életszínvonal

„... egyes jobb módú családok nem akarták elárulni az anyagi helyzetüket.” (1/2)

„ Az életszínvonal egyértelműen romlott. Senkitől sem hallottam azt, hogy javult volna bármilyen téren is.” (1/2)

„... ha van is (munkahely) nagyon kevés pénzért, kb. 40-50 ezer forintért dolgoznak mindennap napi 10 órában,...”) (1/3)

„Az emberek többnyire alkalmi munkából élnek, segélyeket használnak fel a megélhetésre.” (2/6)

„Szinte száz százalékban megfigyelhető volt, hogy műveltek a kertet az itt élők, hiszen szükségük, lételemük volt az étkezetésben, és a megélhetés szempontjából is; ...” (3/5)

„Ritka számba volt, ha egy család tartott haszonállatot, – legfeljebb, esetleg kakast és a csirkét a húsáért...” (3/5)

„... a megkérdezettek mind panaszkodtak a kevés munkalehetőségre. ...” (3/6)

„Előnyös még a helyiek szempontjából, hogy a régészeti feltárásoknál és a gátépítéseknél is közmunkások kaptak feladatokat. Mivel itt semmilyen más munkalehetőség nincs, valószínűleg még ennek a rosszul fizetett foglalkoztatásnak is örülnek.” (5/9)

„Kiegészítő forrásként a bátrabbak megpróbálkozhatnak szesz, cigaretta, vagy üzemanyag csempészésével a közeli Ukrajnából”. (5/11)

„... a férfi a kerítésen kívülről 2-3 száz forintnyi aprót adott az asszonynak, aki bement. ... Aztán az asszony egy rövid időn belül egy nylon szatyorral tért vissza, amiben úgy láttam 2-3 literes, műanyag palackos bor volt. Egy adásvétel szemtanúja voltam, de úgy tettünk, mintha mi sem történt volna.” (6/2)

„A férje biztonsági őrként dolgozott, ő munkanélküli, a fiúk gépipari technikusi végzettséget szerzett, de elhelyezkedni nem tud másfél éve.” (6/3)

„Azt mondta, hogy arra sincs pénzük, hogy sokszor éheznek is, ha meg van mit enni, az egyszerű leves és vakaró. Mondta, hogy ez cigánykenyér, vagy más néven bodak (bodag).” (6/3)

„A néni korábban búzát termesztett és tököt, ma már leginkább konyhakerti zöldségeket termeszti. Krumpliból termeszt csupán akkora mennyiséget, hogy a helyi cigány lakosoknak adjon el belőle, olykor hitelre is.” (6/4)

„A község szántóin folyik mezőgazdasági termelés, ám ez már nem tudja felszívni a szabad munkaerőt. Főként gabonát, kukoricát lehet látni a földeken, kisebb mennyiségben tök, napraforgó, krumpli található. A mezőgazdasági-, és tejüzemek egy részének helyén más konyhakerti növényeket termesztenek, melyek a mindennapi szükségleteknek egy részét képesek fedezni. Gyakoriak a gyümölcsfák, a kisebb szőlők. Az üdülőövezet feletti domboldalban szépen gondozott földek találhatóak. A falu két végén került kialakításra a méhészet.” (7/2)

„A ház körüli állattartás problematikája, hogy nagyon rossz körülmények között élők nem tudják fenntartani a haszonállatokat, hiszen azokat etetni is kell, illetve sokan nincsenek is tisztában ennek a módszerével.” (7/4)

„Az egyik cigány család azt mondta, hogy az előző évben nekik volt több csirkéjük, de le kellett vágni őket, mert nem volt mit adni a gyerekeknek.” (8/1)

„A legtöbb ház körül nem folytatnak zöldség gyümölcstermesztést és állatokat sem jellemző.” (11/8)

B. Benyomások a faluról

„A falu tiszta, rendezett (számomra ez teljesen meglepő volt).” (2/4)

„... a helyi lakosság együttműködését kiválónak találtuk.” (5/1)

„Sajnos a lakosság aktiválja a mezőgazdasági termelés ügyében rendkívül alacsony, sem háztáji, sem nagyobb kiterjedésű művelés nem terjedt el.” (5/5)

„Ez egy idillikus környezet lehetne az emberek számára, ha nem kellene nap, mint nap megküzdeni anyagi gondjaikkal.” (5/10)

„Pozitív példaként említeném az iskola épületét, amely tiszta, rendszeresen karbantartott és akár egy budapesti elit kerületben is megállná a helyét!” (5/10)

„A faluban, úgy tűnt, nagyon bezárkózva élnek a családok. Utcán, járdán beszélgető embereket igen ritkán lehetett látni, mintha ott a tipikus, falusi életforma már nem létezne. Bezárkózva, bizalmatlanul élnek egymás mellett az emberek.” (6/1)

„A legtöbb falu életében rendkívül fontos, összejövetelre, beszélgetésre alkalmas program a falu focicsapatának szombati vagy vasárnapi meccse. Itt azonban már nem működik ilyen összetartó közösség. Az egyik pályához közel lakó cigány családnál érdeklődtem a csapat felől és elmondták, hogy korábban volt, de jelenleg támogató hiányában nem működik egyesület.” (6/2)

„A középületek figyelemre méltóan karban vannak tartva” (7/3)

„Nagyon tanulságos volt az ott töltött időszak. Az emberek közvetlennek és segítőkésznek bizonyultak, mélységéig bemutatták a problémáikat, megosztották a gondolataikat. Van rálátásuk a világra, ugyanakkor elvesznek a mindennapok küzdelmeiben. A tehetetlenség megköti őket és motiváció nélkül nehéz a kilépés” (7/12)

„A második csoportosítási lehetőség a szegény réteg, a jómódú réteg és az önkormányzat. A jómódú réteg és az önkormányzat között van egy bizonyos átfedés. ... A szegényebb réteg minden problémájukra a falu vezetésétől várják a megoldást.” (11/4)

„Vasárnap a református istentiszteleten vettem részt. ... felfigyelte, hogy csak idős nyugdíjas korú emberek jöttek...” (10/4)

C1. Cigány „beköltözések”

„... cigány-cigány között is van különbség. Általában akik már itt laknak generációk óta, ők beilleszkedtek a helyi viszonyok, szokásokba, normák közé.” (1/2)

„Állítása szerint régebbről itt élő cigányokkal nincs problémája, bennük megbízik, de a közelmúltban Ózdról idekerült cigány családok sokszor csúnyán beszélnek vele, éjszaka is hangoskodnak, ezért fél tőlük.” (6/4)

„Az „őslakos” cigányság sok esetben nem tudja elfogadni a városból betelepülteket, mert ez a réteg nem feltétlenül képes a vidéki, vagy falusi élethez alkalmazkodni.” (7/4)

„... az Ózdról betelepült cigányok lopnak, és félnek tőlük. ... Akik a faluban élnek és itt születtek, azokat szeretik, semmi baj nincsen velük” (8/1)

„Ebben a faluban alapvetően nincs nagyobb feszültség a cigányság és a magyarok között, de van egy alcsoport a cigányságon belül, akiket mind a fehér bőrű és mind a roma társadalom becsmérel, ezek pedig azok a romák, akik nem is olyan rég költöztek ide a településre, főleg Ózd környékéről. ... A tősgyökeres romákról a faluban élők viszonylag jó véleménnyel vannak és visszafelé is ugyanezt el lehet mondani. Sőt a romák azt mondták a legtöbb helyen ahol voltunk és beszélgettünk velük, hogy ‘egy vérből valók vagyunk’ vagy például ‘ugyan itt élünk egyforma szegénységben’, tehát nem érzik azt, hogy ők egy külön nemzet lennének, azonosnak tekintik magukat az itt élő magyarokkal.” (11/4)

C2. Cigány környezet különbözik a nem cigányoktól

„Környezetbiztonsági szempontból is megoszlik a két csoport, más életkörülményeket tudnak teremteni maguknak, ezáltal máshogy is használják a környezetet, más módon óvják magukat és a környezetükben lévő dolgokat. ” (1/3)

C3. Cigány mentalitás

„Ami számomra meglepő volt, hogy az itteni kisebbség nem hasonlítható össze a vegyük példának: budapesti kisebbséggel. Az emberek kedvesek voltak, az utcán köszöntek, ha arra sétáltunk, és a kérdőíves feladatoknál is készségesen válaszoltak.” (2/5)

„Az első napokban volt szerencsénk egy cigány hölgyhöz a Rákóczi út elején, épp vízért igyekezett a közkúthoz, mert főzni készült a családjának. Ha jól emlékszek három gyereket nevelt. Minimális összegből gazdálkodtak hónapról hónapra, s éltek napról napra. A szomszédban egy idős hölgy élt, akivel különösen jó viszonyt ápoltak; a hölgy időnként vigyázott a kisfiúra és játszott vele, és az utcán is láthattuk, hogy meglehetősen bizalmas kapcsolatot ápolnak. Ezt azért tartom érdekesnek, mert a sztereotípiákkal és ellentétekkel szemben, minden esetre hozhatunk példát, jót és rosszat is.” (3/6)

„Szidták a cigányokat, hogy dologtalanok, lusták. Az asszony különösképp. ... míg az asszony a házban volt a férfi elmondta, hogy az asszony is roma.” (6/2)

C4. Cigány – nem cigány viszony

„... ám a származási és kulturális ütköztetés ellenére az itt élők összetartanak, jól ismerik egymást, békésen élnek együtt.” (3/7)

„A kisebbség felzárkóztatására nagyon komoly intézkedéseket hoznak, tanulással próbálják meg őket kiemelni őket a hátrányos helyzetükből.” (5/11)

„A roma családok általában a falu szélén,... élnek, illetve a faluban, bizonyos utcákban... .” (6/1)

„A romák és a nem romák közötti viszonyról más-más véleményekkel találkozhattunk. A nem romák nagyobb részénél ellenséges hozzáállás érződött a romákkal szemben. Véleményük szerint reménytelen az arra való törekvés, hogy a társadalom pereméről vissza tudjanak illeszkedni.” (6/1)

„Marika néni azt mondja a „minisztereknek”, a vezetőknek kéne megoldani ezt a feszült helyzetet, ami kialakult a cigányok és a nem cigányok között. Időközben a lánya is megérkezik, ő azt mondja, félti a mamát, inkább ne beszélgessen velünk.” (6/5)

„Ellentét feszül a cigány és a nem cigány lakosság között, bár a beszámolók alapján kitűnik, hogy a jelen állapot a múlt történéseihez képest jónak mondható. Baj esetén megszűnnek a különbözőségek és képesek egymás mellett küzdeni.” (7/4)

„Ebben a faluban alapvetően nincs nagyobb feszültség a cigányság és a magyarok között, de van egy alcsoport a cigányságon belül, akiket mind a fehér bőrű és mind a roma társadalom becsmérel, ezek pedig azok a romák, akik nem is olyan rég költöztek ide a településre, főleg Ózd környékéről. ... A tősgyökeres romákról a faluban élők viszonylag jó véleménnyel vannak és visszafelé is ugyanezt el lehet mondani. Sőt a romák azt mondták a legtöbb helyen ahol voltunk és beszélgettünk velük, hogy ‘egy vérből valók vagyunk’ vagy például ‘ugyan itt élünk egyforma szegénységben’, tehát nem érzik azt, hogy ők egy külön nemzet lennének, azonosnak tekintik magukat az itt élő magyarokkal.” (11/4)

C5. Cigány kultúra

„A roma férfiak és fiúgyerekek szoktak esténként eljárni a focizni a pályára, vagy az iskola udvarára. Kérdésemre, hogy a parasztok is járnak-e, furcsa volt, hogy a házaspár férfi tagja azt mondta, igen, szoktak, de az asszony ingatta a fejét. Amikor konkrétan rákérdeztem, hogy hogy is van ez, kiderült, hogy már csak a romák járnak össze esténként.” (6/2)

„Nagyon aggódott a kicsiért, aki közben felébredt és ő a mellére tette megszoptatni. Mi egy pillanatig zavarban voltunk, de ő szerencsére a kicsivel volt elfoglalva és ebből semmit se vett észre.” (6/4)

„Azt is megfigyeltem, hogy a parasztok is, és a cigányok is a fiaikat inasnak nevezik. A lányaikat a saját nevükön szólítják.” (8/2)

D. Demográfia

„A lakosság szociológiai szempontból öregedő, ami nem kedvez a település további fejlesztésében.” (1/9)

I. Iskola

„ Az utcán sok gyerekkel szóba elegyedve, őket megkérdezve, elmondták, hogy szeretnek a helyi iskolába járni, és később a „kéri” iskolában tervezik a továbbtanulást.” (6/1)

Megtudtuk azt is, hogy mindegyik gyerek tovább szeretne tanulni, tehát nem csak a 8 általánost szeretnék lerakni.” (8/2)

T. Tábor élmény

„Amikor megtörtént az elhatározásom, hogy részt veszek a táborban, nem gondoltam volna, hogy ennyire maradandó emlék lesz, mind szakmailag, mind élmény szempontjából.” (2/3)

„Remélem, hogy jövőre is egy ilyen izgalmas, élményekben dús táborban vehetünk részt!” (2/15)

„... Messze túlmenően fontosabbak voltak a megkérdezettek rövid anekdotái, rövidebb történeteik, saját életük egy darabja, amit volt, aki tudat nélkül, s volt, aki ösztönösen osztott meg velünk.” (3/5)

„Egy másik megközelítésből vonhatnánk le a tanulságot, hogy a szürke hétköznapokban kevésbé vesszük észre az életszínvonal lényegi különbségét. Talán megszokásból, fel se tűnik, elmegyünk mellette nap, mint nap, szinte ott sincs, nem is létezik;- viszont ahogy részeivé váltunk, még ha csak kívülállóként, megfigyelőként; – egy olyan világ részesei leszünk, átmenetileg, amit el tudtunk volna képzelni.” (3/12)

T-K. Településrészek különbözősége

„Először a Rákóczi útra térnénk ki....

Mindenképpen szegényebbik része ez a falunak (főként a felsőbb szakasza), ezt mind a lakások minőségébe és a kert rendezettsége, illetve rendezetlensége is alátámasztják, nem beszélve az utca lakóinak válaszairól az interjúkra.

A házak vályogból épültek, régi építésűek, felújításra, nagyobb méretű gondozásra szorulnak,...

Az út minőségét tekintve felújítást igényelne, nem a legjobb állapotú, ám pontosabban nem a legrosszabb állapotú se, a közlekedési szempontból megfelelt.” (3/8)

S. Segítség

(a 2010-es árvíz után) „Szerencsére a Magyar Vöröskereszt támogatásával sikerült négy házat vásárolni, ami nagy segítséget jelentett a lakosoknak.” (5/2)

H. Hulladékkezelés

„Hulladékszállítás történik a településen heti egy alkalommal,...” (1/6)

„A veszélyes hulladéktároló felszámolása megtörtént.” (2/9)

„... a környéken a hatóságok találtak egy illegális hulladéklerakó helyet, de ezt már sikerült felszámolni”. (5/4)

„A településen heti egyszer viszik el a kommunális hulladékot,...” (11/10)

J. Ivóvíz

„A vezetékes ivóvíz ellátása mondhatni 100%-osan ki van építve...” (1/6)

K. Tájékozottság, ismeretek (környezeti)

„Véleményem szerint sokkal jobb tájékoztatás kellene...” (2/10)

„... a tűzkár esetén teendőkkel, a tűzoltók értesítésének módjával ...elszomorító volt a tény, hogy nem fektettek nagy hangsúlyt a lakosok felkészítésére, tájékoztatására, magukkal értetőnek kellett venniük az eljárásokat... (3/7)

„... a lakók elmondása szerint semmilyen felvilágosodást nem kaptak arról, hogy hogyan tudnának jobban felkészülni az esetleges árvízre, a védekezést és a helyreállítást hogyan kellene a legkisebb kárral elvégezni.” (4/5)

„a lakosoknak a (környezetbiztonsági) kérdésekhez való hozzáállása érdektelenséget és tájékozatlanságot takart, mely nagy részben a helyi elöljáróknak az itt élők felvilágosítására tett intézkedéseinek a hiányából ered.” (5/2)

„Pozitív jelenségként értékelhető azonban, hogy látván a lakosság passzivitását és a környezeti tudás alacsony szintjét, az alapokból kiindulva megpróbálnak a felsődobszai általános iskolások számára továbbképzéseket, szemét- és elembegyűjtési akciókat szervezni.” (5/5)

„A lakossági tájékoztatás lehangolóan silány. Az elbeszélések alapján úgy tűnik, hogy község vezetősége és az itt élők közötti kommunikáció a szükséges minimumra korlátozódik.” (7/5)

SZ. Szennyvíz

„A településen 593 rákötés van a csatornahálózatra” (1/6)

V. veszélyek

„Mivel a terület süllyedésre hajlamos, a lakosok elmondása szerint betonblokkokból épített házaik súlyosak, ezért a süllyedés veszély kockázata bármikor fennállhat.” (5/3)

„Veszélyes lehet ökológiailag a domboldalon elhelyezett régi temető, mely nagy esőzések esetén talajvízbe akár a talajvízbe mérgező anyagokat is juttathat.” (5/3)

„Tűz esetén az oltást nehezítheti a tűzcsapok hiánya, és az esetleg nem aszfaltozott, felázott utakon a tűzoltó gépkocsik elakadásának, elsüllyedésének veszélye.” (5/3)

„Néhol a sok felhalmozott limlom, mely főleg éghető anyagokból áll, jelenti a veszélyt” (5/3)

„Az esetlegesen meglévő szennyvíztárolók szigetelése is esetleges, onnan átszivárgás révén szennyvíz kerülhet a talajba majd onnan a kutakba. Ennek a problémának a megoldására kötelező csatorna bevezetések kéne elrendelni, de a lakosság és a helyi önkormányzat anyagi lehetőségeit messze felülmúlná.” (5/3)

„ A vízparti területeken hobbisták a környező fák bokrait, ágait használják főzéshez és tűzrakáshoz. Intenzív és rendszeres igénybevétel esetén a part kopárrá válik, a környező fás területek és egyéb élőhelyek is károsodást szenvedhetnek. Ezek az emberek természetes szükségleteiket a környéken végzik el. A következő héten odalátogatók fertőzésveszélynek vannak kitéve, ennek kockázata hétről-hétre növekszik.” (5/6)

5. sz. melléklet – Nyílt kérdések válaszai

Nyílt kérdésekre adott válaszok

Felsődobsza szociotábor 2012.

30. (Miből él?)

fizetés – később gyerekekre jutó pénz; fizetés, családi-, szociális segély; segélyek; -; nem nyilatkozott; nyugdíj és a fia alkalmi munkás; -; -; nyugdíj; -; két fizetés; nyugdíj és kerti javak; segélyekből; családi pótlék, közmunka, családi segély; kis pénz, segély, nyugdíj; összetartás, krumpliszedés; szociális segély, alkalmanként munka Budapesten – szállás: Oltalom alapítvány; nyugdíjból (2); -; -; GYES, alkalmi munka, családi pótlék; GYES, családi pótlék, alkalmi munka, közmunka; -; -; nyugdíj; -; -; közmunka, GYES, családi pótlék; nyugdíj; -; -; GYES, családi pótlék, alkalmi munka; nyugdíj, fizetés; (titok); segély; két fizetés (szülők) és három gyerek (külön kasszán); közmunka, GYES, családi pótlék; segély, családi pótlék; szociális segély, családi pótlék; OLVASHATATLAN (73); nyugdíjak; nyugdíj, szociális jövedelem; nyugdíj és szellemi; segély, családi összefogás, nyugdíj; GYES, családi pótlék, szociális segély; munkabér, családi pótlék; családi pótlék, közmunka, szociális segély; családi pótlék, szocpol; nyugdíj, munkajövedelem, családi pótlék; segély, közmunka, férfi fizetése; GYES, közmunka, családi pótlék, mellékes; alkalmi munkából; nyugdíj, család segítsége; családi pótlék, GYES, munka.

31/c (Mit termelnek?)

zöldség; sárgarépa, zöldség; szőlő; zöldség féle hagyma, karalábé, krumpli; hagyma, krumpli; zöldség, krumpli; krumpli, zöldség; konyhakerti növények; zöldség, hagyma, retek, saláta, uborka, krumpli, paradicsom, paprika; krumpli, hagyma, paprika, paradicsom, zöldség; zöldség, krumpli; konyhakerti zöldségek; zöldség, gyümölcs; fű, kaszálás, lucerna; zöldség; konyhakerti növények; krumpli, retek; krumpli, répa, bab, borsó; sárgarépa, uborka, hagyma, zöldbab; zöldségek;

34. (Mit főztek?)

Cigány (37. kód: 1-3)

lerakott/leöntött (?) krumpli, pipicomb;

-;

húsleves, nokedli, krumplis tészta;

krumplis tészta, káposztás tészta, nokedli, paprikás krumpli;

krumplileves, krumplis tészta, rántott leves;

vakaró, rántott leves, krumpli;

babfőzelék, pörkölt nokedlivel, borsóleves;

húsos tészta, tökfőzelék, zöldségleves;

rizses hús, sült hús, lecsós tarhonya;

rántott hús tört krumpli, húsleves nokedli pörkölt, sült hús;

farhát húsleves, krumplis hús;

krumplit krumplival;

lecsó, sült hús, leves;

krumpli, sárgarépa, hús;

leöntött krumpli, cigánypecsenye, babgulyás;

bableves, túrós tészta, krumpli;

húsleves, pörkölt, tészta;

krumpli, borsó;

zöldborsófőzelék, csirkepörkölt, mákos tészta;

krumpli;

bab, húsleves;

sült hús krumplival, húsleves, krumplis tészta;

rizses hús, húsleves, krumplis tészta;

gyümölcsleves, rántott karfiol, sült krumpli;

leves zöldséggel;

húsleves, lencsefőzelék, krumplistészta;

krumplistészta;

leöntött krumpli, pörkölt, sült hús;

Nem cigány (37. kód: 0)

gulyás leves, tepsis hús, húsleves, tejfölös hús;

zöldbab, borsóleves, hekk – kirántott hal;

babgulyás, pörkölt, húsleves;

tejfölös borsó, cékla, gomba, cukkini;

borsó leves, paprikás hal, paprikás krumpli, spagetti, paradicsomos leves, csirkehús rizi-bizi;

zöldbableves, túróscsusza, töltött paprika; sült csirke szárny krumpli, paprikás krumpli;

töltött káposzta, zöldborsó leves, krumplis tészta; bableves, töltelékleves, krumplis tészta;

pörkölt tészta, karfiol leves, krumpli;

paprikás krumpli, húsleves, tejfeles hús;

leves, csirke;

halászlé, babgulyás, húsleves

39. (Nem cigányok rossz tulajdonságai)

személye válogatja; nincs; nincs; ha buliznak, ha lopnak; nincs; rasszista indíttatás; előítélet negatív, lenézés; lecigányozzák az embert, különbséget tesznek; munkahelyről késett, nem úgy kezelik a cigányokat, ahogy kellene, kézikassza miatt fegyelmit kapott; nem fogadják a köszönésüket, iskolából hazafelé a gyerekeket megkergették lapáttal; előítélet, lenézés; nincs; nem akarnak kapcsolatot teremteni; nem köszönnek vissza; gőgös; előítélet; előítéletes elutasítás; nem őszinték; pozíció harc; dolgos; rasszisták;

41. (Mi az oka a cigányokról alkotott rossz véleménynek?)

nem tudja; nem becsületesek, loptak, stb.; faji megkülönböztetés és hová tartozás; nem igaz; általánosítanak mások tettei miatt; tudatlanság, előítélet, bűnözés [és ebből adódóan?] munkanélküliség; nem egyformák a cigányok; nem tudja, némelyik akkor sem megy, ha munka lenne; bűnözés; sajnos van, aki tényleg megérdemli, van, aki gépezik stb., iszik, egy kalap alá veszik; mindenkit egy kalap alá vesznek egy ember miatt; néhány negatív példa nyomán általánosítanak; van, aki ilyen, van, aki olyan, nem egyformák; vannak olyan cigányok, akiket szégyellni kell; nem mondanak sokan igazat; tudatlanság, előítélet; irigység egymásra; munkalehetőség hiánya; megszólítás, „bennünk nincs szív”; rossz körülmények miatt, nehéz anyagi helyzet; az, hogy nem ismernek minket és félnek tőlünk; egy-két rossz véleményre alapozva ítélik meg negatívan az embert;

42. (Mit kell tenni a vélemény megváltoztatásához?)

Munkahelyen egyenlő bánásmód, elfogadás; Egy iskolában vannak, együtt nevelkednek; Egyenlő minden ember, így kéne tekinteni minden embert; Nincs; megbeszélése a problémáknak, büntetés; munkahelyteremtés, a kultúra megismertetése a nem cigány lakossággal; nem tudja; dolgozni kellene; a kormánynak kellene megoldani; az embereknek kellene változni; nem tudja; közös társaságban élni; mindkét félnek igazodni; rendesen viselkedni; külön tevékenységek végzése: pl. munka, szabadidő, szórakozás közbeni ismerkedéssel; ismeretterjesztés keretében a cigányság elfogadtatása; őszintébbnek kellene lenni; háború; nem lehet ellene tenni; egyenlő bánásmód, jó városvezetés; a gyerek taníttatása, az embereknek össze kell tartani; nem cigány emberek nem nyitottak a kapcsolatteremtésre a cigányokkal;

43. (Egyéb)

Munkahely lehetőség; Több munkahely lehetőség; Munkahelyteremtés (napi 8 óra), tanfolyam; Közbiztonság javítása; Ingyenélőket ne kelljen eltartani; Munkahelyteremtés; Munkahelyteremtés; Munkahely; Béke; Egyre rosszabb, gyógyszer, fűtés megy fel, a nyugdíj meg nem követi; Nehéz, nem veszik fel orvosi papír miatt a munkába. Kevés a pénz, rossz megélhetés; Egyre rosszabb, egyre jobban foglalkoznak azzal, hogy ki milyen származású; Pénz beszél, a kutya meg ugat; Szeptemberi iskolakezdésre ruhák, cipők; Roma fejlesztési program beindítására több kapcsolat építése – ápolása roma vezetőkkel. A segélyek emelése. Gyermekek részére játszótér, ruha, játék. Szakember a gyerek mellé nyárra; A nyugdíj veszíti az értékét, egyre kevesebbre elég; Nagyon nehéz és akadoznak a segélyek, pl. ruhanemű; több munkahely; több nyugdíj; rendes munka kéne; Támogatást kapni a ház rendbe tételével kapcsolatban; Évek alatt sokat romlott a helyzet – köztisztaság, egészségügy; közmunkát állandó munkára cserélni csak rendkívüli felmondással lehet, ez kiszolgáltatottsághoz vezet; több segítség – nyitásra lesz szükség; munkahely kellene; jöhetne a segítség; rossz; nagy a munkanélküliség; közmunkalehetőség kevés, egyéb munka egyáltalán nincs; „Deák Ferenc utca” (sic!) FIDESZ becsapta őket; „Vöröskereszt adta az épületet előző évben nekik és másik három családnak”;

„...elvagyunk magunknak...”

avagy

Van-e, s miféle *helyi társadalma* a falunak?

(Beszámoló a Gyürén Wesley-tábor /szociotábor/ keretében végzett munkáról)

2013

Előhang

Rendes falukutató (szerényebben: falumegismerő, esetünkben még szerényebben: a falu társadalmába bepillantani kívánó) munkának alapvető feltétele, hogy az ott lakók szóba álljanak az emberrel. Hogy tudják, nem az adóhivataltól vagyunk, sem más efféle hivatalos szervtől. Legjobb, ha valahogy a falu *„köztudatába”* belekerül, kik vagyunk, miért vagyunk itt, mit akarunk.

A „köztudatba kerülésnek” többféle módozata lehetséges. Mindenképp célszerű és illő a falu hivatalos vezetőivel tudatni jöttünk, ám ez, tapasztalat mutatta többször, nem válik *lakópolgárhoz* eljutó hírré. Elvileg lehet írásban is „bejelentkezni”, akár a helyi sajtó útján, akár személyre szóló levelekben. Előbbi út nem járható: megfelelő gyakoriságú helyi sajtó a falvakban nincs. Utóbbi – a levélírás – drága is, macerás is, címlista is nehezen elérhető. Meg lehet esetleg kérni a lelkek pásztorát, prédikálná ki a dolgot; az eredmény kétséges a templomlátogatók általában viszonylag alacsony számossága okán.

Jó emlékezetű – ámbár manapság a megérdemeltnél jóval ritkábban emlegetett – Márkus Istvántól tanultam kezdő szociográfus koromban a (nyilván mások által is alkalmazott) technikát. A lényege egyszerű, és nem is kellemetlen. Aznap, hogy a faluba érkezel, ballagj el a kocsmába. Igyál kevés sört (vagy mást, de ne sokat; ha ugyanis többet iszol, nem ismervén még a falu *térszerkezetét,* kétségessé válik, szállásodra találsz-e), és *hagyd, hogy szóba elegyedjenek veled.* Hagyd, erősítette Márkus, te ne erőltesd. Előbb-utóbb hóttbiztos szólítanak. Mondd el kevés szóval s érthetőn (kocsma-érthetőn! – ha érted, mire gondolok) ki vagy és mit keresel itt, a többire ne legyen gondod.

Kipróbáltam a „technikát”. (Először jó régen, épp 35 éve...) Igaz, némiképp módosult. Szállásom ugyanis – mit kora délután foglaltam el; az időpont nem mellékes! – a nyugdíjas tanító néninél volt, kivel, szállásom foglalása közben, szót váltottunk hovávalóságomról is. Estefelé aztán, amikor (lásd Márkus instrukciója) a kocsmába ballagtam, alig ültem le sörömmel, s gyújtottam pipámra (akkor még lehetett a kocsmában dohányozni, én meg épp pipás korszakomban voltam), a szomszéd asztaltól, hol akkor éppen hárman ültek, átszól az egyik: „Maga az a pesti, aki a tanító néninél lakik?” Elkezdődött tehát az ismerkedés. Úgy este 10, fél 11-ig adtuk egymásnak a szót, békén hazamentem. Másnap kora reggel – „munkára fel!” – magnó, jegyzetfüzet a táskába, indultam. Az első házban, ahová bekopogtam, köszönni alig bírtam, már kérdte is az asszony:

„Ugye hát maga az, aki Pestről jött, beszélgetni velünk?” Elkezdődhetett tehát a munka. Bármerre jártam a faluban, mindenki tudta már, ki fia-borja vagyok.

(És akkor a történet rövid *elméleti háttere.* A falvak – működőképes – *helyi társadalmában* a legfontosabb – gyakran egyetlen – információs-kommunikációs csatorna a *szóbeszéd,* egzaktabbul fogalmazva az *informális és perszonális verbális információközvetítés rendszere.* Informális, mert nincsenek rögzített-megfogalmazott szabályai. Perszonális, mert személyes kapcsolatokban működik. Verbális, mert élőszóban történik. És rendszer, mert az informális csatornák rendszerré szerveződnek, tudni lehet, ki kinek miről szokott információt átadni. Egy idegen érkezte a faluba, pláne, hogy tudható, „beszélgetni akar velünk”, eléggé *erős hír* ahhoz /ritkasága, sajátos jellege folytán/, hogy rögvest bekerüljön az információ-áramlásba. A „technika” tehát működik, de természetesen akkor és csak akkor, ha *megvan* /létszerűségében jelen van/ ama bizonyos információközvetítési rendszer, ha *megvan* /lényegi működésbeni jellemzőivel együtt/ a település *helyi társadalma.* Ennyit az elméletről. A tapasztalás, amiért mindezt leírtam, az alábbi.)

Gyürén is – miután, ez se mellékes! délután csoportosan együtt körüljártuk már a falut, ismerkedvén vele s magunkat is mutogatván – este az „előírt” kocsmalátogatás, valamelyes beszélgetésekkel. Harmadnap (harmadnap!) délután munkatársunk megy interjút készíteni, a kocsmától második házban lakót (kocsmától második ház!) szólítja meg, őslakos falubeli (ez a későbbi beszélgetésből derült ki) javakorabeli férfit, aki rólunk, jövetelünk céljairól semmit se tudott. Gyanús, nagyon gyanús tapasztalás; anyagaink elemzése után vissza fogunk rá térni.

Bevezetés

2013-ban is megszerveztük a *szociotábort.* Ezúttal „Wesley-tábor /szociotábor/” néven, mivel a résztvevők jelentős része környezettanos hallgató volt, akikhez „hivatalosan” kevésbé illik a *szocio*tábor elnevezés. Holott, ezt szögezzük újólag le; újólag, mondom, mert már a Felsődobszán végzett munkánk után, amelyben először vettek részt környezettanosok, meg kellett állapítanunk, hogy a részt vevő környezettanos hallgatók szociális érzékenysége, társadalmi problémák iránti fogékonysága nem marad el a szociális munkás hallgatókéitól. Igaz, vizsgálódásunk szempontjai ezúttal is kiegészültek a szorosabban vett környezeti kérdésekkel, azonban ezek, a tényleges terepmunka során, talán

még inkább, mint Felsődobszán, mintegy *összeolvadtak* a társadalmi-szociális kérdésekkel. Ha jól meggondoljuk, nincs ebben semmi meglepő, egyáltalán nem nagy „felfedezés”. Csak éppen a praxis, a nagybetűs ÉLET némiképp korlátozott gondolkodásunk orra elé ironikus-gúnyos mozdulattal tolta oda az alapjában véve magától értetődőséget: egy falu (emberek közösségének valaminő telephelye, mint a *társadalom térbeni megszerveződése*) természeténél fogva tartalmazza azt a komplexitást, amelyet szemléletmódunk jelzett kitágításával egy kicsikét jobban tudtunk megközelíteni.

A Wesley-tábort (szociotábort) a jelzett évben **Gyüre** községbe vittük. (A faluról magáról valamennyit majd később mondunk el.)

A tábor időpontja június hónapban volt, 10 nap időtartamban.

A tábor „vezérkara”: Donkó Erzsébet és Bánlaky Pál táborvezetők, Bakos Bettina környezettan szakmai vezető, Kapitány Éva fotó-konzultáció, Liling Tamás video-konzultáció, Arató Gergely tanácsadó, Orsós Rita technikai munkatárs.

Résztvevők: Csernyánszky István Gergő, Géri Erika, Marosi Ildikó, Kovács Kornélia, Csőke Péter, Koter Zoltán, Varga Gyula, Simon Alett, Tüttőné Katona Erika, Kiss Csongor, Varga Rita, Tóth Richárd, Gregor Viktória Júlia, Faludy Judit. Takács Lili

A tábor célja ezúttal is, a korábbiakkal azonos módon, összetett volt. (Az előző táborokról szóló beszámolókban részleteztük-indokoltuk, itt csak felsoroljuk az összetevőket.) *Valóság-élmény* a résztvevők számára: lehető közeli, élmény-szintű ismerkedés a mai magyar valóság egy szeletével. *Kutatás-élmény:* a módszertanban elméletben tanult (szociológiai) kutatási módszerek gyakorlatban, „élesben” történő kipróbálása. *Információ-gyűjtés:* maga egy mini-kutatás, a faluról, embereiről, társadalmi viszonyairól szóló adatok (információk) gyűjtése. A felsorolt célok *sorrendjével* is – újólag, és hangsúlyozottan – fontosnak tartjuk érzékeltetni: ebben a munkában a *résztvevők* a fontosak, az ő emberi-szakmai növekedéséhez akarunk alkalmat és lehetőséget teremteni, és az eredménynek az a metszete, hogy miről és mennyi információs tudunk összegyűjteni, s abból mit és mennyit tudunk meg végül is faluról, bár egyáltalán nem lényegtelen (hiszen jelzés arról is, hogy milyen mérvű kutatás-élményük volt), végtére mégis csak másodlagos.

(Nem csekély ellentmondás, amellyel immár többed ízben szembesül – és némiképp frusztrálódik miatta – a beszámolók összeállítója-írója, hogy emez összefoglalókban mégis inkább az utóbbiakról, tehát az információ-gyűjtés eredményeiről lehet írni. Mert az adatokat, tényeket, a megkérdezett emberek véleményeit a résztvevők meglehetős pontossággal rögzítik; ez a dolog szakmai része, valamilyen szinten számon kérhető, ellenőrizni is tudom. Ám, hogy eközben mi történik a résztvevő*ben,* mit visz haza élményben, belső épülési nyersanyagaként, arról csak nagyon kevés fogalmunk lehet. Sejtések inkább, csak, mint tudások. Nem is szólván arról, hogy jó okkal feltételezhető, ennek a „nyersanyagnak" a nagyobb része csak később kezd el „dolgozni". A munkáról beszámoló nem tehet mást, mint beszámol arról, amiről *tudása* van, és megelégszik némiképp körvonalazatlan utalásokkal arról, amiről csak *sejtése* lehet.)

Munkánk során három *adatgyűjtési technika* kombinációjával dolgoztunk. Használtunk egy viszonylag rövid *kérdőívet* (ld. mellékletben), ezt kiegészítettük *interjúkkal* és *megfigyelésekkel.* (Természetesen az utóbbiak is részben formalizált módon a helyszínen rögzítésre kerültek.) Természetesen használjuk a rendelkezésre álló egyéb adatokat (KSH, helytörténet, stb.) is. Ezekből áll össze az az adatállomány, amellyel dolgozhatunk.

Itt kénytelenek vagyunk sajnálattal szólni az adatállomány „korlátozódásáról". Nem egyszerűen *korlátozottság* ez, az ugyanis természetes: 10 napos munka eredménye nem tud még relatíve teljes adatmennyiség sem lenni. A „korlátozódás" *folyamat,* az alábbiak szerint.

A kérdőív, arra van kitalálva, úgy van megszerkesztve, hogy a család életviszonyainak feltárásán túl információt adjon sajátosan a *cigányok* helyzetére, a velük kapcsolatos előítéletek, diszkrimináció általuk való érzékelésére, a cigány és nem-cigány családok helyzete közötti különbségek valamilyen szintű feltárására is. Ezekre a kérdésekre, nyilván, csak akkor kapunk választ, ha az adatokat – a kérdőív kérdéseire adott válaszokat – el tudjuk különíteni cigány – nem-cigány bontásban. Mivel a mintavételi eljárásban /"szigorított véletlen séta"; a kérdező egy kijelölt utca minden X-edik házába megy be kérdezni/ nem különböztettük meg a cigány és nem-cigány családokat, ezért magába a kérdőívbe építettünk be olyan kérdéseket, amelyeket, az utasítás szerint, csak cigány alanyoktól kellett kérdezni. Korábbi /pl. Beregdaróc, Felsődobsza/ tapasztalatok alapján ez működőképes megoldás volt: a megkérdezés során tisztázták, hogy az adott kérdésekre akar-e válaszolni /ezzel nyilvánítva a cigány-mivolt vállalását/, így azokat a kérdőíveket tekinthettük „cigány" válaszoknak, amelyeken ezek a válaszok szerepeltek. Ezúttal a megoldás nem működött. Meglehetősen sok megkérdezett, akikről jó biztonsággal tudtuk, hogy cigány, ezekre a kérdésekre nem válaszolt, gyakran hangsúlyozva, hogy ő nem cigány. Így az 59 kitöltött és értékelhető kérdőív közül mindössze 18 az egyértelműen cigány, további 22-ről biztosan tudható, hogy nem cigány, így 19 olyan van, amelyet e szempontból „nem eldönthető" kategóriába kellett sorolnunk. Ezek jelentős része valószínűleg cigány, de semmiképp sem olyan biztonsággal, hogy az adatokat ebben a bontásban használni szabadjon. Így viszont az esetszám az egyes kategóriákban olyan alacsony, hogy csak nagyon korlátozott érvényű megállapításokat enged meg.

Még inkább folyamat-jellegű „korlátozódás” a következő. Minden eddigi táborban kértük a résztvevőket, hogy minden olyan információt, amihez hozzájutnak (észrevesznek valamit, „belefutnak” egy nem-interjú beszélgetésbe, stb.) valamiképpen rögzítsenek. A korábbi években ennek módszere az volt, hogy amikor gépbe rögzítették az interjú anyagát, ehhez hozzá fűzték kiegészítésképpen ezeket az információkat. Mivel a korábbi években azt tapasztaltuk, hogy ez a fajta rögzítés nem túl hatékony, ezért itt más megoldást választottunk. A közös beszélgetések helyszínéül szolgáló teremben a táblára felragasztottunk „tacepaókat”, csomagolópapírokat, és azt kértük, hogy arra írják fel az ilyen megjegyzéseket, információtöredékeket. A módszer működött. A tábor végére 100-nál jóval több (100-ig számoltam), többségében tartalmas, lényeges információ íródott fel. A tábor végén a technikai segítő vitte magával, vállalva, hogy gépbe írja az anyagot. Mielőtt ez megtörtént volna, munkaviszonya a Főiskolával megszűnt, az anyag pedig elveszett. (A „titkárnő-effektus”: Szalay Sándor professzor nevezte így egy módszertani beszélgetésen, amikor a lehetséges hibákról volt, mondván: „Csinálsz egy jó kérdőívet*, veszel egy korrekt mintát*, lekérdezed, gépre kell vinni, az ezer kérdőívből egy kétszázas köteget a titkárnő visz a géphez, elveszíti a villamoson, innentől dobhatod ki az egészet”) Ha nem is kell „kidobnunk az egészet”, hiszen más adataink azért vannak, mégis, a kérdőív korlátozott használhatósága és a mondott anyag-elvesztés elég súlyosan esnek latba.

És ha még mindez nem elég, a „technika ördöge” is közbeszólt. A tábor végén, szokás szerint, alapos *záróbeszélgetést* folytattunk. A résztvevők beszéltek összefoglaló benyomásaikról – rengeteg addig el nem hangzott plusz információ-mozaikkal –, személyes élményekről, a munkával kapcsolatos tapasztalatokról. Több, mint két órás, valóban tartalmas beszélgetés sikeredett. Az egészet videóra vettük. Mielőtt bármi módon feldolgozhattuk volna, a teljes anyag – egyetlen rossz kattintás – letörlődött. Ha egyszer egy pech-széria beindul...

Lássuk tehát, mi az, amit a rendelkezésünkre álló források, adatok alapján Gyüre faluról (és iskolájáról) el tudunk mondani.

A faluról

Gyüre az ország keleti végében, a Beregben található, Nyíregyházától nagyjából 80, a legközelebbi várostól, vonzásközpontjától, Vásárosnaménytól alig 5-6 km-re. Közúton és vasúton (szárnyvonal) is megközelíthető.

Népessége a népszámlálási adatok szerint alig csökkenő, inkább stagnáló jellegű: 1980-ban 1265 fő, 2011-ben 1199 fő volt. Ez azonban más forrásból kapott információk szerint jelentős mértékben *betelepülésnek* köszönhető (más környező települések erős népesség-fogyásától eltérően). Úgy látszik, nem kis mértékben ez is a 2001-es nagy árvíz „mellékhatása”: helyi szakértőnk szerint ekkortól gyorsult fel a cigány népesség betelepedése. Szerinte addig mindössze két „őshonos” cigány család élt a faluban, az árvíz után – talán részben a korább-

bi, árvízsújtotta házaik után kapott kárpótlás felhasználásával is – áttelepültek ide. Jelenleg – becslés szerint – a lakosság nagyjából egyharmada cigány. (A becslés egyrészt helyi szakértőktől származik, másrészt onnan, hogy a Népszámláláskor 10% vallotta magát romának, mértékadó becslések szerint ennek általában nagyjából háromszorosa a valós arány.)

A roma (cigány) népesség viszonylag magas arányára utal a népesség *korösszetétele* is.

14 éven aluli	265 fő,
15-39 éves	391,
40-59 éves	326,
60-69 éves	114,
70 év feletti	103 fő.

A legfiatalabbak (14 év alatt) száma jóval meghaladja, 1,4-szerese, az idősekét (60 év felettiek). Ez – mint majd a kérdőívek bármennyire is korlátozott érvényű adatai is egyértelműen mutatni fogják – egyértelműen abból származik, hogy a cigány családokban ebben a faluban is magasabb a gyermekszám a falu átlagához (és természetesen a nem-cigány családokhoz) képest.

A cigányok egyébként térben többé-kevésbé elkülönülten laknak, többségük három utcában. (Ld. 1. sz. térkép; Dobó István út, Szabadság u, Zrínyi Miklós u.)

1. sz. térkép

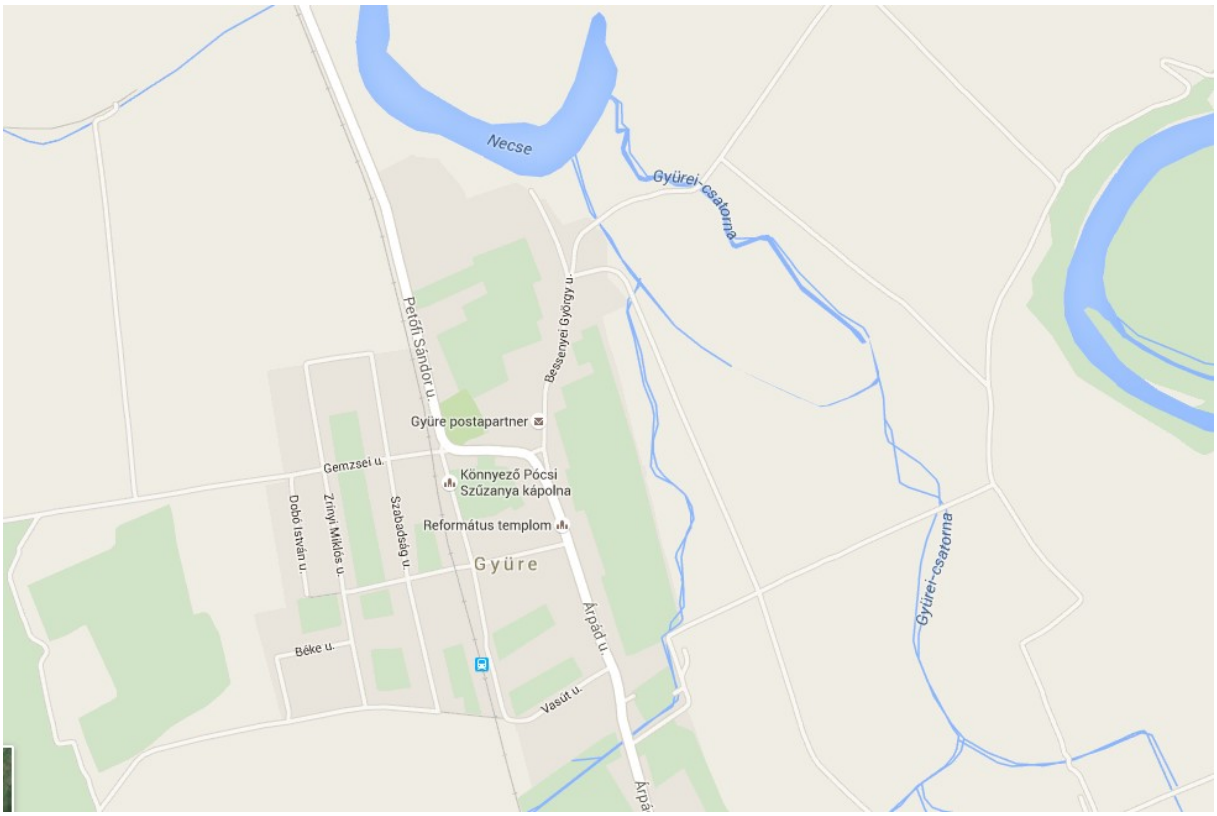

Ezt az elkülönülést azonban nem nevezném a szó teljes értelmében vett szegregátumnak. A Dobó István utcában ugyan csak cigányok laknak, de ez sem „cigánytelep”, már abban az értelemben, ahogyan ezt a szót hallva elgondolná az ember a térbeni (lakás) viszonyokat. Rendezett utcakép, a falu többi mellékútjával azonos minőségűen aszfaltozott út, többségükben jól megépített, átlagos (a falu mércéjével mérve átlagos) méretű házak. A cigány-mivoltra (külső megjelenést tekintve) csak annyi utal, hogy több háznál nincs kerítés, vagy ha van, a kapu természetesen tárva-nyitva áll, az udvarok kopárabbak (kevesebb a virágoskert). A másik két olyan utcában (Zrínyi Miklós és Szabadság), amelyet helyi szakértőink olyannak jelöltek meg, hogy azokban laknak a cigányok, már vegyes a lakosság. A „vegyesség” viszont változó. Talán a Dobó utcához (a „faluvéghez” való közelség-távolság, talán a kedvezőbb-kedvezőtlenebb tájolás miatt, talán a szomszédsági viszonyok hatására is, az utcákban, sőt az utcák egyes oldalaiban is eltérő arányban találunk cigányok illetve nem-cigányok lakta házakat; ámbár arra is fel kell figyelnünk, hogy a *közvetlen szomszédoknál* többnyire érvényesül a „vonzódás az azonoshoz”. (Ld. 2. sz. térkép-vázlat; a tulajdonosok, lakók cigány – nem-cigány megkülönböztetését részben a saját adatfelvétel /kérdőív, interjúk, szomszédság megkérdezése/, részben a falut jól ismerő helyi emberek segítségével végeztük el.)

2. sz. térkép-vázlat

Két utca lakói cigány – nem-cigány bontásban

C: cigány **N**: nem cigány lakók

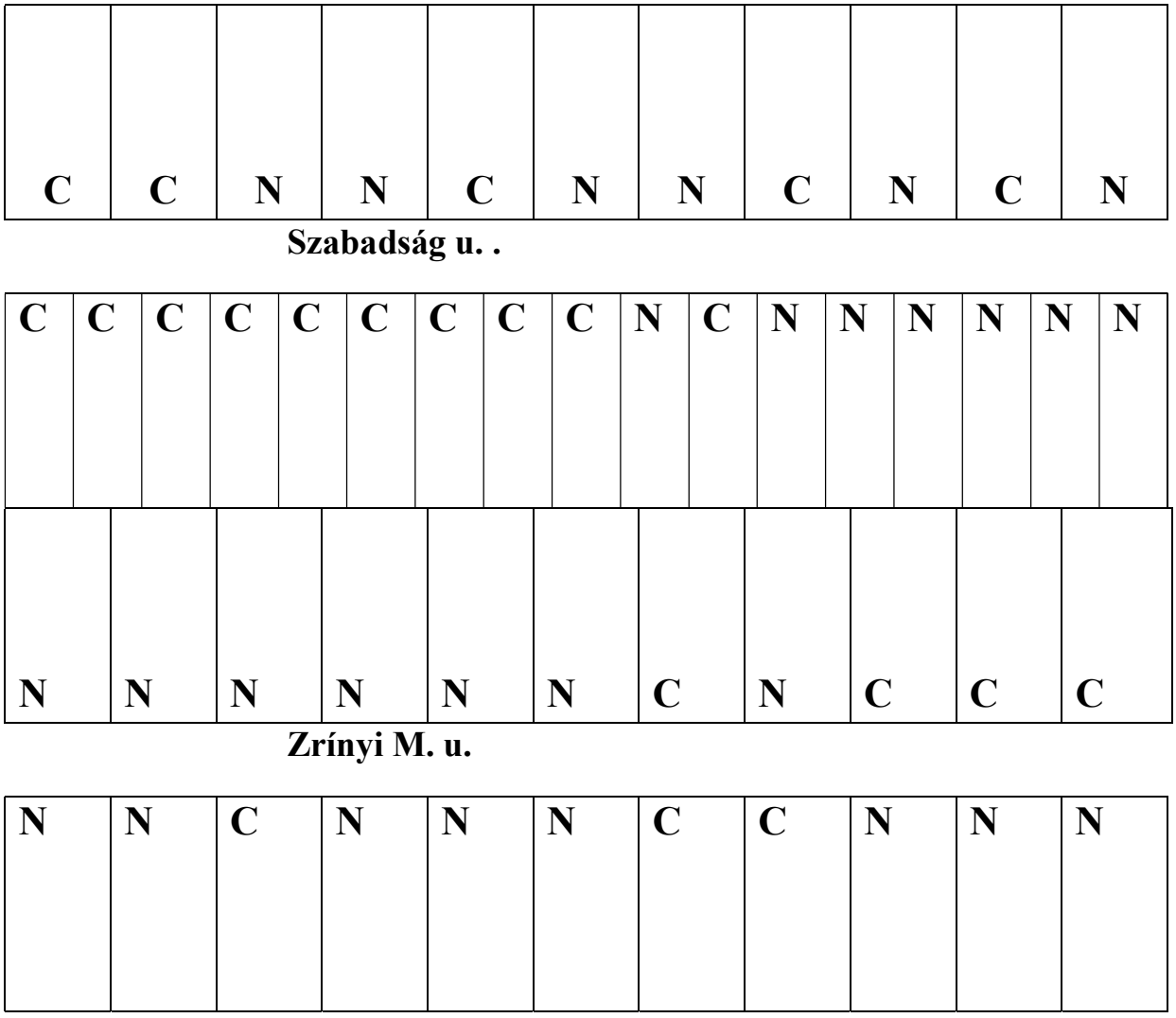

Ezekben az utcákban viszont, ha csak magát a külső megjelenést (ház, kerítés, kert) nézzük, gyakorlatilag nincs különbség a cigányok és nem-cigányok házai között.

A falu népessége tehát nem nevezhető egyértelműen elöregedőnek, viszonylag sok lévén a 14 éven aluli, de a korstruktúra így sem egészséges, mivel a közép-generációk a számosabbak, így már rövid távon is valószínűsíthető az idősebbek növekvő aránya. És, bár erre nézve nyilván csak becslésekkel élhetünk, mivel a gyerekek között nagy a cigányok aránya, valószínűsíthető, hogy az

egész településen belül a cigány népesség aránya a közeli jövőben határozottan növekedni fog. Baj ez? Csak akkor, ha általában (országosan) a „cigány-problémával" (cigány gyerekek iskolai pályafutása, alulképzett munkaerő értelmes hasznosítása, szegregáció, előítéletek és diszkrimináció csökkentése) nem fogunk valamit kezdeni (mint ahogy nem kezdtünk vele az elmúlt évtizedekben /évszázadokban?/ semmi értelmeset). Akkor viszont az „elcigányosodás" ebben a faluban éppúgy, mint jó néhány más hasonló helyzetű beregi és nem beregi faluban probléma lesz, nem is kicsi...

A falu *gazdasági helyzetéről* kevés jót lehet mondani.

Korábban ennek a falunak a határát is termelőszövetkezet (TSz) művelte, elég jelentős állattenyésztéssel is. (A Bereg agrárgazdaságában az állattartásnak hagyományosan nagy szerepe volt: a viszonylag gyenge átlagos minőségű földek inkább a legeltető állattartásra alkalmasak.) A TSz, úgy mondják, 200-300 embernek adott munkát, megélhetést. Természetesen sokan jártak falun kívüli munkahelyre dolgozni, főleg Vásárosnaményba, de messzebb városokba, a vasúthoz is. Ezek a munkahelyek a rendszerváltozást követően – mint sokfelé másutt is – gyakorlatilag mind megszűntek. Mi van most? A falugondnok összefoglalója:

A TSz szétbomlása után jelenleg nagyobb területen (50-100 ha) 5-6 fő gazdálkodik Ezek fele gyürei, a másik fele máshol él Van szántóföldi növénytermesztés, elég sok gyümölcs Van további kb. 6 közepes (30-60 ha) gazdaság, ők inkább gyümölcsössel foglalkoznak Megvan hozzá a szaktudásuk, jó minőségű gépparkjuk. Elég sokan erdőt is telepítettek. Ezek a gazdák összesen nagyjából 20 családnak biztosítanak állandó munkát, megélhetést. Alkalmi munkát (gyümölcsszedés, dohány, egyéb betakarítás) is kínálnak. Mennyisége nagyon változó. Van aki csak 5-6 napig tud így dolgozni, de *bejáratott kapcsolat* esetén elérheti a 150 napot is. Az itt szokásos napi bér 3500-4000 Ft körül van (Saját mikro-megfigyelésem ehhez: 4 asszony üldögél egy lépcsőn, jön egy autó, fiatal cigány asszony vezeti, mellette fiatal cigány férfi, megáll, az egyik üldögélő asszony odamegy, a sofőr a lehúzott ablakon át kiad átszámolva pénzt, autó tovább, asszony vissza a többiekhez, elosztja pénzt. A falugondnok szerint előző napi meggyszedés bére lehetett, a dolog bizalmi elven működik, aki leadta a meggyet, minden papír nélkül is biztos lehet abban, hogy másnap megkapja a pénzt.) Ezeken a gazdaságokon kívül jelentősebb vállalkozás nincs. A **legnagyobb foglalkoztató az önkormányzat.** Működik egy varroda, ez azonban inkább szociális foglalkoztató jellegű, megváltozott munkaképességűeket foglalkoztat, nem csak helybelieket Kb. 30 fő, ebből 20 helybeli, a többi más környék-

beli településről jár át. *Kereskedelmi hálózat:* 4 vegyesbolt, 1 italbolt, gáz csere telep. Uzsora egyre kevesebb. Talán összefüggésben azzal is, hogy betiltották a játékgépeket, szerinte (a falugondnok szerint) ez igen helyes döntés volt. Csempészet (ami, teszem én hozzá, nem egy környékbeli határmenti településen nagyon komoly, megélhetést-gyarapodást biztosító jövedelemforrás) nem jellemző. Szerinte három család űzi, de csak *munka mellett,* kiegészítő jövedelemforrásként.

(Külön érdekesség a falugondnokság-tanyagondnokság dolga. Ezt a szolgálatot, ami a lakóknak, különösképpen pedig a gyerekeknek /iskolába hordás/, időseknek /étkeztetés, orvoshoz vitel, stb./ nagyon fontos segítség, és mint az itteni falugondnok tevékenységi leírásából látható volt, az önkormányzatnak is sok egyéb dologban segítségére van, meghatározott létszám-feltételekhez kötötten lehet megszervezni. Ebben a faluban nem volt elég létszám, és a *tanya*gondnoki szolgálat szervezéséhez meg megfelelő számú „külterületi lakott hely" megléte szükségeltetik. Megoldható. A Dobó utcát – nézzük a térképet: „ránézésre" ezt a falu szerves belterületi részének gondolnánk – külterületté nyilvánították. Gondolom, ezt az utca lakói észre sem vették, tán azóta se tudják, hogy ők „külterületiek"; a gondnokságot viszont meg lehetett szervezni, és, amennyire megállapíthattuk, igen jól működik.)

A gazdasági helyzetről, azon belül a munkalehetőségekről ad információt a *közmunka* helyzete is. Ebben az időszakban (2013 nyár) 60 főt foglalkoztattak 8 órás munkában 1 éves szerződéssel, 8 főt 6 órában fél évre. A jelenlegi közmunkásoknak körülbelül 60%-a cigány. A falugondnok szerint legalább 130 olyan ember van, akinek szüksége lenne erre foglalkoztatásra (Adalék: a 2011-es népszámlálás adatai szerint a faluban 120 munkanélküli, és 405 inaktív kereső volt.) Most azokat hívták be, akiknek nincs meg a szociális segélyhez szükséges 30 nap munkaviszonyuk. Munkájuk: közutak, parkok rendbetétele, öregeknek házkörüli munkákban (favágás, udvartakarítás) segítés.

A falu *művelődési (és sport) ügyeiről* – mármint azokról, amelyek nem az oktatást-iskolát jelentik – sem tudtunk igazán pozitív képet alkotni. Művelődési Ház (közösségi ház) nincs. Régebben volt, tönkrement, lebontották, talán most épül valami, de még nincs kész. Ami közösségi rendezvény (ünnepség, efféle) van, az iskolában rendezik. Ott azonban, értelemszerűen, *napi* művelődési tevékenységnek nincs tere. (Igaz, többen beszéltek az interjúkban arról is, hogy valójában igény sincs ilyenre: az emberek, mint mondták, nem nagyon akarnak kimozdulni otthonról.) Egy-egy bált szerveznek; épp ottlétünkkor szerveződött a polgárőrség bálja. A szervező – ez is a falugondnok, aki egyben a polgárőrség

vezetője – szerint körülbelül 120 embert várnak; ez hagyományos eseménye a falunak. Könyvtár az iskolában van, egy pedagógus kezeli, heti két délután van nyitva. Használói inkább csak a gyerekek, akik egyébként azért is bejárnak a könyvtárba, mert van internetezési lehetőség is. Idősebbek elmondták, hogy régebben (vajon, mi az a *régebben?* 10 év, 20 év, 50 év? mikortól tekinti az emlékezet egyáltalában *múltnak* a múltat, hogyan rendezi el az emlékezet a dolgokat a *jelen,* a *közelmúlt, a tegnap* és a *régebben* idő-dobozaiba?), szóval régebben, gondolom, az emlékezők ifjabb korában, tehát úgy 20-30 éve, volt több amatőr csoport. Színjátszás, kórus, tánc. Ma, az élet jelenvalóságában, semmi ilyen nincs. Holott a művelődés, abban az értelemben és azokban a formáiban, amelyekről itt gondolkodunk, nem csak az elme és lélek művelése, hanem – és éppen egy falu élete szempontjából; városokban ez már másként működik, de erről itt nem dolgunk elmélkedni – *primer közösségi forma,* közösség-teremtő és közösség-megélő alkalom és keret is. A művelődési közösségek – amelyek közé a szó valóságos értelmét véve figyelembe és tekintetünk elé idézve a „még régebbi" hagyományos formákat, például a fonót, amely a munkán és tréfálkozásokon túl a hagyományok, mesék, nóták átörökítésének színtere is volt – alapformái, kiindulópontjai és nélkülözhetetlen alapelemei a település-szintű közösségnek. Hiányuk *létszerűségében* – amennyiben a hiány is *létszerű,* annyiban, amennyiben *tudjuk*, hogy valami, aminek lennie kellene, de nincs jelen – lehetetlenné teszi a nagyobb közösség kiformálódását, és a hiány *gondolati tudomásul vételében* pedig jelzése („indikátora", hogy szakszerűen is fogalmazzunk) a helyi társadalom milyenségének. (Amiről többet majd a tanulmány összefoglalójában fogunk elmondhatni.)

Érdekes dolog még az *árvíz,* amiről már a legelső, még csak tapogatódzó jellegű beszélgetéseinken is több mindent hallottunk. Mondották, hogy az árvíz (a 2001-es nagy beregi árvízről van szó) megrongálta a falut is, és, nézzük csak majd meg, sok új, vagy teljesen felújított ház az állam által adott forrásokból épült-újult. Alaposabb vizsgálódás után kiderült, hogy a víz valójában nem érte el a falut. Házak valóban rongálódtak meg, a megemelkedő talajvíz, a szivárgó vizek okozta megrogyások, megcsúszások következtében. A kormány az árvíz által elmosott házak újjáépítését (pontosabban helyettük új házak építését) teljes egészében vállalta, nagyrészt a csak megrongálódott házak javítását-felújítását is, és egyéb károk helyreállításához is igen kedvező hitel-konstrukciókat kínáltak. Gyürét, mint mondtuk, nem érte el a víz, tehát valóságos *árvízi* kár nem érte, de, amint egy interjú alanyunk fogalmazott, *„Megoldottuk,* hogy az itteniek is kapjanak ilyen pénzeket, hitelt." A „megoldás" *mikéntjéről* már nem szólt a száj...

Lakók – családok, emberek

Ebben a kérdéskörben dominánsan a kérőív adataira tudunk (tudnánk) támaszkodni. A Bevezetőben leírt okok következtében meglehetősen keveset lehet mondani, a kérdőívek bizonytalan megoszlása következtében egy sor kérdést nem lehetett értelmesen feldolgozni. Amit lehet, azért összefoglaljuk.

Előbb azonban nézzük, hogy milyen adatmennyiségből tudunk dolgozni. Összesen 59 kitöltött, értékelhető kérdőívünk van. Ez önmagában, ekkora faluban, nem lenne kevés. (A korábbi szociotáborban, Felsődobszán is nagyjából ugyanennyi adatunk volt, eléggé megbízható eredményekhez jutottunk belőlük.) A baj itt az, hogy, amint a Bevezetőben leírtuk, ezúttal a cigány – nem-cigány megkülönböztetés nem volt minden esetben lehetséges. Adatszerűen az 59 kérdőív e szempont szerinti megoszlása a következő:

cigány család	18 db
nem-cigány család	22 db
nem eldönthető	19 db
összesen	59 db

Olyan esetekben tehát, amelyekben valami, az egész falura jellemző dolgot akarunk mondani, az „összesen” adat, ha megfelelő óvatossággal is, de használható. Amikor viszont cigány – nem-cigány összehasonlítást teszünk, ennek érvényessége meglehetősen bizonytalan lesz. Külön kérdés itt, hogy ha a sok (nagyjából egyharmadnyi) „nem eldönthető”-t is be lehetett volna sorolni, az vajon mennyire változtatná meg az arányokat? Az adatok és a kérdőívek áttekintése alapján elég erősen valószínűsíthető, hogy igazán lényeges módosulás nem volna: úgy tűnik, hogy a „nem eldönthető”-k között talán egyformán vannak cigány és nem-cigány kérdőívek is. Mindenesetre az adatok egyfajta bizonytalansága, illetve a biztosan elkülönített adatok kis száma miatt cigány és nem-cigány közötti különbségről csak akkor fogunk beszélni, ha az adatok erős, markáns különbséget mutatnak.

Ilyen mindjárt a *családnagyság.*

1. sz. tábla

Család nagyság (családlétszám) (11. kérdés. A kód)

családtagok száma	**cigány**	**nem cigány**	**nem eldönthető**	**együtt**
1 fő	1	4	1	6
2	2	**10**	4	16
3	2	4	1	7
4	4	1	3	8
5	0	2	6	8
6	2	1	4	7
7	**3**	0	0	3
8	**3**	0	0	3
9 és több	**1**	0	0	1
összesen	18	22	19	59

Ha a **kiemelt** értékeket nézzük, szembetűnő különbséget látunk. 2 főből álló család dominánsan a nem-cigányok között fordul elő, az összes nem-cigánynak csaknem fele ilyen. Ezzel szemben 7 vagy több tagú család csak a cigányok között van. (7, az összesnek több, mint harmada.) Hozzátehetjük, hogy a Népszámlálási adatok figyelembe vételével valószínűsíthetjük, hogy a két fős családok (valamint a szintén a nem-cigányoknál nagyobb számban előforduló egy fős családok) zöme időskorú, már gyermekek nélkül élő házaspár, vagy egyedül élő. A Népszámlálás ugyanis megadja a *háztartásban élők összetételét,* valamint a *háztartások és családok számát.*

(Szükséges itt jelezni a statisztika fogalom-értelmezéseit.

Háztartás, család háztartás (magánháztartás): Közös háztartásba az olyan együtt lakó személyek tartoznak, akik egy lakásban vagy annak egy részében laknak, a létfenntartás (pl. étkezés, napi kiadások) költségeit – legalább részben – közösen viselik. ...Az egy vagy több családot magába foglaló háztartás az ún. családháztartás. Azt a háztartást, ahol nem él család, nem családháztartásnak nevezzük. A nem családháztartás lehet: egyszemélyes háztartás, egyéb összetételű háztartás, amelyben csak családot nem alkotó személyek élnek,...

Család: A család a házastársi vagy élettársi, illetve vérségi kapcsolatban együtt élők legszűkebb köre. A család lehet: párkapcsolaton alapuló, ezen belül házaspár nőtlen, hajadon gyermekkel vagy gyermek nélkül; élettársi kapcsolatban együtt élő két személy nőtlen, hajadon gyermekkel vagy gyermek nélkül; és egy szülő (apa vagy anya) nőtlen, hajadon gyermekkel.

KSH Népszámlálás fogalom magyarázatok, kivonat)

Gyüre adatai:

háztartások száma: 478

családok száma:322

100 családra jutó családtagok száma: 309

A háztartások száma tehát lényegesen meghaladja a családok számát, és ezen belül (megyei átlagban) „Minden negyedik háztartás egyszemélyes” (Népsz. 2011 Területi adatok Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye, 29. o.) Mintánkban ugyan az 1 fős „családok” aránya kisebb ennél, mindössze egytized (elég természetesen, mivel a megkérdezéskor alapjában – ha ez előre tudható volt – családokat kerestünk), ezek azonban majdnem mind a nem-cigányok között vannak, és az életkorokból következően (ld. majd 2. sz. tábla) feltehetően mind idősek.

A *háztartásban élők összetétele* az alábbi:

időskorú	217 fő
foglalkoztatott	304 fő
munkanélküli	120 fő
inaktív kereső	405 fő
eltartott	370 fő
összesen	1199 fő

Az időskorúak elég nagy száma is azt valószínűsíti tehát, hogy az 1-2 tagú háztartások (családok) zöme idősebb embereket jelent.

Ugyanerre utal a megkérdezett családok életkor szerinti összetételének adatsora is:

2. sz. tábla

A családtagok életkori összetétele családonként
(1. kérdés, B kód)

(Kód) érték	**cigány**	**nem cigány**	**nem eldönthető**	**együtt**
1 mind 20-50 év között	1	0	1	2
2 mind 51 év feletti	1	10	4	15
3 van 20-50 **és** 19 év alatt	13	3	6	23
4 van 20-50 **és** 51 év felett	1	3	0	4
5 van 19 alatt **és** 51 felett	0	0	0	0
6 van 19 alatt **és** 20-50 **és** 51 felett	1	3	5	9
0 nincs válasz	1	5	7	12
összesen	18	22	19	59

Látjuk, hogy a csak idősekből álló családok (2- mind 51 évfeletti) dominánsan a nem-cigányok között találhatók. A középkorúakból és gyerekekből álló családok száma pedig dominánsan a cigány családoknál található; ezt igazolja vissza kissé más oldalról a következő adatsor is.

3. sz. tábla

Családok összetétele (1. kérdés C kód)

családösszetétel	**cigány**	**nem cigány**	**nem eldönthető**	**együtt**
1 pár, gyerek nélkül	2	8	2	12
2 szülők, gyerekkel	13	6	8	27
3 1 szülő + gyerek(ek)	0	0	0	0
4 3 v. több generáció	2	1	4	7
5 nagyszülő + gyerek	0	0	0	0
6 más összetétel	1	6	2	9
0 nincs v.	0	1	4	5
összesen	18	22	19	

Érdemes kiemelni, hogy a falu egészében a legszámosabb (27) a *nukleáris család* (2- szülők, gyerekkel), és meglehetősen kevés (7) a *többgenerációs* együttélés. Ez összecseng az országos arányokkal, és azt mutatja, hogy a szű-

kebb (nukleáris család) forma ma már a faluban is a legelterjedtebb, és cáfolni látszik azt az időnként előforduló vélekedést, hogy a falvakban még jelentős a többgenerációs családtípus aránya. Fontos megjegyezni, hogy ez a cigány családokra is érvényesnek látszik lenni, holott az eredeti (hagyományos) cigány kultúrában a többgenerációs család a természetes forma. Egyértelműen nekik (a cigányoknak) köszönhető a nukleáris típus falubeli magas aránya, hiszen a nem-cigányok között részben a gyerek nélküli pár (8) és a „más összetétel" (6; valószínűsíthetően többségükben egyedülállók) a többség.

Az „alapadatok" között érdekes lehet még az *iskolai végzettség* is.

4. sz. tábla

A családösszetétel iskolai végzettség szerint
(1. kérdés D kód)

családösszetétel isk. végzettség szerint	**cigány**	**nem cigány**	**nem eldönthető**	**együtt**
1 csak 8 ált.-nál kevesebb végzettségű családtag van	2	0	0	2
2 van 8 ált. **és** kevesebb	**5**	1	1	7
3 van magasabb végzettségű **és** 8 ált. **és** kevesebb	**5**	2	9	16
4 csak magasabb (középiskolai) végzettségű van	2	**13**	5	20
5 van felsőfokú végzettségű is	**0**	**5**	0	5
0 nem értelmezhető	4	1	7	12
összesen	18	22	19	59

Ha a **kiemelt** adatokat megnézzük, szembetűnik az a (sajnos) egyáltalán nem meglepő összefüggés, hogy a cigányok iskolai végzettség szempontjából (is) messze elmaradnak a nem-cigányokhoz képest. Sokszor és sok helyütt leírták-leírtuk, hogy a „cigányprobléma" megoldása az oktatásnál kezdődik. De nem lehet eleget hangsúlyozni, hogy ebben a dologban most már aztán tényleg tenni kellene valamit (sok mindent). Már az 1960-as, '70-es években is voltak (legalábbis szavakban) a cigány gyerekek tanulására irányuló törekvések, és azóta is... Eddig jutottunk...

Próbáltuk vizsgálni a mindennapi élet fizikai kereteinek, a *lakásnak (háznak)* dolgait is. E tekintetben a kérdőív adatai nagyon kevéssé használhatók. Az ugyanis, hogy a lakások (házak) csaknem kivétel nélkül a lakók tulajdonai, falusi közegben elég természetes. A lakások *nagysága* sem mutat különösebben említésre méltót. Nincs, mint mondottuk, a szokásos értelmében vett cigánytelep, a cigányok is (betelepültek; „árvízi" vagy „szocpolos" házak!) a faluban általános 2-3 szobás, komfortos házakban élnek. Talán valamit mutat a *lakás minősége* kérdés, itt azonban az adatok értelmezéséhez tudni kell, hogy a besorolás *kérdezőbiztosi becslés* alapján készült, s így a becslést végző szubjektivitása elég komoly hibalehetőség. Ennek beszámításával is érdemes megnézni az adatsort.

5. sz. tábla

A lakás minősége (9. kérdés)

minősítés	**cigány**	**nem cigány**	**nem eldönthető**	**együtt**
1 átlagos	6	9	14	29
2 átlagosnál jobb	2	12	3	17
3 átlagosnál rosszabb	9	0	1	10
0 nincs válasz	1	1	1	3
összesen	18	22	19	59

A (kérdezőbiztosi) becslés szerint az *átlagos* minőségű lakások nem nagyon eltérő arányban szerepelnek a cigányoknál és a nem-cigányoknál. Igen jelentős (és ezért valósnak tekinthető) az eltérés a másik két kategóriában: *átlagosnál jobb* lakást nagyobb számban a nem-cigányoknál, míg *átlagosnál roszszabbat* gyakorlatilag csak a cigányoknál láttak. (Érdemes lett volna megnézni, hogy a lakásminőség vajon kapcsolatban van-e a családlétszámmal, az iskolai végzettséggel, a jövedelmi viszonyokkal, ilyen összefüggések /"kereszttáblák" segítségével/ elemzésére azonban a kis esetszám nem ad lehetőséget.)

Ugyancsak érdekes kérdés volt az, hogy a megkérdezettek saját véleménye (becslése) szerint *lakáshelyzetük változott-e* az elmúlt 5-6 évben. (Ld. kérdőív 12. kérdés) A részletes adatokat bemutatni nem érdemes, mert a többség (34 válasz) változatlan lakáshelyzetet mondott, viszonylag sokan mondták (14), hogy változott, mert bár ugyanott laknak, de bővítettek vagy korszerűsítettek, és nagyjából hasonló arányban válaszoltak így a cigányok és a nem-cigányok.

Megkíséreltük valamennyire „bemérni" az *anyagi-jövedelmi* helyzetet. Természetesen tudjuk, hogy minden ilyen mérés nagyon bizonytalan; olyan kér-

dés ez, amelyre nem szívesen válaszolnak a kérdezettek. Gyakran nem azért, mert nem *akarnak,* hanem mert nem *tudnak* biztos adatot mondani: aki hónapokon át csak alkalmai munkákból szerez jövedelmet, nem tartja nyilván, nem „könyveli" bevételeit. A válaszokból ennyit tudunk:

Először is azt néztük, hogy a családtagok közül valakinek van-e *állandó munkából származó rendszeres* jövedelme. (Ld. kérdőív 25. k.) Azt találtuk, hogy 28-an számoltak be ilyen jövedelemről, 25-nél pedig nincs. (6 válasz értelmezhetetlen.) Vagyis a családok valamivel kevesebb, mint felének van csak ilyen jövedelme. A másik fele?... „A fél falu"?... E tekintetben egyébként értékelhető különbség a cigány és nem-cigány családok között nincs.

Kérdeztük az *összes rendszeres jövedelmet* (beleértve családi pótlék, Gyes-Gyed, ápolási díj, stb. is; ld. szintén 25. k.) Ennek adatsorát már érdemes egészében megnézni:

6. sz. tábla

A család rendszeres jövedelemmének összege
(25. k. B kód)

jövedelem intervallumok	**cigány**	**nem cigány**	**nem eldönthető**	**együtt**
1-2 20.000 alatt	0	0	0	0
3 20.001-40.000	0	1	0	1
4 40.001-70.000	**4**	-	1	5
5 70.001-100.000	**4**	2	1	7
6 100.001-150.000	6	2	6	14
7 150.001-200.000	0	**6**	1	7
8 200.001 felett	2	**6**	4	12
0	2	4	6	12
összesen	18	22	19	59

Megint elsősorban a **kiemelt** adatokra figyelve, eléggé egyértelmű, hogy a közepes-alacsony jövedelmi kategóriákban (4-5 sorok, 40.000 és 100.000 között) a cigányok vannak aránylag többen, míg a magasabbakban (7-8-sorok, 150.000 felett) inkább nem-cigányokat látunk. Igaz, egyikben sem kizárólagosan, vannak alacsonyabb jövedelmű nem-cigányok, és van, ha kevés is, magasabb jövedelmű cigány. Azt is érdemes hozzá gondolni, hogy a *családnagyság,*

mint láttuk, a cigányoknál nagyobb, tehát minden bizonnyal az egy főre jutó jövedelem tekintetében a cigány – nem-cigány különbség erőteljesebb. (Az egy főre jutó jövedelem mutatóját a kis esetszám miatt nem számoltuk.)

Sokatmondónak tartjuk azt, hogy megkérdezettek *hogyan értékeleik saját anyagi helyzetük* alakulását.

7. sz. tábla

A család anyagi helyzetének változása az elmúlt 5-6 évben a megkérdezettek véleménye szerint (27. kérdés)

vélemény	**cigány**	**nem cigány**	**nem eldönthető**	**együtt**
1 javult	2	3	1	6
2 romlott	12	10	11	33
3 se nem javult, se nem romlott	4	9	6	19
0	0	0	1	1

Az erős többség (33 az 59-ből) romlónak érzi helyzetét, és úgy látszik, ebben nincs különbség cigányok és nem-cigányok között. Valamennyire is ismerve a térség (Bereg) helyzetét, hajlamosak vagyunk ezt a megítélést valósnak elfogadni. Nem egyszerű „panaszkodás" ez (amire ilyen megkérdezésnél igencsak hajlamosak az emberek), a munkahelyek megszűnése és újra-nem-alakulása, a létfeltételek nehezedése nyilván előbb-utóbb a mindennapokban is érzékelteti hatását. Kértük arról is a véleményt, hogy általában a cigány, illetve nem-cigány családok helyzete hogyan alakult. (Ld. kérdőív 27. kérdés; ezt a kérdést csak cigány alanyoknak tettük fel) Talán nem meglepő, hogy nem kevesen (a 18-ból 5-en) vélték úgy, hogy „a nem cigány családok helyzete javult". Lehet, hogy ők *relatív különbség növekedést,* vagyis annak észlelését, hogy a nem-cigány családok helyzete *kevésbé* romlott, mint az övék, jelezték javulásnak? Adataink alapján ezt a kérdést nem tudjuk eldönteni, és nem segít a válaszban egy következő kérdés adata sem Abban ugyanis (ld. kérdőív 29. kérdés; ezt a kérdést is csak cigány alanyoknak tettük fel) kifejezetten a cigány és nem-cigány családok helyzet-változásának *összehasonlítását* kértük. A két leggyakoribb válasz: „5-6 éve a helyzetük egyforma volt és nem változott" (6 válasz) és „régebben a cigány családok rosszabb helyzetben voltak, mint a nem cigány családok, és azóta a különbség nem változott" (5 válasz). Mindenesetre úgy látszik, hogy *ebben a faluban* (ezt hangsúlyozni kell, mert akár csak egy korábbi

szociotábor helyszínén, Gemzsén, is egészen mást láttunk) nincs akkora különbség cigány és nem-cigány családok helyzete között, hogy ez nagyon markáns különbség-érzésben jelenjen meg. Adatunk visszaigazolni látszik azt a több interjúban és kötetlenebb beszélgetésben is elhangzott (helybeliek által mondott) véleményt, miszerint a faluban a cigányok és nem-cigányok között nincs komolyabb ellentét. Erre utalnak egyébként két, kifejezetten az előítéltekre-diszkriminációra vonatkozó kérdésünk válaszai is. Amikor azt kérdeztük, hogy „milyen dolog ma Magyarországon cigánynak lenni?" (ld. kérdőív 37. kérdés), többen válaszolták (9-en), hogy „egyáltalán nem fontos, hogy cigány, vagy nem cigány az ember, egyformán magyar", mint azt (7-en), hogy „rossz dolog cigánynak lenni, mert általában lenézik, háttérbe szorítják a cigányokat". Ebben a kérdésben tehát még elég sokan vélelmezték érezni az előítéletességet, de a másik kérdésben, amikor konkrétumra voltunk kíváncsiak („Érezte-e valamikor úgy, rosszabbul bánnak Önnel, mint másokkal, azért, mert cigány" – ld. kérőív 38. k.), itt már a kétharmados többség (18-ból 12) *nemleges* választ adott. Arra gondolunk, ez a válasz is azt erősíti meg, hogy ebben a faluban, a falu mindennapi életében ritkábban, és talán kisebb súlyúan éri a cigányokat a diszkrimináció valamilyen megjelenési formája. Talán ide tartozik még az is, hogy amikor a gyermek iskoláztatásáról kérdeztünk (ld. kérdőív 40. k.), a 18 cigány válaszolóból 14-en választották azt, hogy olyan iskolába küldené gyerekét, „ahol cigány és nem cigány gyerekek nagyjából egyforma számban vannak", és egy sem választotta az „ahol csak cigány gyerekek vannak" választ. Talán abban, hogy nem akarják az (iskolai) szegregációt, benne van az is, hogy nem félnek az integrált oktatástól, mert mindennapjaikban nem élik meg (vagy nem nagyon erősen) a diszkriminációt, a megkülönböztetést. Ha igaz, ez is egy megfontolásra, továbbgondolásra érdemes dolog.

Ennyit tudtunk kérdőívünk adatai alapján mondani. Hátra van még (az összefoglalás előtt), hogy az *iskoláról* mondjuk el, amit meg sikerült tudni.

Az iskoláról

(A tábor résztvevője volt, vendégként, Faludy Judit, az ELTE PhD képzés hallgatója. Ő vállalta, mivel kutatási témakörébe vág, hogy körüljárja az iskola dolgait. Az alábbiakban az iskoláról írottak nagyrészt az ő munkáján alapulnak.)

A célkitűzése a következő volt: „A terepgyakorlatot (ő a munkát kötelező terepgyakorlataként végezte – B.P.) megelőző informálódás alapján az derült ki,

hogy az országos versenyeken ennek a közösségnek a diákjai átlagon felül teljesítenek, kiemelkedőek a PISA eredményeik is. Szerettem volna körüljárni, hogy mi lehet ennek a hátterében. ... A meginterjúvolt tanárokkal közösen arra gondoltunk, hátha a művészeti maga okozhat ilyen pozitív eredményeket. ... Mi az Ukrajnából naponta átjáró zenész tanár szerepe? ... Mi az absztrakció szerepe? A matematikai gondolkodás mennyire jelent előnyt a fizika megértésében, ...? Az igazgatóhelyettes kiemelte, hogy az új elsősöket már nem viszik el a községből négy éve – mivel érték el ezt? Mi az oka? A szegénység az oka vagy vonzó lett az iskola? Ezekre a kérdésekre kerestem a választ – bár az egy hetes terepen tartózkodás végül nem volt elégséges ahhoz, hogy nagyon egyértelmű eredményeket érhessünk el, hogy minden kérdésre választ kapjunk." (Idézet F.J. összefoglalójából.) Néhány kérdésben mégis értékelhető információkhoz lehetett jutni; ezeket gyűjtöm össze az alábbiakban.

Először is valamennyit az *iskola történetéről.* A falugondnok információja szerint a faluban 1905-ben indult meg az elemi iskolai oktatás. Az iskola léte mindvégig folyamatos volt. 2007-ben került veszélybe (Balogh Beatrix tagozatvezető elmondása szerint), amikor az akkori iskolaösszevonási hullám keretében őket Nagyvisnyóval akarták összevonni. Ekkor fordultak a MET-hez, nem akartak Nagyvisnyóhoz tartozni. Mint mondotta, azzal az iskolával mindig ellentétek voltak, mert „...ők csak a *jó* gyerekeket akarják fogadni, cigányt semmiképp." (Nagyvisnyón egyébként, forrásaink becslése szerint, nem is élnek cigányok.) 2007-től tartoznak tehát a MET „többcélú intézmény" együtteséhez, amelynek egyébként a jogi központja jelenleg is Gyüre. Ami azt jelenti, hogy itt intézik az intézmény-hálózat teljes adminisztrációját (számlakifizetések, stb.), és ezért van itt kinevezett igazgatóhelyettes is (ami a többi tagintézményben nincs). Szerinte *„A fenntartó váltásnak csak pozitív következményei vannak."* Sokkal több pályázaton tudnak részt venni, mivel a fenntartó jobban odafigyel erre, így jóval többet tudnak fejleszteni." Fontosnak tartja még azt is megemlíteni, hogy a mostani polgármester (aki 2006 óta van ebben a funkcióban), jobban odafigyel az iskolára, mint az előző.

Az iskola néhány *alapadata* a következő. A 2012-13-as tanévben az iskolának 128 tanulója volt. Etnikai megoszlás szerint (becsült adat) körülbelül felefel arányban voltak a cigány és nem-cigány gyerekek. Ez nagyjából megfelel annak, hogy (szintén becslések szerint) a falu összes lakóinak nagyjából harmada cigány, mivel, mint láttuk, a cigány családokban magasabb a gyermekszám. Sokat mondó adat, hogy a gyerekek közül 108 volt „hátrányos helyzetű", az ösz-

szesnek mintegy 90%-a, s még ezen belül is nagyon sok (53) „halmozottan hátrányos helyzetű". Ez nyilvánvalóan nem kis pedagógia nehézséget jelent, de úgy látszik, az iskola sikerrel birkózik meg a feladattal. (Kicsit részletesebben ld. később.) Fontos tény – többen egybehangzóan mondták el –, hogy immár négy éve nem visznek el más faluba vagy városba gyereket az iskolából. Ennek, feltevésünk szerint, kisebb oka az ehhez szükséges anyagiak – útiköltség, stb. – hiánya, sokkal nagyobb szerepe van annak, hogy jó az iskola, a gyerekek szeretnek ide járni. Ehhez tartozik még az is, hogy más községekből – Aranyosapáti, Kisvarsány – is járnak ide gyerekek. És természetesen minden bizonnyal fontos szerep jut annak is, hogy milyen az iskola *légköre,* intézményi klímája. Ezt többen – nem csak tanárok, szülők is – visszatérően a *„családias"* jelzővel jellemezték. Jelenti ez az *ismertséget* (a tanárok ilyen-olyan módon rendszeres kapcsolatban vannak a szülőkkel), a *bensőségességet* (ahogyan a tanárok a gyerekekkel kommunikálnak), a tanárok *egymás közötti* (kollegiális, vagy talán azon kissé túlmenő, mélyebb) kapcsolatait. *Mérni* ezt természetesen nem tudtuk. De oly sokszor és annyira különböző funkciójú szereplő szájából hangzott el, hogy hajlamosak vagyunk egzakt validálás nélkül is valóságosnak tekinteni.

Kulcsszerepe van természetesen a *pedagógusoknak.* Faludy Judit szerint „A tanárok szakmai gyakorlata, szakképesítése mindannyiuk esetében megfelelő és elég magas. Az igazgató támogatja a tanárok továbbképződési igényét és szándékát, lehetőségeihez mérten pénzügyileg és/vagy szabadságolással, a helyettesítés megoldásával." Érdekesség, hogy vannak Ukrajnából jött tanárok is; leginkább a művészeti jellegű képzésben, „...ott zeneművészeti képzés nagyon magas színvonalú". Az egyik zenetanár naponta jár át Ukrajnából. Itt is azt láttuk azonban, hogy a tanároknak csak kisebb hányada helybeni (helyi lakos), inkább bejárók, Vásárosnamény*ból* (ők inkább *ki*járók...), Kisvárdáról, Gergelyugornyáról ingáznak naponta. Ez, mint tudjuk, abból a szempontból problematikus, hogy a nem helyben lakó tanár, legyen bármennyire is elhivatott, és foglalkozhat akár órán kívül is a gyerekekkel, de *nem, vagy csak korlátozott mértékben tagja a helyi társadalomnak,* értelemszerűen kevésbé tud hozzájárulni ahhoz, hogy az iskola a *falu iskolája,* egyik (a jelen helyzetben, amikor például ebben a faluban sincs semmilyen művelődési intézmény, talán az egyetlen) *szellemi-kulturális központja* legyen. Többedszer, többedik szociotábori beszámolóban írjuk ezt le, és jól tudjuk, hogy nagyon sok más kisebb faluban ugyanez a helyzet. Fontos volna, hogy végre alaposan elgondolkodjunk ezen: nem elég ezekben kis falvakban *megtartani* az iskolát, ki kellene gondolni valamit arra is, miként vehetnék fel a szorosan vett oktatáson túli funkciókat is. Ezek ugyanis

feltételei annak, hogy legyen ezekben az egyébként is nagyon magárahagyott falvakban az iskolának *közösségteremtő* (közösség-fenntartó, közösségiséget indukáló) szerepe is.

Mit tudtunk meg az iskola *oktató-nevelő* munkájáról? A dolog természete szerint – oktatási időn kívül jártunk ott, tehát a pedagógiai munka mindennapi gyakorlatára nem lehetett semmiféle rálátásunk – csak közvetett információink lehetnek. Gyüre nem „tehetségpont" (ami plusz forrásokat jelentene; pályáztak rá, de nem nyertek), viszont egy másik pályázat („innovatív iskola") alapján évek óta csinálhatnak alapfokú művészeti oktatást zene, tánc és képzőművészet ágakban. Az utóbbiról a vezető tanár ezt mondja: *„Jelenleg 50 rajzszakkörös diákkal foglalkozom, akiknek művészeti oktatást tartok, hetente 2 alkalommal, 4-4 órában. ... Együtt dolgozunk az órákon. ... 14 éve vezetem a rajzszakköröket. Minden évben lehet találni olyan diákot, aki majd ezzel tudna érvényesülni. ... Fővárosi pályázatokon nyertünk már, helyi, megyei szintű helyezéseket értünk el. Korcsoportonként bontottam a szakköröseimet, 2.-3. osztályosok, 5.-6. osztályosok, 7.-8. osztályosok. Festünk, rajzolunk agyagozunk, az iskolának önálló égetőkemencéje van az udvaron, egyéni tervek alapján pólókat készítenek a gyerekek."* (Részlet F.J. Molnár Lajos tanárral készített interjújából.) Időnkét sajátos eredménye is van ennek a munkának: *„Pár évvel ezelőtt az iskola egészében ki volt festve, amit a szakkörösök együtt alkottak, még a plafont is megfestették, egymás nyakába ülve dolgoztak. Több, mint négyezer figura volt a falakon. A weboldalon megtalálhatók a képek. Idén (technikai okok miatt) újra kellett festeni az épületet."* (Idézett interjú.) Azt gondolom, ez a fajta szakköri munka már jóval túl megy a szorosan vett művészeti oktatáson, itt már erőteljesen megjelenik a tevékenység *közösségteremtő* funkciója is; ha nem is a *falu*közösségé, de legalább a *gyerek*közösségé. És ez sem kevés.

Nyilván van hasonló funkciója a *táncoktatásnak* is. Itt azonban más problémát vélünk felfedezni. Idézem: *„Gyürén csak néptánc van engedélyeztetve, erre kaptak minősítést. Főleg magyar tánc szerepel a tanmenetben, de a tanár becsempész a környék kisebbségére jellemző elemeket is. Olyankor nagyobb kedvvel jönnek az órákra a diákok."* (F.J. interjúja az igazgatóhelyettessel.) Persze, hogy nagyobb kedvvel jönnek, hiszen – bontsuk fel az eufemizáló megfogalmazást – a „környék kisebbsége" a cigányok, és a diákok között is nagy számmal vannak cigányok. Nyilván szívesebben foglalkoznak a *saját* táncaikkal. Ezt viszont a tanár csak „becsempészheti", mert a tanmenetben (sic! számomra *tánc*oktatásban kvázi-kötelező *tanmenet* eleve fából vaskarika – B.P.) főleg ma-

gyar táncok szerepelnek. A cigány gyerekek számára az, hogy az *iskolában,* tehát „hivatalos" helyen foglalkoznak az *ő táncaikkal* (meg tegyük hozzá, bár erről nem volt szó az interjúkban, zenéjükkel, képzőművészetükkel, hogy csak az iskola hivatalos művészeti ágait említsük), erős *identitásképző* (identitásmegtartó) erő. Szükség van (volna) erre? Azt gondolom, igen. Sok más mellett azért is, mert a cigány, felnőve és belekerülve a (mai magyar) felnőtt társadalomba, előbb-utóbb (inkább előbb, mint utóbb) meg fogja kapni a nem éppen pozitív előjelű megjelölést, hogy *cigány vagy.* „Felülről lefelé" fogja megkapni. Sokkal könnyebb ezt elviselni, vagy még inkább, és esetleg büszke öntudattal vállalni, ha van *átélt* identitása, ha *tudja* (és adott esetben meg tudja mutatni), hogy vannak olyan *saját-értékei,* mégpedig *cigány-mivoltából eredő* saját-értékei, amelyek egyenrangúak, egyenértékűek a többiekével. Ebben az identitásképződésben (identitásmegerősítésben, saját-érték tudatosításban) játszhat(na) komoly szerepet, ha nem csak „becsempészve", hanem „hivatalosan", tanrendbe iktatottan jelennének meg a „környék kisebbségének" kultúra-elemei.

Maradt még az a kérdés, hogy *milyen a falu és az iskola kapcsolata,* mennyire van az iskolának a falu-egészre irányuló funkciója? Valamennyi fölsejdülhetett ebből azokból a morzsákból, amiket korábbi részekben elejtettünk. Az, hogy nincs művelődési ház, hogy a könyvtár az iskolában működik, de főleg csak a gyerekek használják, hogy a pedagógusok zöme nem helybeli, már utalhatnak a lényegre. Talán a legjobb lesz egy hosszabb idézet a Balogh Beatrix tagozatvezetővel készült interjúból. (Az interjút én készítettem /B.P./, nem diktafonnal, csak kézzel jegyzetelve, tehát a megszövegezés az enyém. Remélem, elegendően pontosan tartalmazza az elhangzottakat; kulcsmondatokat egyébként is igyekeztem szó szerint leírni.)

„Kérdés: Milyen a kapcsolatuk a faluval? Mennyiben szellemi központ az iskola?" Válasz: „Faluval jó a kapcsolatuk. Minden falusi rendezvényben benne vannak. Más is, pl. volt olyan nap, amikor minden osztály főzött valamit, és ebben a szülők is részt vettek. Napi kapcsolatban főleg a kisebb gyerekek szüleivel vannak, akik hozzák-viszik a gyerekeket, ilyenkor természetesen beszélgetnek is. A szülők elég rendszeresen eljárnak a szülői értekezletekre is. Gyakran mennek ki családokhoz, nyilván elsősorban az osztályfőnök, de, ha kell, ő is megy vele. Problémák (a gyerekekkel) elsősorban olyan, hogy nincs felszerelés. Akad magatartási probléma is, a megoldásban általában a szülők együttműködők. Van olyan is, hogy a szülő keresi meg az iskolát, hogy segítsen a gyerek magatartási problémájának megoldásában.

Az iskola, mint szellemi központ... Igazából ilyen típusú kapcsolat inkább csak akkor, amikor az önkormányzattal közös rendezvényük van. ((Benyomásom: művelődési ház nem lévén, az iskola a helyszint adja, természetesen részt vesz valamilyen szinten a szervezésben is, a gyerekek a fellépők, de egyéb szellemi központ-funkciót nem tölt be. Ld. ehhez még:)) Volt a falunak újságja, évi 1-2 megjelenéssel, ebbe természetesen írtak a pedagógusok is. ((A technikai szerkesztését ő csinálta.)) Ez úgy egy-másfél éve megszűnt. Nem szüntették meg, úgy magától elhalt. Úgy véli, hogy jó volt, jó lenne, főleg azoknak az idős embereknek, akik nem nagyon mozdulnak ki, legalább megtudhattak valamit a faluról. ((Kérdeztem, nem kezdeményezhetnék-e ők – az iskola – az újra-indítást ***Hát lehet, jó lenne, tényleg gondolkozom rajta...*** *))"*

Azt gondolom – kommentár nélkül – ennél többet nem nagyon lehet mondani a falu-iskola viszonyról. Az iskolának a falu *helyi társadalma integráns részének,* bizonyos értelemben spiritus rectorának kellene lennie. Ma, és ezt láttuk korábbi munkáinkban is, Gemzsén éppúgy, mint Beregdarócon vagy Felsődobszán, csak nagyon korlátozott mértékben az. Vajon csak az iskola „hibája" ez? A *helyi társadalom* intézménye, ez eléggé logikusnak látszik, akkor lehet az iskola (persze egyéb feltételek megléte esetén, ezekről most nem szólunk; némelyikről korábban volt szó úgyis), ha *van* helyi társadalom, ha van többé-kevésbé működő, a mindennapiságban működő helyi közösség-féleség. Hogyan áll ezzel Gyüre, erről szól írásunk záró része.

Elmondtuk, amit adataink alapján elmondhattunk a faluról, a családokról az iskoláról. Meg kell most kísérelnünk, mintegy összefoglalóul; vagy talán nem is *összefoglalóul,* hiszen az alábbiak nem csak az eddig mondottak összegzése lesznek, inkább *áttekintésre törekvő* elmélkedés, mondhatjuk úgy, egy *társadalmi látkép* kísérlete lesz ez.

A faluközösség (a helyi társadalom) állapota – ahogyan mi láttuk

Egy ilyen „látkép", nem lehet másként, mozaikokból tevődik össze. Sok apró jel, kicsi, önmagukban talán jelentéktelennek tűnő történések, történésmorzsák, egy-egy észrevett és talán jelentőséggel bíró interakció alkotják a mozaik kockáit. A teljes kép, nyilván, rengeteg kockából rakható ki, azok egész sokasága csak nagyon hosszú idő alatt gyűjthető össze, még az is lehet, hogy egy élet sem elegendő hozzá. Meg lehet-e *teljességében* érteni egy falu helyi társadalmát? – ez hát a kérdés, és a válasz, ha igazán őszintén akarunk válaszolni rá,

nyilvánvalóan csak nemleges lehet. Ám úgy érzem – vagy úgy vélem, úgy látom; mindegy, a szubjektivitást így is, úgy is itt vállalni kell –, van elég mozaikkockánk ahhoz, hogy a fő vonalakat, természetesen nem is kis belső bizonytalansággal, de mégis felvázoljuk.

Az előző részekben, ha nem is feltétlenül így megnevezve, számos elemet érintettünk, leírtunk már. Utalok például a művelődési viszonyokról mondottakra, a sportéletre, a közmunka mikéntiségére. Van azonban még néhány mozaik, amelyeket itt, célszerűen kiemelve puszta véletlen egyediségükből, a helyi társadalom (falu-közösség) jelen állapotának jeleiként tekinthetünk. Nézzük ezeket; rendezetlenül, esetleges sorrendben, mert mozaik-mivoltában egyik sem fontosabb, mint a másik, vagy, mondhatjuk így is, egyik sem jelentéktelenebb, mint a másik. (Vagy csak a megfigyelő elme korlátozottsága nem érzékeli a különbségeket; maradjunk abban, hogy mozaik-kockák, egymásmellé rakosgatásukkal talán kijön valami.)

A szomjazó kutya története. Jártukban-keltükben (mármint munka közbeni jártukban-keltükben) néhány résztvevő felfigyelt egy árva kutyára. Aki, mármint a kutya, nem úgy volt árva, hogy ne lett volna gazdája: egy házban, a kerítés mögött lakott. Csak gazda nemigen volt jelen. A kutya vizes edénye, messziről láthatóan üres volt, amikor az észrevevők vizet és némi élelmet adtak neki, kiéhezetten- szomjasan esett neki a víznek-ételnek. Több napon át vittek neki enni-inni, gazda ez alatt nem került elő. Kérdik a szomszédot. Mondja, ismeri a gazdát, persze ott lakik, „...jön ide időnként...”. Most pár napja nem látta, úgy látta, holmival ment, biztos elutazott. És a kutya, kérdik az észrevevők? Az övé, persze, biztos ellátta, mondja a szomszéd. ----- Az eset egy *faluban* történt, faluban, amelynek hagyományos viszonyai között valaha természetes volt, ha valakinek el kellett mennie egy-két napra, a szomszédra bízhatta állatai ellátását. És az is eléggé természetes volt, hogy egy szenvedő állatot – méghozzá ismerőst; a szomszéd kutyáját természetesen ismeri az ember – nem hagy szomjazni. Most igen.

Az ukrán asszonyok. Az interjúzás közben találkoztunk velük (ketten vagy hárman; talán többen, nem tudni, s miért nem tudni, rögvest kiderül). Ukrán mivoltuk, már persze *ukrán,* ha az eredeti állampolgárságot tekintjük, egyébként magyarok, éppúgy, mint a határ innenső felén élő többi beregi népek, szóval ukrán mivoltuk csak az interjú közepe-vége táján derült ki. Akkor mondták el, korábban – mármint az interjú idejét tekintve korábban – még ha gyerekkorukról beszéltek is valamennyit, csak olyan általánosságokat, amiből nem derült, hogy

hol töltődött ez a gyerekkor. Elmondták, hogy ők nem „hírelik”, hogy onnan települtek át. Igaz, nem szégyellik, nem is titkolják, nem gondolják, hogy ebből – akár csak pletyka szinten is – valami hátrányuk lehetne, a falu lehet, hogy gond nélkül elfogadná. Óvatosságból, talán túlzott óvatosságból, mégse mondják. A falut meg nem érdekli. És számunkra ez a lényeg. Vannak ismerőseik, szomszédaik, mint mondják, barátaik is, de senkit nem érdekel, honnan jöttek. Milyen mély barátság lehet ez?

„Hímző asszony”. Idősebb nő, itt született (már a szülei is), mindig itt élt a faluban. Hosszú, legalább másfél-két órás interjú készült vele. Az idő nagyjából kilenc tizedében a hímzésről, hímzéseiről beszélt, hímzéseit (rengeteg, és gyönyörűek) mutatja; életéről, falujáról alig beszél. Nem, mintha nem akarna, csak éppen nem fontos számára. Most. Mert abból, amit mégis elmond, például fiatal koráról, egyértelmű, hogy annak idején nagyon is fontos volt számára a falu, a faluközösség, a barátnők. Mesél – röviden, sajnos, nagyon röviden – a vasárnap délelőtti istentisztelet utáni lány-csapatos korzózásról, az akkor még (nagyjából ‘50-es évek eleje) élő formaként a fonóról, egyéb, a falut megmozdító közösségi alkalmakról, meg arról is, hogy a házuk egy része is az akkor még természetes „kalákában” (rokonok-szomszédok segítő munkája) épült. Most, mint mondja, rég nem jár már össze azokkal a régi barátnőivel sem, akik még élnek és itt élnek a faluban, nincs fonó, úgy látja, a lányok se korzóznak, a fiúk se bandáznak. *„Már úgy elvagyunk magunknak, meg a tévével.”*

Még egy mozaik a „kalákáról” (Interjú-részlet) *„A két unokaöcsém, ha kell, eljárnak segíteni itt a ház körül. Ha javítani vagy toldani kell valamit. Nem alkuszunk meg (értsd: nem beszélnek a pénzről), de azért megfizetem nekik, ami jár.”* Kell kommentár...?

Az informális kommunikációs hálózat. Az „alaptünetet” az Előhangban leírtam. Itt csak annyit teszek hozzá, hogy ez nem volt elszigetelt eset, a munka közben később is többször találkoztunk vele. Hiába „nyüzsögtünk” a falu egyik részén napokon át (nagyjából sorrendben igyekeztünk haladni a településrészek között), a falu másik részében, a másik „végen” az ötödik-hatodik napon is előfordult, hogy nem tudtak rólunk. Az 1200 lelkes faluban egy hét alatt sem terjedt el a hír.

Hagyományos „közkapcsolat”. A valamennyire is hagyományőrző (valamilyen szintű helyi társadalommal, lokális közösséggel bíró) falvakban még ma is természetes, hogy az utcán köszönnek egymásnak az emberek, és természete-

sen az idegent is köszöntik. Ebben a faluban, az utcai találkozáskor, az idősek egy része még (ők sem mindannyian!) természetes módon köszönnek nekünk is, a középkorúak alig-alig, de nagyrészük még fogadja, ha mi köszönünk, a gyerekek csak néznek ránk. Megfigyeltük, hogy a gyerekek a helybelieknek sem köszönnek, tehát nem nekünk szólt a negligálás. Nincs benne a szokásrendszerükben. Ebben is, nyilván nem tudatosan, nem megfogalmazottan, inkább a mindennapok természetességébe ágyazva nyilvánul meg (nyilvánítják ki?), hogy *nincs közük egymáshoz.*

Kispadok. Tudjuk, mi az. A kapu mellé, a kerítés elé szerkesztett lócaféle, ami arra szolgál, hogy ráérő időben összeülnek rajta a szomszédok, arra járó ismerősök, meghányni-vetni világ s falu dolgait. Ebben a faluban kispadot nem láttunk. Hiányzik? Annyira biztos nem, hogy összeüssenek egyet-kettőt. És a világ (falu) dolgainak mindennapos szavakkal való megtárgyalása, az nem hiányzik?

„Üres kocsma". Megint a múlt: a kocsma, néprajzosok, szociográfusok mondják, pár évtized előtt magam is így tapasztaltam, (egyik) alapfunkciójában *közösségi tér.* Ahová nem (csak, olykor nem is elsősorban) inni járnak, hanem beszélgetni, véleményt cserélni, alkalmasint megvitatni, hová, mennyiért lehet napszámba menni, és így tovább. („Korabeli" személyes történetem: beszélgetésre /interjúra/ kértem idős bácsit. Nagy, többszobás, rendezett porta, ketten lakták feleségével, aki akkor éppen a kertben kapálgatott. Mondta az öreg, jó, szívesen beszélget velem, *találkozzunk este a kocsmában, ott lehet nyugodtan beszélgetni.* A kocsmában este sokan, egy sarokasztalnál beszélgetünk, oda-odajönnek, beleszólnak, néha ő szólít valakit, igazolja a mondottakat. Számára – még – a *beszélgetés* adekvát helye a kocsma volt.) Ebben a faluban, ottlétünkkor, ebből a szempontból „üres" volt a kocsma. Létszámilag is kevesen látogatták, s akik ott voltak, többnyire magányosan ittak, vagy ha szót váltottak is, az inkább csak fociról, egyéb közömbös dolgokról esett a szó, világ-dolgáról, falu-dolgáról sose. *A kocsma közösségi tér tartalma ürült ki.*

Szomszédolás. A cigány-utcán kívül – merthogy a cigány kultúra egyik eleme, a *nyitottság,* még ebben a faluban is, legalábbis abban az utcában amelyikben csak cigányok élnek, még megvan – gyakorlatilag sehol sem találkoztunk „szomszédolással". Ha odamentünk valahová, lett volna ott a szomszédból valaki, ha az utcáról benéztünk a kertbe-házba, láttunk volna ott mást a háziakon kívül, ha interjúztunk, közben bejött volna valaki a szomszédságból-

ismeretségből. Az *egymás mellett lakás* mintha nem lenne *szomszédság* a szó társadalmi értelmében.

Mozaikok. Milyen összképet vázolnak fel? Kapcsolattalan emberek, közös ügyek nincsenek jelen a folyamatos információcsere mindennapiságában természetes diskurzusában, az egymásra figyelés, a kölcsönös segítésrendszere (networking) hiánya, magábafordult magánvilágok egymásmellettisége. *Szétesett, közösség nélküli helyi társadalom. Miközben* a falugondnok szava szerint – érthető és tiszteletre méltó lokálpatrióta elfogultsággal, és bizonyos értelemben nem vitaható valóságtartalommal – *„élhető* falu" ez. Igen, ahogyan én látom (hangsúlyozottan egyes szám első személyre váltva), valóban élhető ez a falu, abban az értelemben, hogy nem bántják egymást az emberek, tettel se, szóval se (még a cigányt se nagyon...), de nem falu*közösség,* mert azon túl, hogy nem bántják egymást, nem is igen törődnek egymással. *Elvagyunk magunknak.*

Elvagyunk magunknak.

Elvannak maguknak.

...És ez a végső summázat.

Melléklet – Kérdőív (Családi adatlap)

(Azonos az előző tanulmány Mellékletében közölt adatlappal.)

„PANEL-FALU”

Beszámoló a 2015-ben Gulácson volt szociotábor munkájának eredményeiről

2015

Előszó

Mi ez a furcsa cím: „Panel-falu”? Hisz ha a faluban készült fotókat nézzük, panel-ház egy sincs. A furcsa címet egy résztvevő – aki, jegyezzük ezt meg, nem először volt velünk táborban – benyomásait summázó megfogalmazásából vettem át. Ezt mondta (csak úgy, egy folyosói beszélgetéskor, tehát nem szószerinti az idézet): úgy élnek itt az emberek, mintha egy nagy panelházban volnának, ahol ugyan mindenki tudja a többiről, hogy ott lakik, de egyéb közük nincs egymáshoz. Visszaköszön, csak még erősebb megfogalmazásban, két év előtti tábori beszámolónk (Gyüre) címe és summázata: „...elvagyunk magunknak...” és visszaköszön egy akkori (az akkori Előszóban leírt) tapasztalatunk is, mégpedig az, hogy hiába vagyunk (dolgozunk) ott napok óta, nem tudnak rólunk. A különbség, hogy ott két nap múlva derült ez ki, itt viszont (idézet egy beszámolóból) *„Négy napja itt voltunk, jártuk a falut, beszélgettünk sok emberrel, ő pedig itt lakik az iskolával szemben (ahol a szállásunk volt – B.P.), látszólag szokása is kint üldögélni a ház előtt, mégis egész eddig ötlete sem volt, hogy kik és miért vagyunk itt. hoppá.”* (A meglepődés érthető: ők, akik ezt írták, először voltak velünk táborban.) A kapcsolatnélküliség, a helyi társdalom, helyi közösség meglétének hiánya-korlátozottsága nagyjából azonos ebben a faluban is. Ám, mint látni fogjuk (egészen pontosan „Az árvíz – és társadalmi hatásai” című zárófejezetben) a kapcsolatok sajátos, hol rejtett, hol kimondott-bevallott feszültségekkel is terheltek.

Általánosabb regresszív tényezők (a Bereg, s tovább egész Kelet-Magyarország helyzete), lokális hatások (helyi gazdaság szétesése, az árvíznek a falura és környékére gyakorolt hatása) nyomasztják Gulácsot (is). Hogyan *élnek* (mert élnek, az élet már csak olyan, hogy élni akar...) ebben a helyzetben az emberek? (Merthogy mi, *szocio*táborról lévén szó, az emberekre voltunk kíváncsiak.) Erről próbálunk szólni ebben a beszámoló tanulmány félében; bizonytalanul és kérdőjelekkel, mivelhogy egy hét ottlét alapján csak óvatos-bizonytalan és vitathatóan-kérdőjeles megállapításokat merhetünk tenni.

A táborról

A tábor ideje: 2015. június 22-28.

Helyszín: Gulács (Általános Iskola)

A tábor vezetése: Bánlaky Pál és Ladányi János szakmai vezetők, Donkó Erzsébet társvezető és technikai vezető, Kapitány Éva fotó konzulens, Liling Tamás video konzulens.

A tábor résztvevői: Csernus Csilla, Daróczi Bernadett, Géri Erika, Hetényi Alexandra, Katona Erika, Kovácsovics Kornélia, László Hajnalka, Orsós Ferenc, Takács Lili, Tanárki Éva, Tóth Márton, Velkei Gabriella

A tábor programja: A lényeg – a résztvevők számára valóság-élmény legyen, tapasztalat az empirikus kutatásban, lehető szinten közösségi élmény – azonos az előző táborokéval. A *módszer* annyiban változott, hogy ebben a táborban *információgyűjtő technikaként* csak az *interjút és a megfigyelést* használtuk. Az előzőévekben használt kérdőívet szakmai megfontolásokból mellőztük. Egyrészt azért, mert a korábbi tapasztalatok azt mutatták, hogy a kérőíves kérdezés túlságosan megköti a résztvevőket az élményszintű ismerkedésben. Másrészt a feldolgozás is meglehetősen nehézkes, és az eredményhez képest túlzottan munkaigényes volt. Úgy gondoltuk, hogy ha interjúval és megfigyeléssel dolgozunk, és az információkat haladéktalanul (az elkészülés napján, legkésőbb másnap) rögzítik a résztvevők, bővebb, a formalizálhatónál finomabb (hangulatokat, benyomásokat is tartalmazó) információkhoz juthatunk. Az eredmények alapjában igazolják várakozásunkat. Közel félszáz rögzített interjú- és megfigyelési anyagunk van, benne elég sok „lágy" információval. Igaz, eredményeink így a kérdőíves adatfelvételnél jóval kevésbé *kvantifikálhatóak* (tehát számokat, táblázatokat kevesebbet találunk majd, mint az előző anyagokban), de a *kvalifikatív* (minőségi jellegű) anyagok gazdagabbak. Természetesen ebben a táborban is a munka jelentős részét képezték a minden esti szakmai- és élmény-beszélgetések.

A beszélgetések talán legfontosabbja volt a *táborzáró beszélgetés.* El kell itt mondanom, sokat töprengtem rajta, hogy itt, vagy az anyag végén adjam-e ennek a beszélgetésnek – amit videóra vettünk – kivonatát? Érv, ami miatt a végén lenne helye: sok olyan információs is tartalmaz, ami a *megélt élményekre* vonatkozik, és ezek értelmezése igazán akkor lehetséges, ha elmondtuk azt, amit a faluról megtudtunk, ami ezeknek az élményeknek az alapja. És vannak olyan megfogalmazások is, amelyek a jövőre – esetleg az itteni tapasztatok alapján

felmerülő újabb feladatokra – vonatkozik; ezeknek is a végén lenne a helye. Más szempontból: egy sor olyan dologról esik szó, amik *beépültek* a faluiról szóló szövegrészekbe, itt tehát, jellegüknél fogva csak töredékesen, mondhatni nyersanyagként, de mégis *előre tételezik* későbbi következtetéseinket. Ez viszont azt indokolná, hogy a megfelelő helyeken, ne pedig egy sok minden mást tartalmazó szövegfolyamban idézzük ezeket a dolgokat. Ennek ellentmond viszont az a megfontolás, hogy magának a záróbeszélgetésnek is van egy olyan *sajátdinamikája,* amit érdemes megérzékelni. Végül is úgy döntöttem, hogy itt, a táborról szóló részhez fűzve, közvetlenül azt követően egyben adom a beszélgetés – az egész szöveg nagyjából felét jelentő – kivonatát, abban a reményben, hogy érdemes lesz annak, aki a tanulmány végére jut, újra olvasni.

Táborzáró beszélgetés (kivonata)

Pali (B.P. táborvezető) Jó estét. ... Szokás szerint a táborzáró beszélgetés, ami arról kellene, hogy szóljon, hogy hogy vagytok az egész hét után. Mit hozott számotokra ez a hét? Nagyon kíváncsi vagyok arra is, hogy milyennek látjátok a falut. Milyen benyomásotok van a faluról, a falul embereiről azoknak a beszélgetéseknek, meg ez alapján, amit itt átéltetek, ha arról is beszélnétek, az nagyon jó lenne. Jó lenne, hogy ha arról is mondanátok valamit, magáról a munkáról, amit csináltatok. Mi maradt meg bennetek, milyen benyomásaitok vannak. Mennyire volt nehéz, mennyire volt nem nehéz. Hozott-e valami újat? Élmények, benyomások, akármik. Erről szól a táborzáró beszélgetés.

Marci: Elsőként a táborról annyit mondanék el, hogy egészen jól éreztem magam itt, és bevallom, egy kicsit rosszabbra számítottam a szegényes körülmények miatt, de tényleg az alapellátást illetően a környezet számomra tényleg kellemes volt. Hétköznapi falunak tűnik számomra Gulács, nagyon sok mindent sikerült megtudnom róla, a lakókról, a környékről is. Az egy hét sokat segített nekem, kicsit beletekinteni a szociális munkának olyan részébe, ahol nem is volt még dolgom.

Pali: Azt mondtad, Marci, hogy sok mindent megtudtál a faluról. Kicsit erről tudnál beszélni? Mi az, amit megtudtál?

Marci: Elsőként azt, ahogy hallottam sokaktól, akiket interjúztattunk, hogy milyen mostanában a viszony, és hogy mióta van ez így, a 2001-es árvíz óta...

Pali: Milyen viszony?

Marci: Az, hogy mostanában nemigen gyűlnek össze nagyon falunapon, vagy más hasonló rendezvényeken, gyakori együtt beszélgetés szomszédokkal nemigen jellemző. Meg hát amit mondanak azért a közbiztonságról meg az egészségügyi ellátásról a legtöbbjüknek megfelelő, meg hogy mennyire elégedettek a jelenlegi vezetéssel a faluban.

Gabi: Azt akarom mondani a táborról, hogy abból a szempontból rövid, hogy pl. én a cigánysoron voltam, és tegnap kezdték el ontani az információkat, ma meg alig tudtunk eljönni. Tehát oda például több idő kellett volna ahhoz, hogy sokkal mélyebb rétegekbe tudjak ásni,... Ennyi csak a táborról. Engem meglepett, nem meglepett, iszonnyal töltött el az hihetetlen csóróság, ami ott van, meg a kilátástalanság, meg minden. És az az ellentéte, hogy ettől még ott reménytelen arcot, nem mosolygós arcot nem láttam, nem kedves emberrel nem találkoztam..

Erzsi: Nekem most, ahogy visszajöttünk Tivadarból, és kiszálltunk a kocsiból, és itt voltak ezek a gyerekek, és itt ezek a gyerekek itt jó sokan iszonyúan meg voltak vadulva.... ugye gondolkodtam, hogy mit kezdjek ezzel a helyzettel, hogy ezek a gyerekek itt vadultak nagyon, és odamentem a kisebbekhez, és mondták, hogy ők szeretnének a lányokkal találkozni, a kicsikkel, mert szép lányok, és minden. És szeretnének focizni. Mondtam, hogy nem olyan focis fajták ezek a lányok, ezek a gyerekek, nem fognak focizni veletek, és akkor az egyik ilyen csillogó szemmel, ezek a vad gyerekek megszelídülve szóba álltak velem, és az egyik megkérdezte, hogy akkor ilyen beszélgetős fajták? És akkor én mondtam, hogy igen, beszélgetős fajták, és majd ha vége a megbeszélésnek, akkor kijönnek hozzátok, és én is kijövök, és akkor tudtok velük beszélni. De biztos, hogy kijönnek? És hogy ezzel a pár emberi mondattal ezt az iszonyat vad – de attól tartottunk, betörik az ablakot, annyira ugráltak föl, dobáltak – meg lehetett szelídíteni.

Gabi: Egyébként az bennem is bennem volt végig, hogy tudom, hogy az volt a feladatom, hogy felmérjem a helyzetet, és megfigyeljem a dolgokat és interjúkat készítsek, de ettől még a düh megevett, hogy nem tudok segíteni. Hogy nem hiszem el, hogy semmi eszköz nincs a kezemben, és csak nézem, hogy mik történnek. Hogy nem tudok kivinni tíz kiló kenyeret például. Hát ilyenektől teljesen kész voltam. Hogy odamegyek interjút készíteni, hogy majd mi ezt feldolgozzuk, és nem tudok legalább kenyeret vinni.

Kornélia: Tetszett a gyürei tábor is, úgyszintén ott is pozitív élményekkel gazdagodtam, mint a gulácsi táborban. Más volt egy picit ott meg más itt, különböző a tábor is minden téren. Mind a két helyen jól éreztem magam.

Pali: Miben különbözött?

Kornélia: Más feladatot oldottam meg: kérdőívezés volt a feladatköröm, itt viszont az interjúzás. És azt vettem észre magamon, hogy az interjúzásban jobban éreztem magam, mint a kérdőíves feladatoknál, és én ezt most megtapasztaltam. Abban a feladatkörben is jól éreztem magam, de itt a kérdezésnél ez pozitív élmény volt a számomra, a megfigyelés is egyben, hogy megfigyelni, hogy hogy élnek az itteni lakók, mit csinálnak, mivel foglalkoznak, és észrevettem magamon, hogy ez egy felismerés is volt egyben.

Pali: Minek a felismerése? Mit ismertél fel?

Kornélia: Hát, hogy az itteni lakók mennyire... tudtam, hogy nem könnyű az életük, a helyzetük, meg nehezen keresik meg a kenyerüket, gondoltam. ...Nekem tetszett az interjúzás. Talán azt is mondhatom, hogy mintha magamat is jobban megismertem volna. Persze a lakosokat is, de egyben magamat is.

Pali: Mondtad, hogy magadat jobban megismerted. Miben ismerted meg jobban magadat?

Kornélia: Talán az, hogy türelmesebb is vagyok, mert néha türelmetlennek érzem magam helyzetekben, szituációkban, ...Odafigyeltem, amikor volt ez az interjúzás, meghallgattam, hogy a másik mit mond, hogyan mondja, a mozdulatait megfigyeltem, a gesztusait, az egész embernek a személyiségét.

Évi: Hát vegyes érzelmekkel jöttem, vegyes érzelmekkel távozom. A kétségbeesés, bizonytalanság bennem is ott van. Nem tudom, ti ezzel hogy vagytok. De alapjába véve jó volt.

Pali: Azt mondod, hogy vegyes érzelmekkel távozol, ez mit jelent? Miből vegyül? Ha vegyes, az azt jelenti, hogy többféle.

Évi: Hát igen, volt, amikor nagyon boldog voltam, volt, amikor teljesen padlón voltam, magam alá kerültem.

Pali: Meg tudnád ezt mondani, hogy mitől voltál boldog és mitől kerültél mélypontra?

Évi: Hát nem tudom, ami által örültem, hogy több embert is jobban megismerhettem, közelebbről megismerhettem, lehet, hogy akár barátságok is köttettek ebben a táborban.

Pali: A faluról magáról milyen benyomásod van?

Évi: Az emberek sokkal nyitottabbak.

Pali: Minél?

Évi: Én panellakásban lakom egy lakótelepen, ahol az emberek, ha köszönnek egymásnak, az már jó. Itt pedig mindenki mindenkinek köszön. Sokkal befogadóbbak, sokkal nyitottabbak voltak. Mi is voltunk magyar családoknál, voltunk roma családoknál. Az interjúzások alkalmával is abszolút jók a tapasztalataim. Nem mindenki egyformán volt nyitott, volt, aki azt mondta, hogy... bezárkózott, és nem engedett be, vagy elutasító volt. De akiket interjúztattunk, ők szívesen fogadtak minket, és kedvesek voltak.

Feri: ...röviden tömören, hogy kedden délután, amikor bejött az igazgató aszszony, és beszélgettünk itt árvízről, és életutakról, emberi pályákról, és kudarcokról, élményekről, akkor én már tudtam nagyjából fejben, hogy mit szeretnék majd a záróban mondani. Ami ma van.... És akkor elkezdtem gondolkodni kedden, hogy mit is csinálunk mi most már itt évek óta. És arra jutottam, hogy, és ez csak egy vélemény, hogy mi itt eljövünk a szociális szférában dolgozó emberek, és alkotunk egy produktumot egy hét alatt, és amit én gondolok és látok, hogy ezek az emberek, akik faluban élnek, ahol szegénység van, és mélyszegénység és egyebek, tehát rá vannak szorulva az emberi szóra, kenyérre és támogatásra, sokkal nyitottabbak, és közvetlenebbek, mint mi városiak, akiknek másabb az életünk, vagy mást látunk, tapasztalunk és élünk meg a nagyvilágban. És szóval hogy én ezt régóta vallom, és gondolom is, hogy ebben az országban nagyon sokat fejlődhetnénk, ha az a bizonyos kommunikáció működne. És amit itt látok ebben a táborban én azt gondolom évek óta, hogy ha egy szóban kellene megfogalmazni, akkor ezt a szót mondanám, hogy kommunikálunk az emberekkel. És az emberek nyitottak arra, éhezik effektíve azt, hogy valaki odamenjen, megkérdezze tőle, hogy hogy vagy, mi van veled. Tehát hogy legyen minta rólunk, a kommunikáció, az egy olyan többlet lenne országos jelleggel, ...Szóval azt gondolom, hogy amit mi csinálunk, az egy követendő példa lenne. És ez nem gondolom, hogy csak a szociális szférában működik jól, hanem azt, hogy legyünk nyitottak egymás felé, tudjuk meghallgatni a másikat, elfogadás, empátia és kommunikáció.

Csilla: Hát én is úgy érkeztem, mint ahogy Marci mondta, hogy rosszabbat vártam. És ahhoz képest pedig sokkal jobbat kaptam. A feladat is nekem teljesen új volt, ez az interjúzás, de nagyon tetszett. ...A faluról nekem mindig a saját falum, Gyöngyöspata jutott eszembe, az egy ilyen 2600 fős, most már nem is falu, hanem város. És ott például tényleg 1600 emberrel van több, és máris mennyivel másabb, mint itt. Hogy ott szerintem még ennyire sem engedtek volna be minket interjúzni például, ha sikerült is volna, nem biztos, hogy válaszoltak volna minden kérdésre, inkább az érdekelte volna őket, hogy kik vagyunk, meg honnan jöttünk. És ahhoz képest itt pedig nagyon nyitottak voltak, beengedtek a házukba, nem is ismertek minket. Volt kettő ház is, akik megkérdezték, hogy nem hittérítők vagyunk-e. Mondtuk nekik, hogy nem, elmondtuk, hogy honnan jöttünk, főiskoláról, és akkor elmondtak sok mindent. Olyanokat, hogy lehet, hogy ha én lettem volna fordított helyzetben, nem osztom meg. Nyitottak voltak az emberek, sok helyen láttuk, hogy örülnek, hogy érdeklődünk irántuk, hogy meghallgatjuk őket, nem is kellett túl sokat kérdezni, hanem az interjúalany mondta magától, és látszott rajta, hogy nagyon örül, hogy meghallgatjuk. És ez nagyon pozitív volt számomra. Én mindenképpen pozitív élményekkel távozom a táborból, élveztem, és remélem, lesz jövőre is, mert akkor itt szeretnék lenni.

Detti: Én nagyon hasznosnak érzem ezt az egy hetet mind szakmailag, mind pedig abban, hogy nagyon sokat tanultam abból, hogy hogyan tudom a saját határaimat úgymond feszegetni, és úgy állni egy-egy feladathoz, hogy már nem az az első benyomás, hogy megijedek tőle, és rástresszelek, hanem picit jobban elkezdek magamban hinni. ...Én a cigány-magyar ellentétről úgy gondoltam eddig, vagyis hát olyan érzés volt bennem először, hogy sokkal nagyobb ellentét húzódik közöttük. Nem tudom, hogy az interjúalanyok csak azért mondták azt, hogy nincs velük gond, és ők is ugyanúgy itt élnek a faluban, és ugyanolyan a kapcsolat, mert interjúvoltuk őket, vagy tényleg így gondolták. De én úgy gondolom, hogy a nagy részük teljesen őszintén mondta ezt, hogy bármikor számíthatnak a segítségükre, és hogy ők is ugyanúgy megosztják, amijük van.

Gábor: Én nagyon kíváncsian jöttem ide közétek Gulácsra annál is inkább, mert én most vagyok először szociotáborban. És úgy gondoltam az idén, hogy érdemes lenne elmenni, fejleszteni a szakmai tudást, tapasztalatot szerezni. ...Ami számomra megrendítő volt, az, amiről első este szó volt, az árvíz. És itt a hölgy elsírta magát. Ez engem nagyon megrendített, és maximálisan meg tudtam érteni és át tudtam élni az érzéseit. Ami nekem a legjobban tetszett szakmailag, az a tiszteletes asszonnyal készített interjúban a meglepő nyitottsága a romák felé. És

amikor erről kérdeztem, és ezzel párhuzamosan a karizmatikus egyházakról, akkor meglepően nyitottan állt a dolgokhoz, meglepően elfogadó volt. Azt mondta, hogy milyen jó, hogy a romák is járnak ilyen helyre, megtalálják a helyüket, az identitásukat, ami közelebb áll az ő kultúrájukhoz, és nem érzékeltem a szavaiban semmiféle elutasító magatartást. És örültem, hogy itt lehettem közöttetek.

Erika: Ez nem az első szoctáborom, ez most már a harmadik, köszönöm, hogy ismét itt lehettem. Hát nem is tudom, mit mondhatnék így a harmadik után, mert minden egyes év egy kicsit más. Hát, elnézve a dolgokat az alapvető helyzetek nem igazán változnak, és teljesen mindegy, hogy Dobszának hívják, Gyürének, vagy bármi másnak ezeket a térségeket, területeket, vannak alapvető problémák, és amikor az ember becsöppen egy ilyen helyre, ezekkel nem tud mit kezdeni. Ez nagyon sokszor felmerült: vinném a kenyeret, vagy akármit... Viszont azzal, hogy meghallgatjuk őket és beszélgetünk velük olybá tűnik, hogy nagyon sokat tudunk tenni. ...Hát még vannak ilyen viharok bennem, ezeket majd szépen fokozatosan feldolgozom. Ezek az élmények újra és újra átértékelik szerintem minden egyes ittlévőben a világhoz való viszonyát meg az egyéb kapcsolatait.

Lili: Nekem nagyon érdekes mindig új embereket megismerni, meg egyes falvakban új életeket megismerni, mert szerintem Pesten, meg ott Kistarcsán én egy olyan eléggé védett környezetben nevelkedtem, ahol ugye kevésbé látja ezt az ember, kevésbé lát bele a vidéki életbe, meg hogy milyen nehézségekkel küzdenek. És számomra mindig érdekes ezt megtapasztalni, hogy lejövök, és látom, hogy mi a realitás ahhoz képest, amit Pesten látunk. Ott is vannak, de ott az embert nem érinti meg annyira, mint hogy ha eljön és személyesen hallja a sorsokat. Számomra mindig megrendítő, hogy tényleg mi a valóság itt.

Pali: Egyetlen dolgot szeretnék még konkrétan vagy közvetlenebbül is kérdezni. Marci azt mondta itt az elején, többek között, hogy úgy tűnik, hogy itt főként az árvíz utáni mindenféle dolgokkal kapcsolatban az emberi kapcsolatok mintha megszakadtak volna, nem járnak össze beszélgetni, tehát ilyen kis szétesést vagy ilyesmit – effélékről beszéltek itt mások is – irigységet érzékelt. Ezt hogy látjátok? Hogy a falu emberei egymás közötti viszonyai milyenek?

Éva: az utolsó interjúalanyunk, a hölgy, akinél voltunk, azt mondta, hogy nagyok az ellentétek. Ő személyesen tapasztalja mind a romák mind a magyarok között. Ő azt mondta, hogy panaszt fog tenni, mert már dióval dobálták az udvarát, elvitték a diófájának a termését. Mondta, hogy nagyon sok van belőlük. Ő

ezt így élte meg. Ugyanakkor volt olyan interjúalanyunk, aki azt mondta, hogy békében vannak abszolút, békességben élnek, nincs velük semmi probléma.

Kornélia: Mindenkinek más volt a meglátása. Mindenki mást mondott.

Pali: Milyen vélemények voltak?

Marci: Kicsit tömörítve mondtam. Lehet, hogy a probléma abból fakad, hogy végül is van békés viszony sokak között, csak inkább a visszahúzódás jellemző sokakra.

Pali: Ha jól értem, valami olyasmit mondasz, hogy nem bántják egymást, de visszahúzódnak, mindenki a maga kuckójába.

Marci: Igen. És az árvíz óta van így. Az akkor történt katasztrófa sokakat érintett súlyosabban. Bizonyára legtöbben nem részesültek akkora segítségnyújtásban, nem kaptak akkora kártérítést, ez mély nyomot hagyhatott bennük.

Erzsi: Nekem azt mesélték, hogy az árvíz után ellentétek keletkeztek a faluban, merthogy a házakat alaprajz alapján építették újjá. Tehát annak is ugyanazt a házat építették újjá ingyen és bérmentve mondjuk száz négyzetméteren, akinek száz négyzetméteres összkomfortos, mindennel rendben felépített háza volt, mint mondjuk, akinek száz négyzetméteres romos, vagy romhalmaz, belső problémákkal volt megtűzdelve a háza. És hogy ezt nagyon sokan igazságtalanságként élték meg. Illetve volt még egy dolog, amit igazságtalanságként éltek meg, hogy csak azok kaptak napi ellátást folyamatosan, akiknek összedőlt a házuk. Akiknek nem dőlt össze, csak felújításra szorult a házuk, azt ugyan megcsinálták, de például ez alatt a több hónap alatt – márciustól november elejéig volt ugye az újjáépítés – ezalatt a napi ellátásban nem részesültek. És hogy ezt nagyon nagy igazságtalanságként élték meg. Első sorban azok, akik ebből vagy nem részesültek, vagy akiknek rendezett volt az életük, és olyan is ugyanazt kapta, akiknek meg nagyon rendezetlen volt. És ez kihatott azóta is a faluban az emberi kapcsolatok alakulására.

János (Ladányi János szakmai vezető): Nehéz ezt mérni, mert nem voltunk itt korábban, és nem tudjuk. És főleg nem tudjuk azokat megkérdezni, akik elmentek, mondjuk azért, mert annyira rosszul érintette őket az, ahogy az árvíz kezelve volt, ezt én nem tudom. De amit látok az, hogy én semmi olyat nem tapasztaltam, ami nagyon erős feszültségekre utalt volna. Amik bizony szoktak lenni az ilyen helyzetű falvakban. Mit értek azon, hogy ilyen helyzetű? Hát most már olyan harminc százalék felé jár a cigány-arány....Énnekem az a tapasztalatom,

hogy az ilyen falvakban nagyon erős feszültségek szoktak lenni, a magyar gárda segítségét kérik, és mindenféle borzalmak szoktak lenni. Itt semmi erre utalót nem láttam. Ez az egyik. A másik, amit láttam, az az, hogy az ilyen hátrányos helyzetű falvakban általában az szokott a probléma lenni, hogy nem megy pénz, a fejlesztések nem érnek le ezekbe a falvakba. Úgy van megcsinálva az egész rendszer, hogy az európai uniós pénzeket a városok kapják elsősorban, meg azok a nagyközségek, amelyek kiemelkedő helyzetben vannak a térségben. És egy ennyire hátrányos helyzetű kis faluba nem szoktak nagyon elérni fejlesztési pénzek. Na most, itt mindenhol, ebben a faluban is, és máshova is rengeteg pénz jött. És egyébként nem csak az árvíz utáni újjáépítésre jött pénz, hanem közintézmények megújultak, minden, egészen elképesztő dolgok állami pénzből, pályázati pénzből valósultak meg. Én még olyat soha nem láttam, hogy közért meg kocsma, az a műintézmény, ahova mi szoktunk járni, hogy ez pályázati pénzből lett volna. Szóval egy csomó pénz jött be a térségbe. Tarpán ez különösen érezhető. Ott se csak a házakat építették újjá, hanem új épületben van a legtöbb közintézmény, pedig azok nem dőltek össze az árvízben, nem vályogból készültek. És ennek ellenére valahogy semmi se megy. Ez teljesen elkeserítő, hogy van egy térség, ahova bejön egy csomó pénz, és ettől nem lett jobb a helyzet. Én azt hittem ez idáig, hogy ha több pénz jön be, és hogy ha fejlesztés történik, akkor több munkahely lesz, ...Az egésszel arra akarok kilyukadni, hogy valahogy úgy van összerakva ez a magyar társadalom, hogy minden olyan irányban hat, ha megy pénz a településre, ha nem megy pénz a településre, ha nagyon magas a cigányok aránya, ha nem olyan magas a cigányok aránya, ha sok gyereke van a cigányoknak, ha nincs sok gyereke a cigányoknak, akkor is az történik, hogy elvándorol a még meglévő nem cigány lakosság, és ilyen gettófalvak alakulnak ki, ami borzasztó kedvezőtlen folyamat, szinte visszafordíthatatlan folyamat. És még az is történik, hogy ezek nem elszórtan vannak a térképen ezek a gettófalvak, hanem egyre inkább térségesednek, elsősorban Borsod megyében, Borsod megye északi részén lehet ezt nagyon erősen megfigyelni, és valamivel kevésbé erősen délen, az Ormánságban Pécs alatt. Tehát itt is valami ilyesmi történik Beregben. És hát fogalmam sincs, hogy mit lehet ezzel csinálni. Nekem ez a tapasztalatom, amit itt a tábor alatt sikerült összegyűjteni, és ezek nem rózsás perspektívák.

Pali: ...visszakanyarodnék oda, hogy a többiek, akik még nem szóltak erről, hogy látjátok, hogy az emberek egymás közötti viszonyai hogy alakultak? Van-e valami képetek erről, érzékeltetek-e ebből valamit akár pozitív, akár negatív irányban, mert ez az egyik nagyon fontos eleme többek között annak is, hogy

van-e perspektívája a falunak vagy nincs. Ebben nagyon jó lenne tisztábban látni, és a ti véleményetek, az nagyon fontos ebből a szempontból, mert ti beszélgettetek az emberekkel, ti tudjátok bemérni, ha van valamiféle információtok, benyomásotok. Merthogy itt nyilvánvalóan benyomások is közrejátszanak. Ahogy jártatok a faluban, láttátok, hogy a szomszédok egymással szóba állnak vagy nem állnak szóba, hogyan állnak szóba. Ezek is olyan mikromozzanatok, amiből esetleg valami kiderülhet, vagy valamilyen benyomásotok kialakulhat.

László Hajni: Nekünk a Marcival volt olyan interjúalanyunk, aki... illetve volt olyan interjúalanyunk, aki kijelentette, hogy amióta az árvíz volt, azóta a lakosság nem beszélget egymással, a feszültség megvan. És volt egy olyan interjúalanyunk, aki pedig azt állította, mondta, érezte, hogy ha ezt több mint tíz év alatt nem tudták megoldani, ezt a nézeteltérést az újjáépítések után, akkor ez már soha nem fog megoldódni. Tehát voltak olyanok, akik tudják és érzik, hogy ez így marad és a feszültség csak nőni fog. Viszont olyanokkal nem találkoztunk, akik azt mondták volna, hogy ez egy igazságos építkezés volt, hogy jó lenne a hangulat, vagy jó lenne a kapcsolat a szomszédsággal. Főleg olyanokkal találkoztunk, akik teljesen elzárkóznak. A közvetlen szomszédtól is elzárkóznak, nincsen semmiféle kommunikáció. Nagyon sok olyan idős ember van, aki egyedül él, akinek semmiféle segítsége nincsen. Elmondták, hogy az árvíz óta jószágokat sem tartanak. Régen sok volt a sertés, most már főleg csak tyúkok vannak, szárnyasok, nincsenek lovak. Volt olyan interjúalanyunk, akinek pont akkor született 14 kismalaca, és elvitte a víz. Ő se tudta ezt feldolgozni például, belőle is csak folyamatosan jött a szó, nem kérdeztünk semmit, csak áradt belőle az az élmény, amit senki sem tud feldolgozni, mert pszichés segítséget, pszichológust senki nem kapott. És ez teljesen látszik a falu lakosságán. Lehet, hogy újjáépítették a házakat, megvették a házakat, de magával a lakosság lelkével, a pszichés helyzetével nem foglalkozott senki. És szerintem ez több mint tíz év után teljesen kirajzolódik.

János: Hadd vitatkozzak egy kicsit. ...nem tudom, hogy ez az árvíz, ami biztos, hogy egy rettenetes dolog volt, de nem tudom, hogy ez az árvíz... ez egy konkrétum. Nagyon nehezen tudunk ilyen határvonalakat mondani, az árvíz, az egy nagyon éles határvonal. Nem tudom, hogy nem az árvízre van-e ráfogva itt csomó minden, ami amúgy is meglett volna. Van egy ilyen érzésem. ...Máshol a cigányokra szokták fogni. Azt mondják, minden rendben volt, ez egy dimbes-dombos gyönyörű gazdag falu volt, amíg a cigányok itt el nem szaporodtak. Miközben tudjuk, mert mindenféle kutatási adatokból tudjuk, hogy az mindig egy

irgalmatlanul szegény falu volt, és mindig úgy volt, hogy akinek egy módja volt rá, az elment mindig a faluból. Ugye megnőtt a cigányoknak az aránya éppen ezért, és akkor azt lehet mondani, hogy azért, mert sokan vannak a cigányok.

Kornélia:...Egy idősebb házaspárral, az asszonnyal beszélgettünk, és ő mesélte, hogy Ukrajna és Gulács között ingáznak, ott is van amúgy lakásuk meg családi házuk, és szeretnek ide jönni.. Ami szerintem így érdekesség, kicsit megdöbbentett: azt mesélte, hogy a szomszédok is bezárkóznak. És itt a szomszédok bezárkóznak. Mert ezt megkérdeztük, hogy milyenek a viszonyok az itt lakók között. Ő ezt megdöbbenve mondta, mert ott, ahol ők vannak, nyitottabbak az emberek, befogadóbbak. Itt pedig mindenkinek megvan a problémája, gondja, főleg a munkalehetőség, ezt említette a hölgy, és bezárkóznak. Mondta, hogy sokszor nem is látja, mit csinál, vagy hogy mit csinálhat otthon a másik. Biztos valamit tevékenykedik, csak nem mozdul ki a lakásból. Ez egy ilyen érdekes felismerés volt számomra. Én azt hittem, hogy itt többen kimozdulnak, de ez azt mutatta, hogy nem. És jól éreztem magam veletek, ha lesz jövőre tábor, szívesen jönnék.

Tamás:(Liling Tamás) Kezdem a közösségi szociális munka oldaláról. Több táborban voltam már, és valahogy mindig az az érzésem, és most erősödött meg igazán, hogy általában iskolákban vagyunk, az a főhadiszállás. És az iskola és a település kapcsolatán keresztül próbáljunk nézni a helyi problémákat, cigányprobléma, munkahelyi probléma, egészségügyi probléma stb. stb., csak épp a gyerekekkel nem találkozunk. ...nekem változatlanul ez a hiányérzetem, hogy a szociális munka területén, a közösségi szociális munka szemléletnek lehetne terepe a nyári tábor is, ez a tábor, vagy egy másik tábor, vagy nem tudom, hogy ezt hogy lehetne, mert szerintem egy településnek a – és ezt mutatja az a kérdés, amit feszegetsz – hogy egy településnek ma már a jövője a közösségben remélheti a jövőjét. Na most mi mindig ezt megállapítjuk, most is erről beszélünk, hogy az emberek milyen közösségben léteznek egymással, van-e egyáltalán közösség, kiközösítenek, befogadnak, utcák közössége stb., de hogy igazán a közösségi oldalt nem érintjük meg a táborozás alatt. És én azt gondolom, hogy ezen érdemes lenne elgondolkodni, hogy egy ilyen tematikát valahogy végiggondolni, és akkor lehet egy nagyon jó terepe ennek a tematikának mondjuk az iskola változatlanul, és nézzetek körül: hát ugye most láttunk először amióta itt vagyunk gyerekeket, és így, ilyen állapotban, mint ahogy azt mondtátok. Hogy teljesen be vannak vadulva. Miért is? Azért, mert ezek a gyerekek kiszabadultak az iskolából, és legközelebb szeptemberben van rájuk figyelem. Idén most már nincs is tábor, de a környéken sincs, senki nem szervez nekik semmi programot.

Tehát egyszerűen el vannak eresztve. Őket is meg kell etetni, mint az állatokat, aztán jó, ha nem látom őket. Aztán egyszer valahogy betereljük este őket. Tehát olyan térségekbe megyünk, ahol a gyerekek és az iskola kapcsolata megszűnik két és fél hónapra. A közösség és a gyerekek kapcsolata megszűnik két és fél hónapra. És a település jövőjével szakad meg a kapcsolata annak a generációnak, aki valamiképpen ki kell hogy bekkelje ezt a két és fél hónapot. És akkor miért csodálkozik a település és mi, hogy ezek az emberek, akikkel itt beszéltünk, ezek alig várják a lehetőséget, hogy innen el. Hát mi köti őket ide? Közösség szinten? Még egy focicsapat sincs, már bocsánat. Már bocsánat, engem ez nagyon meglepett, mert én még nem voltam olyan helyen, ahol a kocsmában ne az lenne a téma, hogy vasárnap mi fogjuk őket megverni fizikailag a pályán vagy a pálya mellett, vagy ők minket. Még ez a közösségi szervező erő is hiányzik. És ez a közép és egyéb generációra is igaz. És itt visszatérve arra, hogy az emberek közössége: az idős generáció bezárkózik, és az idős generáció elzárkózik a gyüttmentektől. És itt most már nem csak a romák a gyüttmentek, hanem az ukránok is gyüttmentek. És mondják, hogy ott valaki lakik már, de nem beszélünk vele. Tehát ez a szétesés, ez a szétforgácsolódás, erre nincs figyelem. És itt, ahogy te mondtad az árvíz feldolgozását: még a traumatikus helyzetben sincs a közösségnek figyelme önmagára. Hát még ilyen békeidőben. Mert most nincs árvíz, nincs ilyen hirtelen jött katasztrófa, itt csak szépen csúsznak le az emberek egzisztenciálisan, mentálisan, mindenféle szempontból. ...

Pali: El fogunk gondolkodni rajta, bár számomra, amit te mondasz, az arról is szól, hogy meg lehetne kísérelni, és lehetne azon is gondolkodni, hogy egy kifejezetten közösségszervező tábort összehozni, ami egy külön műfaj, más műfaj, én benne lennék. De hát ezen el kell gondolkodni.

Hát akkor a magam részéről is elmondom. Én elsősorban nem a faluról beszélnék, mert azt, hogy én mire jutottam a faluval, ezt én majd leírom. Magáról a táborról mondanám, amit én megéltem. Nagyon örültem, hogy idén megint jönni tudtam a táborba. Nagyon örültem, hogy tudok jönni, mert nekem ezek a táborok, most már hatodik, meg előtte az az öt, amit a kétezres évek elején csináltunk, nekem nagyon fontosak. Több szempontból fontosak. Nagyon fontosak szakmailag. Mert mindig tanulok, kapok információkat, és megtudok valamit arról a településről, arról a tájról, ahol voltunk, és szociológusként ez nyilván nekem nagyon fontos. De szakmailag nemcsak ebből a szempontból jelentenek nekem sokat ezek a táborok, hanem abból a szempontból is, ezt nem tudom másképp mondani: didaktikai szempontból, oktatás-módszertani szempontból.

Egyszerűen az, mert ebben a táborban tudom igazán kipróbálni és lemérni, hogy különböző kutatási módszerekben mennyit tudok és miként tudok, milyen hatékonysággal tudok módszertant úgy átadni, hogy azzal ti dolgozni tudjatok. Nagyon fontos visszajelzések ezek számomra. Tehát ha egy jó interjút csinálsz, akkor arra én nagyon büszke vagyok nem csak azért, mert tudom, hogy te is sokat tanultál vele, hanem azért is büszke vagyok, mert abban egy picikét én is benne vagyok, hogy te egy jó interjút tudtál csinálni. Tehát szakmailag is nagyon fontosak nekem ezek a táborok. És ez a tábor hasonlóképpen az eddigiekhez nagyon sok hozadékot jelentett nekem. Az, amikor te elmondod, hogy hogyan oldódtál föl, az nekem azon túl, hogy emberileg örülök neki, és jó látni, hogy neked ez egy jó érzés volt, ezen túlmenően ez nekem szakmailag is nagyon fontos, mert megint egy picit többet tudok arról, hogy hogy történik a te beleoldódásod a munkába. Minden táborból tanulok sok mindent. Ez az egyik fele a dolognak. A másik fele a dolognak, hogy nekem ez a tábor is rengeteg emberi hozadékot, élményt is jelent. Megismerkedni veletek. Azokat a hallgatókkal, akikkel órán találkozni az egy dolog, de más körülmények között, más közegben megismerkedni, más oldalatokat meglátni, megérezni, mint amit egy órán vagy vizsgán megérez az ember, az egy borzasztó fontos emberi élmény. Tényleg nagyon fontos, mert ha az ember sok évtizede, immár több mint negyven éve oktatásban van tanárként, óhatatlanul elkezdene belemerevedni a tanárszerepbe. Egy ilyen tábor óhatatlanul kimozdít ebből. Mert nem lehet tanítóbácsit játszani, legalábbis én nem tudok tanítóbácsit játszani akkor, amikor este van, és most dolgoztunk, aztán kimegyünk a könyvtárba, (a „könyvtár” megjelölés a hejcei gólyatáborok óta egyezményesen a kocsma álneve – B.P.) ...Ez egy másfajta reláció, viszony, mint a tanár-tanítvány viszony, és ez nekem borzasztó fontos, hogy másfajta viszonyt is megéljek az életemben, mint ezt az oktatói-hallgató viszonyt. Nagyon szépen köszönöm ezt nektek, és amit visszakapok én tőletek ebből, az nekem nagyon jó és nagyon fontos. ... Én nagyon szeretném, hogy jövőre is tudjunk tábort szervezni, és nagyon örülnék neki, ha minél többőtökkel tudnék ott újra találkozni, mert az egy külön izgalmas dolog, azt nyomon követni, hogy az, aki többször, esetleg évről-évre ott van egy táborban, abban mi minden történik, mennyire másképp van ott másodszor-harmadszor-negyedszer egy ember egy táborban, mint először. Egy külön izgalmas dolog számomra ezt figyelni, ezért mondtam, hogy örülnék, ha minél többőtökkel tudnék találkozni a remélhetőleg jövőre is megszervezendő a táborunkban.

Ez volt tehát a tábor „szubjektív summázata”. Akkor nézzük az „objektívebbet”!

A megszerzett információk, helyszíni tapasztalataink és élményeink alapján kíséreljük most meg összefoglalni munkánk eredményeit, amit a faluról megtudtunk.

A faluról és lakóiról

Gulács a Bereg kistérségben van, kistérségi központjától, Vásárosnaménytól mintegy 11 km-re; elég közel az ukrán határhoz. Nem *határmenti* település (ez – talán – fontos), de határ*közeli* (ez viszont biztosan fontos). Tiszamenti település: a folyó a falu központjától nagyjából 1 km-re van. Fekvése ennek megfelelően síkvidéki jellegű. Határa dominánsan mezőgazdasági művelésű, erdeje – az ártéri erdősáv kivételével – kevés van. Külső megjelenésében rendezett, jól karbantartott közterületekkel, azokon is, a kertekben is sok virággal. A lakóházak többsége – ennek okáról később részletesebben lesz szó – első ránézésre is jó állapotú, újszerű.

A falu *demográfiai* állapota eléggé kedvezőtlen. A népességszám erősen csökkenő tendenciát mutat: a népszámlálási adatok szerint

1980-ban 1425

1990-ben 1143

2001-ben 1014

2011-ben 922 lakosa volt.

Az életkori összetétel sem pozitívabb: a 176 fő 14 év alattival szemben 189-en vannak a 60 év felettiek. (Az „elöregedési mutató” – 14 év alattiak száma per 60 év felettiek száma – 0,9) Ugyancsak negatív jel, hogy a faluban élő szülők felnőtt gyermekeinek többsége már másutt él. (Részletesebben ld. majd az interjúk adataiban.)

(Talán nem érdektelen mellé állítani a faluval hasonló nagyságrendű és, mint 2 év előtt szociotábori munkánk is mutatta, hasonlóan rossz helyzetű Gyüre – ahol egyébként szintén MET iskola van – fő adatait. Ott a népességszám 1980 és 2011 között alig csökkent (1256-ról 1199-re), a korösszetétel is egészen más, az „elöregedési mutató” 1,4, tehát jóval több a gyerek, mint az öreg. A különbséget elég nehéz értelmezni. Talán a jobb közlekedési helyzet az ok? Talán az, hogy az utóbbi időben, esetleg éppen a 2001-es árvíz hatására, elég sok cigány

költözött a faluba? /Ottlétünkkor többen mondták, hogy cigányok nagyobb számban az utóbbi években költöztek be./ Biztonságosan jelenleg nem tudjuk értelmezni ezt a különbséget. De azért rögzítjük, hátha valamilyen mértékben magyarázza Gulács erős „leszálló ágba" kerültségét.)

A falu *gazdaságának* a helyzete – a beregi térség nagy részéhez hasonlóan – nagyon rossz. Korábban, még a rendszerváltozás előtt, a TSz (helyiek szerint) 200-300 embernek adott munkát és megélhetést, és elég sokan jártak a környékbeli városokba – elsősorban Vásárosnamény –, de távolabbra (pl. Nyíregyháza) ipari üzemekbe dolgozni. A TSz felbomlása után a falu határának nagyobb részét ma 2-3 nagyobb (magán)gazdaság műveli, állandó munkát (szintén helyiek szerint) mindössze 15-20 embernek adnak. A gazdálkodás – a mezőgazdaságban – a jelenlegi árviszonyok között egyébként is nehéz. Egyik interjú alanyunk mondta (egyébként 15 ha földje van, a szükséges gépekkel, eszközökkel is rendelkezik): *„Ebből nem lehet megélni. Van búza, kukorica, napraforgó, de alighogy nullára ki lehet hozni."* Tegyük hozzá, hogy „gazdálkodó" alanyunk jelenleg közmunkás...

A „szocialista" ipar, mint másutt, ebben a térségben is szétesett, az ipari munkahelyek gyakorlatilag megszűntek. Ebben a faluban is – mint másutt a térségben – nyomasztó mértékű a munkanélküliség. Gyakorlatilag majdnem csak a közmunka létezik. Jelenleg – 2015 nyár – 104 közmunkás dolgozik, különböző munkaterületeken. Egy részük a falu „karbantartását" végzi, egy másik brigád nyesedéket, hulladékfát gyűjt, amiből majd tüzelő lesz (az iskolát is ezzel fűtik), van egy uborkatermelő brigád is. Az utóbbiak az önkormányzat földjén dolgoznak, eladásra szánt uborkát. Jelenleg csak szántóföldön termelnek, de van az önkormányzatnak fóliasátra is, ezt nemsokára fogják áttelepíteni, mert eddig egy nagyobb gazda területén állt, és ott folyt a termelés. (Rákérdeztünk, volt-e valamilyen elszámolás, bérleti díj, stb. az önkormányzat és a gazda között, erre interjú alanyunk – aki egyébként igen jól tájékozottnak mutatkozott a falu ügyeiben – nem tudott /vagy nem akart?/ válaszolni.)

Az állattartás, legalábbis a számosállaté, gyakorlatilag megszűnt a faluban. Pár éve még volt valamennyi, de csökkenőben. Idézek a falu történtéből: „Az állatállomány egyre kevesebb. 2006 januárjában alig 30 tehén volt a faluban. A ház körül baromfit, sertést nevelnek, de ezeket sem minden család teszi ma,... Van még egypár család, akik juh tenyésztéssel foglakoznak, mások méhészkednek, de számuk egyre kevesebb." (Patak Gábor: Gulács története, Gulács, 2007, 10. p.) Mára, 2015-re, még kevesebb. Nyilván, nem tudtunk, nem is

akartunk teljes „állatösszeírást” tartani; az interjúkból és – ilyen esetben jogosnak gondolom felhasználni ezeket is – egyéb, kötetlen (olykor kocsmai...) beszélgetésekből lehet arra következtetni, hogy az utóbbi években is csökkent az állatállomány. Tehenet, információink szerint, mindössze két háznál tartanak. Disznót 4-5 helyen. 1 esetben említette valaki, hogy van egy kecskéje, ugyancsak 1 esetben találkoztunk nyúl tartással. Méhekkel 3-an, 4-en foglalkoznak. Juh? Részlet egy interjúból: *„Nekem néhány éve még volt birkám, vagy 200 darab. Nincs elég legelőm, abbahagytam.”* Baromfit – az interjúk és a megfigyelések alapján – nagyjából a családok egyharmada nevel, elég keveset, csak saját fogyasztásra. Ehhez is egy interjú-részlet: *„Én se tartok tyúkot, mert a vásárolt takarmánytól drágább, mint ha a boltban veszem meg.”* (Még Beregdarócon egy agrárszakember, volt TSz főagronómus vezette le nekem papíron, pontos és szakszerű számítással, hogy ha baromfit nevel, és csak a szükséges táplálék felét veszi meg, a másik felét maga termeli, akkor is nagyjából másfélszer annyiba kerül egy kiló csirkehús, mint a boltban vett.)

A kiskerti, saját szükségletre szolgáló növénytermesztés (zöldségfélék) is visszaszorulóban van. Adataink – az interjúk és megfigyelések – szerint a családoknak legfeljebb fele foglalkozik ezzel. És ebben az a meggondolkodtató, hogy ez nem attól van, mintha ódzkodnának a kerti munkától. Csaknem minden házban fajtagazdag, jól ápolt virágoskertet lehet látni. Lehet, hogy ma már a zöldségtermeléshez is olyan költségek járulnak (minőségi vetőmag, műtrágya, növényvédőszerek), ami kétségessé teszi a költség-haszon arány pozitívumát? Ezt nem elemeztük, nem kérdeztük, a jelenség azonban, mármint „zöldségtelen kiskert”, azt hiszem, elszomorító. Néhányan, amikor az interjúban arra kérdeztünk rá, hogy termelnek-e a kertben valamit, azt mondták, hogy vannak gyümölcsfáik, annak a termését használják fel.

A falu gazdaságához még annyit, hogy van egy építő- és tüzelő-anyag telep, néhány (úgy tűnik, 10 alatti számú) kisebb (családi vagy egyszemélyes) vállalkozás, 2 vegyesbolt (az egyik kocsmával együtt), még egy presszó-féle és egy virágbolt. Nagyjából ennyi.

Még egy, talán nem lényegtelen tényezőről azonban még szólni kell. Egy korábbi munkánk során, amikor egy (ukrán) határ*menti* (tehát közvetlenül a határ mellett fekvő) faluban kutakodtunk, az a sejtésünk, több, meglapozottnak látszó információn alapuló sejtésünk támadt, hogy a falu lakói nem kis hányadának fontos bevételi forrása a csempészet, jelesül és főleg a cigarettacsempészet. (Azóta kapott információk – maradtak kapcsolatok a falu lakóival – megerősítet-

ték sejtésünket; ámbár változatlanul csak sejtésről beszélhetünk, kemény bizonyítékunk a dolgok természeténél fogva nem lehet.) Ebben a faluban, Gulácson, noha az efféle nagyon is „lágy" információk szerzésére vonatkozóan ugyanolyam módszerekkel dolgoztunk, mint korábban, ilyen tevékenységről csak egészen elvétve szólt a fáma. Lehet, hogy a határ*közeli* helyzet (tehát az, hogy nem közvetlenül a határ mellett van a falu, csak néhány kilométerre attól) az ok? Vagy talán az, hogy, mint később látni fogjuk, ebben a faluban a társadalmi hálók szakadozottak, így az emberek között nincs meg az a bizalmi viszony, ami az efféle tevékenységhez nélkülözhetetlen? (A csempészéshez ugyanis többiek együttműködése szükséges, és biztosnak kell lenni abban is, hogy azok sem fogják „feldobni" őket, aki ugyan tudnak a dologról – kis faluban nem marad ilyesmi titokban –, de aktuálisan nem vesznek részt benne.) Nem tudjuk az okot, de gyanítjuk, abban, hogy a korábban vizsgált faluban elég tűrhetően éltek az emberek, itt meg nem, szerepe lehet ennek a tényezőnek is.

És akkor a lakók, az emberek; amit róluk interjúinkból és megfigyeléseinkből tudunk.

Mint mondottuk, 47 értékelhető interjú és megfigyelési anyagunk van. Módszerünk ebben a vonatkozásban az volt, hogy a résztvevők párban jártak: egyikük késztette az interjút, a másik végezte a megfigyelést. Az egy-egy családról készült interjú anyagát és a megfigyelési jegyzőkönyv adatait családonként egységes szerkezetben írták le. Mintánk az alkalmazott mintavételi eljárás (az interjúk készítői részére egy-egy utca-részletet jelöltünk, és ezen belül kellett minden harmadik házban dolgozni) következtében reprezentatívnak tekinthető, adatainkat tehát jó valószínűséggel a falu egészére jellemzőnek, érvényesnek mondhatjuk. (Ld. ehhez a térképet a következő oldalon: a jelölések kellő szórtságban vannak a falu területén.)

Az etnikai megoszlás (a térség falvaiban ez minden esetben fontos szempont: csaknem minden faluban az országos átlaghoz képest jóval magasabb a cigány népesség aránya) a következő: 18 cigány és 27 nem cigány családról van anyagunk, 2 család esetében nem eldönthető ez. Érmes itt mindjárt megjegyezni, hogy az e szempont szerinti *térbeni eloszlás* nem mutat komolyabb szegregációt. (Ld. térképet.)

Az interjúk helye cigány és nem cigány bontásban (jelek: cigány – Δ ; nem cigány – ○)

(Nem tartalmazza valamennyi interjú helyszínét, mivel néhány esetben a cím feljegyzése elmaradt.)

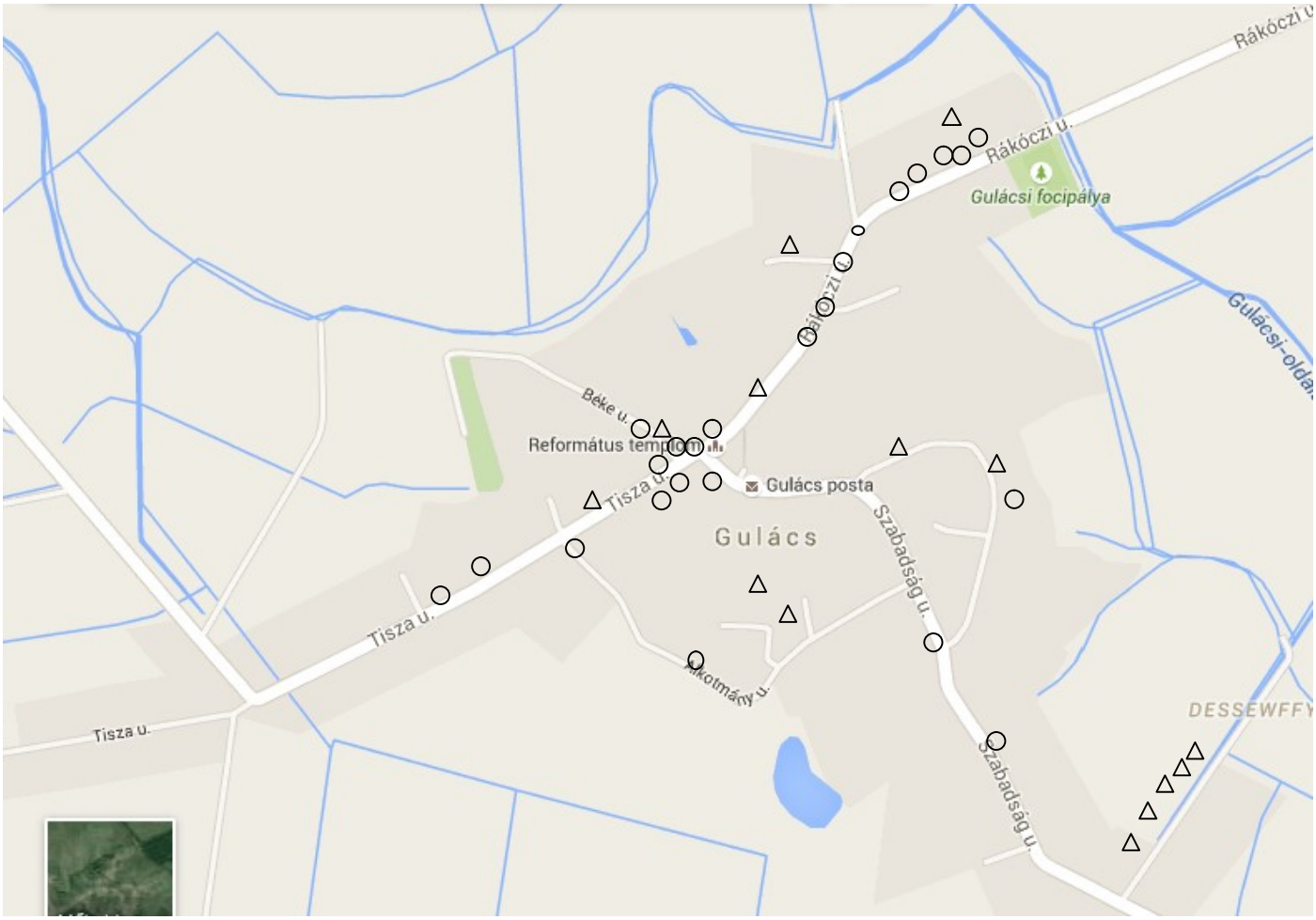

A *„cigánysor”*-nak nevezett utcában (ld. térkép jobb alsó része) értelemszerűen csak cigányok élnek, míg a templom környéki faluközpontban zömmel (de nem kizárólag!) nem cigányokat látunk, de a falu többi részében előfordulnak cigányok is, nem cigányok is. (Érdekesség, hogy az utcát, amit említettem, meg lehet találni két térképen is. Mindkettő hivatalos, mindkettő a településfejlesztési tervhez készült, ugyanakkor, ugyanaz a cég és ugyanazok a szerzők készítették azokat. Az utca egyik térképen „Cigánysor” néven szerepel, a másikon „Szabadság út” – a központból kivezető „Szabadság út” elágazásaként – néven.)

Miről szólnak tehát az interjúk és megfigyelések adatai?

Nézzük először a *családok létszámát.*

1. sz. tábla

Családok létszáma cigány – nem cigány bontásban

Létszám	**cigány**	**nem cigány**	**bizonytalan**
1-2 fő	7	14	2
3-5 fő	4	9	
6-8 fő	3	2	
9 és több fő	4	1	
Összesen	18	26	2

Az első, amire érdemes odafigyelni, az, hogy igen magas az 1-2 fős családok száma: 23 a 46 összesenből, tehát éppen a fele. A családok *életkori összetételének* adataiból (amelyeket részleteiben nem érdemes bemutatni) tudjuk, hogy ezeknek a „családoknak" jelentős része egyedülálló idős ember (noha alapvetően a családokra voltunk kíváncsiak, de a „mintavételi utasításban" nem kötöttük ki, hogy ha az adott házban egyedülálló lakik, őt nem kell kérdezni), más részük zömmel idősebb házaspár. (3 olyan esetünk volt, ahol idősebb szülő vagy nagyszülő él együtt felnőtt gyermekével-unokájával.) Erre utal az is, hogy a Népszámlálás 2011 megyei adatai szerint (Népsz. 2011 Területi adatok Sz-Sz-B Megye, 29. p.) a megyében „Minden negyedik háztartás egyszemélyes. Gulácson 326 háztartást tart nyilván a statisztika, véletlen mintavételünkkel az adataink szerint jól „találtuk meg" az egyszemélyes háztartásokat (családokat). Értelemszerűen aránylag kevés az „utánpótlás"; fontos adalék ez a korábban említett elöregedéshez. A magányos, vagy párban élő idős esetében ugyanis esély sincs a reprodukcióra.

Ugyancsak a falu kiüresedésére mutató adat az, hogy az itt élő szülőknek *hol élnek felnőtt gyermekei?* Ebben a kérdésben nem teszünk különbséget a cigány és nem cigány válaszolók adatai között, mivel a *tendencia,* etnikai hovatartozástól függetlenül, azonos. 67 felnőtt gyerekről van adatunk. Ebből 15 él itt a faluban, 52 másutt (2-3 külföldön, néhányan Budapesten, többségük a környező nagyobb településeken: Vásárosnaményban, Nyíregyházán, Debrecenben). A 15 itt élő közül nagyjából a fele mondta (vagy mondta róla az adatközlő), hogy el kíván menni a faluból. A felnőtt gyerekek alig egytizede lát tehát perspektívát, saját élete perspektíváját a faluban. A *jelen „milyenségéről",* a jövő bizonytalanságáról szól egy interjú-részlet: 18 éves fiú *„...elmondta, hogy szívesen jár horgászni a barátaival. Néha felmegy a kocsmába meginni egy üdítőt, vagy sört. Tivadarba szoktak átjárni discoba. Most érettségizett, és Vásárosnaményban fog*

számvitelt tanulni. A jövőjével kapcsolatban még bizonytalan, de ha úgy alakul, akkor szívesen átvenné a nagyapja mezőgazdaságát."

Az életkori megoszlásnak a fejezet bevezetőjében bemutatott adatai, valamint az iskola tanulóiról szóló adatsor (ld. majd az iskoláról szóló fejezetben) ugyanakkor azt mutatják, hogy *van gyerek* a faluban. csakhogy ha az előzőekben vázolt trend érvényben marad – és megváltozására semmi jelet nem láttunk – ezeknek a mai még itt élő (kiskorú) gyerekeknek a nagyobbik része is felnőve el fogja hagyni a falut. Az idősebbek előbb-utóbb elhalnak, a gyerekek elmennek; a szó fizikai érelmében is *kiürül* a falu? Településekkel foglalkozó szakemberek (szociológusok, demográfusok, településföldrajzosok mondják – persze csak halkan, inkább egymás között; ilyesmit hangosan „nem illik" kimondani – a másfélezernyi kisfalu közül a következő néhány évtizedben sok, talán több száz, szükségszerűen meg fog szűnni, eltűnik a térképről,, mint település. A kis- és aprófalvak jelentős hányada a „modern világ" viszonyai között életképtelen. Gulács is ezek közé tartozna? Nem tudjuk. (Az említett szakértők is csak annyit mernek mondani, hogy 50-100-200 falu meg fog szűnni, de hogy *melyik* lesz az, amelyik megszűnik, és melyik talál olyan újféle funkciót, ami megtartja, az, mondják, megjósolhatatlan. Egyről sem mondhatjuk ki, bármilyen pontos és részletes adatsorok alapján sem, a „halálos ítéletet". A társadalomfejlődés, benne a társadalom térbeni megszerveződését jelentő települések fejlődése annyira sok tényezős, és tegyük hozzá, véletlen tényezőket is bőven tartalmazó folyamat, hogy a pontos előrelátás lehetetlen. Valamelyes biztonsággal, valamekkora valószínűséggel lehet *általános* megállapításokat tenni, de egy-egy konkrét település sorsára vonatkozó jóslás gyakorlatilag lehetetlen.) Így aztán a faluban élő és falujukat szerető emberek – vannak ilyenek, nem kevesen! – reménykedhetnek abban (lehet, hogy csak reménykedhetnek...), hogy lesz olyan változás, ami a falut új fejlődési pályára állítja. Nem lehetetlen, hogy éppen ilyen tényező lesz az *ukrán* (nyilván ukrajnai magyar) *betelepülés.*

Egy helyben született, középkorú óvónő, nyilván nagyon ismeri a falut, mondta*: „Az utcában is nagyon erősen jellemző, hogy sok házban nem élnek (ez még a „kiürülést" támasztja alá – B.P.), több házat vesznek meg ukránok, de nem költöznek ide, csak mentőövként szolgál számukra."* Az ukrán „bevándorlást több interjú alanyunk is említette. Mi is találkoztunk (interjú készült velük) egy idősebb házaspárral, akik Ukrajnából jöttek át, itt vettek házat, az év nagy részében már itt élnek, bár van még házuk és gazdaságuk Ukrajnában is, de azt

tervezik felszámolni, és teljesen ide költözni. Lehet, hogy „ukránok” mentik meg a falut? Ki tudja...

Megbecsültük – itt is, mint a korábbi évek vizsgálataiban, megfigyeléssel – a *lakás és a kert állapotát.* Lényegesebb különbségeket ezúttal nem találtunk, csaknem minden lakást jó állapotúnak, rendben tartottnak láttunk, és a kertek is gondozottak. Nem láttunk számbaveendő különbséget a cigány és nem cigány családok lakáskörülményei között sem. (Ennek sajátos magyarázatát majd az árvízről szóló fejezetben fogjuk látni.)

A családok *anyagi viszonyait* nézve, a rendelkezésünkre álló anyagok áttekintése alapján, mindössze annak láttuk értelmét, hogy *milyen jövedelemforrásokkal* rendelkeznek családjaink. (A cigány – nem cigány bontás itt sem mutatott jelentőseb eltérést.) Az e szerinti megoszlás a következő:

csak nyugdíj van	12 esetben
nyugdíj + közmunka	3
nyugdíj + alkalmi munka	4
nyugdíj + valamilyen szociális ellátás	1
csak közmunka	7
közmunka + szociális ellátás	2
munkahely és/vagy vállalkozás	10
csak alkalmi munka	1
csak szociális ellátás	1

Figyelemre méltó – bár egyáltalán nem meglepő – a munkából származó biztos jövedelem (munkahely és/vagy vállalkozás) elég kis előfordulási gyakorisága. (A közmunkát is *munkajövedelemnek* tekinthetjük, de nem *biztos:* rövid időszakra, legfeljebb egy évre szól, és semmi garancia nincs arra, hogy akinek most van közmunkája, jövőre is lesz.) Feltűnhet a szociális ellátások aránylag kis száma, hiszen elég sok a gyerekes család, ahol, ha más nem, családi pótlék kell, hogy legyen. Ez valószínűleg adatfelvételi hiba: az érintettek nem tekintik azt jövedelemnek, tehát nem említik, a kérdezők pedig, talán látván a gyerekeket, természetesnek tartották, nem kérdeztek rá.

Túl sok új információt nem tartalmaz, de azért talán érdemes megnézni a (kiskerti) termelés és a házi állattartás összesített adatait:

2. sz. tábla

Termelnek-e, s ha igen mit, tartanak-e állatot, s ha igen mit?

Mit termelnek, mit tartanak	**Cigány**	**Nem cigány**
semmi	6	1
csak zöldség	4	2
zöldség + baromfi	0	8
zöldség + disznó	1	2
zöldség + kecske vagy méh vagy nyúl, vagy tehén	2	2
csak gyümölcs	1	1
csak virág	1	2
nincs válasz	1	2
Összesen	16	20

Az általános képről: kevés termelés, kevés állatarás fentebb szóltunk már. Itt 2 különbséget érdemes kiemelni. A „semmi” kategória (tehát sem zöldségtermelés, sem állattartás, sem komolyabb virágoskert) nagyobb gyakorisággal a cigány háztartásokban fordul elő (az összesen 7 ilyenből 6 a cigány), míg a hagyományos típusú paraszti háztartás-gazdálkodáshoz legközelebb álló „zöldség + baromfi” kategóriát csak nem cigány családoknál láttunk.

Egy ilyen falu belső viszonyai szempontjából különösen fontos kérdés, hogy milyen a cigányok és nem cigányok egymáshoz való viszonya. Mi ebben a faluban komolyabb ellentétnek, szembenállásnak nyomát sem találtuk. Akik egyáltalán szóltak erről a kérdésről, döntő többségben jó, vagy jó-közömbös viszonyt jeleztek. Volt ugyan egy-két előítéletes megnyilvánulás, azonban ezek inkább általánosságban mondtak negatívumot a cigányokról (illetve egy esetben cigány alany mondott ilyen jellegű dolgot nem cigányokról), és nem konkretizálták azt a falura. (Lehet viszont, hogy ezúttal is adatfelvételi hibáról – vagy arról is – van szó. Feltűnt, hogy a cigány válaszolók anyagában összesen 2 esetben találtam erre vonatkozó véleményt, a legtöbben a cigányok közül erről a kérdésről nem beszéltek. Könnyen lehet, hogy az interjúk készítőiben volt a hiba: a nem gyakorlott kérdezők ezt a kényesnek érzett kérdést nem feszegették.) Ha így volt is, ha elkövetődött ez az adatfelvételi hiba, mégis, különösebb tévedési lehetőség nélkül mondhatjuk, hogy ebben a faluban a cigány – nem cigány együttélés alapjában normális mederben folyik. Ha ugyanis igazán komoly fe-

szültségek lennének, erről cigány alanyaink, ismervén őket annyira, hogy tudjuk, nem rejtik véka alá véleményüket, bizonyosan beszéltek volna rákérdezés nélkül is.

(Az alábbi történetről nem tudom eldönteni, hogy ide tartozik-e vagy sem. Úgy látom, nem bizonyít és nem cáfol semmit, annyira rendkívüli, extrém. De annyira szép, hogy ide kell illesztenem.

„Ez nem interjú csak egy mesébe illő történet, a ragaszkodásról . A férfit aki itt lakik Calambónak, becézi a környezete, nem csúfolja, hisz tisztelettel beszélnek róla. Calambó 40 év körüli férfi, nem cigány, magyar. Egyszer csak 20 évi házasság után megbetegszik súlyosan a felesége. Ágytálaznia, fürdetnie kell. De Ő mindezt szívesen teszi, az asszonyt elhalmozza a legdrágább gyümölcsökkel, rostosokkal, szeretettel gondoskodik róla. Míg egy nap az asszony meghal. A férfi eltemeti. A rostosokat, gyümölcsöket, továbbra is veszi, és elássa a sír mellé, ahonnan a cigánysor lakói rendszeresen kiássák. Ő nem tesz szemrehányást, és továbbra is hordja a finomságokat a sírhoz. Az egész utca becsüli, de ez nem akadályozza meg az utca lakóit abban, hogy minden alkalommal kiássák, és elvigyék haza az asszonynak szánt finomságokat. Úgy tűnik ebben hallgatólagos megegyezés alakult ki az utca lakói és az özvegy ember között.”)

A falu belső viszonyairól sok mindent el kell még mondani. Ennek helye azonban, majd a maga helyén meglátjuk, miért, az árvízről szóló (záró) fejezetben lesz.

Most nézzük még meg, mit tudtunk meg a falu iskolájáról?

Az iskoláról

A gulácsi a hatodik, ezen belül a beregi tájegységben az ötödik MET fenntartású iskola, amelynek munkáját és faluját „kóstolgattuk” a szociotáborokban. (Gemzse, Beregdaróc, Gyüre, Tiszaszentmárton, Gulács; Felsődobsza annyiban „lóg ki a sorból”, hogy más tájegységben is van – Hernád-völgy – és más szervezeti struktúrában – Abaújkér tagintézménye – is dolgozik.) Szükségesnek gondolom most már röviden áttekinteni azt a *szervezeti struktúrát,* amelyben a gulácsi iskola (is) elhelyezkedik.

(Az alábbiakat Wattamán Gyula intézményvezető közlése alapján foglalom össze. Felvethető az a *módszertani* kérdés, hogy egy *intézményrendszer*

struktúráját miért nem az SzMSz és egyéb dokumentumok alapján írom le? A dokumentumok arról szólnak, hogy mi az elképzelés, mi a terv, hogyan van „kitalálva", hogyan van – a jó értelemben vett – bürokratikus rendben megszervezve az intézmény. A szervezetszociológiából azonban jól tudjuk, hogy a napi gyakorlat gyakran átírja az előírásokat. Bennünket itt az „élet", a tényleges működés érdekel, és erről (mivel nem volt sem célunk, sem módunk nem volt egy alapos szervezetszociológiai elemzésre) minden bizonnyal többet mond, hogy *miként látja saját szervezetét* valaki, aki benne él és benne dolgozik. Valószínű, hogy az a kép, ami így felvázolunk, nem egészen fedi le a „hivatalosat", az SzMSz-ben, organogramban, stb. rögzítetteket. Ez Wattamán Gyula, a szervezet élén álló szakember képe saját szervezetéről: ő így fogja fel, így éli meg azt, ennek megfelelően dolgozik. Számomra, akit ezúttal is az élet-valóság érdekel, ez tűnik a fontosabbnak. És éppen ezért kell róla is, az emberről, a vele készült interjú alapján valamennyit elmondani; mondjuk adni egy „mikro-portrét)

Wattamán Gyula 15 éves korában lett a nyíregyházi MET gyülekezet tagja. A gyülekezet vezető személyiségei, Tibor bácsi (Iványi Tibor) és Magdi néni (Tibor felesége) hatására indult el felsőoktatásbeli pályafutása. Egyszerre végezte a Wesley-n a teológia szakot, és a debreceni egyetem magyar szakát, később elvégezte a klasszika-filológia szakot is. Irodalomtudományból szerzett PhD fokozatot. 1 évig Debrecenben középiskolában tanított, közben óraadóként az egyetemen is oktatott. 2000 óta tanít a Wesley teológia szakán, többek között görög nyelvet, patrisztikát. Bízvást mondhatjuk – ezt, hangsúlyozandó, én teszem hozzá –, elindult egy komoly *oktatói-tudományos* karrier. Aztán valami közbejött. (Ha ezt „közbejövésnek" nevezzük, így ugyanis egy karrier *megtörését* szokták nevezni, ám könnyen lehet, hogy ezúttal inkább, bár kissé más irányú, de *kiteljesedésnek* kell mondanunk. Hogy ő, az érintett, miként éli meg, nem tudom, nem kérdeztem. Talán el sem tudná dönteni. Ő csupán teszi a dolgát, a dolgot, ami *feladatul adatott* számára.)

Az történt, hogy 2004 körül H.A. vezetésével Jándon indult egy speciális oktatási program. A szervezők, mint W.Gy. fogalmazott, kissé „lazán" kezelték a dolgot, így az eredeti program leállt. A már elindult munka azonban „fenntartót keresett", az eredeti szervezők kikerültek, „a Gábor (Iványi Gábor – B.P.) nyakán maradt az iskola". 2006-ban vette át a MET a jándi iskola fenntartását. Ő – W.Gy. – már a jándi iskola szervezésében is részt vett, hivatalosan magyar tanár volt, de emellett feladata volt a családokkal való kapcsolattartás, a „toborzás" is. Jándról azután (2008-ban) a középiskola Márokpapira került át.

2007, 2008 körül több környékbeli iskola is „jelentkezett” a MET-nél (a gulácsit 2008-ban vette át). Így alakult meg azután 2008-ban a „többcélú” intézmény(hálózat). (Többcélú: középiskola, szakiskola, általános iskola, óvoda tartozik bele.) Hivatalos székhelye Gyüre lett, mai napig is az. A megalakuláskori tagintézmények: Gyüre, Gulács, Gemzse, Beregdaróc és Márokpapi. Tiszaszentmárton 2011-ben csatlakozott.

Márokpapi akkor klasszikus „esélyteremtő”, „második esély” jellegű középiskola volt. Volt *felzárkóztató* képzés (7.-8. osztály plusz szakképzés), volt *szakiskola* és *szakközép* (érettségivel). Most már nincs felzárkóztató képzés, helyette a 16 éven felüliek számára szervezett „Híd-program” (amit 2 éves küzdelem után engedett a KLIK), ami egyébként a kistérségben (Vásárosnamény térsége) az egyetlen ilyen program. Jelenleg tehát ez, valamint öt általános iskola (alapfokú művészeti képzéssel) és négy óvoda tartozik a rendszerhez. Wattamán Gyulát 2012-ben kérte fel az intézményrendszer vezetésére Iványi Gábor.

Az intézményrendszer irányításában-vezetésében *kettős logika* érvényesül. Van egy *szakmai logika.* Ebben az intézményvezető munkáját három helyettes segíti: egyikük a szakképzést és az esti képzéseket irányítja, másikuk az általános iskolák felső tagozatának munkájának szakmai felelőse, a harmadik az általános iskolák alsó tagozatainak és az óvodáknak a munkájával foglalkozik. A másik a *szervezeti logika.* Minden iskola élén egy *tagintézmény-vezető* áll (az óvodák is hozzá tartoznak). (Helyenként őt – értelemszerű hagyományból – iskolaigazgatónak nevezik; az élet, ebben is, felülírja a „hivatalosságot”...) Ehhez a logikához tartozik még az *élelmezésvezető,* aki a négy konyha munkáját hangolja össze.

Az intézményrendszer jogi (hivatalos) központja tehát Gyürén van, ott működik a központi adminisztráció, könyvelés, számlakezelés. Van azonban egy központi iroda Vásárosnaményban, ez az intézményvezető (W.Gy.), egy helyettes és a titkárságvezető munkahelye.

A fenntartóval (MET) a kapcsolattartást (együttműködést) Iványi Tamás (aki a MET képviselője a régióban) közvetíti. Fontos még, hogy az intézményvezetőt a MET nevezi ki, a többi vezető és munkatárs esetében (a MET egyetértési jogát fenntartva) az intézményvezető a kinevező.

A *működésbeni logikához* tarozik még az a – szerintem nagyon fontos – sajátosság is, hogy a szaktanárok egy része „ingázik” az iskolák között. A kis iskolák egyik – szakmai szinten közismert – komoly problémája ugyanis a sza-

kos ellátottság. Ahol egyetlen osztályban kell kémiát tanítani, nyilván nem lehet kellő mennyiségű órával ellátni egy kémia szakos tanárt, gyakori – mondjuk – a fizika szakos „beugrása”. Ami a legjobb igyekezet ellenére sem javít az oktatás színvonalán. Ebben az intézményrendszerben – legalább részlegesen – megoldást jelent szaktanároknak a települések közötti utaztatása. (Kicsit részletesebben alább, a gulácsi iskola kapcsán szólunk még erről.)

Akkor hát Gulács iskolájáról. Az erről írandókat is szóbeni közlés, Mutka Jánosnéval, a tagintézmény vezetővel készült interjú alapján írom; módszertanilag ugyanabból a megfontolásból, mint az intézményrendszerről írottakat. Ugyanazért ezúttal is egy „mikro-portréval” kezdem.

Mutka Jánosné Gulácson született. Itt járt általános iskolába, gimnáziumba pedig már Vásárosnaményba. 1982-ben érettségizett. Nyíregyházán tanult tovább, ‘86-ban végzett matematika-fizika szakon. Irk-en kezdte a pályát, ott kémiát is tanított. (Ld. fentebb, kis iskoláról írottat; és, hihető vagy sem, a példa nem innen jutott eszembe...) Osztályfőnök is lett, jó emlékei vannak arról az iskoláról. Közben, rögtön a Főiskola után, férjhez is ment, gyerekkori szerelem volt. Férje is – aki esztergályos – ott (Irk-en) kapott munkát. Hamarosan terhes lett, a gyerek azonban sajnos meghalt. Hazajöttek Gulácsra, a Járási Hivatal segítségével kapott itt állást. 1987 óta tanít itt. Napköziben kezdett, onnan „haladt előre”. ‘90-ben gyermeke született, 1 évig volt vele otthon, akkor visszahívták, azóta – 1991 óta – folyamatosan itt tanít. ‘92-től ‘96-ig az iskolában szakszervezeti titkár volt; ennek itt, úgy tűnik (fontosnak tartotta említeni) volt jelentősége. ‘96-ban lett igazgatóhelyettes, 2001-től igazgató. 2008-tól – amikor a MET átvette az iskolafenntartást – tagintézmény vezető. Nem az ő „életrajzához” tartozik, de azért – más szempontból is – érdemes megemlíteni, hogy férje a „Magyar Acél”-ban dolgozott. A gyár ‘91-ben megszűnt, többfelé próbálkozott, 5 évnél tovább sehol sem tudott munkát találni, jelenleg évek óta itt a faluban közmunkás.

Az iskoláról tehát. Kis iskola, a legutóbbi tanévben összesen 81 tanulója volt. 2001-ben még 128 gyerek járt ide; ahogyan a falu lélekszáma is, a gyerekek száma is csökkent. Osztályonként természetesen változó a létszám, de, szerencsére, az 1. osztályban is 12 gyerek volt, egyenlőre további fogyással nem kell számolni. Nehézséget jelent, hogy a gyerekek nagy része (kb. 80%) hátrányos, ezen belül vagy 60% halmozottan hátrányos helyzetű. (Az elmúlt tanévben még használták ezeket a kategóriákat...) A gyerekek nagyjából fele cigány; ér-

demes ezt osztályonkénti bontásban is megnézni. (A besorolás természetesen a pedagógusok becslése, a családok ismerete alapján történt.)

3. sz. tábla

Gulács iskola gyermekek megoszlása etnikai összetétel szerint osztályonként (gyermekszám)

osztály	**cigány**	**félcigány (egyik szülő cigány)**	**nem cigány**	**együtt**
1.	6	0	6	12
2.	4	1	3	8
3.	7	3	0	10
4.	1	0	8	9
5.	4	1	5	10
6.	8	0	4	12
7.	5	1	4	10
8.	7	0	3	10
összesen	**42**	**6**	**33**	**81**

Osztályonként eléggé nagy a különbség, ezt jelenlegi ismereteink szerint teljesen véletlennek kell tartanunk. Az 1. és 2. osztályok adatai arra utalnak, hogy ez az iskola egyenlőre nem fog „cigány-iskolává” alakulni, nem látszik jele a szegregálódásnak. Erre utal az is, hogy – az igazgatónő közlése szerint – összesen 3 gyereket visznek el a faluból más iskolába, és olyan, akit elsőtől máshová járatnának, 10 évente egy akad. Nyilván hozzájárul ehhez az is, hogy a kis iskola „családias légkörű”, és – az igazgatónő szerint – stabil és jó a tanári gárda.

10 főállású pedagógus dolgozik itt. Négyen vannak – vele együtt – akik több mint 25 éve tanítanak itt, és még hárman, akik több mint 10 éve. A többiek 3-4 éve vannak itt. Hárman laknak helyben (ő és két tanító), a többiek Tivadarról, Vásárosnaményból és Kótajról járnak át. Az átjárás szerinte a szülőkkel való kapcsolattartásban nem okoz gondot, a másutt lakók is ismerik a falut, ha kell, bármiben segítenek is. A szakos ellátásban a már említett „áttanítás” segít. Az egyik itteni művésztanár másutt is tanít, ide Gemzséről egy művésztanár, Beregdarócról 2 fő, Márokpapiról 1 kolléga jár át.

Eredményeikről. Lemorzsolódás alig van, végzős gyerekeik többsége tovább tanul. Becslése szerint kb. 20% megy gimnáziumba, 20-30% szakközépiskolában, 40-60% szakmunkás képzőben tanul tovább. Úgy tudja, a gyerekek 60-70%-a el is végzi a középiskolát. A gyerekek magatartásával nincs komolyabb gond, de véleménye szerint „...az elmúlt években romlik a tanuláshoz való viszony... Sok noszogatás kell." – Nem hiszem, hogy ez különlegesen gulácsi jelenség lenne. A *tartós* munkanélküliség növekedése, az, hogy olyan depressziós térségekben, mint a beregi is, lassan a második generáció nő fel úgy, hogy a szülők – végzettségüktől függetlenül – munkanélküliek, törvényszerűen csökken az iskolázottsággal, a tanulással kapcsolatos motiváció. Az iskola, önmagában, ezen „noszogatással" nem nagyon tud segíteni, másutt sem... Sajnos, ehhez még hozzá kell tenni azt is, hogy ha egy gyerek elvégzi a középiskolát (mindegy, hogy milyent), itt a faluban nem kap munkát, tehát nagy valószínűséggel végleg elhagyja a teleülést. (Visszaigazolja ezt a véleményt az a korábban bemutatott adat, amely a felnőtt gyermekek hollétét tartalmazta.)

Az iskola és a falu kapcsolatáról ezúttal is – mint a korábbi helyszíneinken – nem túl sokat lehet mondani.

A falu vezetésével, az önkormányzattal, az igazgatónő szerint, bár voltak nézeteltérések, sikerült jó kapcsolatot kialakítani. Szükség is van az önkormányzat segítségére. Nem csak annyiban, hogy változatlanul a falunak kell az épületet fenntartani (a takarítónő is az önkormányzat alkalmazottja), de segítenek a gyerekek szállításában (ha valamilyen versenyre, rendezvényre kell őket szállítani), a környezet rendben tartásában is.

A falu nagyobb közösségi rendezvényeit (évente 2-3, benne a falunap) természetesen az iskolában tartják, mivel a „művelődési ház" egy épületben van az iskolával. Olyannyira, hogy a nagyterem egy leválasztott (de szükség esetén összenyitható) része az iskola étterme. Ezen túlmenő tartalmi kapcsolatról a falu és az iskola között nem kaptunk információt, a „művelődési ház" ilyenként (pl. klub helyszíne, rendszeres egyéb foglalkozás) nem „üzemel".

Nagyjából tehát ennyit tudunk az iskoláról mondani.

És most a már sokszor emlegetett árvízről.

Az árvíz – és társadalmi hatásai

Gulács életében a 2001-es árvíz, úgy tűnik, bizonyos értelemben korszakhatárnak számít.

Ámbár a víz-rontás nem újdonság a falu életében, volt ilyen, tán a 2001-esnél nem is kisebb, korábban is. „1948. január elsején kiöntött a Tisza, utána új házak épültek. A 370 házból 300-at kellett felépíteni. A legnagyobb károk itt keletkeztek. A falu ekkor kezdett kiépülni a mai Tisza út 28-on túli, a Rákóczi út 23-on túli, a Szabadság út 84-en túli területekre." (Patak Gábor: Gulács története, Gulács, 2007) Ekkor tehát nem csak *újjáépült* a falu – a házak 85%-át kellett „felépíteni" –, hanem terjeszkedett, *tovább is épült.* Furcsállottam, hogy ennek a katasztrófának gyakorlatilag nincs nyoma a falu emlékezetében: egyetlen interjúban sem, olyan idősebb emberekében sem, akiknek szülei, nagyszülei is ebben a faluban éltek, nem említették *ezt* az árvizet. Lehetséges, hogy az újabb történet, a 2001-es árvíz sokkja mintegy elmosta a régebbi emlékét? Ha így van, még inkább indokolja, hogy az újabb sokkot valóban korszakhatárnak értékeljük.

Úgy gondolom tehát, hogy szükséges és érdemes az árvíz történetével részletesebben is megismerkedni. Forrásunk egy megyei kiadvány (Tatár Tímea: Nem én romboltam, Debrecen, 2002), amely a történetet naplószerűen, dátumok szerint írta le. Ebből szemezgetek.

Az árvíz napjainak története

Március 4. vasárnap. Hajnal: a Tisza vízszintje Tiszabecsnél 1 140 centiméteres vízállás alatt van, így még az elsőfokú készültséget sem kell elrendelni. ... Éjfél: elrendelik a harmadfokú árvízvédelmi készültséget.

Március 5. hétfő. A kárpátaljai vízgyűjtő területen két nap alatt egy havi átlagnak megfelelő csapadék hullik le. Hajnalban Milota, Panyola, Gulács térségében elkezdődik a nyúlgátak építése. ...29 település 29 ezer 500 lakóját veszélyezteti az árvíz. Az önkormányzatoknál elrendelik a kitelepítési és befogadási tervek pontosítását. ...Kárpátalján ... 500 méter hosszan átszakad a Tisza gátja: 59 településen 1800 lakóházat önt el a víz....

Márc. 6. kedd. A határmenti Kispaládnál a Palád-patak határon húzódó töltésén 1400 méter hosszan átbukik a ... víz, a falu félezer lakosát kitelepítik. ... egyre kritikusabb a helyzet Tarpa és Tivadar között, ...átszakad a gát Tivadarnál ... gátszakadás Tarpánál. ... 8 beregi település (közötte Gulács) 4 ezer lakóját kitelepítik, több mint 3 ezren otthon maradnak.

Márc. 7. szerda. A gátszakadás miatt vízben áll Gulács ... a mélyebben fekvő területeken másfél méteres víz lepi el a házakat. ... becslések szerint eddig 140 millió köbméter víz zúdult a Beregbe.

Márc. 8. csütörtök. ... kétszer 14 méteren átvágják a 41-es számú főutat ... A számítások szerint 60 millió köbméter víz ömlik a beregi öblözet északi részébe és emiatt 130 négyzetkilométer kerül víz alá. ... Gulácson és Tarpán is egymás után omlanak össze a házak.

Márc. 9. péntek. Hajnalban több mint 100 éves rekordot dönt a Tisza Záhonynál. ... (Kilenc településre, közte Gulács) közúton még mindig nem lehet bejutni, a bennmaradt lakóknak katonai járművekkel szállítják az élelmet, ivóvizet. A falvakban nincs gáz és villany.

Márc. 10. szombat. Folyamatosan apad a Tisza. ... A kitelepített községek polgármesterei mellé rendbiztosokat neveznek ki. Tarpán, Tivadarban, Gulácson megkezdődik a lakosság beoltása fertőző májgyulladás ellen.

Márc. 11. vasárnap. Elkezdődik a falvak fertőtlenítése. Hozzáfognak az állati tetemek elszállításához. Előzetes becslések szerint 5-600 juh és 12 ezer szárnyas veszett oda. ...

Márc. 12. hétfő. ... Még mindig csaknem 3 ezren vannak az ideiglenes befogadóhelyeken. Eddig 171 ház omlott össze a Beregben.

Márc. 13. kedd. Már biztos, hogy a megsemmisült épületek száma meghaladja a kétszázat. ... Eddig 17 ezer kilogramm döghúst szállítottak a debreceni megsemmisítő telepre ...

Márc. 15. csütörtök. Még mindig rendkívüli árvízvédelemi készültség van érvényben ... Az eddigi felmérések szerint 717 épület károsodott ... Összesítették az állatállomány veszteségét: 4500 házi és 5770 vadon élő állat pusztult el. ...

Márc. 16. péntek. Megkapták az engedélyt a hazatérésre ... és Gulács lakosai.

Márc. 17. szombat. A felmérések szerint 215 ház összedőlt, 693 megroggyant, további 1200 pedig veszélyeztetett. ... Gulácson 83 ... ház omlott le, ...

Márc. 18. vasárnap. Az ár levonulta ellenére a Beregben még mindig 60 négyzetkilométer terület van víz alatt. ...

Márc. 20. kedd. A kormány döntése értelmében a tiszai árvízben megsérült valamennyi magán- és önkormányzati épület tulajdonosa legalább 100 százalékos kártalanítást kap.

Márc. 24. szombat. Elkezdődik az összeomlott házak bontása.

Érdemes itt, közbevetőleg, meg részben később elmondandók mintegy előre tételezéséül is, egy másik forrást is idézni. (Patak G. i.m. 66. p.) március közepe táján „Megindult a károk felmérése, a fertőtlenítés, az elhullott állatok begyűjtése. A biztosító társaságok emberei is megjelentek a településen, hogy a biztosítással rendelkezők kárigényét felvegyék. *Később irigykedés indult meg a lakosság körében, hogy ki mennyi összeget kapott.* (Kiemelés tőlem B.P.) /Egyesek az árvizet gyémánt víznek nevezték, mivel sokan meggazdagodtak./ --- Egy újságíró kérdésére S.S. így válaszolt: 1-2 évig lesz áskálódás, aztán elfelejtődnek ezek az irigységek." --- Nekem úgy tűnik, lesz még róla később szó, nem teljesen felejtődtek el máig sem...

Tovább vissza az előző forráshoz, folytassuk a „szemezgetést".

Az újjáépítés hónapjainak története

Április 2. A kormány azt szeretné elérni, hogy olyan területre, ahol ismét belvíz várható, ne lehessen építkezni. A kabinet célja az, hogy az új házak minimálisan feleljenek meg az ott lakók árvíz előtt bejelentett létszámának és a korábbi komfortfokozatnak. ... A Beregben gálánsnak értékelik a kormány döntését. ... Gulácson a lakóépületeket 1,2 milliárd forint kár érte, ...

Ápr. 4. ... Gulácson 169 ... ház elbontása van folyamatban, vagy már be is fejeződött.

Ápr. 5. (Az illetékes bizottság) a beérkezett 192 tervpályázat közül 17-et választ ki. A tervdokumentációkat neves építészek készítették. Ezek mindegyike magán viseli a beregi építészet stílusjegyeit ... A károsultak maguk dönthetnek arról, hogy melyiket választják.

Ápr. 12. Döntés születik arról, hogy a biztosítással rendelkezők is kaphatnak árvízi kártalanítást. ... *A melléképületekre, ingóságokra viszont a kártalanítás nem vonatkozik. A kár pedig csak a melléképületekben 1,2 milliárd forint.* (Kiemelés tőlem – B.P.)

Ápr. 13. A Sz-Sz-B Megyei Helyreállítási és Újjáépítési Bizottság elnöke súlyos gondként értékeli, hogy az állam nem járul hozzá a melléképületek, garázsok

újjáépítéséhez, illetve nem ad kártérítést az elveszett ingóságok után. *(Nincs rá kifejezett utalás, de több információ egybevetése alapján egyértelműnek látszik, hogy az állatállományt is „ingóságnak" tekintették, és az állatok pusztulása után sem járt kártérítés. – saját megjegyzésem B.P.)* H.L. kiemeli: az állam a valódi kárnak csupán egynegyedét fedezi.

Ápr. 17. Kifüggesztik tervrajzokat az érintett települések polgármesteri hivatalaiban. ... A tervek szerint G. és Cs. mellett T.-n, T.-on, J.-on, Gulácson és V-n indul el első ütemben az újjáépítés.

Május 16. A beregi gazdák sérelmezik, hogy a mezőgazdaságot ért 6,1 milliárd forintos kárt csak 1,9 milliárd forinttal kompenzálja az állam. ... A ... rendelet szerint a szántóföldeken keletkezett károkért ..., az őszi vetésű zöldségfélékért ... a szőlők és gyümölcsösök tulajdonosainak... (jár kártérítés) *(Ismét felhívom a figyelmet, hogy sem ebben a rendeletben, sem másutt nem láttam, hogy az elhullott állatállományért is kaptak volna kártérítést. Gulácson ennek, úgy vélem – később majd szólok róla – komoly következményei lettek.)*

Máj. 26. Az árvíz által sújtott térség gazdálkodói továbbra is nehezményezik, hogy a megrongálódott gazdasági és melléképületeikre nem jár kárpótlás, pedig a kár eléri az 1,7, milliárd forintot. A kormány lehetővé teszi számukra a kedvezményes kamatozású hitel felvételét, amelyet elvileg csak új ház építésére lehetne igénybe venni.

Június 22. Elkészül az első ház a Beregben. ... eddig 170 ház építése kezdődött meg. ... jelenleg 1200 család elhelyezéséről kell gondoskodni. A felújításra váró házak lakói sátrakat kapnak.

Július 24. Tíz beregi településen újabb 109 házat kell lebontani, így csaknem 700-ra nő az újjáépítendő lakóházak száma. ...

Július 24. A hónap végére 14 ház újjáépítése ás 40 helyreállítása fejeződött be. A lebontott ingatlanok száma 762. ... 755-re emelkedett a fedél nélküli családok száma: 1897 ember lakik átmeneti otthonban. Legtöbben Tarpán, Gulácson és Jándon.

Augusztus 2. A statikusok szerint újabb 200 lakóházat kell lebontani...

Aug. 14. 3077-re nőtt a sérült, 890-re emelkedett a lebontott épületek száma. ... Augusztus végén 2700 ember élt ideiglenes lakhelyen.

Szeptember 18. Szeptember utolsó hetében még 848 család – 2169 ember – volt fedél nélkül sátorban, melléképületekben, vagy a rokonoknál meghúzódva. ... Gulácson 17 ...házat adtak át ez idáig, ... Gulácson még 147 ... házat kell újjáépíteni. ...

Szept. 30. ... Sok újjáépítést kiváltott a vásárlás és a kártérítés. 127 család ugyanis másik házat vesz, 144 árvízkárosultnak pedig kártérítést fizetnek. Újabb házakat ítéltek lebontásra. Ezzel a lebontott épületek száma megközelíti az ezret. ... Gulácson a 76 „kész"-re jelentett otthonból 28-at vehettek birtokba a tulajdonosok. ... A legfrissebb összesítés szerint 1 milliárd 332 millió forint értékű adomány érkezett a beregi térségbe. A karitatív szervezetek 875 millió forint értékben élelmiszert, ruhát, illetve pénzt gyűjtöttek össze. ...

Október 31. ... Még 150 ház újjáépítése és 153 helyreállítása van folyamatban. ... Gulácson ... 98 család még nem tudott visszaköltözni otthonába. ...

Február. A beregi térség 14 településére elkezdődött a bútorok kiszállítása, ... Összesen 2630 árvízkárosult kap ajándékba 60-60 ezer forint érékű bútort. Az újjáépítés befejezte után elkészült az árvíz okozta károk végleges összesítése. Eszerint az elmúlt év márciusában 2870 ingatlan sérült meg, közülük 979-et kellett lebontani, 155 pedig még bontásra vár. 713 ház újjáépült, 227 család másik ház vásárlása, 169 árvízkárosult pedig a kártérítés mellett döntött. ...

Gulács összesített adatai (in: Patak G. i.m. 68. p.) „Gulácson lévő 382 házból újjáépítettek száma: 152, helyreállítottak száma: 172, máshol építette újjá: 2, elköltözöttek száma: 40, kártérítést kérők száma: 30."

Ennyit az árvíz történetéről. Próbáljuk meggondolni, mit jelentett ez a falu, a falu élete, a falu társadalma, a falu emberei számára.

A *gazdaságról* – a rendelkezésünkre álló adatok alapján – elég keveset tudunk mondani. (Szükségesnek látszik, az árvízzel való összefüggés megérzéklése miatt, a korábban a falu gazdaságáról írottak összefoglaló felidézése.) A falu – miként az egész Bereg – gazdasága már korábban, a rendszerváltás után „lejtmenetbe" került. (Igaz, korábban sem volt valami fényes a helyzet: a Bereg – talán általánosabban Kelet-Magyarország – régóta, évtizedek, vagy akár évszázadok óta az ország hátrányos helyzetű térségei közé tartozik.) A Bereg nagyon kevéssé iparosodott, alapvetően mezőgazdasági jellegű terület volt, ezen belül is dominált az állattenyésztés. A pártállam időszakában, a mezőgazdaság „szocialista átszervezése" után ebben a térségben is az abszolút domináns

gazdálkodási üzemforma a termelőszövetkezet lett. A nyolcvanas évekre itt is – mint másutt – a szövetkezetek valamilyen szinten stabilizálódtak, kialakították a nagyüzemi gazdálkodási formákat, és kialakult a „melléküzemágak" rendszere is. (Helyenként racionális „termelési-feldolgozási vertikumok" is alakultak: pl. Beregdarócon a földön a rét- és legelő-gazdálkodás, az erre épülő szarvasmarha tenyésztés, a tejet feldolgozó sajtüzem.) A rendszerváltás után a szövetkezetek szétverettek, helyükön nagyobb, többszáz hektáros magángazdaságok és megélhetésre kevés törpebirtokok jöttek létre. Ebben a faluban is – Gulácson – információink szerint a szövetkezet 150-200 embernek adott munkát, jelentett – olyan, amilyen; elég szerény, de azért – biztos megélhetést. A kialakult néhány nagyobb gazdaság legfeljebb egy-két tucat embert foglalkoztat, a /nagyüzemi jellegű/ állattartás gyakorlatilag megszűnt. (Az imént példaként említett Beregdarócon is; természetesen a sajtüzem is tönkrement, bezárt.) A rendszerváltás után a térség egyébként is kevés ipari kapacitása is tönkrement, a korábban – például Gulácsról is – a közeli városokba ingázók munkanélküliként a faluba szorultak. Ezen a helyzeten az árvíz, úgy tűnik, *közvetlenül* nem sokat rontott. Az éves termés természetesen súlyosan károsodott, de a térség gazdaságában jelentős szerepet betöltő gyümölcsösök nem pusztultak ki, nagyüzemi állattartás nemigen lévén, az se károsodott. Ipari kapacitásokat – azok nem lévén – nem rongált meg a víz. *Általában* talán nagyjából igaz ez. Az *egyén* – a család, a „kisember" – szintjén azonban alkalmasint egészen más a kép.

Indításnak, egy nem jelentéktelen gazdasági területről: *„Rengeteg baromfi, sertés és juh esett áldozatul a víznek, hiszen ezeket a lakók nem engedték ki az ólakból."* (Patak G. i.m. 65. p.) Következmény:

Idézet egy interjúból: (ötvenes éveiben járó házaspár) *„Ameddig működött a téesz, addig ott dolgoztunk. Aztán önállóan gazdálkodtunk. Elsősorban állattartásból, tejeladásból éltünk. Hat tehenünk volt, ezen kívül disznóval, baromfival is foglalkoztunk. Az árvíz mindet elvitte, tönkrementünk. ((Csak emlékeztetek: állatra nem járt kártérítés...)) Mindent fel kellett adni, az autót, a nagycsaládi összejöveteleket, mindent..."* Egészségi állapotuk nem jó már, az *újrakezdéshez,* a nulláról újraindításhoz már nem volt erejük. Fizikailag sem, mentálisan sem. *„Nincs már erőm semmihez, nincs kedvem mozdulni se..."*

Nyilván nem túl sokan voltak a faluban, akiknek (gazdasági) életére *így* hatott az árvíz, mivel nem túl sokan voltak, akik ilyen szinten tudtak gazdálkodni. De természetesen sok házban tartottak baromfit, disznót is még, megvoltak hozzá az ólak, az egyéb szükséges melléképületek. Mind elvitte a víz. És a mel-

léképületek se estek be a kártérítésbe, azokat saját erőből kellett, akinek volt saját ereje, újjáépíteni. És honnan lett volna saját erő? Megtakarított pénz? Ugyan... És ha volt is valamennyi – vagy sikerült hitelt, kölcsönt szerezni –, kellett a bútorra; azt is elvitte a víz, ingóságra nincs kártérítés, később elég sokan kaptak 60 ezer forintos bútoradományt, abból lakást berendezni... És *fizikai* saját erő? Hiszen egy csirkeól összeütéséhez nem kell nagy tudomány. Idős ember, idős házaspár (ld. életkori megoszlás a faluban) a meglévő ólban még csak elbíbelődik a jószággal, de az ólépítés már nem megy. *Adatszerűen* alig megragadható dolgok ezek. Ilyesmire vonatkozó statisztika – tudomásom szerint – nincs. Az interjúinkban elsősorban a jelenről kérdeztünk. Mégis, még ezekben az interjúanyagokban is gyakran előkerül – olykor inkább csak felsejlik – ez a kérdéskör: az *újra*kezdés nehézségei *(„...két évembe tartott, mire az új ólakat meg bírtam bütykölni..."*), a veszteség feletti keserűség *(„...gyönyörű csibéim, kedves kecském veszett oda..."*). Hány embert (családot) érintett így? Pontosan nem tudjuk. De ha arra gondolunk, hogy hány házat mosott el teljesen a víz, és még hányat károsított még éppen javíthatóan, és jó okkal feltételezzük, hogy ez utóbbiak állatállománya, melléképületei inkább az összedőltekéhez hasonlóan károsult, akkor erősen valószínűsíthetjük, hogy a falu nagy része, mindenképpen bő többsége került ebbe a helyzetbe. Azt jelenti ez – és számunkra most csak ez a lényeg –, hogy a falu gazdasági élete az *egyének szintjén,* ami azért valamilyen *falu-szintű szerkezetiséget* szokott alkotni, súlyosan károsodott.

Mi történt a *falu társadalmában, a falu társadalmával,* a faluközösséggel, a falu helyi társadalmával? Nyilván, az árvíz *önmagában* nem elég, hogy változásokat értelmezzen. Egy falu életfolyamatainak változásai... Ki tudjuk-e bogozni, milyen változás-tényező mikor milyen változást okozott? Kibogozható-e egyáltalán: évszázados történeti hagyományok, országhatárok átrendeződése, diktatúrák (benne a beszolgáltatások kora), téesz-szervezés és megszilárdulás, rendszerváltás-privatizáció-munkanélküliség, térségi viszonyok átrendeződése (hogyan s miért lett Vásárosnaményból mikro-regionális vonzásközpont), kormányok változása a rendszerváltás után (mindegyikük másfajta településpolitikájával), és ezek után mindennek tetejébe a sosem volt méretű árvíz; melyik tényező hatása mikor volt erősebb? Tudjuk, mindegyik hat (a komplexitás elve), de mégis, akarnánk tudni, mikor, melyik, mennyire. Bogozzuk a csomót, kihúzunk egy szálat, vajon a jó, a megfelelő szálat cibáltuk-e elő? Nehezen – vagy sehogy se – eldönthető. Most egyet a szálak – a fejlődést-alakulást meghatározó-befolyásoló tényezők – közül szemünk elé emelünk. Az árvizet. És megkísérel-

jük – tudván tudva, a nagy gombolyag egyetlen száláról van szó – meggondolni: ez a szál miként módosította a falu társadalmának szövedékét.

Idézzük fel először a legfontosabb adatokat; most nem pontosan, hanem – a dolgok erőteljesebb érzékelése érdekében – csak nagyságrendileg. Az akkor nagyjából 1000 lelkes faluban, nagyjából legfeljebb 300-400 ház, teljesen összedőlt (lebontásra és teljes újjáépítésre szorult) 150 ház, súlyosan sérült (tehát az árvíz után beköltözhetetlen, komoly renoválásra szorult; és ez egyben azt is jelenti, hogy a berendezés, a melléképületek is súlyosan, gyakran használhatatlanná sérültek) további nagyjából 170 ház. Ha azt mondjuk, ezúttal szó szerint értve, hogy a „fél falut" elvitte a víz, nagyon keveset mondunk. Inkább kilenctizedét. A kilenctizedét elvitte úgy, hogy az életet újra kellett kezdeni, nyilván a „maradék" sem maradt érintetlen. Felépült – újként – 150 ház. Gondoljunk abba bele: 17 elfogadott terv között lehetett választani. Ha teljesen egyenletes lett volna a választások megoszlása (ami teljesen valószínűtlen), akkor is legalább tizenhétszer 8-10 tökéletesen egyforma ház épült fel. Túlzás, ha az mondjuk, „szabványosodott" a falu? Mit jelent ez szorosabban *társadalmi* értelemben?

Egy település, egyebek között, *objektivációk,* emberi tevékenységek tárgyiasult eredményeinek, ezen belül kitüntetetten és mindenek előtt a lakóházaknak, az emberek mindennapi életének fő színtereinek együttese. Ez az együttes, az épületeknek, a kerítéseknek, az utcaképeknek az együttese (a *mental map,* a „belső – lelki – térkép, ahogyan a társadalomföldrajz nevezi) rögzül az emberben, mint *saját térbeni közege,* az a térbeni közeg, amelyben otthon van, amely gyerekkorát, szülei gyerekkorát; egyáltalán a falu közös múltját, jelenbe nyúló történetét (is) őrzi.

(Hogy pontosabban értsük, milyen jelentőségű a *mental map,* elmondom egy korábbi vizsgálat egy eredményét. Helyi társadalom vizsgálatot végeztünk, többek között Baján is. Néhány kérdésünk arra vonatkozott, hogy az ott lakóknak van-e, milyen erős *kötődése* van a városhoz, és ez a kötődés milyen tényezőkön alapul. Baja elég híresen lokálpatrióta város, az ott élőknek nagyon erős a kötődése. A kötődés tényezői között – nyitott kérdés volt, tehát nem adtunk válasz-változatokat – a válaszolók több mint fele első helyen, további egyharmad második-harmadik helyen említette a „Sugovica part"-ot. Annak számára, aki nem ismeri Baját: a Sugovica egy Duna-ág, amely a város fő terének – ahol többek között a városháza is áll – egyik oldala, és innen, tehát a főtértől kb. 100 méterre kezdődik a város strandjaként szolgáló partszakasz. Ez a *térélmény* az, ami a bajaiak városhoz kötődésének egyik meghatározó eleme.)

Gulácson az árvíz, amikor a valaha volt házakat elmosta, amikor teljesen új házak épültek, tehát – egyebek között – új utcaképek alakultak ki, ezt az objektiváció-rendszert, tehát a *mental map* egyik alapzatát semmisítette meg. *Az*

árvíz a múlt – nyilván csak részleges, de részlegességében is súlyos jelentésű – *eltörlése.* Ennek emberi-társadalmi hatásai közül kettőt emelek ki. Az egyik – ami egzaktul vizsgálni nem nagyon, inkább csak az elhallgatásokból, félmondatokból, egyéb jelekből sejteni lehet – az emberek belső világában, a „lélekmélyben" okozott sérülés. A másik az emberek egymás közötti viszonyainak romlása-szakadozása.

A belső világról.

Láttuk, a „fél falunak" új háza épült. A régi helyén, s valóban, el kell ismerni, szép házak, jó házak, alapjellegükben – követelmény volt – hasonlítanak is a régebbi itt honos stílusúakhoz. De *nem azok a házak,* amelyekben laktak, amelyekben felnevelkedtek. Írták – az idézett kiadványban is találkozni ezzel a megfogalmazással – új *otthonukba* költöztek be az emberek. Valóban új *otthonba?*

Az *otthon* nem attól *otthon,* hogy vannak jó erős falak, meg tető, meg szobák, ajtók, ablakok. Ez még csak *lakás.* Az otthon akkor otthon, ha *belakják,* ha *magukévá lakják* azok, akik benne laknak. Ha ismerem minden sarkát-zugát, ha az ágyam nyikorgását is tudom, ha behunyt szemmel eltájékozódom az ismerős bútorok között, ha éjszakai sötétben tévedetlenül megtalálom a villanykapcsolót, ha ránézés nélkül is tudom a képeket a falon, meg a család történetét őrző Bibliát a sublód fiókjában, ha orromban van a ház szaga, ha emlékek fűznek a bútorokhoz, dísztárgyakhoz, ajtókhoz, a küszöbhöz, amelyben elbotlottam gyerekkoromban. Az árvíz nem csak *házakat* vitte el. A bútort is, a tárgyakat is, a Bibliát is, a sarkokat is, a küszöböt is, az *emlékeket* is – vagy legalábbis az emlékek alapzatát képező, és így emlékek felidézésére alkalmas objektivációkat – is. Mindent, amitől otthon az otthon. Új ház, új bútorok: *lakás,* de otthonná, ha egyáltalán, csak hosszú idő alatt válhat. Az otthona-vesztett ember gyökérzetének jelentős részét veszíti el. Ennek mentális feldolgozása nagyon nehéz, ha lehetséges egyáltalán. Lehet – nyilván egyénenként különböző mértékben –, hogy a lélek véglegesen csonkul valamennyire. Ami biztos, hogy a *kötődés,* a *mental map* ereje gyengül. Mert, ha ugyanoda épültek is a házak, a szomszéd se ugyanúgy szomszéd már. Mari néninek, ha pletykálkodni a szomszédasszonnyal a kerítéshez áll, de az már egy másik kerítés, nincs rajta a megszokott, könyöklésre oly alkalmatos kikopás, már nem ugyanaz a pletykálkodás. Újra kell tanulni a kerítést; ez már nem a megszokott, az *otthonos* pletykálkodás. Még valami, ami

lehet, hogy e szempontból is fontos. Említettem, hogy az újjáépítés során szükségképpen sok azonos-hasonló ház épült (a választható típustervek következtében). Vagyis: az *én* házamhoz legalább 10 *ugyanolyan* ház van a faluban. Márpedig az *én házam* többek között attól tud *otthonom* lenni, ha *más,* mint a többi, mert én mássá tettem (vagy apám-nagyapám mássá tette), viseli kezem-kezünk nyomát. Ha a szomszéd hasonlót csinál, az csak *hasonló,* de nem *ugyanaz,* mert ő is *sajátjává hasonítja* azt. És ez már átvezet a másik hatásrendszerhez, az emberek egymás közötti viszonyainak alakulásához.

Mit hozott, mit jelentett ebben a sok-sok szálból összeszőtt szövedékben – amelynek, mint mondottuk, egyetlen szálát emeltük szemünk elé – az árvíz, amaz „egyetlen szál"?

Szó esett a újjáépítésről a kárpótlásokról. Nézzük még egyszer, hogyan volt, milyen *különbségek* voltak. Egyesek házát (meg mindenét) teljesen elvitte a víz. Mások háza csak félig omlott össze, ám a szekértők menthetetlennek látták, ledózeroltatták, neki is új háza épült. Megint mások háza „csak" erősen sérült (csak a bútorok mentek tönkre, csak a melléképületeket, állatokat – ha voltak – vitte el a víz), helyreállíthatónak ítélték. Közülük többen – joggal vagy ok nélkül, mindegy – úgy vélték, az ő házuk is sérült annyira, hogy életveszélyessé vált, dózerolni kellett volna (mint a szomszédét), de ők nem kaptak újat (mint a szomszéd), csak a régit (rosszabbat) javítgatták. A szomszéd jobban járt. Biztos, hogy csak azért, mert tényleg rosszabb lett háza?... Akinek volt biztosítása, onnan kapott pénzt a károsodott ingóságokra, melléképületekre is. De azért ők is kaphattak a kedvezményes hitelből. Igazság ez? Mindenkinek nagyjából akkora alapterületű házat lehetett építeni, amekkora az összedőlt volt. Ha néhány négyzetméter hiányzott a nagyobbhoz, vajon mindenkinek egyformán felfelé kerekítettek-e, s ha nem, mitől függött ez? Gyanúk, amelyekről jól tudjuk, hogy az emberek közötti viszony alakulása szempontjából mindegy, hogy megalapozott-e vagy sem, féltékenység, amiről tudjuk, hogy nem kell feltétlenül tényre támaszkodnia, irigység, ami teljesen független lehet a valóságtól. *Érzelmek,* amelyekről éppen bebizonyíthatjuk hideg logikával, hogy indokolatlanok, de ettől még megvannak, és mérgezik az emberek közötti viszonyokat.

Sok interjúban beszéltek erről, különböző hangsúllyal. Volt, aki súlyos és hosszan tartó negatív hatást érzékelt. *„A szomszédsággal se ápoljuk a kapcsolatot, túl nagy az irigység a kártérítettek és a nem megfelelően kártérítettek között." „Régen összetartó falu volt ez, de azóta (az árvíz óta)..." „Az emberek már nem olyan összetartóak, mint ahogy az árvíz előtt voltak. Régebben (jegyez-*

zük meg; ez nagyon fontos motívum!) különböző tevékenységek, főként a munka hozta össze őket, a gyárakban, a TÉESZ-ben." „Már a szomszédsággal se ápolják a kapcsolatot, túl nagy az irigység a kártérítettek és a nem megfelelően kártérítettek között." Más vélemények szerint *akkor* voltak feszültségek, szembenállások, de azóta (egy-két év alatt, mások szerint 5-10 év alatt) ezek megszűntek, rendeződtek a kapcsolatok. Volt olyan vélemény is, amely szerint a kapcsolatok megromlása (kiüresedése, valamiféle szétesés) korábban, az árvíztől függetlenül elkezdődött.

Mi az igazság? Merhetnénk-e mi, akik csak néhány napot töltöttünk a faluban, ítéletet mondani? Nem, semmiképp. Csak szerény hipotézisként merhetjük megfogalmazni: a falu helyi társadalmának töredezettségének előállásában az árvíz az a bizonyos „utolsó csepp a pohárban"; felgyorsította, láthatóbbá tette, eseményhez-köthetővé tette (sajátos bűnbak-képzés) a folyamatot. Mert az viszont bizonyosnak látszik, hogy ennek a falunak a helyi társadalma (lokális közössége) is széttöredezett, igazi kapcsolatnélküliségek egymásmellettisége. *„...már a kocsmába se lehet bemenni úgy, hogy legyen ott valaki, akivel szót válthat az ember..." „...itt a szomszédasszonyom, valami rokon is, régi ismerős is, most már valahogy nem járunk át egymáshoz..." „Mióta a gyerekek is odavannak, nemigen tartjuk itt a kapcsolatot senkivel."* Nem *közösségteremtő erő* a vallás, az egyház sem. Bár a falu 90%-a református, de, ahogy a tiszteletes asszony elmondta, templomba, istentiszteletre inkább csak az idősebbek járnak. Ebben a faluban intenzívebben működő kisegyházi gyülekezetet („szektát") se találtunk. Nem kivételes jelenség ez, nagyon sokfelé, sok faluban találkoztunk vele. Hogy csak saját korábbi munkánkra utaljak, Gyürén is ezt láttuk. (Összefoglalónk címe volt: „...elvagyunk magunknak...") Talán itt, Gulácson, és ebben lehet az árvíz a „felelős", élesebben és láthatóbban nyilvánul meg. Éppen, mert hozzáköthető az árvízhez, egy eseményhez, egy időponthoz, egy *cezúrához,* ami elválasztja a szebbé színezett múltat a kevéssé szimpatikus jelentől. Így van, vagy tévedek? Lehet még gondolkodni rajta...

Széttagoltság, kapcsolattalanság – akkor hát PANEL-FALU? Amikor tábori résztvevőnk így fogalmazott (ld. Előszóban), én ezt (talán ő is) alapvetően az emberi kapcsolatok milyenségére értettem. *(„Úgy élnek itt az emberek, mintha egy nagy panelházban volnának, ahol ugyan mindenki tudja a többiről, hogy ott lakik, de egyéb közük nincs egymáshoz"*) Most hozzá teszem még (talán ő is, ha talán tudat alatt is, ráérzett erre is): sok az egyforma, vagy majdnem egyfor-

ma (mert ha alapterületben különböznek is, jellegükben, stílusukban azonosak) ház, *mintha panelekből épült volna*.

Panel-falu hát? Igen; bár természetesen *mutatis mutandis,* megjelenésében is, társadalmában is.

Ennyit és ezt tudtunk egy hét munkája alapján Gulácsról elmondani.

Melléklet

GULÁCS interjúk összefoglaló táblázata

Az interjúk feldolgozása alapján összeállította Bánlaky Pál

1. oszlop kód: 1- Cigány 2- NC (nem cigány) 3- bizonytalan
   3. oszlop: hp.- házaspár, H- helybeli
   5. oszlop (miből élnek?) Ny- nyugdíjas, km- közmunkás, al –alkalmi munka, Sz- szociális ellátások (Gyes, Gyed, szoc. segély, stb.) mh- vmilyen stabil munkahely

C – NC	**sorsz.**	**csal. létsz. és összetétel**	**felnőtt gyerekek hol?**	**miből élnek**	**lakás, kert állapot**	**állatok, kerti termel.**	**„közérzet”**	**perspektíva**	**C – NC viszony**	**fontos megjegyz. miről?**
1	5	2 idős hp	több, 1 itt, többi másutt	Ny	-	zöldség, állat nincs	-	-	jó	C önk elnöke! 5.o.
1	6	2 idős hp	5, itt	Ny + mg al	-	zöld., disznó	-	-	-	
1	10	9 szülők + 2 hp + 3 gy.	3, másutt	mg al	rossz	zölds.	„szeret itt élni”	nincs, kilátástalan	-	
1	13	9 hp + 7 gy.	több, másutt	-	OK	0 (nincs)	-	14 éves lány másutt akar	-	Lány énekel, stb, de pincér akar lenni!!!
1	15	4 hp. + 2 gy.	0	km.	OK	0	rossz	nagyobb gyerek el	-	Máshonnan jött ide!
1	16	2 idős nő H + unoka	3 1 itt, 2 másutt	km	OK	0	? jó		-	
1	17	7 hp H +5 gy	0	Sz + mh	OK	0	jó NB!	-	-	NB! idézni! 19.o.
1	18	2 idős hp	3 1 itt 2 másutt	Sz	OK	-	nagyon rossz	semmi	-	NB! Id. tönkremenés árvíz miatt 20.o.
1	19	4 hp + 2 gy	0	ruha kereskedés	OK	nem jó; „jött-ment”	-	-	-	férj izomsorvadásos beteg
1	20	2 idős anya + fia	3 másutt	km	OK	gyömölcs, virág	közepes	-	OK, de NB!	NB! furcs, C-al „nem akar kö-zösködni”

C – NC	sorsz.	csal. létsz. és összetétel	felnőtt gyerekek hol?	miből élnek	lakás, kert állapot	állatok, kerti termel.	„közérzet”	perspektíva	C – NC viszony	fontos megjegyz. miről?
1	27	5	hp + 3 gy	0	rendzetlen	zölds., nyulak	-	-	-	
1	33	5 hp + 3 gy	0	km + Sz	OK	gyomos a kert	-	-	-	
1	34	4 hp +2 gy	km + Sz	OK	semmi	közepes	el akar menni			
1	35	9 hp + 7 gy	rokk. Ny +Sz	gyenge	„Sivár udvar”	rossz	„reménytelen”	-		
1	36	6 hp +4 gy	0	ffi al	OK	-		költöznének	-	
1	37	14 hp + 10 gy	2 másutt	rokk.Ny	-	-	-	-	-	
1	48	8 idős hp + 2 hp+1-1 gy	itt	km al	OK	zölds	jó	itt akarnak élni	jó	
2	1	1 idős nő H	2 1 itt, 1 másutt	km + al	OK	-	nagy össztartás	-	-	
2	2	2 idős hp	2 másutt	Ny +al	OK	baromfi	jó	-	jó	
2	3	4 hp H 2 gy	0	-	OK	méhek	jó	23 éves fiú elmenne	jó	Ukránok a faluban!!! 3.o.
2	4	2 idős nő H + unoka	3 másutt	Ny	OK	zöld, baromfi	„mindenkit szeretek”	-	jó	
2	7	2	idős hp	mh + mh	OK	zöld, baromf, disznó, tehén	-	„sok nincs hátra”	jó	NB!!! tehén van! + ukránok
2	8	2 idős apa + lánya	2 másutt	Ny	-	-	jó	bízik a fgalu jövőjé-ben	jó	ukránok!!!
2	9	1 idős nő	3 1 megh, 1 itt, 1 másutt	Ny	OK	baromfi, virágot elad	jó NB!!!	kihal a falu	-	NB!!! idézni 13. o.
2	11	4 hp + 2 gy	0	gazdálkodás + km	-	-	„szétesés”	-	-	NB! Közmunka + sok más, ld. 14.-15.o.
2	14	-	-	-	-	-	-	bizonytalanság	-	NB!!! Fiatalok lehetőségei 17.o.
2	21	10 hp + 8 gy	0	Ny + mh	OK	-	jó	-	jó	
2	22	4 idős nő H + hp + 1 gy	0	Ny mh	OK	csak virág	jó	-	jó	
! 1	23	3 hp H + gy	2 1 itt 1 másutt	mh+ mh	-	-	jó	maradnak	-	
2	24	3 hp + gy	2 másutt	mh + mh	-	-	-		nem jó	NB! Ukrajnából jöttek 1 éve
2	26	2 idősebb hp	1 másutt	mh + km	OK	zölds + disznó	jó	van	jó	
2	28	2 idősebb hp	4 másutt	Ny + al	OK	zölds	jó	-	-	ukránok
2	31	1 idős nő	2 másutt	Ny	OK	csak virág	-	-	-	
2	32	1 idős ffi	2 másutt	Ny	OK	-	jó	-	-	

C – NC	sorsz.	csal. létsz. és összetétel	felnőtt gyerekek hol?	miből élnek	lakás, kert állapot	állatok, kerti termel.	„közérzet”	perspektíva	C – NC viszony	fontos megjegyz. miről?
2	40	2 idős nő fiával	3 1 itt, 2 másutt	Ny + km	OK	zölds, baromfi	-	-	-	
2	41	4 idős hp + 2 unoka	-	Ny	OK	zölds, baromfi	jó	-	-	
2	42	1 idős nő	1 másutt	Ny	OK	gyümölcs	jó	-	rossz	
2	43	2 idős ffi fiával	-	Ny +km	OK	Zölds, baromf, disznó	-		„nem rossz, de nem be-szélgetnek”	
2	44	1 idős ffi	1 másutt	Ny	-	baromfi	rossz	„reménytelen”	-	
2	46	2 idős hp	3 másutt	OK	-	-	jó	jó	jó	NB!!! Lelkész! Vallási életről ld 43.o.
2	27	5 nagyanya + hp +2 gy	3 2 itt, 1 másutt	gazdálkodás + al	-	zölds, baromf, kecske	jó	gyerek itt akar élni	jó, de gyereket iskolában bántják	
2	49	2 idős hp	2 másutt	Ny	OK	zölds, baromfi	nem jó	-	előít.	
2	12	3 hp + gy	2 másutt	vállakozó	OK	0	elég jó	bizonytalan	-	
3	38	NB!!!	-	-	-	-	-	-	-	IDÉZNI! Szép történet!
3	40	2 idős nő + fia	3 1 itt, 2 másutt	Ny + km	OK	baromfi	vegyes	-	-	
3	45	2 középk. hp	-	km	-	-	rossz NB!!!			Árvíz utáni szétesés 42.o.

Sötét ablakok

Márokpapi

2016

(Amolyan pre-bevezető féle; hangulatjelentés két nap után)

Ballag az ember – mármint a falu-megismerésre törekvő, tehát valaminő *célzattal* ballagó ember – a falu főutcáján (nemigen bóklászhat úgyse össze-vissza: a főutcán kívül talán ha 4 egyéb utca találtatik; hogy mennyi az annyi, erről később még lesz szó), ballag tehát az ember estefelé. Nincs még késő, lefekvés ideje még odébb, de sötétedik már. Csakhogy, állapítja meg furcsálkodva a ballagó ember, világító ablakszem alig-alig. Többnyire sötétek az ablakok, a házakban-udvarokban életnek más jele se igen láttatik. Hosszú perceken át ballag az ember – nem osonkodva, nem is egyedül, beszélgető társakkal ballag – anélkül, hogy egyetlen szorgos házőrző eb is megugatná. Porták sora, ember-mozgás nélkül fény nélkül, kutya nélkül. (Módosítok később. Kutya azért van, ha nem is minden háznál. Ám gyakran hátul az udvarban, kikötve, vagy ott van elkülönített helye. *Van* tehát kutya, de *funkciótlan:* ha nem a kapu közelében van, hogyan őrzi a házat? Vagy éjszakára elengedik? Nem áll, emberünk – könnyed kocsmázás után; van ilyen – éjféltájt is ballagott az úton, s akkor se tapasztalta házőrző ebek acsarkodását. Tudjuk éppen, csak mindig orrba üt az éppen tapasztalt valóságszelet, sosem egyértelműek a dolgok. Ezen a kutya-ügyön is még majd gondolkodni kell, tán lesz valami megfejtés is.)

Másnap délelőtt ballag emberünk. Késő délelőtt, így bár már iskolaszünet van, a gyermekcsék is felébredhettek immár. Ám udvaron – vagy árokszélen, vagy bárhol máshol – játszódó gyerek egy se látszik. (Egyébként az udvaron-kertben tevékenykedő felnőtt, öreg is csak ritkán, 1-2 házban.)

A *házak* viszont többnyire épek-szépek. Sokukon látszik a nem régi felújítás, a rendszeres karbantartás félreismerhetetlen nyoma. A kerteken-udvarokon kevésbé: sokuk csak tessék-lássék módon van rendben tartva, de láthatóan nem *használatos élettér.*

Rejtély? Úgy tűnik, első nekifutásban legalábbis, nem túl nehéz a felfejtése. Több helybéli – köztük „hivatalos ember”, önkormányzati képviselő – mondta el: a falunak a statisztika szerint (erre még majd vissza kell térni!) 670 lakosa van, aki ténylegesen itt él, biztosan 400 alatt van. A többi? Az „ukránok”. (Gondolom, zömmel kárpátaljai magyarok.) Szóval, ha nem is *rejtélyes,* azért még eléggé *furcsa* falu ez a Márokpapi. Ennek (is) próbálunk majd utána menni.

(Az „igazi” bevezető: a táborról)

A tábor ideje: 2016. június 24-29.

Helyszín: Márokpapi (Wesley iskola)

A tábor vezetése: Bánlaky Pál szakmai vezető, Donkó Erzsébet társvezető és technikai vezető, Kapitány Éva fotó konzulens, Liling Tamás video konzulens.

A tábor résztvevői: Balázs Bea, Ferenczi Piroska, Francsics Lili, Géri Erika, Katona Erika, Kárpáti Mariann, László Hajnalka, Major Júlia, Megyeri Gábor, Molnár Attila, Takács Erika, Tanárki Éva, Tóth Márton.

A tábor programja: A lényeg – idézek egy előző beszámolóból: a résztvevők számára valóság-élmény legyen, tapasztalat az empirikus kutatásban, lehető szinten közösségi élmény – azonos az előző táborokéval. A *módszer:* ebben a táborban is, az elmúlt évhez hasonlóan, *információgyűjtő technikaként* csak az *interjút és a megfigyelést* használtuk. (A korábban használt kérdőívről történő lemondás szakmai indoklását a tavalyi – Gulács – munkáról írott beszámolóban részleteztem.) Idén is bebizonyosodott, hogy ha interjúval és megfigyeléssel dolgozunk, *és az információkat haladéktalanul (az elkészülés napján, legkésőbb másnap) rögzítik a résztvevők,* megfelelő mennyiségű és minőségű információkhoz juthatunk. Ezúttal azonban két ponton is módosult a tábor *szakmai koncepciója.*

Valamennyi eddigi táborban olyan faluban dolgoztunk, amelyekben jelentős volt a *cigány népesség aránya.* Értelemszerűen egyik fontos témakörünk annak „letapogatása" volt, hogy mit jelent ez a falu életében, hogy milyen a cigány és a nem cigány népesség egymáshoz való viszonya. Erre a kérdéskörre itt nem kellett kitérnünk, mert mértékadó helyi informátorok szerint ebben a faluban összesen 2-3 cigány család él, ők is a falu különböző részein. Tehát a cigányság, mint valamennyire is elkülönülő társadalmi tömb, nincs jelen a falu életében. Ezzel a témakörrel tehát nem kellett foglalkoznunk. (A 2011-es Népszámlálás adatsora ugyan jóval több cigányt jelez; a különbség értelmezésére a maga helyén még visszatérünk.) Így a falu lakóival készült *életút-interjúk* során magáról a faluról, a falu életéről múltjáról, és jövőjéről gyűjtöttünk információkat.

A másik koncepcionális különbség a következő volt. Márokpapi Wesley-iskolája sajátos intézmény: nem általános iskola, hanem olyan középfokú tanintézmény, amely olyan fiatalok számára ad „második esélyt", akik vagy el sem tudtak kezdeni középiskolai tanulmányokat, vagy különböző okokból kiestek valahonnan, de szeretnének szakmát vagy érettségit szerezni. Értelemszerűen többségük nem ennek a falunak a lakosa. Az intézmény szervező munkatársa (Rézműves Ottó; segítségét ezúton is köszönjük) segítségével lakhelyükön kerestünk fel itt végzett fiatalokat, és velük (esetenként családjukkal is) az iskoláról, annak életükben betöltött szerepéről, jelentőségéről beszélgettünk. Zömmel ugyanerről a témáról volt szó abban a *csoportos interjúban* is, amelyet az intézmény tanáraival folytattunk.

Rendelkezésünkre áll tehát 33 rögzített interjú- és megfigyelési anyagunk a faluról (tekintve, hogy a faluban összesen 220 ház van, ez elegendő szám ahhoz, hogy megalapozottan alkothassunk képet, van 9 végzett diákkal (és részben családjukkal) készült interjúnk, és van a csoportos interjú anyaga; mindegyikben elég sok különböző jellegű („kemény" és „lágy") információval. Van tehát annyi információnk, amiből nyugodtan dolgozhatunk. Természetesen ebben a táborban is a munka jelentős részét képezték a minden esti szakmai- és élmény-beszélgetések.

A faluról

Márokpapi a Beregi-síkságon, Nyíregyházától északkeletre, mintegy 70 km, kistérségi központjáról Vásárosnaménytól tízegynéhány kilométer távolságra található település, meglehetős közel az ukrán határhoz. Két falu (Márok és Papi) egyesüléseként jött létre 1941-ben, a falu lakói máig számon tartják, hogy melyik volt az egyik és melyik a másik település, ahogy azt is, hogy az egyiknek zömmel katolikus, a másiknak zömmel református lakói voltak; ámbár, a felekezeti különbségnek, úgy tűnik, ma már nem nagyon van jelentősége (mármint a falu mindennapi élete, a lakók egymás közötti viszonyai szempontjából). Ősrégi települések: már az 1200-as évekből vannak róluk okleveles említések, egyik templomának (eredetileg természetesen katolikus, ma református) falait a 13. század második felében húzták fel. Mai életére azonban ez a hosszú történet sincs hatással: úgy láttuk, valamiféle múlt-tudat nincs jelen a falu közgondolkodásában. (Ez persze nem meglepő. Falvak esetében ez egyébként is csak kivételesen ritka esetekben szokott előfordulni.) Lakói évszázadokon át – hasonlóan a Beregi-síkság sok más településéhez – mezőgazdasággal, ezen belül dominánsan állattartással foglalkoztak.

Jelenlegi lakóinak száma némiképpen problematikus. Nézzük először néhány évtizedre visszamenőleg a hivatalos, népszámlálási adatokat!

Népességszám alakulása (állandó népesség)

Évszám	1980	1990	2001	2011
Népességszám	716	563	488	457

Forrás: Népszámlálás 2011 Szabolcs-Szatmár Bereg Megye, településsoros adatok

Határozott, és főként a korábbi évtizedekben eléggé erőteljes csökkenést látunk: 30 év alatt a népesség bő egyharmaddal fogyatkozott meg. Ebben semmi rendkívüli nincs, nagyon hasonló tendenciákkal lehet találkozni a környező településeken is. Az utána következők azonban elég furcsa adatok:

- hivatalos, földhivatal adata (internetről), évszám nélkül, más adatok alapján becsülhetően 2013-2014 körül 466 fő
- Wikipédia 2015-re 523 fő
- helyi szóbeni közlések (megbízhatóságuk jó: több egybehangzó forrás, közöttük önkormányzati képviselő is) 2016-ra 650-670 fő

Vagyis az utóbbi években meglehetősen jelentős, az eredetinek mintegy felét kitevő népességszám-növekedést látunk. Magyarázat (helyiek szóbeni közlései): az „ukránok”.

Az „ukrán”-ügyről rövidesen szólunk még, előbb azonban még két dolgot említeni kell. Az egyik a népesség életkor szerinti összetétele. Az adatsor:

Népesség korcsoport és nemek szerint

14 év alatt	15-39 éves	40-59 éves	60-69 éves	70 év felett	együtt	férfi	nő
73	128	113	32	72	418	193	225

Forrás: Népszámlálás 2011 Szabolcs-Szatmár Bereg Megye, településsoros adatok 4.1.2.1. sz. tábla

Nem meglepő, de azért szólni kell róla, hogy ez (is) erősen *elöregedő* falu. A szokásos „öregedési index”, a 14 év alattiak viszonya a 65 év felettiekhez. Mivel a táblázatban csak a 60-69 év közöttiek szerepelnek, 65 felettinek ezek felét vettem. Így az index: 16+72/73=1,2. A falu tehát, ha jelentős változás nem történik, kihalófélben van. Lehet, hogy éppen ez a jelentős változás lenne az „ukrán-betelepülés”? Meglátjuk majd.

A másik jelzett említendő dolog valami furcsaság a faluról. Minden tábori munkánk kezdetén kérünk a helyiektől (általában az önkormányzattól) egy *falu-térképet.* Ezt a helyszíni munkához is használjuk: mintavételünk módszere (az interjú készítője kijelölt falurészen – útszakaszon – megy, és minden x-edik házban dolgozik) megkívánja a térképet, annak alapján tudjuk kijelölni az interjúk helyszíneit. Az elemzéshez is szükséges: a térképre be tudjuk jelölni, hogy hol készültek interjúk, ennek alapján állapítható meg, hogy – a térbeniséget tekintve – megfelelő-e a minta. Márokpapin is kaptunk egy térképet (önkormányzati képviselőtől), hivatalos vízügyi jellegű térkép volt (csatornák, stb. feltüntetésével). Természetesen utca-hálózattal, utca-nevekkel is. Amik azonban – az utóbbiak – sehogy se stimmeltek. Volt olyan utca a térképen, amit a valóságban nem találtunk, volt, hogy egy eléggé jól beazonosítható útszakasz a térképen háromszor olyan hosszú volt, mint a valóságban (megmértem lépéssel is, autó km-számlálóval is), és volt úgy, hogy a térképen jelzett utcanév nem volt azonos a házszám-

okon láthatóval. Bonyolította a helyzetet, hogy a helyiektől érdeklődve egy-egy utca neve felől, eléggé eltérő válaszokat kaptunk. Nem tehettem mást, magam készítettem el egy vázlatos falu-térképet. (Valahai tájfutó koromból maradt annyi térképészeti tudásom, hogy bátran megtehettem.) Papírra vetettem, hogy gyatra rajzkészségemtől telt, itt adom. Nem valami elegáns, de a tájékozódást, az interjúk helyszíneinek beazonosítását lehetővé teszi, funkciójának tehát megfelel.

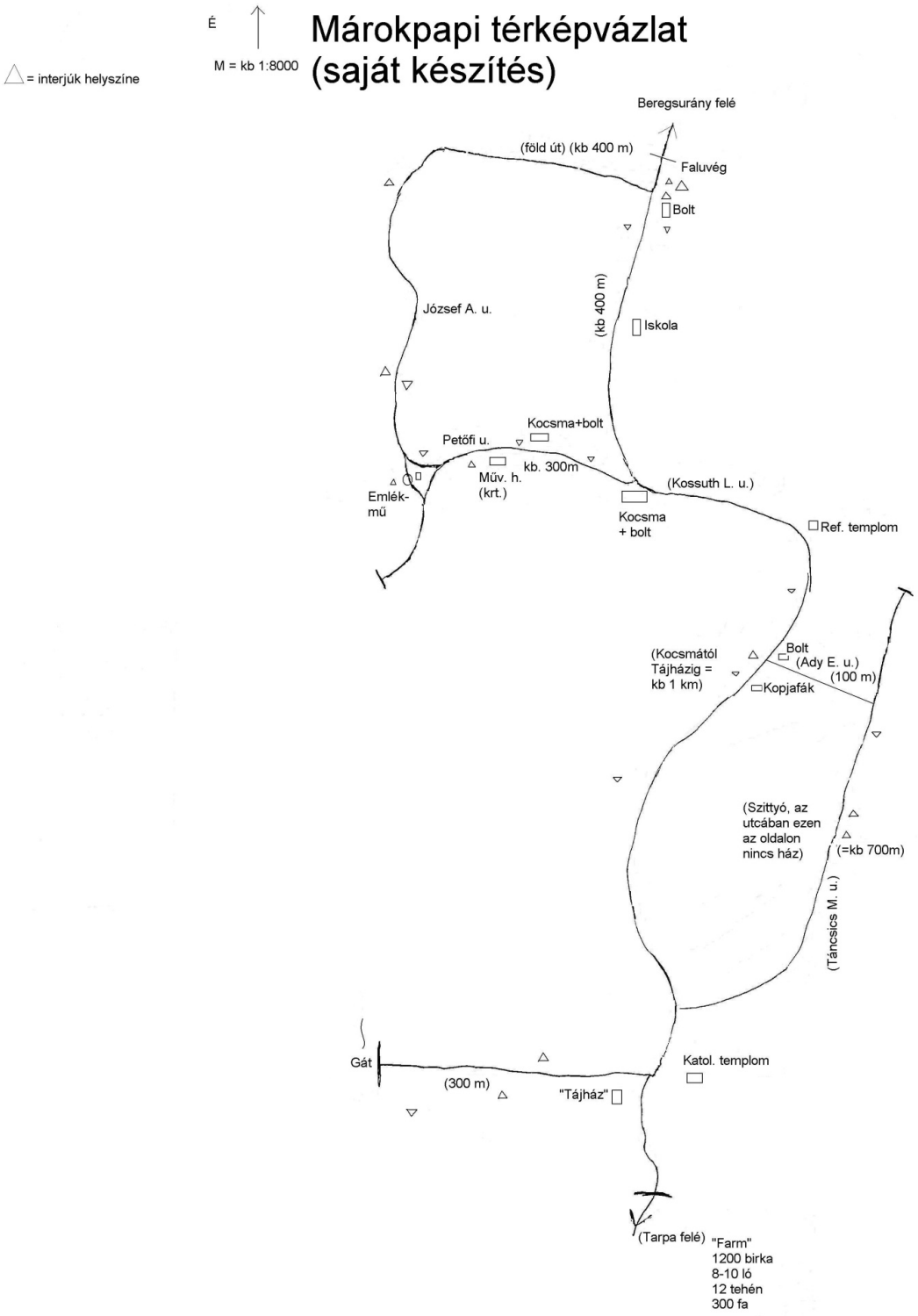

Ám a dolog mégiscsak furcsaság. Olyan istenhátamögötti falu csak Márokpapi, hogy még egy rendes térképe sincs? Persze, az ott élőknek nem fontos, ők térkép nélkül is tökéletesen eligazodnak a faluban. Az idegen meg? Nem is sok van (nem „üdülőkörzet"), aki meg mégis oda megy, egy nap alatt megtanulja a falut (mármint a topográfiáját), vagy megkérdezi, amit tudni akar. Úgy látszik, elég jól el lehet lenni (akár az önkormányzatnak is) a mindennapi, tapasztalati topográfiai ismeretekkel. Azért mégiscsak furcsa ez...

Még mielőtt tovább haladnánk, szükségesnek látszik egy rövid *módszertani* megjegyzés.

Említettem, hogy alapvetően *interjúkkal* dolgoztunk, az ezekben található információk alapján próbálom – nagyjából – felfejteni a falut. Az interjúk feldolgozását a *kvalitatív szövegelemzés* módszerével végeztem. Ez a következőt jelenti. Első lépésben rendeztem (beszámoztam, stb.) a leírt anyagokat. (A teljes anyagot csak kéziratként használom; akit esetleg mégis érdekel, elektronikus formában szívesen elküldöm.) Második lépés: részben a meglévő szövegek áttekintése, részben elméleti megfontolások alapján *tartalmi kategóriákat* határoztam meg. (Ezeket ld. Mellékletben, „Kategóriák" címszó alatt.) Majd az interjú anyagokban megjelöltem az egyes kategóriákhoz tartozó szövegrészeket, és ezeket kategóriánként kigyűjtöttem. (Ld. Mellékletben, „Interjúrészletek tematikus kigyűjtése"; az egyes szövegrészek után minden esetben megadom az eredeti leírásban szereplő interjú számát.) Ezek alapján készül az elemzés; az alábbiak szerint. Először nézzük a már jelzett problémavilágot:

Az „ukránokról" (és cigányokról) – jelenség és magyarázatok

Mint a népesség-szám alakulás kapcsán írtam, az utóbbi években erős növekedés figyelhető meg, és ezt egyértelműen az „ukránok" betelepülésével magyarázzák. (Jegyzem itt meg, az „ukrán" betelepüléssel, ha jóval kisebb mértékben is, már Gulácson is találkoztunk; ld. előző tanulmányt. Ezért is érdemes itt egy kicsit részletesebben megnézni.) Egy megbízható és autentikus vélemény (idézet egy interjú-leírásból; az alany helyben élő tanár, önkormányzati képviselő):

Jelenleg a faluban kb. 670 fő a bejelentett állandó lakos. Ebből azonban csak kb. 370 él ténylegesen itt. (Sic! A három és félszáz tényelegesen itt élő más interjúkban is szerepel. Az iménti Népszámlálás adat 2011-re négy és félszázat mond. Gyanús. Lehet – ld. majd későbbiek –, hogy a Népszámlálás már tartalmaz ide bejelentett, de ténylegesen nem itt élőket is?) *A többi csaknem mind*

„ukrán", akik vagy házat vettek (elég olcsón!), vagy csak bejelentkeztek. Szerinte (az interjú alanya szerint) *van olyan ház, ahova 30-an is be vannak jelentve. Ténylegesen itt is lakó „ukrán" 40-50 körül lehet; ők javarészt már beilleszkedtek. Van olyan is, aki már 15-20 éve települt át.*

Gondolhatnók, a falu számára örvendetes ez a folyamat, hiszen a népesség-növekedés megóvja a települést az elöregedés-kiürülés rémétől; ha van lakosság, van falu. A dolog azonban nem ilyen egyszerű. Lényegi problémákat jelez az előző interjú-részlet folytatása:

Gond, hogy a bejelentettek közül sokan dolgoznak Németországban. Szlovákiában. Így, bár a munkanélküliek tényleges száma (a falubelieké!) nem csökkent, népességhez viszonyított arányuk azonban igen, így kikerültek a magas munkanélküliséggel sújtott települések közül, ezért kevesebb központi támogatást kapnak, illetve a pályázatoknál is hátrányt jelent, nem kapják a plusz pontokat. (27. sz.)

Valóban csak ennyiről van szó? Úgy tűnik, kicsit bonyolultabb a kép. Mindenekelőtt látni kell, hogy a falu *közvéleményében* elég markánsan jelen van ez a kérdéskör. A 34 interjúból 9-ben szólnak róla, ez önmagában is elég magas arány, de ezen túl az utcai, bolti, kocsmai nem rögzített beszélgetésekben is gyakran előfordult. *Téma,* amiről beszélnek, amiről vélemények vannak, amivel így-úgy a falu vezetésének is foglalkoznia kell, ebben az értelemben mindenképpen *része* a falu *közéletének.* Mennyire erős befolyásoló tényező, nem tudtuk letapogatni, de hogy jelen van, az biztos. Néhány interjúban csak a tényt rögzítik:

Sok a faluban az üres telek, a lakatlan ház. Ezeket ukránok (ukrajnai magyarok) vásárolják fel. (1. sz.)

Meglátásuk szerint a faluba nagyon sok határon túli költözik be, akik nem mind magyar származásúak. Ebből fakad a bizonytalanságuk is. (10. sz.)

Természetesen szó esik az interjúkban arról is, hogy mit csinálnak, miből élnek a betelepültek? Ezeket a megfogalmazásokat nyilván nagyon óvatosan, fenntartásokkal kell kezelni, valóságtartalmunkat nem volt módunk ellenőrizni. Ám valóság vagy csak vélekedés, bizonyos szempontból mindegy: a falu emberei ezt látják (vélik látni), így épül be a közgondolkodásba olyan *tudati tényként,* ami a betelepülőkhöz való viszonyt komoly mértékben motiválja. Néhány ilyen vélemény:

Sok az ukrán házvásárló, az egyik szomszédja is az. Nem is nagyon laknak itt – a szomszédjában például valamiféle műhely működik, a rossz háztartási gépeket

idehordják valahonnan, megjavítják, és Vásárosnaményben eladják a piacon. (5. sz.)

Nő a falu lakossága, mert jönnek az ukránok, ...Jönnek is, az ottani 20 000 forintos nyugdíj helyett kap 200 ezret. A magyar állam fizeti. Most már itt kéne nekik lakni, de hogy itt vannak, vagy nem, hát ki fogja ellenőrizni. Vannak, akik eljönnek, aznap vissza, jönnek, mennek, vannak, aki ezt sem teszi meg. (33. sz.)

...a bejelentettek közül sokan dolgoznak Németországban. Szlovákiában. (27. sz.)

(A házat) az első ukrán tulajdonos hagyta itt, hogy lássák, hogy ő itt él, ... amíg el nem adta egy másik ukrán embernek,... Ők azután elmentek dolgozni Hollandiába. Az új tulajdonos sem él itt, de nem is törődik sem a házzal, sem a látszattal,... (32. sz.)

Alkalmi munkák, jobb nyugdíj (aki felveszi a magyar állampolgárságot, úgy mondják, ottani éveit átszámolják az itteni nyugdíjrendszer szerint), külföldi munka: a magyar lakcím „ugródeszka" az uniós munkahelyekre. Úgy tűnik, ezek a megoldások nem sok hasznot hoznak a falunak.

Mint ahogy nem sok jót jelentenek a megvett, de nem lakott házak sem. Ezek *működtetésmódjáról* szól egy hosszabb interjú-részlet (amiből egy keveset fentebb idéztem már; talán érdemes így, összefüggésében is megnézni):

A másik oldalon egy elhagyatott, díszes, jobb napokat látott, mályvaszínű háznak a történetét eddig nem mesélte még el senki, csupán annyit tudtam meg, hogy ukránoké. Kiderült, hogy a beszélgetőpartnerem kaszálta a füvet, ahol most alig látszik ki a fűtől, gaztól az udvar közepén álló autó. A férfi elmondása szerint az első ukrán tulajdonos hagyta itt, hogy lássák, hogy ő itt él, s addig, amíg el nem adta egy másik ukrán embernek, addig a férfi kaszálta a füvet 15 ezer forintért. Ők azután elmentek dolgozni Hollandiába. Az új tulajdonos sem él itt, de nem is törődik sem a házzal, sem a látszattal, nem kell már kaszálni. A mellette lévő fehérre festett ház is üres, tulajdonosa szintén ukrán, néha, pár havonta ránéz a házra. (32. sz.)

Természetesen vannak olyan betelepülők is, akik ténylegesen itt laknak, és többé-kevésbé már beilleszkedtek a falu életébe. Saját és róluk szóló megfogalmazások:

A nagyobbik lányom előttem jött egy évvel ide, Csarodára a családjával, 2 gyerekkel, meg férjével. A lányom zenetanár. Én akkor már nyugdíjas voltam, mert

ott nálunk már 56 éves korban megadták. 1996-ban jöttem, és már 75 éves vagyok...Nagyon sok ismerősöm, rokonom átjött, lehet mondani Tiszabecstől Várpalotáig, meg Soprontól Budapestig. – Miért választotta ezt a falut?- Tudja, úgy, hogy közel legyek a házához, mert honvágyas vagyok, hogy haza tudjak menni. A mai napig is bennem van a honvágy. Otthon többet nevettem. Mert ugye én nem számítottam, hogy valaha is átjövök. Nekem nem volt rossz ott sem, mert megvoltam minden szomszéddal, 48 szomszéd volt, egy 16 lakásos házban. Hát így kerültem ide.... – Befogadta ez a falu? Hány barátja, ismerőse van? – Kedvesek, kedvesek, nekem nincs panaszom senkire se. Hát, én magam mindenképpen magyarnak érzem. Én mindenkivel jóban vagyok, beszélgetek, tisztelem az embereket, mindenkit. Itt a szomszédban van egy fiatalasszony, a lányaimmal egyidős, vele szoktam sokat beszélni, reggel sokszor együtt kávézunk, nagyon jóban vagyunk. Ha olyan, segít is nekem, ha kell. Nem kérem, de elfogadom, ha felajánlja. (31. sz.)

Ez egy csendes falu, béke van, jönnek ukránok mostanában, ... de engem nem zavar... Van két ukrán szomszédom is, de ők már régen itt laknak. Az egyik egy idős férfi, az ki sem mozdul, nem nagyon látjuk, a másik meg vásárolja, meg adja el a házakat az ukránoknak. Eladja, kiadja albérletbe, hirdeti, kereskedik a házakkal. A felesége tanár, a férje meg kecskékkel foglalkozik, van neki több ezer, juhsajtot csinál, a tejet eladja. ... Ők is régen, vagy 15 éve itt laknak. (34. sz.)

Ha nagyon óvatosan is, de a meglehetősen sporadikus információk alapján is meg lehet kísérelni felvázolni, hogy melyek a betelepülés (házvásárlás) *tipikus motívumai.* Vannak családok, akiket egyszerűen az ottaninál jobb élet reménye, a nagyobbnak érzett biztonság, a magyarnak maradás jobb esélye késztet az áttelepülésre. Vannak idősek, akiket a nyugdíjrendszer különbözősége (az itteni nagyobb nyugdíj) vonz ide. Az e két típusba tartozók általában házat vesznek (ebben a faluban is nagyon olcsón lehet kapni), és ténylegesen is itt élnek. Úgy tűnik azonban, hogy ők vannak kevesebben. A többség, úgy látszik, azok, akik számára az itteni lakóhely (és a magyar állampolgárság) csupán ugródeszka az uniós munkavállaláshoz. Közülük is többen vesznek házat, ám gyakorlatilag nem lakják azt. Minimum-szinten karbantartják, de életterük nem a ház, a falu. Ugródeszka-jellegű nyilván az is, amikor egy portára 30-40-en bejelentkeznek, nekik nyilván semmi valódi közük nincs a falu életéhez. És sajátos „motivációs típus" az is – ámbár ebben a faluban ilyenről nem beszéltek, de közeli települé-

sekről jár az ilyen pletyka –, hogy a faluvezetés (a polgármester) „telepít át” „ukránokat” növelendő választóinak számát.

Mindenesetre információink szerint – és megfigyeléseink szerint is: a szomszédok rendre mutatták az „ukrán” tulajdonú házakat –az ide „települtek” nagy többsége ténylegesen nem él a faluban, nem része a falu mindennapjainak, helyi társadalmának. De, mint említettem, a *közgondolkodásban* jelen vannak, és ezzel valamiképpen és valamennyire mégiscsak formálják ezt a falu-életet.

Fel kell tennünk a kérdést: végsőleg jó ez a dolog a falunak, vagy inkább ártalmára van? Azt gondolom, erre *még* egyértelmű választ adni nem lehet. Ha azt vesszük, hogy a lélekszám-növekedés *életképesebbé* teszi a falut, akkor ez nagyon jó. Ha viszont azt látjuk, hogy a növekvő lélekszám ténylegesen nem a „falu népe”, hiszen nem itt élnek és dolgoznak, akkor ez nyilván ront a falu helyzetén. (Ld. pl. az első idézetben szereplő támogatások csökkenése, de negatív tényező a nem lakott porták elhanyagoltsága is.) Az idő dönti el, hogy a házak vevői között lesznek-e olyanok, akik ténylegesen is *megtelepednek* a faluban, és főleg, hogy közöttük lesznek-e fiatalok is. Fordulhat jóra is, rosszra is; meg kellene nézni néhány év múlva...

Itt, az „ukránokról” szóló rész után érdemes szólni a *cigányok* dolgáról is. Már csak azért is, mert ha egyáltalán említődnek cigányok, az említések jó része az „ukránokról” szóló szövegbe ágyazottan jelenik meg.

Önmagában jelentőséggel bírónak vélem azt is, hogy eléggé kevés, mindösszesen 3-4 interjúban jelenik meg egyáltalán cigány-kérdés. Nézzük ezeket!

Mikor ide került, a faluban 3 cigány család élt, mind a 3 teljesen beilleszkedett, megbecsült emberek voltak. Az olcsó ház miatt ma a cigányok is vesznek itt házat, de ezek nem illeszkednek be. (Interjú készítő utólagos megjegyzése: több egybehangzó vélemény szerint összesen 3 cigány család települt az utóbbi években a faluba...) *(1. sz.)*

Volt itt is cigány régen is, 3 család, de ők beilleszkedtek. Mentek inkább, kértek, nem loptak. Utána azután volt egy polgármester, az behozott egy családot, és azok után jöttek többen, azóta mindig van egy-kettő, aki csinálja a bajt. Most van már 6-7 család is, de ott még pluszban lakik annak a nagyanyja is. Van, ahol húszan laknak egy családban. (33. sz.)

Ez egy csendes falu, béke van, jönnek ukránok mostanában, van vagy 30 cigány, de engem nem zavar egyik se.(34. sz.)

Sok volt állami gondozott vett itt az összegyűjtött pénzéből házat, de nem becsülik meg, széthordják, tüzet raknak a padlóból, eladják az ajtókat, ablakokat, tönkretesznek mindent, nem lelakják, hanem széthordják, pénzzé tesznek mindent. (4. sz.)

Az utolsó részlet nem kimondottan *cigányokról* szól, hanem *állami gondozottakról,* de a benne lévő, általában a cigánysággal kapcsolatos sztereotípiák miatt ide vettem.

Az alapkérdés nyilván az, hogy egyáltalán hány cigány család él a faluban; nos az erre vonatkozó közlések elég ellentmondásosak. Abban mintha egyetértés lenne, hogy van a faluban 3 „törzsökös", régóta itt élő és teljesen beilleszkedett család. Van, aki 6-7 újonnan érkezett, „bajkeverő" családot említ, van, aki többet. A statisztika 63 „roma nemzetiségűt" mond (Népszámlálás 2011, Sz.-Sz.-B. M. településsoros adatok 4.1.6.1. sz. tábla), ami legalább 10-15 családot jelentene; ennyiről a „legpesszimistább" alanyunk sem beszélt. Saját becsléssel próbálkoztam. (25 éve foglalkozom egyebek mellett falusi cigány családok kutatásával, 3 nagyobb kutatás mellett az eddigi szociotáborokban is téma volt ez. Az interjúzás, tehát a család otthonában való meglátogatása mindegyik esetben egyik fő eszközünk volt, így ez alatt az idő alatt több száz cigány család életét láthattam „testközelből", úgy vélem elég rutinom van ahhoz, hogy meglehetős biztonsággal megállapíthassam, adott esetben cigány családról van-e szó, vagy sem.) Az én becslésem legfeljebb 4-5 cigány családot valószínűsít. A statisztika és a valóság eltérését – figyelembe véve még azt is, hogy a Népszámláláskor ismert módon a cigányok a valóságosnál jóval kevesebben jelölik magukat roma nemzetiségűnek – nem tudom magyarázni. Kevéssé hiszem, hogy elég sokan elköltöztek volna időközben, hiszen kis falvakba inkább beköltözés – mármint cigányok beköltözése – az általánosabb. Ez is egy furcsasága ennek a falunak...

Érdekesebb kérdés, hogy az interjúkban mondott különbségek mivel magyarázhatók.

Kezdjük talán az utolsó idézettel. Írtam, a benn lévő sztereotípiák alapján sorolom a cigányokról szóló megnyilvánulások közé. Mi lehet a magyarázata, hogy ezek itt is megjelennek? Talán arról lehet szó, hogy, mint tudjuk, elég sok házat vettek meg az „ukránok", ezek közül jó néhányat nem laknak ténylegesen, és van közöttük több olyan is (egyikről konkrétan szól egy korábban idézett interjú, néhányat magam „szemrevételeztem"), amelyik meglehetősen elhanyagolt

állapotban van. Könnyű a széthordást, tönkretételt *rávetíteni* olyanokra – volt állami gondozottak, vagy cigányok, mindegy – akikről az előítéletek úgyis tartalmazzák ezt. Nem kell vizsgálni, belegondolni, ki volna a tényleges tulajdonos, valójában miért romlik a ház, a sztereotípián alapuló ítélet kijelöli a „tettest".

Ez azonban az interjúkban megjelenő létszám-különbségeket még nem magyarázza. Ez ügyben is csak hipotézisünk lehet. Az egyik lehetőség (ami talán a be nem illeszkedésről szóló állításokat magyarázza) a következő. Mindenütt előfordulnak „rendbontók", és nyilván mindenütt akadnak közöttük cigányok és nem cigányok is. A „rendbontókat" természetesen nem szeretjük. Belátni, hogy „közülünk valók", eléggé kényelmetlen. Egyszerűbb, a nyilatkozó lelki nyugalmának megőrzése érdekében egyszerűbb *bűnbakot* keresni, és ezt, megint a meglévő sztereotípiák (és az ezekre épülő előítéletek) elővételével, a cigányokban lehet megtalálni. A logikai lánc: *ha* van „rendbontás", és ezt cigányok követik el, *akkor* nyilvánvalóan *vannak* cigányok. Fordított logika? Persze, hogy az. De, ha kényelmetlen dolog magyarázatára van szükség, elég gyakran elkövetődik...

Egy másik lehetséges magyarázat a Wesley-iskola létéből következik. Tudjuk – az iskoláról szóló részben részletesebben lesz róla szó – az iskola tanulóinak nagyobbik része cigány. Az emberek naponta látják őket a faluban, természetesen nem csak az iskolában fordulnak meg, boltban is járnak, horribile dictu! még a kocsmában is előfordulnak. (Ne feledjük, részben fiatal elnőttek is járnak ide.) *Látnak* tehát a faluban cigányokat, és *feltételezik* – ez egyébként eléggé jogos feltételezés –, hogy ha naponta láthatók, akkor itt is laknak. Az már nem gondolódik meg, hogy akkor esténként miért nem látják őket, hogy *hol* laknának (szomszéd házban, az utcában nem találkoznak velük). Egyszerűen a napi *látás* alapján oda sorolják őket az ott lakókhoz.

Lehet, hogy más magyarázat a helytálló. A lényeg azonban az, hogy minden jel szerint ebben a faluban ténylegesen nagyon kevés cigány él. Ami önmagában is furcsasága ennek a falunak, hiszen ebben a térségben általában és tipikusan elég nagy a cigány népesség aránya. A rendelkezésre álló információk alapján erre a furcsaságra sem tudok magyarázatot...Mindenestre, és talán ez a lényeg, idézek még egyszer egyetértőleg egy korábbi interjú-részletet:

***Ez egy csendes falu, béke van**, jönnek ukránok mostanában, van vagy 30 cigány, de engem nem zavar egyik se.(34. sz.)*

Miről mesél a múlt? (Vagy inkább: miről mesélnek a múltról az emberek?)

Nem véletlen a rész-cím második, zárójeles része. Mert az interjúkban nagyon-nagyon kevés szó esik a falu, az ott élő emberek múltjáról. Ez részben természetes: falvak esetében a múlt-tudat, a múlttal való foglalkozás eléggé ritka. Az élet megy, hónapra hónap, évre év, generációról generációra meglehetős egyformasággal, meglehetős ismétlődéssel. (Az etnográfia szakkifejezésével: a cirkuláris idő-kezelés.) Ám mégis többet vártunk: *életút-interjúk* készültek, ahol feladat volt, hogy az interjú készítője, amikor csak lehetséges, rákérdezzenek elmúlt dolgokra is.

A leginkább emlékezetben élő, több interjúban is emlegetett múltbéli történés a „málenkij robot" dolga. Mi volt ez? Egy hallgatónk az interneten talált erről egy cikket, legjobb lesz, ha ebből idézek:
(lelőhelye: http://mno.hu/migr_1834/haromnapos_kozmunkabol_tobbeves_fogsag-365238)

Málenkij robot. 1944 őszén a Beregben gyakran hangzottak el ezek az orosz szavak, hogy azután évtizedekig tilalmas legyen még az említésük is. A közmunkára kirendelt 18 és 50 év közötti férfiakat Beregszászba vitték, onnan a szolyvai gyűjtőtáborba kerültek. A vasútépítéshez így újra kellett munkásokat toborozni, ezúttal ez már Vásárosnaményból és a Tisza bal partján fekvő falvakból történt meg. Mivel több hullámban hurcoltak el férfiakat beregi és kárpátaljai településekről, a munkatáborokba kerültek számát pontosan nem tudjuk. Az egyes községek vesztesége a hozzátartozók kérvényeiből, hatóságokhoz címzett kérelmeiből rekonstruálható. Mi derül ki az adatokból? A gyászos adatsor a következőkről árulkodik: Lónyáról 122, Beregdarócról 180, Beregsurányból 122, Gergelyiugornyáról 160, Jándról 106, Csarodáról 75, Márokpapiból 96, Tákosról 43, Vámosatyáról 152, Hetéről 67, Tiszakerecsenyről 138, Gelénesről 99, Barabásról 158, Vásárosnaményból 14, Gulácsról 125, Tivadarról 29, Fejércséről 15 férfit hurcoltak el. A szatmári falvak közül Nagydobosról és Ilkről 12-12, Szamosszegről 43 és Vitkáról 8 személyt vittek közmunkára. A szolyvai gyűjtőtáborba kerültek, onnan szállították őket tovább zsúfolt tehervagonokban.

Hogyan él ez az emberek emlékeztében? Idézem az interjúkat:

A háború után munkaszolgálatra elvitték az összes 18-65 év közötti embert, háromnapi hideg élelemmel kellett jelentkezniük és gyalogosan vitték őket Beregszászra, ahol vagonokba rakták őket. Akiknek voltak Beregszászon rokonaik, azoknak esetenként tudtak szólni, hogy próbáljanak meg kiállni a sorból és elbújni valahol (ők már tudták, hogy mire számíthatnak a munkaszolgálatra elvitt

emberek). ... munkaszolgálatról az elhurcoltak körülbelül 15%-a tért vissza, ... (28. sz.)

A nagymamám rengeteget mesélt a régi időkről. Nagyapámat elvitték az oroszok málenkij robotra. Csak jöttek a faluba, és összeszedték az összes embert és vitték. Van, aki elbujdosott, de akiket megtaláltak, azokat el kellett vinni. ...(30. sz.)

Az édesapját 1945-ben, a málenkij robot menet alatt főbelőtték. (5. sz.)

Nagyon sokat szenvedtek az itt élő emberek. „Malenkij robot"; sok özvegy asszony maradt. Persze az oda elvittek nagyobb része 1-3 év múlva hazajött. (1. sz.)

Itt is a kérdés: az akut traumán túl mekkora ember-veszteséget okozott a „málenkij robot" ténylegesen a falunak? Az elhurcoltak adatait soroló cikk 96 Márokpapiból elvitt embert jelöl. A település akkori népessége 1000 fő körül volt. (1941-es Népsz.: 1010, 1949-es Népsz.: 976) Ennek nagyjából fele férfi (kb. 500 fő), ennek legalább egyharmada 18-65 év közötti (kb. 160 fő), az adatok szerint elvittek 96-ot, tehát „az *összes* 18-65 év közötti..." erős túlzásnak látszik. Erre utal az is, hogy a két népszámlálás között összesen 34 fő a népességszám csökkenés, közben volt egy világháború, nyilván nem kevés háborús veszteséggel, jelentősebb betelepülésről pedig ebben az időszakban nem rudunk. Mennyien tudtak tehát hazajönni, mennyi a tényleges „embervesztesége" a „málenkij robot"-nak?

3-5 év múlva csontig lesoványodva, nagyon kevesen tértek vissza. (6. sz.)

... munkaszolgálatról az elhurcoltak körülbelül 15%-a tért vissza, ... (28. sz.)

Ha az ilyen esetben természetes túlzást leszámítva a visszajöttek arányát nagyjából 25%-ra tesszük, akkor a tényleges ember-veszteség nagyjából 70-75 fő (a 96 elhurcolt 75%-a); már abban az esetben, ha a falu emlékezetében élő számokat *adatnak* elfogadjuk. Csakhogy az előbbi adatok ennél jóval kevesebbet valószínűsítenek. Egy ezer lakosú faluban semmiképp se elég ahhoz, hogy a *népesedési viszonyokat* jelentősebben befolyásolja. De ha azt nézzük, hogy ez a történés jónéhány család életét megrendítette, és ezt a történést a rokonok-szomszédok is látták-átélték, akkor ez éppen elegendően sok ahhoz, hogy erős hangsúllyal beépítse a történést a falu emlékezetébe. Tudjuk, ami az emlékezetben rögzül, az *ott van,* az az *emlékező számára* a valóságos tény, függetlenül a „tény" igazi valóságtartalmától. A *falu kollektív emlékezete* számára a *„nagyon kevesen tértek vissza"* a „málenkij robot" valósága. Amit egy „emlékmű" is

igyekszik életben tartani. Miért tettem idézőjelbe az „emlékmű” szót? Kiderül két interjú-részletből:

Egy szemben lakó idős nőt kérdeztük, hogy valójában mit is ábrázol a fal emlékmű, mivel megközelíteni nem nagyon lehet, mert a gaz benőtte, másrészt semmilyen tábla, emléktábla nincs kihelyezve róla. Elmondta nekünk, hogy az elhurcoltak emlékére kezdte el a polgármester építeni uniós pénzből, de az építkezés abbamaradt, a pénz pedig nem tudni hova lett. Kérdeztük, hogy konkrétan kiket ért az elhurcoltakon, de erre nem tudott válaszolni, nem tudja. Szerinte a falu összképét rontja a félig sem elkészült emlékmű, ami valójában csak egy fal, jelentősége nincs. (11. sz.)

A lakó, aki magát őslakosnak tartja, az akkor még általunk ismeretlen eredetű emlékműről a következő felvilágosítást adta: az előző polgármester kezdeményezésére indult a most félig kész emlékmű építése, amely az 1945-ben az akkori Szovjetunióba deportált emberek emlékére készült. (6.)

Úgy tűnik, *ilyen* fontos a falunak (a hivatalosságnak, az embereknek?) a tragédia emlékének megőrzése...

Egy kicsit későbbi korról, az ötvenes évekről (Rákosi korszaka!) *egyetlen* interjúban tétetett említés:

Hetefehércsén született, földműves szülők. Iskola: első hat osztály ott. 50-es évek: apja kulák, elvitték, 4 évig semmit sem tudtak róla, kínzások, stb., ebbe halt bele. (Nem pontos, hogy mikor. Úgy tűnt, hogy nem sokkal a szabadulás után.) *Édesanyját szintén elvitték, 8 hónapig volt börtönben. Ő Tarpán, nagyszülőknél nevelkedett.*

A Kádár-korról pedig (egyetlen, a téeszek szervezéséről szóló rész kivételével; erről majd a gazdaság dolgainál részletesebben lesz szó) *egyáltalán nem beszéltek.* Holott ez már részben saját, részben szüleik élménye. Valamiért – és itt nem állítanék fel még hipotézist sem, hogy miért – ez a korszak nem fontos, vagy legalábbis *elmondásra érdemes módon* nem fontos számukra. Vagy talán – mégis egy hipotézis? – inkább *elfojtandó* élményanyag? Akár így, akár úgy, nem beszélnek róla.

A múltról szóló rész zárlatául még egy, egészen másféle, voltaképpen a *falu-élet mikénti alakulását jelző* idézet; itt kommentár nélkül:

Arra is születni kell, hogy valaki szeressen menni. Más se nagyon jár el a Tiszára, horgászni is egy közeli halas tóhoz járnak, pár ember, azt hiszem, Darócra. Régen, itt van szemben ez a rét, így nevezzük, ez teli volt vízzel. Még hal is volt benne. Volt itt egy patak, a Szipa, itt van nem messze, a falu végétől vagy négyszáz méterre. És akkoriban úgy mentünk le vesszőkosárral, belevetettük, és mindig volt hal benne. Ki kéne tisztítani, régen tisztították, de most azt sem tudom, kihez tartozik, kiszáradt. Régen mikor befagyott, még korcsolyáztunk is benne. Most csak nagy lom van benne. A gólyák sem értik, nincs víz, nincs béka, nem tudnak táplálékot szerezni. (30.)

A „falu-élet mikénti alakulásának" természetesen vannak a falu-széli tónál keményebb összetevői is. Nézzük először ezek közül az egyik legfontosabbat, a *gazdaság* (gazdálkodás, megélhetés egyéb forrásai) dolgait.

Gazdaság – miből és hogyan ének a falu emberei?

Egy keveset – néhány interjú-részlet – a *múltról,* a még elég közeli, 20-30 év előtti időkről:

Régen (az interjú más részeiből kiolvashatóan ez a „régen" az 1970-es, 80-as évek) *még ment a szarvasmarha tenyésztés, tejgazdálkodás. (10. sz.)*

Abban az időben még az istállók tele voltak, volt vagy 350 tehén (más forrás szerint kb. 400), *reggel hajtották ki. Ez még nagyjából a rendszerváltásig így volt.* (Más forrás: ebben az időben – 80-as évek!!! – a TSZ-nek /aki nem tudná: a „TSZ" a mezőgazdasági termelő szövetkezet, a „szocialista mezőgazdasági nagyüzem" közkeletű rövidítése/ volt 400 tehene, a magánosoknak 400) *„Ebből taníttatták a gyerekeiket." (1. sz.)*

A TSZ-ek idején a környező területek nagyobb kihasználtságnak örvendtek, több embernek volt munkalehetősége, jelentős volt az állatállomány (pl.: 800-900 szarvasmarha, háztájnál ezen felül kb. 400), megoldott volt a feldolgozás (tejüzem, vágóhíd...) (13.)

A TSZ dolgairól rövidesen kicsit részletesebben lesz szó. Itt csak arra hívom fel figyelmet, hogy mindhárom, többé-kevésbé általánosnak szánt megfogalmazás a meglehetősen nagymérvű *állat-(szarvasmarha-)tartásról* szól. Ne feledjük, ez a „nagyüzemi gazdálkodás" korszaka, amikor is a magángazdálkodást igyekeztek beszorítani a „háztáji" keretei közé (amely keretek eleinte na-

gyon szűkreszabottak voltak, idővel bővülgettek szépen, de mindvégig megmaradtak eléggé kemény és jól körülhatárolt *kereteknek*). Egybehangzó vélemények szerint nagyjából 400 állatot tartott az akkor a faluban lakó körülbelül 250 család. Ha belegondolunk, hogy a 250 „család" jónéhánya egyedül élő vagy maga-alig-bíró idősekből álló volt, és nyilván volt több olyan család is, amelyiknél nem volt szarvasmarha, akkor biztosra vehetjük, hogy egy-egy állattartó „háztáji" 2-3 jószágot nevelt. Nem kevés! Persze, nem is meglepő. Tudjuk, ez a táj, a Bereg, évszázados hagyománya szerint első soron állattenyésztéssel foglalkozott, táji-természeti adottságai erre predesztinálták. Csak a hagyomány élt – még – tovább. Gyakorlatilag a rendszerváltásig. Akkortól, noha a politika fennen hirdette a kisparaszti tulajdon elsőbbségét a nagyüzemmel szemben, ez a fajta házkörüli állattartás nagyon gyorsan felszámolódott. Miért?

Két interjú-mondat (*A TSZ-ek idején a környező területek nagyobb kihasználtságnak örvendtek...*és *...megoldott volt a feldolgozás (tejüzem, vágóhíd...)* felsejdíti a magyarázatot. A TSZ, ez a sajátos magyar nagyüzemi mezőgazdasági gazdálkodási forma, létrehozta a nagyüzem és a kisüzem („háztáji") sajátos *szimbiózisát.* Itt konkréten úgy, hogy a TSZ legelőt biztosított a háztájiban nevelt marháknak is, és gondoskodott a feldolgozásról-értékesítésről is. A TSZ – politika-vezérelt – szétesése-megszűnése után azok a gazdák (ha és amennyiben egyáltalán gazdálkodó gazdák voltak...), akik tulajdonukba szerezték vagy (nem ritkán kihasználva az új tulajdonosok fizikai és/vagy gazdasági erőtlenségét) bérletbe vették a falu határát, már nem engedték „saját" földjükön legelni a kisemberek teheneit. A feldolgozó üzemecskék tönkrementek; legelő és megbízható (biztos) átvevő nélkül meg nem lehet már jószágot tartani. Ma a faluban – a később említendő két nagygazdaságtól eltekintve – háznál összesen 2-3 tehén éldegél. Egy valaha – nem is oly rég – alapvetően állattartással foglalkozó faluban...

Nézzük akkor most kicsit részletesebben, hogyan emlékeznek az itteni emberek *a TSZ-re.*

Volt Tsz is. Mindenki ott dolgozott, itt üzem, ilyesmi nem volt. (1. sz.)

(Valamikor a hatvanas évek elején férjét) *...megkeresték a TSZ-ből, hogy menjen oda gépkocsivezetőnek, ezt elvállalta. A TSZ-ben munkaegységért dolgozott, változó volt, hogy egy-egy munkaegységért milyen „fizetséget" kapott, volt, amikor egy munkaegység 16 dkg búzát ért. Ez a rendszer 3 évig tartott, utána már pénzben kapott fizetést (1200 forintot). (28. sz.)*

Eléggé egyértelmű – más interjúkból is –, hogy ebben a faluban (is) a TSZ volt a legfőbb munkaadó, a legtöbb itt élő ember számára *a* munkalehetőség. Néha nem valami nagyon jó:

A TSZ-ben dolgozott, aki akart, kapáltak, trágyát terítettek (ez volt a legrosszabb és legutáltabb munka), irányított munka volt, mindenkinek megszabták, mennyit kell dolgoznia (kijelölték a felásandó területet),...(28. sz.)

Később azonban, és ez nagyon fontos elem, már mást is csinált a TSZ. Itt azt, hogy

...később széket kötöttek háziipari szövetkezetben (megkapták a keretet, erre tették fel a gyékényt, amit előtte szedtek, a kész székeket Szeged mellé vitték el (háztól). (28. sz.)

Megjelent tehát a *melléküzemág,* a TSZ által létrehozott, tulajdonolt és szervezett valamilyen *nem mezőgazdasági* (többnyire kisipari) tevékenységet végző *kisüzem.* Minden valószínűség szerint – más falvakból vannak erre konkrét adataink – az egyik interjúban említett *tejüzem, vágóhíd* is ilyen volt. Ahol azok a helybeliek találhattak munkát, akik nem tudtak vagy nem akartak a mezőgazdaságban dolgozni. A TSZ tehát *gazdaságszervező* tevékenységet is felvett. Ezek azonban tipikusan kicsi, *önmagukban* (a TSZ „védőszárnyai" nélkül) életképtelen valamik voltak. A TSZ szétesésekor értelemszerűen 1-3 éven belül tönkrementek, megszűnvén velük a *munkahelyek* is.

Nem akarom természetesen idealizálni a TSZ-világot. Főleg nem annak kezdeteit. A kezdetekről, és arról, hogyan lehetett „berendezni" abban az időben az életet, igen pontos látleletet ad egy interjú-részlet:

1960-ban erőszakkal államosították a szüleik földjét, állataikat és gazdálkodó eszközeiket. Mindketten a TSZ-ben dolgoztak, a feleség könyvelőként a férj mezőgazdasági munkát végzett. A TSZ mellett foglalkoztak háztájival is, állatokat (köztük 4 tehenet) tartottak. A feleség ebben az időszakban reggel 8-ra úgy ment dolgozni, hogy az aznapi ebédet megfőzte, a kenyeret a saját kemencéjükben megsütötte (a '70-es évek közepéig nem volt a boltban kenyér), munka után pedig még az állatokat ellátta. A férj elmondása szerint ebben az időben akadályozták abban, hogy dolgozzon, mert csak annyi földet használhattak, amennyit engedtek, pedig ment volna kaszálni. (12. sz.)

A TSZ-világ (annak kell neveznünk, hiszen, mint láttuk, ebben a faluban /is/ a fő munkaadó a TSZ volt) tehát megszűnt. Mi lett helyette? Nézzük a *jelen-*

kori gazdálkodás dolgait; ezúttal is csak az interjúk alapján, vagyis úgy, ahogyan a faluban élő emberek látják és megélik.

A faluban, úgy tűnik, ma is a megélhetés legfőbb forrása a *mezőgazdaság.* (Természetesen a később tárgyalandó közmunkán és környező városok szűkülő munkahely-kínálata miatt elég kismértékű „bejáráson" túl.) Mégpedig, mint látni fogjuk, alapvetően három formában. Az egyik a kisebb vagy nagyobb volumenű mezőgazdasági *magánvállalkozás.* Ezekre – egyebek között – az a jellemző, hogy *állandó alkalmazottat* vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon kis számban – 2-3 fő – foglalkoztatnak. Részben – a kicsit nagyobbak – jól gépesítettek, részben saját és családi munkaerőt használnak csak. A másik forma az *alkalmi munkavégzés.* Az említett állattartás mellett korábban is jelentős volt a térségben a gyümölcstermesztés (ikonikus jelzők a „szabolcsi alma", a „szatmári szilva"), ez jelenleg is folyik. (Főleg alma, meggy, szilva.) Elsősorban a gyümölcs szedéséhez van szükség az alkalmi munkásokra; jónéhány helybéli számára ez igen fontos jövedelemforrás. A harmadik forma természetesen a házkörüli, zömmel saját szükségletre történő termelés, kisállat-tartás. Ezt azért említem külön formaként, mert ebben a faluban, úgy tűnik, lényegesen elterjedtebb és nagyobb jelentősége van, mint több más környékbeli faluban. Noha természetesen itt is csökkent az utóbbi időben (lényegében a rendszerváltás utáni időket említik ez ügyben) ez a fajta tevékenység. Nézzük mindezeket az interjúk tükrében!

Az első néhány leírás-jelzés olyanoktól származik, akik részben vagy egészben kis-közepes méretű *magán-gazdálkodást* folytatnak.

(A református lelkésznek) *van 5 kh gyümölcsöse (alma), a kárpótlásból (apja után kapott) vette a földet. (Hivatalos fizetése 40.000 Ft) Mikor ide került, a téesz adott 1 ha háztájit, azon akkor dohányt termeltek, a helyiek tanították meg neki. Így is segítette őt a gyülekezet. (1. sz.)*

Az interjú más részéből kiderül, hogy az almásban maga is tevékenykedik, természetesen a nagyobb munkákhoz (mindenekelőtt a szedés) alkalmi munkásokat is fogad. Megélhetését (mint látni fogjuk, másoknak is) csak *részben* fedezi a gazdálkodás, de fontos elem, hiszen a más forrásból származó jövedelem (ld. „hivatalos fizetés") semmiképpen sem volna elegendő. Szerkezetében (mármint a megélhetést biztosító jövedelem-szerzés gazdasági szerkezetében) nagyon hasonló a következő is:

Nyíregyházán dolgozott, de a második felesége halála után visszatért, azóta méhészettel foglalkozik. A téli hónapokban masszőrként dolgozik Ny-án és környé-

kén. Márokpapiban két hold földdel rendelkezik, amit akáccal ültetett be, a méhek miatt. A föld megművelése ilyen kis területen, gépek hiányában nagyon gazdaságtalan. (6. sz.)

Méhész és masszőr... Elég érdekes tevékenységszerkezeti összetétel, ám – efféle közegben évszázadok alatt kialakult bölcsesség – úgy kell megélni, ahogy épp lehet. A dolog persze néha bonyolultabb, vagy inkább az idő múltával bonyolódik:

Apukámnak azután 6 hektárnyi földje volt, amikor megszűnt a téesz, kiadták neki, akkor azt művelte. Szerszámai, gépei nem voltak, dolgozott egy családnak, akiknek volt, és így tudta az ő gépeikkel a saját földjét is művelni. Ledolgozta ott nekik. Nem sok haszna volt, nem gazdagodott meg egyáltalán. Ha erdős részt választ, sokkal jobban, nem így állnánk. Igaz, akik a tűzhöz közel ültek, kiválasztották a legjobb földet, amit tudtak, hogy fa van rajta. Egyszerű parasztembernek, meg ami jutott, abból választhatott. Nekünk az a pucér föld. (31. sz.)

Némileg hasonló a következő kettő is:

A téesz mikor feloszlott, akkor visszaadták a földeket, nem tudja, pontosan hány aranykoronát mindenkinek. De ez régen volt, a 90-es években. Az apjának volt egy testvére, aki Tatabányán lakik, s amíg ő élt, édesapja bérelte az ő földjét addig. Így volt 12-13 hektár, mert anyjának is volt egy kertje. (Ők mára feladták a gazdálkodást; mint a következő alanyunk is:)

De hiába, az utóbbi 3 évben csak beleégett a pénze. Szántóföldi növényeket termelt, búzát, kukoricát, napraforgót.

Invesztálni, talaj-javítást, talajerő-fenntartást, netán öntözést végezni, mint elmondta, ilyen volumenű gazdaságban nem lehet. Ő is feladta...

Másfajta, de szintén részleges ellehetetlenüléshez vezető (és a mindenképpen szükséges „több lábon állást” is mutató) történet a következő:

A lányuk az önkormányzatnál dolgozik, a fiuk és a vejük pedig a családi gazdaságot igazgatják (a gazdálkodás szinte teljesen gépesített, napszámosaik nincsenek), ahol kalászosokat termesztenek. ... Mivel a TSZ-ből a férj a rendszerváltás előtt néhány évvel már kilépett (GMK-ban dolgozott műszerészként, mint elmondta, hozzá nem értő vezetők alatt), a feleséget pedig az egészségi állapota leromlása miatt leszázalékolták, a kárpótlás során nem kaptak földet. Aki a TSZ-ben maradt, 30 aranykorona földet kapott (errefelé jellemzően 5-6-7 aranykoro-

nás földek vannak), ők arra kényszerültek, hogy vásároljanak. Összesen 40 hektár földet szereztek, leginkább gyepet, mellette valamennyi szántót. Juhokat tartottak, a férj juhász lett, a bárányok ellátásába a feleség is besegített. Az utca végében 2 éve épült meg a gát, ami miatt kisajátították annak a területnek egy részét, ahol a juh hodály és a legelő volt, így elmondásuk szerint már nem alkalmas az állattartásra a korábbi módon. A kisajátítással is rosszul jártak, mert a gyepterületért sokkal kevesebbet fizettek, mint a szántóért. (12. sz.)

És még egy „több lábon állás”:

A család jelenlegi megélhetését a húszhektárnyi gyümölcsös, és a biztos munkahelyek bevételei biztosítják. Ami nehezíti a megélhetésüket, az útiköltség térítésének hiánya. A háztáji gazdálkodás ma már nem rentábilis a faluban, ezért kevesen teszik. (10. sz.)

A házkörüli gazdálkodásról majd kicsit később. Előbb még nézzük meg a nagyobb gazdaságokat!

Édesapja mellett tanult meg a földdel bánni. Ő a téeszben dolgozott, ők, a szülei kezdték el, művelték a sajátjukat, barátokét, meg a gyerekekét is. Édesanyja él még, de édesapja meghalt 2011-ben, akkor rászorultak, hogy maguk műveljék meg az örökséget. Vonzalma is volt hozzá, szerette is, értett is hozzá, megtanult mindent az apjától a vetéstől a szántásig, a bálázásig. Gépek is voltak már, traktor, minden, ami kellett. Voltak jó évek az elején, 2-3 milliós éves bevételek, plusz a támogatás, ebből, a szülők saját pénzből, nem hitelből vették a felszerelést. A férfinek saját indulásánál nem kellett hitelt felvennie, mert a társa, barátja, akinek ő is segített előtte, megelőlegezte neki a pénzt egy évre. Ő meg visszafizette. Abból vette meg a testvérek földjét, így 2 holdanként. Most sokkal többe kerülne, négyszeres áron adták el, most van szerinte az ár a plafonon, ennél már nem lesz több. Van üzleti érzéke, de nem volt ez ingyen, nagyon meg kellett érte dolgozni, nagyon szeret is dolgozni. De most a támogatással is baj van, meg volt az az AKG-és támogatás, az egy plusz volt az állam felől, de már most nem nyerte meg senki, szinte csak a gyümölcsösre nyertek már csak.

Jellegzetes magángazdaság: „*Gépek is voltak már, traktor, minden, ami kellett.”* De a munkavégzés „családban maradt”: épp akkora lett az üzem, hogy a gazda és családtagjai „*maguk műveljék meg”.*

Akad azután elég sajátos forma is:

Van itt kinn, ahogy befelé jövünk a 41 útról, ott is van egy 5 hektáros terület, fél hektáros tulajdonosok álltak össze. A téesz idejében, amíg nem bomlott fel, akkor ott, aki akart ültetni, az ültetett. Visszakérte azt a földet, és a sajátja lett neki. Együtt maradtak, de ott is voltak idősebbek, egyik megvette a másikét, nem sokan maradtak benne, az elején volt vagy 13-15 tulajdonrészes, de most már vagy öt emberé az egész. Vásárosnaményban tudják eladni, (33. sz.)

A TSZ utóélete...

És persze vannak nagyobb – akár már egyértelműen nagyüzemnek nevezhető – gazdaságok is:

A köztemetővel szembeni telepen egy szomszéd faluban lakó agrármérnökként végzett fiatalembertől tudtunk érdeklődni, a telepről és a táblán hirdetett meggy felvásárlásról is. Mint kiderült egy 3 fős családi vállalkozás keretein belül tevékenykedik a telepen. A volt tsz területének felét vásárolta meg, itt gyümölcs felvásárlással (meggy, alma, szilva és dió) és hús eladásra szánt szarvasmarhákat tart (280 db az átlag állomány), ezeket legelteti a környező területeken és külföldre (Görögország és Törökország) élő súlyban adja el (1300 Ft/kg). A legelők egy része saját, de olyan is van, amit bérel, ezek közt akad natura 2000-es terület és a tulajdonosnak a megkötések miatt a legeltetésre való bérbeadás a legkézenfekvőbb megoldás. ... Összesen 350 ha-on gazdálkodik, ebben legelő és gyümölcsös is van. A gyümölcs szedéséhez többnyire külföldi (ukrán) munkavállalókat (kb. 50 fő) foglalkoztat, akik állítása szerint jobban dolgoznak. (14. sz.)

Figyeljünk fel az utolsó mondatra! Számomra itt nem az a lényeg, hogy mi a véleménye a munkaerő minőségéről (könnyen lehet, hogy egyáltalán nem csak erről van szó, hanem az is közrejátszik, hogy az „ukránok” esetleg olcsóbban hajlandók dolgozni, mint a helybeliek), hanem azt tartom fontosnak, hogy itt működik a *faluban* egy elég jelentős méretű agrár-gazdaság, amelyik a *falu embereinek* nem jelent munkalehetőséget. Ugyanez a helyzet a másik nagygazdasággal is:

Márokpapi határában található állattartó telep és lovarda tulajdonosaival, alkalmazottaival beszélgettünk. Négy generációs családi vállalkozás (három fő), amely három főt (juhász, állatgondozó, gépkezelő) foglalkoztat állandóan. Ezen kívül a munkák függvényében 2-3 idénymunkást. A munkaerő nem a településről

való. A tanya vezetését elsősorban egy praxisából visszavonult középkorú doktornő viszi. Édesapja volt egykor a környék állatorvosa. (Beregdaróciak) (13.)

A telep egyébként gyönyörű, épületei újak, szépek, korszerű technikával felszereltek (már amennyire korlátozott mértékű szaktudásunkkal meg tudtuk állapítani), vezetése, fejlesztési elképzelései koncepciózusak. Lovardát építettek (épp ottlétünkkor volt nagyjából elkészülőben), lovas oktatást, lovas turizmust terveznek. De ez sem a *falu gazdasága.* Területén van, talán, ha beindul a lovas turizmus, valamennyi új vásárlóerőt is fog jelenteni, de az ott élők számára *munkát, munkalehetőséget* nem jelent, tevékenysége nem szervesül a falu gazdaságába, *külön világ marad.* Mint az előző is.

Említsünk még meg itt egy olyan formációt, ami szintén nem része egyértelműen a falu gazdaságának (általánosabban a falu életének), de olyan jelenleg eléggé kihasználatlannak tűnő *lehetőség,* ami éppen jelenthetne komolyabb pozitívumot is. Ez a valami az Erdei iskola. Mit tudtunk meg róla? Ezt:

(Erdei iskola) Telefonon érdeklődtünk a nyíregyházi üzemeltetőnél, aki sajnos a napokban nem járt kint, de egy helyi hölgynél hagyott kulcsot, akivel felvettük a kapcsolatot és az udvarra beengedett és készségesen végig vezetett. Elmondta, hogy egy régi parasztházat bővítettek ki, ahol a táborozók elszállásolása és oktatása folyik. Az udvaron tűzrakó hely és közösségi terek is találhatók, egy csendes árnyékos környezetben. A néni többször be szokott segíteni a kerti növények gondozásában és hozzánk hasonló érdeklődők esetleg korábban érkező vendégek esetén a bejutásban. Mivel hosszabb beszélgetésre az üzemeltetővel és az épület bejárására nem volt mód, a weboldalon található információkon és a hölgy által elmondottakon kívül nem sikerült többet megtudni. (15. sz.)

Az Erdei iskoláról: jó, ha van és működik, hiszen az ott tanuló, táborozó akár 100 fős csoportok a boltok számára is vásárlóerőt jelentenek. (Ottlétünkkor sajnos üres, éppen nem volt csoport. Nyáron lesz-e? Nem tudni.) *(27. sz.)*

Tehát: van egy elég jól kiépített, nagyon szép környezetű, nagyjából 100 fő befogadására alkalmas létesítmény. *Üzemeltetője:* nem a falu, nem a faluban élő ember, az elég messzi Nyíregyházán található. *Neki,* úgy látszik, nem igazán fontos érdek a létesítmény kihasználtsága, holott jónéhány hasonló intézményről lehet tudni, hogy jól működnek, év közben is, nyáron is elég jól kihasználtak. Okszerű üzemeltetéssel (a faluban előállított termények a konyhán, néhány embernek munkalehetőség az üzemeltetésben, helyi szakemberek foglalkoztatása a

speciális oktató munkában, stb.), gondolom én, a *falu számára is hasznos* dolog lehetne. Kár, hogy jelenleg, úgy látszik, nem így van.

És akkor a gazdálkodásról szóló rész bevezetőjében említett harmadik forma, *a házkörüli, zömmel saját szükségletre történő termelés, kisállat-tartás.* Három jellemző interjú-részlet:

Nagyon nagy a kert itt hátul, tavaly az egészet bevetettük, krumplival, mindennel. Az unokámék vállaltak babot, bérbe, megkapták a vetőbabot, és leadták a termést. Nagyon sok munka volt, nem jó a föld, nem érte meg, alig kaptak pénzt érte. Még az idén megpróbálták, több sort ültettek végig a kert hosszában, de az egész kertet már nem vettettük be. Így is van minden, magunknak megterem a káposzta, krumpli, bab, zöldbab, karalábé, zöldség, kapor, tök, minden, ami a konyhába kell. Teszek el lecsót, lekvárt, befőttet, amennyit csak tudok. A lányom veszi olcsón a gyümölcsöt, meg kapnak is a napszámban, ahol dolgozik. A paprikát, paradicsomot megvesszük, mert annyit nem tudunk a kertben termelni, hogy el is tudjunk belőle tenni. (34. sz.)

Kérdés: Mekkora kertje van, tart-e állatokat?- Van 9 tyúkom,1 kakasom. Ott az a középső rész a gazdasági udvar. Ott meg külön egy rész, amit a tyúkoknak kerítettem el, hogy legyen nekik zöldjük. A kertem meg egész arra le, amerre a zöldet látja. 80 méter úgy lefele, a szélességét nem mértem, de nagyon nagy. Használtuk az egészet egy darabig, a lányomékkal, amelyiknek itt tanultak a kislányai. ...Paradicsomot, káposztát termeltünk, ...De aztán abbahagytuk, most csak lekaszáltuk, mert nagyon sok munka volt vele. ... Most egy kis zöldséges kert van csak, amit én csinálok, de krumplim van, saját, meg virágoskert. Azt nagyon szeretem. (31. sz.)

Az első pár évben tartottak két disznót is a szárnyasok mellett, ma már nem. ... A házhoz tartozó kertben – egy hold – megtermelnek szinte mindent, amire szükségük van. (32. sz.)

Van tehát házkörüli gazdálkodás, de, mindhárom interjú azt mutatja, hogy csökkenő mértékben. Főleg az állattartás – marha, disznó – marad egyre jobban el, „nem éri meg". (Egy korábbi táborunkban agrár-közgazdász mutatta ki nekem pontos számítással, hogy a sertés és baromfi tartás, még akkor is, ha saját földön maga termeli meg a takarmány nagy részét, többe kerül, mintha a boltban veszi meg a húst.) Marad tehát a konyhára való zöldség megtermelése, ez azonban – és ez nagyon fontos! – ebben a faluban még elég általános.

Nem szorosan, de mivel a megélhetés dolgairól van itt szó, ide tartozónak látom a *közmunka* és a *külföldi munkavállalás* kérdéskörét is. Mit mondanak ezekről az interjúk?

Hogy a közmunka fontos dolog, az is mutatja, hogy elég sok interjúban említődik. Érdemes figyelni arra is, hogy gyakran más megélhetési forrással együtt szólnak róla. Többnyire rövid, lakonikus megfogalmazások, érdemes közülük többet idézni.

Veje regisztrált munkanélküli, évi egy hónapon át közmunkán vesz részt, szakmunkás feladatot kap az önkormányzattól. Az év többi részében feketén, építési vállalkozóként dolgozik a testvérével együtt, aki szintén helybéli. Elmondásuk szerint így tudják megoldani a megélhetésüket, egyéb lehetőség híján. (2. sz.)

Elmondása szerint a faluban nincs munkanélküli, mert majdnem az egész falu dolgozik, ha másként nem, közmunkásként. (5. sz.)

Közmunkából él 52 ezer forintot keres, egy uborka kertben dolgozik, a zöldség, gyümölcs termesztésből él, otthon is gyönyörűen megcsinálta a kertet, még a polgármester is megdicsérte. (23. sz.)

Szerinte szegénység van, csak ez a közmunka van, nincs más, de akinek az megfelel az jó. (25. sz.)

Amikor a gyerekek óvodába, iskolába mentek, a végén az unokám is, akkor én is el tudtam menni dolgozni, ide a hivatalba, közmunkára. Virágot ültettünk, tengerit kapáltunk. Utána szombat, vasárnap mentem napszámba, szilvát, meggyet, almát szedtem. (34. sz.)

Az unokám okos lány, lehetett volna doktor is, ha tanul, de teherbeesett, akkor nem tanult tovább. Most meg hiába, nem tud máshol elhelyezkedni, nincs munka, nem tudja használni, hogy tanult, közmunkásnak kell maradni neki most is. (34. sz.)

Fontos tehát közmunka (az adatok szerint ebben az évben – 2016 – 43 fő foglakoztatására van lehetőség. De a *megélhetéshez* nem elég, így vagy úgy, *kell* hogy legyen más jövedelem-forrás is. A közmunka tehát – nem újdonság, csak anyagunk is megerősíti – nem *megoldás,* legfeljebb *tűzoltás*. Olyan *helyi gazdálkodási szerkezet* kellene, ami a helybélieknek rendes munkát kínál, a jelenlegi azonban... ld. a nagyobb gazdaságokról írottakat...

Jelent-e valamiféle kiutat a *külföldi munkavállalás?* Az ittenieknek nem nagyon:

Nagyon kevesen mennek el, a férfi testvérének a fia el akar menni Németországba, mert nem lát itt lehetőséget, de ez a ritka.(33. sz.)

A férjem az esküvő után nem ment vissza Németországba. Azóta is bánja, mindig mondja, hogy ott kellett volna maradni pár évet, nagyon jól keresett vele abban az időben. Itthon nem tudta hasznosítani a szakmáját már. Akkor felvétel volt határőrségen, és oda jelentkezett. Itt nincs gyár, nem tudott volna menni sehová. Ez meg itt van helyben, ... Nagy szerencse, hogy mindkettőnknek van munkahelye. Ez nagyon ritka a faluban. (30. sz.)

Még egy, az egész jelenségvilágot meglehetős pontosan bemutató történet:

Sajnos, itt ilyenek az emberek, szegénység van. Itt a környékünkön mindenki munkanélküli. Mindenki, a fiatalok is. A fiam is hiába a második iskolát végzi, egyszerűen nincs munka. Gimnáziumba járt, azután szoftverfejlesztőnek tanult két évig Gyarmaton, sokfelé pályázott, de nem vették fel sehová. Épült itt egy feldolgozó, oda is beadta, hát, akik közel ültek a tűzhöz, azok be is kerültek. Most azt mondta az apja, hogy nincs más választása, valami kétkezi munkát kell keresnie. Most hegesztő tanfolyamra jár Nyíregyházára minden szombaton, külföldön nagyon keresik a hegesztőket, és muszáj valamit lépni, sajnos. 22 éves. Nem szívesen, de el kell engednem, valahogy el kell indulni. Az életet el kell kezdeni. Nekem meg bele kell törődni, ha ez eljön. (30. sz.)

Hát... Megoldásnak ez se megoldás.

Kellene valami összegzése ennek a résznek a gazdaság dolgairól. Jobb lesz azonban „egybelátni" ezeket más tényezőkkel, egyebek között éppen az ez után következő résszel, amelyben a *közérzet, a helyi társadalom* kérdéskörét járjuk kissé körül. Majd a végső összefoglalásban térünk vissza a gazdaság, a megélhetés, a szegénység problémavilágára is.

Az emberek egymás közt – közérzet, vélemények a faluról, a helyi társadalom állapota

Kezdjük az elején! Milyen vélemények hangzottak el közvetlenül a közösségi életre vonatkozóan?

Megkérdeztük, hogy a faluban milyen közösségi élet zajlik, szokott-e nagyobb összejövetel lenni. Elmondásuk szerint régebben gyakran megtartották a nagyobb vallási ünnepeket, külön a katolikus és külön a református gyülekezet. (4. sz.)

Azt mondja, „régebben". Tehát most már nem annyira. Az egyik ok talán éppen a vallásosság általánosabb csökkenő volta is lehet:

'71-ben még zsúfolva volt templom, ma már kevés a hívő, aki el is jár az istentiszteletre. (1. sz.)

Nyilván, ha már istentiszteletre se nagyon járnak el az emberek, akkor a „nagyobb vallási ünnepek" közös ünneplése is elmarad.

De folytassuk az előző idézetet, más dologra is vonatkozóan:

Mára már ez ((mármint a közös ünneplés)) évi egy alkalomra szűkül – augusztus 27-én tartják a falunapot, de az sem olyan, mint régen, és hó végére már nincs is pénzük. Élőzene szokott lenni, fellépőket hívnak, és általában ennyi történik. Mindenki nagyon szegény, kevés az emberek pénze, nincs is nagyon rá igény emiatt. (4. sz.)

Ugyanez, kicsit más „hangszerelésben":

A falu közösségi életével kapcsolatban elmondta, hogy két polgármesterrel ezelőttig még rendeztek, szerveztek eseményeket, aktívabb volt sokkal a közösségi élet, nagyon sajnálja, hogy azóta semmi sincs, pedig ő menne és szívesen táncolna is. Idősek napja szokott csak lenni, egyszer egy évben. Korábban nem volt olyan falunap, ahonnan ő hiányzott volna. (5. sz..)

Egy sajátos szempont is felmerül:

Régen folytak a férfiakkal közösen végzett munkák a TSZ-ben. Könnyebb volt a párkeresés is, sőt a Művelődési Házban rendszeresen voltak kulturális rendezvények is. Mára a Művelődési Ház eltűnt. Ezzel eltűnt az utolsó közösségi tér, és a lehetőség újabb kapcsolatok kialakulására. (9. sz.)

Igen, a közös munka, mint a társas kapcsolatok (és nem csak a párválasztás!) alakulásának lehetséges színtere. Utalok itt egy korábbi táborban (Gulács) folytatott beszélgetésre, amelyben egy középkorú férfi mesélte, hogy régebben, a TSZ-időszakban természetes volt a kapcsolatok kialakulása, hiszen munka után együtt indultak haza, alkalmasint még betértek a kocsmára egy fröccsre vagy sörre, volt is miről beszélgetniük. A TSZ (és tegyük hozzá: a melléküzem-

ágak) megszűntével ezek az alkalmak is elmaradtak, mint beszélgető partnerünk fogalmazott, „elvagyunk magunknak”.

És persze, nagyon pontos megfogalmazásban, a *közösségi tér* hiánya...Ugyanez még egyszer:

A lakók között nincs összetartás, mert ahhoz kéne egy olyan közösségi ház, ahol bármikor összegyűlhetnének a lakók. (26. sz.)

Vissza még egy kicsit a „falunap”-hoz:

A faluban csak az augusztus 20-i falunap a közösségi esemény, más ünnep nincsen, amire összejönnének. Más helyeken szerintük máshogy van, a fiatalok is aktívabban részt vesznek a falu életében, de itt valamiért befelé fordulóbbak az emberek. (29. sz.)

Kicsit részletesebben, az okokról is szólva a következő alanyunk:

Itt senki sem fog szervezni semmit sose. Én nem tudom, hogy miért. Nincs rá igény. Itt az emberek bezárkóznak. A falunapon is csak tengés-lengés van. A gyerekeknek van olyankor ugrálóvár, jön népdalkör, általában babgulyást főznek üstben, meg főtt kukoricát. Általában szerintem azért megy fel legtöbb ember, hogy ott egy tál meleg ételt kapjon. De kevesen vannak mindig. Nem érdekli az embereket, igaz, sok az idős. Mindenki megvan a maga kis világában. (30. sz.)

Én nem járok innen sehová. Egy évben egyszer-kétszer megyek el a lányomhoz a faluvégre, ha kell orvoshoz, de máskor nem mozdulok ki az utcából se. ... Itt van a ház előtt egy kispad, jó szomszédok vannak, idős már mindenki, kiülünk, és beszélgetünk, elpanaszoljuk egymásnak a bajunkat, megosztjuk egymással örömünket, bánatunkat. Ez a szórakozás, meg a tévét nézem, a rádióban meghallgatom a híreket, meg a zenét szeretem. (34.)

Talán nem függetlenül az előzőktől alkotnak általánosabb véleményt is a faluról, a falu „légköréről”:

A faluról nincs jó véleménye, de azért szereti. Mindenki egymás háta mögött beszél, és ha valakinek kicsit jobbra fordul, rögtön féltékenykednek. (6. sz.)
A faluban szerinte is mindenki megjátssza magát és nem őszinte szemtől szembe, ezt nem szereti, sok ember irigy a másik sikerére. 20-25 éve a faluban mindenki segítette egymást, ma már meg sem állnak, nem is köszönnek egymásnak az emberek. (7. sz.)

Megváltozott minden. Régen senki nem azt figyelte, kinek mije van, mit csinál, miből él, dolgozik, vagy nem, ez megváltozott nagyon. Az a baj, hogy most az emberek irigyek a másikra. ... Megváltozott minden, akkor is voltak irigy emberek, de megváltozott a társadalom. Más a lakosság egymáshoz való viszonya, régen mentek egymásnak segíteni, a férfi házépítésekor is jött „az egész falu". Most is vannak, úgy 6-8 ember, aki úgy összetart, segíti egymást. (33. sz.)

Az utolsó mondat azonban arra utal, hogy kisebb közegekben, a szorosabban vett magánszférákban ezért még élnek a *közösségi hagyományok,* a *közösség-csírák* is:

Májusfát maguknak állítanak családon belül, ha meg valaki udvarol valakinek, akkor barátokkal együtt. Régi szokás, kevés van, de akad, vagy tíz helyen volt most is. De nem is sok lány van a faluban. Régen sok tréfás játék volt, megcserélték a kapukat, egyik háztól elvitték a falu másik végére május éjszakáján. Szokás volt a virág, a tulipán leszedése, lelopása, de akkor sok fiatal volt, meg gyerek, vagy harmincan indult útnak a csapat. Volt klubhelyiség, ott lehetett tévézni. Mozi volt, minden, másabb volt. Ilyeneket nyugodtan lehetne. Azt a kevés fiatalt meg kéne fogni, hogy itt maradjon. (33. sz.)

Mindkét gyereküknek nagy falusi lakodalmat szerveztek, a lányé a saját kertjükben volt, a fiúé pedig a művházban. A fiú menyasszonya ukrán lány volt, hozzá még át is mentek a határon kikérni a szülőktől, a határon is lebeszélték, a határőrök sorfalat állva fogadták őket. (29. sz.)

A fiatalság a kocsmában szokott bulizni, ahol a bolt is van, ilyen szülinapos, vagy névnapos bulikat tartanak. Ott akkor bográcsolnak. Hát, úgy össze szoktak jönni a fiatalok, de nincs így semmi szórakozási lehetőség. Így szoktak bulizni, hát valahol muszáj nekik is. Konditerem is van, oda is néha elmennek. Meg szoktak itt lenni a Tisza parton Naménynál, meg Gergelyiugornyán szombatonként, nyáron koncertek, oda néha el szoktak menni. ... A nagyobbik fiamék kibérelnek egy faházat vagy 3 napra, és ott pár baráttal összejönnek, és ott elvannak. Elfőzőcskéznek, beszélgetnek, elszórakoznak. (30. sz.)

A fiatalokat tehát a „bulizás" még összehozza. Ám vajon ez valódi „közösség-csírát" jelent-e? Nem mernék rá határozott választ adni...

Fontos dolog még a *szomszédság,* a *kölcsönös segítségnyújtások rendszere.* Mennyire él ez még a faluban? Néhány vélemény erről is:

Mindketten (házaspárral készült az interjú) *kiemelték, hogy régebben a közösség összetartóbb volt, mindenki segített mindenkinek, ez mára megváltozott. A feleség, amikor fiatalasszonyként idekerült, természetes volt számára, hogy neki kellett alkalmazkodni. A szemben lakó asszonnyal alakított ki szinte rokoni kapcsolatot („mintha az anyám lenne"). A szomszédasszonyt, amikor idős korában kórházba került, meglátogatta, ami után az ápolónő elmondta neki, mennyire várta, hogy meglátogassa. ... Ma már nincsenek ilyen kapcsolatok a faluban, nem jellemző, hogy ennyire segítsék egymást. (12. sz.)*

Azért itt-ott még valamennyire létezik:

Sokszor van, hogyha van felesleges pl. krumplijuk, a szomszédasszonynak pedig tojása, akkor cserélnek. (24. sz.)

És a szomszédokról:

A szomszédokkal jó kapcsolataik vannak. Legalábbis a falu azon részén, ahol ők laknak. Meg vannak elégedve a jelenlegi élethelyzetükkel, de szívesebben hagynák el a falut. (8. sz.)

Nagyon kevés az effélékről szóló megjegyzés. Tényleg ennyire szűkösek ezek a kapcsolatok, vagy csak nem tartották elég jelentősnek ahhoz, hogy említést tegyenek róla? Én inkább az előzőt valószínűsítem. Ha *élők* a szomszédsági (net-working; kölcsönös segítségnyújtást is tartalmazó) kapcsolatok, ezek a *mindennapi élet megélése* szempontjából nagyon fontosak, beleépülnek a mindennapokba. Nehezen hihető, hogy amikor életükről, mindennapjaikról, falubeliekkel való viszonyukról (is) kérdezgetjük őket, akkor éppen erről a viszonyrendről feledkeznének el. Sokkal valószínűbbnek látszik, hogy az egymástól való eltávolodás, az „elvagyunk magunknak" mentalitás ebben a faluban (is) jelen van, vélhetően erősödő mértékben.

Azért létezik még *rokonsági rendszer* is:

A család egy valóságos dinasztiával rendelkezik a faluban. Dédszülőktől egészen a dédunokákig vannak élő képviselőik a faluban. Szoros napi kapcsolatban állnak egymással. Öt házzal rendelkeznek, és terebélyesen helyezkednek el. (10. sz.)

Igaz, ilyen kiterjedt és *működő* rokonságról csak ebben az egy esetben beszéltek. Ez esetben is valószínűsíthető, ha általánosabb lenne, ha több ilyen rendszer hálózná be a falut, több ilyenről is beszámoltak volna.

Akkor hát milyen ez a falu? Ez a rész is elég rendesen árnyalta a képet, de azt gondolom – vissza utalva a gazdasági dolgokkal foglalkozó rész végére –, az összegzéssel várjunk még. Fontos rész még az, amit az iskoláról (a Wesley-iskoláról) elmondtak nekünk, ez is egy újabb vonást fog hozzátenni a faluról szóló vázlatunkhoz.

Az iskoláról

Először nézzük meg, hogy – az interjúk alapján – *kik járnak ebbe az iskolába?*

22 éves gergelyiugornyai lánnyal készítettem interjút. Szociális gondozó, ápoló képzést végezte el, 4-es eredménnyel, szeptembertől pedig középiskolai tanulmányokat folytat ugyanitt, érettségit szeretne szerezni. Mint elmondta, így sokkal jobb esélye lesz munkát találnia. A szociális képzést nagyon szerette, idősek otthonában volt gyakorlaton, szívesen dolgozna ezen a területen, idősekkel...(36. sz.)

Az asszony elmondta, hogy az öt gyermeke közül kettő jár jelenleg a Márokpapi iskolába, ... A fiú 5. osztályban magántanuló lett, de amikor betöltötte a 16. évét, nem folytathatta az iskolát, ez után sikerült bejutnia a Wesley iskolájába, itt fakitermelői képzésen tanul. A lányuk szakközépbe jár, egészségügyi asszisztens szakra (jelenleg a gyakorlatát tölti az idősek otthonában), ha elvégezte, a Fehérgyarmati kórházban szeretne dolgozni. (38. sz.)

A 17 éves fiú a Márokpapi iskolában kertészetet tanult, de mivel az osztály létszáma 4-re csökkent, szeptembertől nem tudják folytatni a képzést. A következő tanévtől ezért víz-, csatorna- és szennyvízszerelő szakra fog járni. (39. sz.)

Anya és lánya mindketten Márokpapin tanulnak. A lány jelenleg nem jár iskolába, otthon van a kislányával gyesen. Szeretné befejezni az általános iskolát, motorfűrész-kezelőnek tanul. Az anya esti tagozaton végzi a gimnáziumot, 2017-ben fogja megszerezni az érettségit, ha minden úgy alakul. A sikeres érettségi vizsgát követően a technikumot is szeretné elvégezni. (41. sz.)

Márokpapi, iskola, beiratkozás. Húsz éves lány vár a beiratkozásra, ... Ebben az iskolában érettségizett, hármas átlaggal, majd elvégezte a szociális gondozó szakképzést. ... Most a virágkötő szakmát választotta. A szociális gondozó szakon kapott ösztöndíjat is, a legtöbbet, amit lehetett, 30 000 forintot havonta, mert négyes, ötös átlaga volt. Az új szak már nem ösztöndíjas. De inkább tanul, amíg lehet, (35. sz.)

Mi a közös bennük? A legfontosabb az, hogy mindannyian idősebbek, így-úgy „kikoptak" a rendes iskolából. Az ő számukra ez az iskola olyan *esély a továbblépésre,* amit addigi életútjuk nem adott meg számukra. Tulajdonképpen zsákutcába kerültek, itt még egy esélyt kaptak a *kitörésre.* A velük történt beszélgetések alapján úgy látszik, *értékelik* ezt a lehetőséget, megvan bennük az erős szándék, motiváció a tanuláshoz. Útjuk és jelenük arra int, hogy szükség, nagyon nagy szükség van az efféle iskolákra. Sokan, nagyon sokan vannak, akik ezért vagy azért nem tudják a „rendes" iskolában tanulmányaikat folytatni-befejezni, *joguk van* megkapni a továbblépés esélyét. Maguk élete szempontjából is, és a társadalom szempontjából is, hiszen ha tanulni tudnak, műveltebb, jobb munkásai lehetnek az országnak.

Felvillantak az utak, ahogyan az iskolába érkeznek. A *miért*ről, arról, miért kerültek erre a másodlagos útra, mond el valamit, ha megnézzük, *honnan, milyen családi környezetből* jönnek az iskola tanulói. Ezt is interjúk segítségével mutatjuk meg.

Ilken egy ötgyermekes asszonnyal beszélgettünk, akinek az egyik fia kertészeti képzésre jár a Márokpapi iskolába. Az interjút a házban, a ház előszobájában készítettük. Az előszobának és az egész háznak nagyon szegényes a berendezése, kevés bútor van minden helyiségben, a tisztaság nem nagy... Az asszony 3 gyermekével és a férjével él együtt, a fiún kívül, aki a Márokpapi iskolába jár, mindannyian az önkormányzatnál dolgoznak közmunkásként...(37. sz.)

A falu egyik szélső utcájában, az utolsó házban élő családból az asszonnyal készítettünk interjút, a ház egyik szobájában. A kert rendezetlen, veteményes nincs, állatokat nem tartanak, néhány gyerekjáték van csak elszórva. A szobában tisztaság van, bevetett ágy. (38. sz.)

Egy nyolcgyermekes családdal beszélgettünk, a legidősebb fiú jár a Márokpapi iskolába. Az interjú a ház ebédlőjében készült, az egész család jelenlétében. A kertben van veteményes, a gyerekeknek hinta, műanyag medence, a ház rendezett, az ebédlő és a szobák tiszták. (39. sz.)

Az első család, ... 9-en laknak egy fedél alatt. A gyerekek 4, 5, 9 és 13 évesek. (40. sz.)

A helyi cigánysoron járunk, egy apró házban, egy sokgyermekes családnál, ... Az apa 6 éve özvegyember, azóta „háztartásbeliként" egyedül neveli a gyerekeket (42. sz.)

Már a buszból feltűnt, a kerítésen a vidám, színes reklám. Egy papírdobozra volt festve a hívogató üzenet, hogy a kertben termett áru vásárolható náluk. ... Messziről látszott a fóliasátor a kertben, s az udvar mögötti nagy veteményes. Az udvarra érve saját készítésű hinta, műanyag játékok keveredtek a szerszámokkal, a munkához szükséges eszközökkel... (43. sz.)

Keressük meg ezúttal is a közös elemeket! Az egyik – ez nem az idézett részekből derül ki, de más forrásból biztosan tudjuk –, hogy mindegyik *cigány család,* méghozzá tipikusan sokgyerekes család. (Mint ahogy, tudjuk, az iskolába járó fiatalok döntő többsége cigány.) Véletlen ez? Nem hiszem. Inkább arról lehet szó, hogy azok a nem cigány gyerekek, akik hasonlóan rossz anyagi körülmények között (mondjuk magyarul: szegénységben) élnek, és van bennük törekvés a tanulásra, könnyebben megtalálják az utat, mint a cigány gyerekek. A sokak által leírt és elemzett iskolai diszkriminációra gondolok.

További közös elem – ez elsősorban a megfigyelésekből, abból, amit az interjúk készítői a lakásról-környezetről leírtak, derül ki – valamiféle *igényesség.* Valami „csakazértis”: szegények vagyunk, de azért is megmutatjuk, hogy nem vagyunk rosszabbak. Mintha ez az igényesség volna a táptalaja a szükséges motivációnak. Mintha a lehető igényes szülői minta nyomán alakulna ki az az attitűd, hogy „akkor én is megmutatom...” Azt gondolom, erre mutat az is, hogy több esetben látjuk, egy családból többen is (testvérek, anya-lánya) ide járnak.

Éppen a mondottak miatt érdekes az is, hogy *hogyan kerültek ide* a tanulók, honnan szereztek tudomást az iskoláról? Erről is szólnak az interjúk:

A Márokpapi iskolába Ottón (Rézműves Ottó, az iskola koordinátora) keresztül jutott el, aki korábban Gergelyugornyán tanított...(36. sz.)

Az iskolát a fiúnak az ilki iskola igazgatója ajánlotta nekik, mert máshova nem vették fel. (37. sz.)

A fiú 5. osztályban magántanuló lett, de amikor betöltötte a 16. évét, nem folytathatta az iskolát, ez után Ottón (Rézműves Ottó) keresztül sikerült bejutnia a Wesley iskolájába, (38. sz.)

Egyáltalán nem Márokpapiba akart jönni, Vásárosnaményban szeretett volna cukrásznak tanulni, csak nem vették fel sehová, ez az iskola az utolsó esély neki is, mindenkinek. (35. sz.)

Utolsó esély, igen. De éppily fontos az a motívum, ami itt két interjúban bukkan fel („Ottó”), de így vagy úgy többen is említették. Az *odafigyelés,* a *személyes megszólítás.* Az, hogy nem csak várjuk, hogy jöjjenek, hanem magunk *nyúlunk azok után,* akikről látjuk, készek lennének már a mozdulásra, de még szükségük van egy kis „rásegítésre”. Akár, mert nem bíznak – még és eléggé – magukban, akár, mert nem ismerik a lehetőséget, akár, mert szégyellősek kérni; az *aktív segítés* olykor ebben is, az iskolába való bejutásban is szükségeltetik. Úgy látom *ezt is* megadja ez az iskola.

Tükröződik ez az *iskoláról alkotott véleményekben* is:

A legidősebb fiú, a „nagyfiú” csőszerelőnek tanul Márokpapiban. Elégedett az iskolával, az ösztöndíjasként folytatja itt a tanulmányait. (40. sz.)

Az iskolába vetett bizalmuk Ottó miatt van, ő szállítja őket mindennap. (42. sz.)

Itt nem nézik le a cigányokat, mindenki együttműködik mindenkivel. A tanárokkal barátként lehet beszélni, mindenben segítenek. Segítenek, meghallgatnak akkor is, ha a magánéletben vannak gondok, de akkor is, ha szemüveg kellene, vagy valaki terhes, vagy nincs cipője, ruhája. ... Nagyon jó dolog, hogy kisbusz hozza, viszi a diákokat, mert neki például egyáltalán nem indul ide semmilyen buszjárat. (35. sz.)

Az utolsó idézetben foglaltakat megerősítik személyes megfigyeléseink is. Amikor ott dolgoztunk, szokás szerint az iskola épületében lakván, láthattuk az éppen gyakorlaton lévő diákok és a vezető tanárok szakemberek működését, ahogyan kommunikálnak egymással. Bizalmas – de nem bizalmaskodó! – légkört érzékeltünk. Beszélgettünk is közben a „gyerekekkel”. Egybehangzóan mondták, hogy szeretnek ide járni, jó nekik itt lenni. Azt hiszem, ez a legtöbb, amit egy iskoláról el lehet mondani.

Sajátos metszetét mutatja az iskoláról mondhatóknak egy *csoportos interjú,* amit az iskola tanáraival készítettünk. A majd két órás jó hangulatú beszélgetésnek rövidített és szerkesztett változatát adom itt; úgy vélem, kommentálni felesleges.

Egy kis szubjektív iskolatörténet:

K. L. (idősebb asszony) Ahogyan ő fogalmazza, „bábaasszonya” volt az iskolának. Munkanélküli volt, 2006-ban úgy érezte, hogy „eláshatja magát.” Ez az iskola először Jándon jött létre, ott ő mindent csinált. A tanulók között is egyedül

volt. Volt köztük olyan, aki akkor már 2-3 éve nem járt iskolába, volt „szeres" is köztük. „Fapados" kezdés volt, nagyon kemény. A könyvtárt is rendben kellett tenni, hogy tudjanak a gyerekek kezébe könyvet adni. Először 2 termük volt, az egyik a művelődési ház színpados terme, ezt a „gyerekek" kihasználták, felugráltak a színpadra, énekeltek, táncoltak. Ettől 10 m-re volt a kocsma, néha onnan kellett a gyerekeket előszedni. Októbertől tudtak az iskolában tanítani. Komoly feszültségek voltak: az iskola tanárai féltették tőlük az iskolát. Jándon egyébként a következő évben megszűnt az iskola, az épület ma is üresen áll. Jól jártak volna vele, ha ott tartják ezt az iskolát. Változó a helyzet. Volt olyan, hogy egy osztályba járt a család apraja, nagyja (szülők, nagynéni, gyerekek). Több olyan tanuló van, akinek rokona-barátja is ide jár, egymásnak ajánlják az iskolát. – Ami nagyon nehéz, hogy ha elérik azt a kort (16-18 éves), sokan családot alapítanak (néha csak együttélés), olyankor néha az új család nem nézi jó szemmel, ha ide jár. Inkább menjen dolgozni. Olykor azért nem vizsgázik le, mert az alacsonyabb végzettségű több támogatást kap.

És a többiek:

(Angol szakos tanár) Ő volt a második csatlakozó, 2007 márciusban, még Jándon, ott óraadó volt. Ukrajnából teleült át, akkor még honosítatlan diplomával. A W. felvette. Azóta itt tanít. Nem könnyű, de itt megtalálta a helyét.

(Biológia szakos) Jándon az általános iskolában tanított. Amikor az iskolába került a W., akkortól tanított itt is, óraadóként. Amikor Jándon megszűnt az iskola, ide hívták, már Márokpapira.

(Fiatal kolléga) 2010 szeptembertől van itt, közvetlenül az egyetem után jött ide. Kegyetlenül nehéz volt, nem volt ilyen közegről tapasztalata.

(Szakoktató, egyébként Tákos polgármestere) 2008 óta tanít itt. Sokat fejlődött azóta az iskola is, a közeg is. ***De:*** *ha a gyerek azt látja, hogy apu-anyu nem megy dolgozni, vagy 10-re megy közmunkára, ő se veszi komolyan a tanulást se. Van olyan, hogy elvégzi az iskolát, de vizsgázni már nem megy el. Amíg a gyerek ezt látja, amíg ezen nem tud változtatni az ország, addig itt nem lehet igazán eredményt elérni.*

(Ének-zene tanár) 3 és fél éve van itt. Itt találkozott először azzal, hogy törődnek egymással is, segítenek egymásnak. Persze, törődnek a gyerekekkel is. Ő úgy látja, hogy nagyon jó ebben az iskolában. Egyre jobb műsorokat tudnak csinálni. Kórust is vezet. Olyant szeretnek énekelni, ami már ismernek, újat nehezen tanulnak, de ha

megtanulták, már meg is szeretik. – Tavaly nyáron – pályázatból – táborozni vitték a gyerekeket (15-20 évesek!) Kicsit félt, mi lesz, de nem volt semmi probléma. És nagyon jó, mert többségüknek hasonlóban még nem volt részük. – A lényeg: Akiben megbíznak, az tud velük bánni, arra hallgatnak. De ha nem sikerül elég erősen „kimozdítani", könnyen visszacsúszik, visszaigazodik a családjához. ***Néha tudni kell, hogy ettől a „visszaeséstől" boldogabb, mert az övéihez tér vissza.***

(Testnevelő) Fél éve van itt, Kárpátaljáról jött át. Megnyílnak neki a gyerekek, érzi, a kollégák „készítették elő a talajt" ehhez.

(E.V., helyi tagozatvezető) Az bizony nagy baj, hogy sokan lenézik őket, ezt az iskolát. Nem hiszik el, hogy „ezekkel" a gyerekekkel lehet valamit csinálni.

(Szaktanár) „Ide nekem szívvel jön az ember, még nehezebb szívvel megy haza." Mert látni kell, hogyan élnek ezek a gyerekek. Igazán akkor lenne jó, ha a politika ***ezen*** *segítene.*

(K. L.) Ha ez az iskola megszűnne, nagy űr maradna utána. Fontos, hogy ide, bár messziről járnak, de járnak rendszeresen. Mert jól érzik magukat itt, azt érzik, hogy itt elfogadják őket.

Ottó (a gépkocsivezető koordinátor) Egész jó irányban haladunk. Jobb a „gyerekállomány", mint régebben. De a problémák azért a családokban megvannak. Motiválatlanok a gyerekek, a szülők még inkább. – „Időnként nekem is elszakad a cérna." Nincs annyi sikerélmény, mint szeretnénk. De mégis, ma könnyebb. Talán a szülők is jobban elfogadnak, érzik, hogy jót akarunk, értük vagyunk. De nem tudunk mindenkit megmenteni. Az a jó, hogy ennek ellenére tudnak eredményt elérni, a gyerekek szeretnek ide jönni, mert itt meghallgatják és megértik őket. (45. sz.)

Láttuk most már az iskolát is. Meg kell kísérelnünk immár egy összefoglalót adni arról, milyennek láttuk Márokpapit 2016 nyarán.

Sötétek-e az ablakok? – valami összefoglalásféle

Többször mondtam azt, hogy „furcsa falu". Igen, úgy tűnik, több tekintetben más, mint azok a falvak, melyekben eddig szociotáborokban jártunk (és amelyekben én másutt, szociológusként-szociográfusként eddig megfordultam). Első, felületes ránézésre úgy tűnik, furcsaságát az „ukránok" ottléte és a cigányok ott-nem-léte adja. Azt gondolom azonban, ez nem *lényegi elem,* nem *ok,* inkább csak *tünet,* mélyebben fekvő okok tünete. Miről lehet szó?

Kezdjük az elején, tán éppen azzal, hogy mi *nem* ez a falu. Márokpapi semmiképpen sem „istenhátamögötti" település. Nem zsákfalu, ha nem is főútvonalon, de elég forgalmas közlekedési úton van. (Volt alkalmuk, ha nem is nagyon nagy, de érzékelhető nagyságrendű átmenő kamionforgalmat megtapasztalni.) Nem általános és súlyos mélyszegénységgel sújtott: a gazdaságról szóló rész arra utal, hogy ha nehézkesen is, többféle jövedelemforrást igénybe véve is, de valahogy mégis *megélnek* az itteniek. (Nem csak *eléldegélnek,* hanem *megélnek;* érezzük meg a nagy-nagy különbséget.) Nem látszanak túl nagy, ordító különbségek az emberek életlehetőségei között, legalábbis abban az értelemben nem, hogy –láthatóan, interjúkban elmondandóan – nincsenek „nábobok", és talán nincsenek abszolút nyomorgók sem. Ha erősen korlátozott lehetőségek és keretek között is, nagyjából mindannyian „még megvannak valahogy"; idézem a beregdaróci anyag címének parafrázisát.

És akkor mi az *igen?*

Kicsi település (legfeljebb 400 körüli lakos, a szokásos megnevezés szerint *aprófalu),* és, ha nem is „istenhátamögötti", azért eléggé kiesik az országos fejlődés (ha és amikor és amennyiben van ilyen...) fő áramából. A beregi térség egészében is depressziós jellegű, azon belül ez az aprófalu minden szempontból igazán jelentéktelen. Nemigen kell törődni vele, nem is törődnek. (Ámbár ha „senkit sem hagyunk az út szélén", akkor falvakat se kellene...) Így nem is érik igazán komolyabb külső hatások.

Az a negatívum is ide tartozik, hogy a 2001-es árvíz, ami sok környékbeni települést nagyon megpocsékolt (ld. csak a Gulácsról az előző tanulmányban írottakat), ezt a falut nem nagyon sújtotta. A falu, nagyrészt saját erővel, megvédte magát, ide nem jött be a víz. Ez persze jó. De az már kevésbé, hogy jónéhány környékbeli falu (ld. ehhez is Gulács példáját) az árvíz után szinte teljesen *újjáépült.* Ebből a sajátos „fejlődésből" Márokpapi teljesen kimaradt. Itt nem vitte el a víz a házakat, nem kellett romokat dózerolni, újakat építeni, megmaradt, ami volt. Talán éppen ezért (is) lehet „céltelepülése" az „ukránoknak" (jóval inkább, mint pl. a határhoz egyébként közelebbi Gulács), mert itt nem dőltek össze, csak lakatlanná váltak (ld. népesség-fogyás) a régi házak, maradt mit eladni.

Ám épp a falu kicsisége, relatív magára hagyatottsága, fizikális „megmaradottsága" (ld. árvíz) okán mintha több maradt volna meg a hagyományos falusi viszonyrendből, mint másutt. Persze itt is megtörténik az archaikus típusú

közösségi hálók megbomlása, töredezetté, szerkezet nélkülivé alakul a helyi társadalom, de mintha a hagyományoknak még nagyobb ereje volna itt. Furcsa (már megint egy furcsaság...) de szerintem jó mutatója (szép szociológiai terminussal *indikátora*) ennek a kutya-ügy. Hogyan gondolom ezt? Hát így:

Említettem a Bevezetésben a kutyaugatás hiányát, mondtam, hogy erre még vissza kell térni. Lehet talán, hogy ez ügyben is arról van szó, mint több másban is. Hogy ugyanis *él még a hagyomány,* de már nem az igazi, már csak félig-meddig kiüresedett forma. *Kell* legyen, a hagyomány szerint *kell legyen* kutya: már hogy nézne ki a porta kutya nélkül. Legyen hát, de ne legyen vele gond, ne ugrálja össze a kis kertecskét, ne kelljen csitítón kimenni miatta, ha nagyon ugat, szóval legyen, de ne legyen vele gond, hát kikötjük az udvar végébe. Van, mert a hagyomány előírja, hogy legyen, de mit kezdeni már nem tudunk vele. A „sötét ablakok" mögött a kertben hátul kikötött kutyák...

Mindent összevetve a tényekből, adatokból, véleményekből (utóbbiak is adatok valamiképpen!) építkező szociológus-szociográfus olyasmit kénytelen mondani, hogy *vegetáló, eléggé élettelen, belső fejlődési energiákkal alig rendelkező falu ez.* Talán – szerintem nem talán, biztos; de a rendelkezésre álló adatok alapján nem tudom bizonyítani – az is hozzájárul ehhez, hogy a falunak nincsenek „saját" iskolás gyerekei. (A faluban nem működik általános iskola, láttuk, a Wesley-iskola csak középfokon képez.) Az itt lakó iskolás korúak – egyébként sincsenek nagyon sokan: az összesen 70 fő körüli 14 éven aluliaknak legfeljebb kétharmada, 40-45 gyerek – máshová járnak iskolába. Hiányoznak az *iskolai barátságok,* az iskola nyújtotta *közös élmények,* azok az *emberi-társas kötődések,* közösségek és közösség-csírák, amelyek ebben az életkorban tipikusan az iskolában, az iskola révén alakulnak ki, és amelyek, kilépvén a gyerek az iskoláskorból, a *falu-közösség* alkotóelemeivé válhatnak. Az iskola hiánya nem csak azt jelenti, hogy máshová kell utazni a tudásért, meg nem is csak azt, hogy kevesebb – tanárok híján – a helyben lévő szellemi potenciál, hanem a *közösségalkotó energiák* jelentős részének hiányát is. Nem pótolja ezt az itt lévő Wesley-iskola, hiszen, mint láttuk, tanulóinak legnagyobb része más településen él, semmiképpen sem tud részévé válni *ennek* a falunak a helyi társadalmának. Ezt mondja tehát a szociológus.

Ám az egy hetet a faluban töltő, utcáin csavargó, kocsmai jó beszélgetésekben részt vevő, a gazdag néprajzi magán-gyűjteményben (amely egy megszállott ember csodás munkája) gyönyörködő magánember (vagy egyszerűen csak ember...), úgy *érzi,* mert a társadalom-megismerésben a *tudásnak* óriási

szerepe van, de a „társadalom-megélésben” az *érzésnek* is meg kell hagyni-adni a maga helyét, szóval az ember úgy érzi, hogy *szerethető falu ez.* (Ezt nem lehet érvekkel indokolni, valahogy bizonyítani; az érzés már csak ilyen.) Kár lenne érte. Jó lenne, ha megmaradna, és jó lenne, ha ilyen szerethetőnek maradna meg.

Szóval „sötétek az ablakok”? *Most* igen. Hiszen sok a használatlan ház („ukránok”), sok az idős, sokszor egyedülálló ember, aki este már nem gyújt lámpát (és a „nem gyújt lámpát” akár sok mindent magába foglaló metaforának is felfogható). De talán nem végleges ez a mai állapot. Talán világosodhatnak még az ablakok. Ez azonban, tudjuk, nem a falun, nem az ott élő embereken múlik. Ország dolgába ütközünk megint...

Melléklet: interjúrészletek tematikus kigyűjtése

Kategóriák:

I. Múlt

01 – Régmúlt dolgok 02 – „Malenkij robot" 03 – Kádár (és Rákosi) korszak 04 – rendszerváltás után

II. Falu általában

05 – Közösségi élet, mindennapi élet, vallási élet 06 – Kapcsolatok, cigányság, szomszédság 07 – „Közhangulat" 08 – Jövőkép és „világ dolgai" 08/ – A „Ukránok" 08/B – Árvíz 08/C – Iskola (Wesley-iskola)

III. Gazdasági dolgok

09 – Régebbi termelési ügyek és saját gazdaságok 10 – TSz 11 – Kádár-kor egyéb munkahelyek 12 – Jelen magángazdaság és háztáji 13 – Jelen: vállalkozások, nagyobb gazdaságok 14. – Munkalehetőségek 15 – Közmunka

IV: Család

16 – Család-sors 17 – Családösszetétel változások 18 – Gyerekekről, fiatalokról

V: Speciális dolgok

19 – Speciális dolgok, pl. ref. pap építkezése, stb.

1. kategória

Hetefejércsén (?) született földműves szülők. Iskola: első hat osztály ott. 50-es évek: apja kulák, elvitték, 4 évig semmit sem tudtak róla, kínzások, stb., ebbe halt bele. (Nem pontos, hogy mikor. Úgy tűnt, hogy nem sokkal a szabadulás után.) *Édesanyját szintén elvitték, 8 hónapig volt börtönben. Ő Tarpán, nagyszülőknél nevelkedett.*

Arra is születni kell, hogy valaki szeressen menni. Más se nagyon jár el a Tiszára, horgászni is egy közeli halas tóhoz járnak, pár ember, azt hiszem, Darócra. Régen, itt van szemben ez a rét, így nevezzük, ez teli volt vízzel. Még hal is volt benne. Volt itt egy patak, a Szipa, itt van nem messze, a falu végétől vagy négyszáz méterre. És akkoriban úgy mentünk le vesszőkosárral, belevetettük, és mindig volt hal benne. Ki kéne tisztítani, régen tisztították, de most azt sem tudom, kihez tartozik, kiszáradt. Régen mikor befagyott, még korcsolyáztunk is benne. Most csak nagy lom van benne. A gólyák sem értik, nincs víz, nincs béka, nem tudnak táplálékot szerezni. (30.)

2. kategória

(Kérdés: Mitől van ez?) Nagyon sokat szenvedtek az itt élő emberek. „Malenkij robot”; sok özvegy asszony maradt. Persze az oda elvittek nagyobb része 1-3 év múlva hazajött. De aztán a gyerekek is folytatták az apjuk életét. (1.)

Mi volt ez? Egy hallgatónk az interneten talált erről egy cikket:
(lelőheye:http://mno.hu/migr_1834/haromnapos_kozmunkabol_tobbeves_fogsag-365238)

A cikk vonatkozó részlete:

– Igen. Málenkij robot. 1944 őszén a Beregben gyakran hangzottak el ezek az orosz szavak, hogy azután évtizedekig tilalmas legyen még az említésük is. A közmunkára kirendelt 18 és 50 év közötti férfiakat Beregszászba vitték, onnan a szolyvai gyűjtőtáborba kerültek. A vasútépítéshez így újra kellett munkásokat toborozni, ezúttal ez már Vásárosnaményból és a Tisza bal partján fekvő falvakból történt meg. Mivel több hullámban hurcoltak el férfiakat beregi és kárpátaljai településekről, a munkatáborokba kerültek számát pontosan nem tudjuk. Az egyes községek vesztesége a hozzátartozók kérvényeiből, hatóságokhoz címzett kérelmeiből rekonstruálható. Mi derül ki az adatokból? A gyászos adatsor a következőkről árulkodik: Lónyáról 122, Beregdarócról 180, Beregsurányból 122, Gergelyiugornyáról 160, Jándról 106, Csarodáról 75, Márokpapiból 96, Tákosról 43, Vámosatyáról 152, Hetéről 67, Tiszakerecsenyről 138, Gelénesről 99, Barabásról 158, Vásárosnaményból 14, Gulácsról 125, Tivadarról 29, Fejércséről 15 férfit hurcoltak el. A szatmári falvak közül Nagydobosról és Ilkről 12-12, Szamosszegről 43 és Vitkáról 8 személyt vittek közmunkára. A szolyvai gyűjtőtáborba kerültek, onnan szállították őket tovább zsúfolt tehervagonokban.

Eddig a cikk. Mit mondanak az emberek?

Az édesapját 1945-ben, a málenkij robot menet alatt főbelőtték. (5.)

(Táncsics M. utca – Malenkij robot emlékművel szemben): *A lakó, aki magát őslakosnak tartja, az akkor még általunk ismeretlen eredetű emlékműről a következő felvilágosítást adta: Az előző polgármester kezdeményezésére indult a most félig kész emlékmű építése, amely az 1945-ben az akkori Szovjetunióba deportált emberek emlékére készült. A Márokpapi és környező 22 településről a férfiakat 17-55 éves kor között elvitték munkaszolgálatra. Beregszászig gyalog és ott bevagonozták őket és Szibériába (vasútépítésre, kőbányába) vitték őket.*

3-5 év múlva csontig lesoványodva, nagyon kevesen tértek vissza. Az ő két nagypapája hazatért, de nem beszéltek az ottani élményekről. (6.)

Egy szemben lakó idős nőt kérdeztük, hogy valójában mit is ábrázol a fal emlékmű, mivel megközelíteni nem nagyon lehet, mert a gaz benőtte, másrészt semmilyen tábla, emléktábla nincs kihelyezve róla. Elmondta nekünk, hogy az elhurcoltak emlékére kezdte el a polgármester építeni uniós pénzből, de az építkezés abbamaradt, a pénz pedig nem tudni hova lett. Kérdeztük, hogy konkrétan kiket ért az elhurcoltakon, de erre nem tudott válaszolni, nem tudja. Szerinte a falu összképét rontja a félig sem elkészült emlékmű., ami valójában csak egy fal, jelentősége nincs. (11.)

A háború után munkaszolgálatra elvitték az összes 18-65 év közötti embert, háromnapi hideg élelemmel kellett jelentkezniük és gyalogosan vitték őket Beregszászra, ahol vagonokba rakták őket. Akiknek voltak Beregszászon rokonaik, azoknak esetenként tudtak szólni, hogy próbáljanak meg kiállni a sorból és elbújni valahol (ők már tudták, hogy mire számíthatnak a munkaszolgálatra elvitt emberek). A háború előtt a faluban 1100-an éltek, munkaszolgálatról az elhurcoltak körülbelül 15%-a tért vissza, a háború után kb. 460 volt a falu lakossága. (28.)

A nagymamám rengeteget mesélt a régi időkről. Nagyapámat elvitték az oroszok málenkij robotra. Csak jöttek a faluba, és összeszedték az összes embert és vitték. Van, aki elbujdosott, de akiket megtaláltak, azokat el kellett vinni. Nagyanyám magára maradt egy egy meg egy két éves gyerekkel. Egyedül vitte a gazdaságot, rengeteget dolgozott. (30.)

3. kategória

Volt olyan is, akit koholt gyújtogatás-vád miatt halálra ítéltek (végül nem végezték ki). Amikor a téeszesítés volt, sokan elmentek iparba dolgozni, a háztájit (teheneket pl.) az itthon lévő és egyébként a téeszben dolgozó asszonyok csinálták. (1.)

4. kategória

(Üres, ide tartozó anyag nem volt.)

5. kategória

'71-ben még zsúfolva volt templom, ma már kevés a hívő, aki el is jár az istentiszteletre. (1.)

A helyi önkormányzattal, közösséggel nincs kapcsolata, veje is csak munkán keresztül vesz részt a község életében. (2.)

Panaszkodik hogy nincs helyi közösség, kulturális élet. Gondolkodik azon, hogy visszaköltözik Hajdú-Bihar megyébe, csak most épp nincs elég pénze hozzá. (3.)

Megkérdeztük, hogy a faluban milyen közösségi élet zajlik, szokott-e nagyobb összejövetel lenni. Elmondásuk szerint régebben gyakran megtartották a nagyobb vallási ünnepeket, külön a katolikus és külön a református gyülekezet. Mára már ez évi egy alkalomra szűkül – augusztus 27-én tartják a falunapot, de az sem olyan, mint régen, és hó végére már nincs is pénzük. Élőzene szokott lenni, fellépőket hívnak, és általában ennyi történik. Mindenki nagyon szegény, kevés az emberek pénze, nincs is nagyon rá igény emiatt.

Tovább panaszkodtak, hogy a két kocsma is széthúzásra ad okot. Nem járnak össze már az emberek. Ennek ellenére egy összeszokott társaságnak tűnt, akiket örömmel töltött el, hogy ők összejárnak, és főzőcskéznek – minket is meghívtak a paprikás krumplira. (4.)

A falu közösségi életével kapcsolatban elmondta, hogy két polgármesterrel ezelőttig még rendeztek, szerveztek eseményeket, aktívabb volt sokkal a közösségi élet, nagyon sajnálja, hogy azóta semmi sincs, pedig ő menne és szívesen táncolna is. Idősek napja szokott csak lenni, egyszer egy évben. Korábban nem volt olyan falunap, ahonnan ő hiányzott volna. (5.)

A faluban szerinte is mindenki megjátssza magát és nem őszinte szemtől szembe, ezt nem szereti, sok ember irigy a másik sikerére. 20-25 éve a faluban mindenki segítette egymást, ma már meg sem állnak, nem is köszönnek egymásnak az emberek. (6.)

A többi faluval való kapcsolat sokkal rosszabbnak bizonyul elmondásuk szerint, mint a falun belüliekkel. A pénztelenség, mint hétköznapi probléma hozzájárul ehhez. Viszont a TSZ bezárása is okot adhatott rá. A jelenlegi polgármester szerintük nem sokat tesz a faluér, meg a lakókért. (7.)

Véleményük szerint a falu élete nem túl jó. A polgármesterről nincsenek túl nagy véleménnyel. Se az egyházi, se az önkormányzati ellátás nem elég jó. Csak egy valakiről tudják, hogy a faluért kiáll. (8.)

Régen folytak a férfiakkal közösen végzett munkák a TSZ-ben. Könnyebb volt a párkeresés is, sőt a Művelődési Házban rendszeresen voltak kulturális rendezvények is. Mára a Művelődési Ház eltűnt. Ezzel eltűnt az utolsó közösségi tér, és a lehetőség újabb kapcsolatok kialakulására. (9.)
. A vallási életet illetően ők reformátusok. Kialakult egy ellentét a reformátusok és a katolikusok között, ami a betelepült tótok által gerjesztett jelenségnek köszönhető, legalábbis az egyik pletyka szerint. Ennek ma már nincs nagy jelentősége, sőt, ez az ellenét eltűnt, aminek oka a vallás gyakorlásának hiánya, aminek oka valószínűleg a gazdaság átalakulása. Ez abból fakad, hogy sokan dolgoznak

olyan cégeknél, amelyek távol esnek, és emiatt sok időt töltenek utazással. Ezen felül a jelen kor gazdasági követelményei sokszor nem engednek választást, és a klasszikus hétvégi napokon, szombaton és vasárnap is dolgozniuk kell. Markánsan kidomborodik a drasztikus szabadidő csökkenés. (10.)

Katolikus istentisztelet. Az istentiszteleten kB 45 fő volt jelen. Az első sorokban csak férfiak voltak. A gyülekezet főként 55 év körüli emberekből állt. A templom bejáratánál balra lévő faliújságon az volt kitéve, hogy melyik katolikus tv-t nézzék a hívők. Mellette 1 lezárt persely volt. A másik oldalon pedig a szenteltvíz tartó, amiben 1 szivacs volt, maga a szenteltvíz nem volt látható. A liturgia végén a pap felkérte a híveket, hogy pénzzel támogassák a papot, a templomot majd a vatikáni bankot is. A pappal nem tudtunk beszélni, mert elrohant, kb. 40 éves férfi. A gondnok elmondta, hogy 7 település tartozik a paphoz. Heti 2x jön a faluba. Az orgonát budapesti férfi újította fel. A templombelső festését egy régebbi pap önállóan festette ki. Az oltár körül a 4 evangélista látható. A plafonon a 7 szentség van ábrázolva. A gondnoktól kérdeztük, hogy hogyan tud a pap közösséget vállalni a gyülekezettel, ha 7 település tartozik hozzá. A válasz az volt, hogy a gondnok hívja fel a papot telefonon és ő mondja el a hívő baját. Személyes beszélgetéshez 17 km-t kell utazni, ahol a pap lakik. Más lehetőség nincs. Elmondta a gondnok, hogy a településen több a katolikusok száma, mint a reformátusoké. (Megfigyelés, László Hajni)

A faluban az a szokás alakult ki, hogy mindkét felekezet (református és katolikus) tagjai meglátogatták a gyászoló családot, felváltva református és katolikus énekeket énekeltek. A sírt is felekezetre tekintet nélkül a közösség férfi tagjai ásták ki. (12.)

„Temető” *60 év körüli férfival beszélgettünk a falu szélén lévő szépen gondozott köztemetőben (41-es út felőli rész) Utunk azért is vezetett ide, mert kíváncsiak voltunk, hogy miért „kevés” a sírok száma, megnézzük az életkorokat, valamint másik temetőt nem láttunk az utak mentén. Mint kiderült a temetőt 1991-ben nyitották meg. Az első temetést másfél évvel később követte a többi. A ‘90-es évek második felétől kezdődően ugrásszerűen megnőtt az elhunytak száma, az életkorok csak elvétve haladják meg a 65 évet. Ennek okát a férfi a csernobili katasztrófával magyarázza, ezt azzal is megerősítve, hogy sorban rámutatott (kb. 20 sírra) azokra a sírokra, amelyekben olyan emberek fekszenek, akiket daganatos megbetegedés vitt el. A sírok többnyire nem önállóak, hanem párosak. A megnyitás óta eltelt időben közel 400 embert temettek ide.*

Végezetül elmondta hol találjuk a régi temetőt, ami valójában kettő, „az út két oldalán”, református és katolikus. Ezt, következő nap felkerestük. Két út vezet a területre, amelyet egyébként semmi nem jelez. Kb. 700-800 méternyi részben rendezetlen földúton át lehet megközelíteni a régi temetőket. „Bal oldalon” he-

lyezkedik el a katolikusok temetője. Ez az olvasható feliratok alapján az 1800-as évek második felétől már használatban volt és 2000-ben még temetkeztek ide. A „jobb oldalon" a református temető található. Mindkettő ott jártunkkor gazos, gondozatlan, elhanyagolt volt. A polgármesterrel történt hétfői beszélgetésből kiderült, hogy szerinte nem feltétlenül új temetőt kellett volna kialakítani, hanem a régit felújítani és kiegészíteni. Mivel ravatalozó nem volt és a megközelíthetőség is nehézkes, szükség volt valamilyen intézkedésre. Azonban az új temetővel megnőtt a gondozási munka és terület, ezt nagyrészt a közmunkások végzik. Megemlítettük neki, hogy megfigyelésünk alapján a régi temetőkben sok 80 vagy több évet élt ember nyugszik, míg az újban az átlag leélt idő 65 év körül van. Erre azt a magyarázatot adta, hogy a rendszerváltás után rengeteg embernek megszűnt a munkaviszonya és ezáltal az életük stabilitása. Ez mentálisan megviselte az embereket, volt, aki öngyilkos lett és sokan nyúltak az alkoholhoz is, ezeknek és a bizonytalanságnak köszönhetően könnyebben megbetegedtek és a betegségeket is nehezebben viselték. (Megfigyelés és beszélgetés; Molnár Attila, Katona Erika)

Itt az emberek nagyon kedvesek voltak hozzá, mivel a férje itt született és mindenki ismerte régről, hozzá is kedvesen állnak. Szerinte nagy közösség nincs, de a nyugdíjasok szeretnek összegyűlni és mindenkiről beszélni. (24.)

A lakók között nincs összetartás, mert ahhoz kéne egy olyan közösségi ház, ahol bármikor összegyűlhetnének a lakók. A jelenlegi polgármester nem számit jónak, mert szerinte a lakosság őt nem érdekli, de ő maga teli van pénzzel. Református hívő, de nem gyakori templombajáró. (26.)

A falu életében az egyetlen közösségi esemény a falunap, amit augusztus 20-án tartanak, erre a faluból mindenki el szokott menni, még külföldről is érkeznek. (28.)

Mindkét gyereküknek nagy falusi lakodalmat szerveztek, a lányé a saját kertjükben volt, a fiúé pedig a művházban. A fiú menyasszonya ukrán lány volt, hozzá még át is mentek a határon kikérni a szülőktől, a határon is lebeszélték, a határőrök sorfalat állva fogadták őket. Ma már nincsenek lakodalmak, sok fiatal nem is házasodik össze, hanem csak az együttélést választja. (29.)

A faluban csak az augusztus 20-i falunap a közösségi esemény, más ünnep nincsen, amire összejönnének. Más helyeken szerintük máshogy van, a fiatalok is aktívabban részt vesznek a falu életében, de itt valamiért befelé fordulóbbak az emberek. (29.)

Régen, gyerekkoromban eljártunk Mátészalkára, a strandra, a nagyanyám vitt régen, Fehérgyarmaton is volt strand. A Tiszára, ami itt van, soha nem mentünk le. Mások se. (30.)

Hétköznapokon a férjemmel együtt nagyon kimerültek vagyunk munka után mindketten. Fél 5-kor kell kelni, óvónő vagyok, és aki gyerekekkel foglalkozik, tudja, milyen fárasztó az. Nagyon sok, 27 gyerek van, és nem olyanok, mint régen, kiabálnak, veszekednek, mi is kiabálunk, hogy valamit csak tudjunk nekik tanítani. A mai gyerekeknek semmi kézügyessége nincs, alig tudjuk megtanítani, hogy hogy fogja a ceruzát. Csak a számítógép, az megy nekik, hogy meg tudjon rajzolni egy embert, azért vért kell izzadni. (30.)

Nyáron van egy hónap szabadságom, hát nekem van itt mit tennem a ház körül, és inkább itthon pihengetek. Nyaralni nincs nekünk pénzünk, annyi fizetni valónk van. Itt az autónk, azon is rajta a hitel, most meghosszabbították, mert nagyon befürödtünk azzal a devizahitellel, lefixáltattuk a törlesztő részletet, most azután fizethetjük a kamatos kamatot is. Nagyon nehezen boldogulunk, annyi, hogy éppen be tudjuk osztani. (30.)

Itt a faluban nincs semmi, se idősnek, se fiatalnak.

Még, amikor itt voltam óvónő, a művelődési házban tartottunk ilyen ünnepségeket, mint farsang, anyák napja, gyereknap, meg az évzárót ott tartottuk. No de így, hogy a falu szervezte volna, olyan nem volt. Még lánykoromban is csak diszkók voltak, de azt is egy srác szervezte, nem a falu, volt hozzá ilyen felszerelése. Most az sincs, még egy diszkó sincs, semmi.

A fiatalság a kocsmában szokott bulizni, ahol a bolt is van, ilyen szülinapos, vagy névnapos bulikat tartanak. Ott akkor bográcsolnak. Hát, úgy össze szoktak jönni a fiatalok, de nincs így semmi szórakozási lehetőség. Így szoktak bulizni, hát valahol muszáj nekik is. Konditerem is van, oda is néha elmennek. Meg szoktak itt lenni a Tisza parton Naménynál, meg Gergelyiugornyán szombatonként, nyáron koncertek, oda néha el szoktak menni.

A nagyobbik fiamék kibérelnek egy faházat vagy 3 napra, és ott pár baráttal összejönnek, és ott elvannak. Elfőzőcskéznek, beszélgetnek, elszórakoznak.

Itt senki sem fog szervezni semmit sose. Én nem tudom, hogy miért. Nincs rá igény. Itt az emberek bezárkóznak. A falunapon is csak tengés-lengés van. A gyerekeknek van olyankor ugrálóvár, jön népdalkör, általában babgulyást főznek üstben, meg főtt kukoricát. Általában szerintem azért megy fel legtöbb ember, hogy ott egy tál meleg ételt kapjon. De kevesen vannak mindig. Nem érdekli az embereket, igaz, sok az idős. Mindenki megvan a maga kis világában. Mi a Mátrában voltunk utoljára kirándulni, amikor a gyerekek kicsik voltak. Azután sehol. Autóval elviszem a férjem dolgozni, én is azzal megyek és vissza, haza, ennyi. Csarodára nem tudnék másképp dolgozni járni. Nincs buszjárat, az autó arra kell, hogy dolgozhassunk. (30.)

Kérdés:- Befogadta ez a falu? Hány barátja, ismerőse van? – Kedvesek, kedvesek, nekem nincs panaszom senkire se. Hát, én magam mindenképpen magyar-

nak érzem. Én mindenkivel jóban vagyok, beszélgetek, tisztelem az embereket, mindenkit. Itt a szomszédban van egy fiatalasszony, a lányaimmal egyidős, vele szoktam sokat beszélni, reggel sokszor együtt kávézunk, nagyon jóban vagyunk. Ha olyan, segít is nekem, ha kell. Nem kérem, de elfogadom, ha felajánlja. – Kitől, honnan tud a falusi programokról? – Nem megyek én már sehová, nem is érdekel, már öreg vagyok ehhez. (31.)

Ők nagy társasági életet élnek, de nem csak a faluban, nyilvános helyen, hanem inkább háznál, minden hétvégén, baráti körben. Ha nem náluk, akkor felmennek a kocsmába, itt a kanyarban van, ahol a bolt is, ott is van társasági élet. Szoktak főzni, vadat is, fölmennek, fiatalok még, beszélgetnek, esznek, isznak. (33.)

Még egy ilyen társaságról tud, másokról nem. A fiatalok elmennek vagy az egyik, vagy a másik kocsmába, elbeszélgetnek, eljátszanak, pingpongoznak, de hogy egy család összejárjon, az nem, az nincs. (33.)

Májusfát maguknak állítanak családon belül, ha meg valaki udvarol valakinek, akkor barátokkal együtt. Régi szokás, kevés van, de akad, vagy tíz helyen volt most is. De nem is sok lány van a faluban. Régen sok tréfás játék volt, megcserélték a kapukat, egyik háztól elvitték a falu másik végére május éjszakáján. Szokás volt a virág, a tulipán leszedése, lelopása, de akkor sok fiatal volt, meg gyerek, vagy harmincan indult útnak a csapat. Volt klubhelyiség, ott lehetett tévézni. Mozi volt, minden, másabb volt. Ilyeneket nyugodtan lehetne. Azt a kevés fiatalt meg kéne fogni, hogy itt maradjon. (33.)

Én nem járok innen sehová. Egy évben egyszer-kétszer megyek el a lányomhoz a faluvégre, ha kell orvoshoz, de máskor nem mozdulok ki az utcából se. Így volt ez mindig. Nagyon régen moziba jártunk, még Tivadaron, az volt a szórakozás. Azután itt volt a sok gyerek, a gond, meg a munka, most meg már nem bírom. A falunapra elmegyek, más meg nincsen. Még gyereknapot sem csinálnak. Elmennék, elvinném az unokákat, ha lenne jó műsor, mindegy is, milyen, énekelnek, vagy muzsikálnak, színházat se láttam sose. Megnézném egyszer, még pénzt is fizetnék érte. Itt van a ház előtt egy kispad, jó szomszédok vannak, idős már mindenki, kiülünk, és beszélgetünk, elpanaszoljuk egymásnak a bajunkat, megosztjuk egymással örömünket, bánatunkat. Ez a szórakozás, meg a tévét nézem, a rádióban meghallgatom a híreket, meg a zenét szeretem. (34.)

6. kategória

Sok a faluban az üres telek, a lakatlan ház. Ezeket ukránok (ukrajnai magyarok) vásárolják fel. Mikor ide került a faluban 3 cigány család élt, mind a 3 teljesen beilleszkedett, megbecsült emberek voltak. Az olcsó ház miatt ma a cigányos is vesznek itt házat, de ezek nem illeszkednek be. (Utólagos megjegyzés: több egy-

behangzó vélemény szerint összesen 3 cigány család települt az utóbbi években a faluba...) *(1. sz.)*

Mostanság már nemigen beszélget senkivel, egyedül van szinte mindig, csak a kerti munkákat látja el részben. (2. sz.)

A közvetlen szomszédjával nincs kapcsolata, rossz véleménnyel van róla (elmondása szerint sváb cigány, akik rosszabbak, mint a fekete cigányok). Állítása szerint a református lelkész veje valamilyen rendfenntartó szerv tagja volt, „kvázi rendőr", jelenleg falugondnok, és másodállásban drogdíler ezzel a szomszédjával együtt, aki még az áramot is lopja tőle, hogy termessze a növényeit.

Magáról elmondta, hogy egészségügyi okokból a gazdasági pályát el kellett hagynia, elvégezte a teológiát, de dolgozott még az egészségügyben, valamint tanított. A családja és ő is értelmiségi, tanítottak cigányokat is, de nem bírtak velük. „A felnőttek semmit nem akarnak csinálni, a gyerekeik meg idióták." (3. sz.)

Sok volt állami gondozott vett itt az összegyűjtött pénzéből házat, de nem becsülik meg, széthordják, tüzet raknak a padlóból, eladják az ajtókat, ablakokat – tönkretesznek mindent, nem lelakják, hanem széthordják, pénzzé tesznek mindent. (4. sz.)

A szomszédokkal jó kapcsolataik vannak. Legalábbis a falu azon részén, ahol ők laknak. Meg vannak elégedve a jelenlegi élethelyzetükkel, de szívesebben hagynák el a falut. (8. sz.)

A család egy valóságos dinasztiával rendelkezik a faluban. Dédszülőktől egészen a dédunokákig vannak élő képviselőik a faluban. Szoros napi kapcsolatban állnak egymással. Öt házzal rendelkeznek, és terebélyesen helyezkednek el. (10. sz.)

Mindketten kiemelték, hogy régebben a közösség összetartóbb volt, mindenki segített mindenkinek, ez mára megváltozott. A feleség, amikor fiatalasszonyként idekerült, természetes volt számára, hogy neki kellett alkalmazkodni. A szemben lakó asszonnyal alakított ki szinte rokoni kapcsolatot („mintha az anyám lenne"). A szomszédasszonyt, amikor idős korában kórházba került, meglátogatta, ami után az ápolónő elmondta neki, mennyire várta, hogy meglátogassa. Másnap reggelre az asszony meg is halt. Amikor ezt mesélte, látszott rajta, mennyire megviselte. Ma már nincsenek ilyen kapcsolatok a faluban, nem jellemző, hogy ennyire segítsék egymást. Rendszeres, személyes kapcsolatuk az utca végén működő misszió tagjaival van, másokkal nem barátkoznak („nem vagyunk egy szinten"). (12. sz.)

Sokszor van, hogyha van felesleges pl. krumplijuk, a szomszédasszonynak pedig tojása, akkor cserélnek. (24. sz.)

7. kategória

A faluról nincs jó véleménye, de azért szereti. Mindenki egymás háta mögött beszél, és ha valakinek kicsit jobbra fordul, rögtön féltékenykednek. Leszbikusságuk miatt eddig hátrány nem érte őket, eleinte beszédtémák voltak, de aztán megszokták őket („minden csoda három (6. sz.)

A faluban szerinte is mindenki megjátssza magát és nem őszinte szemtől szembe, ezt nem szereti, sok ember irigy a másik sikerére. 20-25 éve a faluban mindenki segítette egymást, ma már meg sem állnak, nem is köszönnek egymásnak az emberek. (7. sz.)

Megváltozott minden. Régen senki nem azt figyelte, kinek mije van, mit csinál, miből él, dolgozik, vagy nem, ez megváltozott nagyon. Az a baj, hogy most az emberek irigyek a másikra. Azok pont, akik egy fűszálat nem tesznek odább. Tehát nem úgy néz ki a portája, mint a férfi udvara kinéz. Ő is nagyon sokat izzadt, szenvedett érte, míg ezt a házat megcsinálta, a mai napig dolgozik sokat. Megváltozott minden, akkor is voltak irigy emberek, de megváltozott a társadalom. Más a lakosság egymáshoz való viszonya, régen mentek egymásnak segíteni, a férfi házépítésekor is jött „az egész falu”. Most is vannak, úgy 6-8 ember, aki úgy összetart, segíti egymást. (33. sz.)

8. kategória

A jelenlegi önk. egyébként évek óta nem is pályázott. Amíg ő az önk-nál volt, ő csinálta a pályázatokat, azóta senki. Lett volna olyan pályázat ahol játszótérre lehetett volna pénz kapni, a jelenlegi polgármester közölte, hogy nem kell, mert nincs hozzá hely. (Szkeptikus saját megjegyzésem: ekkora faluban, ilyen gyerekszám mellett, mi az ördögnek kellene épp játszóteret építeni?) *Egyébként ő is indult a polgármester-választáson, néhány szavazattal maradt le, önk. képviselő viszont maradt, de azóta, ha ő javasol valamit, nem kell. (27. sz.)*

Falu jelene, jövője: sok az idős. A fiatalok elmennek a mh. után. Környéken mh. alig van. Valamit segít, hogy V.naménya telepítették a rendőrségi adatfeldolgozót, ebből a faluból is 5-en dolgoznak ott. Csarodára is elég sokan járnak, ott valami elektronikai üzem van. A jövő szempontjából az „ukrán” betelepülés se jelent sokat, mert sokan idősek, nyugdíjasok, akik meg fiatalok, zömmel csak azért jönnek, hogy Nyugatra mehessenek dolgozni. (27. sz.)

A feleség elmondása szerint olyan jó világ még sosem volt, mint most, mert most olyan is kap pénzt, aki nem dolgozik (némi iróniával és keserűséggel, „a mai lányok felakasztanák magukat, ha olyan körülmények között kellene felnevelniük

3 gyereket, mint akkor"). Neki viszont természetes, hogy mindig dolgozik valamit, mai napig a kertben a veteményest ő gondozza. Régebben még Pestre is elmentek dolgozni, most viszont nem mennek sehova. (28. sz.)

Régebben minden háznál a „kendő alatt tartották a nagy pénzt", vagyis volt valamennyi megtakarítása mindenkinek, ma már nincsen. Napról napra élnek az emberek. (29. sz.)

Akkoriban volt szokás – a 90-es években – ilyen nagy lakodalom. Az a baj, hogy mostanában nincs is esküvő a faluban, csak összeköltöznek. Még sokan azt sem, vannak barátaik, akik magukban élnek sokan, nincs se gyerek, semmi. A szokás változott, nem az anyagiak miatt, szerintük ide a halad a világ. Itt élnek, többnyire nem mennek el a fiatalok, mert a mostani kormány ezzel a közhasznú munkával több munkahelyet teremt, elvannak itt az 50 000 forintból sajnos. (33. sz.)

8/A kategória

'71-ben még zsúfolva volt templom, ma már kevés a hívő, aki el is jár az istentiszteletre. Sok a faluban az üres telek, a lakatlan ház. Ezeket ukránok (ukrajnai magyarok) vásárolják fel. Mikor ide került a faluban 3 cigány család élt, mind a 3 teljesen beilleszkedett, megbecsült emberek voltak. Az olcsó ház miatt ma a cigányos is vesznek itt házat, de ezek nem illeszkednek be. (1. sz.)

Sok az ukrán házvásárló, az egyik szomszédja is az. Nem is nagyon laknak itt – a szomszédjában például valamiféle műhely működik, a rossz háztartási gépeket idehordják valahonnan, megjavítják, és Vásárosnaményben eladják a piacon. (5. sz.)

Meglátásuk szerint a faluba nagyon sok határon túli költözik be, akik nem mind magyar származásúak. Ebből fakad a bizonytalanságuk is. (10.)

„Ukrán"-dolog. (Nyilván zömmel ukrajnai magyarokról van szó.) *Jelenleg a faluban kb. 670 fő a bejelentett állandó lakos. Ebből azonban csak kb. 370 él ténylegesen itt. A többi csaknem mind „ukrán", akik vagy házat vettek (elég olcsón!), vagy csak bejelentkeztek. Szerinte van olyan ház, ahova 30-an is be vannak jelentve. Ténylegesen itt is lakó ukrán" szerinte 40-50 körül lehet; ők javarészt már beilleszkedtek. Van olyan is, aki már 15-20 éve települt át. Gond, hogy a bejelentettek közül sokan dolgoznak Németországban. Szlovákiában. Így, bár a munkanélküliek tényleges száma (a falubelieké!) nem csökkent, népességhez viszonyított arányuk azonban igen, így kikerültek a magas munkanélküliséggel sújtott települések közül, ezért kevesebb központi támogatást kapnak, illetve a pályázatoknál is hátrányt jelent, nem kapják a plusz pontokat. (27. sz.)*

A nagyobbik lányom előttem jött egy évvel ide, Csarodára a családjával, 2 gyerekkel, meg férjével. A lányom zenetanár. Én akkor már nyugdíjas voltam, mert ott nálunk már 56 éves korban megadták. 1996-ban jöttem, és már 75 éves vagyok. – Beregszászon eladta a lakását, vagy megvan még? – Nem adtam el. – Ki maradt még otthon, a határ másik oldalán, Ukrajnában a családból? – Hát otthon a húgom maradt, meg ugye a kisebbik lányom. Gazdálkodnak, a földből élnek, állatok vannak, gazdálkodnak. Abból megélnek, termelnek a családnak. Nagyon sok ismerősöm, rokonom átjött, lehet mondani Tiszabecstől Várpalotáig, meg Soprontól Budapestig. – Miért választotta ezt a falut? – Tudja, úgy, hogy közel legyek a hazához, mert honvágyas vagyok, hogy haza tudjak menni. A mai napig is bennem van a honvágy. Otthon többet nevettem. Mert ugye én nem számítottam, hogy valaha is átjövök. Nekem nem volt rossz ott sem, mert megvoltam minden szomszéddal, 48 szomszéd volt, egy 16 lakásos házban. Hát így kerültem ide. Az anyukám idevaló születésű, itt Sonkádon született. Ez tulajdonképpen visszahonosítás, mert Rahón születtem, akkor az magyar terület volt. (31.) – Milyen munkája volt Beregszászon? – Varrodában dolgoztam, egy helyen 33 évet. Akkor voltam 7 évet konyhán, mert a Népszínházat azt már nem számolom bele, mert az csak olyan műkedvelés volt. Tíz év alatt 6 színdarabban játszottam. Nagyon szerettem. – Csinálna itt, mondjuk egy amatőr színkört? – Nem, dehogy, nem érdekelne az senkit. – Befogadta ez a falu? Hány barátja, ismerőse van? – Kedvesek, kedvesek, nekem nincs panaszom senkire se. Hát, én magam mindenképpen magyarnak érzem. Én mindenkivel jóban vagyok, beszélgetek, tisztelem az embereket, mindenkit. Itt a szomszédban van egy fiatalasszony, a lányaimmal egyidős, vele szoktam sokat beszélni, reggel sokszor együtt kávézunk, nagyon jóban vagyunk. Ha olyan, segít is nekem, ha kell. Nem kérem, de elfogadom, ha felajánlja. (31. sz.)

A másik oldalon egy elhagyatott, díszes, jobb napokat látott, mályvaszínű háznak a történetét eddig nem mesélte még el senki, csupán annyit tudtam meg, hogy ukránoké. Kiderült, hogy a beszélgetőpartnerem kaszálta a füvet, ahol most alig látszik ki a fűtől, gaztól az udvar közepén álló autó. A férfi elmondása szerint az első ukrán tulajdonos hagyta itt, hogy lássák, hogy ő itt él, s addig, amíg el nem adta egy másik ukrán embernek, addig a férfi kaszálta a füvet 15 ezer forintért. Ők azután elmentek dolgozni Hollandiába. Az új tulajdonos sem él itt, de nem is törődik sem a házzal, sem a látszattal, nem kell már kaszálni. A mellett lévő fehérre festett ház is üres, tulajdonosa szintén ukrán, néha, pár havonta ránéz a házra. (32. sz.)

Nő a falu lakossága, mert jönnek az ukránok, cigányok, de inkább jöjjön az ukrán, mint a cigány. Jönnek is, az ottani 20 000 forintos nyugdíj helyett kap 200 ezret. A magyar állam fizeti. Most már itt kéne nekik lakni, de hogy itt vannak, vagy nem, hát ki fogja ellenőrizni. Vannak, akik eljönnek, aznap vissza, jönnek, mennek, vannak, aki ezt sem teszi meg. Volt itt is cigány régen is, 3 család, de ők beilleszkedtek. Mentek inkább, kértek, nem loptak. Utána azután volt egy pol-

gármester, az behozott egy családot, és azok után jöttek többen, azóta mindig van egy-kettő, aki csinálja a bajt. Most van már 6-7 család is, de ott még pluszban lakik annak a nagyanyja is. Van, ahol húszan laknak egy családban. (33. sz.)

Ez egy csendes falu, béke van, jönnek ukránok mostanában, van vagy 30 cigány, de engem nem zavar egyik se. Van két ukrán szomszédom is, de ők már régen itt laknak. Az egyik egy idős férfi, az ki sem mozdul, nem nagyon látjuk, a másik meg vásárolja, meg adja el a házakat az ukránoknak. Eladja, kiadja albérletbe, hirdeti, kereskedik a házakkal. A felesége tanár, a férje meg kecskékkel foglalkozik, van neki több ezer, juhsajtot csinál, a tejet eladja, itt a másik végen, ahol van a bolt, ott lakik. Ők is régen, vagy 15 éve itt laknak. (34. sz.)

*8/*B kategória

Rákérdeztünk az árvízre, azt mesélték, hogy a falu nagy ügyesen megvédte magát, körbehomokzsákozták, de ezzel igazából rosszul jártak, mert a környező településeket, amelyeket a víz elárasztott, gyakorlatilag újjáépítették, de mivel a faluba nem jött be a víz, így nem is kapott pár házon kívül senki segítséget az újjáépítéshez (a „csókosok"). (4. sz.)

A 2001-es árvíz nem volt olyan vészes elmondásuk szerint, mert nem történt akkora pusztulás, hála a határgátnak, amit húztak a falu határában. (7. sz.)

Az árvíz idején a falu lakóit egy hétre kitelepítették, több idős lakó is volt, aki nem értette miért és maradni akart. A katasztrófa védelem emberei házról házra járva értesítették a lakosokat és ellenőrizték, hogy mindenki elhagyta e a házakat. (15. sz.)

A munkahelyek hiányán túl egy másik nagy problémáról esett szó, amit az egyszerűsített honosítás bevezetése óta tapasztalnak, ugyanis a határ közelsége miatt egyre többen jelentkeznek át a faluban található címekre, jelenleg a bejelentett lakosok száma 600 felett van, de csak kb. 350 a fele lakik itt életvitel szerűen. Elmondásuk szerint ez nem csak ennek a településnek a problémája, mert az átjelentkező és állampolgárságot kapó emberek elég magas összegű nyugdíjakat igényelnek és kapnak meg (akár hamis papírok alapján is), annak ellenére, hogy semmit sem fizettek be a nyugdíjalapba. Ugyan ez a helyzet az egészségügyi ellátással is. (15. sz.)

*8/*C kategória

A falubéli unokái Csarodára járnak iskolába. A helyben lakó menye a Wesley iskolában iskolatitkár. Az iskola tanulóiról ő is elmondta, hogy voltak proble-

mák, de cserélődnek a gyerekek, nem bánja, hogy itt az iskola, mert sok embernek munkát ad. Elmondása szerint probléma nem csak a cigány gyerekekkel volt. (5. sz.)

Szakképzések. Már be van korlátozva, központilag adják meg a kereteket. Ide zömmel olyan gyerekek járnak, akik máshonnan már kisetek. De most már elég sokan eleve ide jelentkeznek. Év közben is jönnek, különböző okokból. Itt tudnak velük mit kezdeni, olyanokkal is, akiket máshonnan magatartásuk miatt rúgtak ki. Tanulók között verekedés, ilyesmi egyáltalán nem fordult elő. Tanárok: 1 fő helybeli, zömmel környező településekről járnak át, ketten Ukrajnából települtek át. (27.)

Érettségiztetés: főleg a beregi részről járnak ide, de jönnek messzebbről is. Van olyan nappalis diákjuk is, aki Vásárosnaményból jár ki ide. Azért is, mert itt támogatást is kapnak (pl. az útiköltség 80%-át). Létszámuk 10-30 között mozog. (27.)

Van itt a faluban egy ilyen kisebbségi iskola, ott tanult most. Így hívják errefelé, sokan szidják, hogy minek van, meg a cigányok, akik járnak, menjenek innen, nem kell itt ez hangosság, meg a rendetlenség a faluban. (34. sz.)

9. kategória

Abban az időben még az istállók tele voltak, volt vagy 350 tehén, reggel hajtották ki. Ez még nagyjából a rendszerváltásig így volt. (Más forrás: ebben az időben – 80-as évek!!! – a Tsz-nek volt 400 tehene, a magánosoknak 400) *„Ebből taníttatták a gyerekeiket.” (1. sz.)*

Régen még ment a szarvasmarha tenyésztés, tejgazdálkodás. (10. sz.)

A TSZ-ek idején a környező területek nagyobb kihasználtságnak örvendtek, több embernek volt munkalehetősége, jelentős volt az állatállomány (pl.: 800-900 szarvasmarha, háztájnál ezen felül kb. 400), megoldott volt a feldolgozás (tejüzem, vágóhíd...) (13.)

10. kategória

Volt Tsz is. Mindenki ott dolgozott, itt üzem, ilyesmi nem volt. „Ez a Bereg mintha kis gyarmat lett volna.” Mintha az utóbbi években indult meg volna ebben a dologban valami. (1. sz.)

1960-ban erőszakkal államosították a szüleik földjét, állataikat és gazdálkodó eszközeiket. Mindketten a TSZ-ben dolgoztak, a feleség könyvelőként a férj mezőgazdasági munkát végzett. A TSZ mellett foglalkoztak háztájival is, állatokat

(köztük 4 tehenet) tartottak. A feleség ebben az időszakban reggel 8-ra úgy ment dolgozni, hogy az aznapi ebédet megfőzte, a kenyeret a saját kemencéjükben megsütötte (a '70-es évek közepéig nem volt a boltban kenyér), munka után pedig még az állatokat ellátta. A férj elmondása szerint ebben az időben akadályozták abban, hogy dolgozzon, mert csak annyi földet használhattak, amennyit engedtek, pedig ment volna kaszálni. (12. sz.)

A férj miután leszerelt, a közúti gépellátóba ment volna vissza dolgozni, de nem adtak neki munkát (fizetést kapott továbbra is, de nem volt szükség a munkájára), egy ideig nyugtatták, hogy majd visszamehet dolgozni, de időközben megkeresték a TSZ-ből, hogy menjen oda gépkocsivezetőnek, ezt elvállalta. A TSZ-ben munkaegységért dolgozott, változó volt, hogy egy-egy munkaegységért milyen „fizetséget" kapott, volt, amikor egy munkaegység 16 dkg búzát ért. Ez a rendszer 3 évig tartott, utána már pénzben kapott fizetést (1200 forintot).

A TSZ-ben dolgozott, aki akart, kapáltak, trágyát terítettek (ez volt a legrosszabb és legutáltabb munka), irányított munka volt, mindenkinek megszabták, mennyit kell dolgoznia (kijelölték a felásandó területet), később széket kötöttek háziipari szövetkezetben (megkapták a keretet, erre tették fel a gyékényt, amit előtte szedtek, a kész székeket Szeged mellé vitték el (háztól). A gépesítés viszont megváltoztatott mindent, a kézi munkára már nem volt szükség. (28. sz.)

Meg azután volt a téesz, oda jártak el dolgozni, mindenki, apukám is ott volt sofőr, a nagyszüleim is ott dolgoztak. Emlékszem, nagyon fárasztó munka volt. (30. sz.)

11. kategória *(Üres, ide tarozó anyag nem volt.)*

12. kategória

A tehéntartás (meg többi: sertés, jelentős mértékű baromfi) a rendszerváltás körül kezdett megszűnni. (1. sz.)

Neki van 5 kh gyümölcsöse (alma), a kárpótlásból (apja után kapott) vette a földet. (Hivatalos fizetése 40.000 Ft) Mikor ide került, a téesz adott 1 ha háztájit, azon akkor dohányt termeltek, a helyiek tanították meg neki. Így is segítette őt a gyülekezet. (1. sz.)

A ház 20 éve épült, de még mindig csak részlegesen van készen. Nagy kert van, főleg gyümölcsös és konyhakert. A vejének a ház hátsó részén saját műhelye van. (2. sz.)

Nyíregyházán dolgozott, de a második felesége halála után visszatért, azóta méhészettel foglalkozik. A téli hónapokban masszőrként dolgozik Ny-án és környékén. Márokpapiban két hold földdel rendelkezik, amit akáccal ültetett be, a méhek miatt. A föld megművelése ilyen kis területen, gépek hiányában nagyon gazdaságtalan. Szabadidejében vadászattal is foglalkozik, a vadállomány a környéken egyre gazdagabb, (sok az aranysakál, vadmacska). (6. sz.)

Feleségével együtt a TSZ.-nél dolgoztak 1986-tól a 90-es években egészen a felszámolásig. (9. sz.)

A család jelenlegi megélhetését a húszhektárnyi gyümölcsös, és a biztos munkahelyek bevételei biztosítják. Ami nehezíti a megélhetésüket, az útiköltség térítésének hiánya. A háztáji gazdálkodás ma már nem rentábilis a faluban, ezért kevesen teszik. (10. sz.)

A lányuk az önkormányzatnál dolgozik, a fiuk és a vejük pedig a családi gazdaságot igazgatják (a gazdálkodás szinte teljesen gépesített, napszámosaik nincsenek), ahol kalászosokat termesztenek. ... Mivel a TSZ-ből a férj a rendszerváltás előtt néhány évvel már kilépett (GMK-ban dolgozott műszerészként, mint elmondta, hozzá nem értő vezetők alatt), a feleséget pedig az egészségi állapota leromlása miatt leszázalékolták, a kárpótlás során nem kaptak földet. Aki a TSZ-ben maradt, 30 aranykorona földet kapott (errefelé jellemzően 5-6-7 aranykoronás földek vannak), ők arra kényszerültek, hogy vásároljanak. Összesen 40 hektár földet szereztek, leginkább gyepet, mellette valamennyi szántót. Juhokat tartottak, a férj juhász lett, a bárányok ellátásába a feleség is besegített. Az utca végében 2 éve épült meg a gát, ami miatt kisajátították annak a területnek egy részét, ahol a juh hodály és a legelő volt, így elmondásuk szerint már nem alkalmas az állattartásra a korábbi módon. A kisajátítással is rosszul jártak, mert a gyepterületért sokkal kevesebbet fizettek, mint a szántóért. (12. sz.)

A férj miután leszerelt, a közúti gépellátóba ment volna vissza dolgozni, de nem adtak neki munkát (fizetést kapott továbbra is, de nem volt szükség a munkájára), egy ideig nyugtatták, hogy majd visszamehet dolgozni, de időközben megkeresték a TSZ-ből, hogy menjen oda gépkocsivezetőnek, ezt elvállalta. A TSZ-ben munkaegységért dolgozott, változó volt, hogy egy-egy munkaegységért milyen „fizetséget" kapott, volt, amikor egy munkaegység 16 dkg búzát ért. Ez a rendszer 3 évig tartott, utána már pénzben kapott fizetést (1200 forintot).

A TSZ-ben dolgozott, aki akart, kapáltak, trágyát terítettek (ez volt a legrosszabb és legutáltabb munka), irányított munka volt, mindenkinek megszabták, mennyit kell dolgoznia (kijelölték a felásandó területet), később széket kötöttek háziipari szövetkezetben (megkapták a keretet, erre tették fel a gyékényt, amit előtte szedtek, a kész székeket Szeged mellé vitték el (háztól). A gépesítés viszont megváltoztatott mindent, a kézi munkára már nem volt szükség. (28. sz.)

Ma már nagyon drága lenne állatot tartani, nem éri meg. (29. sz.)

Apukámnak azután 6 hektárnyi földje volt, amikor megszűnt a téesz, kiadták neki, akkor azt művelte. Szerszámai, gépei nem voltak, dolgozott egy családnak, akiknek volt, és így tudta az ő gépeikkel a saját földjét is művelni. Ledolgozta ott nekik. Nem sok haszna volt, nem gazdagodott meg egyáltalán. Ha erdős részt választ, sokkal jobban, nem így állnánk. Igaz, akik a tűzhöz közel ültek, kiválasztották a legjobb földet, amit tudtak, hogy fa van rajta. Egyszerű parasztembernek, meg ami jutott, abból választhatott. Nekünk az a pucér föld. (31. sz.)

Mekkora kertje van, tart-e állatokat?- Van 9 tyúkom,1 kakasom. Ott az a középső rész a gazdasági udvar. Ott meg külön egy rész, amit a tyúkoknak kerítettem el, hogy legyen nekik zöldjük. A kertem meg egész arra le, amerre a zöldet látja. 80 méter úgy lefele, a szélességét nem mértem, de nagyon nagy. Használtuk az egészet egy darabig, a lányomékkal, amelyiknek itt tanultak a kislányai. Átjött Ukrajnából, vagyis a szomszédból. Paradicsomot, káposztát termeltünk, pikéroztuk a káposztát, én addig azt sem tudtam, az mi, mert városon laktam. Családi házunk volt, de csak egy kis kerettel. De aztán abbahagytuk, most csak lekaszáltuk, mert nagyon sok munka volt vele. No meg onnan átjönni, a határ, meg minden. Most egy kis zöldséges kert van csak, amit én csinálok, de krumplim van, saját, meg virágoskert. Azt nagyon szeretem. (31. sz.)

Nem tudtunk mit kezdeni vele, a férjem se, réges-rég eladtam az öcsémnek a részem. Édesapám rengeteget dolgozott egész életében, és fiatalon, 58 éves korában meghalt. (30. sz.)

Az első pár évben tartottak két disznót is a szárnyasok mellett, ma már nem. Azóta disznóhúst nem a boltban vesznek 800 forintért, hanem ezerért inkább frisset háznál. Egy helyen van feketevágás a faluban, hetente egyszer. A házhoz tartozó kertben – egy hold – megtermelnek szinte mindent, amire szükségük van. (32. sz.)

3 éve kikötötték náluk a gázt, azóta fával fűtenek. A tüzelő egy részét veszik, másik részét a férfi elmondása szerint lopják. (32. sz.)

6.5 hektár saját, meg 6 hektár bérelt földet művelt, két hónapja adta el. Mindent, földet, szerszámot, gépeket.

A téesz mikor feloszlott, akkor visszaadták a földeket, nem tudja, pontosan hány aranykoronát mindenkinek. De ez régen volt, a 90-es években. Az apjának volt egy testvére, aki Tatabányán lakik, s amíg ő élt, édesapja bérelte az ő földjét addig. Így volt 12-13 hektár, mert anyjának is volt egy kertje. Ez a föld volt a környéken a legjobb. Itt a 41-es főút mellett.

De hiába, az utóbbi 3 évben csak beleégett a pénze. Szántóföldi növényeket termelt, búzát, kukoricát, napraforgót.

Édesapja mellett tanult meg a földdel bánni. Ő a téeszben dolgozott, ők, a szülei kezdték el, művelték a sajátjukat, barátokét, meg a gyerekekét is. Édesanyja él még, de édesapja meghalt 2011-ben, akkor rászorultak, hogy maguk műveljék meg az örökséget. Vonzalma is volt hozzá, szerette is, értett is hozzá, megtanult mindent az apjától a vetéstől a szántásig, a bálázásig. Gépek is voltak már, traktor, minden, ami kellett. Voltak jó évek az elején, 2-3 milliós éves bevételek, plusz a támogatás, ebből, a szülők saját pénzből, nem hitelből vették a felszerelést. A férfinek saját indulásánál nem kellett hitelt felvennie, mert a társa, barátja, akinek ő is segített előtte, megelőlegezte neki a pénzt egy évre. Ő meg visszafizette. Abból vette meg a testvérek földjét, így 2 holdanként. Most sokkal többe kerülne, négyszeres áron adták el, most van szerinte az ár a plafonon, ennél már nem lesz több. Van üzleti érzéke, de nem volt ez ingyen, nagyon meg kellett érte dolgozni, nagyon szeret is dolgozni. De most a támogatással is baj van, meg volt az az AKG-és támogatás, az egy plusz volt az állam felől, de már most nem nyerte meg senki, szinte csak a gyümölcsösre nyertek már csak.

Nem sajnálja a földet, igaz, szerette csinálni – még most is a polgármester úrnak szokott segítgetni – nem sajnálja, mert nincs benne lehetőség. Nem úgy van, mint ott fentebb, Debrecen mellett, vagy még fentebb, ott jó földek vannak, de itt 10-11 koronás földek vannak, vagy 7 aranykorona, ott meg olyan 40-50 aranykoronás. Ha itt rátesznek 3 mázsa műtrágyát, akkor se terem felét se, mint ott, ha nem tesznek rá semmit. Az utolsó év már nagyon gyenge volt, éppen annyi jött ki belőle, amit belerakott. Kimerült, rossz föld. Azért van a környéken annyi gyümölcsös, de az őt sose érdekelte. itt ez a Szilvaút inkább turisztikának van, de az se nagyon működik. Szilva se nagyon van, alma és meggy van az ültetvényeken. (33. sz.)

Földhöz minden téesztag hozzájutott, de akinek volt pénze az induláshoz, gépet tudott venni, az bérbe vette, amit csak tudott, meg felvásárolt, ha lehetősége volt rá, akkoriban nagyon jó áron. Volt olyan, hogy egy kis pálinkáért... Utána, azután jött a támogatás. A férfi is akkor kezdett el gazdálkodni aktívan, amikor édesapja meghalt, akkor még 12 000 volt egy hektárra a támogatás. Utána azután felugrott 160 ezerre pár év alatt. Aki akkor jól csinálta, be tudott ruházni rendesen. Még akkor azután visszaforgatta gépekbe, hogy ugye ne kelljen visszafizetni az áfát, hát azok felfejlődtek elég jól. Meg akkor más volt az időjárási viszony is, meg amikor ő kezdett el gazdálkodni, a téesz idők után, a földek tele voltak tápanyaggal. Tehát nem ilyen 20 mázsás búzák voltak, hanem rögtön 40-60 mázsa termett. Most ha a húszat eléri, már jó. Kimerült mára. Hiába adott neki káliumot, meg akármit, nem pótolta. Annyit egyszerűen nem tudnak adni neki, amennyit kellene, mert akkor nincsen haszon, ha odateszi. El lehet költeni százezer forintot egy hektárra, de nem jön vissza. Az időjárás is annyira kedvezőtlen mostanában, vagy esik, mint most, hogy a kalászosokkal nagyon nagy baj lesz, kicsírázik sajnos. Már volt ilyen év, hogy az esőtől kicsírázott. (33. sz.)

Nagyon nagy a kert itt hátul, tavaly az egészet bevetettük, krumplival, mindennel. Az unokámék vállaltak babot, bérbe, megkapták a vetőbabot, és leadták a termést. Nagyon sok munka volt, nem jó a föld, nem érte meg, alig kaptak pénzt érte. Még az idén megpróbálták, több sort ültettek végig a kert hosszában, de az egész kertet már nem vettettük be. Így is van minden, magunknak megterem a káposzta, krumpli, bab, zöldbab, karalábé, zöldség, kapor, tök, minden, ami a konyhába kell. Teszek el lecsót, lekvárt, befőttet, amennyit csak tudok. A lányom veszi olcsón a gyümölcsöt, meg kapnak is a napszámban, ahol dolgozik. A paprikát, paradicsomot megvesszük, mert annyit nem tudunk a kertben termelni, hogy el is tudjunk belőle tenni. Ez az én dolgom, mindig én főzök be, meg az egész családra is én főzök minden napra. (34. sz.)

13. kategória

Márokpapi határában található állattartó telep és lovarda tulajdonosaival, alkalmazottaival beszélgettünk. Négy generációs családi vállalkozás (három fő), amely három főt (juhász, állatgondozó, gépkezelő) foglalkoztat állandóan. Ezen kívül a munkák függvényében 2-3 idénymunkást. A munkaerő nem a településről való. A tanya vezetését elsősorban egy praxisából visszavonult középkorú doktornő viszi. Édesapja volt egykor a környék állatorvosa. (Beregdaróciak) (13.)

A köztemetővel szembeni telepen egy szomszéd faluban lakó agrármérnökként végzett fiatalembertől tudtunk érdeklődni, a telepről és a táblán hirdetett meggy felvásárlásról is. Mint kiderült egy 3 fős családi vállalkozás keretein belül tevékenykedik a telepen. A volt tsz területének felét vásárolta meg, itt gyümölcs felvásárlással (meggy, alma, szilva és dió) és hús eladásra szánt szarvasmarhákat tart (280 db az átlag állomány), ezeket legelteti a környező területeken és külföldre(Görögország és Törökország) élő súlyban adja el (1300 Ft/kg). A legelők egy része saját, de olyan is van amit bérel, ezek közt akad natura 2000-es terület és a tulajdonosnak a megkötések miatt a legeltetésre való bérbeadás a legkézenfekvőbb megoldás. Mivel sok ilyen terület van a közelben azt tervezi, hogy átáll bio tenyésztésre, amint elegendő saját legelővel rendelkezik. Pár éve tervezi az állattartó rész fejlesztését, de ahogy elmondta az eddigi években, mindig akadt olyan föld amit jó áron tudott megvenni, így a pályázat és a fejlesztés elmaradt. Összesen 350 ha-on gazdálkodik, ebben legelő és gyümölcsös is van. A gyümölcs szedéséhez többnyire külföldi (ukrán) munkavállalókat (kb. 50 fő) foglalkoztat, akik állítása szerint jobban dolgoznak. 3 közeli konzerv és gyümölcslé gyárral áll szerződésben, ezeknek szállítja a saját és a felvásárolt gyümölcsöt. A meggyet tőle 150-180 Ft-ért veszik át, kb. 50 km-es körzetből hoznak hozzá gyümölcsöket. Ez két dolognak köszönhető, egyrészt más felvásárlókkal szemben helyben és készpénzben fizet(kicsivel kevesebbet). Másfelől 12 településen vidékfejlesztéssel foglalkozik, ezáltal kapcsolatban áll sok termelővel, akiknek segít a pályázatokban és egyéb gazdasági ügyekben. A szerződött gyárakon kívül, Ro-

mániába is ad el a gyümölcsökből, mert ott 300 Ft feletti áron tudja értékesíteni. (14. sz.)

A helyszínen tett megfigyeléseink alapján szembetűnő volt, hogy itt fedetlen karámban tartott állatok vannak, egyszerű beton felületen halmozódik fel a trágya, ami látványban és érzetben is erősen különbözik a másik állattartó telephez képest. A használaton kívüli egykori tsz épületek romos állapotban vannak és többségüket teljesen belepte a növényzet. A romos épületek másik telek gazda által vett területen találhatók, mögöttük lévő földterületen, gyümölcsös volt, ahol éppen betakarítás folyt. Az ott dolgozók egy részben karbantartott épületben voltak elszállásolva, mellette pedig egy facsemetékkel beültetett részt láttunk. (14. sz.)

Az autószerelő műhelyre most lesz majd pénz, itt hátul lesz a telken lesz majd. Már van elég nagy kapcsolatrendszer hozzá, meg sok autó, gép a környéken, hogy nyereséges legyen. Ilyen mikro vállalkozások beindítására kiírt pályázatból. 12 millió forint, s ilyen szabad felhasználású. Most ugyan nem tudja, mi történik, mert májusban lett meghirdetve, de azóta nem történt semmi. Ez a lehetőség nagyon kedvező számukra, mert ezer fő alatti településeknek van, az a szabály, hogy mindenképpen a településen kell megvalósítani. (33. sz.)

Vannak a faluban nagyobb gyümölcsösök, a polgármesternek bőven 10 hektár fölött. Neki van szilva, körte, alma. Itt a keresztanyjáék, a kétemeletes házban, az övék az nagyon szép gyümölcsös, olyan 6 hektáron lehet nekik. Van két olyan gazda, akik idevalósiak, itt van a földjük, de Gyarmaton laknak. Az egyikük megvette itt a telepet, ott több száz marhát tartanak, a másik gyümölcsöst vett. Van még egy telep, az meg Darócra való hölgy, neki meg báránya van, tehenei, és lovardát csinált pályázati pénzből. Van itt kinn, ahogy befelé jövünk a 41 útról, ott is van egy 5 hektáros terület, fél hektáros tulajdonosok álltak össze. A téesz idejében, amíg nem bomlott fel, akkor ott, aki akart ültetni, az ültetett. Visszakérte azt a földet, és a sajátja lett neki. Együtt maradtak, de ott is voltak idősebbek, egyik megvette a másikét, nem sokan maradtak benne, az elején volt vagy 13-15 tulajdonrészes, de most már vagy öt emberé az egész. Vásárosnaményban tudják eladni, (33. sz.)

A gyümölcsösökkel nincs nagyobb baj, megéri, bár a régi fajta nem termett nagyon sokat, de ezek az új, lédús almák elég jól teremnek. Képesek 800 mázsát is leadni egy hektáron, főleg, ha intenzív öntözés van neki megadva. De már minden megvan általában hozzá, öntöző, és minden gép hozzá. A gyümölcsösök tulajdonosai a leggazdagabb emberek a faluban. 4-5 gazda, mind családi gazdaságok. Nem ilyen 30 évesek, hanem az 50 éves korosztály, aki benne van. (33. sz.)

A lányom most fog menni a polgármesterhez, neki almása van, diósa, körtése, van meggy, szilva. Ő a leggazdagabb a faluban, régen is gazdag volt, a szegényvilágban is gazdag volt, meg most is. Van még vagy 5 nagyobb gazda a faluban, aki gazdag, sok földje van és járnak hozzá dolgozni. (34. sz.)

14. kategória

Veje regisztrált munkanélküli, évi egy hónapon át közmunkán vesz részt, szakmunkás feladatot kap az önkormányzattól. Az év többi részében feketén, építési vállalkozóként dolgozik a testvérével együtt, aki szintén helybéli. Elmondásuk szerint így tudják megoldani a megélhetésüket, egyéb lehetőség híján. (2. sz.)

Elmondása szerint a faluban nincs munkanélküli, mert majdnem az egész falu dolgozik, ha másként nem, közmunkásként. (5. sz.)

Nem munkanélküliek, csak helyben munkalehetőség nincsen. Ő Beregdarócon, a felesége meg Hetefejércsén dolgozik. (9. sz.)

Közmunkából él 52 ezer forintot keres, egy uborka kertben dolgozik, a zöldség, gyümölcs termesztésből él, otthon is gyönyörűen megcsinálta a kertet, még a polgármester is megdicsérte. (23. sz.)

Szerencsésnek érzi magát, mivel van diplomája és két nyelvvizsgája is, a szomszéd faluban van jó munkahelye (adminisztratív), ahol a fia is óvodába jár. (24. sz.)

Szerinte szegénység van, csak ez a közmunka van, nincs más, de akinek az megfelel az jó. (25. sz.)

A feleség nem márokpapi születésű, Gelénesről származik, itt az iskola konyháján dolgozott, idén áprilisban, 63 évesen tudott csak nyugdíjba menni. 18 éves korukban ismerkedtek meg, 1972-ben házasodtak össze, két gyerekük született. A házasságkötést követően 2 évig a férfi édesanyjánál laktak, a feleség nem kezdett el dolgozni, mert várta, hogy a TSZ-en kívül adódjon munkalehetőség (ez most gondot okozott, mert a saját elmondása szerint csak későn tudott nyugdíjba menni, a legtöbben a környezetéből ki tudták használni a lehetőséget, hogy 40 év munkaviszony után már ne dolgozzanak). A rendszerváltásig végül a TSZ-ben dolgozott, azt követően 10 évig az iskolában takarítónőként alkalmazták. (29. sz.)

A férj a sofőri állás mellett több mellékállást is vállalt, ez azonban az egészségét lerontotta, pár éve megállt a szíve, újra kellett éleszteni, ezután leszázalékolták, 100%-os rokkanttá nyilvánították, azóta nem tud dolgozni. (29. sz.)

Sajnos, itt ilyenek az emberek, szegénység van. Itt a környékünkön mindenki munkanélküli. Mindenki, a fiatalok is. A fiam is hiába a 2. iskolát végzi, egyszerűen nincs munka. Gimnáziumba járt, azután szoftverfejlesztőnek tanult két évig Gyarmaton, sokfelé pályázott, de nem vették fel sehová. Épült itt egy feldolgozó, oda is beadta, hát, akik közel ültek a tűzhöz, azok be is kerültek. Most azt mondta az apja, hogy nincs más választása, valami kétkezi munkát kell keresnie. Most hegesztő tanfolyamra jár Nyíregyházára minden szombaton, külföldön nagyon

keresik a hegesztőket, és muszáj valamit lépni, sajnos. 22 éves. Nem szívesen, de el kell engednem, valahogy el kell indulni. Az életet el kell kezdeni. Nekem meg bele kell törődni, ha ez eljön. (30. sz.)

A férjem az esküvő után nem ment vissza Németországba. Azóta is bánja, mindig mondja, hogy ott kellett volna maradni pár évet, nagyon jól keresett vele abban az időben. Itthon nem tudta hasznosítani a szakmáját már. Akkor felvétel volt határőrségen, és oda jelentkezett. Itt nincs gyár, nem tudott volna menni sehová. Ez meg itt van helyben, ott dolgozott azután. 38 évesen eljött nyugdíjba, mert ugye akkor el lehetett jönni. Hát, vagy hat évet volt itthon, de nagyon unta szerintem, és most visszament. Addig a szomszédasszonyoknak segített, ha csinálni kellett valamit, ilyen idénymunkát, füvet nyírni, fát vágni. de megunhatta ezt, hát csak fiatal. Most itt Beregsurányban, a határátkelőnél dolgozik megint. De hát azért többet kap, na. Erzsébet utalványt, ruhapénzt is. Jól jön az, meg a fizetése is magasabb. Nagy szerencse, hogy mindkettőnknek van munkahelye. Ez nagyon ritka a faluban. Itt a varrodába lehet bejárni Vásárosnaményba, páran ott vannak, a többiek meg Surányban, a határon. Ennyi, itt más munka nincs. Beregsurányban most építettek egy nagy cukorgyárat, de az se indult be, nem tudom, hogy egyáltalán fog-e működni. Azt mondták, pár embert tudnak alkalmazni. (30. sz.)

Az asszony már Debrecenben is munkanélküli volt, itt közmunkás, az utcában dolgozik az önkormányzat fóliasátrában, ahol uborkát, paprikát, paradicsomot termelnek. Ő szokott napszámba járni a hétvégén, és ha kiveszi a szabadságát. Leginkább a polgármester gyümölcsösébe jár, ő 4000 forintot fizet, de megy másokhoz is. Az asszony apja agronómus volt, az anyja is szerzett diplomát. A szülők nem rendelkeztek földdel a rendszerváltás után sem, a nyugdíjukból éltek. Hagytak még egy házat a két gyerekükre, de ők nem tudnak megegyezni, mi legyen a sorsa. Annak a háznak a földjét a házaspár használja, a férfi bármilyen beteg, – cukros, magas a vérnyomása – akármilyen nehezen is mozog, műveli a kertet, a földet, ő főzi az ebédet a feleségének. Azt mondja, hogy megszokta, hogy nagyon sokat dolgozik, munka nélkül nem bírná. (32. sz.)

Utána varrónőnek tanult, és Vásárosnaményban, a ruhagyárban helyezkedett el, azután gyesre ment az első gyermekkel, majd visszament dolgozni, de a 2. kislány születése után már nem ment vissza. 50 000 forintot keresett, hajnali négykor kelt, ment be busszal, a bérlet 10 000 forint volt, a férje dolgozott, az egyik nap hajnalig, másik nap nem, de így nem lehetett megoldani a gyermekeket. Az asszony most közmunkás a hivatalnál, ugyanannyit keres, de mégis el tudja látni a háztartást és a gyerekeket. (33. sz.)

Nagyon kevesen mennek el, a férfi testvérének a fia el akar menni Németországba, mert nem lát itt lehetőséget, de ez a ritka. De vannak azért, akinek nem elég az 50 ezer, 1-2 ember, az elmegy, aki jutni akar valamire, az kimegy. De akinek

elég ez, annak általában él az apja meg az anyja, és otthon elvan. De járnak el azért Naménya is dolgozni. (33. sz.)

Amikor a gyerekek óvodába, iskolába mentek, a végén az unokám is, akkor én is el tudtam menni dolgozni, ide a hivatalba, közmunkára. Virágot ültettünk, tengerit kapáltunk. Utána szombat, vasárnap mentem napszámba, szilvát, meggyet, almát szedtem. (34. sz.)

15. kategória

Elmondása szerint a faluban nincs munkanélküli, mert majdnem az egész falu dolgozik, ha másként nem, közmunkásként. (5. sz.)

Több beszélgetésnél is felmerült az itt létünk alatt, hogy a közmunkán kívül nincs sok munkalehetőség, ezt a település vezetője is megerősítette és hozzátette, hogy a munkaügyi központos tanfolyamokkal az idénymunka jellegű közfoglalkoztatás ütközik. A közmunka programban egyszerre maximálisan 43 embert lehet alkalmazni, akik a közétkeztetés fólia sátraiban, a település rendben tartásában illetve a nem használt mezőgazdasági területek gazolásában vesznek rész, de hamarosan az aszfaltozás is bekerül a munkák közé. (15. sz.)

Közmunkából él 52 ezer forintot keres, egy uborka kertben dolgozik, a zöldség, gyümölcs termesztésből él, otthon is gyönyörűen megcsinálta a kertet, még a polgármester is megdicsérte. (23. sz.)

Az unokám okos lány, lehetett volna doktor is, ha tanul, de teherbeesett, akkor nem tanult tovább. Most meg hiába, nem tud máshol elhelyezkedni, nincs munka, nem tudja használni, hogy tanult, közmunkásnak kell maradni neki most is. (34. sz.)

16. kategória *(Üres)*

17. kategória

A férje rákóczitanyai, korán meghalt. Egyedül volt a gyerekekkel, bár volt egy új férje is, de róla megtudta, hogy a régi felesége felakasztotta magát, és elvált tőle. (2. sz.)

- Idevalósi?- Beregszászon születtem. 17 élek vagyok idevalósi. Elköltöztem, mert a kisebbik lányom két lánya ide járt főiskolára, egyik Debrecenbe, másik Nyíregyházára. Mondom, mivel határ van köztünk, a két lánynak otthont kell teremteni, ha nem tudnak hazamenni, hát bejöhetnek a mamikához, mert az anyjuk otthon maradt. A nagyobbik lányom előttem jött egy évvel ide, Csarodára a

családjával, 2 gyerekkel, meg férjével. A lányom zenetanár. Én akkor már nyugdíjas voltam, mert ott nálunk már 56 éves korban megadták. 1996-ban jöttem, és már 75 éves vagyok. (31. sz.)

Lassan csak elmondott magáról néhány dolgot. Vérteslétán született, de 2 év után beköltöztek Debrecenbe, ott élte le az életét. Az első házasságából egy fia született, nem sikerült az együttélés, elváltak. A fia Németországban, Angliában dolgozik, fájdalmas számára, hogy nem látogatja őt, 4 éve találkoztak utoljára, unokája egy éves, de még nem láthatta. A mostani, második felesége itt született, Debrecenben ketten éltek egy lakótelepi lakásban, közös gyerekük nem született. Az apósa hívta őket haza, mikor meghalt a felesége. (32. sz.)

Nagyon sokat lehetne az én életsorsomról beszélni. Az első férjemtől elmaradtam négy gyerekkel, 12 évig voltunk együtt. A negyedik még csak 2-3 hónapos volt. Hivatalosan elváltunk, akkor fizetett nekem a 4 gyermek után 7000 forintot. Akkor az több volt, mint ma 70 000. Utána összeálltam egy másikkal, attól is lett 2 lányom, egyik itt lakik lenn a faluvégen, a másik Halásztelken. Azzal a férjemmel, a másodikkal egy híján 40 évig éltünk együtt, jóban, rosszban. Nagyon részeges volt. De hát a gyerekek végett eltűrtem, az apám is részeges volt, meg az első férjem is. De az apám úgy, hogy hazahozta a pénzt, nem itta el, szeretett, felnevelt bennünket, értünk dolgozott. Az én férjem meg utóbb elvitte a pénzt is. Pestre járt el dolgozni, segédmunkás volt, neki megvolt a 8 általánosa, – az előzőnek egy iskolája se, se írni, se olvasni nem tudott – szállón lakott, egy hónapban egyszer, kétszer jött haza. Pénteken jöttek és vasárnap már mentek is vissza, úgy voltak akkor az emberek. Nem sok pénzt hozott haza, megitták, elszórakozták Pesten. Egy kis pénzt hagyott itthon, de kellett mennem mellette napszámba, mikor csak lehetett, úgyhogy nagyon keservesen éltem a gyerekekkel. (34. sz.)

18. kategória

A házaspárnak két gyermeke született (1974-ben is 1977-ben) és 4 unokája van, 3 fiú és egy kislány, ő a legfiatalabb. A kislány édesapja Nyíregyházán, a kórházban ismerkedett meg a feleségével, aki Ukrajnában élt. A család most Nyíregyházán lakik, a nagyszülőket Ukrajnában és itt Márokpapin is gyakran látogatják. A kislányt látnivalóan nagyon szeretik, a Kelet-Magyarország című lapban minden évben színes, fényképes, fizetett „hirdetésben" köszöntik a születésnapján (az újságból ezt minden évben kivágják és elteszik emlékbe a fényképek közé). A fiuk családja kapcsán kérdeztük, a határ mennyiben jelent problémát, illetve okoz-e bármilyen nehézséget, de ilyesmiről nem számoltak be. (29. sz.)

Mindkét gyereküknek nagy falusi lakodalmat szerveztek, a lányé a saját kertjükben volt, a fiúé pedig a művházban. A fiú menyasszonya ukrán lány volt, hozzá még át is mentek a határon kikérni a szülőktől, a határon is lebeszélték, a határ-

őrök sorfalat állva fogadták őket. Ma már nincsenek lakodalmak, sok fiatal nem is házasodik össze, hanem csak az együttélést választja. (29. sz.)

Utána varrónőnek tanult, és Vásárosnaményban, a ruhagyárban helyezkedett el, azután gyesre ment az első gyermekkel, majd visszament dolgozni, de a 2. kislány születése után már nem ment vissza. 50 000 forintot keresett, hajnali négykor kelt, ment be busszal, a bérlet 10 000 forint volt, a férje dolgozott, az egyik nap hajnalig, másik nap nem, de így nem lehetett megoldani a gyermekeket. Az asszony most közmunkás a hivatalnál, ugyanannyit keres, de mégis el tudja látni a háztartást és a gyerekeket. (33. sz.)

19. kategória

Hetefejércsén (?) született, földműves szülők. Iskola: első hat osztály ott. 50-es évek: apja kulák, elvitték, 4 évig semmit sem tudtak róla, kínzások, stb., ebbe halt bele. (Nem pontos, hogy mikor. Úgy tűnt, hogy nem sokkal a szabadulás után.) *Édesanyját szintén elvitték, 8 hónapig volt börtönben. Ő Tarpán, nagyszülőknél nevelkedett.*

26 éve Csaroda is az övé. rengeteg munka volt, a templomok rendbetétele is ebben az időben történhetett meg, sokba is került. Sok segítséget kaptak. (Pl. szentendrei festők képeiket ajánlották fel.) Az itteni templomot teljesen fel kellett újítani: 1939-ben kiégett. A több száz éves (1700-as évek elején épült) harangtorony azért nem égett akkor le, mert a hívek nedves ponyvákkal letakarták.)

Eredetileg a régi parókiában éltek (30 évig). Ez több száz éves műemlék épület, jelenleg a házi segítség nyújtás központja. A jelenlegi lakás saját tulajdon. (Gyönyörű, jó nagy ház, nagy telekkel.) *„Előre gondolkodtam" – mondja, nyugdíjasként ne legyen rászorulva, legyen akkor is hol lakjanak. Az építkezésben a gyülekezetei rengeteg segítettek, munkával. Az egyik gyülekezet az alapozást csinálta meg, egy másik a kőművesmunkát, egy harmadik az ácsolást. De, mondja, ezt most már nem lehetne így megcsinálni, azok az emberek, akik ezt vállalták, már meghaltak. (Mindhárom 1. sz.)*

Most már elöregszik a gyülekezet, ezért is vezették be a házi segítségnyújtást. Jelenleg 7 asszony végzi. (1. sz.)

Legnagyobb csalódása a helyi református egyház házi segítségnyújtó szolgáltatása volt, melyre rábeszélték. Ám ígéretük ellenére nem csináltak semmit, azon kívül, hogy hetente kétszer aláíratták vele a gondozási lapot. Egy év után felbontotta a szerződést velük, nem is akar kötni senkivel újat. (2. sz.)

A református közösség tagja, ahol kántálni szokott. Az egyházi házi segítségnyújtás szolgáltatásában részesül, de csak ablakmosást, takarítást, függöny mo-

satást igényel, de ezen kívül abszolút önellátó, biciklivel jár, nagyon rendezett, tiszta az egész ház és kert. Azt sajnálja nagyon, hogy nincs idősek klubja, vagy ehhez hasonló, mert szívesen eljárna. A szolgáltatásokat is hiányolja, fodrászhoz a szomszéd településre kell járnia. (5. sz.)

(Erdei iskola) Telefonon érdeklődtünk a nyíregyházi üzemeltetőnél, aki sajnos a napokban nem jár(t) kint, de egy helyi hölgynél hagyott kulcsot, akivel felvettük a kapcsolatot és az udvarra beengedett és készségesen végig vezetett. Elmondta, hogy egy régi parasztházat bővítettek ki, ahol a táborozók elszállásolása és oktatása folyik. Az udvaron tűzrakó hely és közösségi terek is találhatók, egy csendes árnyékos környezetben. A néni többször be szokott segíteni a kerti növények gondozásában és hozzánk hasonló érdeklődők esetleg korábban érkező vendégek esetén a bejutásban. Mivel hosszabb beszélgetésre az üzemeltetővel és az épület bejárására nem volt mód, a weboldalon található információkon és a hölgy által elmondottakon kívül nem sikerült többet megtudni. (15. sz.)

Az Erdei iskoláról: jó ha van és működik, hiszen az ott tanuló, táborozó akár 100 fős csoportok a boltok számára is vásárlóerőt jelentenek. (Ottlétünkkor sajnos üres, éppen nem volt csoport. Nyáron lesz-e? Nem tudni.) *(27. sz.)*

INTERJÚK AZ ISKOLÁRÓL

22 éves gergelyiugornyai lánnyal készítettem interjút. Szociális gondozó, ápoló képzést végezte el, 4-es eredménnyel, szeptembertől pedig középiskolai tanulmányokat folytat ugyanitt, érettségit szeretne szerezni. Mint elmondta, így sokkal jobb esélye lesz munkát találnia. A szociális képzést nagyon szerette, idősek otthonában volt gyakorlaton, szívesen dolgozna ezen a területen, idősekkel...(36. sz.) A Márokpapi iskolába Ottón (Rézműves Ottó, az iskola koordinátora) keresztül jutott el, aki korábban Gergelyiugornyán tanított... A főiskolai (szociális munkás) képzés iránt is érdeklődik, de azt gondolja, az már nehezebb. (36. sz.)

Ilken egy ötgyermekes asszonnyal beszélgettünk, akinek az egyik fia kertészeti képzésre jár a Márokpapi iskolába. Az interjút a házban, a ház előszobájában készítettük. Az előszobának és az egész háznak nagyon szegényes a berendezése, kevés bútor van minden helyiségben, a tisztaság nem nagy... Az asszony 3 gyermekével és a férjével él együtt, a fiún kívül, aki a Márokpapi iskolába jár, mindannyian az önkormányzatnál dolgoznak közmunkásként... A férj nem idevalósi, Budapest környékéről származik, cirkuszban ismerkedtek meg. Az iskolát a fiúnak az ilki iskola igazgatója ajánlotta nekik, mert máshova nem vették fel. A tanulás melletti érv, hogy ha jó az átlaga a tanulónak, ösztöndíjat kap... Két ikerfia van, ők 17 évesek, az egyikük, tanul. Egy éve kezdett szakmát tanulni, kertész képzésen, de a 15 fős osztályból csak 4-en fejezték be az első évet, ezért szep-

tembertől nem tudják folytatni a képzést, ezért a fiú új képzést kezd (víz-, csatorna- és szennyvízszerelő)... (37. sz.)

A falu egyik szélső utcájában, az utolsó házban élő családból az asszonnyal készítettünk interjút, a ház egyik szobájában. A kert rendezetlen, veteményes nincs, állatokat nem tartanak, néhány gyerekjáték van csak elszórva. A szobában tisztaság van, bevetett ágy. Az asszony beszéde választékos, tájékozott és igényes ember benyomását keltette. Az asszony elmondta, hogy az öt gyermeke közül kettő jár jelenleg a Márokpapi iskolába, előtte általános iskolába Vásárosnamény-ba jártak. A fiú 5. osztályban magántanuló lett, de amikor betöltötte a 16. évét, nem folytathatta az iskolát, ez után Ottón (Rézműves Ottó, a Márokpapi iskola koordinátora) keresztül sikerült bejutnia a Wesley iskolájába, itt fakitermelői képzésen tanul. A lányuk szakközépbe jár, egészségügyi asszisztens szakra (jelenleg a gyakorlatát tölti az idősek otthonában), ha elvégezte, a Fehérgyarmati kórházban szeretne dolgozni. (38. sz.)

Gondoltak rá, hogy a lónyai iskolába íratják, de ott úgy látták, sok a drog és az alkohol. A Márokpapi iskolával viszont nagyon meg vannak elégedve, úgy érzik, hogy ott emberszámba veszik őket. A másik lányuk is járt oda egy darabig, de teherbe esett, férjhez ment, ezért nem folytatta az iskolát...Az asszony 7 osztályt végzett, a férje 10-11-et, ács és állványozó szakmája is van. (38. sz.)

Egy nyolcgyermekes családdal beszélgettünk, a legidősebb fiú jár a Márokpapi iskolába. Az interjú a ház ebédlőjében készült, az egész család jelenlétében. A kertben van veteményes, a gyerekeknek hinta, műanyag medence, a ház rendezett, az ebédlő és a szobák tiszták. A fiú elég halkszavú, nem bőbeszédű. A 17 éves fiú a Márokpapi iskolában kertészetet tanult, de mivel az osztály létszáma 4-re csökkent, szeptembertől nem tudják folytatni a képzést. A következő tanévtől ezért víz-, csatorna- és szennyvízszerelő szakra fog járni. Sajnálja, mert a kertészetet szerette, a kedvenc tárgy a faültetés volt, szívesen tanulta volna tovább. Mivel új szakmát kezd tanulni, még 3 év lesz a képzés, ami érettségit nem ad, az újabb két év lenne még (szeretne érettségit is szerezni). Az általános iskolát Gulácson végezte. Magántanuló lett, ennek az okát igazán nem tudta megmondani (nem volt verekedős, hiányzásai ugyan voltak, de nem olyan sok). A vizsgákat sikerült megcsinálnia, a 8 általános elvégezte, de jobban szerette, amíg az iskolába járt és nem magántanuló volt. Az általános iskolában javasolták neki, hogy Márokpapiban tanuljon...A beszélgetés közben az volt a benyomásunk, hogy a szülők nagy szeretetben és odafigyeléssel nevelik a gyerekeket. Elmondták, hogy csak úgy engedik el őket bárhova, ha tudják, hova mennek, de nem szeretik, ha nincsenek szem előtt. (39. sz.)

Az első család, akiket interjúztattunk Kisaron élnek, 9-en laknak egy fedél alatt. A gyerekek 4, 5, 9 és 13 évesek. A legidősebb fiú, a „nagyfiú" csőszerelőnek ta-

nul Márokpapiban. Elégedett az iskolával, az ösztöndíjasként folytatja itt a tanulmányait. (40. sz.)

(Beregsurány) ...*Anya és lánya mindketten Márokpapin tanulnak. A lány jelenleg nem jár iskolába, otthon van a kislányával gyesen. Szeretné befejezni az általános iskolát, motorfűrész-kezelőnek tanul. A szakmát nem ő választotta, saját elmondása: ezt dobta neki a gép. Az anya esti tagozaton végzi a gimnáziumot, 2017-ben fogja megszerezni az érettségit, ha minden úgy alakul. A sikeres érettségi vizsgát követően a technikumot is szeretné elvégezni. Már van két OKJ-s szakmája: növénytermesztő és haszonállat gondozó. A gyerekek mellett nem volt lehetősége a továbbtanulásra, szeretne a maga ura lenni. Ne a közmunka maradjon-mondja ő. (41. sz.)*

(Beregdaróc) *A harmadik porta, hol jártunk rendezett, igényes és tiszta. Sőt: kifejezetten lakályosnak mondható. Az édesanya négy gyermeket szült, a két ikerlány tanul Márokpapin. Az egyik lánynak kislánya született, ők a hátsó részben laknak, tartós párkapcsolatban élnek. Mindketten virágkötőnek tanulnak, kell a papír mindenhova, anélkül nehéz és esélytelen elhelyezkedni a mai világban. Az édesanya rendkívül aggódó, igazi „tyúkanyó" Szeretné mindig maga mellett tudni lányait, és nem engedi be őket a városba, nehogy valaki elszeresse. Az egyik lánynak hiányzik az érettségije, mivel az érettségi ideje alatt vitte gyermekét 6 hetes vizsgálatra. Az iskolába vetett bizalmuk Ottó miatt van, ő szállítja őket mindennap. Az anyának nem tetszik a virágkötő szakma, szerinte a lányoknak az ápolónői hivatást kellett volna választaniuk. A lányok viszont elégedettek leendő szakmájukkal. Az egyik lány a manikűrös szakmát is szívesen elsajátítaná és szívesen költözne el Beregdarócról. Másikuk munka miatt átmenetileg kiiratkozna az iskolából. Mindketten igényesek, ápoltak és jó megjelenésűek. (42. sz.)*

Márokpapi, iskola, beiratkozás. Húsz éves, csinos, mosolygós lány vár a beiratkozásra, a barátnőjével beszélgetnek, nevetgélnek a lépcsőn, támogatják egymást. Ebben az iskolában érettségizett, hármas átlaggal, majd elvégezte a szociális gondozó szakképzést. Érdekes volt megismerni az emberi testet – mondja lelkesen gesztikulálva – a betegségeket, és amit itt tanult, azt az életben is fel tudja majd használni. Most a virágkötő szakmát választotta. A szociális gondozó szakon kapott ösztöndíjat is, a legtöbbet, amit lehetett, 30 000 forintot havonta, mert négyes, ötös átlaga volt. Az új szak már nem ösztöndíjas. De inkább tanul, amíg lehet, mert fél a munkától, a felnőtt élettől. Édesanyja 8 általánost és egy OKJ-s dajka képzést végzett el, édesapjának 8 általánosa van... Egyáltalán nem Márokpapiba akart jönni, Vásárosnaményban szeretett volna cukrásznak tanulni, csak nem vették fel sehová, ez az iskola az utolsó esély neki is, mindenkinek. Erről az iskoláról úgy beszélnek, hogy ide fogyatékosok járnak. Azután már nem jelentkezett máshová, megszokta, megszerette, nagyon sok barátot szerzett, sajnálta volna itt hagyni. Pedig itt sokkal kevesebb szakmából lehet választani,

mint máshol. Itt nem nézik le a cigányokat, mindenki együttműködik mindenkivel. A tanárokkal barátként lehet beszélni, mindenben segítenek. Segítenek, meghallgatnak akkor is, ha a magánéletben vannak gondok, de akkor is, ha szemüveg kellene, vagy valaki terhes, vagy nincs cipője, ruhája. Azt is vesznek. Lehet válogatni az adományokból, ruhát, játékokat, amire szükség van éppen. Nagyon jó dolog, hogy kisbusz hozza, viszi a diákokat, mert neki például egyáltalán nem indul ide semmilyen buszjárat. A nyáron dolgozni fog „uborkázik" diákmunkában, egy kertészetben. Ősszel pedig kezdődik a tanulás újra. (35. sz.)

***(Kisar)** A helyi cigánysoron járunk, egy apró házban, egy sokgyermekes családnál, A család Fehérgyarmatról származik, de a gyerekek Kisaron nevelkedtek. Az apa 6 éve özvegyember, azóta „háztartásbeliként" egyedül neveli a gyerekeket. Az iskolából kimaradó 17 éves fia és fiatal menye külön szobát kaptak, amely mindössze egy ágy, egy szűk kis helyiség, de az övék. A fiú, Béla itt helyben végezte az általános iskolát, édesapja elmondása szerint gyenge eredménynyel. Fehérgyarmaton hegesztőnek tanult, ám a magas követelmény miatt esett inkább Márokpapira a választásuk... A lány informatikát tanul, a fiú az idei tanévben kertészetet tanult, de a nagy lemorzsolódás miatt ez a szak a következő tanévben nem folytatódik, jövőre kezdi a csőszerelő szakot, ahol ösztöndíjra is számíthat... (42. sz.)*

***(Beregsurány)** Már a buszból feltűnt, a kerítésen a vidám, színes reklám. Egy papírdobozra volt festve a hívogató üzenet, hogy a kertben termett áru vásárolható náluk. A lépcsőn szépen elrendezve a termék, minden lépcsőfokon más termény: paradicsom, paprika, krumpli, cukkini. Az árképzés gyakorlatilag internetes piackutatás alapján történik, az asszony elmondta, hogy megnézi, mennyiért árulják a nagybani piacokon aktuálisan az adott zöldséget, és ehhez igazítja a saját árait. Messziről látszott a fóliasátor a kertben, s az udvar mögötti nagy veteményes. Az udvarra érve saját készítésű hinta, műanyag játékok keveredtek a szerszámokkal, a munkához szükséges eszközökkel...A legidősebb lánynak 1 éves kisbabája van, ők a férjével a másik szobában élnek, külön családként. A lány Csarodára járt általános iskolába, onnan ismeri Ottót és tőle szereztek tudomást a Márokpapi iskoláról és a tanulási lehetőségről... Az asszony nagyon energikus, erős asszonynak látszott. Nyíregyházán tanult szőlő-gyümölcs termesztői képzésen, mellette OKJ-s haszonállat gondozói és növénytermesztői végzettsége is van. Technikumba szeretne járni, amihez érettségire is szükség van. Az anya esti tagozaton végzi a gimnáziumot Márokpapin, 2017-ben fogja megszerezni az érettségit, ha minden úgy alakul. A gyerekek mellett nem volt lehetősége a továbbtanulásra, szeretne a maga ura lenni. Ne a közmunka maradjon-mondja ő.... Az édesanya igyekszik nagyon megfogni a pénzt, nem csak túl akar élni, előre akar jutni, de a gyerekeit mindenképp szeretné tanultabb, sikeresebb emberekként látni. Háztartási naplót vezet, saját magának számol el minden fillérrel, precízen, nagy alapossággal egy spirálfüzetben, előre megtervezi az egész hónapra, mit főz, ahhoz miből mennyit kell vennie és mennyiért. Kiszámol, kalkulál*

mindent, amit lehet. Az egyik fia szeptemberben gimnazista és kollégista lesz, nagyon készül rá, hogy el tudja megfelelően indítani.... Összességében nagy hatással volt ránk a háziasszony, hihetetlen akarásával, energiájával és lelményességével. Nagyon erős benne a motiváció, a szándék, hogy ki akar törni. (43. sz.)

(Beregdaróc) *A rendezett család, akiknél az a legenda, hogy kísérőnk, Ottó rokonuk. Ő nem tiltakozik, de ennek pontos eredetét nem tudja. A családban négy lánygyermek van, kettő idősebb, akik már nem laknak otthon. A másik kettő, 19 éves ikerlány közül egyiküknek, aki így már tulajdonképpen asszony, már jár a kisfia. Neki nincs meg az érettségije, mivel az érettségi vizsga ideje alatt vitte gyermekét 6 hetes vizsgálatra. A másik lány a nyárra átmenetileg kiiratkozna az iskolából, egy helyben adódó munkalehetőség miatt. A döntés előtt az elképzelést megosztja Ottóval, látni valóan adnak a véleményére (minden családnál, ahol Ottóval jártunk, hasonlót tapasztaltunk, az iskolával kapcsolatos dolgokat megbeszélik vele). Mindketten virágkötőnek tanulnak, kell a papír mindenhova, anélkül nehéz és esélytelen elhelyezkedni a mai világban. Az édesanya rendkívül aggódó, igazi „tyúkanyó" Szeretné mindig maga mellett tudni lányait, és nem engedi be őket a városba, nehogy valaki elszeresse. Az iskolába vetett bizalmuk Ottó miatt van, ő szállítja őket mindennap. A lányok mindketten, igényesek, ápoltak, jó megjelenésűek, átlagos mai fiatalok. (44. sz.)*

CSOPORTOS INTERJÚ az iskola tanáraival

Kovács Lászlóné (Idősebb asszony) Ahogyan ő fogalmazza, „bábaasszonya" volt az iskolának. Munkanélküli volt, 2006-ban úgy érezte, hogy „eláshatja magát." Ez az iskola először Jándon jött létre, ott ő mindent csinált. A tanulók között is egyedül volt. Volt köztük olyan, aki akkor már 2-3 éve nem járt iskolába, volt „szeres" is köztük. „Fapados" kezdés volt, nagyon kemény. A könyvtárt is rendben kellett tenni, hogy tudjanak a gyerekek kezébe könyvet adni. Először 2 termük volt, az egyik a műv. ház színpados terme, ezt a „gyerekek" kihasználták, felugráltak a színpadra, énekeltek, táncoltak. Ettől 10 m-re volt a kocsma, néha onnan kellett a gyerekeket előszedni. Októbertől tudtak az iskolában tanítani. Komoly feszültségek voltak: az iskola tanárai féltették tőlük az iskolát. Jándon egyébként a következő évben megszűnt az iskola, az épület ma is üresen áll. Jól jártak volna vele, ha ott tartják ezt az iskolát.

(Angol szakos tanár, fiatal nő) Ő volt a második csatlakozó, 2007 márciusban, még Jándon, ott óraadó volt. Ukrajnából teleült át, akkor még honosítatlan diplomával. A W. felvette. Azóta itt tanít. Nem könnyű, de itt megtalálta a helyét.

(Biológia szakos) Jándon az általános iskolában tanított. Amikor az iskolába került a W., akkortól tanított itt is, óraadóként. Amikor Jándon megszűnt az iskola, ide hívták, már Márokpapira.

(?) 2010 szeptembertől van itt, közvetlenül az egyetem után jött ide. Kegyetlenül nehéz volt, nem volt ilyen közegről tapasztalata.

Kovácsné: Változó a helyzet. Volt olyan, hogy egy osztályba járt a család apraja, nagyja (szülők, nagynéni, gyerekek). Több olyan tanuló van, akinek rokona-barátja is ide jár, egymásnak ajánlják az iskolát. – Ami nagyon nehéz, hogy ha elérik azt a kort (16-18 éves), sokan családot alapítanak (néha csak együttélés), olyankor néha az új család nem nézi jó szemmel, ha ide jár. Inkább menjen dolgozni. Olykor azért nem vizsgázik le, mert az alacsonyabb végzettségű több támogatást kap.

(Szakoktató, Tákos polgármestere) 2008 óta tanít itt. Sokat fejlődött azóta az iskola is, a közeg is. ***De:*** *ha a gyerek azt látja, hogy apu-anyu nem megy dolgozni, vagy 10-re megy közmunkára, ő se veszi komolyan a tanulást se. Van olyan, hogy elvégzi az iskolát, de vizsgázni már nem megy el. Amíg a gyerek ezt látja, amíg ezen nem tud változtatni az ország, addig itt nem lehet igazán eredményt elérni.*

Kovácsné: A szülők gyakran olyan gyógyszert szednek, ami antidepresszáns, stb., a gyerek meg panaszkodik, hogy nem tud az anyjával beszélni. 8 általánost se végzett szülő nem tudja a gyereket motiválni.

(Ének-zene tanár) 3 és fél éve van itt. Itt találkozott először azzal, hogy törődnek egymással is, segítenek egymásnak. Persze, törődnek a gyerekekkel is. Ő úgy látja, hogy nagyon jó ebben az iskolában. Egyre jobb műsorokat tudnak csinálni. Kórust is vezet. Olyant szeretnek énekelni, ami már ismernek, újat nehezen tanulnak, de ha megtanulták, már meg is szeretik. – Tavaly nyáron – pályázatból – táborozni vitték a gyerekeket (15-20 évesek!) Kicsit félt, mi lesz, de nem volt semmi probléma. És nagyon jó, mert többségüknek hasonlóban még nem volt részük. – A lényeg: Akiben megbíznak, az tud velük bánni, arra hallgatnak.

(Testnevelő, fiatal férfi) Fél éve van itt, Kárpátaljáról jött át. Megnyílnak neki a gyerekek, érzi, a kollégák „készítették elő a talajt" ehhez.

Ottó (a gépkocsivezető koordinátor) Egész jó irányban haladunk. Jobb a „gyerekállomány", mint régebben. De a problémák azért a családokban megvannak. Motiválatlanok a gyerekek, a szülők még inkább. – „Időnként nekem is elszakad a cérna." Nincs annyi sikerélmény, mint szeretnénk. De mégis, ma könnyebb. Talán a szülők is jobban elfogadnak, érzik, hogy jót akarunk, értük vagyunk. De nem tudunk mindenkit megmenteni.

(Ének-zene tanár) Ha nem sikerül elég erősen „kimozdítani", könnyen visszacsúszik, visszaigazodik a családjához. ***Néha tudni kell, hogy ettől a „visszaeséstől" boldogabb, mert az övéihez tér vissza.***

Kovácsné: Ha ez az iskola megszűnne, nagy űr maradna utána. Fontos, hogy ide, bár messziről járnak, de járnak rendszeresen. Mert jól érzik magukat itt, azt érzik, hogy itt elfogadják őket.

Viktória (Erdélyi V., helyi tagozatvezető) Az bizony nagy baj, hogy sokan lenézik őket, ezt az iskolát. Nem hiszik el, hogy „ezekkel" a gyerekekkel lehet valamit csinálni.

Kovácsné: Fontos! Itt a tanári karban teljes az összefogás.

(Szaktanár) „Ide nekem szívvel jön az ember, még nehezebb szívvel megy haza." Mert látni kell, hogy élnek ezek a gyerekek. Igazán akkor lenne jó, ha a politika ezen segítene.

Ottó: Az a jó, hogy ennek ellenére tudnak eredményt elérni, a gyerekek szeretnek ide jönni, mert itt meghallgatják és megértik őket. (45. sz.)

„Mindenkinek megvan a saját birodalma”

Megetetett jövőtlenség, megétetett nyomorúság

Szociotábori beszámoló – Abaújkér 2019

Összeállította: Bánlaky Pál

A beszámoló szerkezete (tartalom):

Előszó-féle
A táborról – adatok és szakmai program
A faluról
Földrajzi elhelyezkedés, történet
Demográfia
Gazdaság
Lakásadatok (és összbenyomás)
Az emberek a faluban
Módszertani betoldás
A falu családjai
Élettér: lakások, házak, udvarok
Munkalehetőségek, munkák; közmunka
Jövedelmek, egyéb anyagi dolgok
A falu helyi társadalma
Cigányok a faluban
Cigányok a faluban 1. Maguk a cigányok
Cigányok a faluban 2. Cigányok és nem cigányok viszonya
A Wesley iskoláról*
Magáról az iskoláról
Vélemények az iskoláról 1. Tanulók és családjaik véleménye
Vélemények az iskoláról 2. Az „iskola a faluban" kérdéséről
Valami summázat-féle
Élménybeszámolók a táborról – a résztvevők írásaiból összeállítva
...És akkor milyennek látjuk a falut?
Mellékletek
1a. sz. Kérdőív
1b. sz. Kódutasítás
2. sz. Teljes gyakorisági tábla
3. sz. Gyakoriság kivonat
4. sz. Interjúk leírása
5. sz. Kategóriaszótár szerinti kigyűjtés
6. sz. Nyílt kérdések kigyűjtése

** Az intézmény hivatalos neve „Wesley János Családi Napközi, Óvoda, Általános Iskola, Szakközépiskola, Szakgimnázium és Kollégium" Jelen beszámolóban a rövidség kedvéért a „Wesley" vagy Wesley iskola", megnevezést használom, időnként – ha úgy látszik célszerűbbnek – alkalmazom a „MET iskola" megnevezést is.*

Előszó-féle

Miként már több szociotábori beszámoló esetén szükségesnek látszott némi előzetes cím-értelmezés, úgy gondolom, erre itt is szükség van. Hozzá még: itt „triplafenekű" kell.

A főcím egy helyi lakostól – egy interjúból – származik; tartalmát majd a helyi társadalomról szóló részben lehet kibontani. Az alcím kétféle, evésre utaló szóhasználata azonban azonnali magyarázatra szorul.

Mert az még csak könnyen elmondható, vajon miért nevezzük egy borsodi kisfalu helyzetét „jövőtlennek", „nyomorúnak" (majd megmutatják az adatok), de mi az, hogy „megetetett" meg „megétetett"? Egyáltalán két különböző szó ez, ami csak második magánhangzójában különbözik? Bizonyos értelemben nem: a második az elsőnek egyszerűen tájnyelvi (népnyelvi) változata. De van közöttük, talán csak némely vidékeken, jelentésbeli különbség is. Az „e" hangú „megetet" csak annyit jelent, hogy ételt ad valaki valakinek. Az „é" hangú „megétet" meg azt jelenti, hogy hozzátesz az ételhez valami nem igazán odavalót. (Mondjuk a 20. század elején a tiszazugi asszonyok egy kis arzénnal „étették meg" férjeiket, vagy hasonló korban pálinkába áztatott kenyérrel „étették meg" a csecsemőt, hogy aludjon már el végre.) Mire jó e kétféle jelentés, itt, ebben a faluban, 2019-ben?

Ez, ugye, ELŐSZÓ, akkor itt csak egy előzetes; részletesebb indoklás majd később. Tehát. A ***közmunkával*** *(amelynek bére, mint tudjuk, „éhenhalni sok, jóllakni kevés") lényegében bennhagyjuk a nyomorúságban az embereket, és jövőtlenné tesszük őket (hiszen, ezt is tudjuk, a közmunkából kikeveredni vajmi nehéz). Vagyis úgy teszünk, mintha adnánk, eközben...szóval meg****é****tetjük őket. Ámde a* ***közmunka (****amelynek bére a semminél jóval több, gyakran a súlyos éhezéstől ment meg, és amelyet még olykor kiegészítünk szociális étkeztetéssel is) sokaknak az egyetlen biztos, számítható pénz, amiből kenyeret lehet venni a gyereknek. Vagyis tényleg adunk vele, szóval meg****e****tetjük őket.*

Hát valahogy így, ezt az ellentmondásosságot láttuk elég jellemzőnek a falura.

(A főcím – szokásom szerint – egy interjúból származik, interjú-alany véleménye. Az alcím első fele – Megetetett jövőtlenség –, mint más táborban is, helyben született, egy résztvevő fogalmazta meg és közfelkiáltással megszavaztuk, a másik felét – Megétetett nyomorúság – már az anyag ismeretében én tettem hozzá.)

Ennyit előzetesben.

A táborról – adatok és szakmai program

A tábor helyszíne: Abaújkér; szállást és étkezést a Wesley János (MET) iskola biztosította.
A tábor *időpontja*: 2019 június 22-29.
A tábor *vezetői*: Bánlaky Pál, Donkó Erzsébet, Liling Tamás és Verebics Petra
A tábor *résztvevői*: Barna Sára, Bata György, Berhi Ferenc, Bottyán Edit, Erdődi Adrienn, Farkas Katalin, Gyuris Ibolya, Katona Erika, Kovács Pálné, Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna, Sándorné Tóth Marcsi, Somogyiné Lendvay Ildikó, Takács Éva (Tamás Artúr; V.P. gyermeke)

A tábor *szakmai programja* ***alapelveiben*** azonos volt a korábbi táborokéval. Idézek egy korábbi megfogalmazást:

A tábor célja összetett. Az alapvető összetevők a következők. *Valóság-élmény* a résztvevők számára: lehető közeli, élmény-szintű ismerkedés a mai magyar valóság egy szeletével. *Kutatás-élmény:* a módszertanban elméletben tanult (szociológiai) kutatási módszerek gyakorlatban, „élesben" történő kipróbálása. *Információ-gyűjtés:* maga egy mini-kutatás, a faluról, embereiről, társadalmi viszonyairól (ebben az esetben még a Wesley-iskoláról) szóló adatok (információk) gyűjtése. A felsorolt célok *sorrendjével* is fontosnak tartom érzékeltetni: ebben a munkában a *résztvevők* a fontosak, az ő emberi-szakmai növekedéséhez akarunk alkalmat és lehetőséget teremteni, és az eredménynek az a metszete, hogy miről és mennyi információt tudunk összegyűjteni, s abból mit és mennyit tudunk meg végül is a faluról, bár egyáltalán nem lényegtelen (hiszen jelzés arról is, hogy milyen mérvű kutatás-élményük volt, és jórészt ennek alapján készül jelen beszámoló), végtére mégis csak másodlagos.

A konkrét kutatási program ezúttal 4 elemből tevődött össze:

- Az abaújkéri Wesley-iskola sajátosságaiból következően információkat akartunk szerezni arról, hogy mit jelent ez az iskola a tanulóknak és családjaiknak. Ennek érdekében *interjúkat* készítettünk az érintettek lakhelyén. (A tanulók zöme ugyanis más településen él.)
- Valamennyit meg akartunk tudni arról, hogy az iskola ottléte mit jelent a falu számára: az ott élők mit tudnak az iskoláról, mi a véleményük róla. Ehhez beiktattunk a kérdőívbe egy erre vonatkozó kérdést (ld. kérdőív 30. kérdés), valamint témája volt az interjúknak is.
- Fontosnak tartottuk a falu *helyi társadalmának* valamilyen szintű megismerését, ennek érdekében a kérdőívbe beiktattunk megfelelő kérdéseket (ld. kérdőív 18-29- és 31-35. kérdések), valamint témája volt a kiegészítő interjúknak (ld. következő bekezdés) is.
- Mivel a faluban számottevő a cigány (roma) népesség aránya, vizsgálni akartuk a cigányok – nem-cigányok egymáshoz való viszonyát. Ezt alapvetően egy olyan kérdőív segítségével gondoltuk elvégezni, amelynek alapvető részeit több korábbi vizsgálatban használtuk, és így vala-

melyes összehasonlításra is lehetőségünk nyílik. A kérdőív adatfelvételét minden esetben, ahol erre a megkérdezett „hozzáállása” lehetőséget adott, kiegészítő (egyes kérdéseket tovább részletező) *interjú* kísérte.

Az alkalmazott helyszíni adatgyűjtő technikák a fentieknek megfelelően a következők voltak:

- kérdőív (Családi adatlap) lekérdezése;
- a kérdőívhez kapcsolódó vagy attól független *tematikus interjúk* készítése;
- *célzott megfigyelések:* az alanyok fizikai környezetének (lakás, ház, udvar), valamint (amennyiben az interjú készítésekor több családtag is jelen volt) az egymás közötti viszonyok megfigyelése. (Ezek eredményeit a szoros tartalmi összefüggések miatt nem lehetett a szorosan vett interjú-leírásoktól külön választani, így ezek is a 4. sz. Mellékletben találhatók meg.)

Természetesen az így nyert információk mellett a jelen beszámoló összeállításához felhasználtam a rendelkezésre álló egyéb adatforrásokat (statisztikai adatok, jelentősebb intézményekre vonatkozó adatok, „hivatalos személyek”-kel készült interjú adatai, stb.) is.

Számszerűen az adatfelvétel a következőképpen alakult:

- kérdőív értelmezhető adatokkal 51 db
- interjú összesen 72 db; ebből
    - – a faluban cigány alany 17 db
    - – a faluban nem cigány 34 db
    - – más településen (mind cigány) 21 db
    - – „hivatalos” személlyel 8 db
- intézmény leírás 6 db

Ezekhez természetesen hozzá jönnek a KSH Népszámlálásokból vett adatok, az internetről levett információk és a „hivatalos” személyekkel (polgármester, református lelkész, stb.) készített interjúkban szereplő információk.

Nyilvánvaló, hogy egy alig egy hetes munka alapján teljes, és teljesen megbízható képet nem lehet kiformálni a faluról, az iskoláról. Töredékek, mozaikkockák ezek. De úgy gondolom, így sem érdektelenek.

A faluról (egy kevés)

Földrajzi elhelyezkedés, történet

Valóban elég keveset lehetett összeszedni a faluról, nem afféle „divatos” település, amiről léten-nyomon lehet olvasni mindenfélét. A legalapvetőbb információk azért megvannak.

Fekvéséről a Wikipédia ezt írja. „Természetföldrajzilag az Északi-középhegységben, a Cserehát és a Zempléni-hegység között, a Hernád folyó völgyében, a Zempléni-hegység nyugati oldalán található.” Városai Abaújszántó

(4 km; mármint a településközpontok: a szélső házak másfél-két kilométerre vannak egymástól), és Encs (8 km).

Elég könnyen megközelíthető: vonat is jár erre (persze, csak egy szárnyvonal), közúton kétfelől is. Lehet a Kassa felé vezető nemzetközi főútvonalról Encsnél letérve, vagy Abaújszántó felől a Szerencs-Gönc közötti, a Hernád bal parti településeit összekötő úton. Ez utóbbi érdekessége – ha érdekesség –, hogy eltérően sok más falutól, például az ugyanezen az úton található Vizsolytól és Vilmánytól, az „országút” (ahogyan köznyelvileg az efféle utakat nevezni szoktuk) nem megy át a falun, nem képezi annak főutcáját, kikerüli azt. Pontosabban nem kikerüli, hanem elmegy mellette: a falu főutcája mindvégig párhuzamosan, mintegy 50-100 méter távolságban halad az országúttal, és csak az elején meg a végén van összekötve azzal. (Ld. térkép.)

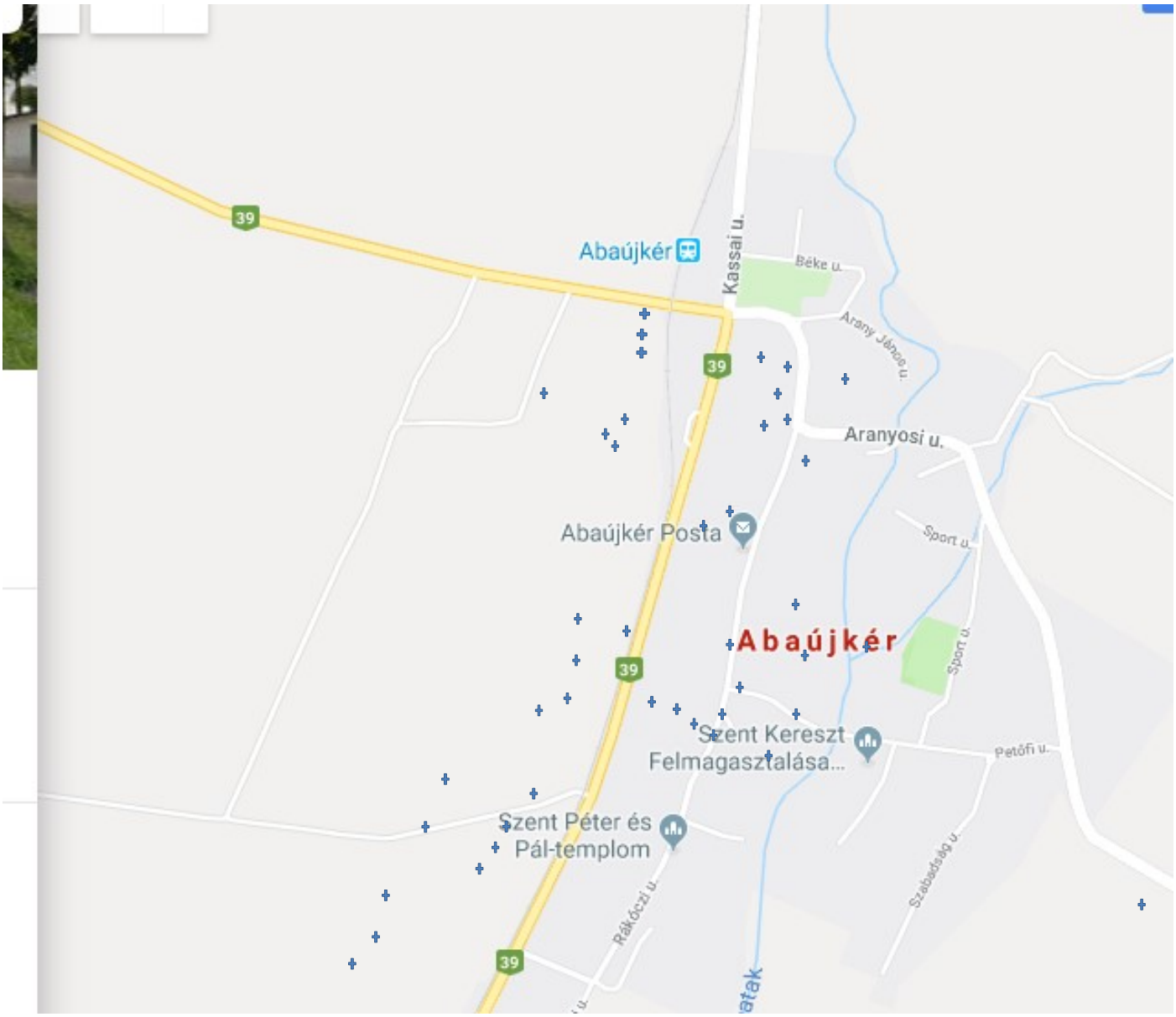

A térképen „+” –el jelöltek jelentését ld. később

Ezt észlelvén az első gondolatom az volt, hogy amikor kiépítették az országutat, kivitték azt a falu mellé, elterelendő a falu főutcájából az átmenő forgalmat. Úgy tűnik, tévedtem: az interneten találtam egy 1930-ra datált falutérképet, és azon, bár kicsi és homályos, de azért elég jó biztonsággal megállapítható, hogy már akkor is ez volt a helyzet. Így van-e vagy sem, voltaképpen mindegy is, a jelen helyzetre vonatkozó lényeg az, hogy miközben a falu több irányból is jól megközelíthető, átmenő forgalma alig van, így (ebből a szempontból) csendes, nyugodt hely. Földrajzi elhelyezkedés dolgában említendő még, mert talán egyszer még fontos lehet, hogy tájegységileg közvetlen szomszédjuk Tokajhegyalja; Tállya például alig több mint 10 km-re van Abaújkértől.

A falu története nem túl mozgalmas, ámbár... Rendes árpádkori település, első okleveles említése 1215-ből. A török korban azonban teljesen kihalt, és csak a 18. században népesült be újra, mégpedig egyszerre két település (Alsókér és Felsőkér) formájában, amelyeket a 19. század elején egyesítettek, jelenlegi nevét 1905-ben kapta. A falu mai formájában azonban semmi sem utal a valahai két település mivoltra. 18. századi fejlemény az is, hogy ekkor lett a terület a Bárczay család birtoka, akik szép kastélyt is építettek, és (erőteljesebben a két világháború közötti időben) a falut is fejlesztették: elég sok mindent – többek között a ma is ezt a funkciót betöltő kultúrházat – építtettek. (A család tagjai ma külföldön élnek, a kastélyt a rendszerváltás után visszakapták, fenntartják, karban tartják.)

Demográfia

A falu azonban az egyesülés után sem indult igazi fejlődésnek: *népessége* (adatolhatóan) a 19. sz. közepétől (az első népszámlálások időszakától) kisebb ingadozásokkal folyamatosan csökken:

1. sz. tábla Népességszám változása; népszámlálási Abaújkér adatok (csak 20 évenként)

évszám	1870	1890	1910	1930	1949	1970*	1970**	1990	2011
népesség szám	1 727	1 061	1 040	990	1 001	1 034	923	829	639

*1970-ig jelenlévő népesség, **1970-től állandó népesség

(A 2019-es – becsült – adat 623 fő)

A valamelyes hullámzást pontosabban érzékelteti az az adatsor, amely a csökkenés vagy növekedés arányát mutatja:

Népesség éves %-os változása:

[1870-1880] **-0.29** %/év
[1880-1890] **+0.12** %/év
[1890-1900] **-0.32** %/év
[1900-1910] **-0.04** %/év
[1910-1920] **-0.45** %/év
[1920-1930] **+0.89** %/év
[1930-1941] **-0.7** %/év
[1941-1949] **-0.37** %/év
[1949-1960] **+0.56** %/év
[1960-1970] **-0.92** %/év
[1970-1980] **-1.52** %/év
[1980-1990] **-1.08** %/év
[1990-2001] **-0.05** %/év
[2001-2011] **+0.62** %/év

Ehhez még két megjegyzés. Az utolsó (növekedést mutató; ha ez egyáltalán valódi növekedést jelent) adat azt jelenti, hogy ebben az évtizedben nagyjából *két évente 1 (egy) fővel* nőtt a népesség. És 2011 óta máig megint csökkenést mutat a statisztika.

Fontos demográfiai mutató a népesség *életkor* szerinti megoszlása. Az adatsor elég komoly látszólagos furcsaságot tartalmaz; majd figyeljük meg az 5-14 és 15-24 éves korosztályok, valamint az együtt adatát

2. sz. tábla Népesség korösszetétel szerint
(Népszámlálás 2011 Abaújkér adatai, kivonat)

korcsoport	4 év alatt	5-14 év	15-24 év	25-34 év	35-44 év	45-54 év	55-64 év	65-74 év	75 év felett	együtt
létszám	31	147	143	74	90	100	68	59	56	768

Az „együtt” adat – tehát ebben az adatsorban a *népességszám* – 129-cel több mint az 1. sz. tábla szerinti népesség. Ez láthatóan abból következik, hogy az 5-14 és 15-24 éves korosztályokban sokkal több szerepel, mit amennyi a „szomszéd” kategóriák (4 év alatt és 25-34 évesek) alapján logikus lenne. Ez úgy állhat elő, hogy a népességszám adata az *állandó* népességet jelenti, a korösszetételben pedig a *jelenlévő* (a népszámlálás időpontjában ott tartózkodó) népesség szerepel. Abaújkéren ebbe a jelenlévő népességbe – feltételezésem szerint – beleszámítódnak a Wesley iskola kollégiumaiban lakó fiatalok is, akiknek állandó lakhelye, ahol családjuk is él, másutt van. Így azonban a szokásos pontos „elöregedési mutatót” (ami a 14 éven aluliak száma osztva a 65 év felettiek számával) nem tudjuk pontosan kiszámolni. Megtehetjük, hogy feltételezzük: az „együtt” adatok különbözősége nagyrészt az 5-24 éves korosztályok logikátlanul magas számából következik, ekkor az említett 129 fős különbségnek mintegy fele írható az 5-14 évesek számlájára, s így ezt a korosztályt 70 körülire becsüljük. Ha ezzel számoljuk ki az „öregedési mutatót”, akkor 0,8 körüli mutatót ka-

punk. (31+70/115). Ez összhangban van azzal a több interjúban is elhangzott állítással, miszerint a falu *elöregedőben* van. Alátámasztja ezt az a – csak hozzávetőleges, mert célzottan nem kérdeztünk rá, és eléggé esetleges volt, hogy az interjú alanya beszélt-e erről – adat is, hogy a megkérdezettek felnőtt gyermekeinek több mint háromnegyede nem a faluban él.

Fontos mutató lehet még a lakosság *iskolai végzettség* szerinti összetétele; erre, mivel más dolgokkal is kapcsolatos lehet, a kérdőív adatainak elemzésekor térek ki.

Mivel megkérdezésünk a családokra vonatkozott, meg kell nézni az erre vonatkozó alapadat-sort:

3. sz. tábla Családösszetétel
(2011 Népszámlálás Abaújkér adatai)

Házaspár és élettársi kapcsolat						Egy szülő gyermekkel (apával 3)				Családok száma		
gyermekkel			gyerm. nélkül	együtt	ebből élettársi kapcs.	1	2	3	együtt	gyermekkel	gyerm. nélkül	együtt
						20	15	9	44	124	51	175
1	2	3-	51	131	19							
34	27	19										

Tegyük ide összehasonlításképp a népszámlálás vonatkozó országos adatsorát:

4. sz. tábla

1.2.3.1 A családok és a családban élők családösszetétel, valamint átlagos családnagyság szerint 2011							
Házaspár és élettársi kapcsolat			Ebből: élettársi kapcsolat	Apa	Anya	Egy szülő gyermekkel együtt	Összesen
gyermekkel	gyermek nélkül	együtt		gyermekkel			
Családok száma							
1 241 126	935 640	2 176 766	404 799	71 853	464 761	536 614	2 713 380
Megoszlás, százalék							
45,7	34,5	80,2	14,9	2,6	17,1	19,8	100,0

Úgy látszik, nincsenek igazán jelentős különbségek az országos átlagtól. Néhány dolgot azért érdemes kiemelni.

A többgyerekes (3 és több gyerek) családok aránya itt is alacsony (házaspároknál 23%, egyedülálló szülőknél 20%), és, mint látni fogjuk, már a cigány családoknál is érvényesül ez a tendencia. Magas az egyszülős családok aránya, az összes gyermekes családnak több mint egyharmada ilyen. És nem jelentéktelen – bár a 2011-es országos aránynál (19%) alacsonyabb – az élettársi kapcsola-

tok száma. (Az összes párkapcsolat nagyjából 14%-a.) Ezek az adatok arra mutatnak, hogy a modernizációs trendek hatása, a *családdal kapcsolatos értékek átalakulása* elérte ezt a falut is. Amin persze nem lehet meglepődni, de – alkalmasint más folyamatokat is értelmező – tényként le kell szögezni.

Még – vizsgálati szempontjainkból fontos – demográfiai adat a *nemzetiség szerinti* összetétel. A 2011-es Népszámlálás szerint magyar nemzetiségű 708 fő, cigány (roma) 119; van még, de csak alig tucatnyi más nemzetiségű is. Az *arányok* megállapítása (kiszámítása) azért problematikus, mert a statisztikában a „sor összesen"-ben 768 szerepel, ami önmagában még magyarázható lenne a fentebb említett jelenlévő és állandó népesség különbségével, de már azt, hogy a cigányok és magyarok együttes száma (827) jócskán meghaladja az összesent, nemigen tudom értelmezni. (Hacsak nem az történt, hogy lehetett több nemzetiséget is „bevallani", és ezt a statisztika minden további nélkül tudomásul vette.)

Amikor mégis megkísérlem a cigányság településen belüli arányát megbecsülni, csak abból indulhatok ki, hogy a népszámláláskor 119-en cigánynak (románák) jelölték magukat. A népszámlálás adatainak (melyek szerint országosan valamivel kevesebb, mint 250 ezren; pontosan 244 834-en mondották magukat cigánynak) összevetése a szakértő szociológusok becsléseivel (amelyek hétszázezer körüli számot tartalmaznak), azt látjuk, hogy a cigányoknak jóval kevesebb mint fele vállalja ily módon is etnikai hovatartozását. (Ennek okairól, például az előítéletesség alóli megszabadulás vágyáról és hasonlókról hosszan lehet és kell elmélkedni; nem itt van a helye. Itt csak a tényt veszem figyelembe.) Így számolva a faluban becsülhetően nagyjából egynegyed és egyharmad között van a cigány népesség aránya. Ez jóval magasabb mint az országos átlag (amit a fentebb mondottak értelmében 7% körülire teszünk), és valamivel magasabb a megyei átlagnál is (ami az előző logika szerint számolva egyötöd körüli). De ez – megelőlegezem itt az interjúk későbbi elemzéséből adódó eredményt – nem vezet számottevő etnikai feszültségekhez.

Itt kell egy látszólag csak nyelvészeti – szóhasználati –, ám véleményem szerint sokkal mélyebb tartalmakat is érintő közbevetést kell tennem. A statisztika, nem tehet mást, amikor nemzetiségi hovatartozásról szól, felsorolja az összes hazánkban található nemzetiséget, köztük természetesen a magyart is. Nyilván ennek (is) hatására még a romológiai szakirodalomban is elterjedt az a szóhasználat, hogy amikor a cigányságot a többségi társadalommal való viszonyában nézik, akkor a ***cigány – magyar*** *különbségtételt használják. Csakhogy itt, hitem és meggyőződésem szerint már nagyon másról van szó. Ez a különbségtétel ugyanis, akarva-akaratlanul azt sugallja, hogy a* ***cigány*** *az* ***nem-magyar.*** *Holott cigány honfitársaink, akárhogy nézzük is, magyarok. (Ne feledjük: döntő többségük romungro, akik több száz éve élnek ezen a földön a többi magyarokkal együtt, eleik sok generáció óta ebben a földben nyugosznak.) Én tehát, amikor nem a statisztikáról van szó, hanem a cigányság elhelyezkedéséről a magyar társadalom egészén belül, ezt a cigány – magyar különbségtételt kirekesztőnek és megalázónak tartom. Lehetne a különbségtételt – mint sok faluban találkoz-*

tam ezzel – a cigány – paraszt fogalompárral jelezni, de tekintettel arra, hogy ez nem is általános, városi közegben nem is értelmezhető, maga a paraszt fogalom is többértelművé vált, nem volna jó megoldás. Ezért, jobb híján, a kissé csikorgós, nem igazán jól hangzó, de legalább eléggé neutrális ***cigány – nem cigány*** *formában teszek különbséget.*

Szokás még nézni a *vallás szerinti* összetételt is. Az adatok ugyan megvannak (az embereknek valamivel több mint fele katolikus, egyötödnyi református, van egytizednyi görögkatolikus és nagyjából 15%-nyi felekezet nélküli), de a vallási megoszlás, úgy tűnik, a mindennapi élet szempontjából jelentéktelen, erre vonatkozó megjegyzéssel az interjúkban alig találkoztunk. Ugyanezt mutatja a vallási élet is: megfigyelésünk szerint (azon a vasárnapon, amikor már a faluban voltunk, mindegyik istentiszteletet 2-3 résztvevő látogatta meg) katolikusoknál is, reformátusoknál is nagyjából tucatnyi lehet az aktív vallásgyakorlók száma. (Részletesebben ld. 4. sz. Melléklet, interjú leírásokon belüli 52., 61. sz. intézményleírások.)

Még itt kell szólni valamennyit a falu *gazdasági életéről* is.

Gazdaság

E tekintetben is sajnos elég szegényes információ-forrásokra támaszkodhatunk. Kiinduló pontként megnéztem az interneten a „hivatalosnak" tekinthető céginformációkat. Az „Abaújkér – cégek és vállalkozások" címszó alatt 19 céget sorolnak fel. Azonban ezek közül 13-nak más településen van a székhelye, csak azért szerepelnek ezen a listán, mivel „körzetük" kiterjed a falura is. Helyi székhelyű, tehát ténylegesen *abaújkérinek* tekinthető „vállalkozást" (nem véletlenül tettem a *vállalkozás* szót idézőjelbe...) összesen 6 darabot sorolnak fel. A következőket:

Tiven Kft.
Tev.: m.n.s. egyéb szakmai, tudományos, műszaki tevékenység

Renohus Kft.
Tev.: festés, üvegezés

Wesley János Többcélú Intézmény
Tev. szakiskola, kollégium, diákotthon, előkészítő szakiskola, óvoda, gimnázium, speciális szakiskola, egyéb – nem közoktatási feladat, általános iskola, szakközépiskola

Abaújalpár Önkormányzata
Tev.: oktatás, polgármester, csapadékvíz elvezetés, községháza, közbiztonság helyi feladatairól, községvezetés, helyi tűzvédelemről, köztisztaság, településrendezés, egészségügy, közterületek fenntartása, településtisztaság biztosítása, területfejlesztés, szociális ellátás, településfejlesztés

Dr. Csiszár Ágnes
Tev.: orvos, háziorvos

Abaújkér Posta
Tev.: kötvények, befizetés, állampapírok, utánküldés, bélyeg, postai betétek, értéknyilvánítás, futárszolgálat, levelezőlap, ajánlott, előfizetés, belföldi lapok, levél belföldre, fiókbérlet, csomag külföldre

Több kérdés is felmerül itt.

– Nehezen tudom értelmezni azt, hogy hogyan lehet egy „Abaújalpár Önkormányzata" nevű cég feladata a „... községvezetés, ... településrendezés, ... szociális ellátás, ... stb."

– Mennyiben tekinthető "vállalkozásnak" a Posta? És ha a Posta vállalkozás, akkor miért nem az a vasútállomás?

– Milyen értelemben vállalkozás a Wesley János Többcélú Intézmény? (Hacsak nem „oktatási vállalkozásnak" tekintjük; ez persze jogilag lehetséges, és mint látni fogjuk, valóban jelentős munkáltató a faluban, de azért...)

– Továbbá miért nem szerepel a vállalkozások listáján legalább 5 (általunk megismert) kereskedelmi egység? (Két élelmiszerbolt, dohánybolt, presszó, benzinkút.)

És mi van a *mezőgazdasággal?* A volt polgármester mondja el (ld. 4. sz. Melléklet 58. sz. interjú), hogy jelenleg a mezőgazdaságban 2-3 helyi nagyobb gazda, egyenként 100-150 hektáron gazdálkodik, zömmel családi munkával, alkalmazottjuk alig van. 4-5 család az erdészetben (főleg fakitermelés) dolgozik. A falu határának jelentős részén másutt élő vállalkozók dolgoznak, vagy bérelt vagy megvásárolt földön. A nagyobb gazdák földhöz jutásáról: a kárpótlás idején jutottak földhöz. Szüleiknek volt régebben földjük, visszakapták és még szereztek hozzá. A valamennyire is jelentős termelő egységek a mezőgazdaságban is *vállalkozások!*

Akárhogyan is, ez az igencsak „foghíjas" adatsor azt azért egyértelműen megmutatja – és ezt persze majd az interjúkban mondottak vissza is igazolják – hogy valamiféle „gazdasági pezsgés" nincs faluban. Amit – másik oldalról – pontosan mutat a *munkanélküliség* adata is. A népszámlálás 63 fő munkanélkülit jelez, az aktív korú népesség (25-65 évesek 332 fő) közel 20%-a, ami messze az országos átlag fölött van. Nem csoda. Ahogy volt polgármester fogalmaz, ebben a faluban is gazdasági szempontból „A rendszerváltás egy katasztrófa volt." A TSz szétesett, a közeli munkahelyek (főleg Encsre jártak dolgozni az emberek) megszűntek.

Mi az, ami mégis *van?*

A *foglalkoztatás* (tehát a munkanélküliség csökkentése) tekintetében fontos cég a Wesley, a maga 80 körüli munkatársával. Ez azonban, akárhogy nézem is, nem a *falu gazdaságának* tényezője.

Ami most már a tényleges gazdaságot illeti, abban jelenleg, úgy tűnik, legfontosabb a *közmunka.* Félszáz körüli ember vesz benne részt; hogy számukra mit jelent, arról majd a következő fejezetben lesz szó. Itt, a falu gazdaságának dolgairól szólván, azt tartom fontosnak kiemelni, hogy az önkormányzat területein (10 hektár) tényleges javakat előállító (zöldségtermelés, gyümölcs termelés és feldolgozás, stb.) *valóságos gazdasági tevékenység* folyik. (Hogy ez hogyan illeszkedik be a *közmunka* eredeti fogalmi rendszerébe, arról szintén a következő részben fogunk elgondolkodni.)

Ugyancsak önkormányzati szervezésben „...nyitott a település egy varrodát, megrendelésre készítenek munkaruhákat," és működtetnek egy tésztaüzemet is. A nagyságrendekről annyit, hogy a „tésztaüzem" (amely alapvetően a helyi közétkeztetési konyhák számára termel) tudomásunk szerint 2 (kettő) fő dolgozót foglalkoztat...

Szintén az önkormányzat égisze alatt tartanak néhány disznót, tehenet is. A termékek – hús, tej – szintén a helyi közétkeztetésbe mennek. Eben a dologban azonban az állatok elhelyezését illetően egy meglehetősen sajátos megoldással találkoztunk. Mielőtt azonban ezt elmondanánk, egy – első ránézésre – másik dologgal kell foglalkozni.

Az önkormányzat (ld. polgármesterrel készült, 58. sz. interjú) igyekszik a megürült, elhanyagolt házakat megvenni. „Ne csúfítsák el a falut." Elég sok ilyen van: az idős tulajdonos meghal, a távol élő örökösök nem törődnek a kis értékű, jószerint eladhatatlan házzal. Megveszik, és vagy felújítják, vagy, ha teljesen tönkrement már, lebontják, a telket próbálják hasznosítani. (Egy ilyen ház felújítása éppen most folyik. 250 ezer forintért vették meg, közmunkás bázis és 2 vendégszoba lesz benne.) Terv, hogy így felújított házakat viszonylag olcsó bérért (tulajdonképpen lízingdíjért: a ház tíz év múlva az övék lesz) felkínálnak pálya- és életkezdő fiataloknak, a faluhoz kötni kívánván őket. Ám az így vásárolt házak egyik sajátos használása az, amit az előző bekezdésben megpendítettünk.

A helyzet az, hogy a disznókat és a teheneket az önkormányzat által megvett régi, lerobbant *lakóházakban* tartják. A valahai konyhában-szobában disznó röfög, tehén bőg.

És itt muszáj egy meditációt közbevetni az ***érzelmekről*** *és a* ***racionalitásról.*** *Amikor először mutatták nekem a régi, ámbitusos parasztházat, amiben, mint mondták, már disznók élnek, hökkenten borzongtam meg kissé. Mi dolog ez, szentségtörés! – ágaskodott bennem a humanista „széplélek" énem. Ezek között a falak között valamikor* ***emberek*** *éltek, örültek, bánkódtak, boldogok voltak néha és szenvedtek is, születtek és meghaltak. Vajon nem olyan-e állatot tartani ezek között a falak között, mintha temetőből forgatnánk ki a holtakat, krumplit termelni akarván azon a földön? Ez lenne atyáink tisztelete?*

És akkor eszembe jutott, hogy pár éve (pár éve?... több évtizede ennek, de hát az emlékezet már csak így működik...) egy alföldi városban barátom mesélte, hogy a paneles lakótelep helyén (ahol ő is lakott) későközépkori temető volt, és

amikor kezdődött az építkezés, szekérszám ásták ki a csontokat. A város nőtt, a területre szükség volt, a csontokat kiásták. Így működik a mi világunk. Szégyelljük magunkat?

„Az élet él és élni akar." És az élniakarás megköveteli a ***racionalitást,*** *az élet fenntartását és továbbadását szolgáló cselekvéseket. Atyáink tisztelete talán nem elsősorban a sírok és házak tisztelete, hanem azoké a tetteké, amiket ők tettek meg azért, hogy mi itt lehessünk. Apám minden lécdarabot, ami valami barkácsolásból maradt, gondosan eltett: „Jó lesz az még valamire". Anyám minden elkopott ruhát eltett: „Jó lesz az még valamire". Apám, ha el kellett volna költöznie házából, azt mondta volna: „Ne rontsátok szét, jó lesz az még valamire." Talán nem épp arra gondolt, de ha disznót látott volna régi házában, úgy hiszem, azt mondta volna: „Ugye látjátok, megmondtam, jó az még valamire."*

Hát, berzenkedő széplélek, erre jutottam...

Ennyit tehát a falu gazdaságáról.

Lépjünk tovább.

Az élet külső kereteiről (házak, lakások) majd az interjúk alapján tudunk többet elmondani, itt csak néhány alapadatot érdemes megnézni.

Lakásadatok (és összbenyomás)

A lakott lakások száma 290 körül van (nem pontos, mert egyes adatsorokban beszámolják a lakott, de jogilag üdülőnek számító ingatlanokat is), ebből a lakáshasználat jogcíme szerint 232 a tulajdonos, 7 a bérlő és 5 egyéb jogcímen lakik ott. A lakások mérete sem látszik kicsinek: az egy főre jutó alapterület 86 m^2. A laksűrűség sem nagy: „100 lakott lakásra és üdülőre jutó lakó 270". Az infrastruktúra már problematikusabb: a lakott lakásoknak és üdülőknek nagyjából háromnegyede összkomfortos és komfortos, tehát egynegyede komfort nélküli; ezt azért a 21. században kevésnek kell tartanunk. (Valamennyi lakásra vonatkozó adat forrása a 2011-es népszámlálás.)

Nem adat, de itt érdemes említeni a faluról alkotott *benyomásainkat* is. Járkálván elég sokat – adatgyűjtés miatt is, egyéb okokból is – az a benyomás alakult ki, hogy *gondozott* faluban vagyunk. Rendezett az utcakép, a pici „főtér" (én nevezem csak annak az orvosi rendelő előtt lévő, emlékművel is ellátott terecskét) szépen, gondozottan virágos, a házak (legalábbis a homlokzatok, kerítések) többsége nem hivalkodó, de jól karbantartott. (A nyomorúság, amiről majd az interjúk szólnak, „kapun belül marad".) Hangulatában, az ide érkező számára megmutatkozó arculatában *élhető kisvilágnak* látszik. Az-e és mennyiben és kinek; ez az emberi tartalmak dolga, és ez már más kérdés. Erről (is) lesz szó a továbbiakban.

Az emberek a faluban

A továbbiakban erősen támaszkodni fogunk a kérdőívek adataira, itt van tehát a helye annak, hogy néhány rövid (de a szakmai korrektség által mindenképpen megkívánt) megjegyzést tegyek módszertani dolgokról.

Módszertani betoldás

Maga a használt kérdőív (saját címe szerint „Családi Adatlap") a vizsgált problémáknak megfelelően három részből tevődik össze. Első része (1.-17. kérdések) korábban cigány-kutatásokban és szociotáborokban is sokszor használt kérdőívből származik. Másik része (18.-29. és 31.-35. kérdések) szintén „bejáratott", kipróbált anyag: olyan kifejezetten helyi társadalom kutatásokból, illetve szociális térképek erre vonatkozó kérdéseiből vettem át, amelyeknek magam is résztvevője voltam. A harmadik rész egyetlen (bár 4 részkérdést tartalmazó), kifejezetten jelen vizsgálat számára beiktatott kérdése a Wesley iskolára vonatkozott (30. kérdés).

A *mintavétel* (megkérdezettek kiválasztása) a *területi véletlen* elv alapján történt. Ez közelebbről azt jelenti, hogy a falut a térkép alapján nagyjából egyforma részekre bontottuk, a részen belül a kérdezőnek minden 5. vagy 6. házban kellett kérdezni. (Az 5. vagy. 6. számot annak alapján határoztam meg, hogy tudjuk a statisztikából, a lakott lakások száma 250-300 körül van, nagyjából 50 megkérdezést terveztünk, így, ha eszerint választunk, éppen kijön a kívánt esetszám.) A megkérdezések helyszíneit térképre vittük. Az egy-egy megkérdezést jelölő pontok eléggé egyenletesen oszlanak el a térképen (ezek a térképen szereplő „+" jelek), így mintánkat (területi szempontból, ami egy kis falu esetében mindenképpen releváns tényező) *reprezentatívnak* tekinthetjük.

Ezt alátámasztja a minta *etnikai megoszlásának* lényegi azonossága a falu egészének ilyen összetételével. Összesen, mint mondottuk, 51 kérdőívünk van, ebből 14 a cigány és 37 a nem cigány. (25% és 75%) Láttuk, hogy a falu egészére nézve a cigányok becsült aránya egynegyed és egyharmad közé tehető, ezt a mintában szereplő 25% elegendő pontossággal közelíti.

A kérdőívek megfelelően kódolt (ld. Kódutasítás a Mellékletben) adatait Excel táblázatba vittük be, a feldolgozás annak alapján történt. (Teljes adatsort ld. 3. sz. Mellékletben)

Az adatokat, lévén a cigány – nem cigány viszony vizsgálati szempontunk volt, ahol ennek jelentése van, ebben a bontásban veszem figyelembe. Megjegyzem még, hogy a táblázatokban csak a számosságokat közlöm, %-számításnak, vagy más matematikai statisztikai jellegű számításnak ilyen relatíve kis esetszámnál nincs értelme.

Először is néhány demográfiai tényezőt nézzünk, részben a korábban látott KSH adatok településre konkretizálásaként, de főleg a cigány – nem cigány különbségek szempontjából.

A falu családjai

Az egyik ilyen tényező a *családnagyság.* A KSH adatsor ezt a gyermekszámmal jellemzi (ld. 3. sz. tábla). Mi a megkérdezett családjában élő összes családtag számára kérdeztünk rá (ld. Kérőív 1. kérdés). Ez nyilván nem egészen ugyanaz (pl. ami nálunk 2 fő, az lehet pár gyerek nélkül, de lehet egy szülő egy gyerekkel is), de a lényegi tendenciák összehasonlítására alkalmasnak látszik.

5. sz. tábla Családok létszáma
nemzetiségi hovatartozás szerint

1/a családlétszám	nincs válasz	1 fő	2 fő	3 fő	4 fő	5 fő	6 fő	7 és több	összesen
Cigány családok	0	4	3	2	0	3	2	0	14
Nem cigány csal.	0	16	5	10	4	1	0	1	37
Együtt	0	20	8	12	4	4	2	1	51

A legfontosabb itt az, hogy a nagyobb létszámú családok igen alacsony száma és aránya visszaigazolja a 3. sz. tábla adatait: igen kevés a 4 vagy 5 fő és több-ből álló család. (A 4 fő leggyakrabban szülők + 2 gyerek, de ide tartoznak a 3 gyerekes egy szülős családok is.) Ebben a kategóriában a cigány családok valamennyire többségben vannak: 5 a 14-ből, míg a nem cigányoknál 6 a 37-ből. De a cigányoknál is több már a kisebb létszámú család, tehát ebben a faluban is érvényesül az a sok helyütt megfigyelt tendencia, hogy a cigány kultúrában hagyományos nagy családot kezdi felváltani – a modernizáció hatására, talán a többségi normák átvételével is – a kisebb családot jelentő modell.

Nem érdektelen természetesen az sem, hogy kik élnek együtt? (Erre is ld. Kérdőív 1. kérdés)

6. sz. tábla Családösszetétel
nemzetiségi hovatartozás szerint

1/b család összetétel	nincs válasz	egyedül idős	idős házas pár	szülők kis gyerek	szülők nagy gyerek	egy szülő kis gyerek	egy szülő nagy gyerek	más összetétel	összesen
Cigány családok	0	2	0	4	2	0	0	6	14
Nem cigány	0	10	3	4	10	1	1	8	37
Együtt	0	12	3	8	12	1	1	14	51

Feltűnő lehet a „más összetétel” elég nagy száma. Ez csak arra utal, hogy az élet, az együtt élő emberek kilétének tekintetében is sokkal tarkább annál, hogysem kevésszámú kategóriába be lehetne sorolni. Amire azonban ez az adatsor is felhívja a figyelmet, az az, hogy *szülők nagy gyerekkel* kategóriában (ami azt jelenti, hogy felnőtt gyerek még együtt él szüleivel) lényegesen magasabb a nem cigányok előfordulása. Úgy tűnik – és ezt megerősítik az interjúk anyagai is

– hogy cigány fiatalok hajlamosak hamarabb elhagyni a családi fészket, mint a nem cigányok.

Talán csak érdekesség, vagy annak tűnik, mégis érdemesnek tartok az interjúkban elhangzottak alapján felvillantani egy-két különleges családszerkezetet, életutat. (Az ilyen *is* van „felmutatása" szerintem nem felesleges: a sajátos színfolt árnyalja, differenciáltabbá teszi az összképet.)

Egy cigányasszony meséli el, hogy *„16 évig élt együtt urával, majd „szétmentek". A két idősebb gyermek egy évig az édesapánál maradt egy másik településen, de az apa kevésbé figyelt a gyermekekre, a családvédelmi szolgálat pedig javasolta az anyának, hogy vegye magához a gyerekeket (ellenkező esetben elveszítheti őket), így végül a két gyermek is az anyához került. Az anya jelenleg élettársával* (nevelőapának nevezi, holott további gyermekeinek édesapja) *él, illetve 18 éves gerincsérült lányával, 17 éves lányával, 12 év körüli fiával, és két óvodás korú gyermekével él együtt."* (2C interjú)

Egy másik sors-jelzés arról, hogy még egy ilyen kis faluban is megjelenik a történelem: *Az özvegy a testvéreivel a szlovákiai Magyarsókon élt, de az édesanyjuk 1944.-ben bekövetkezett halála, valamint a szlovák-magyar lakosságcsere miatt Magyarországra költöztek* (13NC interjú)

Egy következő fontos kérdés, hogy milyen az a *fizikai tér,* amelyben a családok élnek.

Élettér: lakások, házak, udvarok

(Nem véletlen, hogy e rész címében „udvarok" szerepelnek. Mert – részletesebben majd az anyagiakról szóló részben szólunk erről – zöldségeskert, baromfi ól csak elvétve, és akkor is inkább csak idősebbeknél van.)

Láttuk az előző fejezetben, hogy a családok döntő többsége *tulajdonosként* lakik a házában. Falusi viszonyok között ez egészen természetes, korábbi vizsgálatok (saját és mások munkái) egyértelműen ezt mutatják. Értelemszerűen – az elsöprő többségű *tulajdonos-hányad*ból következően – a *tulajdonlás* tekintetében a cigány – nem cigány családok között sincs különbség. Az viszont az interjúkból elég egyértelműen kiderül, hogy az egy főre jutó lakóterület tekintetében már van: nagyobb „lakónép-sűrűséget" (3 fő/szoba felett), tehát a községi átlagnál (86 m^2) lényegesen alacsonyabb egy főre jutó lakóterületet csak cigány megkérdezettnél találtunk. (Pontosan számszerűsíteni nem tudom: erre vonatkozó kérdést a jelenlegi kérdőívben nem szerepeltettünk.)

Az adatokból az is elég egyértelműen következik, hogy tipikusan egy család él egy házban.

Rigid *mennyiségi szempontból* nézve tehát a családok lakáshelyzete nem tűnik rossznak. Végletesen túlzsúfolt lakásokkal nem találkoztunk. Ami viszont a *minőséget* illeti... Elég csak utalni arra az előző fejezetben látott adatra, hogy a lakások egynegyede *nem komfortos.* Pontos cigány – nem cigány különbséget itt sem tudunk számítani (a komfortfokozatra sem kérdeztünk rá a kérdőívben), de

az mindenképpen jelez valamit, hogy az interjúkban és megfigyelésekben komfort-hiányra való utalásokat csak cigány családok esetében találunk.

A *minőségről* általánosabban is az interjúkból/megfigyelésekből lehet a legtöbbet megtudni. Nézzünk néhány leírás-részletet! (Ld. 5. sz. Melléklet, 4-5-6 kategóriák; az interjú részlet után a 4. sz. Melléklet szerinti sorszám szerepel.)

Cigány alanyokról:

A helység egyszerű volt, de volt benne minden, ami egy háztartáshoz szükséges 16

Nagyon hangulatos, tágas szoba volt új bútorokkal, sarokülővel, okos tvvel, szép tapétával a falon. 16C

A komfort nélküli ház egy épületmaradvány mellett áll, pár lépcsőfok vezet fel az ajtóhoz, mögötte található a közös tér, benne a konyhával, melyből két helység nyílik, egymással szemben. A bútorzat szegényes, főzésre és fűtésre alkalmas eszközt nem láttunk a falakat mintás „tapétával" vonták be, rend és tisztaság volt. 29C

Kártyás villanyóra van náluk, vizük nincsen, vagyis le van csökkentve. Pár éve leégett a házuk. Azóta sem tudták rendesen rendbe hozni. 15C

A lakás Abaújkér „fő utcájában" található, ami összkomfortos az átlagosnál rosszabb minőségű. A lakás berendezése rossz állapotú, törött kopott bútorzatú rendezetlen környezetű. 5C

Szembetűnik a szegénység és az igénytelenség. Kosz, piszok, mindenhol. A 2 szobás ingatlanban villany és víz van, fürdőszoba nincs. 34C

A ház kert részén gondozatlan környezet, hatalmas fű és gaz tenger 5C

Nem cigány alanyokról:

Saját háza kedvesen berendezett, nagyon régi bútorokkal, hatalmas virágmintás tapéta. 26NC

Rendezett, jól karbantartott lakása van. Elmondása szerint még mindig műveli a kertjét, szép kordonos szőlője van. Ház körüli állatai is vannak pl. gyöngytyúkok, csirkék, tyúkok. 6NC

Szépen berendezett házban laknak, melyet nagy kert vesz körül gyümölcs fákkal, kukoricással. 27NC

Feltűnően szép, nagy, rendezett kert, dísznövények, zöld gyep, két kutya, motorok, autó, térkövezett autóbeálló, kifejezetten jómódú környezet. 51NC

Szembetűnően eltérőek a cigány és a nem cigány családok életteréről szóló megfigyelések. Ugyanerről szólnak a kérdőív 2. kérdésébe foglalt kérdezőbiztosi becslések is:

7. sz. tábla A lakás minősége nemzetiségi hovatartozás szerint (Kérdezőbiztos becslése)

2. A lakás minősége	nincs válasz	átlagos	átlagosnál jobb	átlagosnál rosszabb	összesen
Cigány családok	1	2	1	10	14
Nem cigány csal.	3	21	9	4	37
Együtt	4	23	10	14	51

Noha a legtöbb becslés (az összesnek majdnem fele) „átlagos”-nak ítélte a lakás minőségét, de a ”jobb” és „rosszabb” megítélések markáns etnikai különbséget mutatnak. (A cigány családoknál bő kétharmad az „átlagosnál rosszabb”, a nem cigány családoknál alig egytized.)

Gondolhatnók, része van ebben talán valamennyi öntudatlan előítéletességnek, vagy a rendről, rendezettségről való elképzelések (értékek) különbözőségének is. (*Szembetűnik az ... igénytelenség...*) Én azt vélem, alapjában nem erről van szó. Mert észreveszik és rögzítik a megfigyelők (az idézetteken túl is elég sok ilyen megjegyzés van), hogy a rossz feltételek között is megvan az igény: *A bútorzat szegényes, ... (de) ...rend és tisztaság volt.* Inkább arra kell gondolnunk, hogy a feltételek, a fizikai körülmények (komfort nélküli lakás, düledező ház; (*Pár éve leégett a házuk. Azóta sem tudták rendesen rendbe hozni.*) alapvetően befolyásolják nem csak a *lehetségességeket* (földes szobában is lehet tisztaságot tartani), hanem az *attitűdöket* is: „ha úgyis beázik a tető, minek takarítsak?” Ha valamennyire is értékelni akarjuk az élettér minőségét, ezt is figyelembe kell venni.

Következő nagyobb témánk a munka világa.

Munkalehetőségek, munkák; közmunka

A gazdaságról szóló részben ezt írtam: „az igencsak „foghíjas” adatsor azt azért egyértelműen megmutatja – és ezt persze majd az interjúkban mondottak vissza is igazolják – hogy valamiféle „gazdasági pezsgés” nincs faluban”. Ez persze egyáltalán nem csodálható.

A falunak *önálló* gazdasága talán sosem is volt. 1945 előtt a Bárczayak birtoka volt, és hiába volt a kastély a faluban, ez azért nem a *falu gazdasága.* Később meg –1990-ig – a munkaképes lakosok számára lényegében kétféle munkalehetőség lehetett csak. Az egyik – mint sok más hasonló helyzetű faluban – a mezőgazdaságban, vagy TSz vagy Állami Gazdaság formájában. A másik – ez is mint sok más faluban – a környéken, még napi ingázással elérhető közelségben lévő nagyobb városok „szocialista” üzemei; Abaújkér tekintetében ezek főleg miskolci nagyüzemek, részben Encs és Abaújszántó kisebb termelő egységei. Mindkét lehetőség 1990 után az ismert okokból megszűnt. Saját gazdasága nem lévén, gyakorlatilag szinte teljessé vált a munkalehetőségek hiánya.

A problémákat erősen növeli a munkát kereső emberek *alkalmassága;* és itt, nehogy félreértés legyen, csak a *formális mutatók* szerinti alkalmasságra gondolok. Ezt – nagyjából – a kérdőív két vonatkozó adatsorával lehet megmutatni. Az egyik a mindenféle munkavállalás egyik alapfeltételét jelentő *iskolai végzettségre* vonatkozott. Minthogy a családok dolgaival akartunk foglalkozni, azt néztük meg, hogy az *egész családon belül* mi a helyzet.

8. sz. tábla Iskolai végzettség a családban
nemzetiségi hovatartozás szerint

1/c a családban előforduló legmagasabb iskolai végzettség	nincs válasz	8 ált.	szakm. képző	érettségi	felsőfokú	összesen
Cigány családok	1	7	5	0	1	14
Nem cigány csal.	4	13	7	8	5	37
Együtt	5	20	12	8	6	51

Némiképp bíztató lehet, hogy 8 általánosnál alacsonyabb végzettség (amit épp ezért a táblában nem is szerepeltettünk) egyáltalán nincs. De már komoly gondot jelenthet, hogy a családok majdnem felénél (51-ből 20; ez kb. 40%) a maximum a 8 általános, ami a 21. század gazdasági-termelési struktúrájában alig-foglalkoztathatóságot jelent. És ezen a téren eléggé erősnek mondható az etnikai különbség is: a cigányok esetében a magasabb végzettség inkább szakmunkásképző, a nem cigányoknál az érettségi és felsőfokú végzettség. Ami egyértelműen azt jelzi, hogy a munkaerőpiacon a nem cigányok egyértelműen és lényegesen kedvezőbb helyzetben vannak. Ugyanerre utalnak a *foglalkozás* adatai is. A kérdőív 1. kérdésében azt kértük, hogy családtagonként tüntessék fel a foglalkozást. A feldolgozásban csak azt néztük meg, hogy egy-egy családon belül, mindegy, hogy melyik családtagnál, beszámoltak-e (értelmezhető) foglalkozásról:

9. sz. tábla Van-e foglalkozás-jelölés
nemzetiségi hovatartozás szerint

1/d van-e jelölve értelmezhető foglalkozás	nincs válasz	van jelölve	nincs jelölve	összesen
Cigány családok	0	7	7	14
Nem cigány csal.	2	25	10	37
Együtt	2	32	17	51

Mint látjuk, a többségnél (51-ből 32; csaknem kétharmad) van értelmezhető jól definiált foglalkozású a családban, de a cigány családoknál ez, ha nem is nagyságrenddel, de elég egyértelműen kevesebb (14-ből 7; éppen a fele). És erősen meggondolkoztató az, hogy az összesnek éppen egyharmada (51-ből 17), ezen belül a cigányok fele jelölt úgy, hogy nincs a családtagok között (értelmezhető) foglalkozással rendelkező. A két adatsor alapján úgy tűnik, hogy a (formális mutatók szerinti) alkalmassággal elég komoly bajok vannak. A munkaerő*piacon* ilyem „alkalmassági mutatókkal" nemigen lehet mit kezdeni. Marad az alkalmi munka és a közmunka. Ezekről kicsit később még szólunk, most nézzük meg néhány interjú-részlettel, hogy mit mondanak erről, hogyan élik meg a helyzetet megkérdezettjeink. (Ld. 5. sz. Melléklet, 9. kategória.)

Cigány alanyok:

Az anya és az unokatestvér is közmunkásként dolgozik, szóba jöhető munkahely Miskolcon van, ami napi három órányi utazás oda-vissza. 5C

A fiú megy, segít apának, ha füvet kell nyírni vagy fát vágni, tetőt javítani kell valahol, valakinek. Kereset kiegészítésként a fiúcska fém dobozokat gyűjt most is van vagy hat zsáknyi. Ebből fagyiznak vagy játékot vesznek. 45C

Nem cigány alanyok:

A településen közmunkásként dolgoznak, kettőjük jövedelme nagyon kevés, ezért szezonális alkalmi munkát is vállalnak. 24NC

A fiataloknak itt nincsen jövője, a fia és a veje is Pestre ment az építőiparba dolgozni, 33NC

M.-val, akinek fodrász végzetsége van, de mivel itt a faluban nincs fodrászat ezért közmunkásként dolgozik 44NC

Nagyon úgy tűnik, hogy e vonatkozásban nincs igazán különbség cigány és nem cigány között, a *falu, mint egész* problémája ez. Hiába van valakinek szakmája (például fodrász), számára is csak a közmunka marad. Vagy Pestre megy dolgozni. Az alkalmi munka se látszik igazi kiútnak: a kérdőívben rákérdeztünk az ilyenből származó jövedelemre is. Az adatokat nincs értelme részletezni, annyira sok a „0” (nincs ilyen jövedelem) vagy egészen alacsony jövedelmet jelentő válasz. (ld. 2. sz. Melléklet, 6. kérdés.)

És akkor a közmunkáról. Külön kell szólni róla, mivel nagyjából félszáz ember van benne, és ez egy ekkora faluban (különösképpen a hasonló nagyságrendű nyilvántartott munkanélkülivel összevetve) nagyon komoly szám. Gondoljuk meg azt is, hogy ebben a faluban a Wesley mellett éppen a közmunka a másik „nagyfoglalkoztató”. (Több nincs is...) Tegyük itt mindjárt hozzá, hogy a kettő között óriási különbség van. A Wesley *stabil, állandó* munkahely, nyilván lényegesen magasabb jövedelemmel, mint a közmunka. Nagyon nem mindegy így sem, hogy a közmunka hogyan működik?

Azt az előző fejezetben, a gazdaság dolgairól szólván elismerően jeleztem, hogy *termelő (közvetlenül is értéktermelő) munkát* végeznek. Hogyan működik ez a mindennapokban? Egyik tábori résztvevő kollégánk elég részletes leírást készített róla, ezt idézem (Ld. 4. sz. Melléklet, 64. sz.)

A közmunkások vezetője nagyon kedvesen és szívesen fogadott. Mesélte, hogy az épületet a hivatal vette, tavaly újította fel a polgármester nekik. Büszkén mutatták, hogy fürdőszobát és WC-ket is építettek. A nagy szobában sok polc van, amin gyönyörű és rengeteg lekvár, lecsó és befőtt van, mind ők készítették. A kert különböző növényekkel van beültetve, amelyet, ha leszüretelnek, részben értékesítenek, részben a helyi konyhát látják el, részben cserélnek más termékekre. Ebben az évben már ültettek 380 gyümölcsfát is. A tervet, hogy hogyan gaz-

dálkodnak a polgármester a közmunkások vezetőjére bízza. Ők együtt tervezik meg, hol mit ültetnek, a munkálatok sorrendjét is ők döntik el.... Többen voltak közöttük olyanok, akik több szakmával rendelkeztek, (pl. szoc. gondozó, ápoló), de helyben ezzel a végzettséggel nem tudnak elhelyezkedni,... a közmunkásokhoz bejöhetnek a gyerekek is nap közben, illetve júliustól gyermekfelügyeletet is szerveznek, hogy nyugodtan tudjanak dolgozni.

Idilli kép? Egy kicsit az, de alapvonásaiban – elég sok kötetlen beszélgetés is megerősíti – valósnak látszik. Tényleg értelmes és hasznos munkát végeznek, és tényleg *emberhez méltó körülmények között.* De mégis, ha itt csak nagyon röviden, vázlatosan is, el *kell* gondolkodnunk a közmunkáról általában.

Az alapkérdést szokták úgy feltenni, hogy vajon jó-e a közmunka, vagy rossz? Mint általában társadalmi kérdések esetén, az egyszerű jó-rossz dichotómia nem alkalmas kérdés, merthogy az élet dolgai kissé bonyolultabbak szoktak lenni. Ezúttal is inkább csak így érdemes kérdezni: *miben, mennyiben* jó a közmunka, és *miben, mennyiben* rossz?

A pozitív oldalra két – igen fajsúlyos – dolgot tehetünk. Az egyik az, hogy valamekkora *munkajövedelem.* Nem segély, nem adomány, ami, akárhogyan is, mindig megalázó valamiképpen, hanem munka, teljesítmény ellenértéke. Nem lehet eléggé túlbecsülni ennek *mentális* hatását, az önbecsülés, az énérték-tudat alakítását sem. A másik pozitívum pedig az, hogy *rendszeres és kiszámítható* jövedelem. Ebből a szempontból – és csak ebből a szempontból! – nem lényeges, hogy mekkora. A lényeg az, hogy biztosan lehet tudni, meghatározott napon valamekkora összegű pénzt kézhez fogok kapni. Meg lehet mondani a gyereknek, hogy *mikor* fog jobb ételt (vagy fagylaltot) kapni.

Ám sajnos a negatív oldalra sem kevésbé fajsúlyos dolgokat kell odatenni. Először is súlyos probléma a *hosszútávú bizonytalanság.* Ami nem csak abból fakad, hogy annak eldöntése, ki kerülhet be a közmunkába, ki nem, a helyi döntéshozók *diszkrecionális döntésén* múlik. Az *egyén* számára természetesen ez is bizonytalansági tényező. De ennél is bizonytalanabbá teszi a közmunka lehetőségét az, hogy kormányzati szinten *évente* dől el, egy-egy falu hány közmunkást foglalkoztathat. Vagyis a helyi döntéshozó sem tudja, a következő évben ez ügyben mivel számolhat, nem tudja megmondani az embereknek, hogy hányat és kit tud a következő évben közmunkára alkalmazni. Így akárcsak középtávú életstratégiát sem lehet a közmunkára építeni. Kapsz most valamennyit, amiből – ha elég szerény vagy – tudsz enni, de hogy mi lesz holnap, jövőre... **Ez a megetetett jövőtlenség.**

A másik negatívum a közmunka-bér *összege.* Ez az, amiről azt lehet mondani, hogy „éhenhalni sok, megélni kevés". Főleg, ha gyerek, netán több gyerek is van a családban. Akárhogyan számolunk is, ha figyelembe vesszük a családi pótlékot, esetleges egyéb juttatást is, a közmunkabérrel nem lehet a *létminimum* fölé jutni. (Számítani persze nehéz: a KSH, ki tudja miért, évek óta nem közöl létminimum-adatot, de azért az van, és lehet tudni, hogy több mint

amit közmunkával el lehet érni.) Vagyis: kapsz valamit, amitől éhen nem halsz, de a létminimum alatt (tehát *szegénységben,* más szóval *nyomorúságban*) maradsz, de azért köszönd meg, hogy kaptál *valamit.* **Ez a megétetett nyomorúság.**

Egy további – harmadik – negatívum a *kilépés kilátástalansága.* Adatok mutatják, hogy milyen kevés azok száma, akik a közmunkából a munkaerő piaci szegmensébe át tudnak lépni. Részben képzetlenségük miatt, de azért is, mert ha hosszabb ideig csak közmunkát végeznek, kiesnek eredeti szakmájuk – ha egyáltalán volt ilyen – gyakorlatából. Nem véletlen, hogy minden ezzel foglalkozó szakember hangsúlyozza, a közmunkának párosulnia kellene szakmai képzéssel-továbbképzéssel. Kellene, mondjuk feltételes módban, mert ennek a jelenlegi gyakorlatban csak elvétve látjuk nyomát.

Ez az ambivalencia a közmunka „miben-mennyiben jó vagy rossz" lényege. Jó, hogy *van,* végső ellehetetlenüléstől ment meg embereket, és rossz, hogy *ilyen,* ami jövőtlenséget, benneragadást és szegénységben maradást eredményez.

És ne feledjük – hisz alapvetően mégis csak erről a faluról van szó – a közmunka itt a kettő közül az egyik „nagyfoglalkoztató". Tehát bizonyos értelemben *jellegadó* foglalkoztatási forma. Lehet, hogy ahogyan régebben „bányászfaluról", „kereskedőfaluról", „parasztfaluról" beszéltünk, újabb kategóriaként be kellene vezetnünk a *„közmunkás-falu"* fogalmat? Talán, a fentebb mondottak figyelembe vételével, ezt elég egyértelműen *nem jó*-nak kellene tartanunk...

Éppen ezért kellene alaposan foglalkozni azzal, hogyan lehetne a negatívumokon javítani. Több helyütt az ittenihez hasonló termelő tevékenységet átviszik az önkormányzat-szervezte *közmunkából* a szintén az önkormányzat által szervezett-kezdeményezett *piaci termelésbe.* (Például az önkormányzat alapít a saját földjén Kft-t vagy szövetkezetet.) Ami azon túl, hogy stabilabb, biztonságosabb, még lényegesen magasabb jövedelmet (legalábbis minimálbért) jelenthetne az embereknek. Nem az ilyen megoldásokat kellene mindenféle jogi, szakmai, anyagi támogatás hozzárendelésével szorgalmazni?

A munka jelentősége persze az, hogy jövedelemhez, anyagi erőforrásokhoz juttatja az embert. Nézzünk meg néhány „mozaik-kockát" ebből a szférából is.

Jövedelmek, egyéb anyagi dolgok

Nézzük először azt, hogy mit vallanak megkérdezettjeink a család rendszeres összes jövedelméről. (Ld. kérdőív 5. kérdés) (Nem véletlenül használtam a nem egészen ideillő „vallanak" kifejezést. Tudjuk ugyanis, hogy ilyenfajta kutatásban a legbizonytalanabb adat a jövedelmekre vonatkozó, erős a szándékos vagy tudattalan torzítás esélye. Ezzel a bizonytalansággal kell kezelnünk az adatokat.)

10. sz. tábla A család összes rendszeres jövedelme nemzetiségi hovatartozás szerint

5. Összes rendszeres jövedelem	nincs válasz	10 ezer Ft alatt	10-20 ezer Ft	20-50 ezer Ft	50-100 ezer Ft	100-150 ezer Ft	150-200 ezer Ft	200 ezer Ft felett	összesen
Cigány családok	1	0	0	0	5	7	0	1	14
Nem cigány csal.	2	0	0	2	5	8	6	14	37
Együtt	3	0	0	2	10	15	6	15	51

A legelső feltűnő adat: a „bevallás” szerint *nincs* 20 ezer forint alatti összjövedelem. Ez elvileg származhat abból is, hogy a kérdezés-szituációban a nagyon alacsony jövedelműek is röstellték volna ezt bevallani. Azt gondolom, nem erről van szó. (Már csak azért sem, mert a kérdezők – a tábor résztvevői – beszámolói szerint gyakorlatilag minden esetben kellő bizalmi légkörben folyat a megkérdezés, a kérdezettek jól érzékelhetően őszintén igyekeztek válaszolni.) Nem véletlenül vettük fel a kérdőívbe ezeket az alacsony jövedelmi kategóriákat: minden eddigi vizsgálatunkban (szociotábori és egyéb cigány-kutatások) volt nem kevés olyan család, amely a legalsó jövedelmi kategóriába tartozott. (Az 1990-es években végzett cigány családok vizsgálataiban a legalacsonyabb kategóriákba tartozott a megkérdezettek csaknem ötöde.) Úgy látszik – s ha így van, némi örömmel állapítjuk meg –, hogy a végletes nyomorszintet jelentően alacsony „jövedelem” már (legalábbis ebben a faluban) nincs jelen.

A másik oldalon persze az is igaz, hogy a csak nagyon is viszonylag magas (családi!) jövedelmek (200 ezer forint felett) elég ritkák, az összesnek valamivel több, mint harmada. (15 az 51-ből.) És meggondolandó, hogy ez a „viszonylag magas” jövedelem tényleg csak ennek a falunak a többi családjához mérten viszonyítva nevezhető „magas”-nak, hiszen a 200 ezer forintos alsó határ jóval alatta van a hivatalos átlagjövedelemnek. Itt már nagyon markáns *etnikai* különbséget is látunk: ilyen „magas jövedelmű” cigány család egyetlen egy van.

Az összjövedelem adatai végül is eléggé szomorú képet mutatnak. A családok kétharmadának jövedelme kevesebb mint 200 ezer forint, ami, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a családok létszáma tipikusan több fő, akkor azt kapjuk, hogy a vizsgált családok *legalább fele* az egy főre számolt létminimum alatt él. Vagyis *szegénységben.*

Megnéztük a rendszeres jövedelem *családnagysággal* való összefüggését, abból kiindulva, hogy természetesen nem mindegy, hányan élnek adott jövedelemből.

11. sz. tábla Család létszáma rendszeres jövedelem szerint

1/a Család létszáma / 5. Rendszeres jövedelem	1 fő	2 fő	3 fő	4 fő	5 fő	6 fő	7 és több fő	Együtt
10 000 forint alatt	0	0	0	0	0	0	0	0
10 001- 20 000	0	0	0	0	0	0	0	0
20 001- 50 000	2	0	0	0	0	0	0	2
50 001- 100 000	5	1	3	0	0	1	0	10
100 001- 150 000	8	1	2	1	3	0	0	15
150 001- 200 000	1	3	1	1	0	0	0	6
200 001 felett	3	3	5	2	1	0	0	15
Együtt	20	8	12	4	4	2	1	48*

*3 fő nem válaszolt

Két, eléggé halvány összefüggés látszik kirajzolódni. Az egyik az, hogy az 1 fős családok (az egyedülállóak) zömmel a közepes jövedelmi kategóriákban vannak (50 és 150 ezer forint között, 5+8=13 az összesen 20-ból). A másik az, hogy a magas jövedelem (200 ezer felett) dominánsan a kisebb létszámú családokban fordul elő (1-3 fő együtt 11 az összes 15-ből). Ezek az összefüggések részben azzal magyarázhatóak, hogy a cigány családok valamivel nagyobb létszámúak, és a magas jövedelem szinte kizárólag a kisebb családlétszámú nem cigányoknál van.

Az *összkép* viszont inkább cigányok és nem cigányok jövedelmei vonatkozásában (hangsúlyozzuk: ebben a faluban!) a *kiegyenlítődés tendenciáját* rajzolja fel. A jelen helyzet persze még nagyon messze van a teljes kiegyenlítődéstől, de a tendencia – talán – ez. (Azért még tegyük hozzá, ismét hangsúlyozva, hogy *ebben a faluban,* ami cigány és nem cigány számára egyformán *depressziós térségben* van, ahol a relatíve – falun belüli – jobb helyzet még mindig nagyon szegényes státusz az ország boldogabb – nyugatibb – vidékeihez hasonlítva.)

Az interjúkban az anyagi helyzetre vonatkozóan elég kevés információt találunk. (Ld. 5. sz. Melléklet, 11 kategória) Néhányat azért érdemes idézni.

Cigány alany mondja:

én két helyen járok dolgozni, dolgozok a vízügynél, meg dolgozok a méhtelepen is mellékállásba. Muszáj, gyerekek vannak, el kell őket tartani, 15C

És két nem cigány vélemény:

A család anyagi helyzete javult az elmúlt öt évben-mivel többet, jobbat és hatékonyabban tud dolgozni. 8NC ((Mg. vállalkozó 130 hektáron))

Az anyagi helyzete azért javult az elmúlt öt évben, mert van állandó munkája. 9NC

Itt érdemes megjegyezni, hogy az anyagi helyzetet némiképp kedvezően befolyásoló dolog lehetne a házkörüli kiskerti termelés, meg a kisállat – baromfi – tartás. A lehetőség – házhoz tartozó valamekkora földterület, udvar; olykor még meglévő melléképületekkel – adott. De az interjúk és a megfigyelések egyértelműen azt mutatják, hogy effajta tevékenységet ebben a faluban (is) csak elvétve folytatnak. És be kell látni, hogy ennek nem „lustaság" vagy kényelemszeretet a fő oka. Bár egy interjú alanyunk (a volt polgármester, ld. 4. sz. Melléklet 58. interjú) azt mondja, hogy „Nem akarnak az emberek dolgozni. Egyszerűbb megvenni a boltban." Én azonban úgy látom, nem erről van szó. Pár év előtt – egy előző szociotáborban – beszélgettem e kérdésről egy agronómus-közgazdásszal, aki pontos számítással mutatta be, hogy az otthon nevelt csirke (ha csak a pontosan forintosítható kiadásokat: tápot, kukoricát, stb. vesszük is számba) többe kerül, mint a boltban vett. És a kertjében termelt paradicsomnál (amihez persze a palántát vagy a magot úgy kell megvenni) olcsóbbat kap a boltban. Szorosan vett *anyagi* szempontból tehát *nem éri meg* otthon termelni. Talán inkább, vagy jelentős részben ez a nem-termelés motivációja.

Lehetne persze egészen másfélével is foglalkozni. Szintén a volt polgármester meséli: régebben – még a 80-as években – elég sokan foglalkoztak nyúltenyésztéssel. Ő, mint boltos, volt az átvevő. Ha átvétel volt, sokat hoztak, még más falukból is. Elég jó kiegészítő jövedelmet jelentett. Nem tudná megmondani, miért szűnt meg teljesen. (Ő még tart nyulat, de csak saját részére.) De hát nyúltartás sincs.

Az anyagi helyzet egyik mutatójaként kérdeztük, hogy hogyan szerzik be a szükséges ruházatot. (Ld. kérdőív 10. kérdés) Az adatok:

12. sz. tábla Ruhaneműk beszerzése
nemzetiségi hovatartozás szerint

10. Ruhaneműk beszerzése	nincs válasz	boltban vesszük	olcsó piacon vesszük	használt ruhát veszünk	ajándékba (segély) kapunk	összesen
Cigány családok	1	5	2	1	5	14
Nem cigány csal.	0	19	11	4	3	37
Együtt	1	24	13	5	8	51

Más vizsgálatokban azt láttuk, hogy elég gyakori az „olcsó piac", „használt ruha" kategóriák említése. Abaújkéren a legtöbb a „boltban vesszük"; feltételezésem szerint elsősorban azért, mert a faluban – talán könnyen elérhető más

településen sem – nincs ilyen üzlet, kénytelenek „boltban” vásárolni. És látni kell, hogy e tekintetben a cigány családok lényegesen rosszabb helyzetben vannak: náluk egyharmad arányban szerepel az „ajándék, segély”, mint hozzáférési lehetőség.

Ugyancsak néztük, mint az anyagi helyzet egy speciális indikátorát, az *étkezés* dolgát. Kérdésünk az volt, hogy milyen gyakran főznek meleg ételt, és mit? (Ld. kérdőív 8. és 9. kérdések. Megjegyzem, ezt az indikátort – kérdést – Szabó Zoltán: A tardi helyzet című, az 1930-as években megjelent könyvéből vettem át, minden cigány-kutatásban alkalmaztuk.) *Gyakoriság tekintetében* egyértelmű a kép: a megkérdezettek döntő többségénél minden nap van meleg étel. A „mit főztek” viszont tartalmaz néhány érdekességet. (Az adatokat egy korábbi szociotábori munkánk, Felsődobsza adataival együtt adjuk; némi összehasonlítást is téve.) Az összes étel felsorolását ld. 6. sz. Mellékletben; ezeket néhány fontosabbnak látszó kategóriába vontam össze.
Az ételekről tehát:

13. sz. tábla Az elmúlt 3 napon főzött ételek
kategóriákba összevontan
nemzetiségi hovatartozás szerint
Abaújkéren és Felsődobszán

Étel kategória	Cigány családok			Nem cigány családok		
	Abaújkér		Felsődobsza	Abaújkér		Felsődobsza
	szám	%	csak %	szám	%	csak %
1. Húsleves	3	**8**	**13**	8	**11**	**18**
2. Egyéb leves	7	**13**	**10**	11	**15**	**21**
3. Babgulyás, gulyásl.	2	**6**	**2**	1	**1**	**5**
4. Sült hús	4	**11**	**14**	8	**11**	**13**
5. Pörkölt	3	**8**	**14**	4	**6**	**14**
6. Fasírt, egyéb hús*	5	**14**	**--**	8	**11**	**--**
7. Paprikás krumpli*	3	**8**	**--**	1	**1**	**--**
8. Főzelék, főtt krump	2	**6**	**28**	4	**6**	**20**
9. Tésztafélék	5	**14**	**19**	16	**23**	**10**
10. Különleges étel*	2	**6**	**--**	6	**9**	**--**
11. Lecsó*	0	**0**	**--**	4	**6**	**--**
Összes említett étel	36	**100**	**100**	71	**100**	**100**

*-Felsődobszán külön kategóriaként nem használtuk

Igazán jelentős különbséget Abaújkéren a cigányok és a nem cigányok ételei között nem látunk. Néhány kisebb eltérést azért érdemes említeni.

Ha nem is nagyon sokkal, de a cigányoknál több a húsétel. (3-6. kategóriák együtt; 39%, a nem cigányoknál csak 29%) Úgy tűnik, ez nem az anyagi helyzetek különbségéből fakad, inkább ízlés és szokás kérdése; elég sok leírásból tudjuk, hogy a cigányok számára a húsétel az igazi étel. Inkább arról lehet szó, hogy az egyébként nem jó anyagi helyzet mellett is meg tuják oldani a szokásoknak megfelelő étkezést. Ugyanígy nem gondolom azt sem, hogy a tésztafélék

nem cigányoknál való nagyobb aránya (9. kat.; cigányoknál 14% nem cigányoknál 23%) alapjában anyagi tényezők függvénye volna. Az ízlésvilág változását vélem abban is felfedezni, hogy, ha szórványosan is, de megjelenik a cigányok étrendjében is valami különleges étel (konkréten az egyik ilyen a „frankfurti leves") És elég meglepő, hogy a lecsó, amit a leírások kedves cigány ételnek mondanak, itt náluk egyáltalán nem jelenik meg. (Ebben persze része lehet az eléggé vaskos zöldség-áraknak is.)

A pár év előtti felsődobszai adatokkal való összehasonlítás sem mutat óriási eltérést. Legfeljebb azt érdemes kiemelni, hogy ott és akkor (vélhetően anyagi okokból) lényegesen magasabb volt a főzelékek (ez mindig csak a feltét nélküli főzeléket jelenti) aránya: cigányoknál 28%, ottani nem cigányoknál is 20%, És ott (Felsődobszán) a cigányok étrendjében is az abaújkérinél valamivel nagyobb arányban szerepeltek a tésztafélék. (19% a 14%-kal szemben.)

Mindenesetre elég jó biztonsággal kimondható, hogy – adataink szerint – az abaújkéri háziasszonyok elég jó szinten tudják családjuknak az ételt biztosítani. Erős hiányról, netán éhezésről az interjúkban sem történt említés. (Amibe nyilván az is belejátszik, hogy az önkormányzat gyakorlatilag minden rászorulónak tud közétkeztetést nyújtani.)

Ennyit tudtunk tehát az anyagi helyzetekről elmondani.

Eddig a családokról meg egyes emberekről szóltunk. Nézzük most megint magát a falut, ezúttal a falu társadalmát.

A falu helyi társadalma

Azzal kell kezdenünk, hogy mondunk valamit arról, egyáltalán mit értünk a *helyi társadalom* fogalmán?

A szakirodalomban számos különböző meghatározással találkozunk. Nem itt van a helye annak, hogy ezeket számba vegyem, és részletezzem saját felfogásomat. (Megtettem másutt, a Mellékvágányon című könyvem bevezető fejezetében.) Ami most itt számunkra fontos – és ebben az általánosabb dologban tulajdonképpen minden szakértő egyetért –, az egy elég egyszerű pár mondatban megfogalmazható. A helyi társadalom dolgában az alapkérdés az, hogy van-e köze egymáshoz, illetve *hogyan* van köze egymáshoz a település lakóinak. Szoktunk a helyi társadalom *kialakultságáról* beszélni, ami így természetesen sokféle lehet. Az egyik szélső ponton *kifejlett, jól működő* helyi társadalom ott és akkor van, ha a település lakói valamiféle *közösséget* alkotnak. A másik végleten rosszul működő, kialakulatlan vagy szétesett a helyi társadalom akkor és ott, ahol és amikor a település lakói nem törődnek egymással (és persze a település közös dolgaival sem); „élnek maguknak", mindenki behúzódik a maga kisvilágába. A két véglet között természetesen kontinuum van, számos változat létezik. Most tehát azt kíséreljük meg bemérni, hogy falunk, Abaújkér, hol helyezkedik el ezen a skálán. Ennyit a fogalomról; nézzük adatainkat!

Feltételezzük, hogy az egyének helyi társadalomban való elhelyezkedését – és ennek közvetítésével természetesen magának a helyi társdalomnak a szer-

veződését is – erősen befolyásolja, hogy mióta él valaki a településen? Őslakose vagy beszármazott (akit sok helyen „gyüttment”-nek neveznek). Az adatok (kérdést ld. kérdőív 18.)

14. sz. tábla Mióta él a faluban?
nemzetiségi hovatartozás szerint

18. Mióta él itt?	nincs válasz	gyerekkortól mindig	gyerekkorban jött ide szülőkkel	egy ideig itt, majd el, visszajött	felnőtt korban költözött ide	összesen
Cigány családok	0	5	2	2	5	14
Nem cigány csal.	2	18	5	2	10	37
Együtt	2	23	7	4	15	51

A talán joggal őslakosnak számítók (első két kategória: mindig itt élt, gyerekkorban jött ide szüleivel) az összesnek valamivel több, mint a fele. (30 az 51-ből) De meglehetősen magas (csaknem egyharmad) a beszármazottak a felnőtt korban ide költözöttek aránya is. (Az adatok alapján egyébként ebben nincs értékelhető különbség a cigányok és nem cigányok között.) Ez elég nagy *népességmozgást* jelent. Úgy vélem, túl sok az olyan „falupolgár”, aki felnőttként kényszerült egy már tőle függetlenül kialakult társadalmi közegbe beilleszkedni; túl sok ahhoz, hogy a falu egészére nézve valami relatíve homogén közegről beszélhessünk. Maga ez az adat kérdésessé teszi, hogy elképzelhető-e a falu egészének valamiféle közösség-szerűséggé alakulását. A közösség-alakuláshoz, az emberi viszonyok ennek megfelelő alakulásához *idő* kell, és minél tagoltabb – élethelyzetek szerint is – egy közeg, annál több idő. Szakértők szerint egy „összeszaladt” népességben (mondjuk az olyan „csinált városokban”, mint Dunaújváros) kell vagy másfél emberöltő. Ez a falu persze a maga felénél több őslakosával nyilván nem nulláról indul, de *beintegrálni*, „magához szeretni” az egyharmadnyi másunnan jöttet, nem megy máról holnapra. (Különösen nem, ha az egész nagy-társadalomban az utóbbi évtizedekben-évszázadokban alapvetően *dezintegratív* folyamatok zajlottak; ez azonban megint messze vezető kérdés.) Ez az adat tehát megadja az „alaphangot” ahhoz, hogy milyen helyi társadalmat várhatunk Abaújkéren.

Feltettünk néhány kérdést az *emberi kapcsolatokra* vonatkozóan. (Ld. kérdőív 21-29. kérdések)

Itt azonban megint egy közbevetett *módszertani jellegű* megjegyzést kell tenni. Ezeknek a kérdéseknek (és még néhány később előkerülőnek is) a többsége jellegét tekintve *vélemény-kérdés.* (Tehát nem tényre kérdez rá, mint pl. a család létszáma, hanem a válaszoló véleményét firtatja.) Véleményt csak egy embertől kérhetünk, kérdőívünk viszont a „Családi adatlap” címet viseli, és az eddig bemutatott-elemzett adatok is a *családokra* vonatkoznak. Ezekben a vélemény-kérdésekben értelemszerűen az éppen megkérdezett adatközlő véleménye szerepelhet. Esetünkben minden adatközlő a család egy felnőtt tagja (ez kérde-

zési kritérium volt), az esetek többségében nő (51-ből 36 esetben). Azt feltételezzük, hogy az, amit ő mond, valamiképpen a *család (köz)véleménye.* Hogy ez mennyire van így, mennyire nem, nyilván nem tudhatjuk. De ha a válaszokat csak egyéni véleménynek tekintjük is, számosságuk elegendő ahhoz, hogy „falu-véleményként" használjuk azokat. (Az 51 válasz a felnőtt népességnek nagyjából 12%-át jelenti, ez elfogadható arány.) Így kezeljük tehát ezeket az adatokat. Még annyit: a legtöbb esetben nem nézzük a nemzetiség szerinti megoszlást. A gyakorisági adatok (ld. 2. sz. Melléklet) áttekintése azt mutatta, e szempont szerinti értelmezhető különbségek nincsenek.

A lehetséges kapcsolati háló fontos elemeként a *rokonságra* kérdeztünk rá. (Ld. kérdőív 21-23. kérdések) Az adatokat csak nagyon kivonatos formában érdemes megnézni:

a/ Élnek-e a faluban rokonai? igen: 40; nem 10

b/ Kik? szülők: 12; testvérek: 10; egyéb: 11

A legtöbb családnak (a családok négyötöde) van rokonsága a faluban, mégpedig sok a közeli rokon. (Szülő, testvér.) Hogy egyeztethető ez össze az előbbi adattal, amely szerint a „rokontalanoknál" több a beszármazott? Erre ugyan nincs adatunk, de az valószínűsíthető, hogy többen már felnőtt korban, de szülővel-testvérrel együtt költöztek a faluba. A lényeg mindenesetre az, hogy *vannak* helyben rokonok, ami fontos kiinduló pontja lehet kapcsolati hálók alakulásának.

Kérdeztük azt is, hogy élnek-e más településen rokonai? Igen a válasz 43 esetben. Ami *esélyt* jelent arra, hogy legyenek viszonylag intenzív kapcsolatai a falunak a „külvilággal" is, hogy érkezzenek külső hatások perszonális csatornákon is.

Fontosnak tartottuk rákérdezni a rokoni kapcsolatok *szubjektív fontosságára.* A válaszok:

Rokoni kapcsolatok megítélése

nagyon jó:	*17*
jó:	*25*
átlagos:	*10*
esetleges:	*5*
rossz:	*3*

Úgy tűnik, *működő és értékes* kapcsolatokról van szó: a nagy többség „nagyon jó"-nak vagy „jó"-nak ítéli azokat. Ezt a véleményt csak valóban tartalmas kapcsolatra mondja az ember. De azért – és erre éppen a helyi társadalom alakulás szempontjából kell odafigyelni – elég szép számú a negatív megítélés (esetleges, vagy rossz) is.

Természetesen nem csak a rokonok fontosak, hanem a barátok, ismerősök is. (Róluk ld. kérdőív 24-25. kérdés) Itt is, az előzőhöz hasonlóan, csak nagyon kivonatos adatokat érdemes nézni.

Vannak-e barátaik, közeli jó ismerőseik a faluban?

nincsenek ilyenek: 13
van 2-3 család: 25
van, több család: 6

Itt csak arra hívom fel a figyelmet, hogy 13, az összesnek éppen negyede mondta, hogy nincsenek a faluban barátaik, közeli jó ismerőseik. Ami – kicsit másként fogalmazva – azt jelenti, hogy minden negyedik család (ember) ebben a vonatkozásban „társtalan". Ekkora – ilyen típusú – kapcsolat-nélküliség esetén gyakorlatilag lehetetlen egy közösség-típusú helyi társadalom kialakulása. Ha egy csoport negyede „kilóg", abból már együtt-gondolkodó, együtt-mozgó együttesség nem lesz. És ezen nem segít az, hogy a többség (39 válasz a 25. kérdésre) a maga számára *teljesen megfelelőnek* ítéli ezt a kapcsolatrendszert, mert ez nem segít azokon, akiknek nincs ilyen kapcsolata

A kapcsolati háló egyfajta objektivációja az, hogy baj esetén van-e kihez fordulni. Nem lehet meglepő, hogy az előzőekhez hasonló arányokat látunk. A vonatkozó kérdések (Ld. kérdőív 26-29. kérdések) közül elég lesz kettőnek a fő adatát ide idézni:

Van-e olyan rokon, ismerős, akihez kisebb kölcsönért fordulhatnak?
van: 30; nincs: 17
Van-e olyan rokon, ismerős, aki nagyobb munkában segít?
van: 28; nincs: 20

A „nincs" válaszok meglehetősen nagy száma azt mutatja, hogy az a valami, amit a néprajzosok a „kölcsönös segítségnyújtás rendszerének" neveznek, és amelynek általános, *a falu egészére kiterjedő megléte* a hagyományos magyar falvakban természetes volt, mára feltöredezett, jórészt eltűnt. Ami van („nagyobb munkában segítség" kevesebb, mint az esetek felében), eme (relatív) *ritkasága* miatt nem lehet más, mint *esetleges*, tehát *rendszerré,* közösségalkotó tényezővé nem válik.

Nyilván azt, hogy milyen az ember közérzete, hogyan érzi magát a faluban, az emberi kapcsolatokon túl más tényezők is befolyásolják. Ezek közül ebben a vizsgálatban egyet mértünk: néhány fontos közintézmény (fizikai értelemben vett) *elérhetőségét.* (Ld. kérdőív 20. kérdés) Azt kértük, hogy az egyes intézmény elérhetőségét „osztályozza" egy szokásos 5 fokú skálán: a legjobb, ha könnyen elérhető, legyen 5, a nagyon rossz elérhetőség legyen 1. A legjellemzőbb adatokat emelem ki:

Elérhetőség értékelése:

a/ élelmiszerbolt: 5-ös osztályzat 34
b/ háziorvos: 3-as: 9; 4-es:8; 5-ös 27
c/ szakorvosi ellátás: 1: 9; 2: 9; 3: 14; 4:10; 5:8
d/ polgármesteri hivatal: 4: 11; 5: 30

A napi életvitel szempontjából kulcsfontosságúak (élelmiszerbolt, háziorvos, polgármesteri hivatal) eléggé magas osztályzatokat kaptak. Nyilván ez a falu méretéből is következik: a legszélső szegletből is 5-10 perc gyaloglással

mindegyik elérhető. Ámbár, és a *közérzet* szempontjából ez sem lényegtelen, hogy mindegyiknél vannak nem is elhanyagolható számban alacsonyabb osztályzatok is. Bármilyen közel van (adott esetben méterben mérve) valami, ha (szubjektíve) *úgy érzi* valaki, hogy nehezen megközelíthető, akkor *neki* ez egyértelmű negatívum. Márpedig a társadalomalakulás (azon belül nyilván a helyi társadalom alakulás) egyáltalán nem elhanyagolható tényezői a *mentális* elemek. Erre vonatkozott egy – tudom, kissé elnagyolt, és kissé így önmagában szegényes; itt most ennyi „fért bele" – kérdésünk (Ld. kérdőív 19. kérdés) A válaszok:

Hogy érzi magát a faluban?

nagyon jól:	*28*
nagyjából jól:	*13*
nekem mindegy, hol lakom:	*3*
nem nagyon szeretek itt lakni:	*6*
nagyon rosszul érzem itt magam:	*1*

Tehát nagyjából négyötödük (28+13=41) alapjában pozitívan viszonyul a faluhoz. Kétségeim vannak. Lehet, hogy rosszul fogalmaztuk meg a válaszváltozatokat, némiképp sugalmazván a pozitív választ? Kétségeimet részben az eddigi adatok, de nem kis részben az interjúkban elhangzottak táplálják. Nézzük a vonatkozó interjú-részleteket; ezekhez talán kommentár sem kell. (Ld. 5. sz. Melléklet 1-3 kategóriák)

Nagyon jól érzi magát a faluban.... Amikor ide költözött elfogadták befogadták, 45C

A szomszédos fiatalasszonyokkal jár össze, de elég laposnak éli meg ezt a települést, „pörgősebb" életből jött. 29C

A faluról: „Mindenki ismer mindenkit, senki nem bántja a másikat". Szeretettel beszélt a cigányokról, „ezek az emberek rendesek, jól ki lehet velük jönni". 22NC

Nyugodt békés környezetben élnek itt az emberek, 23NC

A településen jó a közösség, összetartóak az emberek. 35 NC

Nem akar elköltözni de, nem érzi jól magát. Mert ha végig megy a falun „szinte ember sincs az utcán". Amikor ő fiatal volt, akkor még volt élet az utcákon. Most behúzódnak az emberek, tévéznek, telefonoznak, interneteznek. Keresték egymást az emberek. Most mindenki behúzódik a házakba, nem figyelnek egymásra. 42NC

A fiatal hölgy és férje nem szeret bezártságban élni, fontos nekik a napi kommunikáció a helyiekkel. Félnek a bezártságtól, ezért minden nap körbe járják a falut, bemennek házakhoz és segítenek, ahol tudnak. de ... a helyi emberek nagyon zárkózottak, ***mindenkinek megvan a saját birodalma****, behúzódik saját otthonába. 24NC*

Utcájában sok idős, nyugdíjas beteg ember él, így az utcabeliek nem járnak már össze. .... a hagyományoknak is vége lett. 25NC

Régen volt „közösségi tért” ahol a korosztálya tudott találkozni (kocsma) ma már nincs ilyen, ill. a dohányboltnál jönnek időnként össze és cserélik ki a véleményüket. Véleménye szerint ma már nincsenek közösségi események, mint ahová régen eljártak az emberek. 27NC

Érzése szerint a mai napig éreztetik vele, hogy betelepülő. Egy barátnője van itt, akivel össze szokott járni, rajta kívül nem épültek kapcsolatai. 31NC

Van egy „Romos presszó” nevű kocsma, és találkozóhely,... Barátságos, tiszta, kellemes, de nem egy klasszikus falusi kocsma, és nem is tölti be ezt a fajta közösségi funkciót. Este hat körül nyit, és 9 körül zár. 56NC

A falubelieket alapvetően kedves, de passzív emberekként írja le 51NC

A falu általános hangulatához azt mondta: szerinte az irigység és a rosszindulat uralkodik 54NC

Zsidó temető. Régen Abaújszántóhoz tartozott az itteni zsidó közösség, de állítólag volt itt is imaház. A temető kicsi, és benőtte a csalán, nagyon gazos, rossz állapotban van. 55NC

Mint mondtam, nemigen kell kommentár ezekhez a megfogalmazásokhoz. Annyi azonban megállapítható, hogy eléggé vegyes a kép, van ilyen is, meg olyan is. Egy kicsit biztonságosabb értelmezés érdekében *minősítettem* a válaszokat aszerint, hogy mennyire tartalmaznak pozitív vagy negatív megítélést. (Nem csak az imént idézetteket, hanem az összes az 5. sz. Melléklet 1-3 kategóriába tartozó választ figyelembe vettem. Hat lehetséges változatot láttam, ezeket mindjárt az előfordulási gyakorisággal együtt adom.

Összesen 28 értelmezhető információ-egység (interjú-részlet) van.
Alapjában pozitív tartalmú („jó itt élni”, stb.) 11 darab
Alapjában negatív tartalmú („rossz hely ez”, stb.) 7 darab
Semleges tartalmú („megvagyok itt, nincs bajom senkivel) 2 darab
Semleges és pozitív elemek együtt szerepelnek 1 esetben
Semleges és negatív elemek együtt szerepelnek 7 esetben
Pozitív és negatív elemek együtt szerepelnek 1 esetben

Ez a megoszlás eléggé módosítja a „Hogy érzi magát...” kérdésre adott válaszokból kirajzolódó képet: itt, ahol nem az általunk adott válaszváltozatokból kellett választani, jelentősen több a negatívumot (is) tartalmazó vélemény. Ha összeadjuk azokat, amelyekben van pozitív elem is, ez együtt 13. Az összes negatív elemet is tartalmazó ezzel szemben 15, vagyis eltolódik az értékelés a negatív tartomány felé. Ami arra utalhat – fogalmazzunk nagyon óvatosan –. hogy az emberek *mentális attitűdje* a faluval kapcsolatban inkább a negatív felé hajlik.

És nézzünk meg még egy interjú-részletet, ami viszont nem „kommentárt”, hanem némi továbbgondolást igényel.

2006-ban kiáradt a Szerencs-pataknak nevezett kis ér (amiről a falubeliek azt gondolják, hogy igazából nem ez a neve). Az áradás több utcányi házat érintett, mindent vitt. Nagyon durva volt. Éjjel háromkor tetőzött. ... És emberemlékezet óta nem volt ilyen árvíz, és azóta sem. Tehát a falu emlékezetében ez

ugyan trauma, de nem olyan erős, hogy a problémáik forrásaként tekintsenek rá. 55NC

Volt tehát, nem is oly rég**,** alig 13 éve egy árvíz, ami „*Nagyon durva volt",* olyannyira**,** hogy a „*több utcányi"* házban, amit érintett, „*mindent vitt".* De ez a trauma *nincs jelen a falu emlékezetében.* Ezen az egy emberen kívül *senki nem beszélt róla*! Emlékeztetek rá, egy korábbi táborunk helyszínén, Gulácson, azt találtuk, hogy a nagy árvíz emléke (igaz, az talán nagyobb is volt, sok falut elmosván országos ügy is volt) kőkeményen ott van a falu mindennapjaiban, elég sokan a falun belüli ellentéteket, ellenségeskedéseket is oda vezetik vissza (ki kapott több kárpótlást, stb.). Itt is volt kompenzáció („*az érintett házak kaptak gyorssegélyt"),* biztosan itt is sok mindent újjá kellett építeni. De ennek a falunak a számára ez már *elfeledett* múlt. Azért-e, mert mégsem volt olyan fontos dolog? Vagy azért, mert azóta is „csendben" van, és különben is olyan pici az a patak? Vagy talán inkább azért, mert olyan a falu, amilyennek az iménti interjúkból kirajzolódik, és „ilyensége" folytán *„múlttalanná"* vált: a „***mindenkinek megvan a saját birodalma"*** faluban csak a *legközvetlenebb jelen* a fontos? Nem tudok biztosnak tűnő választ adni a kérdésekre, csak azt tudom, elég furcsa ez a kollektív amnézia. Azt gondolom, ez is egy eleme annak a mentális állapotnak, amelyben ma a falu van.

Ide tartozó kérdés még az, hogy mi a véleménye a lakosoknak a falu vezetéséről? Ami azon túl, hogy szintén jelzés a mentális állapotról, azért is fontos, mert lényegesen befolyásolhatja azt, hogy mennyire hajlandók „beállni" a faluvezetés törekvései mögé, milyen *közéleti aktivitás* várható, remélhető. Ezúttal ezt egyetlen (két részes) kérdéssel próbáltuk „megszondázni". (Ld. kérdőív 35. kérdés) Az adatok:

15. sz. tábla Vélemény a polgármester munkájáról (nemzetiségi hovatartozás szerint)

35/a Vélemény a polgármesterről: **megtesz-e minden tőle telhetőt ...**	nincs válasz	igen	általában igen, de néha nem	kevesebbet tesz, mint kellene	egyáltalán nem	nem tudom, nem ismerem a munkáját	összesen
Cigányok véleménye	0	11	1	2	0		14
Nem cigányok véleménye	0	17	11	3	3	3	37
Együtt	0	28	12	5	3	3	51

16. sz. tábla Vélemény a képviselőtestület munkájáról (nemzetiségi hovatartozás szerint)

35/b Vélemény a képviselő testületről: **megtesz-e minden tőle telhetőt...**	nincs válasz	igen	általában igen, de néha nem	kevesebbet tesz, mint kellene	egyáltalán nem	nem tudom, nem ismerem a munkáját	összesen
Cigányok véleménye	0	5	2	1	1	5	14
Nem cigányok véleménye	0	12	7	4	4	10	37
Együtt	0	17	9	5	5	15	51

Azt látjuk, hogy a *polgármester* munkájával többségükben elégedettek a polgárok. (28 teljesen, további 12 inkább igen, és csak 8 az inkább elégedetlen.) A *képviselőtestülettel* szemben már inkább kritikusak: a 26 inkább igennel (17 igen, 9 részben) szemben 10 inkább nem (5 kevesebbet tesz, 5 egyáltalán nem) áll. Összességében azonban úgy látszik, elég határozott és egyértelmű támogatottsága van a falu vezetésének, és ez a jövőre nézve mindenképpen pozitív, bíztató tényező.

Érdemes még felfigyelni arra, hogy a *nem cigányok* lényegesen kritikusabbak, azaz – a másik oldal felől fogalmazva meg ugyanezt – a *cigányok* inkább pozitívan ítélik meg a falu vezetését. Ez – ha nem tévedek – arra utal, hogy a jelenlegi vezetés megfelelőképpen foglalkozik a cigányok – élethelyzetükből következő – sajátos problémáival. És talán hasonlóan működött a korábbi faluvezetés is; bár erre konkrét vélemény-információink nincsenek, elejtett félmondatokból erre lehet következtetni. Meg abból, ahogy az előző polgármester (aki 1990-től 2014-ig volt ebben a pozícióban) elsorolta az „eredménylistát”: „Szép eredményeket értünk el.” 1990-ben önerőből vízvezeték-hálózat, 94-95-ben gondozási központ épült 200 adagos konyhával, aztán gázvezeték, később (már más településekkel együtt és támogatással) csatornahálózat, majd az intézményes szemétszállítás megszervezése, óvodaépítés. Mindez persze, kanyarodom vissza a kiinduló gondolathoz, éppúgy érintette a cigány lakosokat, mint a nem cigányokat.

A volt polgármester egyébként a legbüszkébb arra, hogy visszaszerezte a falunak az önálló orvosi körzethez való jogot. (Ilyen kis falunak elvileg nem lehetne.) A körzet azóta is megvan, de sajnos önálló (saját orvos már nincs, „kihelyezett” orvos látja el a falut. (Az csak külön érdekesség, hogy az orvos itt él, de „orvosi telephelye” másutt van.) És büszke arra is, hogy a Wesley iskola ide települése is az ő időszakában történt. Ez fontos dolog, véli, mert kb. 40 embernek ad munkahelyet.

A képletet azonban bonyolítja, hogy a jelenlegi vezetés mintha kevésbé látná pozitívan az elődök tevékenységét. A jelenlegi polgármester mondja (ld. 4. sz. Melléklet 58. sz. interjú): Nehéz volt a változásokat elindítani, amikor polgármester lett. „Semmi nem volt.” A környező településeken már van szervezett idegenforgalom. Más lehetőség nemigen van, ... Valamit tenni kell, mert „Halálra van ítélve a település, ha nem lépünk.” Ő azt mondja, „semmi nem volt”, elődje tiszteletre méltó „eredménylistát” sorol; Nem tisztem, és nem is tudok „igazságot tenni”; az ehhez szükséges információnak a töredékével sem rendelkezem, és ha rendelkeznék is, akkor sem egy kívülálló dolga az „egyeztetés”. Én csak abbéli jámbor óhajomnak adhatok kifejezést, hogy jó volna, ha az érintettek, a helybéliek tudnának e kérdésekben is szót érteni. Mert a jelenlegi polgármester azt mondja, hogy „Vannak – a képviselő testülettel együtt – hosszú távú terveik”. A volt polgármester meg azzal zárja beszélgetésünket, hogy „Ő mindenesetre úgy gondolja, van jövője Abaújkérnek. Jó helyen van, könnyen meg-

közelíthető, ez lehetőségeket jelenthet.” Az *akarat* és a *vágy* közös. Talán érdemes ebből kiindulni. ...

Térjünk vissza a jelen állapothoz. Itt a helye annak, hogy az első fejezetben („A táborról – adatok és szakmai program”) jelzett konkrét kutatási program szerint megnézzük a falubeli cigányság dolgait.

Cigányok a faluban

Két problémavilágba próbáltunk bepillantani. („Bepillantani” csak, mert nyilván adott keretek között alapos, finom elemzésre nem volt módunk.) Az egyik általánosabb kérdés: milyen dolog ma Magyarországon (és ezen belül persze ebben a faluban, Abaújkéren) cigánynak lenni. A másik kérdéskör: itt, Abaújkéren, milyen a viszony cigányok és nem cigányok között.

Cigányok a faluban 1. Maguk a cigányok.

Az első kérdést néhány a kérdőívben elhelyezett, korábbi vizsgálatokban bevált, és természetesen csak a cigány alanyoknak feltett kérdéssel akartuk megközelíteni. (Ld. kérdőív 11-17. kérdések). Sokra nem mentünk vele: komolyabb következtetések levonására a kicsi esetszám (14 cigány alanyunk volt) nem ad lehetőséget. Talán két dolgot azért érdemes megnézni.

Megkérdeztük, hogy *„hogyan érzi, milyen dolog ma Magyarországon cigánynak lenni?”* A válaszok:

- (nincs válasz a kérdésre)	*1*
- nem fontos, hogy cigány vagy-e, egyformán magyar mindenki	*4*
- rossz, mert lenézik az embert, ha cigány	*7*
- jó, mert kapnak sok mindent, amit a nem cigányok nem	*2*

Nem meglepő az országos előítélet-vizsgálatok ismeretében, hogy a megkérdezetteknek éppen fele érzi a maga bőrén is az előítéletességet. Vajon a *falun belül* is ezt érzik? Talán valamit segít a válaszban egy másik kérdésünk adatsora. Itt (ld. kérdőív 12. kérdés) azt kérdeztük, hogy az elmúlt 5-6 évben *„hogyan alakult a cigány és nem cigány családok egymáshoz viszonyított helyzete?”* A válaszok (csak azok a válasz-változatok, amelyekre volt jelölés):

– (nincs válasz a kérdésre)	*3*
– egyforma volt a helyzetük, nem változott	*3*
– a cigányok helyzete rosszabb volt, a különbség nőtt	*2*
– a cigányok helyzete rosszabb volt, a különbség nem változott	*5*
– a cigányok helyzete rosszabb volt, a különbség megszűnt	*1*

(Fontos itt megjegyezni, hogy a kérdőívben –ld. ott – felkínáltunk olyan válaszváltozatokat is, amelyekben az szerepelt, hogy a cigányok helyzete régebben jobb volt a nem cigányokhoz képest. Ilyen választ a megkérdezettek egyike sem választott.) A többség úgy véli, hogy a helyzet-különbség *nem változott.* (Egyforma volt és nem változott, rosszabb volt és nem változott; 8 a 11 tartalmas válaszból.) Vagyis úgy vélik, hogy az elmúlt 5-6 év gazdasági-társadalmi folyamatai *ebben a faluban* nem módosították a cigányok és nem cigányok helyzete kö-

zötti viszonyt. Ha ez így van, és miért ne hinnénk el, hogy így van, akkor ez komolyan befolyásolhatja a cigányok és nem cigányok (falun belüli) egymáshoz való viszonyát is.

Mielőtt azonban ezt néznénk, érdemes néhány a *cigány-mentalitásra,* a cigányok *egymás közötti viszonyaira* vonatkozó interjú-részletet idézni.

Cigányokkal való kapcsolatát nehezen éli meg, roma családja nem jár össze a helyi cigányokkal. A magyar embereket többre becsüli, jó véleménnyel van róluk és tudja, bármikor fordulhat hozzájuk segítségért. 19C

A nagymama családja annak idején ellenezte a magyar-roma kapcsolatot, de a nagymama mindkét kapcsolatot vállalta. ***(Nagymama cigány, partnerek nem cigányok!!!)*** *Második esetben több partnere is ígérkezett volna, valamennyien magyarok. A cigány jelentkezőket eleve nem fogadta el, mondván, hogy azok „rossz emberek". 82C*

Azt gondolom, hogy ezek a szövegek a *beilleszkedésről* (netán asszimilációról), vagy ezek vágyáról szólnak. Nem sok, de *jelen van* adott helyzetű cigányságban is. És megjelenik az interjúkban a cigány kultúrához való viszony is. Az első idézet a nem-ismeretet, a hagyományok *megszakadását* jelzi:

(Fiatal pár) hogy milyen is náluk egy esküvő, azt felelik, hogy nem tudják, ők még sosem láttak, náluk ilyen még nem volt (sem az anya, sem a nagymama, sem a két felnőtt lánytestvér nem házasodott, bár párkapcsolatot, családot valamennyien létesítettek). 82C

De ott van a *hagyományőrzés* is:

... édesanyjuk 15 éve halt meg akkor még a falu másik részén laktak. Rendszeresen látogatja édesanyjuk sírját- „Nem szabad hagyni, hogy elszáradjon az orgona mindig viszek frisset." 73C

És egy, már korábban más összefüggésben már idézett, de a cigány-mentalitást oly erősen tükröző idézet, hogy itt újra ide kell iktatnom:

Én megmutattam mindenkinek Kérben. .... De én azt mondom, mi most is felemelt fővel járhatunk, hiába a férjem börtönben volt, mert még más asszony nem várja ki, én bizony kivártam! ***Amíg én a két karomat fel tudom emelni, addig a gyerekeimnek bajuk nem lesz****. 15C*

És akkor most már lássuk tehát – természetesen megkérdezettjeink „szemüvegén" át nézve a cigány – nem cigány viszonyt.

Cigányok a faluban 2. Cigányok és nem cigányok viszonya

E dologban, természete szerint, nyilvánvalóan az interjúkban elhangzottak mutatják meg a lényeget. Azokból idézek tehát.

Először néhány villanás arról, hogy a *nem cigányok* miként vélekednek a cigányokról. (Ld. 5. sz. Melléklet 17. kategória)

A cigány lakosokat elkerüli, nem akar és nem tart kapcsolatot velük. Úgy gondolja „csak sírnak, de nem tanulnak".42NC

A helyi cigány lakossággal kapcsolatban megfogalmazza, hogy kevés energia befektetéssel többféle támogatásban van részük – „mindenük megvan" –,

ugyanakkor nem tudják beosztani a pénzük, s már hó közepén bevétel nélkül maradnak (ezt mintha méltánytalannak érezné a magyar lakosok mindennapi erőfeszítéseivel szemben). 1NC

Ha az állam biztosítana munkahelyet a faluban, nem lenne ember, aki ott dolgozzon, hiszen a cigányok csak kis számban járnak el dolgozni. 23NC

Szeretettel beszélt a cigányokról, „ezek az emberek rendesek, jól ki lehet velük jönni". Sok cigány barátja van a faluban, bármikor szívesen ad nekik kölcsön kisebb összegeket, hiszen tudja, hogy becsületesen megadják. 22NC

Megjelennek, nem lehet meglepő, a „szokásos" előítéletek. De megjelenik – lásd utolsó idézet – egy egészen másfajta viszonyulás is. Lehet, hogy ebben a faluban ez nem kivételes? A kifejezetten a cigány – nem cigány viszonyra vonatkozó interjú-részletek (ld. 5. sz. Melléklet 18. kategória) talán közelebb visznek a válaszhoz.

Mit mondanak erről a cigányok?

Cigány alanyok véleménye

Amit kissé sérelmeznek az az, hogy az intézményben ahová járnak a gyerekek, sokszor érik őket hátrányos megkülönböztetések. Nem engedik azt, hogy saját készítésű süteményt vigyenek be szülinapra, ... mert összesúgnak, hogy azt cigányok hozták, abból ne egyenek. ... Azt érzik, nincs szavuk. 16C

... nekik semmi bajuk nincs. Megbecsülik őket, mert nem lopnak, csalnak. 16C

Konfliktust nem tapasztal, negatív élményei nincsenek a településen, ... a település befogadó a romákkal szemben. Kevés barátja van, de ők nem roma származásúak. 34C

Megemlítette lányát, aki helyi cigányfiúval házasodott össze. Lánya nem tarthat vele közeli kapcsolatot, mert fiú féltékenyen őrzi őt. 19C

A szövegek az *integrációról,* vagy annak igényéről szólnak itt is. Amelyben fontos tényező lehet az előítéletekkel való szembenállás is; lásd 3. interjú-részlet: fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy ők nem lopnak.

Mi a véleménye a viszonyról a *nem cigány alanyoknak?*

Soha semmi bajunk nem volt a helyi cigányokkal, igaz nagyon elfogadó neveltetésben részesültünk. 18NC

A régi időkre emlékezve elmesélte, hogy a cigányok és a helyiek mindig jó kapcsolatokat ápoltak. 24NC

A cigányok barátságosak, neki is van cigány keresztgyereke, aki jól boldogul az életben és szép családja van. A viszonyok a családok között megfelelőek, sosem volt probléma és megkülönböztetés a cigányok és nem cigányok között. 26NC

A településen jó a közösség, összetartóak az emberek. Nem érzékeli a cigányság-magyarság esetleges különbségeit. 35NC

A cigánysággal nincs semmi baja, érti, látja az ő szegénységüket is, ami hasonlít az övéhez. 44NC

A cigány lakosokat elkerüli, nem akar és nem tart kapcsolatot velük. Úgy gondolja „csak sírnak, de nem tanulnak”.42NC

Erre a kategóriára nézve is elvégeztem egyfajta minősítést. (Ezúttal is természetesen nem csak az itt idézettekre, hanem a kategóriában előforduló összesre; ld. ehhez 5. sz. Melléklet 19. kategória.) Az eredmények a következők. A *cigány* válaszolók (összesen 10 esetben mondtak határozott véleményt) fele, öten, egyértelműen jónak ítélték a cigány – nem cigány viszonyt a faluban. Hárman rossznak érzik, ketten semlegesnek, se nem jónak, se nem rossznak. A *nem cigányok* közül összesen 12-en mondtak véleményt. Ebből heten látják jónak a viszonyt, ketten kifejezetten rossznak, és hárman semlegesnek. Úgy látszik tehát, hogy a rossz viszonyt érzékelők mind a cigányok, mind a nem cigányok körében határozottan kisebbségben vannak. A nem cigányoknál persze található e kérdésben is előítélet (lásd utolsó interjú-részlet), de a – remélhetőleg – *jellegadó* viszony-típus a valamilyen szintű *elfogadás,* ami nem is nagyon ritkán szorosabb kapcsolatot is jelenthet. („*neki is van cigány keresztgyereke”)* A kölcsönös elfogadás egyik – talán legfontosabb – *alapját* is egyik alanyunk fogalmazta meg: „*...érti, látja az ő szegénységüket is, ami hasonlít az övéhez.*” Igen, valószínűleg arról van szó, hogy a ***léthelyzet*** *hasonlósága* (a munkanélküliség, a szegénység mindenkit sújt) kölcsönös *eltűrést* hoz. Nem teljes érvényű *elfogadást* (ilyenről csak elvétve szólnak az interjúk), de legalább az *elutasítás hiányát.* És ez már valamiféle „társadalmi békét”, vagy legalábbis a „háború”, az aktív szembenállás hiányát jelenti, és a mai Magyarországon ez sem kevés. És tulajdonképpen ebben a faluban ez a lényege a cigány – nem cigány viszonynak.

Itt már csak az van hátra, hogy megkíséreljük pár mondatban a falu helyi társadalmának összefoglaló jellemzését.

A fejezetrész bevetőjében úgy fogalmaztam, hogy „*...jól működő* helyi társadalom ott és akkor van, ha a település lakói valamiféle *közösséget* alkotnak.” Az elmondottak alapján az egyértelműen kijelenthető, hogy ebben a faluban erről szó sincs. Egyes dolgokról (arról például, hogy a falu munkahelyek tekintetében rossz helyzetben van), *van* ugyan *közös vélemény* (abban a formában és azon a szinten, hogy döntő többség így vélekedik), de annak, hogy ez valamiféle *cselekvésvezérlő közvéleménnyé* formálódjon, nem találjuk nyomát. Akkor hát a bevezetőben jelzett másik véglet az érvényes? („...kialakulatlan vagy szétesett a helyi társadalom akkor és ott, ahol és amikor a település lakói nem törődnek egymással /és persze a település közös dolgaival sem/; „élnek maguknak”, mindenki behúzódik a maga kisvilágába.”) Ez ugyan közelebb áll az adatainkból kirajzolódó képhez, de azért nem teljesen igaz. Mert ott vannak a *rokoni kapcsolatok működéséről* szóló adatok, amelyek azt jelzik – a maga helyén utaltam is rá –, hogy vannak olyan emberi kapcsolatok (noha csak egy viszonylag szűk létszférára vonatkoznak), amelyek magját, kiinduló pontját képezhetik egy nagyobb közegre is kiterjedő „közösségiségnek”. Aztán a faluról alkotott véleményekben is megjelennek olyan *hiányok* (például a közösségi alkalmak, hagyományok kiüresedése), amelyek *betöltésre várnak,* amelyek adott

esetben (közösségi jellegű, közösség-építő) cselekvésekre is indíthatják az embereket.

A *jelen állapot* azonban, úgy látszik, inkább a negatív véglet felé közelít. Úgy írhatnánk le – inkább csak a jelzőket, az összetevő elemeket sorolva –, hogy békés, nyugodt falu, különösebb belső társadalmi feszültségek nélkül. Nyugalma (belső békéje) azonban ***nem*** *megélt biztonságosságon,* ***nem*** *jövőbe vetett biztos hiten,* hanem a szétesettségen, a (belső) szerkezettelenségen, a közösségtelenségen, a mindezekbe való *beletörődésen* alapul. („Ez van, ezt kell szeretni, mi úgyse tehetünk semmit.") Kilátástalan, *apatikus* „béke és nyugalom" ez. A kérdés csak az, hogy megmozdítható-e, *dinamizálható-e* ez a közeg? Van-e *lehetséges* (tehát nem realitásoktól elszakadtan „álmodott") jövője a falunak?

Annak alapján, amit mi, a szociotábor résztvevői az alatt a rövid idő alatt, amit a faluban töltöttünk, úgy látom, úgy látjuk, hogy *van* egy lehetséges pozitív jövő. Vannak olyam pozitív energiák – részben valóságosan, részben még csak potencialitásban –, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy a falut új, 21. századi fejlődési pályára állítsák. Gondolok itt a fentebb jelzett kapcsolati háló csírákra, a „hiány-bepótló" mentalitásra, de ezen túl gondolok a falu jelen vezetésének dinamikájára, néhány (akár meghatározónak is bizonyulható) személy (például művelődési ház vezető, a Wesley iskola néhány helyben lakó tanára) aktivitására. Összeérnek-e ezek az erővonalak, kialakul-e egy olyan falu-jövőkép-vízió, amely a lakosok többségét is *részvételre* bírja, ma nem tudható. És persze egy pozitív jövő alakulásának bőven vannak külső (az országos politikában leledző) feltételei is, amelyeknek jövőbeni alakulása végképp bizonytalannak tűnik. Csak reménykedhetünk. Az első, a faluról szóló fejezet végén azt írtam, hogy a falu „Hangulatában, az ide érkező számára megmutatkozó arculatában *élhető kisvilágnak* látszik." Jó lenne, ha 10 év múlva visszatérvén ide – ha megérem ezt a 10 évet; ezt se bánnám... – leírhatnám ugyanezt.

Abaújkéri munkánk fontos célkitűzése volt ezeken túl a Wesley iskola dolgainak megnézése. Lássuk tehát, ez ügyben mire jutottunk?

A Wesley iskoláról

Magáról az iskoláról

Amit itt az iskoláról le tudunk írni, az nem *esettanulmány,* nem *intézményelemzés.* Ez nem lehetett feladatunk, és természetesen másfajta szakmai program és sokkal-sokkal több idő kell hozzá. Néhány alapadatból, az intézményvezetővel és néhány pedagógussal történt beszélgetésből próbálhatok meg egy nagyon vázlatos képet felrajzolni. Semmilyen formában és semmilyen mértékben nem akarok *minősíteni,* erre sem elegendő információm sem kompetenciám nincs. Csak annyit szükséges itt az iskoláról elmondani, amennyi a fejezet további részeiben bemutatott vélemények „elhelyezéséhez", értelmezéséhez szükséges.

Az intézmény eredetileg megyei fenntartású, SNI-s (sajátos nevelési igényű) gyerekek számára fenntartott iskola volt. 2005-től vette át a MET (az épületek – iskolaépület és kastély – tulajdonjoga továbbra is a megyénél maradt), és folyamatosan fejlesztette tovább előbb általános iskolává, majd szakképző intézménnyé és gimnáziummá. Időközben néhány falubeli házat is megvásárolt, így jelenleg használt épületei maga a még a pártállami korban épült, de nagyon jól karbantartott és a lehetőség szerint otthonossá tett iskolaépület, a kastély, amely eredetileg a kollégium volt, jelenleg SNI-s gyerekek képző- és lakóhelye, a kollégium (egy falubeli nagyobb volt parasztházból kialakítva), és néhány kisebb falubeli ház tanműhelyekkel.

Az intézmény dolgozói létszáma (pedagógusokkal együtt; róluk később lesz még szó) 80 fő körül van; ezzel, mint erről volt már szó, a falunak talán legnagyobb munkáltatója.

Az iskola *jellegéről* legegyszerűbb, ha idézem az intézményvezető megfogalmazását (ld. 4. sz. Melléklet 60. sz. interjú): „ ...azt szokták mondani, mi az utolsó esély vagyunk.... Azt a gyereket, aki már 'kikopott mindenhol', mi fogadjuk." „Kikopott", mert valamilyen tanulási zavarral küzd, amit a „normál" iskolarendszer nem tud kezelni, vagy azért, mert olyan nagyok a hozott (társadalmi-kulturális) hátrányai, amivel szintén nem tud megbirkózni ama bizonyos normál iskolarendszer, vagy azért, mert olyan magatartásformái vannak, ami nem illek bele a „normákba", vagy egyszerűen azért, mert cigány. De akármi is az okok ezek közül, valamilyen szinten és valamilyen formában csaknem mind *sérültek.* Velük kell kezdeni valamit.

Milyen fajta *pedagógia* adhatja meg a siker esélyét? A lényegét ennek is egy idézettel tudom jellemezni (ld. u.o.): „ ... itt a *nevelésnek* kulcsszerepe van." Ezen belül „...a nevelésnek az a része, hogy elfogadom, hogy onnan indul a gyerek, ahonnan indul, ... és az apró változásokat is látni kell." Mert az a fontos, hogy „... a saját értékeihez képest mennyit fejlődött. ..." És ez egy kicsit tágabb összefüggésben is fontos: „... ha a gyerek fejlődik, azt tovább adja a szüleinek is." Azért is nehéz itt a munka, mert a családok //zömmel cigány családok!// számára az iskola nem fontos, az iskola „... rájuk kényszerített nyűg." De ha a gyerek iskolával kapcsolatos attitűdje egy kicsit pozitív irányban változik, az kihathat a szülőkre is. (Ennek az *elfogadó* pedagógiai elvnek a visszajelzéseivel bőven találkozunk majd a következő részben, amikor az iskoláról szóló véleményeket mutatjuk be.)

Néhány fontosabb adat az iskoláról (ezek még a már idézett interjúból származnak).

Elég nagy területről, körülbelül 40 településről járnak ide gyerekek, fiatalok. Jelenleg nagyjából 180 nappali tagozatú diákjuk van, ezen túl van 40 körüli felnőttoktatásban részt vevő, van 2 éves érettségi felkészítő, van esti szakács osztály, családi gazdálkodó (falusi turizmus fogadására felkészítő) szakképzésük, terveznek esti kárpitos képzést is.

Elég komoly problémát jelent, hogy a 180 nappali tagozatos közül kb. 40 gyerek állami gondozott. Ők zömmel környékbeli nevelőszülőknél vagy lakóotthonban laknak, nem igazán jó körülmények között. Legalább 90%-uknak pszichológiai gondoskodásra volna szüksége.

A lemorzsolódás sajnos elég nagy, 30% körüli. „Ha betöltik a 16 évet, ... mivel a család szempontjából nem fontos számukra az iskola, ... eltávozik." Dolgozni megy vagy közmunkára, esetleg már családot is alapít. Ehhez még hozzá kel tenni, noha nem szorosan a jelen helyzethez tartozik, de az iskola közelmúltja szempontjából fontos, hogy „Amikor bevezették a 16 évet, a következő hónapban 150 gyerek iratkozott ki." (Igaz, akkor még nagyobb volt a létszám is.)

A pedagógusokról: „Nagyon jók a pedagógusaink." Most 18 főállású pedagógus, 4 szakoktató van; ez a pedagógiai létszám 180 gyerekre. A tanári kar „együtt van", jó hangulatú, „Kacagós csoport vagyunk." A pedagógusok közül 8-10 fő nagyon húz, van egy kisebb rész, akik elvégzik a feladatot, de önálló munkát nemigen végeznek, elég erős irányítás kell. Fontos, hogy van szociális asszisztens is, aki foglalkozik a gyerekek szociális és mentális problémáival is, lesz ősztől mentálhigiénés szakemberük is.

Milyen eredményeket lehet elérni? Sok mindent kellene erről mondani (milyen sokan szereztek szakképzettséget, mennyi gyereket sikerült új útra „vezényelni", stb.), én itt egyetlen adattal gondolom érzékeltethetőnek a dolgot. Ebben az évben (2019) *érettségizett* 17 tanulójuk, 10 nappali és 7 esti tagozatos. 13-nak sikerült a vizsga, a többi 4 is csak 1-1 tárgyból bukott, tehát aránylag egyszerűen tehet pótérettségit. Úgy vélem, ha belegondolunk, milyen közegből érkeznek az iskolába a tanulók („...mi az utolsó esély vagyunk.... aki már 'kikopott mindenhol', mi fogadjuk."), ennyi gyereket eljuttatni az *érettségihez* igen tiszteletreméltó teljesítmény.

A jövőről: ő (az intézményvezető) úgy látja, hogy jó úton vannak, van jövője az iskolának. Ami nem olyan természetes. Ő másfél éve van pozíciójában, amikor átvette, elég nehéz helyzet volt. Az előző igazgató /ezt én teszem hozzá – B.P./ nem volt szerencsés választás, akinek működése alatt eléggé lerobbant az intézmény. „...Az 'újraindítás' /ezt már ismét idézem B.P.)/ nagyon nehéz volt. ... Most szeptembertől már meg lehet indulni „tyúklépésekkel" felfelé. Kedvezőek az előjelek, nő a beiratkozott gyerekek száma."

És – teszem én hozzá – a *falu is számít* a Wesley ottlétére és jó működésére.

Vélemények az iskoláról 1. Tanulók és családjaik véleménye

E kérdésben is – nyilvánvalóan – az *interjúk* információira lehet támaszkodni. Még pedig lényegében a nem Abaújkéren készült interjúkra, hiszen a tanulók többsége más településen él. (Természetesen a faluból is többen járnak a Wesley iskolába, közülük néhánnyal (családjukkal) is készült interjú. Ezek azonban nem elkülöníthetők; ez egyértelműen adatfelvételi hiba. De mivel a tanulók többsége nem falubeli, a vélemények település szerinti elkülöníthetetlen-

sége nem okoz tartalmi problémát.) Lássuk, hogyan vélekednek tehát az érintettek és családjaik az iskoláról! (Ld. 5. sz. Melléklet 14. kategória)

A 6 éves kisfiú hamarosan iskolaéretté válik és a helyi, MET által fenntartott iskolába szeretnék a szülők járatni. A néni elmondása szerint az iskola mindenben a gyermek érdekeit nézi, ... A kisfiú szülei fontosnak tartják, hogy később szakmához is juthat ebben az iskolában. 22NC

A szülők egyöntetű véleménye alapján szarvashibát követtek el, amikor a két fiúgyermeket a Wesleybe íratták be, szerintük ez az iskola gyűjtő jellegű, tudást nem biztosít és ad. Szerintük nem megfelelő az oktatás szintje. Nincs követelmény, nem kell venni semmilyen iskolai felszerelést, tornafelszerelése sincs mindenkinek. A gyerekek azt csinálnak, amit akarnak, a tanárokkal tiszteletlenek. 68C,,

Elmondták, hogy mennyire szeretnek iskolába járni, mindkettő szereti az osztályfőnökét, sok pozitív visszajelzést kapnak tőlük, a tanárok is szeretik őket. Nagyon hiányzik nekik nyáron az iskola. 66C

A Wesley Szakiskolájába jár, most fejezték be a harmadik szakképesítést a testvérével. Falusi vendéglátó szakon végeztek. Azonban hozzá tette, neki ez volt a harmadik képesítése, amit megszerzett. Mindhárom képesítést a Wesleyben szerezte egymást követően. Valamint elmondta, mert szeret tanulni, de most már, szeretne elhelyezkedni, dolgozni. 73C

A szülők elégedettek a Wesley-vel, minden segítséget megkapnak, amire szükségük van 74C

Az iskola lehetőséget nyújt a lány, és mint kiderült a testvére számára is szakmát szerezni.... a Wesley pedagógus asszisztensei mindenben segítik őket, legyen az szociális vagy iskolai probléma. 75C

Többször is elhangzik, hogy a tanárok nagyon jók, „anya helyett anya”-ként jelennek meg Amanda (18) számára. Ezt később a lány is megerősíti: „a tanárok olyanok, mint egy barátnő, vagy mint egy anya” – mondja. 81C

A szülők egyöntetű véleménye alapján nagyon jó döntést hoztak, amikor a fiú gyermeket a Wesleybe íratták be, szerintük ez az iskola nagyon jó hatással van a fiúkra, tudást biztosít és ad. 76/a C

Nagyon örülnek, hogy a közeli településen van, olyan iskola ahol az olyan gyerekeket tudnak tanítani, mint R., aki nagyon szeret oda járni. A tanárnője mindig figyelembe veszi a gyerek állapotát, és ha baj van, az iskolában azonnal jeleznek. A kollégiumban is nagyon jó nevelők vannak, akik mindenben segítik a gyerekeket.. 84C

Akad természetesen negatív vélemény is, de a döntő többség (itt is a „minősítő” statisztika: 12 értelmezhető válaszból 11 egyértelműen pozitív megítélés) nagyon elégedett a Wesley iskola működésével. Talán a leggyakrabban szereplő tényező az, hogy ebben az iskolában *törődnek a gyerekkel,* amennyire csak lehet, figyelembe veszik családi-társadalmi helyzetét, ilyen-olyan nehézségeit. Úgy látszik – a válaszolók úgy érzékelik –, hogy a *gyermekközpontú* pedagógia (ami egyébként minden pedagógia alapvetése kellene, hogy legyen) itt,

eltérően nagyon sok más oktatási intézménytől, megvalósul. Igaz, létkérdés is: azzal a többnyire többszörösen hátrányos helyzetű „gyerekanyaggal", akikkel az iskola dolgozik, nem lehetne másként eredményt (ha olykor csak részlegeset is) elérni.

A képhez természetesen hozzátartozik az is, hogy a *nem érintettek* hogyan vélekednek az iskola működéséről? Néhány jellemző megfogalmazás:

Az iskola mindemellett bárki számára nyitott, ugyanakkor azok a gyerekek, akik „normál" hátterűek, gyakran vannak kitéve a többiek „szekálásának". 1NC

A gyerekek között működik a hierarchia: a csöndesebbek egyértelműen áldozataivá válhatnak „alfa"-társaiknak. Ahogyan korábban már kiderült, létezik a települések (valójában családok) közötti csapatharc: a rokonok, testvérek, barátok összezárnak, védfalat emelnek maguk kör 3NC

A gyerekeknek, ahogyan mondja, van esélye arra, hogy az iskolában egy szakmát megtanuljanak, azonban tudomása szerint nincs utánkövetés, tehát nem tud arról, milyen eséllyel tudnak elhelyezkedni. 1NC

Az ide járó gyerekek szülei nem megbízhatóak, én sem adnám ide a gyerekemet. 4NC

A Wesley iskolába többnyire „feketék" járnak, szükség van az iskolára, mert sok embernek munkát ad. Az iskoláskorú gyerekek teleszemetelik a falut, rongálnak, és a játszóteret tönkre teszik. Hiába tanulnak szakmát nem fognak jó minőségű munkát végezni. 21NC

J. (lelkész és angol tanár) Épp 6 tanítványa érettségizett most. Szereti ezt a munkáját. Sikerélményei vannak. Szereti a tanári kart is. Azt látja, hogy jó szakmai hozzáállással nagy munkát végeznek. Sokszor lehetetlen helyzetekben. Onnan kezdve, hogy a diák a könyvet sem akarja kinyitni, eljutnak oda, hogy sok-sok gyerek kezébe végül papírt és használható tudást is adnak. 53NC

Itt már – érthetően – gyakoribbak az elítélő jellegű vélemények. Ezek azonban tartalmuk szerint már inkább a következő alfejezethez tartoznak; tegyük el oda (gondolatban) őket.

Vélemények az iskoláról 2. Az „iskola a faluban" kérdéséről

Interjú-anyagok (ld. 5. sz. Melléklet 15. kategória:

A boltosoknak jó igazán, hogy az iskola itt van a faluban, mert van forgalmuk. 12NC

Véleménye szerint jó is meg nem is hogy itt van ez az iskola. Munkahely teremtés szempontjából jó, de az ide járó gyerekek gyakran hangosak, fegyelmezetlenek 18NC

A Wesley iskolába többnyire „feketék" járnak, szükség van az iskolára, mert sok embernek munkát ad. Az iskoláskorú gyerekek teleszemetelik a falut, rongálnak, és a játszóteret tönkre teszik. Hiába tanulnak szakmát, nem fognak jó minőségű munkát végezni. 21NC

A Wesley iskolát jól ismeri, de gyermekét sosem járatná ide. Ezek a gyerekek felfordítják a falut, teleszemetelik az utcákat, szétverik a buszmegállót, viselkedésük felháborító. A játszóteret rongálják, rossz példát mutatnak a kisebbeknek, a fiatal tizenéves lányok szexuális együttléteket folytatnak ezeken a közös tereken. 23NC

Úgy fogalmazott, hogy addig ez egy nyugodt falu volt, míg nem volt itt az iskola, és nem jártak ide ezek az emberek, már ha lehet őket embernek nevezni 49NC

Az iskolát nagyon vegyesnek látja. Egyrészt jónak, mert pl. neki is lehetőséget biztosított az érettségire. Szerinte jó a tanári kar. És jó, hogy munkát ad egy csomó embernek. Ami rosszabb, hogy kevés falubeli, és sok idegen jár oda. 51NC

Az iskoláról ma is jó véleménnyel van. Jót tesz a falunak munkahely szempontjából. A település is alkalmas arra, hogy az iskola itt működjön 26NC

A Wesley iskola eleinte problémát okozott a településen élőknek. A túlkoros diákok csapatokba verődve randalíroztak, félelmet okoztak az idős emberekbe, de ez mára már nem jellemző. Folyamatosan jelezték az iskola vezetésének, és közösen dolgoztak a probléma megoldásán. 57

A polgármester mondja a Wesley iskoláról: *Elsődleges, hogy maradjon itt. A legnagyobb munkáltató a faluban. És még „színfolt a településen élőknek." Fontos az is, hogy fenntartja és hasznosítja a műemlék kastélyt. Együttműködés is van: a bölcsődét már most is a Wesley tartja fenn, gondolkoznak rajta, hogy az óvodát is átadják.*

Látjuk, meglehetősen vegyes a megítélés. Talán két motívum van, ami visszatérő jellege okán kiemelendő. Az egyik a *gazdasági* (a megfogalmazások szerint dominánsan munkahely) jelentősége, a másik az oda járó fiatalok (gyerekek) „eltérő magatartás-modellje".

A gazdasági tényező fontossága nem vitatható. Kétségtelen tény, hogy (az önkormányzat mellett) a Wesley iskola a másik „nagyfoglalkoztató" a faluban; erről fentebb volt már szó. De nem jelentéktelen – legalábbis benyomásaink szerint – az sem, hogy *fogyasztóként* is komolyan jelen van a falu gazdasági életében. Úgy is, mint – az oda járó tanulók fogyasztásának révén – a boltok forgalmának növelésében, és úgy is, mint – elég nagy volumenű étkeztetésük révén – a helyi termékek felvevő piaca. Talán az sem semmi, hogy „telephelyeik" (pl. a kollégium, tankonyha) épületeinek megvásárlásával a helyi „ingatlanpiacnak" is pozitív értelmű szereplője.

A másik tényezőt pedig nem véletlenül jeleztem ezzel az első látásra kissé faramuci fogalommal, hogy „eltérő magatartás-modell". Mert hogy *eltér* egy hagyományos falusi elvárt magatartásmodelltől, az biztos. De hogy egyértelműen rossz-e, elítélendő-e, az már, azt gondolom, vitatható. Nyilván vannak ezeknek a fiataloknak (ne feledjük: nem mind gyerekek, bőven vannak közöttük a már fiatal felnőtt kategóriába tartozók is) a magatartásában minden szempontból elfogadhatatlan elemek (pl. ilyen-olyan rongálások). De vannak olyanok is, ame-

lyek akár kulturális beágyazottságukból következően (pl. hangos beszéd), akár a 21. századi magatartás-trendek átvételéből következően (pl. „*tizenéves lányok szexuális együttlétei",* ami mindenféle ismereteim szerint a nyilvános csókolózást jelenti) nem tekinthetők devianciának. Talán csak a hagyományosabb és a modernizációval megérintettebb értékrendek ütközéséről van szó. Amin, úgy látom, kölcsönös jóindulattal lehet segíteni: „*Folyamatosan jelezték az iskola vezetésének, és közösen dolgoztak a probléma megoldásán."* Érdemes dolgozni a „problémák megoldásán", mert minden jel szerint a falunak szüksége van az iskolára (és természetesen az iskolának is a falura).

Külön kérdés, hogy mennyire része a Wesley iskola a falu mindennapi életének?

Úgy látom most, hogy eléggé *részlegesen.* Egyik részen mint *munkáltató,* és mint olyan intézmény, amelynek „tevékenysége tárgyai" (az ott oktatott fiatalok) *napi megjelenésű résztvevői* a falu életének, erőteljesen *jelen van* a faluban.

A helybéli ott dolgozók természetesen munkaidőn kívüli életüket családjukban, egyéb falubeli közegben töltik. „Falubeli közeg" nyilván akkor is van, ha, mint megkérdezettjeink jelentős része mondotta, „bezárkózás" van. A boltba csak elmegy az ember, és ott, vagy útközben ismerőssel találkozván – és egy ekkora faluban mindenki ismerős – csak szót vált az ember, alkalmasint a Wesley iskoláról is. Tudjuk jól a családi vagy ismerőssel történő beszélgetések egyik fontos témája a munkahely, az ottani történések. A Wesley iskola tehát ott van a mindennapokat érintő kommunikációs hálózatban is. És persze onnan kapják a fizetést is, amit azután össze lehet (és össze kell) hasonlítani a máshol kapható pénzzel; ez aztán különböző ítéletalkotások alapja lesz.

A tanulók pedig természetesen ott vannak a közlekedési eszközökön, az utcán-téren, egy részük a kollégiumban, élik a maguk életét (a fentebb jelzett formákban), eközben nyilván ilyen-olyan kapcsolatba kerülnek a falu lakóival, valamilyen mértékig *részévé válnak* a falu mindennapi életének.

A másik részen (mármint annak másik részén, hogy minként van jelen az iskola a falu mindennapi életében) mint *szellemi (kulturális) tényező* mintha kívül állna a falun. Valamikor nagyon régen a „falu iskolája" közösségi tér is volt, a legfontosabb kulturális ügyek központja-színtere. A tanító meg a falu szellemi elitjét képező szűk csoport (pap, jegyző, tanító, orvos-gyógyszerész) egyik tagja rendelkezett kiemelkedő tekintéllyel. Ez a helyzet már elég régen, bőven a 20. század második felében megszűnt. Részben természetes folyamatok hatásaként (például megjelentek a falvakban az értelemszerűen magasabb presztízsű agárértelmiségiek), de nem kis mértékben a pártállam működésmódjából is következően (például a művelődési ház preferálása az iskolával szemben). Az archaikus „falu iskolája" dolognak már nyomait sem találtuk előző szociotáborainkban sem. (Ld. ehhez „Élmény és valóságismeret" c. könyv a WJLF honlapján.) Itt is ezt a (relatív, szellemi) kívülállást látom. Amit persze érthetővé tesz az is, hogy az iskolában jelenlévő szellemi kapacitás, az ott tanító tanárok nagyobb része nem helyben lakik, nekik nem *életterük,* hanem csak *munkahelyük* a falu. *Közük*

így van hozzá. Hogyan lehetne ezt a szellemi erőt „becsatornázni" a falu szellemi erőterébe, nem tudom. De az biztos, hogy szükség lenne rá, szüksége lenne rá a *falunak.* Más faluval kapcsolatban is megfogalmaztam már ezt; jó lenne kitalálni végre, hogyan...

Mert adva van egy *jó iskola,* meg egy *valamirevaló* falu, ha valahogy *igazán* egymásra lelnének, tán mindkettőnek előnyére válna.

Most már csak az van hátra, hogy az összes eddig elmondottak alapján valami összefoglalás-félét kíséreljünk meg.

Valami summázat-féle

Kissé talán furcsa módon, ezt a „summázatot" ketté bontom. Az első részben, a tábor célkitűzéseiről szólva azt írtam, hogy a cél összetett. Leegyszerűsítve ketté bontható: fő célunk volt, hogy a tábor résztevői számára *élményszerzés* (valóság- és kutatás-élmény) lehetőségét adjuk meg, eközben *információkat gyűjtsünk* a faluról az ott élő emberekről, a Wesley iskoláról. Ezt a kettőt kellene itt valamiképpen összegezni.

Megkértem (már a tábor befejezése után) a tábor résztvevőit (és vezetőit), hogy írják le röviden *élményeiket.* Azt kértem, ne történéseket, dolgokat írjanak le, hanem azt, ami valamiképpen megérintette őket. A summázat első fele egy kommentár nélküli montázs ezekből az élménybeszámolókból. A második fele pedig az információgyűjtés summázata.

Élménybeszámolók a táborról – a résztvevők írásaiból összeállítva

(Már a tábor befejezte után, e-mailben kértem a résztvevőket az élménymegfogalmazásra. Ez talán módszertani hiba volt; ennek is „köszönhető", hogy nincs mindenkitől ilyen beszámolóm. Ami megvan, azokból állítottam össze az alábbiakat; remélve, azért nem torz a kép. Az élménybeszámolókat természetesen némileg szerkesztve, kissé rövidítve iktatom ide. A szövegeken semmit nem változtattam, legfeljebb a feltűnő elütéseket, vesszőhibákat javítottam.)

Borhi Ferenc (Eredetileg „mint vendég", egyik résztvevő társa és „sofőrje", az első estétől fogva „teljesérvényű" résztvevő)

A táborba érkezésem előtt, vegyes érzelmek voltak bennem. Igazából nem tudtam mit is várok ettől az egy héttől. Azzal tisztában voltam, hogy nem egy klasszikus nyaralásra készülünk. Számomra teljesen ismeretlen emberekkel osztozom majd a szálláson, az étkezések során, az asztalon és az elvégzendő feladatokban. Tudtam, hogy sok különböző mentalitású emberrel töltjük a hetet, és kíváncsi voltam a saját reakcióimra. Vajon hogyan fogom tudni jól, helyesen kezelni a minden napi szoros együttlétet. Jó kis önismereti tréningnek tűnt ez a tábor. Nem csalódtam, sőt nagyon sokat tudtam meg saját magamról. T.E.E. TOLERANCIA, ELFOGADÁS, ELENGEDÉS ! Alapvetően ez a három fogalom volt meghatározó ebben az együtt töltött egy hétben. Azt hiszem, mindannyian jelesre vizsgáztunk mind a háromból. Mivel én kívülállóként, nem a

szakmán belülről érkeztem, így nagyon jól esett, hogy mindenki az első pillanattól el illetve befogadott. Nagyon sokat tanultam az esti beszélgetésekből. Megértettem milyen óriási erő van a közös, egy irányba gondolkodásban. ... Az általam bejárt interjú helyszínek sajnos nem voltak ismeretlen, sosem látott életképek. Életem során sokfelé jártam, sok mindent láttam. Ebből fakadóan nem jelentett nagy problémát megnyitni a meglátogatott családokat. Bár rajtam, külső jegyekben nem mutatkozik, mégis úgy tűnt megérezték, hogy ugyan arról a tőről fakadunk. Érzem a lelküket, tudom mit gondolnak, mit éreznek, miben lelik örömüket, mi a bánatuk. Így könnyen szót értettem velük. Számomra a legnagyobb felismerés és a legszomorúbb tapasztalat a cigányság önfeladása, a családi kötelékek elsorvadása. Pont ezek voltak mindig is a nem cigány társadalom számára a leg irigylésre méltóbb tulajdonságok! A vizsgált településen ez a trend nagyon erősen megmutatkozott. Ezeket a tapasztalásokat éjszakába nyúlóan kielemeztük...

Számomra ez a hét egy terápiás, érzékenyítő tanfolyam volt, ahol kívülről kaptam nagyon sok megerősítést. Hiszem, hogy sok-sok ehhez hasonló együttműködés, közösen gondolkodás lehet az alapja egy leendő, jól működő szociális ellátó rendszernek.

Sokat kaptam, tapasztaltam, több lettem ebben a közös munkában. Jó volt ennek a nagyszerű közösségnek a tagjaként dolgozni!

Katona Erika (nem „szabályos” résztvevő: még környezettanos hallgatóként vet részt évekkel ezelőtt a felsődobszai táborban, azóta minden évben jött.)

Gondolatfoszlányok

Az eddigi évektől eltérően a mostani szálláshelyünk nem az adott település iskolájának termeiben, hanem az ahhoz kapcsolódó kollégiumban volt, amely egy régi paraszthéz szépen rendbe hozott épületét takarta. A terek adottságából kifolyólag a résztvevők lépten-nyomon egymásba „botlottak”, vagyis mindig találkozhattál valakivel, akivel szóba elegyedhettél. A veranda szintén ilyen kellemes tér volt, ... akár ki-, akár bementél az épületbe, találkoztatok az ott lévőkkel. Ez szerintem nagyobb közelséget teremtett a résztvevők egésze között, mint amikor egy nagyobb épület termeiben, kertjében kisebb társaságok külön-külön töltik az idejüket. (persze ez nem zárta ki az elvonulás lehetőségét)

A megszokott „könyvtárlátogatáson” túl egy új elem színesítette a közös időt. Nagyon jó ötletnek bizonyult, Ibolya által reggelente vezetett tornák ötlete, amiben számomra az volt a szép, hogy a csoport egy tagja beajánlott egy lehetőséget a többieknek, amivel ő tudott hozzájárulni a csapat „hangulatának” emeléséhez. És a siker nem maradt el.

Mindig elgondolkodtató, hogy a résztvevőket mennyire magukkal ragadják a megtapasztalt életek, helyzetek, amikbe egy pillanatra beletekinthetnek.

Személyes élményemben, az első táboraimban én is megéltem ezt a sodrást az első találkozások alkalmával, ugyanakkor az idővel kialakul az a fajta

távolságtartás, ami nem engedi az elragadást, hanem igyekszik a feladatok mentén maradni, persze jelezve az észrevételeket.

Abaújkéren ugyanazokkal a problémákkal, nehézségekkel küzdenek az emberek, mint az ország más településein, hasonlatos helyzetek, körülmények jönnek szembe. Ami mindig más, az az egyén személyes élete, az abban való megküzdések, elengedések miképtje. Ismerkedünk ezekkel a folyamatokkal, örömmel látjuk, ha a szokásosnak vélt helyzetekből valakinek sikerül a kiemelkedés, ... példaként állhatnának mások előtt. De a másoknak csak egy kicsiny szeglete igyekszik tenni azért, hogy ő is változtasson, vagy ami még rosszabb, a közössége, legyen bármekkora méretű is az, nem engedi őt erre az útra.

Én valahogy úgy vagyok vele, és gondolom sokan mások is, hogy szeretnék jót tenni, ám sokszor szembesülők vele, hogy ami egyfelől jó, az más megítélés szerint nem az. Ez a gondolat akkor köszönt vissza, amikor már sokadik beszélgetés alkalmával hallgattam meg eltérő véleményeket a jelenlegi polgármesterről. ... Az idősebb korúak szívesen emlegették az előző polgármester rátermettségét, megfelelő korát, a mostaniban a zöldfülű tapasztalatlan kezdőt látják, aki egy csomó mindent persze másként tehetne. Azok számára, akik együtt dolgoznak vele, fontos, hogy ott van, kiveszi a részét a munkából és ezen a nézőponton keresztül olyan embernek érzik, aki nem riad meg a munkától és nem csak kiadja a feladatokat.

Egy vezető pozícióban lévő személyiségnek valószínűleg kellő meggyőződéssel, kitartással és akarattal kell rendelkeznie ahhoz, hogy a különböző hangok közepette végigvigye az elképzeléseit, mindazt, amit a település életében fontosnak tart. Ha ilyen igénye nincsen, nyílván nem lényegesek számára a hangok, hiszen amit akar azt meg fogja tenni.

Az első körbejárás alkalmával szembe találtuk magunkat egy csomó lepusztulóban lévő épülettel, melyek egy részében állatokat tartott valaki. ...
Egyik közös település sétánk alkalmával a helyi kalauzunknak köszönhetően érdekes dolog tárult a szemünk elé. Az utca, amiben sétáltunk egyébként a zsidó temetőhöz vezetett. Egy, meglátásom szerint jó állapotban lévő ház irányából mekegést hallottam, ami úgy tűnt nem a ház mellől, vagy a ház mögül jön, hanem bentről. Erre rá is kérdeztem, ám a válaszból az irány nem volt egyértelmű. Idővel viszont minden átláthatóvá vált. Egy másik épületben, ami már nem volt jó állapotúnak mondható, az önkormányzat disznókat tartott. Az egykori szobák, helységek most más típusú élőlényeknek szolgáltak lakhelyül. Részben ők is család voltak, hiszen volt anyakoca és már nagyobbacska fiak is. Minden esetre azért a gondolataimat magával ragadta egy különös áthallás.

A tábor ideje alatt több helyen is feltehettem a kérdést: Mit főztek az elmúlt napokban, és milyen rendszerességgel szoktak főzni? Erre mindig jött valamilyen válasz. Elég rövid idő alatt leesett, hogy a megkérdezettek nem egészen főznek, mint inkább ugyanonnan szerzik be a meleg ételt. Azt gondolhatnánk, hogy nincsen ezzel semmi probléma, hiszen ez egy jó dolog, főtételhez juthatnak a rászoruló családok. Ugyanakkor úgy tűnik, azok, akik igénybe ve-

szik ezt a támogatást nem „büszkék” a helyzetükre, sőt titkolják az idegen előtt, hiszen egymásról ez a tudásuk megvan.

Személyes tábori élményemhez hozzá tartozik, hogy jó pár év, néhány tábor után ismét együtt jártuk a települést Erával, – noha csak igen rövid ideig – ami visszahozta a felsődobszai lendület, az első táborom érzését, ahol közösen éltük át azokat a hasonló helyzeteket, amihez hasonlót talán, itt a többiek először tapasztaltak meg. Kicsit első – utolsó érzete volt így ennek, egy pillanatig.

Takács Éva

A tábornak azt a címet adtam, hogy *„A lemez két oldala”*. ... Ez egy Janikovszky Éva könyv címe, amelyik számomra nagyon kedves olvasmány, és ezért. Az interjúzás, kérdőívezés és a helybeliekkel való beszélgetések alapján szűrtem le ezt a benyomást, hogy az iskola jó is meg nem is, hogy van a faluban. Attól függ, kit kérdezünk. ...

Nekem személyesen mit adott a tábor?

Az emberek örülnek (általában), ha valaki kíváncsi rájuk, megkérdezik a véleményüket, vagy megmutathatják a szép otthonukat. Vagy elpanaszolhatják a problémájukat. Jó, hogy ha ennek az érzésnek kiváltója lehettem *néha*. Azért mondom, hogy *néha*, mert nincs semmilyen tapasztalatom, rutinom az ilyen beszélgetésekben. De azért *néha* jól ment nekem is. És nekem is jó érzés, hogy behívnak vagy megállnak velem pár percre, megnyílnak, mesélnek magukról. Megosztják a véleményüket.

Voltak fantasztikus pillanatok. ...

Az egyik ilyen, amikor egy vizsolyi családnál voltunk. Egyszerre mind a hatan beszélgettünk, én a nagymamával, ... E. a nagylánnyal, aki a Könyvesházban dolgozik, és a szociális munkás kísérőnk (a férfi kolléga) a vőlegénnyel, aki rendőrnek készül. És nem volt erőltetett, ömlött a szó mindenkiből. Ez nekem nagyon jólesett, hogy így tudtunk beszélgetni. Vannak olyan pillanatok, amikor az ember sajnálja később, hogy nem készült fotó róla, de a memóriája mégis úgy őrzi meg az emléket, mintha látná maga előtt fényképként, ez is ilyen, percekig tartó pillanat volt.

Még mi volt, ami ide tartozik? Például az, hogy ...sokunk számára ... /a tábor/ kikapcsolódás /is volt/, és akárhogy is, de üdülés is a munka mellett.

Teljesen nem tudtam feloldódni, nekem ahhoz sokkal több idő kell. Főleg idegenek között, és itt nekem nem volt senki olyan közeli emberem, akire mindig lehet számítani. (*De aztán lett: E.*) Így nem tudtam annyira kibontakozni, lévén introvertált személyiség, tehát én nem tettem *annyit* hozzá sem a tábori és *könyvtári* beszélgetésekhez, sem az interjúkhoz, mint a nálam nyitottabb emberek. *Annyit* nem, de valamit talán én is, bízom benne. ...

Nem tekintettem versenyként a feladatra, csak magamat akartam megpróbálni, kilépni a komfortzónámból.

Remélem, hozzátettem én is valamennyit a 2019-es szociotáborhoz, és köszönöm, hogy itt lehettem.

Barna Sára

A szociotábor meghatározó érzése, hogy az ember tudja, hogy sokan milyen szegény körülmények között élnek, látta is már, de mégis, az ezzel kapcsolatban szerzett új élmények mellbevágóak. Legalábbis számomra. Érdekes is volt persze különböző sorsokat hallani, és azokat önkéntelenül is egymáshoz és a saját sorsomhoz hasonlítani. ...

Azt jó volt hallani, ahogy a Wesley-ről beszéltek, mert az volt az érzésem, hogy legalább volt valami az életükben, ami motiválta őket, ahol jól érezték magukat. De már egyikőjük sem jár oda. Egyikük szerzett szakmát, de ennek ellenére mindkettőjük azt tervezgeti, hogy talán közmunkába áll, ha lehet. Azért volt talán ennyire szörnyű hallani a sorsukat, nem létező terveiket, mert körülbelül egy idősek voltunk, és óriási különbség volt az, hogy én még mit tervezek az életemben, és ők hogyan állnak, állhatnak ehhez. ...

Nem volt új az a fajta gyűlöletbeszéd, amit a cigányokról, wesley-s diákokról hallottam az egyik falubelitől. Szinte hozzászokva, rezignált állapotban hümmögtem, de mégis dühöt, szomorúságot, tehetetlenséget éreztem. ...

A táborban szerzett szintén meghatározó (igaz, nem új) élmény, hogy infrastrukturálisan mennyire kihalt egy ilyen falu. És, hogy ez ugyanaz, és mégis egészen más Magyarország, mint a budapesti. Persze, ha nem ott él az ember, akkor van ennek az infrastruktúrátlan környezetnek is varázsa, nem is beszélve a természetről, tájról és nyugalomról. ...

Lehet, hogy egészen máshogy kellene nézni ezt a helyzetet, és valahogy az elégedettséget mérni. Megdöbbentő eredmények születnének szerintem. De közben az kétségtelenül igaz, hogy a legtöbb helyzetben kézzel fogható a nyomor.

Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna

Izgatott voltam mint egy kisgyerek. Alig vártam, hogy végre együtt legyek a többiekkel, annak ellenére hogy egy szemesztert már „lenyomtunk” együtt a fősulin, de ott a szakma szemszögéből kevesen, ismerkedés szemszögéből sokan vagyunk. Nem volt mód mindenkivel kellő időt beszélgetni, alaposabban megismerni. Egy hét összezárva, alkalmazkodni több „idegen” emberhez, csapatban dolgozni, feladatot teljesíteni rövid határidővel, igazi kihívás volt. ...

A legérdekesebb az volt, amikor ugyanazt a problémát több féleképpen láttuk, értékeltük. Megdöbbentem, hogy milyen szemellenzősen dolgoztam a többiekhez képest. Esténként a napi beszámolóknál rácsodálkoztam, mikor mások meséltek merre jártak, mit láttak. Több nap múlva is gondot okozott, hogy pl. hol az óvoda, esetleg merre van a temető stb. Csak a feladatra koncentráltam, ezért láttam is, meg nem is. Láttam emberi sorsokat, de nem láttam meg pl. egy szépen nyíló virágot, mert nem volt a feladatom szoros része, de mégis élveztem minden percét. Az esti „könyvtár” látogatás közelebb hozta a tanárokat-diákokat. Jó volt megismerni mindenkinek egy másik oldalát.

Somogyiné Lendvay Ildikó

Abban a megtiszteltetésben lehetett részem, hogy részt vehettem Abaújkéren a Wesley János Lelkészképző Főiskola által szervezett szociotáborban. ...
A több napos ott létünk alatt kérdőívet és interjút készítettünk a helyi és a környező településen lakó gyerekekkel és családokkal. ... egyik napra több címünk is volt, de az eső közbe szólt. Csurom vizesen tértünk vissza, de tele élményekkel, amit megoszthattunk a többi csoporttársainkkal, valamint a tábor vezetőivel.

Megoszlanak a helyi nem cigány lakosok véleménye az itt élő cigány családokról. Többen azt nyilatkozták, hogy az itt élő kisebbség nem problémás, beilleszkedik a közösségbe. Szeretettel beszéltek az itt élő cigányokról, „ezek az emberek rendesek, jól ki lehet velük jönni”. Beszélgetéseink során mindenki nagyon segítőkész és barátságos volt. Mindenki ismer mindenkit, senki nem bántja a másikat.

Megismerkedhettünk Abaújkér fiatal polgármesterével, aki rám nagyon jó benyomást tett, mert mindenben segíti a helyi lakosságot. Az emberek közt él, például együtt arat velük. A közfoglalkoztatottakat elengedi szezonális munkára, hogy kereshessenek több pénzt. Ezzel próbálja, ösztönözi az itt élőket, hogy lehet ezt másképp is csinálni. Vannak, akik megvetik őt, mert segíteni mer.

Mivel ez élménybeszámoló, ezért írnék egy kicsit arról, hogy éreztem magam. ... Igaz, egy kicsit féltem a feladattól, mert az életem folyamán, még nem volt ilyen feladatom. Egyre több siker élményben volt részem és ezáltal már enyhült a félelmem. ... Egy kicsit megijedtem a szállás láttán, mivel kollégiumban laktunk és emeletes ágyon aludtunk. „Régen voltam én már diák”, de jó érzés megint az lenni. ... Persze azért szórakozni is lehetett, ami a helyi ”könyvtárban” történt, vagyis kocsmában. A rátermett csoporttársaim, már itt elkezdték a munkát és máris időpontokat beszéltek meg a helybeliekkel.

Minden este vacsora után team formájában mindenki beszámolt az aznapi élményeiről, tapasztalatairól. Ezek a megbeszélések nagyon tanulságosak voltak, de sokat viccelődtünk is.

Sokat jelentett nekem, hogy közelebb kerülhettem az osztálytársaimhoz. Jobban megismerhettem őket, valamint a tábort vezető kedves tanáraimat. Szeretnék legközelebb is részt venni egy ilyen vagy hasonló jellegű közös munkában.

Bata György

Abaújkéren három nemzetiségnek vannak emlékei, történelme /cigány, zsidó és a magyar /. Jelene csak kettő nemzetiségnek van / cigány és a magyar /. Jövője csak egy nemzetiségnek van / cigány /. A magyaroknak azért nincs mert az idősek elhalnak, fiatalok meg különböző okok miatt elköltöznek.

Ami számomra megválaszolatlan kérdés maradt, a Wesley iskola megléte valóban fontos a cigányság számára ? A településeken lévő helyi cigány vezetők

mennyire propagálják maguk között, hogy a cigány gyerekek menjenek szakmát tanulni a Wesleybe ?

Kovács Pálné, Gabi

Nagyon jól éreztem magam, és annál is jobban. Kis félelemmel indultam neki a tábornak, de nagyon kellemesen csalódtam.

...Nagy öröm volt számomra, hogy mindennap külső helyszínen lehettem, ismeretlen emberekkel kellett megismerkednem, és képessé tennem őket arra, hogy egyáltalán szóba álljanak velem. Többé-kevésbé ez sikerült, nem igazán voltak negatív élményeim ezekkel az emberekkel. Sokat merítettem régi gyerekkori múltamból, ... gyakorlatilag én napi szinten a cigány soron /jártam/...
Kis hasonlítást is végeztem (gyerekkori, cigányokkal kapcsolatos élményekkel), talán valamit javult ezeknek az embereknek az élete, de túl sokat nem.

A lakásotthonban egy nagyon szerető „pót" apát láttam, aki nem munkaként élte meg, hanem szívből csinálta a dolgát. ...

Ez az én történetem és érzéseim, amikkel találkoztam egy hét alatt. ... Kavarogtak bennem az élmények, nem könnyen felejthetőek.

Bottyán Edit

Igazság szerint egy évvel ezelőtt jelentkeztem először, de mivel az évben munkahelyet váltottam, nem volt sanszos szabadságot kivennem, így esélytelen volt eljutnom. Ugyanakkor – noha egy-egy mondatot tudtam csak arról, mire is megyünk – a feladatnak hívása volt. Nagy és sürgető hívása, követelő, ...

Miért teszem? Mire megyek? Mit várok mindettől?

Mondhatnám azt, hogy kalandot. ...

Belső út. Belső, szunnyadó erők életre hívása – bármilyenek is azok.

Külső út: háló és kapcsolódás. Szövődés. Kinyúlok – és valamit megérintek.

Szomjúság történetekre. Szomjúság belülre fotózott arcokra. Hallgatás. Meghallgatás. Együtt-lét. ...

Egy kultúra, egy népcsoport iránti érdeklődés. A köré fonódó ambivalenciával, megoldatlansággal, feloldhatatlanság-érzettel való ismételt szembesülés.

Többet adott, mint vártam. Sokkal többet.

Embereket, akikhez – noha nem szakmatársaim – azt éltem meg: tartozom.

Embereket (s itt az interjúkat adó gyerekekre, szülőkre, nagyszülőkre gondolok), akik – s ezért mérhetetlen hálás vagyok – megmutatták, milyen mély erők (tudás, bölcsesség, életösztön) élhetnek bennünk, s segíthetnek (ha mást nem, a gödör peremén lépegetve folyton) tovább. ...

A saját készülőben lévő szakmám tréneri hármasa visszhangzott, csak épp gyakorlatban: ha a „feltétel nélküli elfogadás – empátia – kongruencia" mentén haladok (és nem csak 45 percig tartó ködmön mindez...), akkor kapuk nyílnak, s jó, nagyon jó belépni rajtuk...

A helyzet az, hogy várom a következő nyarat.

Szeretném folytatni ezeket a beszélgetéseket. ...

Azt hiszem, ezen a héten kinyílt egy kapu, és én szívesen átlépnék alatta, noha fogalmam sincs, hova vezet.

Farkas Katalin

Elsősorban nagyon örülök, hogy részt vehettem a táborban. Életre szóló élményeket szereztem és sokat tanultam magamról is.

... Nem nagyon értettem az elején, hogy hogyan fog ez összeállni, ... attól féltem, hogy bizalmatlanok és ellenségesek lesznek velünk a falu lakói....

Jó volt érezni, hogy valami fontos feladatot bíznak rám.

Az első megbeszélésen eszméltem rá csak, hogy központi kérdés lesz a cigányság ezen a héten. Azt gondoltam, hogy a hátrányos helyzetű emberek életét kutatjuk, de rá kellett jönnöm, hogy ebben a borsodi faluban leginkább a cigány emberek voltak ebben a helyzetben.

Összpontosítanom kellet, hogy ne zavarjon a cigány szó. Sokszor hallottam már rossz szókörnyezetben a cigányozást, emiatt megijeszt, mert attól félek, engem szidnak. Emiatt jobban viselem a roma megszólítást. Itt viszont hozzá kellett szoktatnom a fülem.

A második nap készítettem egy fiatal cigány párral interjút, három gyerekük volt és nagyon szerény körülmények között éltek. Az apukán látszott, hogy fáradt, megtört tudja, hogy rajta van a felelősség az egész család életéért. *Valahogy feszültté váltam az estére, eszembe jutott, hogy ennyi idősen mennyire lehetetlen volt a boldogulás számomra is, ...* Felsejlett az a sok szalmaláng, amibe annyira belevetettem a bizalmam, de évekig egy tapodtat sem léptem előrébb. Ezt láttam az ő sorsukban is, ...

Az esti megbeszélésen tovább nőtt bennem a feszültség, ahogy hallgattam a többiek beszámolóját. Hallgattam a megismeréssel járó megdöbbenéseket, amit nem akartam megérteni elsőre. Miért kell kiakadni, azon hogy valaki attól még átlagosnak képzeli a körülményeit, mert nincs áram és víz a házban? zavart, idegesített, hogy szakmabéliek miért ennyire érzéketlenek. Később rájöttem, hogy mindenki a saját értékrendjéből indul ki és mint ahogy a cigány embernek átlagos volt ez az életforma, úgy a nem cigány embernek átlagon aluli. Mindkettő egy saját vélemény, és ezt tiszteletben kell tartanom. Igaz picit, több toleranciát váram a megfogalmazásban.

Mivel nagy indulatokat váltottak ki bennem ezek a helyzetek, gondolkodnom kellet, hogy mit miért nem dolgoztam fel. Rájöttem, hogy újra láttam a múltamat, azt hogy honnan indultam, és sajnáltam magam. Sértőnek találtam a sok túláltalánosítást, az járt a fejemben, hogy fogalmuk sincs arról mekkora harc ebből a helyzetből kitörni. Elszorult a szívem, hogy ha nem tanulok, nem küzdök, én is lehettem volna az egyik interjú alany, ... Ha valami apróság másképpen alakul, akkor nem lennék ma az az ember, akire annyira büszke a környezete, mert főiskolán tanul, akit folyton dicsérnek, hogy milyen ügyes és milyen

pozitív példakép. Őszintén megmondom, nagyon örülök, hogy nem a másik oldalon ültem.

Volt meg egy feszítő érzés bennem, hogy egyáltalán kitörtem-e, vagy még mindig ugyanaz az ember vagyok, csak megváltozott életkörülmények között élek. Mire fel kérdezgetem én őket, hisz én is onnan jöttem, ahol ők vannak. Próbáltam a „Wesley Főiskola hallgatója vagyok szlogen" mögé bújni, hogy könnyebben menjen, de az ott élő emberek készségesek voltak, és segítettek a dilemmámon túljutni. Minden kérdésemre szívesen válaszoltak, kedvesek voltak. Igaz kicsit féltek, nehogy még azt higgyük, hogy a gyerekeik nincsenek jól ellátva. Leszűkült az életük, arra hogy, van-e étel a hűtőben. ... Ez a maximum, amit ki lehet hozni a közmunkából, legyen mit enniük. Pedig mennyi minden kellene még egy gyereknek. Viszont ennél tovább nem tudnak gondolkodni, mert nincs több lehetőségük. Örülnek a közmunkának, mert emlékeznek rá hogy milyen volt, amikor még ez sem volt. Helyben dolgozhatnak, érnek is valamit, mert van munkájuk, de ennyi, tovább nincs. Ez elég arra, hogy egy egész népcsoportot elhallgattassanak. **Na, ez a megetetett jövőtlenség**.

Összességében nagyon hasznos volt elmennem ebbe a táborba. Felülértékelődött az életem és újra értékelem azt a harcot, amit megvívtam, mert hajlamos vagyok elfelejteni és elégedetlen lenni önmagammal.

Liling Tamás (táborvezető)
Szubjektív mozaik
Zsidó temető a dzsindzsásban

A „mekegő házakat" elhagyva a szántó mentén a földes útról a derékig érő dús csalánoson átgázolva – hála a bennszülöttek nagy helyismeretének, rálelhetünk a hajdan itt létező világot felidéző düledező kövekre. Némelyiken nem túl régen frissíttethették és magyarították az ősök neveit és évszámait, de a legtöbbjükön már alig olvashatóak a jelek. „Néha erre járnak a közmunkások és kaszálják ezt is" mondja vezetőnk, de a kövek mögötti életről már nem igen tudhatunk meg itt semmit....

Kocsma helyett dohánybolt, avagy dohánybolt, mint közösségi tér

Művelődési ház az éhes ebédre vágyók találka helye, Szemben vele a hajdan volt kocsma, melyről csak elbeszélésekből tudhatunk. Mellette a dohánybolt, hangulatos leülésre csábító közös tér. Itt cserélődnek a „napi hírek". Asszonyok épp úgy betérnek, mint a férfinépség. Gyerekeknek is kedvelt terepe. Nem csak árut, de jó szót is lehet itt „kapni". Mint megtudtam, nincs ez másként télen sem! A „kocsma" szerepét betöltő „Romos" csak késő délután, este felé nyit, akkor már az ember inkább otthon ül."

Esti poharazgató, avagy az egészségügy leöblítése

Kisszámú törzsközönség élteti a napi munkájuk után ezt üzemeltető családias helyet (Romos). Van itt darts, zene, fedett terasz, udvarias személyre szóló kiszolgálás, rugalmas nyitva tartás, hogy senkinek ne kelljen szomjasan nyugovóra térnie.

Köcsögfán termő röpcsik

Példamutató totem a faluközösség „ünnepi felvonulási terének" közepén. Itt rendezik meg számukra a közös élményeket jelentő hivatalos és félhivatalos eseményeket, és teszik meg mindazt amire (gondolják!) „igény van". Köcsögfán ott voltak az odaillők, most üres. „Most Ti léptek!" Gondolták a „pesztrák", de a NÉP nem mozdult. Vajon miért?

Most az alkalmi vendégek (a szociotábor résztvevői) papír repülői leptél el/meg az árván égre meredő ágaskodót. Ez poén? Kihívás? Fricska? Semmi?

Állattartás „német" módra, avagy ki kitől tanul?

Mekegő, röfögő házak. Gazzal békésen együtt élő, nem túl gyenge minőségű házak. Akár lakhatnák is, gondolja az arra sétáló, hiszen ennél omladozóbbakat is látni a faluban, ahol láthatóan emberek élnek. Itt csak kutyák csaholása, amott disznóröfögés, másutt kecske-mekegés szól ki, jelezvén, hogy itthon van a „gazda".

A mese így szólt: „volt itt egy 'német', aki felvásárolta a házakat, majd teheneket költöztetet beléjük. Aztán odébb állt. Pedig embernek építenek házat, nem igaz?"

Aztán meg bemutatkoztak szépen sorba az önkormányzat malackái, szamara, miután illedelmesen bekopogtunk a házukba. Ők már magyarok! Még, hogy nem lennénk tanulékonyak?

Szakképzés vergődése a multik csábító árnyékában, avagy a szakképzés szélmalomharcosai„

Pedig nagyon jó tanuló" – mondja az egyik tanára, „Valami miatt a gyakorlati tárgyból nem sikerült a vizsgája, de hiába kérleltük, bíztattuk, jöjjön bátran, menni fog az!" „Tudja tanár úr+ – így a diák, „mennyit keresek odaát?" (értsd a határon túl.) „Havi ezret, és euróba! Itthon mikor?" „Nem ő az egyetlen", meséli, arcán a szélmalomharcosok furcsa mosolyával a tanár úr.

Végül

Számomra miért maradt szinte emlékek nélküli helynek Abaújkér?

Talán a távolság? ***Távolság, mely ott feszül nem csak az idegennel szemben, hanem az itt élők között is.*** Itt köszön vissza, kicsit másként, a tanulmány címe: „**Mindenkinek megvan a saját birodalma"**

Ők mondják és élik így.

És akkor milyennek látjuk a falut?

Pár év előtt (egészen pontosan 2012-ben) Felsődobszán volt a szociotábor. Idéztem is már egyszer (az ételek némi elemzésekor) ottani adatokat. Nem véletlenül. Az a falu néhány kilométerre van Abaújkértől, azonos tájegységbe tartoznak, helyzetük-népességük hasonló. Alkalmasnak látszik egy olyan *összehasonlításra,* amelyben azt nézzük meg, hogy az *összbenyomás* tekintetében, a falu helyzetéről, az ott élő emberek életéről, mentalitásukról, jövőképükről alkotott összbenyomás dolgában *változott-e* az elmúlt években (nagyjából háromnegyed évtized; elég sűrű évek) a hasonló falvak képe.

A Felsődobszáról szóló beszámolónak azt a címet adtam (természetesen akkor is egy ottani interjúból idézve), hogy *„Még élünk valahogy...”*. És – természetesen – akkor is egy előszó-félében magyaráztam a címet, ekképpen:

> *A cím egy interjúban elhangzott summázó megállapítás. Bontsuk ki, pár mondatos „szövegelemzéssel”, mögöttes tartalmát! A* ***még*** *azt sugallja, hogy* ***még élünk,*** *megvagyunk, de a* ***holnap*** *nagyon bizonytalan, „lejtmenetben” vagyunk (éltünk már könnyebben is!), és a rosszabbodás trendje folytatódik. Az* ***élünk*** *sugallata, hogy létünk (****még)*** *értékekkel bíró életnek nevezhető létezés. A* ***valahogy*** *arra utal, hogy nincs jól definiálható, stabil alapzata az életnek, többféle, többnyire esetleges módon lehet csak előteremteni az élethez valót.*

Miben különbözik ettől Abaújkér, mi változott, ha változott azóta?

Talán a legpontosabb, ha azt mondom, hogy a változás lényege a helyzet *stabilizálódása,* vagy még pontosabb azt mondani: *bemerevedése.* A pár év előtti közhangulatban még ott volt az *elégedetlen morgás,* az erős – bár már akkor sem türelmetlen – vágy a jobb után. Valamiféle halvány és bizonytalan, de mégis-csak *remény* abban, hogy, talán nem túl sokára, jobbra fordulnak dolgaink.

Abaújkér dolgait, amiről az előző fejezetekben szó volt, átgondolva, úgy érzem, mintha ez a „morgás” és a vele együtt járó remény-féle *elkopott* volna. Mintha az abaújkériek – persze nem mind; csak ez látszik tipikusnak – némiképp rezignáltan tudomásul vennék, hogy *„ez van”,* ebben kell (meg)élni, ezt rendelte nekünk a sors. Nagyjából olyanfajta mentalitással, ahogyan anno a gróf parasztja elfogadta és tudomásul vette paraszti helyzetét. Vagy a kádár-kori té-esz-tag, aki nemigen szerette abbéli helyzetét, de egy idő után tudomásul vette, hogy *„ez van”.*

Mintha 7-10-20 éve még lehetett volna legalább reménykedni, hogy tán nem is oly sokára jobbra fordul a dolog. Mondjuk azért, mert majd jön egy rakás olyan befektető, akik újranyitják a miskolci meg az encsi gyárakat. (Nem volt ez puszta üres illúzió. A kétezres évek elején, főleg, miután az Unió tagja lettünk, elég sok szó esett effélékről. A Dunántúlra elég rendesen jöttek is. Erre a vidékre már csak annak reménye maradt, hogy „majd ha megépül a sztráda”. És az a felun mit segít? Hogy könnyebben el lehet menni...)

Mostanra, remények veszvén, elfogadódott, hogy van, ahogy van, és úgy is marad. Nekünk, „talpasoknak”, se módunk, se esélyünk jobb felé terelnünk életünk folyását. El kell fogadnunk, ami van, amit kapunk. Leginkább csak abban bízhatunk, hogy a felsőbb hatalmak (mint valamikor a gróf...), melyeket itt, helyben, általunk belátható közelségben a polgármester jelenít meg, majd segít valamennyit. Legalább megetet (vagy megétet). Tudjuk, hogy nem jó, ahogy élünk, de úgy látjuk, olyanok a viszonyok, hogy nem lehet másképp. Akkor legalább ebben próbáljunk elrendeződni úgy, hogy néha azért tudjunk egy kicsit örülni is.

Ilyenné változott. Jobb ez, mint a felsődobszai? *Ez* békésebb, nyugodtabb, *abban* talán valamivel több a dinamika. Melyik a jobb? Nem tudom. Felkínálom elgondolkodásra...

Mellékletek

1/a sz. Melléklet
Kérdőív

Adatlap sorszám:

Kérdező:

Családi Adatlap

Mindenekelőtt az Önök háztartásában együttélő családtagokról szeretnék néhány adatot kérdezni.

1. A családtag családi helyzete a megkérdezetthez viszonyítva (pl. férj, feleség, gyermek, nagyszülő, stb.)	Neme (férfi-nő)	Életkora (év)	Legmagasabb iskolai végzettsége	Foglalkozása	**Kód**
Megkérdezett					

Kérdező! A 2. és 3. kérdést nem kell kérdezni, saját becslésed alapján töltsd ki!

2. A lakás minősége: 6- átlagos 2- átlagosnál jobb 3- átlagosnál rosszabb	
3. A lakás berendezése: 7- jó állapotú, részben új bútorok, rendezettség 8- jó állapotú, részben új bútorok, rendezetlen 9- közepes állapot, régi és új bútorok, rendezettség 10- közepes állapot, régi és új bútorok, rendezetlen 11- rossz állapot, törött, kopott bútorok, rendezettség 12- rossz állapot, törött, kopott bútorok, rendezetlen	
Most a család anyagi viszonyairól szeretnék néhány dolgot kérdezni	
4. Mennyi a család havi fix kiadása? (olyan dolgok, amiket mindenképpen fizetni kell, pl. OTP, lakbér, stb.) .....Ft	
5. Mennyi a család (családtagok együtt!) *rendszeres* jövedelme? .....Ft	
6. Alkalmi forrásokból (alkalmi munka, gyógynövény- csiga- gomba- stb. gyűjtés, alkalomszerű kereskedés, stb.) a család együttesen körülbelül mennyi pénzhez jut havonta? .....Ft	
7. Véleménye szerint a család anyagi helyzete az elmúlt 5-6 évben javult, vagy romlott? 1- Javult, éspedig azért, mert..... 2- Romlott, éspedig azért, mert..... 3- Se nem javult, se nem romlott	
8. **Milyen gyakran főznek otthon meleg ételt?** 1- naponta többször 2- naponta egyszer, rendszeresen (minden nap) 3- nem minden nap, de hetenként többször 4- ritkábban	
9. Az utóbbi három napon (a megkérdezés előtti három nap) mit főztek?	
10. Hogyan tudják beszerezni a szükséges ruhaneműket? *Kérdező! Ha a felsoroltak közül több módon is jutnak ruhaneműhöz, azt jelöljük – csak egyet! – ami a leggyakoribb, a család számára a legfontosabb, domináns forma!* 1- megvesszük a boltban 2- megvesszük valamelyik olcsó piacon 3- használt ruhát veszünk 4- ajándékba (segélyként) kapunk ruhát, cipőt	

más módon, éspedig:.....	
Kérdezőbiztos! A 11.-17.kérdéseket csak cigány kérdezettnek tegyük fel! **11. Véleménye szerint az elmúlt 5-6 évben hogyan változott a cigány családok helyzete, és hogyan változott a környezetükben (faluban) élő nem cigány családok helyzete?** A/ 1- A cigány családok helyzete általában javult, mert ..... 2- A cigány családok helyzete általában romlott, mert ..... B/ 1- A *nem cigány* családok helyzete javult, mert .... 2- A nem cigány családok helyzete romlott, mert	
12. És véleménye szerint hogyan alakult ebben az időben az időben a cigány és nem cigány családok *egymáshoz viszonyított helyzete*? 1- 5-6 évvel ezelőtt a helyzetük egyforma volt, és nem változott 2- Régebben a cigány családok rosszabb helyzetben voltak, mint a nem cigányok, és különbség növekedett 3- Régebben a cigány családok rosszabb helyzetben voltak, mint a nem cigányok, és azóta a különbség nem változott 4- Régebben a cigány családok rosszabb helyzetben voltak, mint a nem cigány családok, azóta a különbség megszűnt 5- Régebben a cigány családok jobb helyzetben voltak, mint a nem cigányok, azóta a különbség nem változott 6- Régebben a cigány családok jobb helyzetben voltak, mint a nem cigányok, azóta a különbség megszűnt 7- Régebben a cigány családok jobb helyzetben voltak, mint a nem cigányok, azóta a különbség növekedett	
13. Ön hogyan érzi, milyen dolog ma Magyarországon cigánynak lenni? 1- Egyáltalán nem fontos, hogy cigány, vagy nem cigány az ember, mindenki egyformán magyar 2- Rossz dolog cigánynak lenni, mert általában lenézik, háttérbe szorítják a cigányokat 3- Jó dolog cigánynak lenni, mert sok mindent kapnak a cigányok, amit a nem cigányok nem kapnak meg	
14. Érezte-e valamikor úgy, rosszabbul bánnak Önnel, mint másokkal, azért mert cigány? 1- igen 2-nem Ha igen, mondjon el egy-két ilyen esetet!.....	
15. Vannak-e olyan tulajdonságai a nem cigány embereknek, amiket nem szeret bennük? 1- igen 2- nem Ha igen, mik ezek?.....	
16. Tudjuk, hogy elég sok nem cigány ember igazságtalanul rossz véleménnyel van a cigányokról. Véleménye szerint mi ennek az oka? .... **17. Ön szerint mit kellene tenni annak érdekében, hogy megszűnjenek, vagy legalább csökkenjenek ezek az igazságtalan rossz vélemények?**	

Még néhány kérdést szeretnék feltenni a faluról, kapcsolatairól.

18 Mióta él Ön ezen a településen?
1-kisgyermek kortól (6 év alatt) mindvégig itt élt 2-gyermekkorban (6-16 év között) jött ide szüleivel 3-egy ideig itt élt, elköltözött, később visszajött 4-felnőtt korban költözött ide

19. Hogyan érzi magát a faluban?
1-.nagyon jól, szeretek itt lakni 2-jól vagyok itt, bár tudom, hogy vannak jobb helyek is
3- nekem tulajdonképpen mindegy hol lakom 4-nem nagyon szeretem ezt a falut
5- nagyon rosszul érzem itt magam, legszívesebben minél előbb elköltöznék innen

20. Hogyan értékelné az Ön vagy családja szempontjából az alábbi intézmények, szolgáltatások megközelíthetőségét, elérhetőségét? Kérjük osztályozzon az iskolában szokásos módon! (5-nagyon könnyen elérhető, 1-a nagyon nehezen elérhető, szinte el se tud jutni.)

a. élelmiszerbolt
b. háziorvosi ellátás
c. szakorvosi ellátás
d. polgármesteri hivatal

21. Élnek-e a faluban rokonai?
1-igen 2-nem
Ha igen, kik? (A felsoroltak közül többet is jelölhet)
1-szülők 2-házastárs szülei 3-testvér(ek) 4-házastárs testvér(ei) 5-gyermek 6-egyéb rokonok

22. Élnek-e más településen rokonai?
1-igen 2-nem
Ha igen, kik? (A felsoroltak közül többet is jelölhet)
1-szülők 2-házastárs szülei 3-testvér(ek) 4-házastárs testvér(ei) 5-gyermek 6-egyéb rokonok

23. Saját megítélése szerint, milyen az Önök családjának kapcsolata a rokonokkal?
1-kiemelkedően jó 2-jó 3-szokványos, átlagos 4-esetleges 5-rossz

24. Vannak e Önnek barátai, közeli jó ismerősei a faluban?
1-nincsenek 2-van 2-3 család 3-van, több család 4-a családtagoknak inkább külön vannak a barátai 5-vannak családi kapcsolatok is, a családtagoknak külön baráti köre is

25. Mennyire megfelelő Önök számára ez a kapcsolatrendszer?
1-teljesen megfelel igényeimnek 2-jobb lenne, ha több barátunk, ismerősünk lenne, de fontos az, hogy nem vagyunk egyedül 3-nagyon hiányzik a szélesebb kapcsolatrendszer

26. Van-e olyan ismerősük, rokonuk, akihez szükség esetén kisebb kölcsönért (néhány száz forint) fordulnak?
Kérdezőbiztos! *Az „éspedig...”-re* ***nem*** *nevet kérünk*!
1-igen 2-nem
Ha igen, kik? (a felsoroltak közül többet is jelölhet)
1-szülők 2-házastárs szülei 3-testvérek 4-házastárs testvérei 5-gyermek(ek) 6-egyéb rokonok 7-szomszéd 8-egyéb ismerősök, éspedig:

27. Van-e olyan ismerősük, rokonuk, akikhez szükség esetén nagyobb kölcsönért fordulhatnak?
1-igen 2-nem Ha igen, kik? (*kód: lsd.26. kérdésnél*)

28. Van-e olyan ismerősük, rokonuk, aki szükség esetén kisebb dolgokban segít?
(Pl.: gyermekre vigyáz, kisebb javakban segít, stb.)
1-igen 2-nem Ha igen, kik? (*kód: lsd. 26. kérdésnél*)

29. Van-e olyan ismerősük, rokonuk, aki nagyobb munkában (Pl.építkezés) segít?
1-igen 2-nem Ha igen, kik? (*kód: lsd. 26. kérdés)*

Még néhány kérdést szeretnék feltenni a család és környezete kapcsolatáról.

30. Az Ön véleménye szerint, milyen a környezetük „légköre”?

1-ezen környéken általában rendes, barátságos, segítőkész emberek laknak 2-nyugodt, békés környék ez, mindenki éli a maga életét 3-elég sok furcsa ember él erre felé, jobb, ha az ember behúzódik a saját házába 4-rossz környék ez, nem szívesen megyek ki az utcára

31. Van-e olyan hivatalos szerv, intézmény, amelynek segítségére számítani lehet, ha valamilyen problémája van a családnak? (Pl: Vöröskereszt, önkormányzat, családsegítő, stb.)

1-nincs ilyen 2-igen van, mégpedig..... 3-nem tudom

32. Van-e olyan egyesület, alapítvány, társadalmi szervezet, amelyre számítani lehet, ha valamilyen probléma adódik?

1-nincsen ilyen 2-igen van, mégpedig..... 3-nem tudom

Ha igen, miben lehet ezekre számítani? (Többet is jelölhet)

1-pénzbeni segítséget ad 2-élelmiszert, ruhaneműt ad 3-segít ügyeket intézni 4-segít a gyermekellátásban 5-segít idős, beteg családtag gondozásban 6-segít a háztartási munkában 7-egyéb, besorolhatatlan

33. Előfordul-e, hogy szomszédokkal, ismerősökkel összefogva csinálnak meg valamit, oldanak meg valamilyen problémát?

1-nem fordul elő 2-igen, előfordul, Pl:.....

Kérdezőbiztos! „Igen”válasz esetén rá kell kérdezni arra is, hogy kikkel együttműködve, milyen dolgot csináltak

34. Mi a véleménye, megtesz-e minden tőle telhetőt az emberek, a családok problémáinak megoldása érdekében <u>a polgármester:</u>

1-igen, mindent megtesz
2-általában igyekszik, de néha előfordul, hogy valamivel nem törődik eléggé
3-kevesebbet törődik az ilyen dolgokkal, mint kellene
4-egyáltalán nem foglalkozik ilyen dolgokkal
5-nem tudom, nem ismerem a munkáját

és a <u>képviselő testület:</u>

1-igen, mindent megtesz
2-általában igyekszik, de néha előfordul, hogy valamivel nem törődik eléggé
3-kevesebbet törődik az ilyen dolgokkal, mint kellene
4-egyáltalán nem foglalkozik ilyen dolgokkal
5-nem tudom, nem ismerem a munkáját

Köszönjük, hogy válaszolt kérdéseinkre!

1/b sz. Melléklet
Kódutasítás

Általános dolgok:

- Ha nincs, vagy nem értelmezhető a válasz, minden esetben „0” a kód.
- Minden olyan kérdésnél ahol *számozott válaszváltozatok* vannak, **önkódot** használunk. (Kódszámnak a válaszváltozat számát írjuk be.)
- Ahol nincs válaszváltozat, a **jelen kódutasítás** szerint járunk el. Itt valamennyi kérdést feltüntettem, ahol *önkód* van, ott csak a kérdés száma utáni „Ö” betűvel jelzem
- Van olyan kérdés (ld. pl. 1.), amely összetett tartalma miatt több kódszámot is kap. Ezeket 1.1, 1.2, stb. jelzem.

1. 1.1. Összes felsorolt családtag száma (1-9; 9 akkor is, ha több)
   1.2. Család összetétele: egyedülálló idős 2- Idős házaspár 3- Szülők kiskorú gyerekkel 4- Szülők gyerekkel, van nagykorú is 5- egyedülálló szülő kiskorú gyerekkel 6- egyedülálló szülő gyerekkel, van nagykorú is .... 7 más összetétel
   1.3. A családban előforduló legmagasabb iskolai végzettség: 1- 8 általános 2- szakmunkásképző 3- gimnázium, más középiskola 4- felsőfokú
   1.4. Foglalkozás: 1- van megjelölve értelmezhető foglalkozás (mindegy, hogy kinél) 2- nincs ilyen
   (Táblázatokban 1/a, 1/b, 1/c, 1/d jelöléssel)
2. Ö
3. Ö
4. 1- 5000 Ft alatt 2- 5001-10 000 Ft 3- 10 001-20 000 Ft 4- 20 001-50 000 Ft 5- 50 001 felett
5. 1- 10 000 alatt 2- 10 001-20 000 3. 20 001-50 000 4- 50 001- 100 000 5- 100 001-150 000 6- 150 001-200 000 7- 200 001 felett
6. (ugyanaz, mint 5. kérdés)
7. Ö
8. Ö
9. 1- Van három válasz 2- Két válasz van 1- egy válasz van
10. Ö
11. *(Nem kódoltuk; rossz kódutasítás miatt.)*
12. Ö
13. Ö
14. Ö (A „Ha igen” részt nem kódoljuk)
15. Ö (A „Ha igen” részt nem kódoljuk)
16. (Nem kódoljuk)
17. (Nem kódoljuk)
18. Ö
19. Ö
20. Négy kód (az a-d felsorolás), mindegyik az adott osztályzat
21. Két kód: az első az igen – nem (Ö), a második a felsoroltak (Ö)
22. (Ugyanúgy, mint 21.)
23. Ö
24. Ö
25. Ö
26. Két kód: az első az igen – nem (Ö), a második a felsoroltak (Ö)
27. (Ugyanúgy, mint 26.)
28. (Ugyanúgy, mint 26.)
29. (Ugyanúgy, mint 26.)
30. Négy kód: 30/1 1- igen – 2- nem
    30/2 (”ha igen, a/) 1- van válasz 2- nincs válasz
    30/3 (”ha igen, b/) 1- van válasz 2- nincs válasz
    30/4 (”ha igen, c/) Ö
    (Táblázatokban 30/a, 30/b, 30/c, 30/d jelöléssel)
31. Ö
32. Ö
33. Ö
34. Ö
35. 35/a Ö; 35/b Ö

2. sz. Melléklet

Teljes gyakorisági tábla

sorsz.	C/CN	1/a	1/b	1/c	1/d	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	18	19	20/a	20/b	20/c	20/d	21/a	21/b	22/a	22/b	23	24	25	26/a	26/b	27/a	27/b	28/a	28/b	29/a	29/b	30/a	30/b	30/c	30/d	31	32	33/a	33/b	34	35/a	35/b
1	1	2	7	1	1	3	4	0	4	0	#		3	2	0	1	2	2	2	1	1	5	5	1	5	1	3	1	6	2	2	1	1	3	2	0	2	0	2	0	1	1	2	2	2	2	2	2	1	3	4
2	1	5	7	1	1	3	6	4	5	1	#		1	2	0	3	3	1	2	1	1	5	5	1	5	1	3	2	0	2	2	3	1	3	2	0	2	0	2	0	1	1	1	1	2	2	1	0	1	1	2
3	1	2	7	4	1	2	1	5	7	0	#		3	1	0	0	0	0	0	1	1	3	3	1	3	1	5	1	3	1	2	1	1	5	1	5	1	5	1	5	1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	1
4	1	5	7	2	1	3	5	0	5	5	#		3	3	0	0	2	0	0	4	2	5	5	3	5	1	6	1	6	3	5	1	1	6	2	0	2	0	2	0	1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	5
5	1	2	7	2	1	3	5	4	5	3	#		1	4	0	3	2	2	2	1	1	5	5	3	5	1	6	1	6	1	2	1	1	8	2	0	2	0	2	0	1	1	2	1	2	2	1	0	2	1	2
6	2	7	3	2	1	1	3	5	7	1	#		1	1	0	0	0	0	0	4	1	5	5	4	5	2	4	1	6	2	3	1	2	0	2	0	2	0	2	0	1	1	1	1	1	2	1	0	2	1	1
7	2	2	7	3	1	0	0	5	7	3	1	3	3	1	0	0	0	0	0	2	2	5	5	1	5	1	3	1	3	3	5	1	1	3	1	3	1	3	1	3	1	1	1	1	3	2	2	7	2	1	2
8	2	4	1	1	1	2	2	4	7	0	#		1	1	0	0	0	0	0	4	3	4	4	2	4	2	0	1	1	0	4	2	2	0	2	0	1	1	2	0	1	2	3	1	3	2	2	2	2	2	5
9	2	1	1	1	1	1	1	1	4	0	#		2	1	0	0	0	0	0	1	1	5	5	0	5	1	4	1	5	2	3	1	1	5	1	5	1	0	1	0	1	2	1	3	1	2	3	0	2	1	5
10	2	3	4	0	2	1	1	5	7	4	#		1	2	0	0	0	0	0	0	2	5	5	3	5	1	1	1	6	2	1	1	1	1	1	3	1	8	1	8	1	2	2	1	1	2	1	0	1	2	5
11	1	1	4	1	2	1	3	4	5	4	#		1	4	1	3	1	2	1	4	1	4	4	4	4	1	6	3	2	3	2	1	1	6	2	0	1	6	1	6	1	2	2	2	1	2	2	1	1	1	1
12	1	1	1	2	2	3	6	5	5	0	#		1	0	1	1	1	2	0	4	1	4	4	4	4	1	6	2	4	1	2	2	2	6	2	0	2	6	2	6	1	2	1	2	2	2	2	1	1	1	5
13	1	1	1	2	2	3	3	4	4	3	#		1	1	1	1	1	2	1	4	1	5	3	3	3	1	3	1	6	4	1	2	2	0	2	0	1	6	2	0	1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	5
14	2	1	1	2	1	1	2	4	4	4	#		1	1	0	0	0	0	0	4	4	3	4	4	4	2	0	1	5	1	3	1	1	8	1	8	1	8	1	8	1	1	1	1	4	3	2	3	0	1	1
15	1	1	4	1	1	3	6	4	5	4	#		1	1	2	4	2	1	1	2	4	5	1	3	5	2	0	1	3	5	1	1	1	8	1	8	1	3	1	8	1	1	1	4	1	2	1	0	2	1	1
16	2	1	1	1	2	1	3	4	4	3	#		1	4	0	0	0	0	0	2	1	5	5	5	5	1	5	1	5	2	2	1	1	5	2	0	1	5	1	6	1	1	1	4	1	2	1	0	2	1	1
17	2	1	1	1	2	2	1	4	5	0	#		1	4	0	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	1	5	1	5	1	2	1	1	5	1	5	1	5	1	5	1	1	1	4	1	3	2	3	4	1	1
18	2	1	7	9	1	1	3	6	7	0	#		1	2	0	0	0	0	0	1	1	4	5	5	5	1	6	1	6	3	4	1	1	1	1	0	1	1	1	8	1	1	1	4	2	2	3	0	1	1	5
19	1	5	3	2	1	1	3	4	5	5	#		3	1	1	3	2	1	1	3	4	4	0	2	5	1	1	4	2	1	1	1	7	8	2	0	1	8	2	0	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	3
20	2	3	4	1	2	1	4	4	5	2	#		1	1	0	0	0	0	0	1	2	5	5	5	5	1	1	1	6	2	3	1	1	1	2	0	1	6	1	6	1	1	1	1	3	2	3	0	2	1	1
21	2	3	5	2	1	1	1	4	4	0	#		1	3	0	0	0	0	0	1	2	2	1	4	4	1	1	1	6	2	1	2	1	6	1	6	1	0	2	0	1	1	1	1	3	1	2	2	2	2	5
22	2	3	4	1	2	1	1	4	5	4	#		1	1	0	0	0	0	0	4	1	5	3	3	3	1	4	1	1	3	2	1	2	0	2	0	1	3	2	0	1	1	1	1	1	2	3	0	1	1	1
23	2	2	7	4	1	1	3	5	7	1	#		2	1	0	0	0	0	0	1	2	5	3	2	5	1	1	1	2	4	1	1	1	1	2	0	1	1	1	2	1	1	1	1	1	3	1	0	2	2	2
24	2	3	7	3	1	1	3	5	6	1	#		1	1	0	0	0	0	0	3	2	5	3	2	4	1	6	1	6	2	2	2	1	6	2	0	1	6	1	6	1	1	1	1	3	2	1	0	1	5	5
25	2	3	4	3	1	1	1	4	7	0	#		1	1	0	0	0	0	0	1	2	2	2	1	4	1	6	1	3	2	2	1	1	3	1	6	1	3	1	3	1	1	1	1	2	2	3	0	1	2	3
26	2	2	2	1	2	1	3	4	6	0	#		1	2	0	0	0	0	0	1	1	2	2	2	3	1	3	1	4	2	1	3	1	6	1	6	1	6	1	6	1	1	1	1	2	2	3	0	1	2	5
27	2	1	2	1	2	1	3	3	5	0	#		1	1	0	0	0	0	0	1	5	5	5	5	1	5	1	6	1	1	1	1	1	5	1	5	1	5	1	5	1	1	1	1	3	2	1	0	1	1	5
28	2	1	1	1	1	3	6	4	3	1	#		3	2	0	0	0	0	0	1	1	5	3	1	4	1	6	1	6	3	2	2	2	0	2	0	2	0	2	0	1	1	1	1	2	2	1	0	1	3	3
29	2	2	4	7	2	0	0	4	6	4	#		3	2	0	0	0	0	0	0	1	0	5	3	2	1	1	1	3	1	2	1	1	3	2	0	1	3	2	0	1	1	1	4	3	2	1	7	1	4	4
30	2	1	7	3	1	2	1	0	0	0	#		2	1	0	0	0	0	0	1	1	5	5	3	4	1	1	1	4	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4	3	2	3	0	2	5	5
31	1	3	3	1	2	3	6	4	4	5	#		3	4	2	2	2	1	1	3	4	2	1	1	4	2	0	1	1	2	2	1	2	0	2	0	2	0	2	0	1	2	1	3	3	1	1	0	2	1	5
32	1	6	3	1	2	3	5	3	4	1	#		3	4	2	3	2	1	1	4	4	3	1	1	2	1	3	1	6	5	1	1	1	8	2	0	1	8	2	0	1	1	1	1	3	2	2	2	1	3	5
33	2	1	1	0	0	1	3	1	4	1	#		1	2	0	0	0	0	0	1	1	5	5	2	5	1	1	1	2	4	1	1	5	2	1	5	1	5	1	1	1	1	1	1	1	2	2	3	2	1	1
34	2	1	4	2	1	1	3	3	6	2	#		2	2	0	0	0	0	0	1	1	5	5	5	5	1	3	1	3	1	2	1	1	3	2	0	1	3	1	3	1	1	1	4	2	2	9	0	1	1	1
35	2	1	4	4	1	0	0	4	7	0	#		2	1	0	0	0	0	0	4	2	3	5	3	3	2	0	1	2	1	3	1	2	0	1	5	1	5	2	3	1	1	1	4	3	2	2	0	2	2	2
36	2	1	1	1	4	1	1	4	5	0	#		1	2	0	0	0	0	0	2	1	5	3	3	5	1	6	1	3	1	2	1	2	0	2	2	0	2	0	1	1	1	1	4	3	2	1	0	1	5	5
37	2	3	3	3	1	2	1	5	7	1	#		2	1	0	0	0	0	0	1	1	5	4	4	5	1	1	1	4	4	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	1	1	1
38	2	2	2	1	1	1	3	5	6	0	#		2	2	0	0	0	0	0	2	3	3	3	3	3	1	4	6	2	5	1	2	0	2	1	5	1	5	1	5	1	1	1	1	2	3	3	0	1	2	3
39	2	1	6	4	1	2	1	5	7	0	#		2	4	0	0	0	0	0	4	1	5	5	3	5	2	0	1	5	1	2	1	2	0	2	0	1	5	1	5	1	1	1	4	3	2	1	0	1	2	2
sorsz.	C/CN	1/a	1/b	1/c	1/d	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	18	19	20/a	20/b	20/c	20/d	21/a	21/b	22/a	22/b	23	24	25	26/a	26/b	27/a	27/b	28/a	28/b	29/a	29/b	30/a	30/b	30/c	30/d	31	32	33/a	33/b	34	35/a	35/b
40	2	1	1	1	1	1	1	4	5	0	#		1	2	0	0	0	0	0	4	1	5	5	5	5	2	0	1	5	1	3	1	1	5	1	5	5	1	5	5	1	1	1	4	1	2	3	0	2	2	2
41	2	4	7	1	1	3	6	5	5	0	#		1	1	0	0	0	0	0	4	2	5	5	5	5	2	0	2	0	4	2	2	2	0	2	0	2	0	2	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1	4	4

| | | |

3. sz. Melléklet
Gyakoriságok kivonata

1/a családlétszám	nincs válasz	1 fő	2 fő	3 fő	4 fő	5 fő	6 fő	7 és több	összesen
Cigány családok	0	4	3	2	0	3	2	0	14
Nem cigány csal.	0	16	5	10	4	1	0	1	37
Együtt	0	20	8	12	4	4	2	1	51

1/b család összetétel	nincs válasz	egye-dül idős	idős házas pár	szülők kis gyerek	szülők nagy gyerek	egy szülő kis gye-rek	egy szülő nagy gyerek	más össze-tétel	összesen
Cigány családok	0	2	0	4	2	0	0	6	14
Nem cigány	0	10	3	4	10	1	1	8	37
Együtt	0	12	3	8	12	1	1	14	51

1/c a családban előforduló legmagasabb iskolai végzettség	nincs válasz	8 ált.	szakm. képző	érettsé-gi	felsőfokú	összesen
Cigány családok	1	7	5	0	1	14
Nem cigány csal.	4	13	7	8	5	37
Együtt	5	20	12	8	6	51

1/d van-e jelölve értelmezhető foglalkozás	nincs válasz	van jelölve	nincs jelölve	összesen
Cigány családok	0	7	7	14
Nem cigány csal.	2	25	10	37
Együtt	2	32	17	51

2. A lakás minősége	nincs válasz	átlagos	átla-gosnál jobb	átla-gosnál rosszabb	összesen
Cigány családok	1	2	1	10	14
Nem cigány csal.	3	21	9	4	37
Együtt	4	23	10	14	51

5. Összes rendszeres jövedelem	nincs válasz	10 ezer Ft alatt	10-20 ezer Ft	20-50 ezer Ft	50-100 ezer Ft	100-150 ezer Ft	150-200 ezer Ft	200 ezer Ft felett	összesen
Cigány családok	1	0	0	0	5	7	0	1	14
Nem cigány csal.	2	0	0	2	5	8	6	14	37
Együtt	3	0	0	2	10	15	6	15	51

10. Ruhaneműk beszerzése	nincs válasz	boltban vesszük	olcsó piacon vesszük	használt ruhát veszünk	ajándékba (segély) kapunk	összesen
Cigány családok	1	5	2	1	5	14
Nem cigány csal.	0	19	11	4	3	37
Együtt	1	24	13	5	8	51

Csak cigány megkérdezettek

12. kérdés: cigány és nem cigány családok egymáshoz viszonyított helyzete:

- nincs válasz 3
- egyforma volt, nem változott 3
- cigány rosszabb volt, romlott 2
- cigány rosszabb volt, nem vált. 5
- régen rosszabb, kül. megszűnt 1

13. kérdés: milyen dolog cigánynak lenni?

- nincs válasz 1
- mindegy, egyformán magyar 4
- rossz, mert lenézik... 7
- jó, mert kapnak sokmindent 2

18. Mióta él itt?	nincs válasz	gyerek kortól mindig	gyerek korban jött ide szülőkkel	egy ideig itt, majd el, vissza-jött	felnőtt korban költözött ide	összesen
Cigány családok	0	5	2	2	5	14
Nem cigány csal.	2	18	5	2	10	37
Együtt	2	23	7	4	15	51

30/c. Vélemény a MET iskola itt létéről	nincs válasz	jó a falunak, hogy itt van	észre sem vesszük	rossz, hogy itt van	összesen
Cigány családok	0	11	3	0	14
Nem cigány csal.	0	34	2	1	37
Együtt	0	45	5	1	51

31. Milyen a környezet „légköre”?	nincs válasz	erre barátságos emberek laknak	nyugodt környék. mindenki magának él	elég sok furcsa ember lakik erre	rossz kö-nyék, nem szíve-sen megyek ki az utcára	összesen
Cigány családok	0	5	7	2	0	14
Nem cigány csal.	0	12	13	11	1	37
Együtt	0	17	20	13	1	51

35/a Vélemény a polgármesterről: **megtesz-e minden tőle telhetőt...**	nincs válasz	igen	általában igen, de néha nem törődik eléggé	kevesebbet tesz, mint kellene	egyáltalán nem foglalkozik a dolgainkkal	nem tudom, nem ismerem a munkáját	összesen
Cigány családok	0	11	1	2	0		14
Nem cigány csal.	0	17	11	3	3	3	37
Együtt	0	28	12	5	3	3	51

35/b Vélemény a képviselő testületről: **megtesz-e minden tőle telhetőt...**	nincs válasz	igen	általában igen, de néha nem törődik eléggé	kevesebbet tesz, mint kellene	egyáltalán nem foglalkozik a dolgainkkal	nem tudom, nem ismerem a munkáját	összesen
Cigány családok	0	5	2	1	1	5	14
Nem cigány csal.	0	12	7	4	4	10	37
Együtt	0	17	9	5	5	15	51

Falura vonatkozó kérdések; csak az „összesen" adatok

19. Hogy érzi magát a faluban?
nagyon jól: 28; nagyjából jól: 13; nekem mindegy, hol lakom: 3; nem nagyon szeretek itt lakni: 6; nagyon rosszul érzem itt magam: 1

A további kérdéseknél csak a jelentősebb gyakoriságú válaszok számát tüntetem fel.

20. Elérhetőség értékelése:
a/ élelmiszerbolt: 5-ös osztályzat 34
b/ háziorvos: 3-as: 9; 4-es:8; 5-ös 27
c/ szakorvosi ellátás: 1: 9; 2: 9; 3: 14; 4:10; 5:8
d/ polgármesteri hivatal: 4: 11; 5: 30

21. Rokonok
a/ Élnek-e a faluban rokonai? igen: 40; nem 10
b/ Kik? szülők: 12; testvérek: 10; egyéb: 11

22. Élnek-e más településen rokonai? igen: 43
kik? más összetétel 14

23. Rokoni kapcsolatok megítélése
nagyon jó: 17; jó:25; átlagos: 10; esetleges: 5; rossz: 3

24. Barátok, közeli jó ismerősök: nincsenek ilyenek: 13; van 2-3 család: 25; van, több család: 6

25. Mennyire megfelelő ez a kapcsolatrendszer? teljesen: 39; jobb lenne, ha több lenne: 9

26. Van-e olyan rokon, ismerős, akihez kisebb kölcsönért fordulhatnak? van: 30; nincs: 17

29. Van-e olyan rokon, ismerős, aki nagyobb munkában segít?
van: 28; nincs: 20

30. a/ Tud-e a Wesley iskoláról? igen: 51
b/ Milyen képzést folytat? van válasz: 44

4. sz. Melléklet
Leírt (és szerkesztett) interjúk

4. sz. Melléklet
INTERJÚ-LEÍRÁSOK

(Az interjú-leírásokat alapvetően két részre bontottam. Az első részben a településen /Abaújkér/ készült interjúk szerepelnek, ezek többsége a kérdőívet kiegészítő anyag. A második részben a másutt készült interjúk vannak, ezek a MET iskola diákjaival és családjaikkal készültek; tartalmuk dominánsan magára az iskolára vonatkozik. Részben külön kezelem – a helyben készült interjúk végére illesztve – az intézménylátogatásokról készült leírásokat, illetve a hivatalos személyekkel (polgármester, stb.) készült interjúk leírásait.
Az interjúk sorszáma melletti jelzet az alany etnikai hovatartozását mutatja: a „C" jelzet a cigány, az „NC" a nem cigány voltot jelzi. Erre a jelzésre, mivel munkánk egyik témaköre a településen belül a cigány – nem-cigány viszony kérdése, szükség van. A besorolást az esetek döntő többségében az alany maga adta meg, dominánsan az interjú szövegébe ágyazottan.
A sorszám – és jelzet – alatt zárójelben az interjú készítőjét tüntettem fel.)

I. rész: A településen készült interjúk
I./1: Lakosokkal készült interjúk

1.NC
(Bottyán Edit és Takács Éva)
38 éves nő, tanárnő a MET iskolában
Alapvetően az iskoláról alkotott véleményére, illetve az iskola – iskolai gyerekek – szülők – falu viszonyára térünk ki.
Az interjúalany a munkahelyre GYES után tért vissza, avval a „kapott" mondattal, hogy „az iskolának rosszabb híre van – „bicskázós" iskola – mint amilyen". Mióta újra munkába állt, „bicskázós" esettel nem találkozott, noha természetesen akad példa nehézségekre, konfliktusokra.
Munkájában nagy segítség, pozitívum számára, hogy a kollégák mindig egymás rendelkezésére állnak, ha baj van: összetartó gárdában dolgozik.
Ugyancsak segítség, továbblendítő erő számára a gyerekek szeretetteljes visszajelzése, verbális megerősítése.
Véleménye szerint miképpen lehet a gyerekeket „megszelídíteni", „ha látják, hogy barátsággal közeledünk hozzájuk", már nyert ügyük van. Ugyanakkor fontosnak véli, hogy éreztesse a gyerekekkel: ő a tanár, tehát nem lehet gyenge.
Fontosnak érzi a gyerekekkel való beszélgetéseket, igyekszik támogatóan mellettük állni, odafigyelni rájuk, tanácsot adni, amikor szükséges. Nehezményezi ugyanakkor, hogy igazán komolynak tűnő helyzetekben a megfelelő szervek, vagy akár a szülők nem reagálnak a helyzethez mérten (pl.: 13 éves lánygyerek terhességére csak a 20. héten derül fény).
Miközben a gyerekeket emlegeti, nem tesz különbséget cigány illetve magyar gyerekek között. Ahogyan fogalmaz, az iskolába halmozottan hátrányos helyzetű, nehéz sorsú illetve valószínűleg olyan gyerekek is bekerülnek, akiknek a képességeit nem vizsgálták, noha lehetett-kellett volna. Az iskola mindemellett bárki számára nyitott, ugyanakkor azok a gyerekek, akik „normál" hátterűek, gyakran vannak kitéve a többiek „szekálásának".
A szülők szinte láthatatlanok maradnak az iskola számára, minimális a kontakt. Alapvetően az a szál működik, hogy az osztályfőnökök meglátogatják a családokat, de érzékelhetően a családokat nem érdekli a gyerekek iskolai előmenetele, tárgyi felkészültsége (gyakran az iskola biztosítja a szükséges eszközöket).
A gyerekeknek, ahogyan mondja, van esélye arra, hogy az iskolában egy szakmát megtanuljanak, azonban tudomása szerint nincs utánkövetés, tehát nem tud arról, milyen eséllyel tudnak elhelyezkedni. Arra azonban hoz példát, hogy az iskolát sikerrel elvégző fiatalok, amennyiben kiemelkedtek közösségükből (lásd: egyikük tanár lett), már nem kívánkoznak vissza, nem tartanak kontaktot.
A helyi cigány lakossággal kapcsolatban megfogalmazza, hogy kevés energia befektetéssel többféle támogatásban van részük – „mindenük megvan" –, ugyanakkor nem tudják beosztani a pénzük, s már hó közepén bevétel nélkül maradnak (ezt mintha méltánytalannak érezné a magyar lakosok mindennapi erőfeszítéseivel szemben).

2.C
(Bottyán Edit; másokkal együtt)
Kb. 35 éves nő
A hely, ahol két éve (jelenleg) élnek, albérlet. 16 évig élt együtt urával, majd „szétmentek". A két idősebb gyermek egy évig az édesapánál maradt egy másik településen, de az apa kevésbé figyelt a gyermekekre, a családvé-

delmi szolgálat pedig javasolta az anyának, hogy vegye magához a gyerekeket (ellenkező esetben elveszítheti őket), így végül a két gyermek az anyához került.
Az anya jelenleg élettársával (nevelőapának nevezi) él, illetve 18 éves gerincsérült lányával (Enikő), 17 éves lányával (Viktória), 12 év körüli fiával (Viktor), és két óvodás korú gyermekével él együtt (két utóbbit nem nevezi meg, s mivel óvodában vannak, nem is találkozunk velük).
A három otthon lévő gyermek a MET-iskolába jár. Enikő (18) gerincsérült, testi fejlettsége alapján 10 év körülinek mondanám. Viktória (17) csöndes, visszafogott kislány, A harmadik gyermek, Viktor (12): vele ismerkedhettem össze szombaton. Aktív, folyton mozgásban lévő, egészségesnek tűnő kisfiú. Ő is igyekszik feltűnni, leginkább merészségével, sportos attraktivitásával.
A gyerekek-iskola közötti viszonyról a következőt tudjuk meg: Enikő már két éve ide jár, betegségét figyelembe véve oktatják. Óvónő vagy nővér szeretne lenni: édesanyja szerint valahányszor kórházban jár, mindig a nővérek körül sertepertél, segít nekik, különösen a kisebbek ellátásában. Viktória családgondozó lenne legszívesebben. Viktort korábbi iskolájában gyakran elmarasztalták, hetente két-háromszor kellett beszélnie az osztályfőnökkel. Itt azonban azt tapasztalják, hogy a tanórákon fegyelmezett, figyelmes, csak a szünetekben marad nehezen veszteg, szerencsére azonban mindezt nem tekintik problémának. Már most úgy gondolja, hogy kőművességet szeretne tanulni.
Az édesanya elmondja még, hogy a gyerekeknek a vér szerinti apával van kapcsolata, de viszonyuk megváltozott. Az első két évben a két idősebb még erősen kötődött hozzá, de mióta megismerték az új párt, Viktort, s látják, mi mindent megkapnak tőle (például a beteg kislányt segíti eljutni az orvoshoz), azóta a vér szerinti apát kevésbé hiányolják.
A családtagok alapvetően derűsek, szeretetteljesek egymással: az anya megfogalmazza, hogy a gyerekek mellett nemigen tudna elmenni dolgozni, de nem is baj, így legalább velük tud lenni (tud rájuk időt szánni).

3.NC
(Bottyán Edit)
50 éves nő, MET-iskolai gyógypedagógus
Melindát a hét elején kértem meg egy interjúra. Az iskolában fogadott, a gyógypedagógiai részleg egyik tantermében. Megkérem Melindát, meséljen magáról.
Avval indít, hogy története mintegy összeforr a családja életútjával, hiszen nagymamája hosszú évtizedeken át az iskola konyhai alkalmazottja volt, édesanyja pedig gyermekfelügyelőként került az iskolába. Itt ismerkedtek össze szülei, ahol édesapja szintén gyermekfelügyelőként tevékenykedett. (Édesanyja „itt tudta le az életét"; mindkét szülő nyugdíj után is az iskolában dolgozott; az édesapa kifejezetten nem tudott nyugdíjasként nyugton maradni odahaza, úgyhogy tovább folytatta a munkát.)
Közgazdasági iskolát végzett Miskolcon, melyet különösebben nem szeretett. Ami mégis mindmáig használatára válik az ott szerzett tudásból, a gyors-és gépírás.
A kollégiumi négy év alatt ismerkedett meg későbbi férjével, akivel (ezt először így meséli) gyorsan szerelembe estek egymással, és szerettek volna összeesküdni majd családot alapítani.
Ez hamar bekövetkezett (22 évesen szült), de házasságuk gyermekük 6. évében válással végződött.
Mialatt Melinda kisgyermekével otthon volt, elvégezte a gyógypedagógiai főiskolát. A négy éves képzés után 2 évig a helyi MET-iskolában gyógypedagógusként dolgozott, majd megkapta édesanyja pozícióját, s a gyógypedagógiai részleg igazgatója lett. A rendkívül sokirányú munka végzésében érdeklődése, személyes kíváncsisága segítette; utánajárás („kutakodás"), szakirányú tanfolyamok, OKJ-s képzések jellemezték szakmai életútját.

Ezen a ponton személyes életútjáról a szakmai életút irányába kanyarodik, illetve az iskoláról beszél tovább (további sorsukról, gyermeke életútjáról, házasságáról, unokája születéséről, kapcsolatos dolgokról nem.)
A gyógypedagógiai részleg vezetése mellett egy non-profit szervezet munkájában is részt vesz. A szervezet a környező települések számára nyitott – gönci térség –, jellemzően 18 év feletti pszichés/szenvedélybetegek számára áll rendelkezésre. Részben maguk járnak házakhoz (meghallgatás, életvezetési tanácsadás, jogi/egyéb ismeretek nyújtása zajlik), részben irodájukban elérhetőek, ahol filmklub, kézműves foglalkozás, drámafoglalkozás, tánc, kommunikációs tréning működik. Elmondja, hogy a pszichés leterheltség, passzivitás, depresszió megalapozója alapvetően a munkanélküliség; Korláton az ott élők 70-80 %-a munkanélküli, s nincs esély az elhelyezkedésre. Az elfogadás, a közösségnyújtás, a közösségi programok szervezése véleménye szerint ha nem is ad munkát, mégis pozitívan hat az ott élőkre.
A MET-iskolával kapcsolatban elmeséli, hogy összesen 43 tanulójuk van a két részlegen, s számításai szerint ez a szám csak csökkenni fog. Problémaként jelöli meg a kormány rendelkezését, melynek következményeként a családok a gyermek 18. életévét betöltve a 100.000 Ft-nyi ápolási díjat választják perspektívaként, így a gyermek kikerül az iskolából (otthon marad, TV-zik). (Mindezt a családok élethelyzetét illetően megérti.) Második probléma szerinte az, hogy a nevelőszülőknél, lakásotthonokban élő gyermekek sok esetben (függetlenül attól, hogy éppen hol tartanak iskolai előmenetelük terén) egyik napról a másikra kerülnek bentlakásos intézményekbe vagy másik helyre, másik nevelőszülőhöz, szintén kikerülve az iskolából, minden előzetes felkészítést nélkülözve.

Rövid ideig bevontak romológiai végzettséget érintő tantárgyakat (roma népismeret; kaptak hozzá kerettanterv-anyagot és tankönyveket) is, de a megfelelő szakképzettségű szaktanár kilépése után erről le kellett mondaniuk. Jellemzően szigorúan kezelik „odafönt" a jogszabályok pontos betartását, lásd: itt mindenki rendelkezik gyógy-pedagógus végzettséggel, ellentétben a környékbeli KLIK-intézményekkel, ahol ez korántsem vérmes elvárás...
Kérdésemre, hogy mi módon tudnak hatni az itt tanuló fiatalokra, azt a választ kapom, hogy fontos, hogy érezzék a partnerséget, a valódi érdeklődést, a „komolyan vételt" (lásd: Szabó Magda-idézet a falon); a puszta alá-fölérendelt viszony, az anyag egyszerű leadása nem működik. Ugyanakkor a gyerekek között működik a hierarchia: a csöndesebbek egyértelműen áldozataivá válhatnak „alfa"-társaiknak. Ahogyan korábban már kiderült, létezik a települések (valójában családok) közötti csapatharc: a rokonok, testvérek, barátok összezárnak, védfalat emelnek maguk köré (ugyanezt erősíti meg több iskolába járó gyerek is!).

4.NC
(Bata György)
67 éves nő
Abaújkéren élő 67 éves özvegyasszony, akinek a legmagasabb iskolai végzettsége nyolc általános iskola. Jelenleg kétszobás összkomfortos házban él, telek mérete 200 négyszögöl. A telek közel esik a vasútállomáshoz, valamint a hét hat napján nyitva tartó élelmiszer bolthoz. A hölgy 67 éves magyar származású, itt a faluban él a fia is, akivel hetente több alkalommal is találkozik. A hölgy negyven évvel ezelőtt házasság révén került ide, a férje a hölgy 55 éves korában rákban elhalálozott. Az özvegy 57 éves korában élettársi kapcsolatot létesített, de az élettársa 8 év múlva elhunyt, azóta egyedül él.

Havi fix kiadása (víz, áram, gáz)	40 000 Forint
Havi rendszeres jövedelme (nyugdíj)	70 000 Forint
Havi alkalmi munkából bevétele (sir gondozás)	40 000 Forint

Az özvegy szeret itt lakni Abaújkéren. Elmondása szerint környezetében segítőkész emberek laknak. Megemlítette, hogy a kerítést is együtt építették. Megvan elégedve a polgármester és a képviselőtestület munkájával.

Érdekes volt hallani a Wesley iskoláról alkotott nézetét: Az ide járó gyerekek szülei nem megbízhatóak, én sem adnám ide a gyerekemet.

5.C
(Bata György)
30 éves nő

Abaújkéren él a harmincéves anya a hatéves fiú gyermekével a saját tulajdonú házában, ami kőből épült. Vele lakik az unokatestvére is, aki huszonhat éves. A lakás Abaújkér „fő utcájában" található, ami összkomfortos az átlagosnál rosszabb minőségű. A lakás berendezése rossz állapotú, törött kopott bútorzatú rendezetlen környezetű. Az anyuka legmagasabb iskolai végzettsége: szociális gondozó. Az unokatestvér foglalkozása: szociális pedagógiai asszisztens.

Havi fix kiadása(víz, áram, fa)	30 000 Ft
Havi rendszeres jövedelmük	136 000 Ft
Alkalmi munkából származó bevétel	70 000 Ft

Az anya és az unokatestvér is közmunkásként dolgozik, szóba jöhető munkahely Miskolcon van ami napi három órányi utazás oda-vissza.
Mindketten azon a nézeten vannak, hogy nincs különbség cigány és nem cigányok közötti szegénységben, egy folytán sújtja őket a probléma.
Szerintük, hogy megszűnjenek a cigányok és a nem cigányok közötti feszültségek: a vegyes házasságokban látják ennek a célnak az elérését. A polgármesterben bíznak mindketten.
A ház kert részén gondozatlan környezet, hatalmas fű és gaz tenger. A lakásban két szálkás szőrű tacskó volt. Házi állatok nem voltak. A lakás festése már rég volt. A kisfiú a heverőn feküdt s zenét hallgatott.

6.NC
(Bata György)
81 éves nő
Abaújkéren élő 81 éves özvegy magyar asszony, aki nyugdíjas éveit tölti. Akinek rendezett, jól karbantartott lakása van. Elmondása szerint még mindig műveli a kertjét, szép kordonos szőlője van. Ház körüli állatai is vannak pl. gyöngytyúkok, csirkék, tyúkok. Egy idős kutya, aki már beteges, macska nincs.

Havi kiadások (gáz, víz, áram, szemét, biztosítás)	45 000 Ft
Havi nyugdíja	105 000 Ft
Alkalmi munkából bevétel	0 Ft

Az özvegyasszony életútja:
Született – 1938-ban, gyermekkora óta itt él, nem járt óvodában, de a Budapestről érkezett óvónő náluk lakott, aki megtanította több gyermekversre és dalra, többre még ma is emlékszik.
Férjhez ment 1959-ben (férj 1936.-ban született Kassán. Mezőgazdaságban dolgozott, 2007.-ben halt meg, 48 éven át volt a helyi önkéntes tűzoltó parancsnok, temetésén szólt a sziréna is. Lánya született 1960.-ban (nincs gyermeke, Szolnokon ápolónőként dolgozik.
Fia született 1964-ben, ő jelenleg mezőgazdasági vállalkozó hatalmas gépparkja van, a menye a helyi boltot vezeti református vallású, aki a rászorultak számára ad hitelbe is élelmiszert.
Az özvegy húsz éven át dolgozott a Wesley iskola elődjénél, ahol gyógypedagógiai gyermekfelügyelő volt.
A faluról azt említi meg, hogy: A helyi emberek nem járnak könyvtárba, a temető rendezetlen. A polgármesterről (Szabó Gábor) megemlíti, hogy öregek napján csomagot (a helyiek által termelt paprikából, paradicsomból, savanyúságból és fél liter bor) kapnak. Jár még egy disznótoros vacsora is az öregek napjához.

7.NC
(Bata György)
44 éves férfi

Apuka	44év	Targoncás-virágot termel	közg. szki.	Miskolc-Bosch
feleség	40év	konyhalány	boltieladó-szakács	Abaújkér-idősek otthona
fiúgyermek	14év	ősszel lesz 8. osztályos	Abaújszántó	
fiúgyermek	12év	ősszel lesz 6. osztályos	Abaújszántó	
nagypapa	72év	nyugdíjas	bánya elektro lakatos	

Életútja: 1975.-ben született Miskolcon Targoncásként dolgozik a Miskolci Boschnál ahol csak 180 000 forintot keres. Tudja, hogy a győri Audinál 300 000 forintot is megtudna keresni, de ő neki fontosabb a család. 1989.-ben szülei elváltak ők az édesapjukkal maradtak. Édesanyja jelenleg egyedül él Szerencsen.
2004.-ben megnősült, felesége az Abaújkéri idősek otthonában dolgozik konyhalányként annak ellenére, hogy szakács végzettsége van, de már van két szakácsnő)
2005.-ben született az idősebbik fia-Abaújszántóra jár iskolába
2007.-ben született fiatalabb fia-Abaújszántóra jár iskolába
Főállása mellett a ház kertjében sóvirágot termel, amit virágkereskedőnek ad el. Van nekik vietnámi malacuk, azért ez, mert ez 70 kg-osra hízik és ez zsírsertés. Szeretné megvásárolni a szomszéd házat, ami komfort nélküli (konyha, spájz, két kis szoba-kőből épült).

8.NC
(Bata György)
55 éves férfi (a 6. sz. interjú alanyának fia)
Abaújkéren élő mezőgazdasági vállalkozó életútja: Született:1964.-ben Szerencsen, Nővére 1960.-ban született, gyermeke nincs, Szolnokon él ápolónőként.
Általános iskolát elvégezte:1978.-ban Abaújszántón. Érettségi:1982. Szakmunkásvizsga:1985. Mezőgazdasági vállalkozóként dolgozik itt Abaújkéren, 130 hektáron gazdálkodik. nem tudja mennyi a bevétele, mert évente csak akkor jut bevételhez, amikor a terményt leadja. A kiadása is változó arról sem tud nyilatkozni. A család által lakott ház gondozott, sok mezőgazdasági gép található az udvaron. Haszonállatai nincsenek. Háziorvoshoz Encsre járnak.
Házasságkötés:1989.(felesége – 1970.-ben született – ő vezeti a helyi élelmiszer boltot, a rászorultak számára ad hitelt is.) Fiúgyermek születés:1993 (érettségije van, jelenlegi foglalkozása-fagylaltos autóval dolgozik Abaújszántón) Fiúgyermek születés:1994 (jelenleg a debreceni Agrártudományi egyetemre jár – ő veszi át az apa vállalkozását) Az édesapja 2007.-ben hunyt el, ő volt a helyi tűzoltó parancsnok, édesanyja a közelében él nyugdíjasként.
A család anyagi helyzete javult az elmúlt öt évben-mivel többet, jobbat és hatékonyabban tud dolgozni.
Faluról elmondja: Az önkéntes tűzoltó egylet, amikor bozót tűz volt, akkor mindenki ment tűzet oltani. A Wesleyet azért tartja jónak, mert sok embernek ad munkát. Két évente van egy esküvő a faluban. A cigányok között van 4-5 személy, akik, börtönviseltek és kisebb bűncselekményektől sem riadnak vissza. A közmunkás romáknál előfordult, hogy egy néninek fát vittek ki, s amis a néni borravalóért ment a szobába, addig ellopták a néni mobilját.

9.NC
(Bata György)
53 éves férfi
Abaújkéri Aba kútja benzinkút alkalmazottja 53 éves, aki Encsen lakik az édesanyjával, aki 73 éves nyugdíjas, de Abaújkér-Aranyoson van fél családi háza (másik fele az édesapjáé). Szakképzettségére nézve-húsipari termék feldolgozó. Minden másnap dolgozik a kúton 06.00.-19.00. között. Az anyagi helyzete azért javult az elmúlt öt évben, mert van állandó munkája.

Havi kiadások (áram, víz, autó, biztosítás)	40 000 Ft
Havi bevétel	200 000 Ft
Alkalmi munka bevétel	40 000 Ft

A Wesley iskoláról való véleménye, pozitívumként említi meg, hogy sok embernek ad munkát. Negatívumként említi meg, hogy a diákok többször próbáltak lopni, sűrűn szemetelnek, csorda módon közlekednek.
A polgármesterről és a képviselőtestületről rossz véleménye van, mert szerinte egyáltalán nem foglalkoznak a falu problémáival.
Nézete szerint Abaújkéren elég sok furcsa ember él, jobb, ha az ember behúzódik saját házába.

10.NC
(Bata György)
85 éves nő
Abaújkéren élő 85 éves özvegyasszony, aki szabadidejében egészségi állapotától függően műveli kertjét. Özvegy asszony életútja:
Született: 1934. Alpáron járt iskolában 7,5 évet, mert a háború miatt félbeszakadt a tanítás, bejöttek az oroszok. 1957. óta él Abaújkéren. Gyermekként kezdett el dolgozni a nővérével az Aranyosi kőbányában vízhordóként. Budapesten 1959.-ben járt életében először Az aranyosi kőbánya bezárásáig ott dolgozott (1961.12.16.). Majd háztartásbeliként élt, 1975.-ben bedolgozóként kezdett el dolgozni, ami számára jó volt, mivel házhoz hozták a munkát s innen is vitték el. Jövedelmi viszonyok: havi kiadásai: 50 000 Ft (víz, gáz, szemét, biztosítás, fa), havi nyugdíja: 100 000 Ft. A meleg ételt Hejcéről hozzák, ez szociális alapon jár neki.
Férjhez ment:1957.-ben (1958.-1990.-ben bekövetkezett haláláig a Miskolci MÁV-nál dolgozott kocsi rendezőként.
Lánya született: 1962.-ben aki az alsó tagozatot itt Abaújkéren a felső tagozatot Göncön végezte el. Jelenleg Encsen dolgozik a vízügynél irodai dolgozóként.
Fiú unokája született: 1989.-ben, aki jelenleg Szikszón dolgozik a Hell-nél.
Lány unokája született: 1994.-ben aki jelenleg Abaújszántón dolgozik a gimnáziumban pszichológusként.
Az özvegy elmondja, hogy szakorvosi vizsgálatra, orvosi beutalóval Szikszóra, szemészetre viszont Encsre kell utazni.

11.NC
(Bata György)
61 éves férfi
Abaújszántón élő, de Abaújkéren a Wesley iskolában gyógypedagógiai asszisztensként huszonharmadik éve dolgozó ember.

Férj	61 éves	Szakmunkás	villanyszerelő, gyógypedagógiai asszisztens
Feleség	56 éves	Pedagógus	Iskolaigazgató
Fiú	33 éves	Egyetem	Közgazdász
Fiú	29 éves	Tiszthelyettes	Rendőr

A közgazdász gyermek még egyedül álló. A rendőr gyermek Budapest V. kerületében nyomozó, a felesége is rendőr s rövidesen az unoka is megszületik.

12.NC
(Bata György)
56 éves férfi
A Malom soron él az 56 éves fiatalember az édesanyjával az 50 négyzetméteres saját tulajdonú lakásba. A lakás áll – két szoba, előszoba, fürdőszoba, WC, főzőfülke.

Családi helyzet	Életkor	Iskolai végzettség	Foglalkozás	Családi havi kiadása	Család havi bevétele	Havi alkalmi munka
Fiú	56 éves	Gépjárműfényező	Közmunkás	15 000 Ft	165 000 Ft	20 000 Ft
Anya	88 éves	6 elemi	Nyugdíjas			

A fiatalember elmondja, hogy 57. éve él Abaújkéren. A Wesley iskolával kapcsolatban elmondja: szobafestő, kőműves, szakács képzések vannak, GYEREKEK járnak az iskolába. A boltosoknak jó igazán, hogy az iskola itt van a faluban, mert van forgalmuk.

13.NC
(Bata György)
82 éves nő
Abaújkéren élő gyógypedagógus özvegyasszony, aki a lányával él,

Özvegyasszony	82 éves	egyetem	Gyógypedagógus	Havi családi kiadás 200 000 Ft	Havi családi bevétel 390 000 Ft
Gyógypedagógus leánya	55 éves	egyetem	Gyógypedagógus		

özvegyasszony	gyógypedagógus	nyugdíjas	5 gyermek
néhai férj	gyógypedagógus	elhalálozott	5 gyermek
György Tibor fia	gyógypedagógus	Wesley-ben dolgozik	2 gyermek
Laci fia	tanító	Balatonalmádiban	2 gyermek
Kati lánya	fejlesztő pedagógus	nyugdíjas	2 gyermek
Juli lánya	gyógypedagógus	Wesley-ben dolgozik	3 gyermek
Éva lánya	tanító	Szentendrén	2 gyermek

Az özvegyasszonynak a testvérei

özvegy- Erzsébet	született- 1937.	gyógypedagógus
nővére- Veronika Katalin	született- 1936.	növénykutató mérnök
húga- Piroska	született- 1942.	tanító
húga- Mária	született- 1939.	tanító

Az özvegy a testvéreivel a szlovákiai Magyarsókon élt, de az édesanyjuk 1944.-ben bekövetkezett halála. Valamint a szlovák-magyar lakosságcsere miatt Magyarországra költöztek Az özvegy a férjével a főiskolán ismerkedett meg majd később összeházasodtak. A férjével 1969-1982 között Kirincsen dolgozott gyógypedagógusként. Majd a szakfelügyelő Szentmártoni László sokadik unszolására átköltöztek Abaújkérre. Ahol a férj haláláig, az özvegy nyugdíjazásáig dolgozott a Wesley-ben. két gyermeke is itt dolgozik gyógypedagógusként. Többi gyermeke is pedagógus lett.
Abaújkérrel kapcsolatban elmondja, hogy a nagy esőzések miatt a háza már három alkalommal volt elöntve a földekről lezúduló sáros vízzel. A polgármestertől homokzsákokat kért, de az kifogásokat keresett, hogy nincs megfelelő homok. Az özvegy megemlítette, hogyha a polgármester nem ért ehhez, akkor miért nem keres szakembereket.

14.NC
(Bata György)
85 éves nő
A Rákóczi utcában élő özvegyasszony, aki 11 éven át nyugdíjazásáig postásként dolgozott Abaújkéren. Az özvegy jelenleg 85 éves (született 1934.-ben), s aktívan műveli a kiskertjét. Legmagasabb iskolai végzettsége 8 általános iskola, amíg nem dolgozott postásként addig háztartásbeliként tevékenykedett otthon. Havi kiadása 25 000 Ft, nyugdíja 105 000 Ft. Csak hétvégén főz otthon, hét közben az idősek otthonából hozzák az ételt. Egyetlen gyermeke- lánya Budapesten lakik, aki rendszeresen látogatja az édesanyját. Ötvenöt éve él Abaújkéren, a férje 1996.-ban 76 éves (született 1920.-ban) korában halt meg. A férj nyugdíjazásáig (1980) Kazincbarcikán a vegyi üzemben dolgozott gépkezelőként.
A szomszédasszony mindennap átjár hozzá s megbeszélik a napi problémákat. Ezek a problémák akkor a legégetőbbek, amikor zivatar jön. Mivel nincs az utcákon szikkasztó építve, így az esővíz a kerteken keresztül „közlekedik”.

15.C
(Farkas Katalin)
46 éves nő
Hozd már ki a széket! – kiabál be a szobába az anya. Én leülök, mondja, mert egész nap, én két helyen járok dolgozni, dolgozok a vízügynél, meg dolgozok a méhtelepen is mellék állásba. Muszáj, gyerekek vannak, el kell őket tartani, ugye most jött haza a férjem a BV-ből, közérdekű munkáját töltötte 73 napot ült. Ez nem Szégyen! Kellemetlen.

Én 42. 00 Ft fizetést kapok 32 ezer Ft a családi pótlék, annyiból tartom fent a családomat, a férjem sehonnan semmit nem kap, mert nem tudta igazolni a munkaviszonyt, hogy 30 napot bejelentve kellet volna dolgozni.
Hatan laknak ott, 8 általánost végeztek, közmunkán van az anya. Kártyás villanyóra van náluk, vizük nincsen, vagyis le van csökkentve. Pár éve leégett a házuk. Azóta sem tudták rendesen rendbe hozni.
Van sok egészségügyi problémám. –De nem baj, itthon a férjem, itt a négy szép gyerekem. Mert hát egyszer elvették már tőlem őket. Miért?- kérdem
- Hát mert nem volt megfelelő körülmény, itt nagyon drága a bolt. És én még át menetem Szántóra a boltba és felügyelet nélkül hagytam őket. Jelentették a szomszédok.
- Valami baja lett a gyerekeknek?-
- Nem, nem volt semmi, és még akkor még az iskolából se kértek szakvéleményt. Én vittem be gyámügyre, mikor intéztem, hogy visszakerüljenek.
- Mennyi ideig voltak távol?-
- Csak három hétig.
- Az nem sok idő, ennyi idő alatt vissza tudta szerezni a gyerekeit?
- Én megmutattam mindenkinek Kérben. Én felemelt fővel mondom mindenkinek, hogy nem iszom, igaz kávézok, cigizek, de ennyi jár nekem, ennyi az enyém. Az apjuk megiszik 2 felest, egy sört, ennyi a maximum, többi megy a gyerekekre. Élelemre nem panaszkodhatunk, azé még kitudom nyitni a szekrényt, hál istenkének van benne valami. Az apjuk, amikor bent vót a BV-ben az iskolától kaptunk segítséget,
Amúgy állandóan el akarják vinni a gyerekeket, tavaly egy zsák fa végett, meg, azért mert a férjem bent mosott a nagyszobában. Pedig ezért, mert csak egy zsák fánk volt akkor! De kiharcoltam, hogy ne vigyék el tőlem őket. De mindig van valaki, aki segít rajtunk, most is van egy jogász nő, aki jön hozzánk jövő héten hoz ruhát meg szőnyegeket, nagyon rendes velünk.
De én azt mondom, mi most is felemelt fővel járhatunk, hiába a férjem börtönben volt, mert még más asszony nem várja ki, én bizony kivártam! Tavaly 3 hónapig volt kint Hollandiában, én bizony megvártam. Akkor se éheztünk.
Amíg én a két karomat fel tudom emelni, addig a gyerekeimnek bajuk nem lesz.

16.C
(Farkas Katalin)
35 éves férfi és 23 éves nő
Az udvarukon játszott két nagyon szép kislány, akik mikor megláttak rögtön beszaladtak kihívni az édesanyjukat. Az anya meglepetten invitált be az otthonukba. Szívesen válaszoltak a kérdéseimre, az apa is bent volt a konyhában. A helység egyszerű volt, de volt benne minden, ami egy háztartáshoz szükséges.
Az apukán (35 éves) láttam, hogy nagyon izgul. Érezhető volt még az is, hogy fáradt és kicsit megtört is. Ahogy rájöttek, hogy nem felülvizsgálni szeretném az életüket, csak kíváncsi vagyok az élettörténetükre, el kezdett mesélni, az apa is, sőt talán át is vette az anyától ezt a szerepet. Kérdéseimre elmondta, hogy 8 éve vannak együtt az élettársával, aki 23 éves. Három lányuk van, a legkisebb 1 éves, aludt a szobában éppen. Albérletben laknak a házban, amit az lány édesapjától bérelnek havi 20 e forintért. Emiatt nagyon szomorúak, mert nincsenek olyan jó viszonyban a nagyszülővel és bármikor ki rakhatja őket.
Az apa elmondta, hogy mivel tartozása van, így nem tud a közmunka programban dolgozni, csak feketén. Így viszont hetente 40. ezer forint a fizetése. Emellé jön még a szociális segélye és a gyerekek pénze is, ami együttesen 94 ezer forint.
Ebből a pénzből ők nagyon jól megélnek, mindent meg tudnak adni a gyerekeknek. Az összes kislány fülében arany fülbevaló volt.
Az apa elmesélte, hogy ő nagyon nehéz sorsú volt. A nagyanyja és az édesapja nevelte. Nagyon szegények voltak, emiatt még a nyolc általános iskola befejezése előtt be kellett állnia, dolgozni, hogy tudjon haza adni pénzt.
Csak felnőtt korában fejezte be a nyolcat, és elvégezte a kőműves szakiskolát is itt a MET iskolában. Ennek köszönheti, hogy ma már megbecsült szakember a szakmájában és biztos megélhetést tud nyújtani a családjának is. Az anya is mondta, hogy ők nem is tudják, mit kezdenének a Wesley nélkül itt a faluban. Számára pótolhatatlan az, hogy bölcsödébe tudja járatni a gyermekeit. Elégedett a nevelőkkel, és a bölcsőde szellemiségével – mondja. rendkívül sok segítséget kapnak itt. Kérdésemre, hogy milyen a cigány- magyar viszony itt a faluban, azt mondták, hogy nekik semmi bajuk nincs. Megbecsülik őket, mert nem lopnak, csalnak. Sokszor kapnak a magyaroktól adományt. Bútorokat, szőnyeget stb.
Amit kissé sérelmeznek az az, hogy az intézményben ahová járnak a gyerekek, sokszor érik őket hátrányos megkülönböztetések. Nem engedik azt, hogy saját készítésű süteményt vigyenek be szülinapra, pedig kötelező, mert összesúgnak, hogy azt cigányok hozták, abból ne egyenek. Nem veszik figyelembe azt sem, hogy lenne véleményük azzal kapcsolatban, hogy mennyi legyen az osztálypénz, vagy, hogy hová menjenek a gyerekek kirándulni. Mindig minden rájuk van kényszerítve. Azt érzik, nincs szavuk.

Ami még nehéz nekik, hogy nincs a faluban gyermekorvos. Felnőtt orvos van csak, ő is csak hetente 2-szer. Ha bármelyik gyermekkel baj van, autót kell fogadniuk, amit egy magyar ember vállat, 2000 Ft-ért viszi be őket Szerencsre.
Ha bármelyik gyermekük megbetegszik, minimum 10.000 Ft.-ba kerül nekik.
Saját egészségi állapotukkal nem tudnak foglalkozni, egyáltalán.
Szeretnék megigényelni a CSOK-ot, de ahhoz az anyukának kell, hogy legyen egy hat hónapos munkaviszonyának lennie. Várják a szeptembert, hogy a legkisebb gyermek is bölcsbe mehessen.
Ekkor felébredt a pici, és megmutatták azt a szobát ahol ő aludt. Nagyon hangulatos, tágas szoba volt új bútorokkal, sarokülővel, okos tv-vel, szép tapétával a falon.
Át jött a hangulat, hogy ott ők boldogan élnek, abban, amit ők megteremtettek maguknak.

17.C
(Farkas Katalin)
55 éves nő
A cigányasszony elmeséli, hogy lányaival és unokájával él Abaújkéren. Elmondja, hogy 3 elemi osztálya van. Az egyik lánya iskolába jár még, a másik lánya gyesen van a 3 éves unokájával. 4-en 84 ezer forintból élnek, a nagymama közmunkán dolgozik, a nagy lányának most járt le a gyese. Van, hogy naponta kétszer kell főzniük, mert csak úgy tud jól lakni a család. Elmeséli még azt is, hogy a nagy esők miatt beázott a házuk, befolyik a fotelba a víz és nem tudja, hogyan lesz megjavítva. Nincsen férfi a házban. Nincs, aki megcsinálja, tettek alá vödröt.
Kérdeztem miért nem kérnek segítséget az önkormányzattól, erre azt válaszolta, hogy ők nagyon „visszatartóak" félnek, el se tudná képzelni, hogy be menjen segítségért a hivatalba, nem lenne hozzá bátorságuk.
A lány is a közmunkán fog dolgozni. Nem tudna bejárni, Miskolcra gyári munkásnak, igaz nem is akar, mert a gyerek nem ott alvós lesz az óvodában.
Jó maguknak ez a közmunka?- kérdem. Jó! Mert hát azért van egy kis lehetőség, mert hát miből élnénk? Van itt barátja, ismerőse, akivel beszélgethet, át mehet hozzá?- Nincs. Én nem foglakozok senkivel, nem is akarom. Nem akarom én, hogy pletykáljanak rólam. A testvérekkel, rokonokkal se tartjuk a kapcsolatot, egyáltalán.
- Nem hiányzik?- Nem. – mondja.
- Mikor volt utoljára barátnője?
- Az iskolában. Akkor még, jó volt.

18.NC
(Farkas Katalin)
fiatal nő
A család rendkívül szép lakásban él. A férj, aki villanyszerelő végzettséggel rendelkezik, Kassán dolgozik, zöldséget pakol. Többet keres, mintha a szakmájában dolgozna. A család havi 300.00 Ft-ból él. Soha semmi bajuk nem volt a helyi cigányokkal, igaz nagyon elfogadó neveltetésben részesültek. Úgy tudja a Wesley iskolába csak szegény gyerekek járnak. Véleménye szerint jó is meg nem is hogy itt van ez az iskola. Munkahely teremtés szempontjából jó, de az ide járó gyerekek gyakran hangosak, fegyelmezetlenek. Aggódik, hogy kisgyermekére ez rossz hatással is lehet a későbbiekben. A falusi cigánycsaládokat kicsi korától ismeri, nincs rossz viszony, nem fél tőlük.

Kielégítőnek tartja a cigány magyar viszonyt.

19.C
(Gyuris Ibolya, Somogyiné Lendvay Ildikó)
43 éves nő
(Szűk kivonat, az eredeti géphiba miatt megsemmisült)
A kedves hölggyel az Aranyosi úton találkoztunk össze, aki 43 éves. Megtört barna arcán látszik a fájdalom és kétségbeesés. Első látásra is láttuk rajta a nyomort, szegénységet. Segítőkészen állt a kérdőív kitöltéséhez, elmondta, hogy albérletben lakik, férje közmunkásként dolgozik és három kiskorú gyermeket nevelnek együtt. Autista gyermekük a helyi iskolába jár, ahol pedagógusok nagyon segítőkészek és bizalommal lehet hozzájuk fordulni. Könnyezet, amikor megélhetéséről kérdeztük, amiről nem szeretet volna beszélni, megemlítette lányát, aki helyi cigányfiúval házasodott össze. Lánya nem tarthat vele közeli kapcsolatot, mert fiú féltékenyen őrzi őt. Ez nagy szívfájdalma az édesanyának. Az interjú után elsétáltunk megnézni a lakását kívülről, a kert gondozatlan volt és a teraszon, egy matracon aludt az egyik gyermek. A ház romos volt, épp hogy össze nem dőlt és tudjuk, hogy ezért havonta 5000 Ft lakbért fizetnek.
Cigányokkal való kapcsolatát nehezen éli meg, roma családja nem jár össze a helyi cigányokkal. A magyar embereket többre becsüli, jó véleménnyel van róluk és tudja, bármikor fordulhat hozzájuk segítségért.

20.C
(Gyuris Ibolya, Somogyiné Lendvay Ildikó)
idős nő
(Szűk kivonat, az eredeti géphiba miatt megsemmisült)
Egy kerítésen bekiabálva láttunk meg egy idős nénit, egy vastag, oszlopokkal díszített teraszon. Fájos lábaival és kezében botjával felénk sétált. Elmondta, hogy fél órával ezelőtt járt itt egy csoporttársunk, de vele nem akart szóba állni. Elmesélte zárkózottságát, mert ő nem szeret emberek közé menni. Ha rá köszönnek, elfogadja a köszönést, de nem keresi a társaságot. Nem kedveli az embereket, de úgy érzi őt azért mindenki szereti. Szerinte „mindenkihez nem érdemes szólni, mert kicsiből nagyot csinálnak". A roma asszony, aki 30 éve él a településen valamikor takarítónő volt. Most nyugdíjas és naponta segítségre szorul. Egy gondozó jár hozzá, aki minden nap ebédet visz és segít a ház körül. Kertje rendezett, háza felújításra szorul, állatot nem tart és veteményese sincsen. Házában nincs fürdőszoba, konyhájában sparhelttel fűt. A háztető bádogból készül, amit már régóta rozsda borít. Esély sem lehet a felújításra, hiszen senkitől sem kap segítséget.
A helyi iskolát „bolond iskolának" tartja, szerinte sok hülye gyerek jár ide, rossz gyerekek, szófogadatlanok. A mai fiatalok nem segítőkészek, tönkreteszik az utcákat, és nem tisztelik az időseket.

21.NC
(Gyuris Ibolya, Somogyiné Lendvay Ildikó)
66 éves férfi
(Szűk kivonat, az eredeti géphiba miatt megsemmisült)
A férfi, aki 66 éves, albérletben lakik a falu végén. Nyugdíjas, de mellette alkalmi munkát is vállal. Gyermekei külföldön élnek, de látogatják és szeretik őt. Elmondta, hogy a MET iskolában többnyire „feketék" járnak, szükség van az iskolára, mert sok embernek munkát ad. Az iskoláskorú gyerekek teleszemetelik a falut, rongálnak, és a játszóteret tönkre teszik. Hiába tanulnak szakmát nem fognak jó minőségű munkát végezni.
Csaba házán rácsok vannak, nyílászáróin vastag rácsok vannak, mert tartani kell a lopásoktól és betörésektől. Kertje gyönyörűen rendezett, virágokkal és gyümölcsfákkal díszített, de elmondta, hogy a cigányok képesek a kertet is tönkre tenni tűzifáért. Nem szereti ezeket az embereket és távolságot is tart velük. Ács- Állványozó szakmájából fiatalon jól megélt, sikerült kitanítatnia gyermekeit, de most bevételei csak a megélhetést biztosítják. Félre rakni már nem tudna.

22.NC
(Gyuris Ibolya, Somogyiné Lendvay Ildikó)
idős nő
1980 óta él a faluban.
Gyermekei megházasodtak már. Fia a szomszéd házban lakik, lánya a szomszéd városban él.
Lányának kisfia a helyi óvodába jár, ő születési rendellenességgel jött a világra. Az óvodáról nagy elégedettséggel beszélt, a gondozók mindenben segítik a családot. A kisfiú óvodába járásához a helyi önkormányzat biztosítja az utazást. Az óvoda mindenben a szülők rendelkezésére áll és segítenek, amiben tudnak. A 6 éves kisfiú hamarosan iskolaéretté válik és a helyi, MET által fenntartott iskolába szeretnék a szülők járatni. A néni elmondása szerint az iskola mindenben a gyermek érdekeit nézi, szem előtt tartja, hogy a gyermek sajátos nevelést igényel, és hosszú távon tervezhetnek az iskolában eltöltött évekről. A kisfiú szülei fontosnak tartják, hogy később szakmához is juthat ebben az iskolában. Klárikának negatív véleménye is volt a másik településről érkező pedagógusokról, háza előtt elhaladva nem köszönnek, nem mutatnak megfelelő példát a gyerekeknek. A Fő utcán lakók ezt lelkileg nehezen viselik.
A faluról: „ Mindenki ismer mindenkit, senki nem bántja a másikat". Szeretettel beszélt a cigányokról, „ezek az emberek rendesek, jól ki lehet velük jönni". Sok cigány barátja van a faluban, bármikor szívesen ad nekik kölcsön kisebb összegeket, hiszen tudja, hogy becsületesen megadják.
Elégedett a helyi bolti szolgáltatásokkal, azt mondja, hogy mindent meg tud vásárolni.
„Az irigység, pletyka természetesen itt is jelen van – folytatta. Az emberek kedvesek, mindig lehet rájuk számítani.
Férjével kettesben élnek, szegényes kis házikójukban. Klárika sokat dolgozik, bár már nyugdíjas, de rákényszerül, hogy kiegészítse fizetését. Nyugdíját és fizetését többnyire nem tudják beosztani, sokszor kényszerül a szomszédban élő fia segítségére. Lánya, aki a közeli városban él sokat segít édesanyjának a házkörüli munkában, szinte minden nap látjuk őt munkálkodni a házkörül. Az idős néni sokszor kényszerül a boltban hitelre vásárolni, de gyermekei kisegítik őt. Változtatni még sem akar, hiszen gyökerei ide kötik, és nem tudná megszokni az idegen embereket.
A település intézményeit ismeri, az önkormányzat munkájáról jól tájékozott, a polgármestert nagyon tiszteli. Elmondása szerint a falu vezetője nagyon kedves, becsületes ember, mindenben lehet rá számítani és mindenképpen szavazni fog rá.

23.NC
(Gyuris Ibolya, Somogyiné Lendvay Ildikó)
43 éves nő
Idősek Klubjában dolgozik. ő a klub vezetője, érettségizett és nagyon szeret ezen a helyen dolgozni.
Az MET iskolát jól ismeri, de gyermekét sosem járatná ide. Ezek a gyerekek felfordítják a falut, teleszemetelik az utcákat, szétverik a buszmegállót, viselkedésük felháborító. A játszóteret rongálják, rossz példát mutatnak a kisebbeknek, a fiatal tízen éves lányok szexuális együttléteket folytatnak ezeken a közös tereken. Ludmilla a gyermekét kénytelen elvinni egy szomszéd város iskolájába, ami nagyobb költséget jelent a család számára. A helyi emberek mind elviszik saját gyermekeiket, hiszen a hátrányos helyzetű gyerekek elfoglalták helyüket az iskolában.
Nyugodt békés környezetben élnek itt az emberek, bár előfordulnak kerti lopások, betörések. Helyi viszonylatban a nem cigány emberek jól kijönnek a cigányokkal, tudnak egymás mellett élni A cigányok a tiszteletet megadják, köszönnek és közvetlenek. A lopások gyorsan kiderülnek, hiszen a helyi rendőrség jól ismeri a lakosokat és mindig tudják hová vezetnek a nyomok. A helyiek szerint a cigányok nem bandáznak egymással, zárkózottak, még egymással sem járnak össze. Ezeket az embereket jobban támogatják, mint a nem cigányokat, hiszen gyermekeik egész évben ingyen ebédet, élelmiszercsomagot, ruhatámogatást kapnak. A családoknak jár a gyermekvédelmi támogatás, emelt összegű családi pótlék, és a lakásfenntartási támogatás. Rá vannak kényszerítve, hogy közmunkát végezzenek, mert ha nem, akkor az önkormányzat megvonja a támogatást tőlük. Ludmilla szerint, ha az állam biztosítana munkahelyet a faluban, nem lenne ember, aki ott dolgozzon, hiszen a cigányok csak kis számban járnak el dolgozni. A helyiek többnyire a környékbeli városokban vállalnak munkát.
A fiatal polgármester másként gondolkodik, nagyon jó ember, de valószínű, hogy olyan képviselők veszik körül, akik nem látják el jó tanácsokkal. Az itt lakók nem nézik jó szemmel, hogy a polgármester inkább a földeken dolgozik, mint a falu problémájával foglalkozna. Az megfelelő irányítás hatásosabb lenne, több időt kellene a hivatalban töltenie.

24.NC
(Gyuris Ibolya, Somogyiné Lendvay Ildikó)
47 éves nő
Férjével és iskoláskorú fiával él együtt. A településen közmunkásként dolgoznak, kettőjük jövedelme nagyon kevés, ezért szezonális alkalmi munkát is vállalnak. Nagyon sokat segítenek a szomszédoknak az idős embereknek, ha kell, elvégeznek a ház körül, az ebédet elhozzák az öregek otthonból.
Otthon is főz családjának, hiszen kisfia nagyon szereti a húsos és tésztás ételeket. Kedvenceik a „Lecskés bableves, Petrezselymes nokedli és a Krumplis galuska savanyú káposztával". Minden nap esznek meleg ételt, de megélhetésük nagyon szegényes, hiszen mindketten keveset keresnek.
Jó véleménnyel van a MET iskolába járó gyerekekről és a tanárokról is. A diákok tisztelettudóak, beszédesek és segítőkészek.
A helybeliek és a cigányok közötti viszonyt pozitívan ítélte meg. Ha a helybeliek kedvesen szólnak a cigányokhoz, akkor ők is kedvesen fogadják a közeledést, de ha ellenségesen szólnak, akkor támadóan válaszolnak. „Amilyen az adjon isten, olyan a fogadj isten". Ági közvetlen kapcsolatban van a cigányokkal, minden nap találkozik velük az utcán, beszélgetnek és az életük is nyitott egymás előtt. Bizalmas viszonya már gyermekkorában kialakult ezekkel az emberekkel, együtt járt velük iskolába és sok cigány barátnője is volt. Mindig jó kapcsolatban volt velük.
A fiatal hölgy és férje nem szeret bezártságban élni, fontos nekik a napi kommunikáció a helyiekkel. Félnek a bezártságtól, ezért minden nap körbe járják a falut, bemennek házakhoz és segítenek, ahol tudnak. Kell nekik egy megszokottság és elmondták, hogy soha nem költöznének nagyobb városba. Szeretik az itteni embereket, az időseket és a fiatalokat is egyaránt. Az életüket a segítésnek szentelik és nem baj, ha nem kapnak ezért pénzt. Ha nagyobb segítséget nyújtanak, akkor is azt válaszolják, hogy annyit adjon, amennyit gondol.
Ági szerint a helyi emberek nagyon zárkózottak, mindenkinek meg van a saját birodalma, behúzódik saját otthonába. A zárkózottság természetes dolog itt, hiszen az emberek egymással keveset beszélgetnek, hiszen ritkán történik érdekesség a faluban. Érkezésünk után három nappal azonban mindenki tudta, hogy itt vagyunk, kedvesen fogadtak és várták, hogy menjünk hozzájuk interjút készíteni.

25.NC
(Gyuris Ibolya, Somogyiné Lendvay Ildikó)
idős nő
A néni őslakosnak számít, hiszen ebben házban született. Nagyon szeret itt élni, de sok betegsége van, már az ágyból is alig tud felkelni. Párja is segít a gondoskodásban, de már ő is nagyon idős és beteges. A gondozók otthonába hordják az ebédet és sokat segítenek neki a házkörül. Szomszédjai régen meghaltak, ezáltal a barátait elveszítette: „nincs kivel szeretni egymást". Utcájában sok idős, nyugdíjas beteg ember él, így az utcabeliek nem

járnak már össze. A kapcsolatot a keresztlánya ápolja a szomszédok között. Rokonai távoli nagyvárosokban élnek, így nagyon kevés látogatója van, de mindig szívesen veszi, ha valaki beköszön hozzá.
Szerinte a cigányok helyzete nem változik, sok rászoruló van, de a helyiekkel tisztelik egymást. Régen még tartották a hagyományokat a faluban, húsvétkor locsolkodtak, még a cigányok is, de mióta az emberek nem adnak húsvétkor pénzt a gyerekeknek, a hagyománynak is vége lett. Mióta ágyban fekvő beteg, nem ismeri az emberek szokásait, de a régi időkre emlékezve elmesélte, hogy a cigányok és a helyiek mindig jó kapcsolatokat ápoltak. Emlékszik, hogy a pedagógus az utcán sétált a gyerekekkel és illemre tanította őket, amikor a fáról gyümölcsöt akartak szakítani. Ma már nem mer szólni a tanár, inkább annak örül, ha a gyerekekkel eljutnak a kijelölt helyre és útközben nem szöknek el. Ica néni szerint az iskolában buta, nem jól nevelt gyerekek járnak. Fegyelmezetlenek, lármáznak az utcán, rongálnak és csúnyán beszélnek. Az iskoláról időskora révén nem tudott többet mesélni, de több rokona is az intézményben dolgozott. Ez jól jött a családnak, a közelség és a munkalehetőség miatt.
A falu helyzete szerinte romlott, az árak nagyon magasak és a nyugdíj nem igazodik a költségekhez. Az emberek szinte csak közmunkából élnek, a körülmények egyre rosszabbak, a helyzet semmit sem javul. Az önkormányzat sokat segít a rászorulókon, de Ica néni úgy érzi, hogy amikor neki segítségre volt szüksége nem kapott megfelelő támogatást. Amikor bejött a víz a lakásban a nagy esőzések miatt, kapott némi segítséget, de a hivatalban volt, hogy nem sikerült ügyeit elintézni. A polgármester munkáját tiszteli és értékeli, segít ahol tud, de egy ilyen szegény településen nagyobb összefogásra lenne szükség a felemelkedéshez, az élet jobbá tételéhez.

26.NC
(Gyuris Ibolya, Somogyiné Lendvay Ildikó)
89 éves nő
A 89 éves néni egyedül él szépen rendezett házikójában. Férje régen meghalt, de nem fél a magánytól, szeret egyedül élni. 16 éven át a MET iskolában dolgozott nevelőként. Az iskoláról ma is jó véleménnyel van. Jót tesz a falunak munkahely szempontjából. A település is alkalmas arra, hogy az iskola itt működjön. A gyermekei nem tanultak itt, a más képességű gyerekek miatt, de megtudták oldani az átjárást a szomszédos városba. Ő is hátránynak érzi, hogy az iskola hátrányos helyzetű gyerekeket foglalkoztat. Szerinte egy különálló intézményben kellene elhelyezni a különböző képességű gyerekeket.
A cigányok barátságosak, neki is van cigány keresztgyereke, aki jól boldogul az életben és szép családja van. A viszonyok a családok között megfelelőek, sosem volt probléma és megkülönböztetés a cigányok és nem cigányok között. Sosem tapasztalt lopást csak hallomásból tud ilyenekről, volt, amikor azért jöttek be a kertjébe, hogy ne kelljen cipekednie és levitték a leandereket a pincébe. Örül, hogy a cigány családok sok támogatást kapnak, de azt is tudja, hogy ez nagyon kevés ahhoz, hogy jó körülmények között éljenek.
Saját háza kedvesen berendezett, nagyon régi bútorokkal, hatalmas virágmintás tapéta. A cserépkályha a fűtést szolgálja, és az önkormányzattól kapott tűzifa nagy segítség számára. Az ebédet az idősotthon szolgáltatja, amely változatos és az adag is megfelelő. Saját fodrásza van, aki házhoz jár, hiszen a mindennapokban is fontos számára az igényes megjelenés. Öltözéke korához mérten ízléses és csinos, ruhatárára ma is odafigyel. A bőrápolás számára nagyon fontos, ezért korát meghazudtolóan fiatalos, nem is találtuk ki mennyi idős lehet. Büszkén mesélte, hogy két kutyával és két macskával él együtt, ezért nem érzi magát magányosnak. Gondozója minden nap látogatja őt, segít a házkörüli munkában, és mindenben számíthat rá. Visszaemlékezett a második világháborús időkre. Elmesélte, hogy volt egy zsidó barátnője, akit nagyon szeretet, nagyon szerette a zsidókat, rendes, jóravaló és segítőkész emberek voltak. Kereskedelemből éltek, sosem voltak hivalkodóak és minden embernek segítettek. Hiteleztek a boltokban és megbíztak az emberekben. Szörnyű élmény volt átélni, hogy elveszítették őket. Ma már nem élnek itt zsidók, de emlékeiben ott élnek még a maradandó nyomok. Nem szívesen beszél a háborús emlékekről, hiszen mélyen sebet ejtettek szívében, de a szép emlékek gyermekkoráról, amikor még együtt játszottak felejthetetlenné váltak. Irénke szereti ezt a helyett, sosem jutott eszébe, hogy elköltözzön innen, Férjével boldog életet éltek ezen a településen.

27.NC
(Liling Tamás-Katona Erika)
55 éves férfi
55 éves férfi, három felnőtt fia van, az legkisebb velük él. A felesége a Wesley konyháján dolgozik kb. 14-15 éve. Kb. harminc éve költöztek a településre. A férfi jelenleg közmunkás. Állami vállaltnál dolgozott 15 évig Miskolcon a cég megszűnéséig, mint géplakatos és hegesztő szakmunkás. Abaújkéren 15 évig dolgozott az erdészetnél, lovaskocsival fuvarozott.
Ebbe kissé bele is rokkant, fagyás és súlyos kézműtétek követték egymást.
A falu „baloldalija”, állítja magáról, ezt mindenki tudja róla.
Szépen berendezett házban laknak, melyet nagy kert vesz körül gyümölcs fákkal, kukoricással. Ha valamilyen segítségre van szüksége, a régi ismerőseihez és a családhoz tud fordulni, és ez természetesen viszont is igaz.

Egy több évvel ezelőtti személyes „kalandja” következtében is meglehetősen nem szimpatizál a cigányokkal. Azt mondja, ha beisznak, teljesen elvesztik a kontrolt és elszabadulnak és ő ettől távol kívánja magát tartani, ezért a falu rendezvényekre sem jár el.
Véleménye szerint a régi polgármester idejében rend volt, mert a tekintélye és az intézkedései által féken tudta tartani a randalírozást és az elszabaduló indulatokat. A mai polgármester még szerinte túl fiatal, nincs tapasztalata.
Régen volt „közösségi tért” ahol a korosztálya tudott találkozni (kocsma) ma már nincs ilyen, ill. a dohányboltnál jönnek időnként össze és cserélik ki a véleményüket. Véleménye szerint ma már nincsenek közösségi események, mint ahová régen eljártak az emberek.
Az új kocsma „Romos” mely kb. egy éve üzemel, még nem járt benne, mert az csak este van nyitva, és ő ilyenkor már otthon van.
Egészségi állapota korlátok közé szorítja, de ehhez mérten meglehetősen aktív és a saját sorsával megbékélt. Figyelemmel kíséri a politikai eseményeket, amivel kapcsolatos egyet nem értését többször is kifejezte.

28.NC
(Liling Tamás-Katona Erika)
86 éves férfi
A zárt kapuban, kerítésen át beszélgetett velünk. 83 éves feleségével él együtt, aki járókerettel közlekedik és a beszélgetés alatt vélhetően a házban tartózkodott. Nem járnak senkivel össze, a faluba meglátása szerint „be kell menni” ha valamire szükségük van. A házat 40 évvel ezelőtt vették, a feleségével, ekkor települtek ide. A házhoz gondozott kukoricás is tartozik. Nehézgépkezelő volt 25 évig Miskolcon, öt napos váltásban járta az országot, két gyereke (fia, lánya), két unokája és két dédunokája van. A fia a vele szemben lévő házban él, a lánya Abaújszántón. Egy unokatestvére lakik a másik szemben lévő házban. Orvosi szakellátásért rendszeresen jár a szíve miatt Encsre és Miskolcra. Meglátása szerint a buszközlekedés megfelelő. Azt mondta, ha sokat áll megfájdul a dereka, ezért elköszönt tőlünk és bement a házba.

29.C
(Liling Tamás-Katona Erika)
25 éves nő
Az ösvényről hirtelen egy fiatal cigány nő bukkant fel karján kacarászó gyerekkel és már hívtak is be minket magukhoz A komfort nélküli ház egy épületmaradvány mellett áll, pár lépcsőfok vezet fel az ajtóhoz, mögötte található a közös tér, benne a konyhával, melyből két helység nyílik, egymással szemben. A bútorzat szegényes, főzésre és fűtésre alkalmas eszközt nem láttunk a falakat mintás „tapétával” vonták be, rend és tisztaság volt. Az egyik szobában a kislány lakik az anyukájával (25) és az apukájával (24?), a másikban a fiú (apa) anyukája és egy fiútestvére lakik. Néha közös kasszán, néha külön kasszán élnek. A lakás minőségét átlagosnak mondja, mert látott már ennél lényegesen rosszabb körülményeket is. A fiatalasszony kb. négy éve él ezen a településen, előtte Abaújszántón lakott a családjával. Ők öten vannak testvérek, ő a legidősebb. Egyik húga autista és halmozottan sérült, a Wesley iskolába jár, egyébként az anyukája gondozza, a Kossuth L. utcában élnek, miatta költöztek Abaújkérre, hogy közel legyen az iskolához. A fiatalasszony 10 évfolyamot végzett eddig, de elképzelése szerint, amikor szeptembertől már óvodába fog járni a kislány, keres további tanulási lehetőséget. Jelenleg háztartásbeli, a párja pedig közfoglalkoztatott, a kettejük bevétele közel 90 ezer Ft, ami, ha hárman élnek belőle elégnek bizonyul, de amikor közös kasszán vannak a többiekkel kevés. A ház az anyósáé, akinek egyébként vannak tartozásai, amit végrehajtanak, de konkrétat nem tud. A kiadásaikra és azok mértékére vonatkozóan nem tudott válaszolni, egyedül a feltöltős villanyt emlegette.
A szomszédos fiatalasszonyokkal jár össze, de elég laposnak éli meg ezt a települést, „pörgősebb” életből jött. A cigány-nem cigány kérdések felzaklatták és nem is igazán értette ezt az elkülönítését.

30.C
(Liling Tamás-Katona Erika)
45-50 év között, nő
Kiegészítés a kérdőívhez: Lépcsőn vacsorázó 40-50 közötti nő (cigány?) fogadott minket, elénk jött, behívott a kapun, leültünk a lépcsőn és kezdődött a kérdőív kitöltése. A tornácon frissen mosott ruhák, cipő száradt, növények díszelegtek. Az eső érkeztével mi is bekerültünk a lakásba. A bejárati ajtón túl a konyhába érkeztünk, amiből két szoba nyílt. Az egyik ajtaja végig zárva volt, de erős szél jött onnan. A mások szobában, amit a sötét látni engedett, régi, használt állapotú bútorok, rendben tartott, de nem feltétlenül tiszta környezet volt. A konyhában beszélgettünk, az ósdi konyhaszekrény, mosdótál, hűtő, sparhelt és asztal mellett. Hellyel kínált. A férfi a nyitott ajtajú szoba sötétjében pihent végig. A nő (37) elég értelmes volt, elégedett az életével és a körülményeivel (pl. komfort nélküli otthonával) készséggel válaszolt a kérdésekre.

31.NC
(Liling Tamás-Katona Erika)
középkorú nő
Direkt kerestük a címet, mert azt az infót kaptuk, hogy ebből a családból egy gyerek a Wesley-be jár.
A telken két ház van, az utca felőliben az anyósa él (nem tudni kikkel) a másikban, amit ők építettek, az asszony a férjével és a három fiukkal élnek. A nő 14 évvel ezelőtt költözött a településre, az egyik közeli faluból. Öt testvére közül hárommal nem tartja a kapcsolatot. az egyik lánytestvérével, akinek 9 gyereke van, rendszeresen összejárnak. A nagypapa egy napi sétaútra van tőlük, a kisfiú megfogalmazása szerint. Érzése szerint a mai napig éreztetik vele, hogy betelepülő. Egy barátnője van itt, akivel össze szokott járni, rajta kívül nem épültek kapcsolatai. Úgy tűnt nem igazán érzi jól magát a településen és a miért laknak még itt kérdésre, „mert ide építkeztünk" választ adta.
A nagyobbik fiú (14?) a Wesley-be jár és festő szeretne lenni. Az anya is és a férje is közmunkában dolgoznak. Nem szereti a cigány kollégáit, mert nem erőltetik meg magukat a munkában, ezért neki/k kell helyettük is dolgozni, mint a parasztoknak.

32.NC
(Liling Tamás-Katona Erika)
idős nő
Idős asszony, aki botja segítségével kibotorkált hozzánk, majd a kerítésen keresztül a tűző napon beszélgettünk vele cirka fél órát. Két csípőprotézis után nehezen jár, ritkán hagyja el a házat, de a közelükben lévő kisboltot igyekszik gyakran meglátogatni, elsősorban az emberi társaság miatt. Beszélgetésre elmondása szerint egyre ritkábban van lehetősége, ezért örült a társaságunknak. Korábban rendszeresen járt templomban, a gyerekeit is így nevelte, most már csak nagyobb ünnepekkor jut el oda. Orvosi kezelésekre való eljutás nehéz számára, nem hallott a falugondnoki szolgálatról és annak lehetőségeiről.
A férje a vasútnál dolgozott a nyugdíjig, ő az öt gyermeküket nevelte és a házi gazdaságukat vitte (most is tartanak állatokat), ma a férjének a nyugdíjából élnek ketten. Hogy ne legyen kongó a ház, a legidősebb gyerekük (48, férfi) soha nem költözött el tőlük. Két másik fia válásaik után visszaköltözött a településre, egyikük a közvetlen szomszédságukba. Az elmondás alapján úgy tűnt, csak a lánya foglalkozik igazán az anyjával, aki egy közeli településen él a családjával. Az ötödik gyermekéről nem tett említést.

33.NC
(Liling Tamás-Katona Erika)
40-50 év közötti nő
A mama hosszan részletezte velős véleményét a mostani polgármesterről, a közmunkában tapasztalt szerinte embertelen körülményekről, mint a minimális pénzért (3-3500/nap) ájulásig dolgoztatott asszonyok helyzete és ha valaki felemeli a hangját, hamar kipenderítve találhatja magát. De még szerencse, hogy lassan indulnak a napszámok, az jól fizet (5-7000/nap), a papa oda fog menni dolgozni. A fiataloknak itt nincsen jövője, a fia és a veje is Pestre ment az építőiparba dolgozni, ott megfizetik (10-15000/nap) a munkájukat és kulturált szállás körülményeket biztosítanak nekik. Ezek a brigádok kéthetes váltásban dolgoznak.
„Jó itt a falun kívül lakni, mert így távol maradnak a faluban folyó dolgok"
A fiatalasszony meglátása szerint manapság kevesebb segítséget kapnak kritikus helyzet esetén, mint a korábbi polgármester ideje alatt. Négy-öt évvel ezelőtt kigyulladt a mellettük lévő ház, szerencsére emberi veszteség nem, csak anyagi kár keletkezett. A kisebbségi önkormányzat vezetőjeként tudott nekik segíteni. Elmondása szerint évente 4-500 ezer forintot kapnak, amit két részletben (tavasz, ősz) hívhatnak le, ebből ajándékcsomagokat, rendezvényeket, szükség esetén tárgyi segítségeket fedeznek, részt vesznek az adományosztásokban (pl. MET). A kisebbségi önkormányzat képviselői a fiatalasszony és a mama, több embert nem tudnak bevenni a munkába, mert senki nem vállal önkéntes tevékenységet, csak a kritizálásban segítenek. 31 családdal, közel 40 gyerekkel vannak kapcsolatban. A fiatalasszony 19 éves koráig, míg első gyermeke meg nem született, a Wesley-n katonai irányba tanult. Nem tartja valószínűleg, hogy folytatni fogja az iskolát. (A férje pesten dolgozik az egyik építőbrigádban)

34.C
(Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna)
40 éves nő
A faluközpontjától kb. 5 perc sétára található aszfaltozott utca gazos, lepusztult környezetben lévő, kerítés nélküli kb. 60 nm-es szoc.polos ház. Az ablakok hiányos üvegezését, sötétítő függönnyel oldották meg. A házon a cserepet lecserélték valami piros hullámpalára. Az ingatlanon belül szembetűnik a szegénység és az igénytelen-

ség. Kosz, piszok, mindenhol. A 2 szobás ingatlanban villany és víz van, fürdőszoba nincs. Mobil telefonjuk van, de csak mindig egyikőjük telefonját töltik fel, havi 15000 Ft-tal. A lakás tele legyekkel, a bútorok töredezettek, hiányzik a szekrény lába, a baba ágy rácsai kitörve, az ágyak vetetlenek, az ágynemű koszos. Az interjú a 40 éves Marikával készült, aki 4 elemit végzett, közmunkás, 19 évesen szült először. A településre Marika 7 éves korában költöztek. Gyermekei is itt nőttek fel. 3 lány gyermeke van, a nagy lánya külön él, férjnél van, Miskolcon dolgozik ő és a férje is, nekik is 3 gyermekük van. Abaújkéren élnek. Középső lánya, élettársa, és 3 éves kislány unokája, illetve a 16 éves 3. lánygyermekével él Marika egy háztartásban. Korán megözvegyült, férje aki szintén közmunkás volt, férje 8 osztályt végzett, szívinfarktusban meghalt,. 11 éve, azóta nincs párkapcsolata, gyermekeit egyedül nevelte. Veje is közmunkás, Marika szerint volna lehetőség hogy a gyermekei tovább tudjanak lépni, de ezt nekik kell akarni. Ő ebbe már nem tud beleszólni. Ebből a helyzetből amiben élnek úgy érzi számára nehéz a kilábalás, mert csak 4 osztályt végzett.
A Wesley iskolát segítségnek látja a településen, főleg azért, mert nem kell utazni a gyerekeknek, és így nagyobb biztonságban vannak a gyermekek. Konfliktust nem tapasztal, negatív élményei nincsenek a településen, azért mert romák, a település befogadó elmondása szerint a romákkal szemben. Kevés barátja van, de ők nem roma származásúak. Jó munkahelyi kollektívában dolgozik. Összesen kb. 130.000 Ft jövedelmük van. Először ki fizetik a számláikat, ami körülbelül 25.000 Ft a maradék pénzt pedig éppen csak, de elég a következő hónapban. A 16 éves Natália se érzi, hogy megkülönböztetnék, mert roma. A frissen betelepülő cigány családokat ugyan-úgy befogadják, mint akik itt születtek. A falu vezetésével elégedettek, úgy érzik a polgármester és a képviselőtestület sokat segít a cigányoknak.

35.NC
(Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna)
79 éves nő
Bella 79 éves Baktán született, édesapja molnár volt. Baktai malom megszűnése után Abaújkéri malom molnára lett. 11 éves kora óta él a településen, a szülői házban. Az ingatlan a falu szélén található, a temető szomszédságában, aszfaltozott utcában. Az ingatlan teljesen felújított és korszerűsített, gondozott udvar, kert. A kétszobás összkomfortos házban elvált 58 éves karbantartóként dolgozó fiával él. Özvegy. Van még egy lány gyermeke, aki 59 éves. Bella első és egyetlen munkahelye a Wesley iskola volt, onnan ment nyugdíjba. Lány itt tanár, fia pedig karbantartóként ugyan itt dolgozik. Egy 31 éves unokája van, aki Miskolcon él, illetve van egy Miskolcon élő húga Bellának. Gyermek felügyelőként kezdte, majd gondozónő lett. Varrónőként, majd élelmezés vezetőként dolgozott. Kinevezték gazdasági vezetőnek, ekkor szerzett felsőfokú képesítést./Eredeti végzettsége mezőgazdasági technikus, de sose dolgozott ezen a területen./ Megyei irányítás alatt sose voltak a Wesley dolgozói magukra hagyva, rengeteg továbbképzést szerveztek az itt dolgozóknak. 1995-ben ment nyugdíjba, azóta nincs információja milyen szociális munka folyik a településen. A Wesley nagy munkalehetőség az itt élők számára. A településen jó a közösség, összetartóak az emberek. Nem érzékeli a cigányság-magyarság esetleges különbségeit. Gyermekkorában, mikor ők ide költöztek, 3 muzsikus cigány család élt egymás mellett a települése./1950-es évek első évei/. Utána költöztek a településre a pásztor cigányok. A pásztorházba laktak, és családon belül öröklődött, a fiatalok mindig átvették a stafétát. Teheneket, disznókat, kecskéket hajtottak a legelőre, és haza. Innentől kicsit több probléma volt a településen a cigányság miatt, de most úgy gondolja, hogy semmivel nem volt több probléma, mint bár hol máshol, és most sincs. A cigányság szépen, öltözik, igaz fizetéskor kicsit jobban költekeznek, de Bella szerint a szegénység országos probléma,

36.C
(Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna)
16 éves férfi
L. 16 éves roma származású fiatal, a Wesley iskola tanulója, kollégista. Csendes, visszahúzódó fiú. Kőművesnek tanul. Az osztály létszáma 10 fő, mind cigány gyerek. Ózdon született, de Miskolcon él lakásotthonban. A Wesley iskola kollégiuma számára a csúcs, nagyon szívesen van itt.
4 vannak testvérek, Ő a legidősebb. 7 éves volt, mikor bántalmazás miatt kiemelték Őket a családból. Édesanyja verte őket, húgának betörték a fejét, nem volt hol lakniuk, utcán éltek. Szülei nem látogatják, információja nincs róluk hogy most hol és hogyan élnek. Nem hiányolja őket, nincs késztetése hogy felvegye velük a kapcsolatot. Magára a kiemelés részleteire már nem emlékszik, azt mondja régen volt. Először nevelő szülőkhöz kerültek, de mivel magaviseletükkel a nevelőszülő elégedetlen volt,/ lopásba keveredett, csavarogtak, hazudtak/ így bekerültek a lakásotthonba. Vannak rokonai, de azok nem akarják velük tartani a kapcsolatot. Jól érzi magát a lakásotthonban, Testvéreivel nincs egy szobába, mert a lányok és fiúk nem lehetnek együtt, akkor se, ha testvérek. Ez rosszul érinti. Egy fiatalabb fiú testvére, és két húga van. Öccse is ide jár, ács lesz. Nem sportol, de szeret futni, abban nagyon jó. Kedvence a töltött káposzta, a zserbó. Moziban régen volt, valami dínós filmet nézett meg a nevelőjével. Mostanában sok problémát okozott magának, megnövekedett az igazolatlan hiányzások száma, pontosan hány óra igazolatlanja van, nem tudja. Rossz társaságba keveredett, igazából brahiból lógott, de már megbánta. Martinnal /előző interjú alanyommal/ való összebarátkozása óta, sokat változott. Befejezte a lógást,

van új célja, azon kívül, hogy befejezze a kőműves szakmát, fodrász szeretne lenni. Nagyon szeretne egy saját hajnyírót. Barátai haját már ő nyírja, Martin szerint elég jól dolgozik.
Nem érzi hogy hátrány érné, mert cigány. Örülne ha valaki felkarolná, akkor talán sínen lenne az élete.

37.NC
(Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna)
21 éves férfi
M. 21 éves, Erdőhorváton lakik, Abaújkéren a Wesley iskolába jár 8 éve, testvére is itt végzett. Kollégista. Nem roma származású fiatalember. Már meg szerezte itt a pék szakmát, jelenleg családi gazdálkodást tanul. Négyen vannak testvérek, 2 fiú, két lány, a lányok még kicsik, 3 és 7 évesek. Könnyen beilleszkedett ebbe a közegbe, ahol leginkább roma, és hátrányos helyzetű gyermekek járnak. Vendéglátással, falusi turizmussal szeretne foglalkozni. Édesapja szőlészet, borászattal foglalkozik, Martin ezt a családi vállalkozást szeretné majd fejleszteni. Édesanyja le van százalékolva.
Átlagosan mindig erős közepes szintet hozott a tanulásban, a tanárokon nem vette észre, hogy bármiféle megkülönböztetést tennének a gyerekek között. Testvére és Ő is azért ide jár, mert szülei szerint a környék legjobb iskolája.
M. szerint az iskolában a diákok között van konfliktus, származásuk miatt. A roma és nem roma gyerekek bandákba tömörülnek, sokszor sulin kívül is össze csapnak. Martin szerint a roma gyerekek kötözködnek, lenézik a nem roma gyerekeket, bár Martin tudja hogy sok hátrányos helyzetű gyermek jár ide, ezt a ruházatukon nem veszi észre. Szerinte mindenük ugyan úgy meg van,/pl. márkás ruha, mobil telefon, meg veszik a chipset, csokit energia italt./ Kérdésemre, hogy milyen szórakozási, szabadidő eltöltési lehetőségük van, azt mondta hogy szinte semmi.

38.C
(Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna)
54 éves nő
E. 54 éves közmunkás 5 általánost végzett, és testvére Kati 40 éves leszázalékolt, iskolai végzettsége nincs, analfabéta. Cigány származásúak, szomszédaik is cigányok. Kettőjük jövedelme 72.000 Ft. A falu központjától 5 perc sétára, aszfaltozott utcában, igen elhanyagolt környéken élnek. Víz, villany nincs, kályhát nem láttam. Szüleik nem élnek, heten voltak testvérek, de egy testvér korán meghalt. A rokonság minden tagja A szülők kondások voltak, és a falu másik felén éltek, a pásztor lakásban. Abaújkéren él. Egymásnak pár forinttal tudnak segíteni, de nagyobb beruházásra nem telik. Párkapcsolata se Erzsébetnek, se Katalinnak nem volt, gyerekük nincs. Nem érzik hátrányba magukat származásuk miatt, A települést csak akkor hagyják el, ha hivatalos ügyet kell intézniük. Wesley iskoláról elmondták, hogy a roma gyerekek egyetlen lehetősége, hogy szakmát tanuljanak, és változtatni tudjanak az életükön. Testvéreik gyerekei mind oda járnak, de eddig a 8 ált. a legmagasabb iskolai végzettség a családba.
Az interjút megelőző napon időpont egyeztetés miatt kerestem meg Őket, és az egyetlen szoba amit használnak, nagyon tiszta volt, a bútorzat állapota átlagos, látszik hogy vigyáznak arra amijük van. Ezen a délutánon nagy esővel járó vihar volt a településen.
Ma mikor vissza mentem, a megbeszélt időpontba, döbbenten láttam, hogy kb. 10 cm-es iszap öntötte el az egész házat. Erzsébet már várt, figyelte mikor érkezem. A szomszédok fogadták be Őket, a ház megtekintése után ott beszélgettünk..
El mesélték, hogy pillanatokon belül elöntötte a sár az ingatlant, a rossz tető miatt még be is áztak. A sár ennél magasabban állt, felét ki lapátoltak. A polgármesternek szóltak, aki ugyan kiment, közölte hogy takarítsanak ki, konkrét segítséget nem ígért, de egyenlőre a ház lakhatatlan. Erzsébet nem tudja hogyan tovább, bár munkatársai tudnak a problémáról, segítséget nem ajánlottak fel. Elkeseredést nem, beletörődést láttam csak rajta.

39.C
(Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna)
21 éves férfi
R. 18 évesen, 3 éve ismerkedett meg feleségével a Facebookon. Esztergomi születésű, és ott élt 18 évet, szülei elváltak, édesanyja 3 kapcsolatából összesen 8 gyerek született. Édesapja Esztergomba maradt, édesanyja elköltözött Zalaegerszegre. Rendszeresen tartja velük és testvéreivel is a kapcsolatot. Átlagosan 2 havonta személyesen is találkoznak. Ronáldó 21 éves, Ő második legidősebb a testvérei közül, felesége 24 éves, van egy 2 éves kislányuk, így került Abaújkérre. Közmunkásként dolgozik, 8 ált. iskolája van neki is, és a feleségének is. Abaújkéri és az Esztergomi cigányság össze hasonlítását vettük gór cső alá, Ronáldó szemszögéből. Szerinte százszor jobb az Esztergomi romák helyzete. Sokkal több a munkalehetőség, több támogatást kapnak az önkormányzattól. Nincsen megkülönböztetés szerinte se itt, se ott a roma és nem roma lakosok között. Aki dolgozik azzal

nincs probléma. A szülei dolgoznak, ennek köszönhetően a szülők tudják és támogatják is Ronáldót. A roma fiatalok életkezdése, családalapítása sokkal nehezebb mint a nem romáké, mely abból adódik, hogy a legtöbb roma szülő nem tudja támogatni gyermekét. Itt Abaújkéren nem tudják a romák, milyen lehetőségeik lennének a kitörésre, kitől kérhetnének ehhez segítséget.
Nem szeretne innen elköltözni, jól érzi itt magát, csendes nyugodt település Abaújkér. Elgondolkodott már azon, hogy szakmát kellene tanulni, itt a Wesley suliban, hiszen minden testvérének van szakmája, ács, kőműves, erdész, lakatos. Édesapja kőműves, édesanyja szociális gondozó. A kislányát mindenképpen taníttatni szeretné**.**

40.NC
(Tóth Sándorné)
férfi; mozgó húsárus
János kedden és csütörtökön tíz órától tizenegy óráig jön a faluba. A lakosság főként idősebb és szegényebb rétege jár hozzá, akiknek nincs autója, se lehetősége autó bérlésre.

41.NC
(Tóth Sándorné)
57 éves nő
A. 57 éves itt született, és itt lakik azóta is, egyedül él édesanyjával nincs családja. Édesanyja 83 éves, aki szintén itt született és itt is ment férjhez, itt nevelte fel a gyerekeket. Két testvére a szomszéd falvakban lakik. Van, két unokatestvére a faluba néha találkoznak, de nem szoros a kapcsolat. A lakás főként régi bútorokkal van berendezve, a nagy eső miatt szelőztetek, mert bement a lakásba. Hosszú három szobás végig tornácos paraszt ház döngölt padló mellett a falak fehére meszelve. Gyönyörű ápolt kertel ahol egy fából készült kör alakú pihenő van kialakítva. A hátsó kertben egy nagy veteményessel,
Pedagógus az Encsi iskolában. Zárkózott család csak a környéken lakó pár emberel, tartanak kapcsolatot, ha segítség kell nekik vagy valakinek, akkor segítenek. A faluközösségi életében nem vesznek részt, nem járnak templomba. Szűkszavúan közölte, hogy megoldják a problémáikat.
Az itteni iskoláról nincs pozitív véleménye, de elismeri, hogy sok munkahelyet köszönhet a falu neki.
A cigány lakosokkal nincs kapcsolata, ha találkoznak, köszönnek egymásnak, de semmilyen kapcsolatot nem tartanak.

42.NC
(Tóth Sándorné)
Idős nő
A fia és a menye lakik vele a házban, talán ősszel költöznek a saját lakásukba Aranyosra. Ősszel lesz az esküvő is, unokázni szeretne. Jó munkája van, szereti csinálni. E. itt született majd Budapestre költözött, ott tanult szociális asszisztensnek, majd pár év munka után hazajött, férjhez ment, megszületett a fia. Itt a faluba dolgozott tizenöt évig házi gondozóként. Nagyon kevés volt a fizetés, de a gyermek iskola évei alatt ez volt a jó megoldás és szerette csinálni. Mivel busz akkor is alig járt ezért autóval hordta a gyermeket Encsre iskolába. Amikor a fia középiskolás lett, pont kiírtak egy állást a Boldogkőváralján lévő értelmi fogyatékos bentlakásos otthonba, azóta ott dolgozik. Tizenkét órázik, egy hónapban tizennégy napot dolgozik ebből négy éjszaka, hogy megkapja a pótlékot és magasabb fizetést tudjon kapni. Közben elvesztette a férjét, így társ és segítség nélkül maradt. Sajnos beteg lett a szeme így a jogosítványát elvesztette, ezért csak busszal és a kollégák segítségével tud bejárni, dolgozni.
Nem akar elköltözni de, nem érzi jól magát. Mert ha végig megy, a falun idézem „szinte ember sincs az utcán”, amikor ő fiatal volt akkor még volt élet az utcákon. Most behúzódnak az emberek, tévéznek, telefonoznak, interneteznek. Keresték egymást az emberek. Most mindenki behúzódik a házakba, nem figyelnek egymásra. Idézem: „A polgármester és a sleppje szerinte nem csinál semmit”, csak a közmunkásokkal és a termésre figyel. A cigány lakosokat elkerüli, nem akar és nem tart kapcsolatot velük. Úgy gondolja „csak sírnak, de nem tanulnak”.
A ház hűvös, kényelmesre felépített két generációs ház, nagyjából 120 négyzetméter. Régen volt festve, de tiszta, régi bútorok jó állapotban, nippek és emlékképek a polcokon. Ápolt tiszta minden, de ódon hatást kelt. A kert ápolt gondozott, hátul csirke, kacsa kapirgál. A hátsó kert veteményes tele zöldséggel és jó pár gyümölcsfával.

43.C
(Tóth Sándorné)
középkorú férfi
A falu egyik végén lévő utca utolsó házai között egy ódon, roskatag, részben lehullott vakolatú ház. Ide a szakács tanulok vittek el, akik a néninek szoktak ebédet, vizet hozni. A házban kosz és rengeteg légy repdes. Az ágyon, amin látszik, hogy valamelyest tiszta ágynemű van. Végül a férfival sikerül beszélni, és ő segít kitölteni a kérdőívet az ajtóban állva. Elmondja, hogy a néni az élettársának a nagymamája. Az élettársa, napszámba van, mert ketten nem lehetnek közmunkások, cserélgetni szokták és ebben partner az önkormányzat is. A párját leg-

inkább gyümölcsszedéseknél és a szőlő kapálásnál szokták alkalmazni. Ő általában gépel kaszál, fát vág és hord. Hét éve költöztek ide akkor született a kislány. Ők a belső szobába laknak a néni a belépőben egy ágyon, ebben a helységben van egy sparhelt, amin látszik, hogy főzésre is használnak. Megkérdeztem a másik szobát mire, használják. Válasz egy vállrándítással, tele van, lommal nem használjuk. A kert szép rendezett. Megkérdezem mit szoktak eltenni télire. Elmondja, hogy mindent, amit csak tudnak. A belső szobába van egy hűtő, három fiókos mélyhűtővel.

44.NC
(Tóth Sándorné)
53 éves nő
A tészta üzembe találkoztam M.-val, akinek fodrász végzetsége van, de mivel itt a faluban nincs fodrászat ezért közmunkásként dolgozik itt. Férjét pár éve elveszette. Három gyermeke van a legnagyobb fiú 33 éves és vele él, asztalosként dolgozik itt a faluban, Középső fia 28 éves szakács Debrecenbe lakik albérletben, Évente csak párszor jön, haza egyébként telefonon beszélgetnek. Legkisebb gyermeke 26 éves lány Aranyosban él albérletben az élet társával és Encsen dolgozik, adminisztrátorként, pár hetente hétvégén jön haza meglátogatni. Testvére is itt él a faluban, gondozó nő.
Jól érzi, magát itt az üzemben hárman dolgoznak, naponta 16 kg-20 kg tésztát csinálnak. Ebből 1 kg szarvacska a többi naponta változó széles metélt, spagetti és egyéb formájú tészták. Egy rövid kis utcába lakik, ahol 12 ház van abból kettő üres, mert meghaltak és az örökösök nem költöztek ide, a többi házban laknak átlagban 50-65 év közöttiek, akik napközben, vagy éjszaka dolgoznak. Az utca első házában lakik egy idős néni, aki nehezen mozog, rá szokott figyelni a szomszédság. A cigánysággal nincs semmi baja, érti látja az ő szegénységüket is, ami hasonlít az övéhez.

45.C
(Tóth Sándorné)
Csoportos interjú öt gyermekes családdal
A porta rendezett tiszta, gyermekjátékok, az ajtó előtt, és két hinta pár métere a bejárati ajtótól. A kisfiúhintázik, már kiabál is, megjelenésemre már kiabál, hogy anya keresnek. A két kisebb lányka babásat játszik a cicákkal és kiskutyával, a játékokból össze építet, házba tuszkolják a kutyust, a cica a kosárba kerül. A ház folytatásaként garázs és kis helységek ajtaja látszik. Más házi állat nincs, se tyúkok, se kacsa. A hátsó kertbe nagyon kicsi veteményes rész a többi kaszált rendezet fű. A ház tisztára meszelve, valószínűleg friss belső festéssel. enyhén dohos szagú. Nagyjából száz éves vetett vályog, régi paraszt ház, belépve egy tiszta konyha, új parketta, pár éves konyha, de régi asztal és kopott szakadt sarok ülő garnitúra. Két oldalra nagy szobák nyílnak és a fürdő. A nagylánynak szól az anya, mosogass el, a teljes beszélgetés és ott létem alatt felnőttként Az anya elmondta, hogy a lány tizenhét éves elsőben és másodikban is bukott. Mikor két éve ide költöztek akkor kezdett jobban tanulni, most a Wesley-n befejezi a nyolcadikat. Akkor költözött össze a mostani párjával és hagyta el a férjét, aki bántalmazta őt és a gyermeket. A kisebbik tizennégy éves kislány betegen született, össze torlódtak a gerinc csigolyák, ki is volt emelve a családból akkor kapta vissza, amikor ide költöztek. Most vizsgálatokra járnék és januárba műtik. Kettes tanuló, örömmel mondta, jövőre meggyógyulok, jobb tanuló leszek. A középső kisfiú bujt végig anyához, anya szeretettel ölelte. Őt is akkor kapta vissza, amikor ide költöztek, elkezdett tanulni a Wesley-n és most a hatodikat négyes átlaggal járta ki, A beszélgetés során az is kiderül, hogy a fiú megy, segít apának, ha füvet kell nyírni vagy fát vágni, tetőt javítani kell valahol, valakinek. Kereset kiegészítésként a fiúcska fém dobozokat gyűjt most is van vagy hat zsáknyi. Ebből fagyiznak vagy játékot vesznek. Az apának van két szakmája bútor asztalos és festő. Szoktak segíteni egymásnak a szomszédok, a tegnap esti nagy vihar hozta le a rengeteg vizet a fiatal férfiak fiuk segítetek a többi házban is, hogy ne menjen be a víz. A gyerekeknek boltban vásárolnak ruhát és cipőt, nagyon ritkán, ha mennek piacra, akkor ott vesznek ruhát. A vöröskereszttől szoktak csomagokat és ruhákat kapni. A kisfiú mondta van öt szekrényi ruhám. A Wesley is szoktak kapni adományokat, de oda ritkán megy be, valamiért érződőt a távolság tartás. De örül, hogy itt van és közel van a gyerekeknek. Nagyon jól érzi magát a faluban a gyerekek a kérdés hatására lelkesen igeneztek és meséltek a sok barátról, a fociról. Amikor ide költözött elfogadták befogadták, Azt gondolja a polgármester és a testület is megteszi, amit lehet azért, hogy jó legyen. Kiemelte, hogy Gábor a polgármester jó ember, szoktak beszélgetni és mindig van egy jó szava. Megkérdeztem, hogy vannak e roma származású ismerősök barátok a faluban. Elmondta, hogy nem sokan vannak, de akivel ő szokott beszélgetni azok rendes emberek, az iskolában sincs probléma. A gyerekeket elfogadták és beszélgetnek velük.

46.C
(Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna)
53 éves nő
(Valószínűleg téves leírás; részben azonos egy másik interjúval.)

A faluközpontjától kb. 5 perc sétára található aszfaltozott utca gazos, lepusztult környezetben lévő, kerítés nélküli kb. 60 nm-es szoc.polos ház. Az ablakok hiányos üvegezését, sötétítő függönnyel oldották meg. A házon a cserepet lecserélték valami piros hullámpalára. Az ingatlanon belül szembetűnik a szegénység és az igénytelenség. Kosz, piszok, mindenhol. A 2 szobás ingatlanban villany és víz van, fürdőszoba nincs. Mobil telefonjuk van, de csak mindig egyikőjük telefonját töltik fel, havi 15 000 Ft-tal.
Az interjú a 40 éves M.-val készült, aki 4 elemit végzett, közmunkás, 19 évesen szült először. Bár tudta mit kell csinálni a gyerekekkel, lelkileg tapasztalatlannak érezte magát. Szülei korán meghaltak. Nagycsaládból származik, 7 voltak testvérek, egy testvére korán meghalt, súlyos fejlődési rendellenességgel született. Vizsonyba való volt az édesanyja, édesapja Putnoki származású. A településre Marika 7 éves korában költöztek. Gyermekei is itt nőttek fel. 3 lány gyermeke van, a nagy lánya külön él, férjnél van, Miskolcon dolgozik ő és a férje is, nekik is 3 gyermekük van. Abaújkéren élnek. Középső lánya, élettársa, és 3 éves kislány unokája, illetve a 16 éves 3. lánygyermekével él Marika egy háztartásban. Korán megözvegyült, férje aki szintén közmunkás volt, férje 8 osztályt végzett, szívinfarktusban meghalt,. 11 éve, azóta nincs párkapcsolata, gyermekeit egyedül nevelte. Férjének lett volna lehetősége kilépni a közmunkából, de már nem volt rá lehetősége. Veje is közmunkás, Marika szerint volna lehetőség hogy a gyermekei tovább tudjanak lépni, de ezt nekik kell akarni. Ő ebbe már nem tud beleszólni. Ebből a helyzetből amiben élnek úgy érzi számára nehéz a kilábalás, mert csak 4 osztályt végzett. A beszélgetés alatt ért haza a család, a fiatalok nem szerettek volna belefolyni a beszélgetésbe, érzéseim szerint Ők szégyellték ezt az élethelyzetet. A Wesley iskolát segítségnek látja a településen, főleg azért, mert nem kell utazni a gyerekeknek, és így nagyobb biztonságban vannak a gyermekek. Konfliktust nem tapasztal, negatív élményei nincsenek a településen, azért mert romák, a település befogadó elmondása szerint a romákkal szemben. Kevés barátja van, de ők nem roma származásúak. Jó munkahelyi kollektívában dolgozik. Összesen kb. 130.000 Ft jövedelmük van. Először kifizetik a számláikat, ami körülbelül 25.000 Ft a maradék pénzt pedig éppen csak, de elég a következő hónapban. Közösen beszélik meg, hogy mire költenek, bár Marika a „pénztáros". Az ünnepeik szegényesen telnek, de a szeretet ami számukra lényeg. A 16 éves Natália se érzi, hogy megkülönböztetnék, mert roma. A frissen betelepülő cigány családokat ugyan-úgy befogadják, mint akik itt születtek. A falu vezetésével elégedettek, úgy érzik a polgármester és a képviselőtestület sokat segít a cigányoknak.

47.NC
(Takács Éva)
Csoportos – családi – interjú
Egy kerékpárral hazaérkező hölgyre lettem figyelmes az Aranyosi utcában. Férje a kapuban várta, kérésemre beleegyezett a kérdőív-készítésbe és behívott a házba. Az első helyiség a konyha volt, itt ültünk le beszélgetni. Otthon volt még 32 éves, látás és értelmi sérült lányuk, aki humorérzékkel is rendelkezik, ahogy ez később kiderült. Láthatóan szívesen fogadták az idegent, egy kérdés kivételével készségesen válaszolgattak. Az apa 62 éves, már nyugdíjban van. Az ő látása is elromlott, szinte vak, ahogy a kapuban mondta. Azelőtt nehézgépkezelő volt, szakmunkás végzettséggel rendelkezik. Születése óta itt él. A felesége nyolc általánost végzett, és ápolási díjon van a lányukkal. A lány is elvégezte az általános iskolát, még a Wesley elődjébe járt. Kérdésemre, hogy szeretett-e odajárni, azt felelte, hogy nem nagyon, mert nem szerette a cigányokat.
A Wesley-ről az a véleményük, hogy az a jó benne, hogy néhány embernek munkát ad ugyan, de az oktatásnak nincs értelme, mert sokan csak az első évet végzik el a pénz miatt, de aki elvégzi, az se fog soha dolgozni. A faluban „pénzmosodának" tartják az emberek az intézményt. Arról, hogy milyen képzést lehet tanulni az iskolában, az apa azt mondta, hogy gladiátorképzést. Arra, hogy kik járnak oda, azt mondta, eltérő kultúrájú, hátrányos helyzetűek. A lányuk bemondta, hogy „rakéta-csapat", jót nevettünk ezen mindannyian, és nagyon örült, amikor mondtam neki, hogy ezt is beleírtam. Kérdésemre, honnan jött ez a kifejezés, mondta, hogy a tévéből, a Pokémonból.
A faluban pár családdal vannak jóban, nincs igényük többre, de a szomszédok mindig számíthatnak egymásra, azt mondják. Bizonyos kérdésekre mintha kedvezőbb választ adtak volna, mint amit valójában éreztek benyomásom szerint. Megkérdezték, hogy a Fidesztől jöttem-e, illetve az anya kérdezte, de a férje letorkolta, ahogy akkor is, amikor a hölgy megkérdezte, kapnak-e valamit ezért, mármint segélyt vagy adományt. Megnyugtattam őket, hogy erről senki nem fog tudni semmit felsőbb körökben.

48.NC
(Takács Éva)
63 éves férfi
Hatvanhárom éves, nyugdíjban lévő, azelőtt buszvezető foglalkozású férfi. Eredeti szakmája autószerelő. Felnőttként költözött ide. Velük élő fiuk 36 éves, hároméves ipari tanulói iskolát végzett, karosszérialakatos. A kertben ültünk le, elmondták, hogy sokan irigylik őket érte. Nagy, gondozott, füves kert, árnyékos lugassal, mellette egy hatalmas kemencével.

A Wesley haszna véleményük szerint a falu számára, hogy 25 embernek munkahelyet biztosít, de az odajárókról már nincsenek jó véleménnyel. Még az utcán, a ház előtt közölte a férfi, hogy nem tetszik nekik az iskola, pedig még egy kérdést sem tettem föl. A tanulók szemetelnek, szemtelenek, sok mindent megrongálnak, a buszmegállót például, és nem lehet nekik szólni, mert „bicskanyitogató" a modoruk. Nem tudnak viselkedni, „tisztelet a kivételnek". Kövekkel is dobálják az egyik házat.
Kevés munkalehetőség van a környéken, ennyiben jó, hogy itt van az iskola, de a tanulókat le kellene cserélni.

49.NC
idős férfi
„Utcai" mini-interjú
A Rákóczi utca alvégére sétáltam, és próbáltam újra interjúalanyokat találni, a házakba beköszönni, amikor egy férfi, aki egy sufni oldalát festette, megkérdezte, hogy kit keresek. Mondtam, hogy honnan jöttem, és hogy miről szeretnék beszélgetni, és habár nem lett kérdőív alanyom (őszintén szólva nem is tettem sokat ez ügyben), végül is egy „kerítés menti kis- interjú" lezajlott vele. Örülök, hogy csak ezt a rövid időt kellett végighallgatnom – nagy bólogatások közepette – ez is elég nehezemre esett. Azt mondta, hogy elmondja, hogy mit gondol az itteni Wesley iskoláról. Úgy fogalmazott, hogy addig ez egy nyugodt falu volt, míg nem volt itt az iskola, és nem jártak ide ezek az emberek – már ha lehet őket embernek nevezni – fogalmazott. Csak nyáron van egy kis nyugalom, amikor iskolaszünet van. Nézzem csak meg a buszmegállót – mondta: szép volt, fából építették, ők meg szétrúgták, régen az utcán, az oszlopokon virágok voltak, most már nem, és ahol nincs kerítés, vagy kilóg a cseresznyefa az utcára, leeszik. Szerinte az egyetlen előnye az iskolának, hogy munkát ad a falu kb. 20 emberének. A tanárok, akiket idézőjelben nevezett csak tanároknak véleménye szerint biztos sok pénzt kapnak azért, hogy ezt elvállalják, de nem bírnak a gyerekekkel. Azt is mondta, hogy ezekből a tanulókból nem lesz igazi szakember, egyszer a boltban találkozott az egyikkel, akinek festékes volt a ruhája, ezért megkérdezte, hogy festő lesz-e, és hogy mennyi mész kell valamihez, amire a fiú rossz választ adott. Egy tablóról is mesélt, amin egyetlen végzett pék tanuló volt, és 18 tanár, szerinte ez szégyen. Elég kétségbeejtő volt ez az ellenséges véleménye, örültem, amikor menekülni lehetett tőle.

50.NC
(Verebics Petra és Tamás Artúr)
idős nő
A helyszín: E. néni lakása. Tiszta, rendezett. Régi, de tökéletes állapotú bútorok. Kevés új tárgy, de azért van néhány. Nem kizárólag a múltban él. Régi (150 éves?) ház, de nincs penész, pókháló, por. Van víz, villany, áram. Bőven van hely. Hosszúkás ház, két és fél szoba, konyha, fürdőszoba. Plusz melléképületek. Udvarban vízgyűjtő, fúrt, szivattyús kút. Sok fenyőfa, hátul nagy veteményes, virágok, ahol kell.
Ernő, a volt férje református, Erzsike római katolikus. Erzsike 24 volt, amikor férjhez ment, Ernő 32. 56 évet éltek együtt. 88 volt Ernő, amikor meghalt 2 éve. Nagy szó volt, hogy összeházasodhattak, mert abban az időben a felekezetközi házasság finoman szólva a nem támogatott kategóriába esett. A dolog jelentőségét mutatja, hogy amikor Ernő megkérte Erzsike kezét, akkor lehajtotta a fejét, és azt mondta: „Érted megteszem." Ez azt jelentette, hogy érte hajlandó lesz katolikus templomban esküdni. De ezt azért nem itt tették, Abaújkérben, hanem átmentek lovaskocsival Abaújszántóba, és az ottani r.kat templomban esküdtek. Hogy ne nézzék őket a falubeli bámészkodók.
Erzsike aztán a csokoládégyárban kezdett dolgozni Szerencsen. 9 évig dolgozott ott „normában". Melbákat rakott dobozba például. 70 dobozzal kellett elkészülni egy nap. Akkor megtanulta, hogy mi a munka értéke.
A lányával innen ment gyesre. De aztán ment vissza dolgozni. Ovi, bölcsi akkoriban nem volt Abaújkéren. Így sokszor olyan műszakban volt, hogy éjjel járt haza. Akkor a férje ment ki érte elé motorral a vasútra.
Éva, a lánya ide járt alsóba általános iskolába. A felsőt megszüntették, így Szántóra járt át 5. osztálytól. Onnantól Erzsike a Diótörőben dolgozott 9 évig szintén „normában". Diót tört.
Aztán Abaújkérbe az Intézetbe hívta át felügyelőnek az igazgató. 12 gyerekhez volt egy felügyelő. 7 évig volt ott. A gyerekek imádták. Sétálni vitte őket, hazavitte őket, főzött nekik, énekeltek, imádkoztak. Megtanította őket mindenfélére. A kollégákkal már feszültebb volt a viszony. Nem értették meg Erzsike szerint, hogy a gyereket szeretni kell és foglalkozni vele. Nem a pedagógiai végzettség számít, nem a diploma.
E. nagyon büszke arra, hogy takarékos. Hordóban gyűjti a vizet, szivattyús kút van az udvarban. A spóroláshoz saját bevallása szerint az is hozzájárul, hogy a mai napig (83 éves most) veteményese van. Ruhákat sem kell vennie, mert a régi ruhái tökéletesek.
Aztán minden előzmény nélkül közölte: „Ha még egyszer megszületnék, jó biztosan nem lennék." Mert nem kapja vissza azt a rengeteg jót, amit adott.
De nagyon szeret élni, és itt élni. Hogy miért? „Olyan az udvarom, mint egy liget, nagyon jó itten." Azt gondolja, hogy ő mindenkivel jóban van. De igazából bárkiről beszél, kiderül, hogy valami banális félreértés miatt nem áll szóba vele.

Az iskoláról vegyes a véleménye. Azt mondta: „Hallani, hogy 500 gyerek, ha nem több, be van jelentve, de fele se jár oda... Csak a segély miatt vannak bejelentve. Hogy akarnak tanítani így?”
De a probléma nem a gyerekekkel van. A felsőbbségnek kellene odafigyelni, hogy mit tanít meg és hogyan. A gyerek nem tehet róla, hogy hova született. Ő mindig minden gyerekkel tudott jól foglalkozni. Csak a pedagógusokon múlik.
Amúgy érdekes még, hogy E. nevét tényleg mindenki ismeri a faluban. Megvan róla a véleményük az embereknek, de igazából szeretik, abszolút a falu részének tekintik, és ha bármikor bármilyen segítségre lenne szüksége, azonnal rendelkezésre állnak.

51.NC
(Verebics Petra és Tamás Artúr)
Az interjú helyszíne a bolt, Krisztina munkahelye. A házukat csak kívülről láttuk. Feltűnően szép, nagy, rendezett kert, dísznövények, zöld gyep, két kutya, motorok, autó, térkövezett autóbeálló, kifejezetten jómódú környezet.
A **bolt** maga klasszikus lapos falusi ház, központi fekvésű, a Rákóczi u. közepén, a Művelődési ház mellett, a Polgármesteri hivatallal szemben. Belül átlátható, középen csak üdítők, vizek vannak, a falak mentén polcok, hűtők. Elsősorban az innivalók és a jégkrém van kint, az áruk nagy része pulton belül. Van egy légkondi is, kellemes idő van, átlátható, tiszta. A bolt a Coop-hálózat része. Az árukészlet színvonalas. Van szárazáru, pékáru, zöldség, húsféle, tisztítószerek, édességek, tejtermék, gyakorlatilag minden. Az árukészlet nem végtelen, de megfelelő. A bolt nem pusztán bolt, de egy kicsit közösségi tér jellegű is. Találkozópont. Krisztina, a boltosnő, mindenkit név szerint ismer, mindenkiről tud mindent, ismeri az anyagi viszonyait, tudja kinek kell a 100 forintos jégkrém, kinek a minőségibb áru. Kedves, türelmes hangon beszél mindenkivel, ismerik egymást és amennyire lehetséges, szeretik is a vevői. De azt is tudja, hogy éppen van-e felvétel idénymunkára. Ha kell, telefont ragad, rácsörög ismerősre, érdeklődik, összekötő szerepet vállal. A fiatalokat, gyerekeket tanítja, neveli is. Kedvesen, de határozottan próbálja rávezetni őket, hogy mondjuk a chips és az energiaital nem olyan laktató, mint egy szendvics.
Ezek az én benyomásaim. És innentől amit ő mesél:
A férje az alpolgármester, nyugdíjas rendőr. Ő maga 48 éves. Érettségije van, ezt a Wesleyben szerezte nem is régen. Azóta ő is biztat mindenkit, hogy menjen el érettségizni a suliba. Gépi asszisztens végzettsége is van. De boltosként dolgozik és szereti ezt a munkát. A férjén kívül még a lánya él a háztartásban. A lánya diplomás agrármérnök, Boldogkőváralján dolgozik. Férje családja már mindig is itt lakott a faluban. A férje nagyapja a Bárczay-kastély kovácsa volt, így kapott házat az Arany János utcában. Két grófi kastély is van a faluban: a Bárczay-kastély (ők Svájcban élnek, de a mai napig az ő tulajdonuk a kastély, visszajárnak, tartják a kapcsolatot a falubeliekkel is). A másik a Halmos-kastély, ebben most a Wesley Iskola van. A grófoknak nagyon sok mindent köszönhet a falu. Az előző polgármester (Palkó József) csak az idősek klubját építette fel. Bezzeg minden más épületet a grófék húztak fel. A művelődési háztól rengeteg olyan házon át, amelyekben a grófi alkalmazottak, cselédek laktak. Abaújszántón egy mezőgazdasági technikum épületét is ők húzták fel. Kéren akarták építeni, de nem találtak olyan földbirtokost, aki megfelelő mennyiségű földet adott volna nekik hozzá. Így került Szántóra a suli.
Ő maga kisgyerekkora óta él a településen. 1 éves volt, amikor Hejcéről átköltöztek. Hejcén maradt egy rokon, a többiek mind itt élnek Abaújkéren. Nagyon szereti a mai napig Hejcét, de igazából nagyon szeret itt is élni. Egy nagy problémája van: szeretné összefogni a helyieket, de valahogy passzivitásba fullad minden. Szeretné például a fiatalabb asszonyokat, a saját korosztályát (tehát a 40-es 50-es nőket) közösséggé kovácsolni, de nem működik. Például Betlehemest készítene karácsonykor a templom előtti terecskén. „Mert látom az újságban, hogy annyi falunak van mindenféle ilyen szép Betlehemese meg karácsonyi dísze, és akkor azt gondolom, hogy nekünk miért nincs?! Pedig mi is olyan kellemes, jó fekvésű, szép falu lehetnénk. De nekünk nincs ilyen.” És akkor gondolta, hogy megcsinálja. Ehhez minden alapanyagot megkapnak a polgármestertől, és minden segítséget. Csak össze kellene gyűlni és megcsinálni. De kevés a társ benne. Azért persze megcsinálják, csak ő azt szeretné, hogy többen legyenek.
Szokott lenni karácsonyi vásár a polgármesteri hivatal és a művház előtti utcaszakaszon, kis sátrakkal, pici, kézzel készített ajándéktárgyakkal, káposztás bablevest, krumplilángost készítenek. De nem jönnek el az emberek erre. Persze a Facebook-on minden infót kitesznek, és az emberek tudnak róla, látszik, hogy látják, de nem jönnek. Temetőtakarításra a múltkor 5-en jöttek el. Van, aki mindig mondja, hogy szóljon neki majd, ha van valami, mert jönne. Ő meg erre azt tudja mondani, hogy az illető egész nap a Fb-on lóg, meg látja a plakátokat faluszerte, ő már külön kérvényt nem tud benyújtani minden egyes embernek, hogy ott legyen. A templom előtt szokott adventi koszorút is készíteni. Ott advent vasárnapjain ökumenikus összefogásban énekléseket és gyertyagyújtást rendeznek. Jön is a katolikus kórus, meg az állandó hívek katolikusoktól, reformátusoktól, de ez is max 50 fő. Pedig ez is ingyenes, és mindenki jöhetne rá. Ez szerinte nagyon rossz arány egy ekkora faluban.
Az a személyes tapasztalata, hogy a falunapra (július végén) sem jár senki. Erre azt találták ki, hogy oda viszik a falunapra az „ingyenkaját”. Ugye közétkeztetésben ingyen kapnak ételt azok, akik ezt igénylik (taj-szám, plusz

adatok kellenek hozzá jelen pillanatban). És akkor azt gondolták, hogy ha ezeket a falunapon lehet átvenni, és nem a hivatalban, akkor muszáj lesz elmenni a falunapra. De inkább nem ment el senki és aznap lemondtak az ételről.
Pedig itt mindent megtesznek az emberekért, de ezt az emberek nem értékelik. A polgármester és az alpolgármester pünkösd két napját végigmelózta, báláztak, hogy télen legyen mivel fűteni az oviban, suliban. De ezt az emberek nem hajlandóak meglátni, csak panaszkodnak rájuk.
A falubelieket alapvetően kedves, de passzív emberekként írja le.
Az iskolát nagyon vegyesnek látja. Egyrészt jónak, mert pl. neki is lehetőséget biztosított az érettségire. Szerinte jó a tanári kar. És jó, hogy munkát ad egy csomó embernek. Ami rosszabb, hogy kevés falubeli, és sok idegen jár oda. Az emberek ha tehetik, a gyerekeiket inkább elviszik más faluba. Ide idegen gyerekek jönnek. Ez még önmagában szintén nem lenne probléma, de ezek nagyrészt olyan gyerekek, akik mindent szétvernek. Például a szépen felújított buszmegállót. Rossz mintákat hoznak otthonról, amivel nagyon nehéz megküzdeni. Ez nem az ő hibájuk, de mégis ilyenek. Akik régebben itt vannak, azokkal már jó. De az újak nehezek. Meg ha hazamennek hétvégén, akkor lehet elölről kezdeni. Sokszor nem tudják sem a pénz értékét, meg igazából semmi mást sem. Ami náluk van pénz, azt mindenáron el akarják költeni. Hiába mondja nekik, hogy 20 forintból már semmit nem lehet venni. Ők azért akarnak valamit. Aztán meg pl. a vilmányi gyerekek szendvicset akarnak. Kész szendvicset. Mert ők azt szoktak otthon a boltban venni. És hiába mondja nekik, hogy vegyenek egy zsemlét meg egy párizsit, ők inkább vesznek akkor chipset meg kólát vagy hellt. És akkor próbálja elmagyarázni, hogy az miért nem jó ötlet, de hiába. Mert nekik a szendvics kell...

I./2: Intézménylátogatások leírás és „hivatalos" személyekkel („közéleti szereplőkkel") készült interjúk

52.
Istentisztelet a református templomban *(1. leírás)*
(Verebics Petra és Tamás Artúr)
Maga a templom 1237-ben épült, viszonylag jó állapotban van. Nagyon jó falusi templomillat, kellemes hűvös. Két padsor, hivatalosan balra a nők, jobbra a férfiak, de ez mára már nem kötelező érvényű.
7 ember van jelen a helyiek közül: 1 db 40-50 körüli nő, róla később kiderül, hogy ő a gondnok, és amúgy a g.kat lakásotthonban dolgozik; 3 db 60 feletti ffi (ebből egy a régi polgármester, aki igazából r.kat, és először elmennek a katolikus misére a feleségével együtt, aztán átjönnek a református istentiszteletre; 3 db idősebb hölgy). Plusz a kántor, akiről kiderül, hogy a lelkésznő apja.
A prédikáció nagyon szép, teológiáját tekintve is, illetve az előadásmódja is szép. Egyértelmű, hogy református templomban vagyunk a lelkésznő hanghordozásából és stílusából is, de ez nem életidegen, inkább ünnepivé teszi az alkalmat. Amit mond, az teljesen érthető mindenki számára. Nem bánt, nem aktivizál, nem megy bele mélyen társadalmi kérdésekbe. De érthető, és tiszta.
Nekem személy szerint külön nagyon tetszett, hogy a lelkésznő a szószékről nem átall egy gyors fotót készíteni az édesapjáról, aki a lekciót olvassa az úrasztalánál. Bájosan tette, és ezzel egy kis 21. századot csempészett a templom szavakból és kövekből felépülő barátságos, ám régi, és egyelőre nehezen újulónak tűnő falai közé.

Kijáratnál a távozáskor az **apukája** szóba elegyedett velünk **MINIINTERJÚ**:
Gávavencsellői a család. Rengeteg visszaélés és pletyka tudója.
Református lelkészek egymástól veszik el a temetési lehetőségeket. Gávavencsellői lelkész pl. mindenkitől elveszi.
Abaújkéri polgármesterről vélemény: olyan, mint Orbán Viktor. Szépeket mond, de csak hazudik.
Az is csak egy közmunkás volt, abból lett polgármester. Felvitte az Isten a dolgát. Volt egy felesége, de ahogy beült a polgármesteri székbe, lecserélte egy újra, ő a Melinda lánya. Már van két gyerekük.
Sok fontos dolog megy tönkre alatta. Pl. a focipályát felveri a gaz. A ref. templom előtti teret sem tartják rendben. A lánya kocsijának a szélvédőjét beverték véletlenül egy kővel a közmunkások, de az önkormányzat mondvacsinált okokból nem fizeti ki a kárt.
„Bezzeg a régi polgármester, ő valóban foglalkozott a faluval."
Pl. utolsó tollvonásával megcsinálta a templomkertben a járdát a templomhoz. Amúgy a régi polgármester máig eljár a református templomba.
Most meg omlik össze a templom. Neki (mmint a lelkésznő apukájának) kellett az életveszélyes bejáratot megcsinálni.
Ha már itt vagyunk, és ilyen jóban vagyunk vele (mmint az új polgármesterrel), hassunk rá, hogy ne a saját vagyonát gyarapítsa, hanem másoknak segítsen.

53.
Interjúalany: Koczogh Julianna, református lelkész
(Verebics Petra és Tamás Artúr)
Az interjú helyszíne a gyülekezeti terem, ahol télen az istentiszteletet tartják, mert a templomot nem lehet kifűteni. A gyülekezeti terem barátságos, 5-6 sornyi szék van benne. Ebből három sor a falu régi mozijából származik. Láthatólag a gyülekezet nem gazdag, de szerénység, tisztaság van. A ház nyert egy pályázatot energetikai felújításra, így napelemes rendszer van a tetőn. A lelkésznő 40 éves, kedves, nyitott. Teológiát és angol tanári szakot végzett. Jelenleg 4-5 környékbeli település is hozzá tartozik, plusz Abaújkér, és itt lakik. A szombatot Gávavencsellőn tölti a szüleinél, testvéreinél. Apukája örök kísérője a gyülekezetekben. Kántorizál, ellátja a klasszikus férfi feladatokat, tárgyal a mesterekkel, önkormányzatokkal, igazgatja a lánya útját. Julika 13 éve dolgozik itt, pályázat útján érkezett, de nem csak lelkészként dolgozik, hanem angolt is tanít a Wesley-ben. Épp 6 tanítványa érettségizett most. Sikeresen. Szereti ezt a munkáját. Sikerélményei vannak. Szereti a tanári kart is. Azt látja, hogy jó szakmai hozzáállással nagy munkát végeznek. Sokszor lehetetlen helyzetekben. Onnan kezdve, hogy a diák a könyvet sem akarja kinyitni, eljutnak oda, hogy sok-sok gyerek kezébe végül papírt és használható tudást is adnak. Persze nem tudnak ők sem csodát tenni. És az estisekkel, a felnőttekkel sokkal könnyebb, mint a motiválatlan gyerekekkel. Hittant az iskolában nem tart.
Lelkészként sok mindent nem tud tenni a faluban. A gyülekezet kicsit, a róm. katolikus pap nem nyitott, nem fogadja el a női lelkészséget. A görög katolikussal még csak-csak megy valami. Julika egy évig volt Svájcban teológiai ösztöndíjon, ökumenikus teológiát tanult. Nagyon szerette, de sajnos ezt itt alig tudja kamatoztatni. Bár abszolút motorja az ökumenikus rendezvényeknek. Adventi éneklések, ökumenikus istentiszteletek stb. Nyári tábort is szervez mindig gyerekeknek, az is ökumenikus, és természetesen a cigánygyerekeket is szeretettel várja. Tavaly nem volt a felújítás miatt, de idén megint lesz.
Viszont a hívek passzívak. A fiatalokat lehetetlen megszólítani. Hittanosai nincsenek. A Wesleyben más tartja, a helyi gyerekek meg amúgy is Abaújszántóra járnak suliba, és ott konfirmálnak aztán. Szóval velük nehéz kapcsolatot teremteni.
A lelkészi kar egyáltalán nem partner ebben a református egyházon belül. Nemhogy összefogás nincs, hanem épp az ellenkezője. Amikor balesetezett egy télen, az egyik református lelkészkolléga simán elgurult mellette kocsival megállás nélkül. Helyettesítésre sem tud senkit megkérni. Pedig évente kétszer kellene max.
Vasárnap járnak a hívek (max 10-en) templomba, de bibliaórára vagy egyéb eseményekre nem mennek el. Passzívak.
Az önkormányzattal alapvetően jó a viszonya, de azért vannak problémák. A régi polgármester pl. még megcsináltatta a templomhoz a járdát, meg a szuper kis szökőkutat a templom előtti millenniumi emlékmű mellé, de ez a szökőkút ma nem működik. Miért? És amúgy is jól jönne egy csomó segítség, de nehéz az önkormányzattal az együttműködés.
De amúgy meg nagyon sok segítőkész ember él itt, és még nem tervez máshová menni. Úgy gondolja (és látszik, hogy hisz benne), hogy Isten akaratából van itt, és megpróbálja kihozni ebből a legjobban.

Az interjú végén a ház előtt összefutottunk **Kállai Attilá**val, aki a lelkésznőhöz jött informatikai segítséget nyújtani. Vele ott egy kicsit még beszélgettünk a kapuban.
Az fogalmazódott meg, hogy hajléktalan hivatalosan nincs a faluban, de mindenki tudja, hogy pl. az Ivánka Gabi az. Itt nevelkedett az Intézetben, aztán itt is ragadt a faluban. Azt hitte, hogy felnőttként működik az, ami gyerekként. Hogy ti. aranyos. Ez működött volna, csak épp ragadt a keze és visszaélt a bizalommal.
Péterről is beszélgettünk még. Péter alkoholista, a kocsmában találkoztunk vele előző este. Péter szerinte nehéz eset, a határon táncol. „De mit tehetnénk? Figyelünk rá, mert mégiscsak közénk tartozik.” Ezen kívül még azt mondta Attila: „Nagyon nehéz emberekkel dolgozni. Nem is gondoltam, hogy ennyire.”

54.
Interjúalany: Kállai Attila könyvtáros, informatikus
(Verebics Petra és Tamás Artúr)
Az interjú helyszíne Attila munkahelye, a Baráth Lajos Művelődési ház könyvtára, a II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár könyvtári, információs és közösségi szolgáltató helye, Digitális jóléti pont.
Magát a művházat még a Bárczay-grófék építtették, van benne egy nagy terem, mellékhelyiségek, könyvtár. A kertje kicsi, de minden karban van tartva. A kertben van még egy nagy színpad darabokra szedve, ezt szokták felállítani pl. falunapkor.
Bent a nagyterem szép, tiszta, vannak benne foglalkozások, események. Nem túl gyakran, de nem 100%-ban kihasználatlan. Az elmúlt hónapban pl. minden héten egyszer volt egy kis délutáni foglalkozás gyerekeknek: a falu történetéről; a közösségi média helyes használatáról. Ezeket kb. 10-15 helybeli gyerek látogatja, főként cigány gyerekek. Maguktól jönnek, érdeklődve. Ezt is Attila tartja. Kifejezetten ügyesen, értve a gyerekeket, kedvesen, jó pedagógiai érzékkel határozottan, de nem felsőbbségesen. Szeretik a gyerekek, és sokat tanulnak tőle.

A könyvtár egy viszonylag kicsi, de nagyon barátságos szoba 4325 könyvvel. Szépen rendben van tartva. Vannak gyerekkönyvek, ifjúsági regények, klasszikus szépirodalom, frissebb irodalomból inkább a populárisabb van jelen, kortárs prózaírók vagy költők művei kevésbé jellemzőek, esetleges, hogy mi van meg. Beiratkozott olvasó kb. 70 van. Ebből 30 az, aki valóban jár is.
A szoba egyben digitális pont is. Három pontra pályázott a falu. Meg is nyerte. Így van három laptop a könyvtárban, melyeket használhatnak a falusiak. Internet-elérhetőség is van itt. Attila oktatást is vállal időseknek, olyanoknak, akik nem értik a digitális világot. De a faluban amúgy is mindenki őt hívja, ha bármi baj van a számítógéppel, okostelefonnal.

Attila hivatalosan könyvtáros is, közfoglalkoztatási munkavezető is, a digitális jóléti pont irányítója is, a héten nyert egy mentori pályázaton, amellyel 20 falu informatikai problémáinak megoldásáért lesz felelős.
Édesapja meghalt, édesanyjával él, aki nyugdíjas, de emellett portás a Wesley suliban. Emellett takarítani is jár szintén a Wesley-hez tartozó épületekbe.
Édesapja korábban az állatokért volt felelős a Wesley-ben. Még vitt is fel állatokat Budapestre élő betlehemesnek karácsonykor 2011-ben. Csak aztán lerobbant, beteg lett, és feladta ezt a munkát.
Attila megkerülhetetlen ember a faluban. 43 éves, gyerekkora óta itt él. Iskolába nem itt járt, mert gyakorlatilag vakon született, egy éves volt amikor az egyik szemére visszanyerte a látását, a másik szeme vak maradt. Nem tudott helyben iskolába járni, de hétvégente hazajárt. És itt telepedett le végül. Mindenkit ismer, mindenkivel jóban van, legalábbis egy felszíni szinten, mindenki jóban van vele is. Szükségük is van rá, mert az informatikai tudását mindenki igénybe veszi. Van más végzettsége is a borásztól kezdve mindenféle okj-s képzésen át, de ezeket nem kamatoztatja. A számítógép lett a nyerő. De 2000 fő alatti településen nincs olyan lehetőség, hogy informatikusi állás, így végül a polgármesteri hivatal alkalmazza közfoglalkoztatási munkavezetőként, de a munkájához a számítógépek kezelése is hozzátartozik. Meg az népkonyha napi kezelése, az ételosztás, meg a könyvtár, meg a munkavezetés, meg ami jön. Erre jön most rá a mentorprogram. Tényleg rengeteget dolgozik, mindenhol ott van.
Megfontolt, átgondolt véleménye van a szociális kérdésekről, a falu életéről.
A családsegítőt ő csak „családka segítőcskének" hívja, mert szerinte igazából nincs semmilyen eszköz a kezükben. Szerinte önhibájukon kívül nem tudnak valós segítséget nyújtani. A szociális háló teljes megreformálására lenne szükség.
Szerinte jó, hogy itt van az iskola, mert (a sorrend is számít):
1. meg van óvva a műemléképület, ami amúgy járhatna úgy, mint a szomszédos Cekeházán a gyönyörű Patay-kastély.
2. 23 embernek ad munkát az iskola, ami nagyon jó.
3. valami formakötelezettséget ad a gyerekeknek, mert amúgy semmit nem csinálnának.

Az iskolába járók szerinte: „gyerekek, nagy gyerekek, 'rossz' gyerekek".

A falu általános hangulatához azt mondta: szerinte az irigység és a rosszindulat uralkodik. Azt mondják az emberek, hogy „nincs pénz a faluban, mert minden pályázati pénz zsebbe megy". Ez nem igaz, nem látják, vagy nem akarják látni, hogy mennyit dolgoznak azok, akik vezető pozícióban vannak. Azt gondolja, hogy pl. a polgármester a lehetőségekhez képest mindent megtesz. Csak azt tudná mondani a kötözködőknek, hogy „próbáljanak meg minden reggel odaállni a random odaeső közmunkásbrigádok elé, és minden egyes reggel újra feladatot adni, tekintélyt megtartani, csinálni". Nehéz feladat ez, könnyebb meg sem próbálni, csak beszélni a gazdagodásról. Az emberek nem kérdeznek, csak irigykednek és rosszindulatúan beszélnek a másik háta mögött.
Van egy tábor, akik szerint a régi polgármester jobb volt: az ő rokonai, barátai. Nem őt akarják vissza, mert ő már nyugdíjas, de pl. a lányát, aki az óvoda vezetője. Szerintük egy polgármesternek nem az a dolga, hogy a közmunkásokkal dolgozzon, hanem hogy üljön az irodájában és tekintélye legyen fentről. Ezt szokták meg az elmúlt 35 évben. Nehéz a váltás.
De a képviselőtestület sem fenékig tejfel. 4-en vannak. Alapvetően jók, de pl. a Kassai úton van egy benzinkutas a testületben, ővele vannak gondok.

55.
Délutáni séta a faluban Attilával
(Verebics Petra és Tamás Artúr)
Csapatunk a zsidó temetőt szerette volna első körben megnézni, így egy nagy zivatar után sétálni indultunk. Mivel kötött volt az időnk vacsoráig, így a Rákóczi útról egyenesen a Petőfi utcára kanyarodtunk, a Szerencs-patak felett áthaladtunk, aztán jobbra a Széchenyi utcára fordultunk. A Széchenyi utca végén van a zsidó temető. Régen Abaújszántóhoz tartozott az itteni zsidó közösség, de állítólag volt itt is imaház. A temető kicsi, és benőtte a csalán, nagyon gazos, rossz állapotban van. Folyamatosan igyekeznek lekaszálni, de nincs hivatalos felelőse.

A Széchenyi utcába beérve Molnár János, és felesége, Ági fogadott bennünket, ők önkormányzati dolgozók, közmunkások. János annyi idős, mint Attila, de minimum egy 10-essel idősebbnek néz ki. Nagyon kedves ember, de rengeteg alkoholt iszik. Az első meglepetés az volt, hogy balra egy ház mekegni és bégetni kezdett. Kiderült, hogy birkák laknak benne. Ez a ház a „németnek" nevezett ember tulajdona. Ő egy Ausztriában élő magyar ember, aki felvásárolja a faluban a házakat, aztán birkákat, szarvasmarhákat költöztet belejük, lerohasztja őket.
Aztán tovább menve kiderült, hogy van az Önkormányzatnak is disznaja lakóházban ebben az utcában. Meg póniló is. Attila azt mondta, hogy ezeket a házakat azért tartja fent így az önkormányzat, mert amúgy is olyan lerohadt állapotban voltak, hogy nem lett volna érdemes nekifutni annak, hogy lakóházként felújítsák őket. Így meg legalább nem kell ólat meg istállót építeni az állatoknak. Arra a kérdésemre, hogy viszont cserébe foglalkoznak-e a szociális bárlakások kérdésével, azt mondta, hogy abszolút. Pl. most a hétvégén a víz elvitte a Dózs György utca döngölt padlós vályogházait. Ezek régi csordásházak. Cigányok laknak bennük. Eddig is katasztrofális állapotban voltak, de most végleg lakhatatlanná váltak. De ezekkel a szegény cigányokkal nem foglalkoztak igazán, mert nem voltak elég hangosak. Most szomszédoknál húzzák meg magukat, de a polgármester azon agyal, hogy nyár végéig hogyan oldja meg a lakhatásukat. Tehát Attila szerint a disznók a lakóházakban nem emberek elől veszik el a teret, hanem az amúgy is használhatatlan házak utolsó kihasználását jelentik. Az embereknek meg lesz más, méltó megoldás szükség esetén. Attila szerint nagyon sokan vannak, akiknek lenne lehetőségük megoldani a vízelvezetést, mégsem teszik. Őket nem tudja sajnálni, főleg, amikor az önkormányzaton kéri számon a keletkezett károk kijavítását.
Szerinte az emberek nincsenek képben (direkt vagy tudatlanságból?) azzal, hogy mi az önkormányzat feladata és hatásköre. Például a temetők NEM az önkori tulajdonában vannak. A fele r.kat, a másik fele református. Mégis rohadnak le, ha az önkormányzat nem tisztítja meg őket. Pedig nem az ő feladatuk lenne. De semelyik közösség hívei nem áldoznak erre pénzt, pedig vannak köztük milliomosok is. Ugyanígy a r.kat templom nem hajlandó szemétdíjat fizetni, az önkormányzat tart fenn náluk két kukát, ők fizetik a díjait, miközben ez nagyon nem az ő dolguk lenne. A reformátusok sem könnyű esetek, ők is sok olyan ügyben fordulnak az önkormányzathoz, amelyet igazából önerőből kellene megoldaniuk, sőt.
Hazafele szóba került még, hogy 2006-ban kiáradt a Szerencs-pataknak nevezett kis ér (amiről a falubeliek azt gondolják, hogy igazából nem ez a neve). Az áradás több utcányi házat érintett, mindent vitt. Nagyon durva volt. Éjjel háromkor tetőzött. Viszont az érintett házak kaptak gyorssegélyt. És emberemlékezet óta nem volt ilyen árvíz, és azóta sem. Tehát a falu emlékezetében ez ugyan trauma, de nem olyan erős, hogy a problémáik forrásaként tekintsenek rá. Inkább egy pontszerű, durva esemény.

56.
Interjúalany: Héderváriné Szegedi Angéla, a kocsma vezetője
(Verebics Petra és Tamás Artúr)
Az interjú helyszíne a Romos presszó nevű kocsma, és találkozóhely, Angéla munkahelye. A presszó barátságos, egy régi paraszthéz „kibelezve", csak raklapokból készült padok és asztalok vannak benne, valamint egy csocsóasztal és egy darts-tábla. Van egy fedett, betonozott kerti része, meg egy óriási, leharcolt udvar egy romos házzal és egy parkolónak használt murvás résszel. Barátságos, tiszta, kellemes, de nem egy klasszikus falusi kocsma, és nem is tölti be ezt a fajta közösségi funkciót. Este hat körül nyit, és 9 körül zár. A vendégkör vegyes, cigányok, nem cigányok, sok fiatal, néhány helyi alkoholista, néhány családapa, aki egy kicsit lenéz este sörözni. Mivel a ház végében Angéláék saját háza van, és a szomszédos ház is a családhoz tartozik, úgy érezték, hogy legjobb, ha ezt is megveszik. Főként, hogy „cigányok akarták megvenni, és azt nem szabad engedni, hogy cigányok legyenek a kertszomszédok".

Amúgy Angéla orvos mellett asszisztensként dolgozik. De nem a faluban. Viszont a Wesley Iskola hozzájuk tartozik. Ők az üzemorvos, illetve nekik kell kiállítani a tanulók alkalmassági papírjait. Angélának ez óriási lelkiismereti problémát eredményez, ugyanis sok tanuló márciusban még azt sem tudja, hogy valójában milyen szakon tanul. Őneki kell azt mondani, hogy fiam, te szakács leszel, te meg kőműves. „Bejön a kislány, kérdezem, minek tanul. Nem tudja. Mondom, szakácsnak. Mondja, tényleg. Kérdezem, szeret-e főzni. Mondja, nem. Kérdezem, tud-e főzni. Mondja, nem. Kérdem én, hogy jár be ez a lány az iskolába? És hogy lesz belőle szakács? Megmondom: sehogy." Ezt nagyon durvának tartja. Azt gondolja, hogy ez azért van, mert kell a pénz az iskolának. Kell a fejkvóta miatt. De a gyerekek reggel bemennek 8 körül, aztán 10-kor már haza. Vagy a játszóteret harcolják le. Vagy a faluban lődörögnek. Dobálják a járókelőkre az égő cigicsikkeket. Ismeri őket, mindegyiket kezelte nővérként, de sokszor, ha nem is tart tőlük, mert ő nem fél senkitől, de irritálja ez a viselkedés. Inkább nem szereti tehát az iskola jelenlétét, de ez szerinte az összetételen múlik, nem magán az iskolán. Meg a vezetőségen, meg a tanárokon. Hogy együttműködnek a nyilvánvaló csalásban. És ez morálisan védhetetlen szerinte. Az meg egy másik dolog, hogy tartoznak pénzzel. Egy évre 860 ezer forintot kellene fizetni. De nem teszik meg. De efelett még szemet tudna hunyni, bár nem érti, mert mindenhonnan azt lehet hallani, hogy az egyházakra ömlik a pénz. Akkor meg egy egyházi fenntartású iskola miért nem tud fizetni?! Ez a fő problémája. Hogy nem

egyeztethető össze szerinte a keresztény értékrenddel az, hogy prédikálunk arról, hogy mindenkinek segítünk, de ez igazából csak papíron van, a mennyiség kedvéért, és itt nem valódi segítség zajlik. Sőt, ez visszaélés a gyerekekkel, és többet árt így az iskola, mint használ. Ezt Iványi Gábor valószínűleg nem tudja, biztosan eltitkolják előle.

57.
Alpolgármester
(Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna)
Törzsgyökeres Abaújkéri lakos. Édesapja Simai születésű. Nős, egy gyermeke van, aki agrármérnök. Szülei, testvére, mindenki a Wesley iskola alkalmazottjaként dolgozik. Felesége a Coop alkalmazásában áll. Nyugdíjas, alpolgármesterként tevékenykedik. Aktív korában körzeti megbízott volt a környező településeken. A képviselő testület a polgármesterrel együtt 5 főből áll. Mindenki független jelölt volt, bár politikai nézeteiket igyekeznek félretenni, mégis van olyan tagja a testületnek, aki mindennel elégedetlen. Nem jellemző a testületi üléseken az összecsapás, a testületnek roma képviselője nincs, de van cigány önkormányzat. A cigányság nem vesz részt a politikai életben.
Láttuk hogy a polgármester többször saját maga vezeti a traktort. Többször Ő mint alpolgármester, szintén fel ül a gépekre, ha nincs aki vezessen. Véleménye szerint a közmunkások nagy része nem ismeri még pl. a helyes lapát használatot se, meg kell nekik tanítani, akár többször is. Kevés a közmunkás, a nők kitartóbbak, minőségibb munkát végeznek. A település csak akkor fog továbbra is „jól működni", ha következő vezetés ugyan-úgy segíteni fogja az embereket akár egy munkafolyamat meg tanításával mint ahogy most történik. Szerinte az elmúlt ciklusba sok pozitív változás történt. A termelési bevételek majd meg háromszorozódtak. A közmunka program keretében, zöldség termesztéssel, téli eltevéssel foglalkoznak.
Nem jellemző a településen a bűnözés. Egy férfi van aki időnként kisebb lopásokat elkövet, de Ő sokat tölt a bv. intézet berkein belül, nem roma származású, nem törzsgyökeres Abaújkéri lakos. A cigányok nem okoznak problémát, szót lehet érteni velük. el a fiatalok.
A születések száma ebben az évben növekedett, mint a roma és a nem roma családoknál. Jellemzően nem nagy mértékben költöznek el a fiatalok, ha igen akkor a környező településekre, de öregszik a falu.
A Wesley iskola eleinte problémát okozott a településen élőknek. A túlkoros diákok csapatokba verődve randalíroztak, félelmet okoztak az idős emberekbe, de ez mára már nem jellemző. Folyamatosan jelezték az iskola vezetésének, és közösen dolgoztak a probléma megoldásán. Kicsit helyre kellett tenni a fiatalokat. A mostani diákokat kicsit kezelhetőbbnek érzi.
Még nem tudja hogy indul-e az őszi választásokon, valószínűleg igen, bár nagyot csalódott az itt élő emberekben. Azt gondolta, hogy aktívabbak lesznek, érdeklődőbbek. Az emberek érdektelenek, pletykásak, irigyek. Nem volt ilyen ez a település. Nem érti mi történt. Régen kiültek a kapu elé, beszélgettek, tartották a hagyományokat, ma már nem jellemző.

58.
Szabó Gábor polgármester
(Bánlaky Pál)
Életút: 1980 Szikszó, de már itt nevelkedett. Szakmunkásképző, bútorasztalos. 2 évig Encs, bútorgyár. Jobb fizetésért útépítő munkás, 14 évig. Közben nehézgépkezelő tanfolyam, stb. Elég jól keresett. Végig a faluban lakott; házasság, gyerekek. Első házasság – talán a polgármesterséggel járó másfajta életritmus miatt – felbomlik, új kapcsolat, már 2 gyerek.
2010-ben indult először polgármesternek, nem sikerült, de képviselő lett. Ekkor látott bele, hogyan működik a dolog. Elődjével, az akkori polgármesterrel elég sok vitájuk volt, akadt feszültség is, de azért általában szót tudtak érteni, mert sok mindenben egyet tudtak érteni.
2014-ben már polgármester lett. Hosszú távra tervez a településen, indulni fog az idén is. Vannak – a képviselő testülettel együtt – hosszú távú terveik. De nehéz boldogulni az itt élő emberekkel, nagy a zárkózottság a faluban.
– Hogyan lett egy műszaki ember politikus?
„Nem vagyok politikus. Emberként, abaújkéri emberként akarok az itteni embereknek segíteni." A politikának – ez alatt alapvetően a pártpolitikát érti – nincs helye egy faluban. „Én abszolút független vagyok." Céljaikról: „valami olyasmit akarunk csinálni, hogy olyan legyen ez a falu, ami az átutazót itt marasztja, az itt élőt itt is tartja vagy visszavárja."
Nehéz volt a változásokat elindítani, amikor polgármester lett. „Semmi nem volt." A környező településeken már van szervezett idegenforgalom. Más lehetőség nemigen van, ide (Miskolc közelsége!) komolyabb gazdasági egység nem települ. Valamit tenni kell, mert „Halálra van ítélve a település, ha nem lépünk." Elöregedőben van a falu, a fiatalok nem maradnak itt, nincs munka.
– Hogyan tovább?
„Emberközeliek akarunk lenni," de az emberek közönyösek, elvárják, hogy minden legyen, de tenni nem akarnak érte.

Amikor polgármester lett, így mondja, a „falu fele az irigyem lett. Nem ellenségem, irigyem.” Nem igazán veszik tudomásul, hogy mi mindent csináltak már eddig is. Különféle építkezések, falu-szépítés; elég sok pályázatot nyernek. Az a generáció, akik korábban benne voltak a falu vezetésében, de már megöregedtek, kikoptak, ők „lázítanak”.
– Az önkormányzat vásárol házakat. Miért?
Kiürülnek házak. Sokat nem tartanak karban, a tulajdonos meghal, az örökösök nem törődnek vele. Ne legyenek csúfságra, inkább megveszik, olcsón. (Egy épp most felújítás alatt lévő régebbi paraszt-házat, a főúton, 250 ezer forintért vettek meg.) Felújítják, ha lehet, ha teljesen tönkre ment, lebontják. A most felújítottból a közhasznú munkások pihenő helye lesz, de már felső szinten 2 vendégszobát is kialakítanak. Lesz szociális bérlakás is; pályakezdő (életkezdő) fiataloknak. „Mert jönnének ide fiatalok, maradnának itt fiatalok, csak az a kezdő löket hiányzik, ami az itt maradást elősegítené.”
– Jövőkép?
Legyen élő sportélet is, az a fiatalok számára fontos. De ehhez az kell, hogy itt tartsák az embereket. Talán, ha megépül az autópálya (Miskolc – Kassa között), jobb lesz, közelebb kerülnek munkahelyekhez.
– Wesley iskola szerepe a faluban?
Elsődleges, hogy maradjon itt. A legnagyobb munkáltató a faluban. És még „színfolt a településen élőknek.” Fontos az is, hogy fenntartja és hasznosítja a műemlék kastélyt. Együttműködés is van: a bölcsődét már most is a Wesley tartja fenn, gondolkoznak rajta, hogy az óvodát is átadják.
– Több házon láttam Wesley emblémát. Mik ezek?
A Wesley is vett házakat, kis kihelyezett intézmények – pl. tankonyha – működnek ott.

59.
Palkó József nyugdíjas polgármester
(Bánlaky Pál)
Életút: szül. 1948, itt. Iskola: lakatos szakmunkás + érettségi. 70-ben nősül. 2 gyerek, egyik Pesten, másik itt (óvodavezető). 4 unoka, részben még tanulnak, mind másutt. Itt boltvezető volt 89-ig.
– Hogyan lett polgármester?
A boltból jól ismerték az emberek, rábeszélték. Akkor elég rossz helyzetben volt a falu: a 80-as években megszűnt a faluban az iskola, a falut összevonták más településekkel (közös tanácsú települések), a TSz-központot is elvitték. Ő tanácstag volt, de ezekkel a dolgokkal nem lehetett mit kezdeni.
1990-től volt polgármester.
„Szép eredményeket értünk el.” 1990-ben önerőből vízvezeték-hálózat, 94-95-ben gondozási központ épült 200 adagos konyhával, aztán gázvezeték, később (már más településekkel együtt és támogatással) csatornahálózat, majd az intézményes szemétszállítás megszervezése, óvodaépítés. Legbüszkébb arra, hogy visszaszerezte a falunak az önálló orvosi körzethez való jogot. (Ilyen kis falunak elvileg nem lehetne.) A körzet azóta is megvan, de sajnos önálló (saját orvos már nincs, „kihelyezett” orvos látja el a falut. Az az érdekes, hogy az orvos itt él, de „orvosi telephelye” másutt van.
Büszke arra is, hogy a MET iskola ide települése is az ő időszakában történt. Ez fontos dolog, mert kb. 40 embernek ad munkahelyet. Iványi Gáborral nagyon jó kapcsolatban volt.
- Mennyire helyiek a MET iskolában dolgozók?
Nagyrészt. A szaktanárok között persze sok a bejáró, de a szakácsok, stb. majdnem mind helyiek.
2011-től van közhasznú munka. Kertészetet csináltak, disznót tartottak (anyakocát is szaporulatával). Tésztaüzem is létesült, meg egy betonüzem; abban járólapokat csináltak csak helyi felhasználásra. „Lassan leépült”. //Véli ő...//
„A rendszerváltás egy katasztrófa volt.” TSz szétesett, a közeli munkahelyek (főleg Encsre jártak az emberek) megszűntek.
Jelenleg a mezőgazdaságban 2-3 helyi nagyobb gazda, egyenként 100-150 hektáron gazdálkodik, zömmel családi munkával, alkalmazottjuk alig van. 4-5 család az erdészetben (főleg fakitermelés) dolgozik. A falu határának jelentős részén másutt élő vállalkozók dolgoznak, vagy bérelt vagy megvásárolt földön. A nagyobb gazdák földhöz jutásáról: a kárpótlás idején jutottak földhöz. Szüleiknek volt régebben földjük, visszakapták és még szereztek hozzá.
– Falu belső élete, hangulata, emberek egymáshoz való viszonya?
Nagyjából az 1990-es évek végéig még volt valami közösségi élet. „Az emberek kiültek a kispadra beszélgetni.” Aztán befelé fordultak az emberek. Ma már csak nézik a tévét, meg a fiatalabbak a kütyüréikkel foglalkoznak.
Az is fontos, hogy egy darabig néhány falu részvételével itt volt a körjegyzőség. Ma már 10 település tartozik hozzá, és a körjegyző székhelye Boldogkőváralján van.
– Kertek, kertek művelése?
„Nem akarnak az emberek dolgozni. Egyszerűbb megvenni a boltban.” Régebben – még a 80-as években – elég sokan foglalkoztak nyúltenyésztéssel. Ő, mint boltos, volt az átvevő. Ha átvétel volt, sokat hoztak, még más falukból is. Elég jó kiegészítő jövedelmet jelentett. Nem tudná megmondani, miért szűnt meg teljesen. (Ő még

tart nyulat, de csak saját részére.) Egyéb állattartás: egy pár ló van a faluban, 1 család tart tehenet, disznó is alig, baromfi is csak nagyon kevés helyen.
– Falu jövője?
Sokat várnak az autópálya (Kassa felé) megépülésétől. De ez azt is jelenti, hogy sokan a jobb közlekedés folytán eljárók lesznek. Ha falu meg akar maradni, közösségépítés kellene. Ezt már óvodában el kellene kezdeni. Régebben a templomba járás is segített ebben. Ez most is menne, mert vallási megosztottság nincs.
Ő mindenestre úgy gondolja, van jövője Abaújkérnek. Jó helyen van, könnyen megközelíthető, ez lehetőségeket jelenthet.

60.
Timár Ilona MET intézményvezető
(Bánlaky Pál)
Életút: Monokon született, majd 2 éves kortól Bekecs. Parasztcsalád mondja, bár apja ipari foglalkozású, anyja ápolónő, szülei komolyan foglalkoztak mezőgazdasággal is. (2-4 ha föld, sokféle állat.) Gyerekkora ebben telt: „Kapás földön nőttem fel." Szülők már nyugdíjasok, de még foglalkoznak a gazdasággal, baromfi bőven van. Ő – és húga is – hazajár segíteni, ha valami nagyobb munka van.
Középiskolában kicsit komolyabb volt, mint osztálytársai, némileg kimaradt a közösségből.
2002-től Eger, Tanárképző Főiskola, biológia-kémia szak. Végül a Főiskolát 5 év alatt végezte, mert kémiából egy évet csúszott. De már 5. éves korában tanított egy középiskolában. Utána még 3 éves kiegészítő mesterképzés Debrecenben, itt a kémia nem ment, abbahagyta. (Később a biológiát befejezte.)
Ekkor jött – pályázattal – Abaújkérre. Nem tudott semmit az iskoláról. De „Nagyon jól sült el a dolog." A szociálpedagógus húga mondta, hogy 3 hónapot ad: vagy nagyon megszereti, vagy még a pályát is elhagyja. Megszerette, azóta is itt van. Most Miskolcon lakik, autóval jár ki.
Úgy indult neki, hogy „... én itt meg fogom váltani a világot." Kiderült, ez azért nem megy olyan gyorsan. Rájött, hogy itt a nevelésnek kulcsszerepe van. Ezen belül „...a nevelésnek az a része, hogy elfogadom, hogy onnan indul a gyerek, ahonnan indul, ... és az apró változásokat is látni kell." Mert az a fontos, hogy „... a saját értékeihez képest mennyit fejlődött. ... És ha a gyerek fejlődik, azt tovább adja a szüleinek is." Azért is nehéz itt a munka, mert a családok //zömmel cigány családok!// számára az iskola nem fontos, az iskola „... rájuk kényszerített nyűg."
Cigány családokról: „...a gyerekeket nem igazán nevelik.... úgy mondják, hogy a gyerek az áldás, akit csak szeretni kell."
Az iskoláról „azt szokták mondani, mi az utolsó esély vagyunk.... Azt a gyereket, aki már 'kikopott mindenhol', mi fogadjuk." Kb. 40 településről járnak ide gyerekek. Sok közöttük az állami gondozott; 180 nappali tagozatúból 40 körül. Közülük sokan nevelőszülőknél élnek. Nincs jó véleménnyel a nevelőszülőkről, lakóotthonokról. Úgy véli, az ott lakó állami gondozottak 90%-ának szüksége lenne pszichológus segítségére.
A nappaliakon kívül van kb. 40 felnőttoktatásban részt vevő, van 2 éves érettségi felkészítő, van esti szakács osztály, terveznek esti kárpitos képzést is.
Érettségi: idén 24 tanuló volt. Ebből 7 „vendégérettségi". A saját 24-ből 7 nappali, 10 esti. Csak 4-nek nem sikerült, ők is csak 1-1 tárgyból buktak, jöhetnek pótérettségire.
Lemorzsolódás: elég nagy, 30% körüli. „Ha betöltik a 16 évet, ... mivel a család szempontjából nem fontos számukra az iskola, ... eltávozik." Dolgozni megy vagy közmunkára, esetleg már családot is alapít. „Amikor bevezették a 16 évet, a következő hónapban 150 gyerek iratkozott ki." (Igaz, akkor még nagyobb volt a létszám is.)
Van egy „családi gazdálkodó" szakképzésük is. Ez vállalkozásra, tulajdonképpen falusi vendéglátásra (falusi turizmus fogadására) készít fel. De ezzel a képzettséggel közeli szállodákban is el tudnak helyezkedni. És ezzel a végzettséggel külön tanfolyam nélkül nevelőszülő is lehet; a környéken elég sok család él ebből.
– Említette, hogy az állami gondozottak rengeteg problémával küzdenek. Mit lehet kezdeni velük?
„Nagyon jók a pedagógusaink." Van szociális asszisztens is, aki foglalkozik a gyerekekkel, lesz ősztől mentálhigiénés szakemberük is.
– Vissza egy kicsit. Hogyan lett vezető itt?
Szeret dolgozni, kezdettől fogva sok mindenben vett részt. Először a szakgimnáziumban lett munkaközösség vezető. Később ő lett a szakgimnázium „részlegvezetője". Ehhez szükséges volt, hát elvégezte a közoktatás vezetői tanfolyamot. Amikor az előző igazgató hirtelen fölmondott, a fenntartó úgy vélte, belülről kell megoldani az iskola vezetését. Hárman voltak, akiknek ehhez minden szükséges végzettsége megvolt, a másik kettő nemigen akarta vállalni. Ő végül felvállalta. Elég nehéz szívvel, mert „Azzal tisztában voltam, hogy sérülni fognak a baráti kapcsolatok." Nehéz irányító-vezető szerepet betölteni azok között, akikkel korábban baráti kapcsolatú kollégák voltunk. Nehéz volt beletanulni a munkába, hiányzott, hogy nem volt előtte igazgató helyettes. És elég bonyolult, nagy szervezet ez. Van 3 nagy tanegysége, az általános iskola, a szakközépiskola és a szakgimnázium, ezek mellett van kollégium, óvoda, bölcsőde, meg a tanműhelyek. //Teszi hozzá az interjú készítője, hogy helyileg is „szórtan": a kollégium és két tanműhely „kint" van, a falu más helyén.// Sokat kellett megtanulni. „Az első félév az borzasztó volt." Másfél éve csinálja, most már valamivel könnyebb.

De az „újraindítás” nagyon nehéz volt. //”Újraindítás” azért kellett, teszi hozzá az interjú készítője, mert az előző igazgató nem volt sikeres választás, alatta eléggé lerobbant az intézmény.// Most szeptembertől már meg lehet indulni „tyúklépésekkel” felfelé. Kedvezőek az előjelek, nő a beiratkozott gyerekek száma.
Létszám: most 18 főállású pedagógus, 4 szakoktató van; ez a pedagógiai létszám 180 gyerekre. A tanári kar „együtt van”, jó hangulatú, „Kacagós csoport vagyunk.” A pedagógusok közül 8-10 fő nagyon húz, van egy kisebb rész, akik elvégzik a feladatot, de önálló munkát nemigen végeznek, elég erős irányítás kell.
Összességében úgy látja, hogy jó úton vannak, van jövője az iskolának.

61.
Görögkatolikus (és református) istentisztelet
(Tóth Sándorné, Erdődi Adrienn, Barna Sára)
Az istentisztelet 8:45- kor kezdődik vasárnap és csütörtökön.
Egy templomban két fajta istentisztelet van, római katolikus és négy hetente vasárnap görög katolikus istentisztelet.
A katolikus és görög katolikus közösség 120-150 fő,
A templomba 24 – en voltak
11 fő 60 év feletti nő
1 fő 45-50 közötti nő (egy kislánnyal)
3 fő 50-60 közötti férfi
8 fő 18 év alatti gyermek (4 fő lakásotthonban lakik, ők a nevelőjükkel jöttek) (2 fiú: kb. 8 és 5 éves kisfiúk az utcában lévő egyik házból)
1 fő kb. 20 éves fiú (lakásotthonos)

A mise végén vártunk a papra, és ő érdeklődve, kedvesen jött beszélgetni velünk.
A pappal való beszélgetés:
Hány helyen tart istentiszteletet? 4 faluban egymás után.
Hány ember van a közösségben? 120-150 fő
Aktívan hányan járnak a templomba? 15-30 fő
A két istentisztelet átjárható egy konklávé megegyezéssel.
Református istentisztelet, (2. leírás)
A lakásotthonban kilenc gyermek és egy 22 éves fiú van. Ők járnak a görög katolikus templomba négy hetente vasárnaponként, mert az intézmény fenntartója a görög katolikus egyház, és ez benne van a házirendben. Hatan dolgoznak itt. A házat tavaly újították fel, szinte csak a négy fal maradt és újjá építették, és napelemek kerültek a tetejére. A Görög katolikus pap minden vasárnap 14-15 óra között a gyerekekkel foglalkozik a házban.

62.
Széchenyi utcai tankonyha
(Tóth Sándorné)
A tankonyhán egy oktató és egy segítő dolgozik, két tankonyha van, most ezt a kisebbet használják. Ma sült hús és sült krumpli a köret, délután a Wesley iskolában a tanároknak lesz év végi értekezlet, oda fogják vinni.
Ebben az évben nem volt végzős osztály, jövőre lesz csak. Jelenleg hatan vannak a konyhán, egyébként tízen tanulnak év közben. Minden gyermek hátrányos helyzetű, egy fiatal fiú autista, és többen viselkedési problémákkal küzdenek. Már a sokadik iskola nekik a Wesley iskola. Húsvétkor volt a kilencedikeseknek részvizsgájuk a szakácsoknak három fogásos menüt kellett készíteni.
A másik osztálynak szendvicseket (zöldségest, húsost), teát, kávét, kellett készíteni ebbe az osztályba járó gyerekek, gondnokok, hivatásos szülők, lesznek, ők állattartást, kertészetet, varrást is tanulnak.
Két részből áll a konyha, főként adományból berendezve. Ebben az évben festettek, új tiszta szép mosdók, vannak, egy tanterem és egy száraz áruraktár, ami mellett egy másik részben több mélyhűtő van. Minden hétre előre tervezik meg a menüket, készítik fel a gyerekeket. Mindennap megbeszéléssel kezdenek majd tisztítás, aprítás, főzés és együtt eszik meg. De az utcában élő néninek is visznek ebédet és segítenek neki vizet vinni.
Az alapanyagokat adományba kapják jórészt, nagyon keveset kell mellé vásárolni. Mindent próbálnak felhasználni és jól gazdálkodni az anyagokkal.

63.
Gondozási Központ
(Donkó Erzsébet)
A gondozási központ az abaújszántói alapszolgáltatási központhoz tartozik. Szolgáltatásai: étkeztetés kb. 30 fő számára, részben kiszállítással, részben a lakosok mennek érte, idősek klubja, és házi gondozás. A vezető elmondása szerint a klub élet nagyon nehézkes, mert nem nagyon veszik igénybe, nyáron a kerti munkák miatt, télen pedig nehézkes a közlekedés. Az idősek között nagy számú a 80 éven felüliek aránya. Ha kirándulást szer-

veznek, az is nehézkes, mert nehezen szánnak rá az idősek pénzt, az intézménynek pedig nincs rá kerete, hogy ingyenesen meg tudják szervezni. Azt a pénzt inkább a családnak, unokáknak adják. Ha falusi rendezvény van, az sem túlontúl vonzó, mert nincs pénze a hivatalnak arra, hogy ismertebb előadót, színészt hívjanak meg, más pedig ne vonzza oda általában az itt élőket. Az étkezésért és a házi gondozásért nyugdíj arányában fizetni kell. A 100.000 Ft már jó nyugdíjnak számit. Ahhoz sincs pénze az intézménynek, hogy kézműves foglalkozásokhoz különböző eszközöket vásároljanak, most például a könyvtártól kaptak. A klubban van mosási lehetőség, időnként igénybe veszik. A vezető elmondása szerint az alkohol nem nagyon okoz problémát a faluban,(már arra sincs pénzük) drogról ők nem hallottak, családon belüli erőszak szintén nem jellemző, korábban míg volt pénz inni, addig előfordult, ma már ha van is inkább csak a bevándorlók között fordul elő. A szociális szakemberek között nincs jelzőrendszeri együttműködés, itt nincs is nagyon szükség rá az elmondás szerint, mert ha nincs is család a szomszédok odafigyelnek mindenkire. Rendőrség helyben nincs, más településen van a körzeti megbízott.

64.
Borsó pucolás a közmunkásokkal
(Donkó Erzsébet)
Feltűnt nekem, hogy a postával szemben az egyik háznál nagyon nagy a nyüzsgés. Megkérdeztem valakitől, aki éppen jött kifelé, hogy mi az ott. Felvilágosított, hogy az a hivatal épülete, és a közmunkások tanyája. Nyugodtan menjek be. A közmunkások vezetője nagyon kedvesen és szívesen fogadott. Mesélte, hogy az épületet a hivatal vette, tavaly újította fel a polgármester nekik. Büszkén mutatták, hogy fürdőszobát és WC-ket is épített. A nagy szobában sok polc van, amin gyönyörű és rengeteg lekvár, lecsó és befőtt van. A kert különböző növényekkel van beültetve, amelyet ha leszüretelnek részben értékesítenek, részben a helyi konyhát látják el, részben cserélnek más termékekre. Ebben az évben már ültettek 380 gyümölcsfát is. A tervet, hogy hogyan gazdálkodnak a polgármester a közmunkások vezetőjére bízza. Ők együtt tervezik meg hol mit ültetnek, a munkálatok sorrendjét is ők döntik el. A szempont a tevékenységek fontossága, illetve az, hogy milyen éppen az időjárás. Büszkén mutatták a hatalmas fólia sátrukat, és a beültetett kertet is. Hétfőn a borsót szedték fel, és kifejtették. Bár azt tervezték, hogy gyomlálni fognak, de az előző esti nagy felhőszakadás után a földek járhatatlanok voltak. A borsó szedése pedig éppen már nagyon aktuális volt. Két asztalt körbe ülve pucoltak, igen jó hangulatban, viccelődve. Együtt cigányok, nem cigányok, különböző társadalmi státuszúak, iskolai végzettségűek. Félidőben kávét főztek, együtt megkávéztak. Néhány dolgot említettek a közmunkával kapcsolatban. Jó, hogy van, de nagyon kevés, 54.000 Ft a havi fizetés. Azt viszont folyamatosan kapja kb. 54 fő. Vannak állandó munkások, és vannak közöttük olyanok, akiknek havonta hosszabbítják a státuszukat. Többen voltak közöttük olyanok, akik több szakmával rendelkeztek, (pl. szoc. gondozó, ápoló), de helyben ezzel a végzettséggel nem tudnak elhelyezkedni, Abaújszántón pedig az idősek otthonában ugyanúgy csak közmunkás bért kapnának a munkájukért, és még naponta utazniuk is kellene. Én egyébként azt látom, hogy a közmunka azoknak esélyt jelent, akik a nyílt munkaerőpiacon nem tudnának semmiképpen elhelyezkedni, csapdát azoknak, akik meg tudnák állni a helyüket. Elmondásuk szerint az asszonyok kitartóbbak, kevés pénzért is képesek rendesen dolgozni, míg a férfiak gyakran ki-ki kacsingatnak a nyílt munkaerőpiacra, de ott sem feltétlenül képesek megállni a helyüket, hamar feladják, akár hét, vagy hónap közben is. A munkájukról nagyon lelkesen beszéltek. Az sokat jelent nekik, hogy a polgármester nagy bizalommal van irántuk, és nagy szabadságot biztosit számukra. Hónap végén, amikor már nincs pénzük az embereknek az ételről is gondoskodik, hiszen éhesen nem lehet dolgozni. Azt gondolom, hogy egyrészt pozitív hatású a személyiségükre az, hogy együtt, jó hangulatban dolgozhatnak, ugyanakkor pedig lélekromboló az, hogy kevés pénzért, nagyon nehéz munkát végeznek. Megemlítették azt is, hogy a nyári szezonban, ha adódig napszámos munka, akkor elmehetnek, vállalhatnak napszámot. Arra azonban panaszkodtak, hogy a napszámban túlkínálat van munkaerőből, tehát alacsonyak a bérek, 5000 Ft-nál többet nem nagyon lehet keresni. Ha az idő elromlik, akkor persze a kieső időre nem kapnak fizetést. Fontos információ volt még, hogy a közmunkásokhoz bejöhetnek a gyerekek is nap közben, illetve júliustól gyermekfelügyeletet is szerveznek, hogy nyugodtan tudjanak dolgozni.

65.
Lakásotthon
(Donkó Erzsébet)
A mai napon, délelőtt a református templomban találkoztunk az abaújkéri lakásotthon egyik nevelőjével, aki meghívott minket délutánra az otthonba. A lakásotthon a focipálya mellett található, közvetlen szomszédja nincs. Az épület frissen felújított, szép. A kertben kutya, focilabdák, kiteregetett ruhák, a garázsban pingpong asztal. A nevelő kedvesen fogadott, amikor megérkeztünk, még tartott a görög katolikus pap látogatása, vele szoktak hetente egyszer beszélgetni a fiatalok. Miután elment, a srácok kimentek focizni, az egyik lány elvitte a kutyát sétálni, egy másik lány bent pihent, filmet nézett. A nevelő mondta, hogy sokat nyomkodják a telefonjukat, de focizni szeretnek, plusz az említett lány kutyát sétáltatni.

A kinti beszélgetés úgy kezdődött, hogy elmesélte, hogy ki milyen szakmát tanul, milyen iskolába jár, és azt is, hogy ezek a gyerekek gyakran nagyon nehéz körülmények közül jöttek. Olyan házakból, ahol nincs áram, víz, a szülők gyakran alkoholisták.
Utána bementünk a házba, ahol tisztaság, rend, kellemes hangulat fogadott. A ház alsó szintjén található a nevelők szobája és két gyerekszoba, konyha, fürdő, fent pedig a többi gyerekszoba, wc, és egy közös helyiség, amelynek közepén egy csocsóasztal áll. A nevelő elmondta, hogy a gyerekek saját pénzükön vették közösen az asztalt.
A nevelő elmesélte, hogy náluk általában béke van, szerinte ez a gyerekek összetételétől függ. A gyerekeknél nem nagyon fordult elő eddig alkoholfogyasztás, drogprobléma. A nagyobbak van, hogy cigiznek, de nekik már lehet is, a telken kívül. Van, akit látogatnak a vérszerinti szülők, de nagyon ritkán jönnek, mivel a közlekedés bonyolult és drága. Kérdéseinkre válaszolva azt mondta, hogy a gyerekek közül van, aki elkallódik, de ha valaki végigcsinálja az iskolát, és szakma van a kezében, akkor már jó úton van.
Elmondta, hogy 12 óránként váltják egymást általában a nevelőkkel, de vannak rövidebb műszakok is, pl. 12-8. Azt mondta, hogy ő az engedékenyebb nevelők közé tartozik, a többiektől is ezt kapja visszajelzésként.
Épp nyaralni készülnek, mesélte: másnap utaznak el, sokat fognak strandolni. A gyerekeknek mindene a víz, strandolás, vízicsúszdák, mint mondta.
A végén így fogalmazott: „hát így vagyunk itt, nem könnyű, és nem is nehéz”.
Kellemes érzéssel távoztunk az Intézményből, jó hangulatban telt el a látogatás, egy kicsit beleláthattunk a gyerekek, fiatal felnőttek életébe, szurkolok, a fiúnak is ismerve, ismeretlenül, akinek holnap lesz a szóbeli érettségije! Remélhetőleg új világ, új álmok válnak valóra neki is.

Más településen lakó Wesleys diákokkal (családjukkal) készült interjúk:

66.C
Vilmány, család
(Borhi Ferenc és Takács Éva)
Régi, fehérre meszelt falú ház, töredezett betonlépcső vezet a teraszra, az ajtón függöny leng.
A házban öt felnőtt és öt gyerek él. Cigánycsalád.
Otthon tartózkodott a 63 éves nagymama és két lányunokája, a kisebbik másodikos, a nagyobb harmadik osztályos. A további három fiúunoka, akik 3. és 5. osztályosok, illetve az 5 éves legkisebb gyerek Budapesten nyaralnak éppen. Apa, anya munkában, apa segédmunkás, ő 32 éves, anya 28, ezt a kislányok mondták el. Az apa 19 éves húga is itt lakik, főleg vele beszélgettünk. Ő is a Wesley Iskolában tanult, fodrász szakon, de abbahagyta, mert elment dolgozni Szlovákiába a Mercedes-gyárba egy évre. „El kellett menni dolgozni”, így mondta. Azért hagyta abba, mert nehéz munka volt, tönkrement a keze. Szeptembertől szeretné folytatni az iskolát, hogy legyen szakmája és érettségije, és további tervei is vannak, vagyonőr tanfolyamot is szeretne elvégezni majd, és ebben az irányban elhelyezkedni.
A faluban laknak rokonaik, testvéreik, de nem tartanak össze, mindenki külön oldja meg az életét.
A tágas, barátságos konyhában ültettek le beszélgetni. Körülültük a konyhaasztalt, nagymama, nagylány, két kislány, nagypapa bement a belső szobába lepihenni. Főleg a nagylány beszélt, de a nagymama is közbeszólt néha, a kislányok folyamatosan, de nem zavaróan. Elmondták, hogy mennyire szeretnek iskolába járni, mindkettő szereti az osztályfőnökét, sok pozitív visszajelzést kapnak tőlük, a tanárok is szeretik őket. Nagyon hiányzik nekik nyáron az iskola. A legjobb tanulók jutalmat kapnak az osztályban,
A falak jellemzően a rózsaszín különböző árnyalataira festve, a bútorok régiek, a székeken színes huzatok, terítő az asztalokon és vázákban virág. A helyiségekben rend van, de nem kényszeres. Némelyik helyiség elég szegényes. A falakon népies tányérok, szentképek és rajzfilmfigurák váltakoznak vegyesen. A lányok hálószobájában két kanapé, egy ágy.
Fürdőszobát nem láttunk, elfelejtettünk rákérdezni. A vizet nemrég elzárták, mert csőtörés volt. Emiatt sok víz elfolyt, nem vették észre, sok lett a számla. A házak előtt az úttesten mindenfelé slagokat láttunk, valószínűleg ők is így szerzik a vizet. A villanyt egy hónapja kapcsolták vissza, el voltak maradva a számlával. 15 000 forintos kártyával szokták feltölteni havonta, sokba kerül. Fával fűtenek télen. Nem panaszkodtak, de mondták, hogy azért időnként jól jönne az anyagi segítség néha. Ha adomány érkezik a faluba, inkább másnap mennek érte, mert első nap nagy tülekedés és veszekedés van érte. Ha valamilyen segélyt osztanak, ők általában későn értesülnek a lehetőségről, ezért lemaradnak róla. A polgármester cigány, de csak a saját rokonainak ad, nekik oszt segélyt. Nekik itt a felvégen nem nagyon jut semmi, el vannak hanyagolva. Amikor a gyerekeknek füzetet és tollat osztottak, abból se jutott nekik, meg kellett venniük. Az apa a közmunka-programba sem tud bekerülni, mert az is az ismerősöknek, haveroknak van fönntartva.
Kinyitották egy pillanatra a hűtőszekrényt, teljesen tele volt. A nagymama főz a családra, de még nem nyugdíjas. A gyerekekre is ő vigyáz, törődik velük állandóan, hozzáfordulnak mindenért. Láthatóan a nagymama tartja össze a családot, a gyerekek szinte jobban ragaszkodnak hozzá, mint az anyjukhoz. Szerény, csendes, de látszik, hogy adnak a szavára. A társalgás során nem ő uralja a terepet, a háttérben marad. Ritkábban szólal meg, de határozott véleménye van a dolgokról. A kisebbik lány nemrég egy gyerek-szépségversenyt is nyert a faluban,

gyönyörű kis fehér selyemruhában. A nagyobbik olyan, mint a nagymama, lassúbb kicsit. De nem bánja, büszke arra, hogy őrá hasonlít. Ő fodrásznak készül jelenleg.
A családból a felnőttek is többen a Wesley iskolában végeztek, és a gyerekeket is szívesen járatják ide. Az iskolabusz is nagyon kedvező. A Wesley-ben mindent megkapnak, amire szükségük van oktatás terén, szakmát is lehet tanulni. Látszik, hogy ez a család összetartó, és felismerték, hogy a tanulás milyen fontos a gyerekeknek, akiket nem is kell ösztönözni a tanulásra. Az iskolában készítik el a házi feladatukat, de otthon is foglalkoznak velük, azt mondták. Céljaik között szerepel, hogy az általános iskola elvégzése után Budapestre költözzön az egész család, és a gyerekek ott folytassák majd a tanulmányaikat. a nagylány is csak addig akar itt maradni, amíg férjhez nem megy, és utána ő is a fővárosba készül, „mert itt nem lehet semmit elérni."
A falu életéről annyit meséltek, hogy ha fellép egy énekes, olyan esemény van, amikor szórakozni lehet, a vége mindig balhéba torkollik. Szerintük nem jó a közösségi élet, nincs összetartás, az emberek irigyek egymásra, ha kicsivel több van az egyiknek. Ők nem olyanok, ők örülnek annak is, ha másoknak jól megy, de ez nem jellemző a többiekre. „ Nincs meg az egyensúly", mondta a nagymama. A látogatás során az volt a benyomásunk, hogy kedves, barátságos, eléggé rendezett körülmények és viszonyok között élő család, ahol figyelnek egymásra. Ez a legnagyobb erejük, és hogy tisztában vannak a tanulás hasznával.

67.C
Fony, család
(Kovács Pálné, Takács Éva)
Kb. 70 m^2 kertes, családi házb, 2 szoba, előszoba, fürdőszoba, konyha, kamra volt. Rendezett, tiszta körülményeket láttunk.
Anya rokkantsági ellátásban részesül, mivel erősen látáscsökkent, alig lát, fogyatékossági ellátásban is részesül. A férjétől még korábban, 7 évvel ezelőtt elvált.
Az édesanyának 4 gyermeke van. A legnagyobb fiúgyermek már kirepült, Pesten dolgozik rendőrként, 28 éves. A második gyermek 26 éves, jelenleg ő az édesanyjával ápolási díjon van, de mellette napi négy órában dolgozik. Segít édesanyjának ügyei intézésében, a bevásárlásban. A harmadik gyermek, Kálmán, ő 20 éves, katonai vendéglátóként végzett a Wesleyn, jelenleg is dolgozik. Egészségügyi problémája szerencsére nincs. A negyedik személy a családban Evelyn, ő Kálmán barátnője, a Wesley iskolában találkoztak. Mivel Evelyn nincs 18 éves, Kálmán édesanyja a gyámja, ő gondoskodik róla. Ő is katonai vendéglátónak készül, tanulmányi eredményei nagyon jók, a tanárai dicsérik. Az édesanya elmondta, a rezsi kiadásaik elég magasak, 8.000 Ft a vízdíj, 15.000 Ft a villany, 10.000 Ft az internet szolgáltatás. Az idei tüzelőt már megvásárolták, rendezetten az udvarban helyezkedett el.
Érdeklődtünk az orvosi ellátás felől. Elmondta, hetente kétszer Miskolcról jön ki orvos a községbe, bármilyen probléma esetén Tornyosnémetibe kell utazniuk. Ez plusz költséget jelent számukra.

68.C
Fony, család
(Kovács Pálné, Takács Éva)
Kb. 70 m^2 kertes, családi házban találtuk magunkat, 2 szoba, előszoba, fürdőszoba, konyha, kamra volt. Rendezett, tiszta körülményeket láttunk.
Apa, 44 éves, munkaviszonnyal nem rendelkezik, jelenleg FHT-n van, amelynek összege: 22.800. Ft havonta. Ritkán mezőgazdasági munkákat végez, idényszerűen. Most várja, hogy a barackszedés elkezdődjön, abból remél plusz bevételt. Apa egészségi állapota nem túl jó, hét évvel ezelőtt asztmát diagnosztizáltak nála, erre rendszeresen gyógyszert szed. Anya szintén munkanélküli, szintén FHT-n van, korábban közmunkásként dolgozott, ő 41 éves, régebben varrodában dolgozott. Ő Hernádcécéről költözött ide.
A családnak 5 gyermeke van. A legnagyobb, egyetlen leánygyermek már kirepült, Oroszlányon dolgozik ápolónőként, 28 éves.
A második gyermek 22 éves, jelenleg a Wesleyben tanul festő szakmunkásnak. Sajnos ő nagyothalló sérült, emiatt az iskolában többször is atrocitás érte.
A harmadik gyermek, Bence, ő 20 éves, festőként dolgozik. Egészségügyi problémája szerencsére nincs.
A negyedik fiúgyermek, Norbert, 18 éves. Szintén hallássérült, sajnos többször bukott, így jelenleg 7. osztályos tanuló a Wesley általános iskolában. A legkisebb fiúgyermek Milán, ő 11 éves, és Abaújszántón tanul egy általános iskolában. Őt a tankerületi busz viszi az iskolába. Ö is asztmás. Az egyik nagyobb fiú is asztmás volt kiskorában, de már elhagyta.
A szülők egyöntetű véleménye alapján szarvashibát követtek el, amikor a két fiúgyermeket a Wesleybe íratták be, szerintük ez az iskola gyűjtő jellegű, tudást nem biztosít és ad. Szerintük nem megfelelő az oktatás szintje. Nincs követelmény, nem kell venni semmilyen iskolai felszerelést, tornafelszerelése sincs mindenkinek. A gyerekek azt csinálnak, amit akarnak, a tanárokkal tiszteletlenek. „Gyűjtőiskolának" tartják, de nincs lehetőség, ezért járnak ide a gyerekek.

69.C
Gönc, család
(Bottyán Edit és Takács Éva)
A szülők hálójában beszélgettünk, a franciaágyon kínáltak helyet. A szoba sötét volt, mert az udvarra nyílik az ablaka. Zsúfolt érzést keltő berendezése inkább az alapterület mérete miatt lehet, mert egyébként otthonos, rendes benyomást nyújt. A szoba egyik falát teljesen elfoglalja a szekrénysor, a polcokon sok kerámiafigura, váza, poharak, terítők, néhány fénykép. A szoba falain csak szentképek vannak kitéve, hat darab, és egy sárgarézből készült kereszt. Egy álló ventillátorral hűsítik a levegőt, de fekvése miatt elég kellemes volt a hőmérséklet a nyári forróságban. A gyerekek szobáját nem láttuk, a beszélgetés alatt nem tartózkodtak a szobában, hanem a hátsó nyári konyhában voltak.
Hatan élnek itt, két felnőtt és négy gyerek, mindegyik fiú. A legkisebb 3 éves, vele az apa maradt itthon GYES-en. A legidősebb, 19 éves fiú katonai és vendéglátó szakra jár. A 14 éves fiú a Wesley-iskolába jár, és majd a festő szakon szeretné folytatni a tanulást. A 13 éves fiú is odajár iskolába, de ő két hónapja magántanulóként folytatta. Hiperaktív, mondta az apa. Külön odafigyelést igényel, és ez nem volt megoldható az iskolai órákon, de egyébként jó képességű lenne. Most, hogy megszűnik a magántanulói lehetőség, még nem tudják a szülők, hogy lesz.
Az édesanya 45 éves, ő is a kéri iskolába járt, még mielőtt a MET átvette volna az intézmény működtetését. Megszerezte a növénytermesztő, varrónő, vagyonőr szakmát. A mostani munkahelyén forrasztó, hegesztő tanfolyamot végzett, mert ez kellett a munkaköre elvégzéséhez. Szlovákul is tanul, mert azt tervezi, hogy az ottani Mercedes-gyárban próbál majd elhelyezkedni. Sok ismerőse dolgozik már ott, és jobban lehet keresni.
Jelenleg a miskolci Bosch-gyárban dolgozik, a már említett 12 órás műszakban. Az út oda-vissza 4 órába telik, azt mondta, hogy ez sokkal fárasztóbb, mint a hosszú munkaidő.
Az apa egy tsz-ben dolgozik. Szeptembertől, ha a kisfiú óvodába megy, folytatja a munkát. Addigra megérik a tök, és egyéb gazdasági munkák is várják. Ő is egy hasonló iskolába járt gyerekkorában, mint a felesége. Az asszony azt mondta, talán azért bennük ez a bizonyítási vágy, hogy megmutassák a világnak, hogy többet érnek. És tanulni is szeretnek, a gyerekeket is ösztönzik erre, mert csak így lehet elérni valamit.

70.C
Fony, család
(Takács Éva és Kovács Pálné)
A konyhában ültünk le az étkezősarokba. Modern hatású, jól felszerelt helyiség volt, sok kis kedves tárggyal, díszekkel körös-körül. Az asztalon hamutartó, játékkártya, kirakós játék, kistányéron pár darab teasütemény.
Szociális gondozó Hernádcécén, 1973-ban született. A férjével él a házban és két lánygyermekkel, akiknek nevelőszülőként nevelnek. A kérdésre, hogy cigányok-e a gyerekek, azt felelte, hogy „keverékek”. Van három saját gyerekük is, de ők már nem itt élnek. Az egyik lányuk pincér munkakörben dolgozik egy panzióban Újhután. A másik lány idegenforgalmi menedzser, jelenleg Hollandiában csomagolói munkát végez. A fiuk Cegléden rendőr. A férje 1968-ban született, erdőn dolgozik, fakitermeléssel foglalkozik.
A szociális gondozói állása mellett hivatásos nevelőszülő.
A polgármesteri hivatallal nincs különösebb dolga, de ha valamit mégis el kell intéznie, mindig segítőkészek.
Orvosi ellátás a faluban: hetente kétszer tart egy orvos ügyeletet, Miskolcról jár. Az orvos két hetes nyári szabadsága alatt Tornyosnémetibe kell menni, ami 20 km innen. Ha sürgős helyzet van, néhányan, akinek van autója, fizetség ellenében vállal alkalmi fuvarozást, a távolság függvényében. Tornyosnémeti nagyon messze van, oda 5000 forintba kerül az út. Encsre már 3000 forintért el lehet jutni.
Kézműves foglalkozást évek óta tartanak a faluban, két hetente szombaton. Interjúalanyunk is szokott járni, megmutatta a műveit utána. A faluba mozgókönyvtár is jár. A kulturális élet ennyiből áll.
A hölgy azt mesélte, hogy a helyiek barátságosak és eléggé összetartanak. Arra a kérdésre, hogy élnek együtt az emberek a faluban, azt mondta, hogy nem tesznek különbséget cigány és nem cigány között. Az itteni cigány lakosság rendes, inkább a „magyarok” között akad lecsúszott, kétes egzisztencia. „Nem az a baj, hogy minek születtünk, hanem ahogy élünk.”

71.C
Fóny, család
(Takács Éva és Kovács Pálné)
A cigány család, akihez mentünk, egy szép nagy házban él. Lehet, hogy „szocpol-os” ház, de nem kérdeztünk rá. Szép, tágas, rendezett udvart, jó állapotú, nagy házat láttunk kívülről. A gyerekek voltak otthon. A szülők nem voltak itthon, dolgoztak.
Az anya a közeli méhészetben dolgozik, az apa ács a faluban, a fatelepen.

Itthon tartózkodott egy 18 éves fiatalember, aki a Wesley-iskolában katonai vendéglátó szakon tanul, most 11. osztályba jár.
Vele volt még 15 éves öccse és 9 éves, negyedik osztályos húga, aki az abaújszántói iskolába jár.
A nagyobbik fiú elmondta, hogy huszonegyen kezdték az évet, de nagyon sokan lemorzsolódtak különböző okok miatt. Rossz magaviselet miatti eltanácsolás, terhesség, ilyen okok miatt maradtak ki a tanulók. Mondta is, és látszott is rajta, hogy az ő célja elvégezni az iskolát. Komoly, értelmes fiú.
Amikor a szüleiről beszélt, célzott arra, hogy jobb lenne, ha itthon lennének, mert hiányoznak nekik. Elmondása alapján esténként sokat beszélgetnek, szeretik együtt tölteni az időt.

72.C
Vizsoly, család
(Donkó Erzsébet)
Egy szép, ápolt fiatal, fehér bőrű, szőke, nagyon, nagyon sovány lány jelent meg a kapuban, akin egyértelmű jelekkel látszott, hogy nagyon fél. Semmilyen információt nem mondott. Halkan mindenre azt mondta, hogy nem tudja. Nem tudja, ki, hol van, mit csinál stb. A bal kezén friss falcolás nyomok voltak. Kísérőnktől, Anikótól megtudtuk, hogy 19 éves, volt lakásotthonos lány, akit ez a család vett magához, valószínűleg abból a célból, hogy megszerezzék tőle a 18 éves korban esedékes otthon teremtési támogatást. Anikó jelezte telefonon a gönci családsegítőben a vezetőnek, amit tapasztaltunk. Ő Nem tudott róla. Másnap jeleztük írásban is.
Később beszéltünk erről a lányról az abaújkéri családsegítővel. Sajnos nem nagyon hagyott illúziót arra vonatkozóan, hogy fog történni valami. Elmondta, hogy ha felkeresi is a családsegítő az otthonában a lányt, akkor is, ha azt mondja, hogy nem kér segítséget, mert minden rendben van, eljönnek. Sőt még alá is íratják vele, hogy ott jártak, és nem kért beavatkozást. Talán arra ad egy kis reményt, hogy a vizsolyi családgondozó egy régi, legalább 20 éves múlttal rendelkező szakember, akinél van remény, hogy felismeri a problémát. A családsegítő szerint, a rendőrséghez sem folyamodhatnak csak gyanú esetén, mert nem fognak intézkedni, csak ha „vér folyik”.

73.C
Vilmány, 18 éves nő
(Bottyán Edit, Barna Sára, Erdődi Adrienn)
I. a Wesley Szakiskola idén végzett tanulója, aki most töltötte testvérével a 18. életévét. Mindketten a Wesley János iskola Szakiskolájában végeztek. A megérkezésünkkor a lány pont kint volt az udvaron. A ház igen lelakott állapotban szinte omladozó állapotban volt. Az udvar földes sáros gondozatlan volt. A házat a község végén találtuk meg.
I. a Wesley Szakiskolájába jár, most fejezték be a harmadik szakképesítést a testvérével. Falusi vendéglátó szakon végeztek. Azonban Ő hozzá tette, neki ez volt a harmadik képesítése, amit megszerzett. Mindhárom képesítést a Wesley bent szerezte egymást követően. Valamint elmondta, mert szeret tanulni, de most már, szeretne elhelyezkedni, dolgozni. Kérdésünkre, hogy mennyire van lehetőség elhelyezkedni a faluban. Elmondta mivel ez egy kis létszámú közösség nem nagyon van munkalehetőség a közlekedés infrastruktúrája sem megfelelő így marad a faluban a közmunka, mint munkalehetőség.
Szeret itt lakni elmondása szerint mivel sok barátja van, és sokat csavarog testvérével, Melindával.
I. elmondta, hogy édesanyjuk 15 éve halt meg akkor még a falu másik részén laktak. Rendszeresen látogatja édesanyjuk sírját: „Nem szabad hagyni, hogy elszáradjon, az Orgona mindig viszek frisset.” De feltehetően nagyon hiányzik számára az édesanyja, aki mint kiderült tőle szívinfarktusban halt meg előző otthonukban az ágyon.

74.C
Gönc, család
(Bottyán Edit és Takács Éva)
A szép narancsszínűre festett falú ház előtt beszélgettünk az édesanyával. Sietett vissza a (köz)munkába, de volt ránk 10 perce. Cigánycsalád.
A velük élő gyerekek: egy 12 év körüli, kedves, értelmes kislány, aki a gönci általános iskolába jár. Abaújszántóra készül továbbtanulni. Kedvenc tantárgya a nyelvtan.
És egy középiskolás korú, de még az általánosba járó, hetedik osztályos fiú, aki középsúlyos értelmi akadályozott, ő a Wesley iskolába jár. A fiú egy közeli ismerősnél szokott segíteni, aki kecskéket tart. A fiú, Lacika eteti az állatokat, nagyon szereti őket.
A szülők elégedettek a Wesley-vel, minden segítséget megkapnak, amire szükségük van.

75.C
Vizsoly, 40 éves nő
Életkor 40 év
(Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna, Kovács Pálné Gabriella, Erdődi Adrienn)

V. a Wesley János Abaújkéri Szakiskolában tanul fodrásznak. Azonban jelenleg magántanulói státuszban van mivel gyermeke született.
Magántanulóként az iskola tanári kara engedélyezte, hogy csak gyakorlati órákon kell megjelennie.
Az édesanyjával beszélgettünk. Az anya elmondta, hogy lánya jelenleg is tanul fodrász szakon. A Wesley szakiskolában ugyanakkor az utóbbi évben kevesebbet tudott bejárni az iskolába a gyermek miatt.
A házban öten élnek. Lánya unokája és veje valamint férje és két gyermeke. Férje és veje közmunkásként dolgozik a községben. Ő maga is közmunkásként dolgozik az alapítványnál, mint rendezvény szervező és takarítónő.
Arra a kérdésünkre, hogy milyen a közhangulat a faluban elmondta, hogy az ott élő magyarok elhúzódnak ugyanígy a cigányok is egymástól. Ugyanakkor a cigányság sem igen összetartó igen széthúzóak. Az asszony elmondása szerint a helyi cigány önkormányzat nem tud túl sok támogatást nyújtani. Arra a kérdésünkre, hogy mit jelent számukra hogy Vanessza tud a Wesley János Általános iskola és szakiskolájában tanulni. Az iskola lehetőséget nyújt a lány és mint kiderült a testvére számára szakmát szerezni.
A kulturális lehetőségekről elmondta, hogy nagyon sok nincs. A közösség szervező összetartó szerepet a helyi református lelkész gyakorolja. Aki rendszeresen szervez munkát, programokat segít a rászorulóknak. Akit a falusiak nagyon kedvelnek. Ő maga elmesélte, hogy férje gyermeke dolgozik nagyon sokszor kéri meg őket a lelkész ha valamiben segítségre szorul. Mivel nagyon megbízhatóak és szívesen segédkeznek is neki. Az asszony azt is elmondta hogy a nyár végén szoktak rendezni falunapot amelyen szívesen részt szoktak venni.
Arra a kérdésünkre ha valamire szükségük van honnan kapnak segítséget állítása szerint a Wesley János Szakiskola pedagógus asszisztensei mindenben segítik őket legyen az szociális vagy iskolai probléma. Valamint a faluban laknak rokonok ám elmondása szerint nem mindenkivel vannak jó kapcsolatban.

76.C
Halmaj, család
(Kovács Pálné és Endrődi Adrienn)
Kb. 200 m^2 kertes, családi ház, 3 szoba, előszoba, nappali, fürdőszoba-WC, konyha, kamra. Rendezett, tiszta körülményeket láttunk. Nagyon sok társasjáték, könyvek sokasága volt mindenhol.
Apa, 56 éves, munkaviszonnyal nem rendelkezik, rokkantsági ellátásban részesül, amelynek összege: 72.800. Ft havonta. Apa egészségi állapota nem túl jó, szívinfarktust kapott, erre rendszeresen gyógyszert szed. Anya főállású nevelőszülő, ő 56 éves, régebben bírósági behajtóként dolgozott.
A családnak 1 saját gyermeke van, 33 éves, jogászként dolgozik Budapesten. A család, 2009.11.05-én úgy döntött, hogy 3 gyermeket, akik állami nevelésbe kerültek volna, magukhoz vesznek. Korábban az anyának volt kapcsolata a miskolci Gyivivel, így amikor tudomására jutott, hogy a három gyerek odakerülne, azonnal felvette a kapcsolatot az intézménnyel, és rövid határ időn belül magukhoz vették. Természetesen a nevelő szülői képzésen is részt vett, és azt sikeresen elvégezte. Az első gyermek 14 éves, autista jelenleg a Wesleyben tanul, 7. osztályos tanuló, szegregált osztályba jár. A második gyermek, Dalma, ő 13 éves, szintén a Wesleyben tanul. Ő hiperaktív, 6. osztályos tanuló, szintén a Wesleyben tanul.
A harmadik fiúgyermek, Kristóf, ő 11 éves, szintén hiperaktív, 5. osztályos tanuló a szikszói általános iskolában. Édesanya elmondása szerint a legkisebb gyémántdíjas tanuló, rengeteg oklevelet kap jó tanulmányi eredményei miatt. A két „wesleys" gyermek bejárását a tankerületi busz segítségével oldják meg hétfőn reggel a busz behozza őket Abaújkérre, kollégisták, és pénteken délután haza is szállítják őket.
A szülők egyöntetű véleménye alapján nagyon jó döntést hoztak, amikor a két gyermeket a Wesleybe íratták be, szerintük ez az iskola példaértékű, tudást biztosít és ad. Megnyugtató számukra, hogy biztonságban tudhatják a nevelt gyermekeiket, az iskolával és tanáraival nagyon jó viszonyt ápolnak, érzik, hogy gondoskodnak és odafigyelnek rájuk.

76.C
Vizsoly település
(Endrődi Adrienn, Kovács Pálné)
Kb. 60 m^2 kertes, családi ház, 2 szoba, előszoba, konyha, kamra volt. Rendezett, tiszta körülményeket láttunk.
A ház sajnos komfortnélküli, emiatt nincs fürdőszoba a házban. Vezetékes ivóvíz hiánya miatt az udvarról fúrt kút biztosítja az ivóvíz ellátást. A ház fűtését fával oldják meg, ennek beszerzése folyamatban van. A rezsi költség viszonylag alacsony, a villany havonta 3.000 Ft. Internet és mobiltelefon nincs a család tulajdonában, összesen apának van egy darab mobiltelefonja. A TV egy parabola antennával fogható.
Apa, 53 éves, munkaviszonyát a mai nappal szüntették meg, rövidesen a három hónapos álláskeresési segélyt veszi igénybe. Anya 54 éves, ápolási díjon van, amelynek összege: 28.500. Ft havonta. Ritkán mezőgazdasági munkákat végez, idényszerűen. Most várja, hogy a barackszedés elkezdődjön, abból remél plusz bevételt.
A családnak 2 gyermeke van. A nagyobb leánygyermek 28 éves, FHT-n van, melynek összege havonta 22.800 Ft. A második gyermek 23 éves, jelenleg a Wesleyben tanul kertész szakmunkásnak. Sajnos ő SNI-s tanuló, emiatt az iskolában speciális oktatásban részesül. A „wesleys" fiú bejárását a tankerületi busz segítségével oldják meg.

A szülők egyöntetű véleménye alapján nagyon jó döntést hoztak, amikor a fiú gyermeket a Wesleybe íratták be, szerintük ez az iskola nagyon jó hatással van a fiúkra, tudást biztosít és ad.
A házhoz egy kisebb kert tartozik, amelyet gyönyörűen művelnek, veteményes, szőlő lugast is láttam.

76.C
Encs, család
(Kovács Pálné és Endrődi Adrienn)
Kb. 150 m^2 kertes, családi ház, 3 szoba, előszoba, nappali, fürdőszoba-WC, konyha, kamra volt, a felső szinten 2 szoba, WC. Rendezett, tiszta körülményeket láttunk. Nagyon sok társasjáték, könyvek sokasága volt mindenhol.
Apa, 59 éves, 28 éve nevelő szülőként dolgozik. Apa jövedelem kiegészítésként heti 2x a Nagybani piacon bevásárol, és azt tovább értékesíti Encsen. Nyaranta, a legnagyobb nevelt gyermek, aki 15 éves besegít neki. Anya főállású nevelőszülő, ő 59 éves, 31 éve dolgozik nevelő szülőként.
A családnak 3 örökbefogadott gyermeke volt, ők már külön élnek, A család, 2011-ben úgy döntött, hogy 3 gyermeket ismét magukhoz vesznek. Az első gyermek 15 éves, jelenleg a Wesleyben tanul, festő szeretne lenni, nagyon szorgalmas. A második gyermek, Amanda, ő 13 éves, szintén a Wesleyben tanul. Ő SNI-s, 6. osztályos tanuló.
A harmadik fiúgyermek, Ricardó, ő 11 éves ADHD-s, 5. osztályos tanuló a Wesleyben tanul. A két kisebb „wesleys" gyermek bejárását a tankerületi busz segítségével oldják meg hétfőn reggel a busz behozza őket Abaújkérre, kollégisták, és pénteken délután haza is szállítják őket. A nagyobb fiú, Márton, ő napi szinten ingázik.
A szülők egyöntetű véleménye alapján nagyon jó döntést hoztak, amikor a három gyermeket a Wesleybe íratták be, szerintük ez az iskola példaértékű, tudást biztosít és ad. Megnyugtató számukra, hogy biztonságban tudhatják a nevelt gyermekeiket, az iskolával és tanáraival nagyon jó viszonyt ápolnak, érzik, hogy gondoskodnak és odafigyelnek rájuk.

77.C
Vizsoly, család
(Endrődi Adrienn, Kovács Pálné)
Kb. 70 m^2 kertes, családi ház, 2 szoba, előszoba, konyha, kamra volt. Rendezett, tiszta körülményeket láttunk.
A ház sajnos komfortnélküli, emiatt nincs fürdőszoba a házban. Vezetékes ivóvíz hiánya miatt az udvarról fúrt kút biztosítja az ivóvíz ellátást. A ház fűtését fával oldják meg, ennek beszerzése folyamatban van. A rezsi költség viszonylag alacsony, a villany havonta 8.000 Ft. Internet és mobiltelefon havi költsége összesen 15.000 Ft. A TV egy parabola antennával fogható.
Apa, 41 éves, közmunkásként dolgozik. Anya 34 éves, álláskeresési segélyen van, amelynek összege: 28.500. Ft havonta. Ritkán mezőgazdasági munkákat végez, idényszerűen. Most várja, hogy a barackszedés elkezdődjön, abból remél plusz bevételt.
A családnak 3 gyermeke van. A nagyobb fiúgyermek 18 éves, FHT-n van, Abaújszántón tanul, jövőre érettségizni fog. A második leánygyermek 16 éves, jelenleg a Wesleyben tanul szakács szakmunkásnak. A „wesleys" leány bejárását a tankerületi busz segítségével oldják meg. A harmadik gyermek szintén fiú, ő 13 éves, a helyi iskola 7. osztályos tanulója. A szülők egyöntetű véleménye alapján nagyon jó döntést hoztak, amikor a leány gyermeket a Wesleybe íratták be, szerintük ez az iskola nagyon jó hatással van a gyermekre, tudást biztosít és ad.
A házhoz egy kisebb kert tartozik, amelyet gyönyörűen művelnek, veteményes, szőlő lugast is láttam.

78.C
Vilmány, 23 éves, férfi, volt Wesley tanulóval
(Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna)
A kertben kiskutyák, magas fű és szemét fogadott, bent a házban sok légy és két lerobbant szoba, falán Disney hősök. A szekrényben pár plüss, fénykép, és a szekrény tetején művirág. A házban sok gyerek volt, nemrég keltek fel, mondta a legidősebb lány. A jobb oldali szobában voltak a gyerekek, köszöntek, chipset ettek. Az előszobában – ahová időközben megérkezett az anyuka – zajlott az egyik beszélgetés, ketten pedig a másik szobában beszélgettünk a legidősebb lánnyal, aki 23 éves. Nagyon kedves, mosolygós és udvarias, de magától nem sokat mesélt, csak ha kérdeztünk. Legtöbbször röviden válaszolt. Ölében ült a család legkisebb lánya is, aranyosan mosolyogott és rágót evett. Kérdésünkre, hogy hogy hívják, nem mert válaszolni, az viszont kiderült, hogy ide jár a helyi óvodába, amellyel meg vannak elégedve. Az ágyban feküdt egy 8-9 év körüli kislány, aki a Wesley iskola SNI- osztályába jár. A 23 éves lány 7. osztályig járt a Wesleybe, nagyon szerette. Elmondása szerint azért hagyta ott, mert a barátnői is otthagyták. Aztán átjött a saját falujába iskolába, de azt nem szerette, így otthagyta. Azért is hagyta ott az iskolát, mert segít édesanyjának nevelni a három legkisebb gyereket. Ezután nem tudja, mit tervez. Azt mondja, a polgármester nem veszi fel őt közmunkába, mert még csak 23 éves, de ő úgy gondolja, nem ez az igazi indok. Nem túl hosszú beszélgetésünk fő témája a vilmányi és az abaújkéri iskola

összehasonlítása volt. Jelen pillanatban ketten járnak a családból a Wesleybe, az egyikük egy kilencedikes lány, aki négy tárgyból megbukott idén, fodrász szeretne lenni. A másik wesley-s kislány az ágyban fekvő, aki második osztályos (sni-s), régebben kollégista is volt, de mivel szellemi sérült, nem tudta magát ellátni, nem tudja kimosni a haját – mesélte nővére. Azt mondták, ő is szereti az iskolát. A gyerekek közül ketten vagy hárman a helyi iskolába járnak, de úgy tervezik, hogy átíratják őket a Wesleybe. Amikor még ő járt a Wesleybe, szerette osztálytársait és tanárait is. Mindenképpen az a célja, hogy a többiek is átkerüljenek. A falvak között az iskolabusz viszi őket.

79.C
Vizsoly, család
(Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna)
„Vizsoly Borsod megye legszegényebb zempléni térsége. Itt a szegénység abból adódik, hogy nincs munkalehetőség. A munkalehetőség abba merül ki, hogy az önkormányzat foglalkoztat embereket. Nagyon minimális főre van kiépítve. Pályakezdő fiatalok vagy elmennek külföldre, vagy bemennek a városokba, vagy pedig feketén tudnak dolgozni a vállalkozóknál. Ez a három lehetőség van.
A Wesley-iskola abban segítség, hogy közel van. Nem ez a fő szempont, csak az egyik szempont. A másik, hogy családias a légkör, mindenki ismer mindenkit. A tanárok ismerik a gyerekek családjának anyagi és családi helyzetét. Helyzetükhöz képest foglalkoznak a tanárok velük és tudják, hogy mire képesek ezek a gyerekek. Az iskolában bármilyen problémával bárkihez fordulhatunk, nekem is, és a gyereknek is mindenben segítenek. Mindent mindenkivel meg lehet beszélni, a kommunikáció is jól működik.”/Idézet az édesanyától/
A családon belüli előrelépés a generációk között: édesanyja húsipari feldolgozó volt, szakmunkás iskolát végzett, Miskolcon dolgozott egy húsipari cégnél. Édesapja villanyszerelő szakmunkás. Hárman voltak testvérek, mindegyik tovább tanult. A nagyszülőknek maximum 5 általános iskolai végzettségük volt.
A roma hagyományokból a főzés és a zenei hagyományokat ápolják még, a roma táncot már csak elvétve, de vannak Vizsolyba gyönyörűen táncoló kislányok és kisfiúk. „Nagyon magyarosodunk, de meg van a cigányság szépsége is. Bodag, töklecsó és farhát minden még most is kimondottan a cigányok étele.” Azt látom, hogy nagyon sok cigány családnál a gyerek irányít, nincsenek következetes nevelési elvei. A gyerekeket rá kell vezetni arra, hogy tanuljon, ne dolgozni menjen.
Rosszabb az összetartás, mint a magyaroknál. A cigány utál mindenkit, családját, magyart, azt, akinek több van, vagy kevesebb. Régen falkarendszerben működött a cigányság. Nagymama kicsapta a sparheltet, 20-30 emberre megfőzött, mindenki dolgozott, nála ettünk. Vigyázott az összes gyerekre. Már nincs ez, a fiatalok nem dolgoznak, nincs összetartás. Nincs szükség az ilyen nagymamákra. Vizsolyban nincs olyan személy, akire a cigányok felnéznek. A roma önkormányzat tagjai rokonok, csak saját családjukat segítik.

80.C
Vizsoly, 41 éves nő
(Roznik Mihályné Ságodi Zsuzsanna)
41 éves, két gyermekes asszony, a fiú szakácsképzésbe jár a Wesley-re.
Születése óta a településen él, zűrös családból származik.
Női ruhakészítő, pék segéd, zöldség-gyümölcs termesztő, takarítónő képzéseket végzett, hosszabb-rövidebb ideig a szakmáiban el tudott helyezkedni a településen, ill. a környéken. Jelenlegi munkahelyére (Vizsolyi Biblia Múzeum) közmunkásként került kertésznek, majd takarító, mindenes, most már látogatási központ gondnok munkakörben dolgozik, tárlatvezető képzést is elvégezte, fogadja a vendégeket, vezeti a büfét, árusít a shop-ban, takarít, az intézményvezető lelkész megbecsüli a munkáját. Nagyon határozottan és következetesen képviseli a gyerekei, családja és saját maga érdekeit, utána megy a jogszabályi és egyéb lehetőségeknek, a hátrányos megkülönböztetés ellen, az igazáért mindent megmozgat.
Munkaideje 8-18-ig tart, előtte és utána a családi gazdaságban kezdi és folytatja a napot, a férje mellett. Szarvasmarhákat (11 db) tartanak, elsősorban a borjak eladásával egészítik ki a jövedelmüket, tartanak egyéb állatokat is, elmondása szerint önellátóak. A férje a gazdaság mellett közmunkában is dolgozik. A lányuk Miskolcon most tette le az érettségit, és egyetemre szeretne menni.
A családdal együtt él egy közeli rokonuk lánya is, aki szintén besegít a családi vállalkozásba.
A lakás körülményeit nem ismerjük, mert a munkahelyén beszélgettünk a hölggyel, de elköszönéskor utalt rá, hogy örül, hogy ilyen kellemes környezetben tudott minket fogadni és nem otthon, mert szűkös (egy szoba konyha) körülmények között laknak. A ház a vizsolyi cigány negyedben található, kérdésünkre elmondta, hogy irigylik az ő helyzetüket, ugyanakkor pedig számíthatnak egymásra, ha a szükség úgy hozza.

81.C
Boldogkőújfalu, 55 éves nő
(Bottyán Edit, Endrődi Adrienn, Kovács Pálné és helyi segítő)

Beléptünkkor csodás, kicsi virágoskert, tiszta, rendezett helyiség fogad bennünket. Hellyel kínálnak, látni, hogy átgondolták, hova is ültessenek le minket. A család tud érkezésünkről, számítanak ránk; ennek későbbi jele, hogy az asztalra elhelyezett vízzel, ropogtatnivalóval kínálnak.
Az iskoláról kérdezzük őket. Evvel elindul a beszélgetés, melybe a kislány (A.), a menyecske gyermeke (M. E.), és röviden a menyecske is bekapcsolódik.
Ahogyan kiderül, a családfő a nagymama, akivel fia, annak felesége, gyermekük, és a nagymama által nevelt unoka él együtt. A MET-iskolában tanuló kislányt az édesanya fiatalon (18 éves kora előtt) hozta világra, s szülés után a kórházban hagyta. (Fiatal lányként elment otthonról egy roma fiúval, s amikor hazatért, 2 hónapos terhes volt.) Az unokát a nagymama nevelte tovább. Az anya később még 5 gyermeket hozott világra, de nem költözött vissza szüleihez. A kapcsolatot azonban tartják egymással (nagymama – anya – unoka/leány egyaránt).
A nagymama („öreg mamika") rögvest dicsérni kezdi az iskolát, a tanárokat. Többször is elhangzik, hogy a tanárok nagyon jók, „anya helyett anya"-ként jelennek meg Amanda (18) számára. Ezt később a kislány is megerősíti: „a tanárok olyanok, mint egy barátnő, vagy mint egy anya" – mondja.
A nagymama számára láthatóan fontos, hogy a gyermek tanul. „Büszke vagyok rá!" Mindezt a kislány is fontos dologként fogalmazza meg. Két szakmája már van, most kezdi a harmadik képzést, szakács szakon.
Kérdésemre, hogy A. mit gondol a társairól, azt feleli, hogy nagyon barátságosak, kedvesek. A nagymama hozzáteszi (jellemzően kiegészíti a kislány válaszait), hogy sok barátja van, akikkel gyakran telefonálnak egymásnak vagy messenger-eznek. Azt is elmondja még, hogy sok közöttük a „beteg" gyerek, de ők fogadják el legjobban Amandát, „meg hát az övéké is beteg, azokat is kell szeretni".
A kislány (A.; fejlett, visszafogott, kissé naiv-babaarcú leány) eközben ölében tartja testvére gyermekét. Olyan erős, gyöngéd, törődő, otthonos mindkettejük mozdulata, mintha anya-lánya kapcsolat volna. A kisgyerek (Maja Erzsébet) 3 éves, még nem szobatiszta, nem tud járni. Nyitott gerinccel született, az orvosok nem vizionálták sem a beszédfejlődés, sem a szobatisztaság lehetőségét. Ahogy a beszélgetés későbbi szakaszában kiderül, a kisgyermek tudja ugyan, ki az édesanyja, mégsem anyának, hanem mamának nevezi, a valódi nagymamát öregmamának, a kislányt (Amandát) pedig mintha anyukájának tekintené (érzelmileg). (Valóban ezt idézik mozdulataik).
A nagymama másik gyermeke (fia) vállalkozó mellett dolgozik, nincs odahaza.
Összességében úgy tűnik, a családot képviselő, egyben tartó nagymama számára a tanulás, továbbtanulás, szakmához jutás érték, amelyet a MET-iskolás kislány is képvisel.

82.C
Vilmány, 15 éves nő és anyja
(Endrődi Adrienn, Barna Sára)
A kislány MET-iskolai tanuló. Ahogy elmondja, most végezte a 9. osztályt. Az általános iskola 8 osztályát nem a Wesley-iskolában végezte. Fodrásznak tanul, azonban 4 tantárgyból megbukott, így nincs lehetősége pótvizsgázni, muszáj a folytatáshoz ismételnie.
Szeretne fodrász lenni, hogy „hajakat csinálhasson". Az osztálytársait és tanárait szereti, de jobban szerette a helyi iskolát, mert oda jártak a rokonai, barátai. Azóta Abaújkéren is szerzett új barátokat, így megszokta az új iskolát.
Kérdésemre, hogy mit szeret csinálni, amikor van ideje, azt válaszolja: segíteni anyának főzni, mosni és zenét hallgatni, énekelni, táncolni. Kedvenc tantárgyként a matematikát jelöli meg. 83.C
T. J. MET-iskolás tanuló családja.
Az édesanya nyolc gyermeket hozott világra. Két idősebb lánya már külön él. Egyikükhöz került (mint nagynénihez) a gyermekvédelem által elhelyezett három gyermek. A többiek otthon, az anya mellett nevelkednek, de volt, aki közülük átmeneti ideig nevelőszülőnél élt Az anya elmondja, hogy nincs férfi a háznál, mivel férje több éve meghalt. Megkönnyebbülten teszi hozzá, hogy „jobb így", mivel férje sokat ivott, sok pénzük elúszott, adósságokba keveredtek.
Az anya hosszan beszél arról, hogy „áldja" T. I.-t, aki a három gyermeket nem idegeneknél, hanem saját, fiatal felnőtt lányánál helyezte el. Ők ugyanezen településen élnek, így láthatja a gyermekeket, kapcsolatban vannak. (A gyerekek ebben az időszakban éppen édesanyjuknál tartózkodnak.) Ugyanakkor fájlalja, hogy a családba való visszakerülés feltétele a külön szoba kialakítása, amely fél millió forintba kerülne, és ezt nem tudja megoldani (bár törekszik rá, mivel egyik lányánál tesz félre időről időre festéket, ecsetet, egyéb szükséges kellékeket).
Elmondja továbbá, hogy a gyermekeket azért helyezték el, mert férjével „belekeveredtek valamibe", illetve mert a gyerekek „tetvesek lettek", ő pedig nem tudja sem felismerni, sem kezelni a tetveket, egyébként sem jó hozzá a szeme.
Elmeséli még, hogy a MET-iskola nagyon jó, a tanárok odafigyelnek a gyerekekre, ellentétben a helyi iskolával, ahol „a tanár kiment két óra hosszára, a gyerekek meg azt csináltak, amit akartak".

83.C
Vizsoly, 17 éves nő
(Takács Éva és Bottyán Edit)

Foglalkozása: a vizsolyi vendégház alkalmazottja, 4 napja
Beléptünkkor szépen berendezett és tisztán tartott lakásba érkezünk. Mindenütt igényes kezek nyoma tükröződik. A falak és egy vitrines szekrény telis-tele van fotókkal a családtagokról, elsősorban a gyermekekről. Érezni, hogy fontos szereplői az ott lakók életének.
Az édesanya közmunkásként dolgozik, 11-ig sajnos nem érkezik haza, így vele nem sikerül találkoznunk.
Az invitáló fiatalemberről (R.I.) tudunk meg néhány információt. Katonai és vendéglátó szakmát szerzett Abaújkéren, majd – rátanulva még – letette a rendészeti vizsgát, s szeptembertől Miskolcon kezd, mint rendőr. Ő nem E. testvére, hanem „jegyese", párja. Kérdésemre, hogy milyen jövőn gondolkodnak, elmondja, hogy szívesen mennének külföldre a jobb megélhetés reményében. Erika hozzáteszi, hogy egyelőre „új helyzet" számukra, hogy ő Vizsolyban, párja pedig Miskolcon kapott munkát. A nyarat még kivárják, gyűjtenek egy lehetséges kéthavi albérleti kaucióra, s megpróbálnak Miskolcon összeköltözni. Arra a kérdésre, hogy milyen is náluk egy esküvő, azt felelik, hogy nem tudják, ők még sosem láttak, náluk ilyen még nem volt (sem az anya, sem a nagymama, sem a két felnőtt lánytestvér nem házasodott, bár párkapcsolatot, családot valamennyien létesítettek).
Erika és párja egyaránt jó megjelenésű, csinos, vonzó arcú fiatal emberek. Mindketten megfontoltan, okosan, barátságosan, közvetlenül mesélnek.
Erika megosztja velünk, hogy négy napja dolgozik a vizsolyi vendégházban, a Biblia-házzal szemben. Még hiányzik neki a frissen elvégzett, elhagyott iskola. Munkája összetett: részben vendégeket csalogat, részben felszolgál illetve takarít a vendégházban. Keresete 600 Ft óránként, melyet elsősorban a nagymama nehezményez („nem ezért tanult"). Félti unokáját a sok fizikai teendőtől, jelenlegi időjárási viszonyoktól (forróság) is. Erika viszont elsősorban a „csalogatói" szerepkörrel nem tud megbarátkozni, mivel szerinte ez teljesen értelmetlen („aki be akar jönni, bejön").
Édesanyjáról nagyon szépen mesél: „szeretetteljes" anyának mondja, aki mindent megtesz értük, mert tudja, számukra mi a jó („mindig a legjobbat akarja nekünk").
A nagymama megérkeztével többirányú beszélgetés veszi kezdetét, de elsősorban a nagymama áll a központban. Szép arcú, harmóniát sugárzó, 50 körüli asszony. Kérésünkre elmeséli, hogy anyukája „a kötőjéből nevelte föl őket". 16 évesen szülte első gyermekét – Erika édesanyját –, majd pár évvel később fiát. A gyerekek édesapja magyar származású volt, ahogyan második párja is. Az elsővel elváltak egymástól, amikor a gyerekek kicsik voltak (Erika édesanyja akkor lehetett 7 éves). 22 éves korától 10 éven át egyedül nevelte gyermekeit, majd a szomszédban élő, magyar férfival karolt össze (akinek addig nem volt párja). A nagymama családja annak idején ellenezte a magyar-roma kapcsolatot (például az alkohol miatt – „ez egy alkoholista!"), de a nagymama mindkét kapcsolatot vállalta. Második esetben több partnere is ígérkezett volna, valamennyien magyarok. A cigány jelentkezőket eleve nem fogadta el, mondván, hogy azok „rossz emberek".
A nagymamáék időnként vendégül látják „papó" rokonait, akikkel egy kivételével („fennhordja az orrát, mindenkit kiigazít") jó a kapcsolatuk.
Szó kerül még arról, hogy hogyan látják ők a helyi magyar-roma lakossággal való kapcsolatukat. Erikának soha nem volt problémája, mindig elfogadták, illetve arra törekedett, hogy beilleszkedjen. A környékbeli roma-utca (ott lakik, onnan igyekezne kikerülni a nagymama) szerintük nem biztonságos, az ott élők „rosszak", pletykások, kifordítják mások szavait, kinevetik a pszichésen sérült „papót", veszekedősek (nem javasolják, hogy arra sétáljunk).

84.C
Encs, nevelőszülő, 38 éves nő
(Erdődi Adrienn, Kovács Pálné)
A családin ház igen jó állapotú új építésű családi ház, amely dupla komfortos bár az emeleti rész még nincs teljesen befejezve, de erre idén kerítenek sort.
Az udvar levolt térkövezve az udvar közepén egy nagyobb medence állt. Az udvar oldalsó részén egy sávban végig virágos kert volt kialakítva melyen látszott, hogy rendszeresen gondozzák.
Az anya elmondása szerint 3 gyermeke van ebből 1 saját a legidősebb lány 13 éves A. R. a középső gyerek. Ő 10 éves a Wesley János általános iskola gyógypedagógiai osztályában tanul. Mert SNI-s a szakértői vélemény szerint ADHD-ja van. A. a helyi általános iskolában tanul. Jelenleg 7. osztályos a hely iskolában, amit elmondása szerint nagyon szeret, mert sok barátja van ott és a későbbiekben szeretne leérettségizni majd Budapestre menni, dolgozni. R. elmondása szerint nagyon keveset járt iskolába és általában mindig segítik a tanárok őket. Évközben kollégista hétfőn beviszik a szülei a Wesley kollégiumába azonban hétvégére hozzák haza. Az anya Spar élelmiszer áruházban árufeltöltőként dolgozik. Legmagasabb iskolai végzettsége szakiskola, bolti eladó. Az apa legmagasabb iskolai végzettsége 8 általános+ tehergépkocsi jogosítvány. Megkérdezésünkre, hogy számukra mit jelent a Wesley Általános iskola és Szakiskolája elmondta, hogy nagyon örülnek, hogy a közeli településen van, olyan iskola ahol az olyan gyerekeket tudnak tanítani, mint R., aki nagyon szeret oda járni. A tanárnője mindig figyelembe veszi a gyerek állapotát, és ha baj van, az iskolában azonnal jeleznek. A kollégiumban is nagyon jó nevelők vannak, akik mindenben segítik a gyerekeket.. Majd arról kérdeztük, milyen a kapcsolat az ott élő embe-

rek között. Az ott élő magyarok és cigányság közötti kapcsoltra rákérdezve elmondása szerint elhúzódók egymástól. A magyarok és cigányok egyaránt elzárkóznak egymástól.

85.C
Vilmány, család
Interjú Villányban egy roma családdal
(Farkas Katalin)
Az anyuka egy 42 éves nő, aki sokkal idősebbnek tűnik a koránál. Kevin egy 8 éves fiúgyermek, ő jár a MET iskolába. A Házuk nagyon rossz állapotban van, meglehetősen rendetlen, koszos volt belül is.
A helység ahová be tettek három széket az a konyha volt, de nem volt szekrény, koszos edények voltak körülöttünk szerte szét a földön.
Kevin viszont szép, divatos tiszta ruhában volt, és a haja is be volt fésülve.
Első osztályos tanuló, ez azért van így, mert nagyon sokat hiányzik.
Az anyuka a gyermek betegségére hivatkozik. Érezhető volt az elmondottakból, hogy nem a legfontosabb kérdés a család életében az iskola, sokkal inkább a gyermekek jóléte az elsődleges szempont.
Az anyuka közmunkaprogramban dolgozik, de mivel levonása van, ezért nem kapja meg a teljes fizetését. Együtt lakik még vele, ha a nagyobbik lánya, aki 23 éves és az ő gyermeke egyidős Kevinnel.
„Milyen itt az élet, mióta élnek itt?"- kérdésemre az anyuka elmondja, hogy itt született és itt is élt mindig is. Ebbe a házba, ami szocpolból épült 98-ban költöztek.
Nagyon büszkén mondja, hogy ő nem adta el a szocpolját, és ez az ő saját tulajdonú háza. E nélkül a lehetőség nélkül földönfutó lenne.
A mennyi a jövedelmük kérdésemre, elmondja, hogy a közmunka programban dolgozik, de mivel levonása van (OTP Á-hitel, ami 60 ezer forintról egymillió feletti összegre kamatozódott) csak 32.000 Ft-ot kap ki. Ehhez jön még a gyerek után járó 9000 Ft. Ennyi az összjövedelmünk ezt kell beosztani. Ebből adok enni a gyereknek mindennap. De nagyon nehéz itt, említi még egyszer.
Megkérdeztem őt, hogy van-e valami távolabbi céljuk, hogy változzon az életük? Erre ő azt válaszolta, hogy ha felmehetnének Pestre, ott minden jobb lenne, mert ott van munkalehetőség, csak a lakhatást nem tudnák megoldani, mert az nagyon drága, azt ők nem tudnák kifizetni, van az vagy 500 ezer!- mondja, A gyerekekkel már be se engednének sehova!
Tehát itt valami féle szabadságot érez a gyermek iskolába járatása kapcsán. Ennek az anyukának nagyon fontos, hogy a nyolc éves fia minél többet mellette legyen, nem érdekli, hogy még nem tud írni, olvasni.
A kisfiú egy akarnok, követelőző gyermek. Az anya elmondta, hogy már két mobiltelefont is kapott, amit mérgében földhöz vágott, ha nem működöt jól.
Kellett még venni neki X-boxot, és az internetet is biztosítania kell számára, és ezt meg is adja neki az utolsó pénzéből is, nehogy hiányt szenvedjen, és amúgy is ő egyáltalán nem gondolkodik abban, hogy ellent mondjon a gyereknek bármivel kapcsolatban is.
Az anya rossz hatással van a gyermekre, a tanulmányait illetően. Nem szorgalmazza az iskolát, ha Kevin nem akar menni, nem viszi. Sőt még belebeszéli a gyerekbe, hogy ő sérült és buta. És születésétől fogva beteg. Pedig elmondta, hogy több vizsgálat is kimutatta, hogy semmi baja a gyermeknek, csak sokat hiányzott, emiatt visszamaradott, és fejleszteni kellene.
Megfigyeltem azt, hogy a mélyszegénység ellenére is, van valami kényszer az anyában, hogy a fiúgyermek vágyait maradéktalanul, vagy egy kicsit azon is túl kielégítse. Tehát ha minden igaz nem szenved hiányt a gyermek, nem érzékeli azt, hogy milyen szegények.

5. sz. Melléklet

INTERJÚK TEMATIKUS (KATEGÓRIÁK SZERINTI) KIGYŰJTÉSE

*Ezúttal is a **kvalitatív szövegelemzés** módszerét alkalmaztam. Első lépésben a szövegek áttekintése alapján létrehoztam a **kategóriaszótárt,** amelyben egy-egy kategória egy-egy számunkra fontos információ-egységet jelent. (A nyers szótárt az alább leírt logikai rendbe rendeztem.) A következő lépésben az eredeti szövegben megjelöltem az egyes kategóriákhoz tartozó szövegrészeket, majd ezeket kategóriánként kigyűjtöttem. Eközben derült ki, hogy néhány kategóriát feleslegesen vettem fel, ezeket összevontan adom, vagy üresen hagyom; magát a szótárt módisítani ugyanis, mivel akkor az összes jelölést módosítani kellett volna, értelmetlenül munkaigényesnek tartottam Egyes interjú részleteket a tartalmi összetettség miatt több kategóriába is besoroltam. Kategóriánként külön választottam a cigány és a nem cigány interjú-alanyok válaszait, valamint külön vettem a faluban a és a másutt (más településeken, ahová MET-diákokat és családjaikat interjúvolni mentünk), de ezen túl az egyes interjú-részletek után jelzem az eredeti interjú-leírásban szereplő sorszámot is (C-NC megjelöléssel).*

Kategóriaszótár

1- Általános benyomások a faluról
2- Általában a faluról
3- Közlekedés
4- Ház állapota, minősége (megkérdezett család házáé)
5- Rend, tisztaság; udvar is
6- Berendezés
7- Interjú hangulata
8- Családszerkezetek (csak különleges szerkezetek)
9- Munka, munkalehetőségek általában
10- Közmunka
11- Anyagi problémák
12- Egészségi problémák
13- Különleges sors
14- Wesley iskola működéséről
15- Wesley iskola helye a faluban
16- Érdekességek, élmények
17- Vélemény cigányokról (előítéletek is)
18- A cigány-nem cigány viszonyról
19- Interjúkészítő véleménye a családról, egyébről
20- Cigány önérzet, cigányok egymás között

Kategóriánkénti kigyűjtés (összevontan)

1-2-3 kategóriák (benyomások a faluról, általában a faluról, közlekedés)
Cigány alanyok
Van itt barátja, ismerőse, akivel beszélgethet, át mehet hozzá?- Nincs. Én nem foglakozok senkivel, nem is akarom. Nem akarom én, hogy pletykáljanak rólam. A testvérekkel, rokonokkal se tartjuk a kapcsolatot, egyáltalán. 17C
A szomszédos fiatalasszonyokkal jár össze, de elég laposnak éli meg ezt a települést, „pörgősebb" életből jött. 29C
A porta rendezett tiszta, gyermekjátékok, az ajtó előtt, és két hinta pár métere a bejárati ajtótól. ... A hátsó kertbe nagyon kicsi veteményes rész a többi kaszált rendezet fű. ... A ház tisztára meszelve, valószínűleg friss belső festéssel. enyhén dohos szagú. Nagyjából száz éves vetett vályog, régi paraszt ház, 45C
Nagyon jól érzi magát a faluban.... Amikor ide költözött elfogadták befogadták, 45C
Nem cigány alanyok
szeret itt lakni Abaújkéren. Elmondása szerint környezetében segítőkész emberek laknak 4NC
A helyi emberek nem járnak könyvtárba, a temető rendezetlen 6NC
amikor bozót tűz volt, akkor mindenki ment tűzet oltani 8NC
a nagy esőzések miatt a háza már három alkalommal volt elöntve a földekről lezúduló sáros vízzel. 13NC
A szomszédasszony mindennap átjár hozzá s megbeszélik a napi problémákat 14NC
A faluról: „ Mindenki ismer mindenkit, senki nem bántja a másikat". Szeretettel beszélt a cigányokról, „ezek az emberek rendesek, jól ki lehet velük jönni". Sok cigány barátja van a faluban, bármikor szívesen ad nekik kölcsön kisebb összegeket, hiszen tudja, hogy becsületesen megadják. 22NC
Nyugodt békés környezetben élnek itt az emberek, bár előfordulnak kerti lopások, betörések 23NC
A fiatal hölgy és férje nem szeret bezártságban élni, fontos nekik a napi kommunikáció a helyiekkel. Félnek a bezártságtól, ezért minden nap körbe járják a falut, bemennek házakhoz és segítenek, ahol tudnak. Kell nekik egy megszokottság és elmondták, hogy soha nem költöznének nagyobb városba, de ... a helyi emberek nagyon zárkózottak, mindenkinek meg van a saját birodalma, behúzódik saját otthonába. 24NC
Utcájában sok idős, nyugdíjas beteg ember él, így az utcabeliek nem járnak már össze. .... Régen még tartották a hagyományokat a faluban, húsvétkor locsolkodtak, még a cigányok is, de mióta az emberek nem adnak húsvétkor pénzt a gyerekeknek, a hagyománynak is vége lett. 25NC
A falu helyzete szerinte romlott, az árak nagyon magasak és a nyugdíj nem igazodik a költségekhez. Az emberek szinte csak közmunkából élnek, a körülmények egyre rosszabbak, a helyzet semmit sem javul. 25NC
Véleménye szerint a régi polgármester idejében rend volt, mert a tekintélye és az intézkedései által féken tudta tartani a randalírozást és az elszabaduló indulatokat. A mai polgármester még szerinte túl fiatal, nincs tapasztalata.
Régen volt „közösségi tért" ahol a korosztálya tudott találkozni (kocsma) ma már nincs ilyen, ill. a dohányboltnál jönnek időnként össze és cserélik ki a véleményüket. Véleménye szerint ma már nincsenek közösségi események, mint ahová régen eljártak az emberek. 27NC
Érzése szerint a mai napig éreztetik vele, hogy betelepülő. Egy barátnője van itt, akivel össze szokott járni, rajta kívül nem épültek kapcsolatai. 31NC
„Jó itt a falun kívül lakni, mert így távol maradnak a faluban folyó dolgok 33NC
A településen jó a közösség, összetartóak az emberek. Nem érzékeli a cigányság-magyarság esetleges különbségeit. 35NC
Pedagógus az Encsi iskolában. Zárkózott család csak a környéken lakó pár emberel, tartanak kapcsolatot, ha segítség kell nekik vagy valakinek, akkor segítenek. A faluközösségi életében nem vesznek részt, nem járnak templomba. 41NC
Nem akar elköltözni de, nem érzi jól magát. Mert ha végig megy, a falun idézem „szinte ember sincs az utcán", amikor ő fiatal volt akkor még volt élet az utcákon. Most behúzódnak az emberek, tévéznek, telefonoznak, interneteznek. Keresték egymást az emberek. Most mindenki behúzódik a házakba, nem figyelnek egymásra. 42NC
Szokott lenni karácsonyi vásár a polgármesteri hivatal és a művház előtti utcaszakaszon, kis sátrakkal, pici, kézzel készített ajándéktárgyakkal, káposztás bablevest, krumplilángost készítenek. De nem jönnek el az emberek erre. ... Az a személyes tapasztalata, hogy a falunapra (július végén) sem jár senki. ... A falubelieket alapvetően kedves, de passzív emberekként írja le 51NC
a művházat még a Bárczay-grófék építtették, van benne egy nagy terem, mellékhelyiségek, könyvtár. A kertje kicsi, de minden karban van tartva. A kertben van még egy nagy színpad darabokra szedve, ezt szokták felállítani pl. falunapkor....A könyvtár egy viszonylag kicsi, de nagyon barátságos szoba 4325 könyvvel. Beiratkozott olvasó kb. 70 van. Ebből 30 az, aki valóban jár is. 54NC
A falu általános hangulatához azt mondta: szerinte az irigység és a rosszindulat uralkodik 54NC

zsidó temető. Régen Abaújszántóhoz tartozott az itteni zsidó közösség, de állítólag volt itt is imaház. A temető kicsi, és benőtte a csalán, nagyon gazos, rossz állapotban van. Folyamatosan igyekeznek lekaszálni, de nincs hivatalos felelőse. 55NC
Szerinte az emberek nincsenek képben (direkt vagy tudatlanságból?) azzal, hogy mi az önkormányzat feladata és hatásköre. Például a temetők NEM az önkori tulajdonában vannak. ... 2006-ban kiáradt a Szerencs-pataknak nevezett kis ér (amiről a falubeliek azt gondolják, hogy igazából nem ez a neve). Az áradás több utcányi házat érintett, mindent vitt. Nagyon durva volt. Éjjel háromkor tetőzött. Viszont az érintett házak kaptak gyorssegélyt. És emberemlékezet óta nem volt ilyen árvíz, és azóta sem. Tehát a falu emlékezetében ez ugyan trauma, de nem olyan erős, hogy a problémáik forrásaként tekintsenek rá. 55NC **(NB! Nincs jelen a falu emlékezetében. Senki nem beszélt róla ezen kívül!!!)**
Romos presszó nevű kocsma, és találkozóhely,. A presszó barátságos, egy régi paraszthá z „kibelezve", csak raklapokból készült padok és asztalok vannak benne, valamint egy csocsóasztal és egy darts-tábla. Van egy fedett, betonozott kerti része, meg egy óriási, leharcolt udvar egy romos házzal és egy parkolónak használt murvás résszel. Barátságos, tiszta, kellemes, de nem egy klasszikus falusi kocsma, és nem is tölti be ezt a fajta közösségi funkciót. Este hat körül nyit, és 9 körül zár. 56NC
Nem jellemző a testületi üléseken az összecsapás, a testületnek roma képviselője nincs, de van cigány önkormányzat. A cigányság nem vesz részt a politikai életben. 57
A születések száma ebben az évben növekedett, mint a roma és a nem roma családoknál. Jellemzően nem nagy mértékben költöznek el a fiatalok, ha igen akkor a környező településekre, de öregszik a falu. 57
A gondozási központ az abaújszántói alapszolgáltatási központhoz tartozik. Szolgáltatásai: étkeztetés kb. 30 fő számára, részben kiszállítással, részben a lakosok mennek érte, idősek klubja, és házi gondozás. A vezető elmondása szerint a klub élet nagyon nehézkes, mert nem nagyon veszik igénybe, nyáron a kerti munkák miatt, télen pedig nehézkes a közlekedés. Az idősek között nagy számú a 80 éven felüliek aránya. Ha falusi rendezvény van, az sem túlontúl vonzó, A klubban van mosási lehetőség, időnként igénybe veszik. A vezető elmondása szerint az alkohol nem nagyon okoz problémát a faluban,(63)

4-5-6 kategóriák (Ház állapota, minősége, rend, tisztaság, berendezés)
Cigány alanyok
A lakás Abaújkér „fő utcájában" található, ami összkomfortos az átlagosnál rosszabb minőségű. A lakás berendezése rossz állapotú, törött kopott bútorzatú rendezetlen környezetű. 5C
A ház kert részén gondozatlan környezet, hatalmas fű és gaz tenger 5C
Kártyás villanyóra van náluk, vizük nincsen, vagyis le van csökkentve. Pár éve leégett a házuk. Azóta sem tudták rendesen rendbe hozni. 15C
A helység egyszerű volt, de volt benne minden, ami egy háztartáshoz szükséges 16C
Albérletben laknak a házban, amit az lány édesapjától bérelnek havi 20 e forintért 16C
Nagyon hangulatos, tágas szoba volt új bútorokkal, sarokülővel, okos tv-vel, szép tapétával a falon. 16C
a nagy esők miatt beázott a házuk, befolyik a fotelba a víz 17C
A ház romos volt, épp hogy össze nem dőlt és tudjuk, hogy ezért havonta 5000 Ft lakbért fizetnek. 19C
Kertje rendezett, háza felújításra szorul, állatot nem tart és veteményese sincsen. Házában nincs fürdőszoba, konyhájában sparhelttel fűt. 20C
A komfort nélküli ház egy épületmaradvány mellett áll, pár lépcsőfok vezet fel az ajtóhoz, mögötte található a közös tér, benne a konyhával, melyből két helység nyílik, egymással szemben. A bútorzat szegényes, főzésre és fűtésre alkalmas eszközt nem láttunk a falakat mintás „tapétával" vonták be, rend és tisztaság volt. 29C
A mások szobában, amit a sötét látni engedett, régi, használt állapotú bútorok, rendben tartott, de nem feltétlenül tiszta környezet volt. A konyhában beszélgettünk, az ósdi konyhaszekrény, mosdótál, hűtő, sparhelt és asztal mellett. 30C
Szembetűnik a szegénység és az igénytelenség. Kosz, piszok, mindenhol. A 2 szobás ingatlanban villany és víz van, fürdőszoba nincs. 34C
Az interjút megelőző napon időpont egyeztetés miatt kerestem meg Őket, és az egyetlen szoba amit használnak, nagyon tiszta volt, a bútorzat állapota átlagos, látszik hogy vigyáznak arra amijük van. Ezen a délutánon nagy esővel járó vihar volt a településen. Ma mikor vissza mentem, a megbeszélt időpontba, döbbenten láttam, hogy kb. 10 cm-es iszap öntötte el az egész házat. 38C
Tiszta konyha, új parketta, pár éves konyha, de régi asztal és kopott szakadt sarok ülő garnitúra. 45C
Nem cigány alanyok
rendezett, jól karbantartott lakása van. Elmondása szerint még mindig műveli a kertjét, szép kordonos szőlője van. Ház körüli állatai is vannak pl. gyöngytyúkok, csirkék, tyúkok. 6NC
A család rendkívül szép lakásban él. 18NC
Saját háza kedvesen berendezett, nagyon régi bútorokkal, hatalmas virágmintás tapéta. 26NC
Szépen berendezett házban laknak, melyet nagy kert vesz körül gyümölcs fákkal, kukoricással. 27NC
Az ingatlan teljesen felújított és korszerűsített, gondozott udvar, kert. A kétszobás összkomfortos házban 35NC

Nagy, gondozott, füves kert, árnyékos lugassal, mellette egy hatalmas kemencével, 48NC
Régi, de tökéletes állapotú bútorok 50NC
De nagyon szeret élni, és itt élni. Hogy miért? „Olyan az udvarom, mint egy liget, nagyon jó itten." Azt gondolja, hogy ő mindenkivel jóban van. 50NC
Feltűnően szép, nagy, rendezett kert, dísznövények, zöld gyep, két kutya, motorok, autó, térkövezett autóbeálló, kifejezetten jómódú környezet. 51NC

Másutt (nem Abaújkéren) készültek:
Mind cigány
Régi, fehérre meszelt falú ház, töredezett betonlépcső vezet a teraszra, az ajtón függöny leng. 66 ... a bútorok régiek, a székeken színes huzatok, terítő az asztalokon és vázákban virág. A helyiségekben rend van, C
Kb. 70 m^2 kertes, családi házb, 2 szoba, előszoba, fürdőszoba, konyha, kamra volt. Rendezett, tiszta körülményeket láttunk. 67C
Kb. 70 m^2 kertes, családi házban találtuk magunkat, 2 szoba, előszoba, fürdőszoba, konyha, kamra volt. Rendezett, tiszta körülményeket láttunk. 68C
Zsúfolt érzést keltő berendezése inkább az alapterület mérete miatt lehet, mert egyébként otthonos, rendes benyomást nyújt. A szoba egyik falát teljesen elfoglalja a szekrénysor, a polcokon sok kerámiafigura, váza, poharak, terítők, néhány fénykép. A szoba falain csak szentképek vannak kitéve, hat darab, és egy sárgarézből készült kereszt 69C
A konyhában ültünk le az étkezősarokba. Modern hatású, jól felszerelt helyiség volt, sok kis kedves tárggyal, díszekkel körös-körül. Az asztalon hamutartó, játékkártya, kirakós játék, kistányéron pár darab teasütemény. 70C
A ház igen lelakott állapotban szinte omladozó állapotban volt. Az udvar földes sáros gondozatlan volt. 73C
Kb. 200 m^2 kertes, családi ház, 3 szoba, előszoba, nappali, fürdőszoba-WC, konyha, kamra. Rendezett, tiszta körülményeket láttunk. Nagyon sok társasjáték, könyvek sokasága volt mindenhol. 76/a C
Kb. 60 m^2 kertes, családi ház, 2 szoba, előszoba, konyha, kamra volt. Rendezett, tiszta körülményeket láttunk. 76/b C
Kb. 150 m^2 kertes, családi ház, 3 szoba, előszoba, nappali, fürdőszoba-WC, konyha, kamra volt, a felső szinten 2 szoba, WC. Rendezett, tiszta körülményeket láttunk. Nagyon sok társasjáték, könyvek sokasága volt mindenhol. 76/c C
Kb. 70 m^2 kertes, családi ház, 2 szoba, előszoba, konyha, kamra volt. Rendezett, tiszta körülményeket láttunk. 77C
A kertben kiskutyák, magas fű és szemét fogadott, bent a házban sok légy és két lerobbant szoba, falán Disney hősök. A szekrényben pár plüss, fénykép, és a szekrény tetején művirág. 78C
Beléptünkkor szépen berendezett és tisztán tartott lakásba érkezünk. Mindenütt igényes kezek nyoma tükröződik. A falak és egy vitrines szekrény telis-tele van fotókkal a családtagokról, elsősorban a gyermekekről. 82C
A családin ház igen jó állapotú új építésű családi ház, amely dupla komfortos bár az emeleti rész még nincs teljesen befejezve, de erre idén kerítenek sort.
Az udvar levolt térkövezve az udvar közepén egy nagyobb medence állt. Az udvar oldalsó részén egy sávban végig virágos kert volt kialakítva melyen látszott, hogy rendszeresen gondozzák. 84C
Házuk nagyon rossz állapotban van, meglehetősen rendetlen, koszos volt belül is. A helység ahová be tettek három széket az a konyha volt, de nem volt szekrény, koszos edények voltak körülöttünk szerte szét a földön. Kevin (kisfiú) viszont szép, divatos tiszta ruhában volt, és a haja is be volt fésülve. 85C

7 kategória: Interjú hangulata (Üres maradt)

8 kategória. különleges családszerkezet
Mind cigány
16 évig élt együtt urával, majd „szétmentek". A két idősebb gyermek egy évig az édesapánál maradt egy másik településen, de az apa kevésbé figyelt a gyermekekre, a családvédelmi szolgálat pedig javasolta az anyának, hogy vegye magához a gyerekeket (ellenkező esetben elveszítheti őket), így végül a két gyermek az anyához került.
Az anya jelenleg élettársával (nevelőapának nevezi) él, illetve 18 éves gerincsérült lányával (Enikő), 17 éves lányával (Viktória), 12 év körüli fiával (Viktor), és két óvodás korú gyermekével él együtt 2C

Másutt (nem Abaújkéren) készültek:
Mind cigány
a 63 éves nagymama és két lányunokája, a kisebbik másodikos, a nagyobb harmadik osztályos. A további három fiúunoka, akik 3. és 5. osztályosok, illetve az 5 éves legkisebb gyerek Budapesten nyaralnak éppen. Apa, anya munkában, apa segédmunkás, ő 32 éves, anya 28, Az apa 19 éves húga is itt lakik, főleg vele beszélgettünk. Ő is a Wesley Iskolában tanult, fodrász szakon, A nagymama főz a családra, de még nem nyugdíjas. A gyerekekre is

ő vigyáz, törődik velük állandóan, hozzáfordulnak mindenért. Láthatóan a nagymama tartja össze a családot, a gyerekek szinte jobban ragaszkodnak hozzá, mint az anyjukhoz. Szerény, csendes, de látszik, hogy adnak a szavára. 66C
A családfő a nagymama, akivel fia, annak felesége, gyermekük, és a nagymama által nevelt unoka él együtt. A MET-iskolában tanuló kislányt az édesanya fiatalon (18 éves kora előtt) hozta világra, s szülés után a kórházban hagyta. (Fiatal lányként elment otthonról egy roma fiúval, s amikor hazatért, 2 hónapos terhes volt.) Az unokát a nagymama nevelte tovább. Az anya később még 5 gyermeket hozott világra, de nem költözött vissza szüleihez. A kapcsolatot azonban tartják egymással (nagymama – anya – unoka/leány egyaránt). 81C

9 kategória: Munka, munkalehetőségek
Cigány
Az anya és az unokatestvér is közmunkásként dolgozik, szóba jöhető munkahely Miskolcon van ami napi három órányi utazás oda-vissza. 5C
A fiú megy, segít apának, ha füvet kell nyírni vagy fát vágni, tetőt javítani kell valahol, valakinek. Kereset kiegészítésként a fiúcska fém dobozokat gyűjt most is van vagy hat zsáknyi. Ebből fagyiznak vagy játékot vesznek. 45C
Nem cigány
Főállása mellett a ház kertjében sóvirágot termel, amit virágkereskedőnek ad el. 7NC
Mezőgazdasági vállalkozóként dolgozik itt Abaújkéren, 130 hektáron gazdálkodik. 8NC
A településen közmunkásként dolgoznak, kettőjük jövedelme nagyon kevés, ezért szezonális alkalmi munkát is vállalnak. 24NC
A fiataloknak itt nincsen jövője, a fia és a veje is Pestre ment az építőiparba dolgozni, 33NC
M.-val, akinek fodrász végzetsége van, de mivel itt a faluban nincs fodrászat ezért közmunkásként dolgozik 44NC

10 kategória: Közmunka
Cigány
Az anya és az unokatestvér is közmunkásként dolgozik, szóba jöhető munkahely Miskolcon van ami napi három órányi utazás oda-vissza. 5C
A lány is a közmunkán fog dolgozni. Nem tudna bejárni, Miskolcra gyári munkásnak 17C
Nem cigány
A településen közmunkásként dolgoznak, kettőjük jövedelme nagyon kevés, ezért szezonális alkalmi munkát is vállalnak. 24NC
M.-val, akinek fodrász végzetsége van, de mivel itt a faluban nincs fodrászat ezért közmunkásként dolgozik 44NC
A közmunkások vezetője nagyon kedvesen és szívesen fogadott. Mesélte, hogy az épületet a hivatal vette, tavaly újította fel a polgármester nekik. Büszkén mutatták, hogy fürdőszobát és WC-ket is épített. A nagy szobában sok polc van, amin gyönyörű és rengeteg lekvár, lecsó és befőtt van. A kert különböző növényekkel van beültetve, amelyet ha leszüretelnek részben értékesítenek, részben a helyi konyhát látják el, részben cserélnek más termékekre. Ebben az évben már ültettek 380 gyümölcsfát is. A tervet, hogy hogyan gazdálkodnak a polgármester a közmunkások vezetőjére bízza. Ők együtt tervezik meg hol mit ültetnek, a munkálatok sorrendjét is ők döntik el.... Többen voltak közöttük olyanok, akik több szakmával rendelkeztek, (pl. szoc. gondozó, ápoló), de helyben ezzel a végzettséggel nem tudnak elhelyezkedni,... a közmunkásokhoz bejöhetnek a gyerekek is nap közben, illetve júliustól gyermekfelügyeletet is szerveznek, hogy nyugodtan tudjanak dolgozni 64

11 kategória: Anyagi problémák
Cigány
Én két helyen járok dolgozni, dolgozok a vízügynél, meg dolgozok a méhtelepen is mellék állásba. Muszáj, gyerekek vannak, el kell őket tartani, 15C
Az apa elmondta, hogy mivel tartozása van, így nem tud a közmunka programban dolgozni, 16C
Nem cigány
A család anyagi helyzete javult az elmúlt öt évben-mivel többet, jobbat és hatékonyabban tud dolgozni. 8NC ((Mg. vállalkozó 130 hektáron))
Az anyagi helyzete azért javult az elmúlt öt évben, mert van állandó munkája. 9NC
nyugdíjas, de rákényszerül, hogy kiegészítse fizetését. 22NC

12 kategória: Egészségi problémák
szakorvosi vizsgálatra, orvosi beutalóval Szikszóra, szemészetre viszont Encsre kell utazni. 10NC

Egészségi állapota korlátok közé szorítja, de ehhez mérten meglehetősen aktív és a saját sorsával megbékélt. 27NC

13 kategória: különleges sors
most jött haza a férjem a BV-ből, közérdekű munkáját töltötte 73 napot ült. Ez nem Szégyen! Kellemetlen. 15C
((NB!! A cigány értékrend!))
Az özvegy a testvéreivel a szlovákiai Magyarsókon élt, de az édesanyjuk 1944.-ben bekövetkezett halála. Valamint a szlovák-magyar lakosságcsere miatt Magyarországra költöztek 13NC

Másutt (nem Abaújkéren):
Mind cigány
Egy szép, ápolt fiatal, fehér bőrű, szőke, nagyon, nagyon sovány lány jelent meg a kapuban, akin egyértelmű jelekkel látszott, hogy nagyon fél. Semmilyen információt nem mondott. Halkan mindenre azt mondta, hogy nem tudja. ... A bal kezén friss falcolás nyomok voltak. Kísérőnktől, Anikótól megtudtuk, hogy 19 éves, volt lakásotthonos lány, akit ez a család vett magához, valószínűleg abból a célból, hogy megszerezzék tőle a 18 éves korban esedékes otthon teremtési támogatást. Később beszéltünk erről a lányról az abaújkéri családsegítővel. Sajnos nem nagyon hagyott illúziót arra vonatkozóan, hogy fog történni valami. Elmondta, hogy ha felkeresi is a családsegítő az otthonában a lányt, akkor is, ha azt mondja, hogy nem kér segítséget, mert minden rendben van, eljönnek. Sőt még alá is íratják vele, hogy ott jártak, és nem kért beavatkozást. ... A családsegítő szerint, a rendőrséghez sem folyamodhatnak csak gyanú esetén, mert nem fognak intézkedni, csak ha „vér folyik" 72C
(16 éves cigány fiú) 4 vannak testvérek, Ő a legidősebb. 7 éves volt, mikor bántalmazás miatt kiemelték Őket a családból. Szülei nem látogatják, információja nincs róluk hogy most hol és hogyan élnek. Nem hiányolja őket, nincs késztetése hogy felvegye velük a kapcsolatot. Először nevelő szülőkhöz kerültek, de mivel magaviseletükkel a nevelőszülő elégedetlen volt, így bekerültek a lakásotthonba. Vannak rokonai, de azok nem akarják velük tartani a kapcsolatot. Nem sportol, de szeret futni, abban nagyon jó. Mostanában sok problémát okozott magának, megnövekedett az igazolatlan hiányzások száma, de már megbánta. Befejezte a lógást, van új célja, azon kívül, hogy befejezze a kőműves szakmát, fodrász szeretne lenni. 36C

14 kategória: Wesley iskola működéséről
Cigány alanyok
Enikő már két éve ide jár, betegségét figyelembe véve oktatják 2C
Viktort korábbi iskolájában gyakran elmarasztalták, hetente két-háromszor kellett beszélnie az osztályfőnökkel. Itt azonban azt tapasztalják, hogy a tanórákon fegyelmezett, figyelmes, 2C
nem is tudják, mit kezdenének a Wesley nélkül itt a faluban. Számára pótolhatatlan az, hogy bölcsödébe tudja járatni a gyermekeit. Elégedett a nevelőkkel, és a bölcsőde szellemiségével – mondja. rendkívül sok segítséget kapnak itt. 16C
Autista gyermekük a helyi iskolába jár, ahol pedagógusok nagyon segítőkészek és bizalommal lehet hozzájuk fordulni. 19C

Nem cigány alanyok
Az interjúalany a munkahelyre GYES után tért vissza, avval a „kapott" mondattal, hogy „az iskolának rosszabb híre van – „bicskázós" iskola – mint amilyen". – 1NC
Munkájában nagy segítség, pozitívum számára, hogy a kollégák mindig egymás rendelkezésére állnak, ha baj van: összetartó gárdában dolgozik. 1NC
Az iskola mindemellett bárki számára nyitott, ugyanakkor azok a gyerekek, akik „normál" hátterűek, gyakran vannak kitéve a többiek „szekálásának". 1NC
A gyerekeknek, ahogyan mondja, van esélye arra, hogy az iskolában egy szakmát megtanuljanak, azonban tudomása szerint nincs utánkövetés, tehát nem tud arról, milyen eséllyel tudnak elhelyezkedni. 1NC
A MET-iskolával kapcsolatban elmeséli, hogy összesen 43 tanulójuk van a két részlegen, s számításai szerint ez a szám csak csökkenni fog. Problémaként jelöli meg a kormány rendelkezését, melynek következményeként a családok a gyermek 18. életévét betöltve a 100.000 Ft-nyi ápolási díjat választják perspektívaként, így a gyermek kikerül az iskolából (otthon marad, TV-zik). (Mindezt a családok élethelyzetét illetően megérti.) Második probléma szerinte az, hogy a nevelőszülőknél, lakásotthonokban élő gyermekek sok esetben (függetlenül attól, hogy éppen hol tartanak iskolai előmenetelük terén) egyik napról a másikra kerülnek bentlakásos intézményekbe vagy másik helyre, másik nevelőszülőhöz, szintén kikerülve az iskolából, minden előzetes felkészítést nélkülözve. 3NC
a gyerekek között működik a hierarchia: a csöndesebbek egyértelműen áldozataivá válhatnak „alfa"-társaiknak. Ahogyan korábban már kiderült, létezik a települések (valójában családok) közötti csapatharc: a rokonok, testvérek, barátok összezárnak, védfalat emelnek maguk kör 3NC
Az ide járó gyerekek szülei nem megbízhatóak, én sem adnám ide a gyerekemet. 4NC

a MET iskolában többnyire „feketék” járnak, szükség van az iskolára, mert sok embernek munkát ad. Az iskoláskorú gyerekek teleszemetelik a falut, rongálnak, és a játszóteret tönkre teszik. Hiába tanulnak szakmát nem fognak jó minőségű munkát végezni. 21NC
A 6 éves kisfiú hamarosan iskolaéretté válik és a helyi, MET által fenntartott iskolába szeretnék a szülők járatni. A néni elmondása szerint az iskola mindenben a gyermek érdekeit nézi, szem előtt tartja, hogy a gyermek sajátos nevelést igényel, és hosszú távon tervezhetnek az iskolában eltöltött évekről. A kisfiú szülei fontosnak tartják, hogy később szakmához is juthat ebben az iskolában. 22NC
Jó véleménnyel van a MET iskolába járó gyerekekről és a tanárokról is. A diákok tisztelettudóak, beszédesek és segítőkészek. 24NC
M. szerint (diák) az iskolában a diákok között van konfliktus, származásuk miatt. A roma és nem roma gyerekek bandákba tömörülnek, sokszor sulin kívül is össze csapnak. 37NC
J. (lelkész és angol tanár) Épp 6 tanítványa érettségizett most. Sikeresen. Szereti ezt a munkáját. Sikerélményei vannak. Szereti a tanári kart is. Azt látja, hogy jó szakmai hozzáállással nagy munkát végeznek. Sokszor lehetetlen helyzetekben. Onnan kezdve, hogy a diák a könyvet sem akarja kinyitni, eljutnak oda, hogy sok-sok gyerek kezébe végül papírt és használható tudást is adnak. Persze nem tudnak ők sem csodát tenni. És az estisekkel, a felnőttekkel sokkal könnyebb, mint a motiválatlan gyerekekkel. 53NC

Másutt (nem Abaújkéren):
Mind cigány
Elmondták, hogy mennyire szeretnek iskolába járni, mindkettő szereti az osztályfőnökét, sok pozitív visszajelzést kapnak tőlük, a tanárok is szeretik őket. Nagyon hiányzik nekik nyáron az iskola. 66C
A szülők egyöntetű véleménye alapján szarvashibát követtek el, amikor a két fiúgyermeket a Wesleybe íratták be, szerintük ez az iskola gyűjtő jellegű, tudást nem biztosít és ad. Szerintük nem megfelelő az oktatás szintje. Nincs követelmény, nem kell venni semmilyen iskolai felszerelést, tornafelszerelése sincs mindenkinek. A gyerekek azt csinálnak, amit akarnak, a tanárokkal tiszteletlenek. 68C„
a Wesley Szakiskolájába jár, most fejezték be a harmadik szakképesítést a testvérével. Falusi vendéglátó szakon végeztek. Azonban Ő hozzá tette, neki ez volt a harmadik képesítése, amit megszerzett. Mindhárom képesítést a Wesley bent szerezte egymást követően. Valamint elmondta, mert szeret tanulni, de most már, szeretne elhelyezkedni, dolgozni. 73C
A szülők elégedettek a Wesley-vel, minden segítséget megkapnak, amire szükségük van 74C
Az iskola lehetőséget nyújt a lány és mint kiderült a testvére számára szakmát szerezni.... a Wesley János Szakiskola pedagógus asszisztensei mindenben segítik őket legyen az szociális vagy iskolai probléma. 75C
A szülők egyöntetű véleménye alapján nagyon jó döntést hoztak, amikor a fiú gyermeket a Wesleybe íratták be, szerintük ez az iskola nagyon jó hatással van a fiúkra, tudást biztosít és ad. 76/a C
A szülők egyöntetű véleménye alapján nagyon jó döntést hoztak, amikor a fiú gyermeket a Wesleybe íratták be, szerintük ez az iskola nagyon jó hatással van a fiúkra, tudást biztosít és ad. 76/b
A szülők egyöntetű véleménye alapján nagyon jó döntést hoztak, amikor a három gyermeket a Wesleybe íratták be, 76/c C
A szülők egyöntetű véleménye alapján nagyon jó döntést hoztak, amikor a leány gyermeket a Wesleybe íratták be, szerintük ez az iskola nagyon jó hatással van a gyermekre, tudást biztosít és ad. 77C
A Wesley-iskola abban segítség, hogy közel van. Nem ez a fő szempont, csak az egyik szempont. A másik, hogy családias a légkör, mindenki ismer mindenkit. A tanárok ismerik a gyerekek családjának anyagi és családi helyzetét. Helyzetükhöz képest foglalkoznak a tanárok velük és tudják, hogy mire képesek ezek a gyerekek. Az iskolában bármilyen problémával bárkihez fordulhatunk, nekem is, és a gyereknek is mindenben segítenek. Mindent mindenkivel meg lehet beszélni, a kommunikáció is jól működik. 79C
Többször is elhangzik, hogy a tanárok nagyon jók, „anya helyett anya”-ként jelennek meg Amanda (18) számára. Ezt később a kislány is megerősíti: „a tanárok olyanok, mint egy barátnő, vagy mint egy anya” – mondja. 81C
nagyon örülnek, hogy a közeli településen van, olyan iskola ahol az olyan gyerekeket tudnak tanítani, mint R., aki nagyon szeret oda járni. A tanárnője mindig figyelembe veszi a gyerek állapotát, és ha baj van, az iskolában azonnal jeleznek. A kollégiumban is nagyon jó nevelők vannak, akik mindenben segítik a gyerekeket.. 84C

15 kategória: Wesley iskola helye a faluban
Cigány alanyok
A helyi iskolát „bolond iskolának” tartja, szerinte sok hülye gyerek jár ide, rossz gyerekek, szófogadatlanok. 20C

Nem cigány alanyok
A Wesleyet azért tartja jónak, mert sok embernek ad munkát 8NC
A Wesley iskoláról való véleménye, pozitívumként említi meg, hogy sok embernek ad munkát. Negatívumként említi meg, hogy a diákok többször próbáltak lopni, sűrűn szemetelnek, csorda módon közlekednek. 9NC
A boltosoknak jó igazán, hogy az iskola itt van a faluban, mert van forgalmuk. 12NC

Véleménye szerint jó is meg nem is hogy itt van ez az iskola. Munkahely teremtés szempontjából jó, de az ide járó gyerekek gyakran hangosak, fegyelmezetlenek 18NC
a MET iskolában többnyire „feketék" járnak, szükség van az iskolára, mert sok embernek munkát ad. Az iskoláskorú gyerekek teleszemetelik a falut, rongálnak, és a játszóteret tönkre teszik. Hiába tanulnak szakmát nem fognak jó minőségű munkát végezni. 21NC
Az MET iskolát jól ismeri, de gyermekét sosem járatná ide. Ezek a gyerekek felfordítják a falut, teleszemetelik az utcákat, szétverik a buszmegállót, viselkedésük felháborító. A játszóteret rongálják, rossz példát mutatnak a kisebbeknek, a fiatal tízen éves lányok szexuális együttléteket folytatnak ezeken a közös tereken. 23NC
Az iskoláról ma is jó véleménnyel van. Jót tesz a falunak munkahely szempontjából. A település is alkalmas arra, hogy az iskola itt működjön 26NC
A Wesley-ről az a véleményük, hogy az a jó benne, hogy néhány embernek munkát ad ugyan, de az oktatásnak nincs értelme, mert sokan csak az első évet végzik el a pénz miatt, de aki elvégzi, az se fog soha dolgozni. 47NC
A Wesley haszna véleményük szerint a falu számára, hogy 25 embernek munkahelyet biztosít, de az odajárókról már nincsenek jó véleménnyel. 48NC
Wesley iskoláról. Úgy fogalmazott, hogy addig ez egy nyugodt falu volt, míg nem volt itt az iskola, és nem jártak ide ezek az emberek – már ha lehet őket embernek nevezni- fogalmazott. 49NC
Az iskolát nagyon vegyesnek látja. Egyrészt jónak, mert pl. neki is lehetőséget biztosított az érettségire. Szerinte jó a tanári kar. És jó, hogy munkát ad egy csomó embernek. Ami rosszabb, hogy kevés falubeli, és sok idegen jár oda. 51NC
Szerinte jó, hogy itt van az iskola, mert (a sorrend is számít):
1. meg van óvva a műemléképület, ami amúgy járhatna úgy, mint a szomszédos Cekeházán a gyönyörű Patay-kastély.
2. 23 embernek ad munkát az iskola, ami nagyon jó.
3. valami formakötelezettséget ad a gyerekeknek, mert amúgy semmit nem csinálnának. 54NC
A Wesley iskola eleinte problémát okozott a településen élőknek. A túlkoros diákok csapatokba verődve randalíroztak, félelmet okoztak az idős emberekbe, de ez mára már nem jellemző. Folyamatosan jelezték az iskola vezetésének, és közösen dolgoztak a probléma megoldásán. 57

16 kategória: Érdekességek, élmények
Lényegtelen, hogy cigány vagy nem cigány
van disznaja lakóházban ebben az utcában. Meg póniló is. Attila azt mondta, hogy ezeket a házakat azért tartja fent így az önkormányzat, mert amúgy is olyan lerohadt állapotban voltak, hogy nem lett volna érdemes nekifutni annak, hogy lakóházként felújítsák őket. Így meg legalább nem kell ólat meg istállót építeni az állatoknak. 55NC

17 kategória: Vélemény cigányokról
Mind nem cigány véleménye
A helyi cigány lakossággal kapcsolatban megfogalmazza, hogy kevés energia befektetéssel többféle támogatásban van részük – „mindenük megvan" –, ugyanakkor nem tudják beosztani a pénzük, s már hó közepén bevétel nélkül maradnak (ezt mintha méltánytalannak érezné a magyar lakosok mindennapi erőfeszítéseivel szemben). 1NC
A cigányok között van 4-5 személy, akik, börtönviseltek és kisebb bűncselekményektől sem riadnak vissza 8NC
A faluról: „ Mindenki ismer mindenkit, senki nem bántja a másikat". Szeretettel beszélt a cigányokról, „ezek az emberek rendesek, jól ki lehet velük jönni". Sok cigány barátja van a faluban, bármikor szívesen ad nekik kölcsön kisebb összegeket, hiszen tudja, hogy becsületesen megadják. 22NC
ha az állam biztosítana munkahelyet a faluban, nem lenne ember, aki ott dolgozzon, hiszen a cigányok csak kis számban járnak el dolgozni. 23NC
Az anya is és a férje is közmunkában dolgoznak. Nem szereti a cigány kollégáit, mert nem erőltetik meg magukat a munkában, ezért neki/k kell helyettük is dolgozni, mint a parasztoknak. 31NC
A cigány lakosokat elkerüli, nem akar és nem tart kapcsolatot velük. Úgy gondolja „csak sírnak, de nem tanulnak".42NC

18 kategória: A cigány – nem cigány viszonyról
Cigány alanyok véleménye
szerintük, hogy megszűnjenek a cigányok és a nem cigányok közötti feszültségek: a vegyes házasságokban látják ennek a célnak az elérését. 5C
milyen a cigány- magyar viszony itt a faluban, azt mondták, hogy nekik semmi bajuk nincs. Megbecsülik őket, mert nem lopnak, csalnak. 16C
Amit kissé sérelmeznek az az, hogy az intézményben ahová járnak a gyerekek, sokszor érik őket hátrányos megkülönböztetések. Nem engedik azt, hogy saját készítésű süteményt vigyenek be szülinapra, pedig kötelező, mert

összesúgnak, hogy azt cigányok hozták, abból ne egyenek. Nem veszik figyelembe azt sem, hogy lenne véleményük azzal kapcsolatban, hogy mennyi legyen az osztálypénz, vagy, hogy hová menjenek a gyerekek kirándulni. Mindig minden rájuk van kényszerítve. Azt érzik, nincs szavuk. 16C
megemlítette lányát, aki helyi cigányfiúval házasodott össze. Lánya nem tarthat vele közeli kapcsolatot, mert fiú féltékenyen őrzi őt. 19C
Konfliktust nem tapasztal, negatív élményei nincsenek a településen, azért mert romák, a település befogadó elmondása szerint a romákkal szemben. Kevés barátja van, de ők nem roma származásúak. 34C
Abaújkéri és az Esztergomi cigányság össze hasonlítását vettük gór cső alá, R. szemszögéből. Szerinte százszor jobb az Esztergomi romák helyzete. Sokkal több a munkalehetőség, több támogatást kapnak az önkormányzattól. Nincsen megkülönböztetés szerinte se itt, se ott a roma és nem roma lakosok között. 39C
Konfliktust nem tapasztal, negatív élményei nincsenek a településen, azért mert romák, a település befogadó elmondása szerint a romákkal szemben. Kevés barátja van, de ők nem roma származásúak. 46C

Nem cigány alanyok véleménye
Soha semmi bajuk nem volt a helyi cigányokkal, igaz nagyon elfogadó neveltetésben részesültek. 18NC
Helyi viszonylatban a nem cigány emberek jól kijönnek a cigányokkal, tudnak egymás mellett élni A cigányok a tiszteletet megadják, köszönnek és közvetlenek. 23NC
A helybeliek és a cigányok közötti viszonyt pozitívan ítélte meg. Ha a helybeliek kedvesen szólnak a cigányokhoz, akkor ők is kedvesen fogadják a közeledést, de ha ellenségesen szólnak, akkor támadóan válaszolnak. 24NC
a régi időkre emlékezve elmesélte, hogy a cigányok és a helyiek mindig jó kapcsolatokat ápoltak. 24NC
A cigányok barátságosak, neki is van cigány keresztgyereke, aki jól boldogul az életben és szép családja van. A viszonyok a családok között megfelelőek, sosem volt probléma és megkülönböztetés a cigányok és nem cigányok között. 26NC
A településen jó a közösség, összetartóak az emberek. Nem érzékeli a cigányság-magyarság esetleges különbségeit. 35NC
A cigány lakosokkal nincs kapcsolata, ha találkoznak, köszönnek egymásnak, de semmilyen kapcsolatot nem tartanak. 41NC
A cigány lakosokat elkerüli, nem akar és nem tart kapcsolatot velük. Úgy gondolja „csak sírnak, de nem tanulnak".42NC
A cigánysággal nincs semmi baja, érti látja az ő szegénységüket is, ami hasonlít az övéhez. 44NC
a ház végében Angéláék saját háza van, és a szomszédos ház is a családhoz tartozik, úgy érezték, hogy legjobb, ha ezt is megveszik. Főként, hogy „cigányok akarták megvenni, és azt nem szabad engedni, hogy cigányok legyenek a kertszomszédok". 56NC
A cigányok nem okoznak problémát , szót lehet érteni velük. el a fiatalok. 57
Én egyébként azt látom, hogy a közmunka azoknak esélyt jelent, akik a nyílt munkaerőpiacon nem tudnának semmiképpen elhelyezkedni, csapdát azoknak, akik meg tudnák állni a helyüket. 64 (Donkó E.)

19 kategória: Interjú készítő véleménye családról, egyébről
Cigányokról
A családtagok alapvetően derűsek, szeretetteljesek egymással 2C
Az udvarukon játszott két nagyon szép kislány, akik mikor megláttak rögtön beszaladtak kihívni az édesanyjukat. 16C
Át jött a hangulat, hogy ott ők boldogan élnek, abban, amit ők megteremtettek maguknak 16C

Nem cigányokról
Bizonyos kérdésekre mintha kedvezőbb választ adtak volna, mint amit valójában éreztek benyomásom szerint. 47NC
A bolt nem pusztán bolt, de egy kicsit közösségi tér jellegű is. Találkozópont. Krisztina, a boltosnő, mindenkit név szerint ismer, mindenkiről tud mindent, ismeri az anyagi viszonyait, tudja kinek kell a 100 forintos jégkrém, kinek a minőségibb áru. Kedves, türelmes hangon beszél mindenkivel, ismerik egymást és amennyire lehetséges, szeretik is a vevői. 51NC

Másutt (nem Abaújkéren):
Csak cigányokról
Látszik, hogy ez a család összetartó, és felismerték, hogy a tanulás milyen fontos a gyerekeknek, akiket nem is kell ösztönözni a tanulásra. 66C
Összességében úgy tűnik, a családot képviselő, egyben tartó nagymama számára a tanulás, továbbtanulás, szakmához jutás érték, amelyet a MET-iskolás kislány is képvisel. 81C

Megfigyeltem azt, hogy a mélyszegénység ellenére is, van valami kényszer az anyában, hogy a fiúgyermek vágyait maradéktalanul, vagy egy kicsit azon is túl kielégítse. Tehát ha minden igaz nem szenved hiányt a gyermek, nem érzékeli azt, hogy milyen szegények. 84C

20 kategória: Cigány önérzet, cigányok egymás között
Csak cigányok
Én megmutattam mindenkinek Kérben. .... De én azt mondom, mi most is felemelt fővel járhatunk, hiába a férjem börtönben volt, mert még más asszony nem várja ki, én bizony kivártam! Tavaly 3 hónapig volt kint Hollandiában, én bizony megvártam. Akkor se éheztünk.
Amíg én a két karomat fel tudom emelni, addig a gyerekeimnek bajuk nem lesz. 15C
Amit kissé sérelmeznek az az, hogy az intézményben ahová járnak a gyerekek, sokszor érik őket hátrányos megkülönböztetések. Nem engedik azt, hogy saját készítésű süteményt vigyenek be szülinapra, pedig kötelező, mert összesúgnak, hogy azt cigányok hozták, abból ne egyenek. Nem veszik figyelembe azt sem, hogy lenne véleményük azzal kapcsolatban, hogy mennyi legyen az osztálypénz, vagy, hogy hová menjenek a gyerekek kirándulni. Mindig minden rájuk van kényszerítve. Azt érzik, nincs szavuk. 16C
Cigányokkal való kapcsolatát nehezen éli meg, roma családja nem jár össze a helyi cigányokkal. A magyar embereket többre becsüli, jó véleménnyel van róluk és tudja, bármikor fordulhat hozzájuk segítségért. 19C

Másutt (nem Abaújkéren):
elmondta, hogy édesanyjuk 15 éve halt meg akkor még a falu másik részén laktak. Rendszeresen látogatja édesanyjuk sírját- „Nem szabad hagyni, hogy elszáradjon, az Orgona mindig viszek frisset.” De feltehetően nagyon hiányzik számára az édesanyja, aki mint kiderült, szívinfarktusban halt meg előző otthonukban az ágyon. 73C
(Fiatal pár) hogy milyen is náluk egy esküvő, azt felelik, hogy nem tudják, ők még sosem láttak, náluk ilyen még nem volt (sem az anya, sem a nagymama, sem a két felnőtt lánytestvér nem házasodott, bár párkapcsolatot, családot valamennyien létesítettek). 82C
A nagymama családja annak idején ellenezte a magyar-roma kapcsolatot de a nagymama mindkét kapcsolatot vállalta. **(Nagymama cigány, partnerek nem cigányok!!!)** Második esetben több partnere is ígérkezett volna, valamennyien magyarok. A cigány jelentkezőket eleve nem fogadta el, mondván, hogy azok „rossz emberek”. 82C
Megfigyeltem azt, hogy a mélyszegénység ellenére is, van valami kényszer az anyában, hogy a fiúgyermek vágyait maradéktalanul, vagy egy kicsit azon is túl kielégítse. Tehát ha minden igaz nem szenved hiányt a gyermek, nem érzékeli azt, hogy milyen szegények. 85C

6. sz. Melléklet
Nyílt kérdések kigyűjtése

9. kérdés; mit főztek

A/ Cigány megkérdezettek

babgulyás, sült csirkecomb, pörkölt, fasírt, húsleves, babgulyás, tarhonyás hús, bableves, paprikás krumpli, tarhonya, disznópörkölt, töltött dagadó, csirkecomb, bableves, túrós tészta, fánk, zöldségleves, húsleves, főzelék, krumpli, lángos, paradicsomos húsgombóc, paprikás krumpli, bableves, borsóleves, húsleves, borsóleves, sajtos tészta, paprikás krumpli, töltött káposzta, pörkölt, borsóleves, sült hús, rántott csirke comb, gyorsleves, sült szalonna tojással

B/ Nem cigány megkérdezettek

krumplis tészta, húsleves, rántott csirke, tarhonyás hús, borsóleves, rántott zöldségek, pörkölt, frankfurti leves, gombóc, zöldborsóleves, töltött paprika, otthon sült pizza, húsleves, tarhonyás hús, palacsinta, zöldségleves, palacsinta, lapcsánka, lecsó, túrós tészta, babfőzelék, húsleves, húsos rizs, krumpligulyás, nokedli hússal, zacskós leves, kakaspörkölt, gulyásleves, borsóleves, rántott hús, frankfurti leves, lekváros gombóc, rántott hús, töltött káposzta, rántott hús, lecsó, húsleves, főzelék, sült pulyka, juhtúrós galuska, borsóleves töltelékkel, bolognai, tejfeles hús, húsleves, rántott hús, húsleves, borsófőzelék, töltött káposzta, aranygaluska, borjúmájjal töltött libanyak, húsleves, sült hús, lecsó, borsófőzelék, paradicsomleves, túrós tészta, húsleves, borsóleves, túrós tészta, borsóleves, krumplis tészta, spagetti, borsos nokedli, lecsó, borsóleves, rántott csirkemell, borsóleves, túrós tészta, tarhonyás hús, almás pite, bableves.

Csak cigány megkérdezettektől

14. kérdés („...rosszul bántak Önnel...” esetek

Munkahely, óvoda, szülői munka, / akárhogy öltözök fel, éne cigány vagyok, / mindig

15. kérdés; nem cigányok nemszeretett tulajdonságai

Nagyképűség, rasszizmus, / nem őszinték, / pletyka, csúnya beszéd, / pletykásak, / rafináltak, / elnyomják, lenézik a cigányokat, / nagyképűség, / flegmás lenézőek

16. kérdés; a rossz vélemény oka

Egy kalap alá veszik, / nem tud viselkedni, tiszteletet megadni, / nincs rossz vélemény, / nincs rossz vélemény, / lopás, közönséges viselkedés, / a származásunk miatt, / egy kalap alá veszik, / büszkeségtől nem látnak az orrukig, / mert mások után ítélik meg

17. kérdés; mit kellene tenni

Ne lopjanak, ne bűnözzenek, / vegyes házasságokkal, gyereket úgy nevelni, / nincs rossz vélemény, / jó emberek laknak erre, / esélyegyenlőség biztosítása, / ez ellen nem tudunk tenni, / mivel nem érti, hogy miért van, ezért nem tudja a választ, / jól viselkedek, / semmit, a fajgyűlölet ellen nem lehet mit tenni, / nem tudja

30. kérdés; Wesley iskoláról

30/b kik járnak ide?

A/ Cigány megkérdezettek

javarészt romák, szegények, / sok tanuló, / felnőttek, hátrányos helyzetű gyerekek, / sérült, / szegény gyerekek, / nincs jó véleménnyel

B/ Nem cigány megkérdezettek

Szakmunkás tanulók, / SNI, 3H, / buta, nem jól nevelt gyerekek, / értelmi fogyatékos, hátrányos helyzetű, / hátrányos helyzetű, / betegek, cigány gyerekek, / roma gyerekek, / 3H, beteg gyerekek, / kisebbség, nehezebb viselkedésűek, / főként cigányok, / nagy gyerekek, „rossz” gyerekek, / hátrányos helyzetű, nehéz sorsú gyerekek, / cigányok, / fiatal felnőttek is, / sok idegen, / 99%-ban roma gyerekek, / eltérő kultúrájú, hátrányos helyzetű „rakéta-csapat”, / cigány gyerekek, / autisták, / hátrányos helyzetűek, / kisebbségiek, / több faluból, / hátrányos helyzetűek, / többségükben kis környéki falu lakói

30/c miért jó (vagy rossz) a falunak?

A/ Cigány megkérdezettek

Jó, mert máshová kellene járni, / „bolond” iskola, sok „hülye” gyerek jár, / nem kell utazni, / igen, mert csak ide szeret járni, / oda járnak a gyerekek, / rossz, mert lógnak iskola időben, balhék

B/ Nem cigány megkérdezettek

Jó, munkát ad, / jó, nem árt a családnak, / is-is: sok embernek munkát ad, de a gyerekek felfordítják a falut, / jó, biztos munkahelyet ad, / jó, közel van, jók a szakmák, / helyben van, / jó, munkahelyet ad, / jó, munkahelyet ad, / jó, munkahelyet ad, / jó, munkahelyet ad, / nem túl jó, de..., / jó, munkahelyet ad, / közel van, / is-is: de inkább nem, az összetételen múlik, / is-is, / rossz, bár sok embernek ad munkát, de a tanulók rongálnak és szemetelnek, nem tudnak viselkedni, / rossz, bár néhány embernek ad munkát, de a tanulók rongálnak és nincs értelme az oktatásnak, úgyse akarnak dolgozni. „Pénzmosodának” is nevezik a faluban, / sokaknak ad munkát, / jó, sok embernek ad munkát, / jó, sok embernek ad munkát, / jó, sok embernek ad munkát, / jó, dolgoznak az asszonyok, / boltosoknak jó, / boltosoknak jó, / is-is: munka miatt jó, de a gyerekek viselkedése nem mindig, / boltosoknak jó, / jó, sok embernek ad munkát